

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ - ΠΑΡΑΡΤ. ΑΡΙΘ. 1 ΤΟΥ Η' ΤΟΜΟΥ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ

ΒΟΗΘΟΣ ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ Α.Π.Θ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΕΙΚΟΣΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΜΠΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1980

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ - ΠΑΡΑΡΤ. ΑΡΙΘ. 1 ΤΟΥ Η' ΤΟΜΟΥ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ

ΒΟΗΘΟΣ ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟΥ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
ΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ Α.Π.Θ.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
ΕΙΚΟΣΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 55718
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 18/8/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 333.73 ΔΗΜ

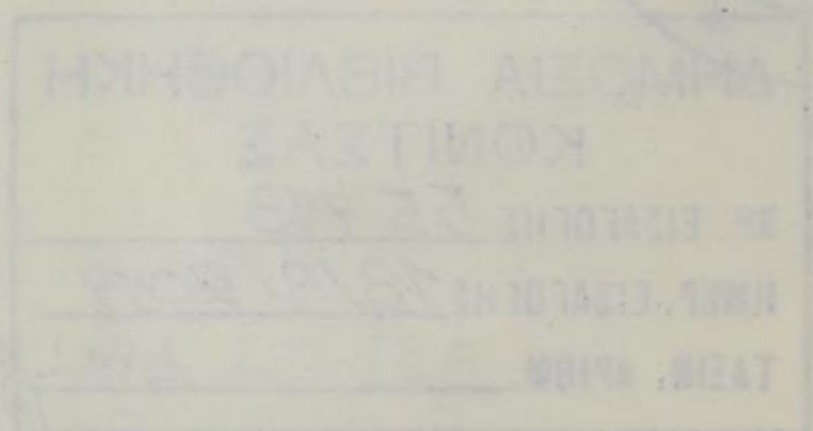
Κωδ. # 8957

*Διπλωμα
στην Πολεοδομία
Βιβλιοθήκη της Κόνιτσας
Σεπτέμβριος 1995
Ε. Π. Δημητριάδης*

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

"Η έγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπό τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δέν ὑποδηλοῦ ἀποδοχήν τῶν γνώμων τοῦ συγγραφέως".

(N. 5343/32, "Άρθρ. 202, παρ. 2)

Συνοπτικός πίνακας περιεχομένων	3
(Είσαγωγικό σημείωμα)	5
Συνοτομογραφίες	9
<hr/>	
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	
<hr/>	
Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
Β. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	21
Γ. ΠΗΓΕΣ	55
Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΠΕΙΡΟΥ	61
Δα. Αρχαία περίοδος (5ος αί. π.Χ.-333μ.Χ.)	61
Δα1. Αρχαία χρόνια (5ος αί. π.Χ.-167 π.Χ.)	61
Δα2. Ρωμαϊκά χρόνια (167 π.Χ.-333μ.Χ.)	72
Δβ. Μεσαιωνική περίοδος (4ος αί. μ.Χ.-1431μ.Χ.)	75
Δγ. Οθωμανική περίοδος (1431-1881 (1913))	81
Δγ1. Συνέχιση της βυζαντινής δομής (1431-1600) - α' φάση	81
Δγ2. Σταθεροποίηση της Οθωμανικής κυριαρχίας (1600 - 1788) - β' φάση	84
Δγ3. Από τον Άλη-Πασά (1788-1822) ως την απελευθέρω- ση (1881-1913) - γ' φάση	91
Δδ. Νεώτερη περίοδος (1913-1928)	100
<hr/>	
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	
<hr/>	
Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	109
Εα. Η παραγωγή των λειτουργιών ως αποτέλεσμα της σχέσης του οίκουσυστήματος και της κοινωνικής δομής	109
Εα1. Τό χωροταξικό πλαίσιο των οίκισμῶν μελέτης	109
Εα2. Τό περιφερειακό πλαίσιο των οίκισμῶν μελέτης	152
Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο των οίκισμῶν μελέτης	200
<hr/>	
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ	
<hr/>	
Εβ. Η δομή των λειτουργιών στους 20 οίκισμούς μελέτης	255
Εγ. Χωρική οργάνωση και ένταξη των οίκισμῶν μελέτης στό οικόλογικό τους περιβάλλον	279
Εδ. Η κοινωνική οργάνωση, ή χρήση του οίκισμοῦ καί ή άν- τίληψη των κατοίκων γιά τή διάρθρωση του οίκισμοῦ	297
Εε. Γενικά συμπεράσματα	327
Εε1. Συμπεράσματα από τό τέταρτο κεφάλαιο	327

	Σελίδα
Εε2. Συμπεράσματα από τό δεύτερο μέρος	339
Εε3. Συμπεράσματα από τό τρίτο μέρος	347
-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	357
-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	403
-SUMMARY	417
<u>S. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</u> ('Ανάλυση έρωτηματολογίων)	448
Π.Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο τών οίκισμῶν μελέτης	448
Π.Εδ. 'Η κοινωνική οργάνωση, ή χρήση τοῦ οίκισμοῦ καί ή αντίληψη τών κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ	463
Π.Εβ. ομάδα πιν.Τ(1-20): Χωρικές αποστάσεις κατά ζευγος λειτουργιῶν πού διατυπώνονται σε συνάρ- τηση μέ τίς μεταβλητές (αι...γiii) στους 20 οί- κισμούς μελέτης	477
-ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΧΑΡΤΩΝ	503
-ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	510
-ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ('Αναλυτικός πίνακας)	513
-ΧΑΡΤΕΣ -ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	531

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Άραιές εμφανίζονται οι ιστορικές ενδείξεις που έχουμε για τό δίκτυο τών αρχαίων μικρών όρεινών γεωργο-κτηνοτροφικών οίκισμῶν στήν Ἡπειρο, ὅπου οἱ κάτοικοι ζοῦσαν μέ τό ἀρχέγονο σύστημα τών φυλῶν μέ σχετική αὐτάρκεια καί ἀπομόνωση. Τό δίκτυο τών μικρών αὐτῶν οίκισμῶν ἦταν διαμορφωμένο προγενέστερα ἀπό τό δίκτυο τών μεγάλων αρχαίων ἠπειρώτικων πόλεων, πού ἀρχίζει οὐσιαστικά νά ὑφίσταται ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἀλέξανδρου τοῦ Α' (340 π.Χ.) καί γρήγορα πυκνώνει σέ διάταξη καί πληθυσμό ὡς τή βίαιη καταστροφή του, ἀπό τόν Αἰμίλιο Παῦλο στά 167 π.Χ.

Σέ ὅλη τή μεσαιωνική πορεία, πολλές φορές κάτω ἀπό ἀπροσδιόριστες ἀκόμη ιστορικές συνθήκες τό δίκτυο τών μικρῶν αὐτῶν οίκισμῶν, μετασχηματισμένο πάντα κατάλληλα, ἀντιστέκεται ἀξιοθαύμαστα σέ ἰσχυρές ἀνακατατάξεις (δημογραφικές, χωρικές, ξένες ἐπιθέσεις καί ἄλλες οἰκολογικές καταστροφές) ὅπως μεταξύ 8ου-10ου αἰῶνα καί 13ου-τέλος 14ου αἰῶνα. Μέ τήν τουρκική κατάκτηση τῆς Ἡπείρου (1431) τό δίκτυο τών μικρῶν οίκισμῶν ἀποκτᾶ σταδιακά κάποια σταθερότητα καί σέ ὀρισμένες περιοχές θαυμαστή ἀκμή.

Πολλοί οίκισμοί του ἀνασυγκροτημένοι ἴσως ἀπό τόν 12ο ἢ 13ο αἰ. ἀπό σύμπτυξη βλάχικων ποιμενικῶν πυρήνων (π.χ. Μοσχόπολη) γίνονται κεφαλοχώρια καί ἀκμάζουν στό ἐμπόριο καί στά γράμματα ἀλλά καί πολλοί ἄλλοι καταστρέφονται ἀπό

έπιθέσεις Τουρκαλβανῶν ἐπιδρομῶν καί οἱ κάτοικοί τους φεύγουν στά ξένα ἢ σέ ἄλλους γειτονικούς οἰκισμούς. Πάντως κατά τή διαχρονική μελέτη τοῦ δικτύου τῶν μικρῶν ἡπειρώτικων οἰκισμῶν, προβάλλει χαρακτηριστικά ἡ ἐντυπωσιακή δύναμη ἀντίστασής του πού τό ἀναζωογονεῖ καί ἡ ὁποία πηγάζει βασικά ἀπό τή ρωμαλέα κοινωνία τῶν οἰκισμῶν του καί διαρκεῖ ὡς τήν προσάρτηση τῆς Ἡπείρου στό ἑλληνικό κράτος (1913).

Κάτω ἀπό τίς ἰδιότυπες συνθήκες τοῦ βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ πού κυριαρχεῖ στόν ἑλληνικό χῶρο, τό διαμέρισμα τῆς Ἡπείρου παραμένει ἔξω ἀπό τόν ἐκσυγχρονισμό, πού δρᾷ κυρίως κατά τόν ἄξονα Πάτρα - Ἀθήνα - Θεσσαλονίκη, πιο κοντά στήν παράδοση, ἐνῶ τό δίκτυο τῶν μικρῶν οἰκισμῶν του συνέχεια φθίνει.

Ὁ συντάκτης τῆς διατριβῆς πραγματοποιεῖ μιά πιο συστηματική προσέγγιση σέ 20 οἰκισμούς τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας πού ἔγινε καί παλαιότερα ἀντικείμενο ἐπιστημονικῶν ἀναζητήσεών του, ἀποτέλεσμα ἐξάλλου καί τῆς συναισθηματικῆς του σύνδεσης μέ τήν παραμελημένη αὐτή περιοχή τῆς χώρας μας.

Τό ἀντικείμενο προσεγγίζεται ἀπό τρεῖς κυρίως κατευθύνσεις.

- α. Μία κοινωνιολογική, πού ἀναφέρεται ἀπό τήν οἰκονομία ὡς τήν ἀνάλυση τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας τῶν κατοίκων τῶν οἰκισμῶν, καί τῆς ἀντιλήψεως πού ἔχουν σχετικά μέ τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ τους.
- β. Μία οἰκολογική, πού διερευνᾷ τά χαρακτηριστικά τοῦ μικρο-μακρο-περιβάλλοντος τῶν οἰκισμῶν καί τίς ἐπιπτώσεις τους στά φαινόμενα πού μελετοῦμε.
- γ. Μία λειτουργικο-χωρική, πού ἀποτελεῖ καί τελικό σιόπο τῆς διατριβῆς. Οἱ κατευθύνσεις α καί γ ἀντιμετωπίζονται διαχρονικά καί συγχρονικά.

Κεντρικές κατευθυντήριες θέσεις πού διαφαίνονται σταθερές στήν ὑποδομή αὐτῆς τῆς μελέτης, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ γιά τήν ἀνάλυση τῆς κοινωνίας καί τοῦ χώρου ἔννοιες ἀ-

πό τήν ιστορική υλιστική επιστημολογία, αλλά και τή θεωρία τής Πολεοδομίας (Πολεολογία) εἶναι οἱ ἑξῆς:

- α. Τά σημερινά χαρακτηριστικά τῶν οἰκισμῶν μελέτης ἀπορρέουν ἀπό μία ιστορική διαδικασία καί συνδέονται μέ τό "περιφερειακό" καί "χωροταξικό" πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν.
- β. Ἡ χωρική ὀργάνωση τῶν οἰκισμῶν, προκύπτει ἀπό τήν ἄρθρωση τής κοινωνίας (κοινωνική δομή) μέ τό γεωγραφικό χῶρο.
- γ. Τό πέρασμα ἀπό τήν κοινωνία στό γεωγραφικό χῶρο πραγματοποιεῖται μέσο τῶν πολεοδομικῶν λειτουργιῶν (δηλαδή τῶν χρήσεων τοῦ χώρου) πού παράγονται ἀπό τή σχέση τής κοινωνίας μέ τό οἰκολογικό της περιβάλλον.

Ἰδιαίτερα στό σημεῖο αὐτό ἀναπτύσσεται καί ἡ κύρια προβληματική τής διατριβῆς πού ἀφορᾷ τή θεωρητική καί μονογραφική κατάδειξη ὅτι ἡ τοπολογική δομή [T] πού ἀναφέρεται στά κέντρα τῶν 20 οἰκισμῶν μελέτης, προκύπτει ἀπό τή "στατική λειτουργική δομή" [Λα] τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν (δηλαδή τῶν χρήσεων πρίν πραγματοποιηθοῦν στό γεωγραφικό χῶρο), πού θεωρεῖται προϊόν τής κοινωνικῆς δομῆς.

Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νά εὐχαριστήσω καί ἀπό τή θέση αὐτή γιά τή συμβολή τους στά συγκεκριμένα σημεῖα πού ἀναφέρονται, τοὺς ἑξῆς: τόν καθηγητή γυμνασίου κ. Στέφ. Στεφανίδη καί τόν κ. Σ. Παπαζῆνο ἀπό τή Μόλιστα Κόνιτσας, πού βοήθησαν κατά τήν ἐπιτόπια ἔρευνα στή συλλογή τοῦ ἀπαραίτητου ὑλικοῦ ὑποδομῆς γιά τή διατριβή· τοὺς προέδρους τῶν 12 κοινοτήτων πού ἔστειλαν συμπληρωμένα ἐρωτηματολόγια στήν ἔδρα Β' Πολεοδομίας· τόν καθηγητή τής Β' Ἐδρας Ἀνώτερων Μαθηματικῶν τής Π.Σ.Α.Π.Θ. Ἡλ. Φλυτζάνη γιά τίς ὑποδείξεις του σχετικά μέ τή διατύπωση τής δεύτερης προτεινόμενης μεθόδου ὑπολογισμοῦ (δυναμική μέθοδος) κατά τή στατιστική διερεύνηση τῶν χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν γιά τήν ἀπόδειξη τής βασικῆς σχέσης [Λα]→[T].

Τόν ὁμότιμο καθηγητή τής φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Α.Γ. Τσοπανάκη, γιά τίς ὑποδείξεις του, σχετικά μέ τό ὑποκεφ.

Δ. γιά τό ιστορικό πλαίσιο τής Ἠλείρου· τήν διδάκτορα φι-

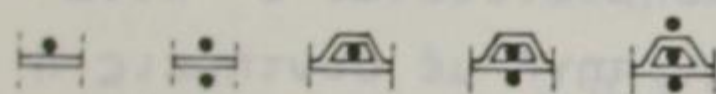
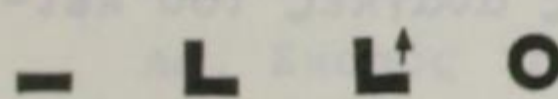
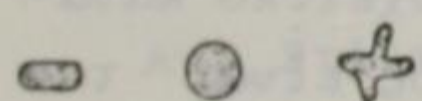
λολογίας κ. Κ. Μπόκλουντ-Λαγοπούλου για τήν επίμελεια τῆς
 μετάφρασης καί δακτυλογράφησης τοῦ ἀγγλικοῦ κειμένου τῆς
 περιλήψεως· τούς φιλολόγους κ. Β. Φόρη καί κ. Ν. Χατζῆ-Δη-
 μητριάδου για τή γλωσσική ἐπεξεργασία τῶν κειμένων. Ἰδι-
 αιτέρως τόν καθηγητή τῆς ἔδρας Β' Πολεοδομίας τῆς Π.Σ.Α.Π.Θ.
 κ. Α.-Φ. Λαγόπουλο, για τό θερμότατο καί πολύπλευρο ἐνδι-
 αφέρον, τίς ἐπιστημολογικές ὑποδείξεις καθ' ὅλη τή διάρκεια
 ἐκπονήσεως τῆς διατριβῆς καί τήν εὐνοϊκή εἰσήγηση για τήν
 ἔγκριση τῆς διατριβῆς ἀπό τή Σχολή, τό Νοέμβριο τοῦ 1979.
 Τέλος ὀφείλω εὐχαριστίες καί στήν Πολυτεχνική Σχολή τοῦ
 Α.Π.Θ. τόσο για τήν ἔγκριση ὅσο καί τήν ἀπόφαση νά δημο-
 σιευτεῖ ἡ διατριβή αὐτή ὡς παράρτημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐ-
 πετηρίδας τῆς Σχολῆς.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Συντομογραφίες

- [Κ] Συνολική κοινωνική δομή ή κοινωνία
 [ΚΔ] Κοινωνική δομή
 [Κα],[Κσ] Αντικειμενική κοινωνική δομή, σημειολογική κοι-
 νωνική δομή
 (Ο.Π.) Οίκολογικό περιβάλλον
 (λν) Πολεολογικές λειτουργίες
 [Λα],[Λσ] Στατική λειτουργική δομή, Σημειολογική δομή
 [Τ] Στατική λειτουργικο-χωρική ή τοπολογική δομή
 (Τ.Π.) Τρόπος παραγωγής
 (Τ.Δ.Ε) Τεχνική διαίρεση εργασίας
 (Κ.Δ.Ε.) Κοινωνική διαίρεση εργασίας
 [Χ] Λειτουργικός χώρος

- : Διάφορες μορφές χωρικής συγ-
 κέντρωσης πολεολογικών λει-
 τουργιών και οδικού δικτύου
- : Διάφορες μορφές χωρικής μορφής
 κέντρου οίκισμου
- : Διάφορες μορφές χωρικής μορφής
 οίκισμου

-(κωδ.άριθμ. / Κωδικός αριθμός)

-Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ.(1-20): Κατόψεις κέντρων 20 οίκισμών μελέ-
 τής κλ.1:500 σ.531.

-Π.Εβ.όμ.διαγραμ.Χ.Τ.(1-20): Χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα
 20 οίκισμών μελέτης σ.555.

-Π.Εβ.όμ.πιν.Τ.(1-20): Χωρικές αποστάσεις κατά ζεύγος λει-
 τουργιών που διατυπώνονται σε συν-
 άρτηση με τις μεταβλητές (αί... γίι)
 στους 20 οίκισμούς μελέτης σ.477.

-Π.Εδ.όμ.χαρτ.Τ.(1-20): Συσχέτιση σε τοπογραφικούς χάρτες
 της χωρικής μορφής και θέσης του κέν-
 τρου και της χωρικής θέσης των συνοι-
 κίων σ.579.

-Π.Εδ1, Π.Εδ2, Π.Εα3232, Π.Εα321: Παραπομπές από τό παράρτημα S (σ.448)

-(βλ. περισσότερα):βλέπε περισσότερα

-A1,A2, Γ1, Γ2, K1, K2:

A₁: "Αντρας σε οίκισμό με μικρό χωρικό μέγεθος

Γ1: Γυναίκα " " " "

K1: Κάτοικος " " " " "

A2: "Αντρας σε οίκισμό με μεγάλο χωρικό μέγεθος

Γ2: Γυναίκα " " " " "

K2: Κάτοικος " " " " "

-Πίνακας χωρίς άστερίσκο: Πίνακας του συγγραφέα

-Πίνακας με ένα(*)άστερίσκο: Αναδημοσιεύεται ο πίνακας όπως έχει από την πηγή

-Πίνακας με δύο(**)άστερίσκους: Αναδημοσιεύεται ο πίνακας από την πηγή με συντήμεις ή αλλαγές(στη γλώσσα,στό σχήμα κτλ.) ανάλογα με τις ανάγκες του κειμένου

-Όταν ο αριθμός της σελίδας του πίνακα στο σχετικό κατάλογο, περιβάλλεται με πλαίσιο τότε αυτός είναι τοποθετημένος στο τέλος μετά τις φωτογραφίες (σ. 617).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αα. Σκοπός της μελέτης

Αβ. Αντικείμενο της μελέτης και κριτήρια επιλογής του

Αγ. Στόχος της μελέτης

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βα. Μεθοδολογία και οργάνωση μελέτης

Ββ. Θεωρητική ανάλυση της κοινωνικής δομής

Βγ. Θεωρητική ανάλυση του συσχετισμού κοινωνίας και χώρου

Γ. ΠΗΓΕΣ

Γα. Χάρτες - Ερωτηματολόγια

Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΠΕΙΡΟΥ

Δα. Αρχαία περίοδος (5ος αιώνας π.Χ. - 333 μ.Χ.)

Δβ. Μεσαιωνική περίοδος (4ος αιώνας μ.Χ. - 1431 μ.Χ.)

Δγ. Οθωμανική περίοδος (1431 - 1881 (1913))

Δδ. Νεώτερη περίοδος (1913 - 1928)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αα. Σκοπός τῆς μελέτης

Τό πυκνό δίκτυο τῶν μικρῶν ὀρεινῶν προβιομηχανικῶν οἰκισμῶν στήν Ἠπειρο πού διασώζεται ἀκόμη προκαλεῖ ἐντύπωση τόσο γιά τή συνεχή διαχρονική του παρουσία κάτω ἀπό δύσκολες γενικότερες κοινωνικο-οικονομικές καί οἰκολογικές συνθήκες, ὅσο καί γιά τήν ἰκανότητά του νά ἀντιστέκεται κάτω ἀπό ἐξαιρετικά δύσκολες συνθήκες ἱστορικοῦ πλαισίου.

Εἰδικότερη μελέτη γίνεται σέ εἴκοσι (20) οἰκισμούς τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας (Α.πίν.1. χάρτης Ν. Ἰωαννίνων). Συνοπτικά οἱ σκοποὶ τῆς μελέτης καθορίζονται ὡς ἑξῆς:

α. Θεώρηση τῆς συνολικῆς κοινωνικῆς δομῆς στοὺς εἴκοσι ὀρεινοὺς προβιομηχανικοὺς γεωργοκτηνοτροφικοὺς οἰκισμοὺς στό συγκεκριμένο οἰκολογικό της περιβάλλον σέ συνάρτηση μέ τό ἱστορικό πλαίσιο τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. (Δ.πίν.1 χάρτης Ν. Ἰωαννίνων (1895)).

β. Διερεύνηση τῆς παραγωγῆς καί χωροθέτησης τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν, ὅπου ἡ παραγωγή αὐτή θεωρεῖται ὡς τό ἀποτέλεσμα τῆς σχέσης τῆς κοινωνικῆς δομῆς καί τοῦ οἰκολογικοῦ της περιβάλλοντος.

- γ. Έφαρμογή τῶν θεωρητικῶν θέσεων τῆς Πολεολογίας σχετικά μέ τή διατύπωση καί τό συσχετισμό τῆς στατικῆς λειτουργικῆς δομῆς [Λα] καί τῆς στατικῆς λειτουργικο-χωρικῆς ἢ τοπολογικῆς δομῆς [Τ] τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στά κέντρα τῶν οἰκισμῶν μελέτης.
- δ. Διερεύνηση τῶν παραγόντων πού ἐπηρεάζουν τή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ.
- ε. Διερεύνηση, σέ μικροῦ μεγέθους προβιομηχανικούς οἰκισμούς, τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, τῆς χρήσης τοῦ οἰκισμοῦ καί τῆς ἀντίληψης τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωσή του.
- ζ. Διασύνδεση τῆς Πολεολογίας μέ συγγενεῖς ἐπιστημονικούς κλάδους μέσο τῆς εφαρμοσμένης ἔρευνας.

Αβ. Ἀντικείμενο τῆς μελέτης καί κριτήρια ἐπιλογῆς του

Ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς ἀποτελέσαν 20 μικροί οἰκισμοί τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας τῆς Ἠπείρου μέ εἰδικότερα χαρακτηριστικά πού φαίνονται στόν Εα3πίν.1 καί (Π.Εδ. ὁμάδα χαρτῶν Τ. (1...20)).

Οἱ οἰκισμοί αὐτοί σύμφωνα μέ τό μέγεθός τους κατατάσσονται σήμερα κατά οἰκολογική ἱεράρχηση¹ στούς "γεωργικούς οἰκισμούς" καί εἰδικότερα στήν κατηγορία μικρό χωριό (25-500 κάτ. περίπου).

Σύμφωνα μέ τήν ἱεράρχηση πού ἀναφέραμε παραπάνω, τό μικρό χωριό εἶναι ἓνα στοιχειῶδες κέντρο ὑπηρεσιῶν πού δημιουργεῖται συχνά στίς θέσεις συναντήσεως δύο ὁδικῶν ἀρτηριῶν. Περιλαμβάνει στοιχειώδεις πολεολογικές λειτουργίες πού γιά τήν Ἑλλάδα εἶναι ἐμπορικό κατάστημα (παντοπωλεῖο), κοινοτικό κατάστημα, καφενεῖο, ἐκκλησία καί ἴσως σχολεῖο. Κριτήρια ἐπιλογῆς αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου ἀποτελέσαν τά ἑξῆς:

- α. Τό ἐνιαῖο διαχρονικά πολιτιστικό καί ἱστορικό

πλαίσιο τῆς περιοχῆς, πού εἶναι γνωστή ὡς τὰ "Μαστοροχώρια τῆς Κόνιτσας".²

β. Οἱ οἰκισμοί μελέτης παρουσιάζουν συγχρονικά κοινωνικά, οἰκονομικά, κοινωνικά, δημογραφικά καί λοιπά προβλήματα, ἔτσι ὥστε νά ἀποτελοῦν ἓνα σύνολο πού μπορεῖ νά διερευνηθεῖ γενικότερα.

γ. Ἡ περιοχή τῶν οἰκισμῶν εἶναι ἔξω ἀπό πόλους καί ἄξονες ἀνάπτυξης καί ἔχει ἐπηρεαστεῖ περιφερειακά ἀπό τό εὐρύτερο κεφαλαιοκρατικό σύστημα τῆς χώρας, ἔτσι ὥστε νά ἀποτελεῖ τελικά ἓνα μοντέλο "παραδοσιακότητας" τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς κοινωνικῆς δομῆς.

δ. Οἱ οἰκισμοί αὐτοί παρουσιάζουν μικρό ἀριθμό πολεολογικῶν λειτουργιῶν, ἀπλῶν ποσοτικά καί ποιοτικά, πού συγκεντρώνονται κυρίως στήν κεντρική πλατεία ἢ Μεσοχώρι, ἔτσι ὥστε νά μποροῦν νά διερευνηθοῦν οἱ σχέσεις τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στά πλαίσια μιᾶς προσωπικῆς ἐρευνας, χωρίς τή χρήση ὑπολογιστικῶν μηχανῶν (Π.Εβ. ὁμάδα χαρτῶν Κ. (Ι. . . 20) σ. 531).

ε. Ἐνῶ ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία γιά πολλά ἐνδιαφέροντα θέματα τῆς Ἠπείρου, λείπουν σχεδόν τελείως πολεοδομικές θεωρήσεις γιά τοὺς οἰκισμούς της. Στό εἰδικό αὐτό βιβλιογραφικό κενό, καθώς καί στήν ἀνεπαρκῆ ἀκόμη ἐλληνική ιστορική Πολεολογία³ εἰδικότερα, συμβάλλει μέ τήν παρουσία της ἡ ἐργασία αὐτή.

Αγ. Στόχος τῆς μελέτης

Ἡ μελέτη αὐτή, πού κατατάσσεται στή λειτουργική Πολεολογία, ἀποβλέπει στήν ἀνάπτυξη σειρᾶς στόχων, πού θά ἀναλυθοῦν διεξοδικότερα πιό κάτω.

α. Μεθοδολογική συσχέτιση τῆς κοινωνικῆς δομῆς τῆς περιοχῆς μελέτης μέ τό ἱστορικό πλαίσιο τῆς μέσο τοῦ τρόπου παραγωγῆς.

Ἡ κοινωνική δομή [Κ] θεωρεῖται ὅτι ὁρίζεται ἀπό τίς παραγωγικές δυνάμεις καί σχέσεις, καί εἰδικότερα ἀπό τήν τεχνική καί κοινωνική διαίρεση ἐργασίας, πού ἐξαρτῶνται ἄμεσα ἀπό τόν τρόπο παραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ. Ἡ κοινωνική δομή ὡς ἐπιχειρησιακή ἔννοια μπορεῖ νά σκιαθεθεῖ μέ τήν ἱστορική διαδικασία τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ πού μελετοῦμε.

β. Διερεύνηση τῆς παραγωγῆς καί χωροθέτησης τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν σέ καθορισμένο οἰκολογικό περιβάλλον.

Ἡ κοινωνική δομή τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς ομάδας τῶν οἰκισμῶν μελέτης σέ συσχετισμό μέ τό δυσπρόσιτο οἰκολογικό τῆς περιβάλλον διατηρεῖ πολεολογικές λειτουργίες μέ ἔντονα στοιχεῖα παραδοσιακότητας, καθώς καί ἄλλες μέ ἔντονα στοιχεῖα ἀλλαγῆς. Οἱ πρῶτες συσχετίζονται μέ προηγούμενο τρόπο ζωῆς (ἐνδεχομένως καί παραγωγῆς), ἐνώ οἱ ἄλλες συσχετίζονται μέ τήν εὐρύτερη ἑλληνική σύγχρονη κεφαλαιοκρατική δομή. Ἡ ἀνάλυση καί ἡ μελέτη τῶν "τοπικῶν" πολεολογικῶν λειτουργιῶν, καθώς καί ἡ συσχέτισή τους μέ τίς σύγχρονες "κεντρικές" πολεολογικές λειτουργίες, εἶναι σημαντικός στόχος ἐργασίας.

γ. Μεθοδολογία συσχετισμοῦ τῆς στατικῆς λειτουργικῆς δομῆς [Λα] καί τῆς στατικῆς λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογικῆς δομῆς [Τ] τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στό συγκεκριμένο πολεοδομικό χῶρο τοῦ κέντρου τῶν οἰκισμῶν μελέτης. Ἡ κοινωνική

δομή ως έννοια βάσης άρθρώνεται με τό χῶρο πού θεωρεῖται κοινωνικό προϊόν μέσο τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν. Οἱ πολεολογικές αὐτές λειτουργίες ἔχουν καθορισμένες σχέσεις μεταξύ τους, δηλαδή μιά δομή [Λα] πού ἐξαρτᾶται ἀπό τόν τρόπο παραγωγῆς. Οἱ λειτουργικές αὐτές σχέσεις (σύνπλέγματα λειτουργιῶν) προβάλλονται στό γεωγραφικό χῶρο κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τοῦ ὀδικοῦ δικτύου καί τοῦ ἐδάφους, πού τότε ἀποικτᾶ λειτουργικότητα, γι' αὐτό ὀνομάζεται "λειτουργικός χῶρος [X]". Αὐτός ὁ χῶρος δίνει μιά τοπολογική δομή [T]. Ἡ συγκεκριμένη μεθοδολογία μέ τήν ὁποία ἐπιτυγχάνεται ὁ συσχετισμός τῶν δομῶν [Λα] καί [T] παρουσιάζεται στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς μελέτης.

- δ. Διερεύνηση τῶν χωρικῶν σχέσεων συγγένειας τῶν λειτουργιῶν μέ σκοπό τή συμβολή στήν ἔρευνα τῶν νόμων χωροθέτησής τους.

Γιά τή διατύπωση τῆς στατικής λειτουργικο-χωρικής δομῆς [T] χρησιμοποιήσαμε μητῶο ταξινόμησης καί στατιστικῆς διερεύνησης τῶν χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν, ἀπό ὅπου προέκυψαν τά μοντέλα τῶν σχέσεων αὐτῶν (Εβ. πίν. 7_{1,2}). Μέ τά μοντέλα αὐτά προσεγγίζουμε καί τίς σχέσεις συγγένειας τῶν λειτουργιῶν κατά τίς γενικότερες κατηγορίες τους, συμβάλλοντας ἔτσι στή διερεύνηση τῶν νόμων τῆς χωροθέτησής τους.

- ε. Ἀνάλυση τῶν χωρικῶν παραγόντων πού κατευθύνουν τήν ὀργάνωση τῶν οἰκισμῶν μελέτης στό συγκεκριμένο οἰκολογικό τους περιβάλλον.

"Αν διερευνήσουμε στατιστικά στούς συγκεκριμένους οἰκισμούς τίς σχέσεις μεταξύ ὀρισμένων μεταβλητῶν (π.χ. συγκέντρωση πολεολογικῶν λει-

τουργιῶν, ὀδικό δίκτυο, χωρικό σχῆμα κέντρου καί οἰκισμοῦ) καί τούς οἰκολογικούς παράγοντες (π.χ. τοπογραφία, ὑδάτινοι ἄξονες, προσανατολισμός κτλ.), προκύπτουν συγκεκριμένα συμπεράσματα πού συμβάλλουν στή γνώση τῆς χωρικής ὀργάνωσης τῶν οἰκισμῶν τῆς Ἡπείρου ἀλλά καί γενικότερα τῶν ἐλληνικῶν οἰκισμῶν.

- S. Διερεύνηση τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, τῆς χρήσης τοῦ οἰκισμοῦ καί τῆς ἀντίληψης τῶν κατοίκων σχετικά μέ τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ. Μέ βάση ἐπιτόπια ἔρευνα, μέ ἐρωτηματολόγια καί μέ τή βοήθεια τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης καί τῆς σημειωτικῆς Πολεολογίας πού εἶναι ὁ δεύτερος κύριος κλάδος τῆς Πολεολογίας, ἀναλύσαμε καί ἐρμηνεύσαμε τήν κοινωνία καθώς καί τή συσχέτιση μέ τό χωρικό της. Ἐπίσης διαπιστώσαμε καί ἐρμηνεύσαμε τίς ἀντιλήψεις τῶν κατοίκων σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τίς ἔννοιες τῆς συνοικίας, γειτονιάς κτλ.

Τελικός στόχος μας ἦταν ὁ ἐντοπισμός τῆς διαδικασίας ἐκσυγχρονισμοῦ ἐνός παραδοσιακοῦ χώρου.

J. Διασύνδεση τῆς Πολεολογίας μέ συγγενεῖς ἐπιστημονικούς κλάδους⁴ μέσο τῆς ἐφαρμοσμένης ἔρευνας:

- J1. Μέ τή χωρολογία, τῆς ὁποίας τό ἀντικείμενο εἶναι ἡ μελέτη τοῦ φυσικοῦ χώρου μιᾶς περιφέρειας. Ἡ συσχέτιση προκύπτει ἀπό τήν ἐπιλογή τοῦ θέματος μελέτης πού ἀναφέρεται στήν κατανόηση τοῦ φαινομένου "ἡπειρώτικος οἰκισμός", ἐνταγμένου στή συγκεκριμένη περιφέρειά του.

- J2. Μέ τήν Ἀστική κοινωνιολογία (urban socio-

logy), πού ασχολεῖται μέ τά κοινωνιολογικά φαινόμενα τά ὁποῖα ἔχουν σχέση μέ τήν πόλη. Ἡ συσχέτιση προκύπτει ἀπό τήν κοινωνική καί σημειωτική ἔρευνα πού γίνεται στήν κοινωνική ὁμάδα τῶν οἰκισμῶν γιά τή διαπίστωση τόσο τῶν σχέσεων μεταξύ τους ὅσο καί τῆς ἀντίληψης πού ἔχουν ὡς πρός τήν κοινωνική ὀργάνωση τοῦ χώρου.

J3. Μέ τήν Ἀστική γεωγραφία (urban geography), πού ἀποτελεῖ ἐμπειρική σύνθεση τῆς κοινωνιολογίας, τῆς ἀστικής οἰκονομολογίας, τῆς λειτουργικῆς Πολεολογίας καί τῆς δημογραφίας, πού εἶναι κλάδος τῆς ἀνθρώπινης οἰκολογίας. Ἡ συσχέτιση προκύπτει ἀπό τή μελέτη πού γίνεται στούς 20 οἰκισμούς γιά τίς μορφές ὀργανώσεως (κοινωνικο-επαγγελματικές, οἰκονομικές, δημογραφικές, μορφώσεως κτλ.), τίς ροές ἀτόμων (μεταξύ λειτουργιῶν τοῦ οἰκισμοῦ καί τή μετακινήσιμότητα τῶν κατοίκων (μέσα καί ἔξω ἀπό τόν οἰκισμό), ἡ ὁποία ἐπηρεάζει τίς σχέσεις μεταξύ ὀργανώσεων καί ροῶν.

J4. Μέ τήν Οἰκολογία, πού ὀρίζεται ὡς ἡ ἐπιστήμη πού μελετᾷ τή σχέση τῶν ὀργανισμῶν ἢ τῶν ὁμάδων τῶν ὀργανισμῶν μέ τό περιβάλλον τους εἴτε τή δομή καί τή λειτουργία τῶν συστημάτων τῆς φύσεως.

J41. Ἡ σχέση προκύπτει, γιατί στή μελέτη ἀναφέρεται συσχετισμός μεταξύ τῆς κοινωνικῆς δομῆς τῶν οἰκισμῶν μελέτης καί τοῦ βιοτικοῦ καί ἀβιοτικοῦ περιβάλλοντός τους.

J42. Ἐπίσης γίνεται ἡ μελέτη τοῦ ἀνθρώπου πληθυσμοῦ τόσο γενικότερα ὅσο καί εἰδικότερα γιά τήν περιοχή μελέτης (Δημογραφία).

- J43. Κυρίως από τήν προσπάθεια πού γίνεται για τή συσχέτιση τῶν γενικῶν κλιματολογικῶν καί ἔδαφολογικῶν συνθηκῶν καί τῶν χωρικῶν στοιχείων τοῦ κάθε οἰκισμού, ἀπό ὅπου προκύπτει καί ἡ χωρική του ὀργάνωση καί ἔνταξη στό οἰκολογικό περιβάλλον.
- J5. Μέ τήν Κυκλοφοριολογία, πού ἀσχολεῖται μέ τή μελέτη τῶν ὁδικῶν δικτύων κυκλοφορίας ἀτόμων καί ἀγαθῶν.
- Ἀκριβῶς ἡ προσπάθεια πού ἐπιχειρεῖται γιά τή διερεύνηση τῆς ἀλληλοεπιρροῆς μεταξύ ὁδικοῦ δικτύου καί συγκεντρώσεως πολεολογικῶν λειτουργιῶν ἢ ἀκόμη καί τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ὁδικοῦ δικτύου στή χωρική μορφή τόσο τοῦ κέντρου ὅσο καί τοῦ οἰκισμού μπορεῖ νά συμβάλει στή γνώση τῶν βαθύτερων μηχανισμῶν παραγωγῆς καί χωροθέτησης τῶν λειτουργιῶν σέ σχέση μέ τό δίκτυο κυκλοφορίας. Αὐτό ἀποτελεῖ βασικά συμβολή στήν ἱστορία τοῦ κλάδου τῶν ἀστικῶν δικτύων στήν Ἑλλάδα, πού ὁ ρόλος τους γιά τή σύγχρονη πόλη εἶναι γνωστός.

... (faint text)

... (faint text)

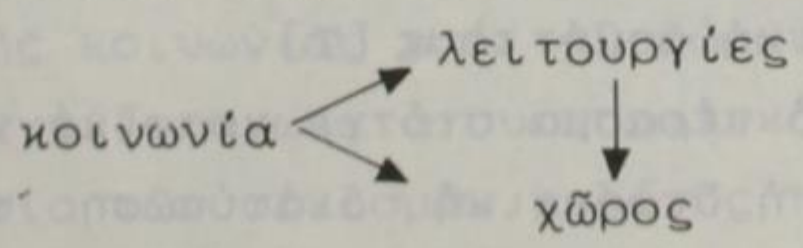
Β. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βα. Μεθοδολογία και οργάνωση μελέτης

Βα1. Γενικό διάγραμμα μελέτης

Η μελέτη που ακολουθεί άρθρώνεται πάνω σε δύο βασικούς άξονες ανάλυσης¹, έπειδή το αναλυόμενο σύστημα είναι χρονικό και σχετίζεται με τη μεταβλητή "ιστορικός χρόνος".

Ο οριζόντιος συγχρονικός άξονας αναφέρεται στην ύφιστάμενη σήμερα κατάσταση του συστήματος "όρεινός οίμιμος στην Κόνιτσα της Ήπειρου" μέσα στο κεφαλαιοκρατικό σύστημα της χώρας μας. Οι βασικές ομάδες σχέσεων, στις οποίες αναλύεται το σύστημα κατά το συγχρονικό άξονα αναφέρονται στην κοινωνία, τις λειτουργίες και το χώρο του, και άρθρώνονται κατά τη θεμελειώδη σχέση:

Έτσι, το κεφ.Ε, που αναφέρεται στην περίοδο μελέτης (1974) περιλαμβάνει δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος Εα (Δεύτερο μέρος στα

... (faint text)

γενικά περιεχόμενα) παρουσιάζονται τὰ οίκολογικά, παραγωγικά, κοινωνικά καί λειτουργικο-χωρικά χαρακτηριστικά του αναλυόμενου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ καί ἐπιχειρεῖται συμπερασματικά ἡ ἄρθρωση κοινωνίας καί χώρου μέσο τῶν λειτουργιῶν.

Γιά νά τό πετύχουμε αὐτό μεθοδολογικά χρησιμοποιοῦμε ἐπιχειρησιακά τήν κοινωνική δομή, πού, ἐνταγμένη μέσα στό ἀντίστοιχο οίκολογικό της περιβάλλον, συντελεῖ στήν παραγωγή τῶν δεδομένων λειτουργιῶν της. Γιά νά ἀξιολογήσουμε πληρέστερα τό ὑπό διερεύνηση σύστημα "ὄρεινός οἰκισμός στήν Κόνιτσα τῆς Ἡπείρου", ἐπιλέξαμε 20 τέτοιους οἰκισμούς, πού ἀποτελέσαν καί τό τελικό ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας (ΑΒ). Οἱ οἰκισμοί αὐτοί θεωρήθηκαν σέ τρεῖς διαδοχικές κλίμακες πλαισίου, πού εἶναι:

1. Τό χωροταξικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Εα1).
2. Τό περιφερειακό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Εα2)
3. Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Εα3).

Ἡ ἀναφορά αὐτή προϋποθέτει βέβαια καί τή θεωρητική τοποθέτηση τῆς συνολικῆς κοινωνικῆς δομῆς πού γίνεται στό κεφάλαιο τῆς εἰσαγωγῆς (ΒΒ).

Τό δεύτερο μέρος τοῦ κεφ. Ε. (Τρίτο μέρος στά γενικά περιεχόμενα) ἀποτελεῖ μιά σέ βάθος προσέγγιση στό κύριο ἀντικείμενο τῆς μελέτης αὐτῆς πού εἶναι οἱ 20 οἰκισμοί τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας καί περιλαμβάνει τρεῖς ἐνότητες.

Τήν ἐνότητα Εβ, ὅπου διατυπώνεται ἡ στατική λειτουργική δομή [Λα] τοῦ συνόλου τῶν λειτουργιῶν πού ἐμφανίζονται στά κέντρα τῶν οἰκισμῶν μελέτης, καθώς καί ἡ μέθοδος μέ τήν ὁποία συσχετίζεται αὐτή μέ τή στατική λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογική δομή τους [Τ].

Γιά τό βασικό αὐτό πέρασμα στό γεωγραφικό χῶρο τῆς δομῆς [Λα] ἀπαιτεῖται ἡ θεωρητική διατύπωση τόσο τῆς λειτουργικο-χωρικῆς δομῆς [Ρ,Τ] ὅσο καί τῆς τοποθέτησης καί συσχέτισης τοῦ "λειτουργικοῦ χώρου" μέ τήν κοινωνική δομή. Τά δύο προηγούμενα, ἐπειδή ἀποτελοῦν ἓνα ἀπό τά βα-

σικότερα σημεία τῆς μελέτης αὐτῆς, ἀναλύονται στό κεφάλαιο Β τῆς εἰσαγωγῆς (Βγ2 καί Βγ3).

Τήν ἐνότητα Εγ, ὅπου ἀναλύεται ἡ χωρική ὀργάνωση καί ἡ ἔνταξη τῶν οἰκισμῶν μελέτης στό οἰκολογικό τους περιβάλλον.

Στήν ἐνότητα αὐτή, χρησιμοποιώντας χωρικο-μορφολογικά κριτήρια, ἐπιχειροῦμε τό συσχετισμό τῶν χωρικῶν ὁμάδων τῶν λειτουργιῶν (χωρικά συμπλέγματα) μέ τό ἔσωτερικό ὀδικό δίκτυο τοῦ κάθε οἰκισμοῦ καί μέ τό ἔδαφος. Τά συμπεράσματα πού προκύπτουν ἀπό αὐτή τή συσχέτιση λειτουργιῶν -χώρου ἐνισχύουν τήν ἄποψη πού διατυπώνεται ἐν ἑνότητι Εβ, ὅτι κατά τήν προβολή τῆς δομῆς [Δα] στό γεωγραφικό χῶρο, οἱ κυριότεροι δεσμευτικοί παράγοντες πέρα ἀπό τά λειτουργικά δεδομένα στήν τοπολογική δομή [Τ] εἶναι τό ὀδικό δίκτυο καί τό ἔδαφος. Ἐπίσης, στήν ἐνότητα Εγ διερευνῶνται εἰδικότερα οἱ στατιστικές σχέσεις μεταξύ παραγόντων πού ἐπηρεάζουν τή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ (π.χ. χωρικό σχῆμα κέντρου, χωρική μορφή οἰκισμοῦ, οἰκολογικοί παράγοντες κτλ.).

Τέλος, στήν ἐνότητα Εδ διερευνᾶται "ἀντικειμενικά" (ὅπως δηλαδή εἶναι) ἡ κοινωνική ὀργάνωση καί ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ, καί "σημειωτικά" ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τήν ἀντικειμενική διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ, καί δίνεται ἀπάντηση ὡς πρός τήν ὕπαρξη τῶν κοινωνικο-χωρικῶν μονάδων (π.χ. μικρογειτονιά, συνοικία κτλ.) σύμφωνα μέ τό σχῆμα κοινωνία-χῶρος.

Ἀπό τή συσχέτιση τῶν ἐνοτήτων Εα1, Εα2 καί Εα3 τοῦ κεφαλαίου Εα, ἐκτός ἀπό τό ὅτι ἀποδεικνύεται μέ δεδομένα ἡ ἀρθρωση τῆς κοινωνίας καί τοῦ χώρου μέσο τῶν λειτουργιῶν, προσεγγίζεται κατά συστηματικό τρόπο τό τοπικό κοινωνικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης πού ἀποτελεῖ καί τό σημείο ἀναφορᾶς γιά τό δεύτερο μέρος τοῦ κεφαλαίου Ε. Στό δεύτερο μέρος τοῦ κεφαλαίου Ε (Τρίτο μέρος στά γε-

νικά περιεχόμενα), συσχετίζοντας τά επί μέρους συμπεράσματα τῶν ἐνοτήτων Εβ, Εγ καί Εδ, ἀναλύουμε διεξοδικά τίς λειτουργίες, τό χῶρο καί τήν κοινωνία τῶν οἰκισμῶν μελέτης καί πετυχαίνουμε τήν ἀρθρωση κοινωνίας καί χώρου μέσο τῶν λειτουργιῶν.

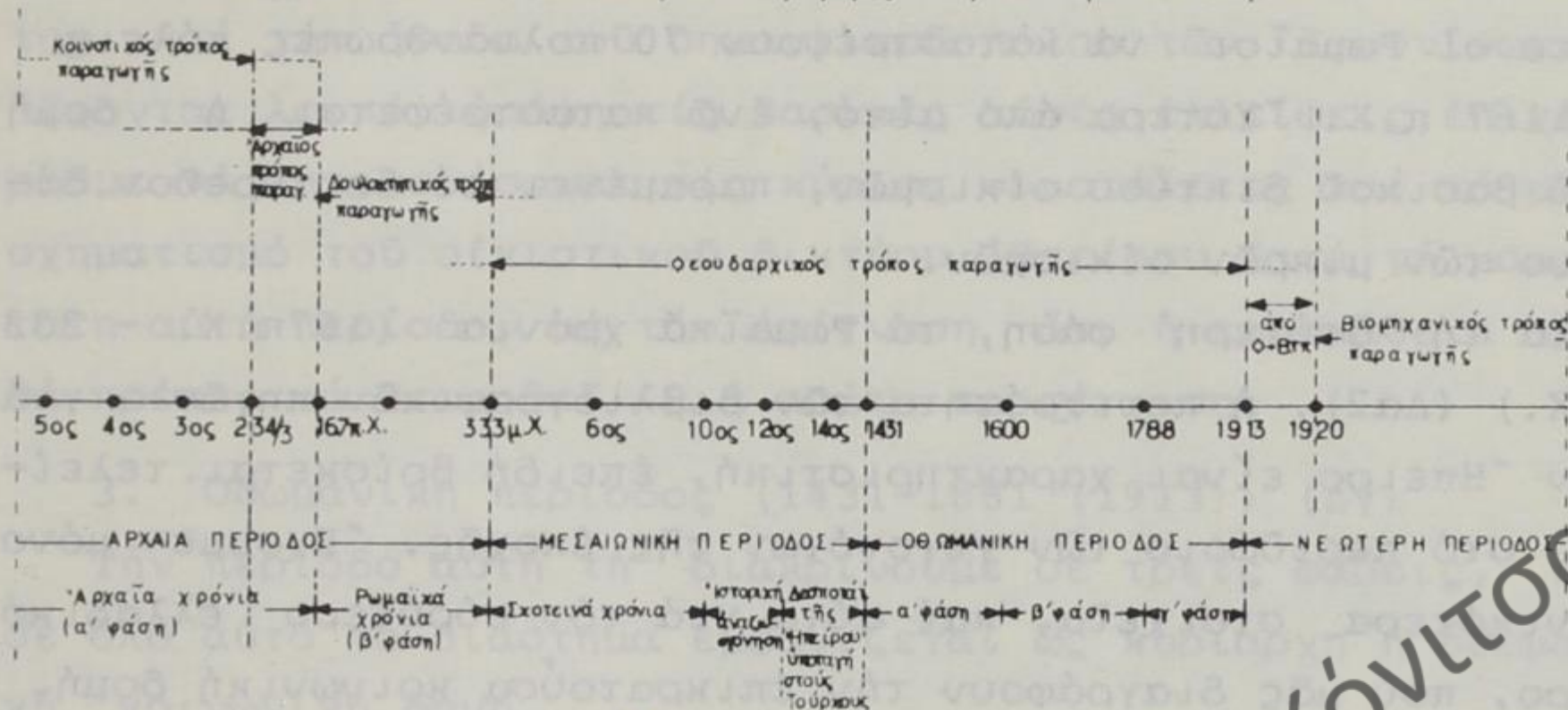
Ἡ συσχέτιση τῶν μερῶν Εα ὡς Εδ μᾶς δίνει στήν ἐνότητα Εε τά τελικά συμπεράσματα (Εε2, Εε3) γιά τόν ὀριζόντιο συγχρονικό ἄξονα τοῦ ἀναλυόμενου συστήματος.

Κατά τόν κατακόρυφο διαχρονικό ἄξονα (ἱστορική διάσταση) πού ἀναλύεται στό κεφάλαιο (Δ) καί περιλαμβάνεται στό πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μαζί μέ τόν πρόλογο (Α), τήν εἰσαγωγή (Β) καί τίς πηγές (Γ), καί ιδιαίτερα ἰσχνές πληροφορίες γιά τό ὑπό διερεύνηση σύστημα μᾶς ἀναγκάζουν, νά μετατοπίσουμε τό ἐπίπεδο προσέγγισης στήν περιγραφή τῶν δυναμικῶν διαχρονικῶν νομοτελειῶν τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου Ἡπείρου, ἄν καί σ' αὐτήν ἀκόμη τήν περίπτωση, τά στοιχεῖα γιά ὀρισμένους περιόδους μελέτης εἶναι ιδιαίτερα φτωχά.

Ἡ κάθε περίοδος μελέτης τοῦ κεφαλαίου (Δ), καθορίζεται μέ ἱστορικά κριτήρια, ὅπου τά κυριότερα σημεῖα της διαφαίνονται στό συνοπτικό σημείωμα πού τοποθετεῖται στήν ἀρχή τῆς κάθε περιόδου. Στά τελικά ὅμως συμπεράσματα (Εε1) γίνεται μιά προσπάθεια νά ἐνταχθοῦν οἱ περίοδοι μελέτης κάτω ἀπό ἕναν τρόπο παραγωγῆς πού προβάλλει ὡς κυρίαρχος κατά τό διάστημα τῆς περιόδου. Γι' αὐτό, εἶναι πιθανό τά ὅρια τοῦ τρόπου παραγωγῆς νά μή συμπίπτουν μέ τά ὅρια τῆς ἱστορικῆς περιόδου. Οἱ τελικές θέσεις πού δίνονται θά πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς μιά πρώτη συμβολή στό σοβαρό αὐτό ζήτημα (Β.πίν.1).

Β.πίν.1. Διάγραμμα συσχέτισης κλιματικών τρόπων παραγωγής-Ιστορικών περιόδων 'Ηπείρου

Οι εξεταζόμενες ιστορικές περιόδους μελέτης της 'Ηπείρου είναι οι παρακάτω:

1. 'Αρχαία περίοδος (5ος αί.π.Χ.-333 μ.Χ.) (Δα)

Γιά ιστορικούς και μεθοδολογικούς λόγους διαχωρίζουμε τήν περίοδο αυτή σέ δύο φάσεις.

Κατά τήν πρώτη φάση πού όνομάσαμε αρχαΐα χρόνια (5ος αί. π.Χ. - 167π.Χ.) (Δα1), άποσπασματικές είναι οι ιστορικές πληροφορίες πού γνωρίζουμε ακόμη γιά τήν 'Ηπειρο καί ειδικότερα μετά τόν 5ο αί. π.Χ. όποτε αρχίζει ή έπαφή Μολοσών - 'Αθήνας. Τό κυριότερο όμως χαρακτηριστικό πού έντοπίζεται, είναι ή συντηρητικότητα πού έμφανίζεται σ'όλες τίς μορφές του δημόσιου καί ιδιωτικού βίου, τής τέχνης τής θρησκείας κτλ. Τό τραχύ οικολογικό περιβάλλον, ή κατάτμηση του πληθυσμού σέ μικρές περιφέρειες, ή κοινωνική δομή στηριγμένη σ'ένα έντονο καί ίσχυρό φυλετικό σύστημα έχουν ως αποτέλεσμα τήν ύπαρξη ενός πανάρχαιου δικτύου μικρών κτηνοτροφικών οικισμών. 'Αντίθετα, άργότερα, κυρίως επί 'Αλεξάνδρου Α' (340 π.Χ.) δημιουργείται καί

ένα δίκτυο βασικῶν οἰκισμῶν πού γρήγορα ἐξελίσσειται, ἔτσι ὥστε οἱ Ρωμαῖοι νά καταστρέψουν 70 πολυάνθρωπες πόλεις στά 167 π.Χ. Ὑστερα ἀπό αὐτό, ἐνῶ καταστρέφεται ἡ δομή τοῦ βασικοῦ δικτύου οἰκισμῶν, παραμένει τό δευτερεῦον δίκτυο τῶν μικρῶν οἰκισμῶν.

Κατά τή δεύτερη φάση, τά Ρωμαϊκά χρόνια (167 π.Χ. - 333 μ.Χ.) (Δα2), ἡ πενιχρότητα τῶν βιβλιογραφικῶν πηγῶν γιά τήν Ἠπειρο εἶναι χαρακτηριστική, ἐπειδή βρίσκειται τελείως στό περιθώριο τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς. Ἐχουμε μόνο γενικότερα στοιχεῖα, καί αὐτά γιά τόν εὐρύτερο ἑλλαδικό χῶρο, πού μᾶς διαγράφουν τήν ἐπικρατούσα κοινωνική δομή. Παρ' ὅλα αὐτά, ἐξαιτίας τῆς κατασκευῆς τοῦ πρώτου τεχνητοῦ ὁδικοῦ δικτύου πού ἐγινε στήν Ἠπειρο ἀπό τοὺς Ρωμαίους, γνωρίζουμε ἱκανοποιητικά, ἀπό μεταγενέστερες μελέτες, δεδομένα πού ἀφοροῦν τόν οἰκιστικό χῶρο. Τό κατασκευασμένο ὁδικό δίκτυο γίνεται ἄξονας ἀνάπτυξης γιά τήν ἐποχή του, καί ἀνασυγκροτεῖται τό δίκτυο βασικῶν οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου, παρόλο πού δέ γνωρίζουμε ποιοτικά του χαρακτηριστικά. Ἡ νέα του δομή σχετίζεται μέ τήν προηγούμενη.

2. Μεσαιωνική περίοδος (4ος αἰ. μ.Χ. - 1431 μ.Χ.) (Δβ)

Τά Μεσαιωνικά χρόνια (4ος αἰ. μ.Χ. - 1431 μ.Χ.) πού ἀπονοθεοῦν εἶναι μιά μακρότατη περίοδος ἔντονων δημογραφικῶν καί ἐθνογραφικῶν ἀναστατώσεων τῆς Ἠπείρου. Ἡ περίοδος αὐτή διαχωρίζεται σέ τρεῖς φάσεις. Τά σκοτεινά χρόνια (4ος αἰ. μ.Χ. - 10ος αἰ. μ.Χ.), τά χρόνια ἱστορικῆς ἀναζωογόνησης (10ος αἰ. μ.Χ. - 12ος αἰ. μ.Χ.) καί τό διάστημα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (τέλος 12ου αἰ. μ.Χ. - ἀρχή 14ου αἰ. μ.Χ.), πού καταλήγει στήν ὑποταγή στοὺς Τούρκους (1431). Δυστυχῶς, διαθέτουμε πληροφορίες κυρίως ἱστορικῆς φύσεως, πού δέ μᾶς δίνουν τή συγκεκριμένη εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς δομῆς πού ἐπικρατεῖ. Ἐχουμε ἐπίσης ἀποσπασματικές ἐνδείξεις καί γιά τόν οἰκιστικό χῶρο, μέ κύρια διαπίστωση τή συνεχή ἀλλαγῆ

τῆς δομῆς του, τὴν ἐμφάνιση πολλῶν διακοπῶν τῆς συνέχειάς του καὶ τὴν ἀνοδο τοῦ σημαντικοῦ πόλου τῶν Ἰωαννίνων. Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψη τίς βασικὲς αὐτὲς ἐλλείψεις, ἐπιχειροῦμε νὰ ἀπεικονίσουμε τίς κύριες νομοτέλειες καὶ τὸ μετασχηματισμὸ τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου Ἠπείρου κατὰ τὴ μακρότατη αὐτὴ περίοδο, μὲ τὴν ἐπίγνωση ὅτι ἡ προσπάθεια αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ μιά πρώτη προσέγγιση.

3. Ὄθωμανικὴ περίοδος (1431-1881 (1913)) (ΔΥ)

Τὴν περίοδο αὐτὴ τὴ διακρίνουμε σὲ τρεῖς φάσεις, ἐνῶ σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἐμφανίζεται ὡς κυρίαρχη ἡ ὀθωμανικὴ κοινωνικὴ δομὴ.

Ἡ πρώτη φάση, "Συνέχιση τῆς βυζαντινῆς δομῆς (1431-1600)", καθορίζεται ἀπὸ μὴ βασικὲς ἀλλαγές σὲ σχέση μὲ τὸ προηγούμενο βυζαντινὸ οἰκονομικο-κοινωνικὸ σύστημα καὶ τοὺς ἄλλους θεσμοὺς καὶ ἰδεολογίες ποὺ ἐπικρατοῦν. Ἐνδεικτικὲς πληροφορίες διαθέτουμε γιὰ τὸν οἰκιστικὸ χῶρο τῆς Ἠπείρου καὶ κάπως εἰδικότερες γιὰ τὰ Ἰωάννινα, ποὺ βρίσκονται στὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀναπτυξῆς τους.

Ἡ δεύτερη φάση, "Σταθεροποίηση τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας (1600-1788)", χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἰσχυροποίηση τῆς ὀθωμανικῆς κοινωνικῆς δομῆς στὴν Ἠπειρο καὶ τὴν ἀποδοχὴ ἢ ἀπόρριψη τῆς ἀπὸ τίς διάφορες κοινωνικὲς ομάδες τοῦ συνολικοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ της. Τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτουμε δὲ βοηθοῦν γιὰ τὴ συνολικὴ ἀπεικόνιση τοῦ οἰκιστικοῦ χώρου, τὸν ὁποῖο μονογραφικὰ μόνο μποροῦμε νὰ διερευνήσουμε.

Ἡ τρίτη φάση, "Ἀπὸ τὸν Ἄλῃ Πασά (1788 -1822) ὡς τὴν ἀπελευθέρωση (1881-1913), διακρίνεται ἀπὸ τὴ γενικὴ μείωση τῆς ἰσχύος τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς καὶ τὴν προσωρινὴ ἐμφάνιση ἔντονων ἐκμεταλλευτικῶν σχέσεων ποὺ εἰσάγει ὁ Ἄλῃ Πασάς, ἐνῶ ταυτόχρονα παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴ ἐμπορευματικὴ ἀνοδο τὰ Ἰωάννινα, μέσα σ' ἓνα κυρίαρχο صنعتιακὸ σύστημα παραγωγῆς. Τὸ πλαίσιο αὐτὸ καταρρέει

μέ τό θάνατο τοῦ Ἀλῆ καί ἐπανερχόνται οἱ φεουδαρχικές σχέσεις τῶν ντόπιων τοπαρχῶν.

Σχετικά μέ τόν οἰκιστικό χῶρο, διαθέτουμε πληροφορίες περιφερειακοῦ ἐπιπέδου (Ἰωάννινα, ἐπαρχία Κόνιτσας) πού μᾶς ὀδηγοῦν σέ μιά ικανοποιητική ἀναγνώριση τοῦ δικτύου οἰκισμῶν. Σέ μιά ἔντονα ἀγροτοποιημένη ὑπαιθρο μέ ἕνα πυκνό πλέγμα μικρῶν οἰκισμῶν ἐπικρατεῖ τό καταναλωτικό κέντρο τῶν Ἰωαννίνων, κέντρο ἐμπορευματοποίησης καί συγκοινωνίας. Πρός τό τέλος ὅμως τῆς φάσης αὐτῆς καταστρέφονται τά κυριότερα δίκτυα ἐπικοινωνίας καί ἀρχίζει ἡ ἀπομόνωση καί ἡ ὑπανάπτυξη μεγάλων περιοχῶν τῆς Ἠπείρου.

4. Νεώτερη περίοδος (1913 - 1928) (Δο)

Ἡ Ἠπειρος ἐντάσσεται στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα καθυστερημένα, διανύοντας σέ ἐξαιρετικά σύντομο διάστημα τήν ἀπόσταση πού τή χωρίζει ἀπό τή φεουδαρχία ὡς τό βιομηχανικό καπιταλισμό πού ἐπικρατεῖ στήν ὑπόλοιπη χώρα (1920), ἀντιμετωπίζοντας σοβαρά τοπικά προβλήματα (παραγωγικῶν δυνάμεων, σχέσεων, δημογραφικά κτλ.) καί ἔλλειψη κατάλληλων ἔργων ὑποδομῆς, οἰκείδικές της συνθηκες καί τό κυρίαρχο καπιταλιστικό σύστημα τῆς χώρας τήν ἐντάσσουν στίς περιοχές πού βρίσκονται ἔξω ἀπό τόν ἐκσυγχρονισμό.

Στό συγχρονικό μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀναλύθηκε τό σύστημα "ὄρεινός οἰκισμός στήν Κόνιτσα τῆς Ἠπείρου" στίς βασικές ὁμάδες σχέσεων πού ἀναφέρονται στήν κοινωνία, τίς λειτουργίες καί τό χῶρο του, καί διατυπώθηκαν οἱ μηχανι-

σμοί στους οποίους υπακούουν οι σχέσεις αυτές και τά επί μέρους στοιχεία τους, δηλαδή η νομοτέλεια πού τό διέπει. Παράλληλα, εντάχθηκε τό σύστημα στό εύρύτερο οίκιστικό δίκτυο τής χώρας πού υπακούει στις νομοτέλειες του βιομηχανικού τρόπου παραγωγής.

Στό διαχρονικό μέρος τής εργασίας (κεφ.Δ) μετατοπίστηκε τό επίπεδο προσέγγισης στην περιγραφή των δυναμικών διαχρονικών νομοτελειών του οίκιστικού δικτύου τής Ήπειρου. Τόσο τά θεωρητικά προβλήματα πού ανακύπτουν όσο και οι ελλιπέστατες πληροφορίες πού έχουμε ακόμη για μεγάλες περιόδους τής ιστορίας τής Ήπειρου² συντελούν ώστε η παρουσία αυτή νά θεωρηθεῖ μιά πρώτη συμβολή στό υπό εξέταση σοβαρότατο θέμα τής διαχρονικής επισκόπησης του δικτύου οίκισμών στην Ήπειρο (Εε1).

Ως επίπεδο ανάλυσεως υιοθετήθηκε τό χωρολογικό - λειτουργικό, παρ'όλα τά ιδιαίτερα προβλήματα πού παρουσιάζει, και ειδικότερα στή συγκεκριμένη περίπτωση ως πρός τό δεύτερο σκέλος.

Η συσχέτιση αυτού του επιπέδου ανάλυσης μέ τό σύνολο των επιπέδων τής κοινωνικής δομής [Κ] πραγματοποιειῖται επιχειρησιακά μέ τή δοσμένη σχέση του Β.πίν.5 τής συνολικής δομής (Ββ3), πού εντάσσεται και αυτή μέ τή σειρά της στον αντίστοιχο τρόπο παραγωγής τής υπό μελέτη ιστορικής περιόδου (Ββ11).

Η πραγματοποιούμενη τελικά περιγραφή των διαχρονικών νομοτελειών του δικτύου οίκισμών στην Ήπειρο, συνδέεται οργανικά μέ τή συγχρονική δομή του δικτύου (Εα25), όπου τό υπό εξέταση σύστημα (Εα34) είναι στοιχείο του και εντάσσεται και αυτό μέ τή σειρά του στό συνολικό δίκτυο οίκισμών Ελλάδας (Εα13), έτσι ώστε νά επιτυγχάνεται μιά συνολική θεώρηση (Β.πίν.2).

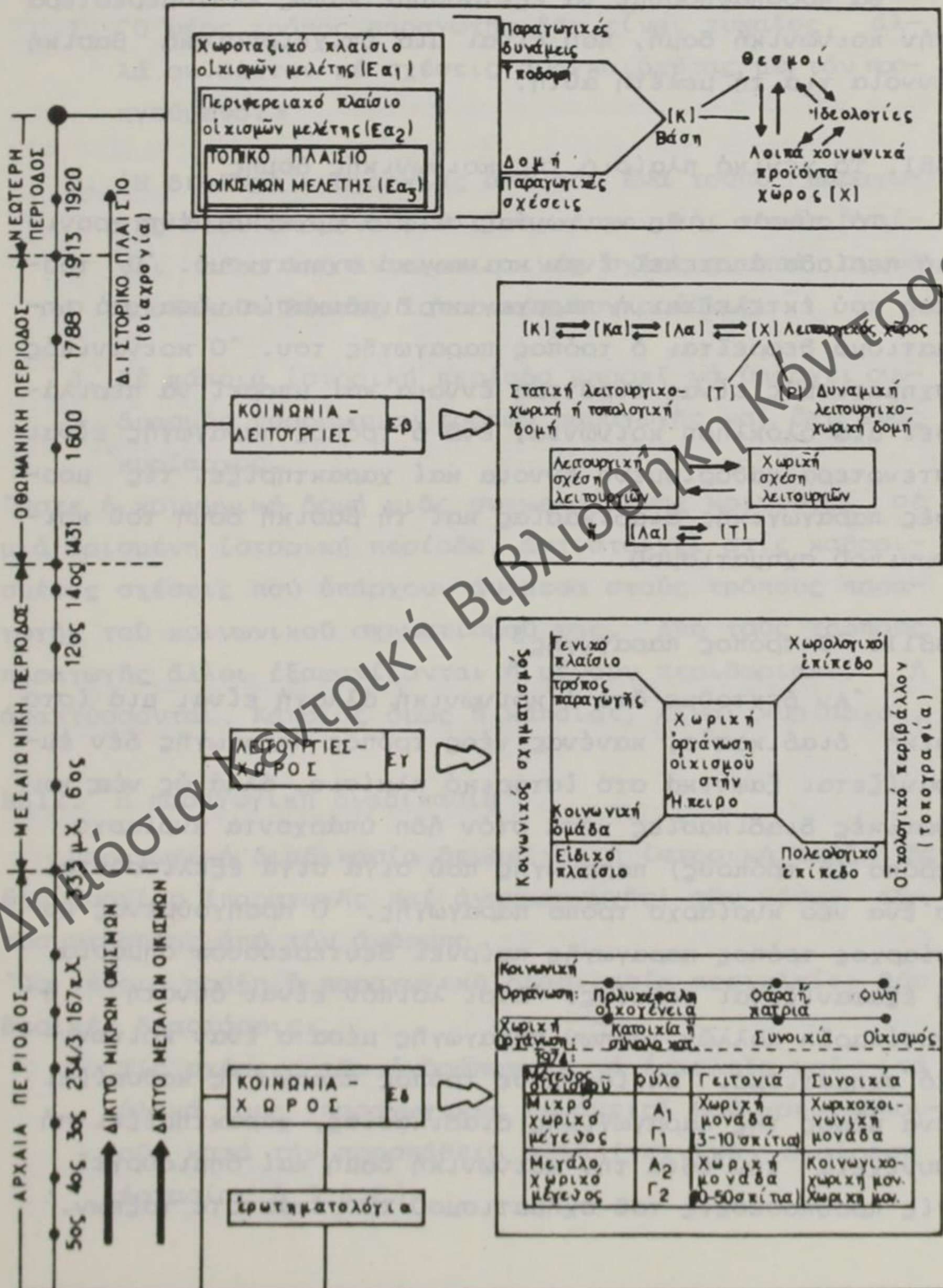
Επίσης τό τρίτο μέρος τῆς ἐργασίας, ἀκολουθοῦν οἱ βιβλιογραφικές σημειώσεις κατά κεφάλαιο μελέτης, ἡ ἑλληνική καί ξένη βιβλιογραφία καθώς καί περίληψη τῆς διατριβῆς στά ἀγγλικά. Μετά ἀκολουθεῖ παράρτημα S, πού περιέχει ἀνάλυση καί παρατηρήσεις στά ἐρωτηματολόγια πού εἶτε τά συγκέντρωσε ὁ συντάκτης κατά τήν ἐπιτόπια ἐρευνα, εἶτε τά ἔστειλαν οἱ κοινότητες στήν ἔδρα Β' Πολεοδομίας. Επίσης πίνακες (Π. Εβ. ὁμάδα πιν. Τ. (1-20)) καί διαγράμματα (Π. Εβ. ὁμ. διαγρ. Χ.Τ. (1-20)) πού ἀφοροῦν τή μεθοδολογία ἀποδείξεως τῆς βασικῆς σχέσεως $[Λα] \rightarrow [Τ]$. Τέλος χάρτες πού δείχνουν πῶς ἀποτύπωσε ὁ συντάκτης τά κέντρα τῶν 20 οἰκισμῶν μελέτης (Π. Εβ. ὁμάδα χαρτῶν Κ. (1-20)), χάρτες τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τοῦ κάθε οἰκισμοῦ μελέτης (Π. Εβ. ὁμάδα χαρτῶν Τ. (1-20)) καθώς ἐπίσης καί χαρακτηριστικές φωτογραφίες του.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Β. πίν. 2. Τελικό διάγραμμα μελέτης

(συγχρονία) Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ - (Σύστημα: οίκισμός στην Κόνιτσα Ήπειρου)

ΒΒ. Θεωρητική ανάλυση τής κοινωνικής δομής

Θά προσπαθήσουμε νά εξετάσουμε κάπως λεπτομερέστερα τήν κοινωνική δομή, πού εἶναι μιά ἐπιχειρησιακά βασική ἔννοια γιά τή μελέτη αὐτή.

ΒΒ1. Τό γενικό πλαίσιο τής κοινωνικής δομής

Τό σύνολο μιᾶς κοινωνίας σέ μιά συγκεκριμένη χρονική περίοδο ἀποτελεῖ ἕναν κοινωνικό σχηματισμό. Ὁ τρόπος πού ἐκτελεῖται ἡ παραγωγική διαδικασία μέσα στό σχηματισμό θεωρεῖται ὁ τρόπος παραγωγῆς του. Ὁ κοινωνικός σχηματισμός εἶναι εὐρύτερη ἔννοια καί μπορεῖ νά περιλάβει μιά ὁλόκληρη κοινωνία, ἐνῶ ὁ τρόπος παραγωγῆς εἶναι στενότερα καθορισμένη ἔννοια καί χαρακτηρίζει τίς μορφές παραγωγικῆς διαδικασίας καί τή βασική δομή τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ.

ΒΒ11. Ὁ τρόπος παραγωγῆς³

"Αν δεχτοῦμε ὅτι ἡ κοινωνική ἀλλαγή εἶναι μιά ἱστορική διαδικασία, κανένας νέος τρόπος παραγωγῆς δέν ἐμφανίζεται ξαφνικά στό ἱστορικό πλαίσιο, ἀλλά ὡς νέες κοινωνικές διαδικασίες μέσα στόν ἤδη ὑπάρχοντα κυρίαρχο τρόπο (ἢ τρόπους) παραγωγῆς πού σιγά σιγά ἐξελίσσονται σ' ἕνα νέο κυρίαρχο τρόπο παραγωγῆς. Ὁ προηγούμενος κυρίαρχος τρόπος παραγωγῆς παίρνει δευτερεύουσα σημασία ἢ ἐξαφανίζεται τελείως. Ἔτσι λοιπόν εἶναι δυνατή ἡ συνύπαρξη πολλῶν τρόπων παραγωγῆς μέσα σ' ἕναν κοινωνικό σχηματισμό. Ἐπειδή κάθε τρόπος παραγωγῆς καθορίζει ἕνα μέρος τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, χαρακτηρίζει στή συνέχεια τήν ἴδια τήν κοινωνική δομή καί δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐκάστοτε τάξεων.

Στήν κάπως μηχανιστική αυτή εικόνα πρέπει να διευκρινιστούν τὰ ἑξῆς σημεῖα:

1. Ὁ νέος τρόπος παραγωγῆς δέν εἶναι τυχαῖος, ἀλλά συνδέεται μέ σχέσεις ἀναγκαιότητας μέ τόν προηγούμενο.
2. Ἡ διαδοχή κυριαρχίας ἀπό τόν ἕνα τρόπο παραγωγῆς στόν ἐπόμενο δέν εἶναι ἁρμονική, παρά βγαίνει μέσα ἀπό ἀνταγωνιστικές σχέσεις, πού συχνά προκαλοῦν βίαιες ἱστορικές συγκρούσεις.
3. Σέ κάποια ἱστορική περίοδο μπορεῖ νά ὑπάρχει συνδυασμός ἰσοδύναμων τρόπων παραγωγῆς καί ὄχι ἕνας κυρίαρχος.

Ἔστω ἡ κοινωνική δομή μιᾶς συγκεκριμένης κοινωνίας σέ μιᾶ ὀρισμένη ἱστορική περίοδο, ἀντιστοιχεῖ στίς καθορισμένες σχέσεις πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στούς τρόπους παραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ της. Ἀπό τούς τρόπους παραγωγῆς ἄλλοι ἐξαφανίζονται ἢ μένουν περιθωριακοί ἢ ἀναπτύσσονται. Κάποιοι ὅμως ἢ κάποιοι, εἶναι κυρίαρχοι.

ΒΒ12. Ἡ παραγωγική διαδικασία ⁴

Παραγωγική διαδικασία θεωρεῖται ἡ ἱστορική πράξη τῆς δημιουργίας (παραγωγῆς καί ἀναπαραγωγῆς) τῶν μέσων αὐτοσυντήρησης ἀπό τόν ἄνθρωπο.

Ἔς τέτοια πράξη ἡ παραγωγική διαδικασία περιλαμβάνει δύο βασικές διαστάσεις:

1. Τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέ τὰ ἐργαλεῖα καί τὰ ὑλικά τους (παραγωγικές δυνάμεις) πού χρησιμοποιοῦν κατά τήν προσπάθεια αὐτή (τεχνική διαίρεση ἐργασίας ἢ Τ.Δ.Ε.).

2. Τίς δημιουργούμενες σχέσεις (παραγωγικές σχέσεις) μεταξύ τών ανθρώπων κατά τήν προσπάθεια αὐτῆς τῆς παραγωγῆς (κοινωνική διαίρεση ἐργασίας ἢ Κ.Δ.Ε.).

Τά 1 καί 2 ἀποτελοῦν τόν καταμερισμό τῆς ἐργασίας.

Ἡ ὀριοθέτηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων προκύπτει ἀπό τίς καθορισμένες σχέσεις τῶν ἀτόμων μέσα στήν παραγωγική διαδικασία. Γι' αὐτόν τόν καθορισμό δέ λαμβάνονται ὑπόψη κριτήρια πού ἀφοροῦν τήν ἀντίληψη καί συνειδητοποίηση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἀπό τά ἴδια τά ἄτομα (π.χ. τεχνική συνείδηση), ἀλλά κυρίως οἰκονομικά κριτήρια. Γι' αὐτό τὸ συνολικό ὄρισμό τῆς τάξης καί τοῦ ρόλου τῆς ἐκείνης τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς εἶναι ἀπαραίτητα συμπληρωματικά πολιτικά καί ἰδεολογικά κριτήρια.

ΒΒ2. Οἱ βασικές διαστάσεις⁵ τῆς κοινωνικῆς δομῆς

ΒΒ21. Ἡ τεχνική διαίρεση ἐργασίας

Ἡ διαίρεση αὐτή ἀφορᾷ τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέ τά μέσα παραγωγῆς πού χρησιμοποιοῦν κατά τήν παραγωγική διαδικασία.

Ἐχει σχέση ἐξάρτησης ἀπό τήν κοινωνική διαίρεση ἐργασίας χωρίς νά προκύπτει ἀπόλυτα ἀπ' αὐτήν. Ὡς μέρος ὁμοῦ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων πού πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὸ οἰκονομικό ἐπίπεδο, παρουσιάζεται βασικότερη κατὰ τήν οἰκονομική θεώρηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων πού υἱοθετοῦμε κατὰ τή μελέτη αὐτή.

Τῆ γενική εἰκόνα τῆς τεχνικῆς διαίρεσης ἐργασίας μᾶς τή δίνει ὁ Β.πίν.3.

Β.πίν.3**. Διάγραμμα τής τεχνικής διαίρεσης εργασίας ή
(Τ.Δ.Ε.)

Έμποριο, μεταποίηση και λοιπές δραστηριότητες		Πρωτογενείς δραστηριότητες
Έργασία μή χειρωνακτική	Έργασία χειρωνακτική	Γεωργία, κυνήγι, κτηνοτροφία, άλιεία

Πηγή: Έδρα Πολεοδομίας Β' τής Π.Σ.Α.Π.Θ, "2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου αστικών οίκισμῶν στήν Έλλάδα", Θεσσαλονίκη 1977, σ. Ε-9.

Η θέση τῶν κοινωνικῶν τάξεων καθορίζεται άρχικά από τήν κοινωνική διαίρεση εργασίας (θέση στό έπάγγελμα), ένῶ διευκρινίζεται τελικά από τήν τεχνική διαίρεση εργασίας (κατηγορία έπαγγέλματος).

ΒΒ22. Η κοινωνική διαίρεση εργασίας

Προκύπτει κυρίως από τίς σχέσεις τῶν ανθρώπων πού δημιουργοῦνται κατά τήν παραγωγική διαδικασία (ΒΒ12), έμπεριέχει όμως και τίς σχέσεις τους μέ τά μέσα παραγωγής (ΒΒ21). Η έπισκόπηση τής θέσης τῶν κοινωνικῶν τάξεων στήν κοινωνική δομή μᾶς δίνει τίς δύο βασικές κατηγορίες της.

α. Τάξεις πού παράγουν

β. Τάξεις πού δέν παράγουν

(ζοῦν από τήν παραγωγή τῶν άλλων)

άπό ὅπου προκύπτει⁶:

α. Τάξεις κυρίαρχες

β. Τάξεις κυριαρχούμενες

Σέ κάθε συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα υπάρχουν περισσότερες ενδιάμεσες τάξεις, υπάρχει όμως τάση πόλωσης στις δύο πού αναφέραμε. Έτσι, ένα πολύ γενικό σχήμα γιά τήν κοινωνική διαίρεση εργασίας πού αφορά τόν ενεργό πληθυσμό, θά μπορούσε νά εἶναι τό παρακάτω:

Β.πίν.4**. Διάγραμμα τῆς κοινωνικῆς διαίρεσης εργασίας ἡ (Κ.Δ.Ε.)

	Έλεγχος μέσων παραγωγῆς	Έλεγχος ἐργασίας ἄλλων
Κυρίαρχη τάξη	+	+
Ένδιάμεση τάξη	+	-(π.χ. τεχνίτης)
Ένδιάμεση τάξη	-	+(π.χ. διευθυντικό προσωπικό)
Κυριαρχούμενη τάξη	-	-

Πηγή: ὁ.π., σ.Ε-8.

Ἡ συνολική εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς δομῆς μέσα ἀπό τίς παραγωγικές σχέσεις διερευνᾶται ἀπό τό συσχετισμό τῶν Ββ21 καί Ββ22.

Ββ3. Ἡ συνολική κοινωνική δομή

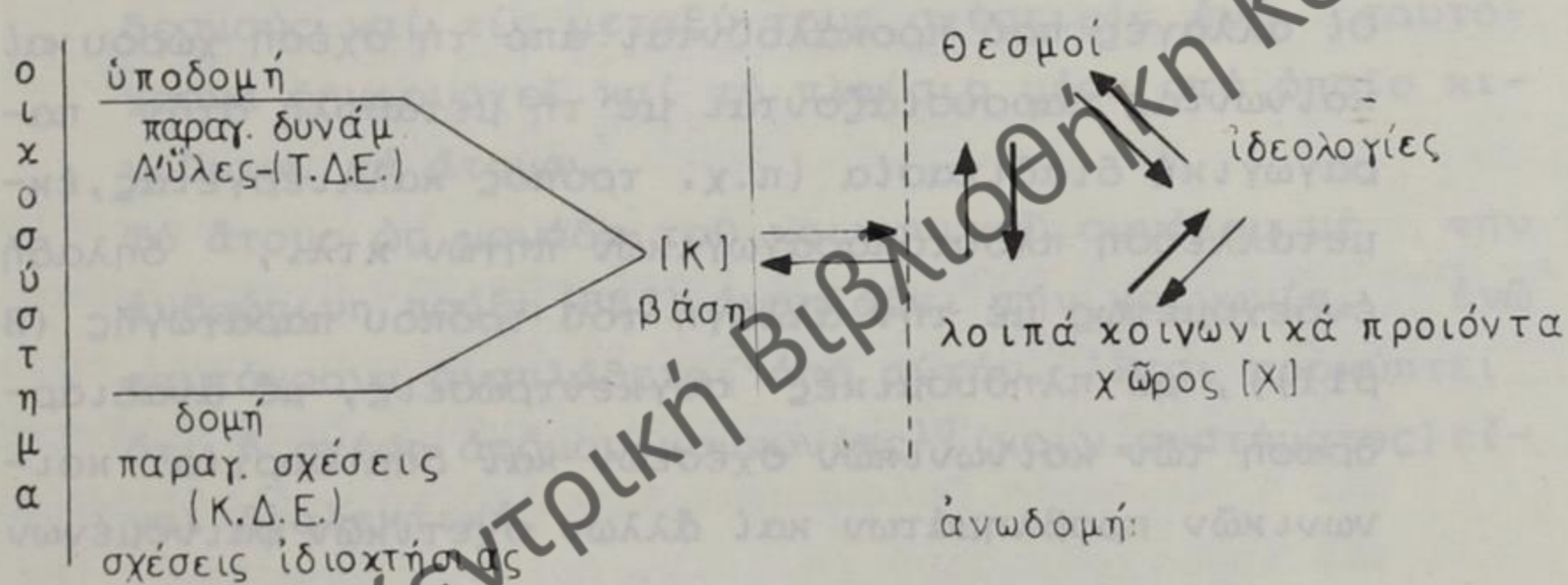
Ἡ συνολική κοινωνική δομή⁷ παράγεται καί μετασχηματίζεται ἀπό τήν ἀνθρώπινη πράξη.

Όπως κάθε δομή στή φάση τῆς δημιουργίας της, ἔτσι καί ἡ συνολική κοινωνική δομή χαρακτηρίζεται ἀπό προσαρμογές βασισμένες σέ διαλεκτικές ἀντιφάσεις πού καταλήγουν σέ μηχανισμούς ἀνατροφοδοτήσεως (feedback), ἐνῶ στή φάση ὀλοκληρώσεώς της ἀπό σταθερή κατάσταση (steady state).

Ἡ εξέλιξη τῆς κοινωνικῆς δομῆς χαρακτηρίζεται, ὅπως κάθε διαδικασία ἀναπτύξεως, ἀπὸ τὴν ἀντίφαση (contradiction). Σὲ κάθε ἐξελικτικὴ φάση ὀξύνεται ἡ ἀντίφαση. Κυρίαρχη ἀντίφαση τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς βρίσκεται ἀνάμεσα στὶς παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ στὶς παραγωγικὲς σχέσεις. Ἡ συνολικὴ κοινωνικὴ δομὴ [Κ] ὀρίζεται ὡς ἐξῆς:

Β.πίν.5*. Διάγραμμα τῆς συνολικῆς κοινωνικῆς δομῆς [Κ]

Τὰ ἐπὶ μέρους ἐπίπεδα τῆς κοινωνικῆς δομῆς ἀρθρώνονται ἱεραρχικά. Ἡ ἱεραρχικὴ ἀρθρωσις καθορίζεται ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴ ἑνὸς ἀπὸ τὰ ἀρθρούμενα ἐπίπεδα. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ ἓνα ἐπίπεδο στὸ ἄλλο καθορίζεται, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ ἐπίπεδο. Κάτω ἀπὸ καθορισμένες ἱστορικὲς συνθήκες μέσα στὸ σύνολο τῆς κοινωνικῆς δομῆς ἓνα ἄλλο ἐπίπεδο ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸ μπορεῖ νὰ παίξει ἀπο-

φασιστικό ρόλο. Οι σχέσεις ιδιοκτησίας επιφέρουν συνοχή στο σύνολο της κοινωνικής δομής, και τό κράτος επιφέρει τόν έλεγχο της και τήν άναπαραγωγή της.

By. Θεωρητική άνάλυση του συσχετισμού κοινωνίας και χώρου
By1. Είσαγωγή

1. Ο χώρος [X] και ή κοινωνία [K] βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση⁸ (B. πίν. 5). Η άνάπτυξη του χώρου προκαλεϊ τήν άλλαγή της κοινωνίας, ή αντίστροφα ή κοινωνία έκσυγχρονίζεται και ο χώρος ακολουθεϊ μέ μιά καθυστέρηση.

Οι άλλαγές πού προκαλοϋνται από τή σχέση χώρου και κοινωνίας παρουσιάζονται μέ τή μεταβολή στην παραγωγική διαδικασία (π.χ. τρόπος καλλιέργειας, έκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών κτλ., δηλαδή ένδεχομένως μέ τήν άλλαγή του τρόπου παραγωγής (B β11)), μέ πληθυσμικές συγκεντρώσεις, μέ άναδιάρθρωση τών κοινωνικών σχέσεων και δημιουργία κοινωνικών προβλημάτων και άλλων σχετικών φαινομένων.

2. Στις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες έχουμε άλλοτε άλλαγή (έκσυγχρονισμό) διάφορων περιοχών ή τμημάτων στο χώρο και τήν κοινωνία και άλλοτε μιά παραδοσιακότητα⁹.

Ο όρος έκσυγχρονισμός διαφοροποιεϊται από τόν όρο άνάπτυξη (κυρίως οίκονομική άνάπτυξη) και σημαίνει τίς διάφορες κοινωνικο-πολιτιστικές διαδικασίες πού σχετίζονται μ'αυτήν. Είναι δηλαδή μιά σειρά φαινομένων πού αναφέρονται στην άλλαγή. Στα φαινόμενα αυτά κεντρική θέση κατέχουν οι θεσμοί (B. πίν. 5). Αντίθετα, ή παραδοσιακότητα συσχετίζε-

ται μέ προηγούμενο τρόπο ζωής (ένδεχομένως και τρόπο παραγωγής), στον οποίο επιφέρεται απότομη ποιοτική και ποσοτική αλλαγή, πού οφείλεται σε έξωτερικά αίτια άσχετα μέ τήν έσωτερική εξέλιξη του παραδοσιακού τομέα.

Ό έκσυγχρονισμός δέν αναπτύσσεται μέ ίδιο ρυθμό στό χώρο και στήν κοινωνία, και ούτε καλύπτει ολοκληρωτικά τή συνολική χωρική και κοινωνική δομή. Μέ τά κεντρικά φαινόμενα ή αλλαγή μπορεί νά μεταφέρεται στό σύνολο τής κοινωνίας, δηλαδή στον κοινωνικό σχηματισμό (Ββ1). Η βασική αυτή διαδικασία επηρεάζει τήν εξέλιξη του κοινωνικού συστήματος (τους θεσμούς και τίς μεταξύ τους σχέσεις), ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί και τό πλαίσιο μέσα στό οποίο κινούνται τά άτομα.

Τό άτομο ως μονάδα του κοινωνικού συνόλου μέ τήν ανθρώπινη πράξη (Ββ3) αναπλάθει τήν κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα αναπλάθεται από αυτήν. Έτσι προκύπτει ότι ή σχέση άτομου-κοινωνίας¹⁰ (κοιν.συστήματος) είναι διαλεκτική.

3. Από τίς βασικές σχέσεις πού αναπτύχτηκαν παραπάνω:

1. Ότι ο χώρος [X] και ή κοινωνία [K] βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση,

2. Ότι ο έκσυγχρονισμός δέν αναπτύσσεται μέ τον ίδιο ρυθμό στό χώρο και στήν κοινωνία, προκύπτει τό παρακάτω διάγραμμα.

Β πίν.6*. Διάγραμμα συσχετίσεως χώρου - κοινωνίας

		κοινωνία	
		παράδοση	άλλαγή
χώρος	παράδοση	α	β
	άλλαγή	γ	δ

Πηγή: Γρ.Καυκαλᾶς, "Τυπολογία τῶν ἐλληνικῶν οἰκισμῶν μέ βάση τήν διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ" στήν ἔκδοση τῆς ἔδρας Πολεοδομίας Β', "Χαρακτηριστικά καί προβλήματα τῶν ἐλληνικῶν οἰκισμῶν", Θεσ/νίκη, 1976, σ.40.

"Αν θεωρήσουμε γιά παράδειγμα εφαρμογῆς τοῦ διαγράμματος ἐλληνικούς οἰκισμούς, προκύπτουν τά ἑξῆς:

- α. Στήν κατηγορία αὕτη ἀνήκουν οἰκισμοί ὅπου ὁ χώρος καί ἡ κοινωνία βρίσκονται ἔξω ἀπό τή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ (π.χ. οἱ ὄρεινοί οἰκισμοί τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας ἐν μέρει (Εα3.)).
- β. Στήν κατηγορία αὕτη ἀνήκουν οἰκισμοί στούς ὁποίους ἡ κοινωνία ἢ τμήμα τῆς ἔχει εἰσέλθει στή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ (π.χ. ἡ Πάργα Πρέβεζας).
- γ. Στήν κατηγορία αὕτη ἀνήκουν οἰκισμοί ὅπου ὁ χώρος ἔχει εἰσέλθει στή διαδικασία ἐκσυγχρονισμοῦ (π.χ. γίνεται ἕνα ἐργοστάσιο), ἐνῶ ἡ κοινωνία κρατάει τήν παραδοσιακότητά της.
- δ. Στήν κατηγορία αὕτη ἀνήκουν οἰκισμοί στούς ὁποίους χώρος καί κοινωνία εἰσέρχονται παράλληλα στή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ. Ἐδῶ ἀνήκουν οἰκι-

σμοί που πέρασαν τις φάσεις β, γ ή νέα αστικά κέντρα που βρίσκονται στον κύριο άξονα ανάπτυξης, Αθήνα - Θεσ/νίκη (Ea132(1) και Ea132(2)).

Bγ2. Ἡ κοινωνική δομή και ὁ "λειτουργικός χῶρος"¹¹

Μέσα στά πλαίσια τῆς συνολικῆς κοινωνικῆς δομῆς [Κ], ὅπως ἀρθρώνεται δηλ. ὁ κοινωνικός σχηματισμός μέ τό οἰκοσύστημά της και χαρακτηρίζεται ἀπό τό συγκεκριμένο τρόπο παραγωγῆς, ἀρθρώνονται ἡ βάση (παραγωγικές δυνάμεις και παραγωγικές σχέσεις) μέ τό κοινωνικό ἐποικιστόμα (θεσμοί, ἰδεολογίες και λοιπά κοινωνικά προϊόντα). "Ἔτσι, ὁ χῶρος [Χ] εἶναι κοινωνική παραγωγή και συνδέεται ἄμεσα μέ τήν κοινωνική δομή.

Ὁ κοινωνικός ὅμως σχηματισμός ἀνάλογα μέ τόν τρόπο παραγωγῆς και τό οἰκολογικό του περιβάλλον, παράγει [λν] λειτουργίες οἱ ὁποῖες θεωρούμενες σ' ἕνα λειτουργικό ἐπίπεδο ἔχουν μεταξύ τους ὀρισμένες λειτουργικές σχέσεις. Οἱ συγγένειες αὐτές τῶν λειτουργιῶν διερευνῶνται μεταξύ τους μέ βάση τίς τρεῖς λογικές κατηγορίες (Bγ32)

ἐλκόμενες λειτουργίες (+)

οὐδέτερες λειτουργίες (0)

ἀπωθούμενες λειτουργίες (-)

Οἱ λειτουργίες αὐτές ἔχουν ἐπίσης και μιά καθορισμένη ἀντικειμενική στατική λειτουργική δομή [Λα], ἡ ὁποία συνδέεται ἄμεσα μέ τή σημειολογική δομή [Λσ]. Ἡ τελευταία δέν εἶναι ἄλλη παρά ἡ [Λα], ὅπως ἀνάγεται μέσα ἀπό τήν ἰδεολογία που παράγεται ἀπό τόν κοινωνικό σχηματισμό. Οἱ στατικές αὐτές λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν προβάλλονται στό γεωγραφικό χῶρο (οἰκολογικό περιβάλλον). Γιά νά διερευνήσουμε τό "λειτουργικό" πλέον χῶρο, χρησιμοποιοῦμε δύο συγγενεῖς μεταξύ τους ἀπόψεις, ἐφόσον και

στίς δύο κατά κάποιον τρόπο υπεισέρχεται ή μεταβλητή "χωρική απόσταση".

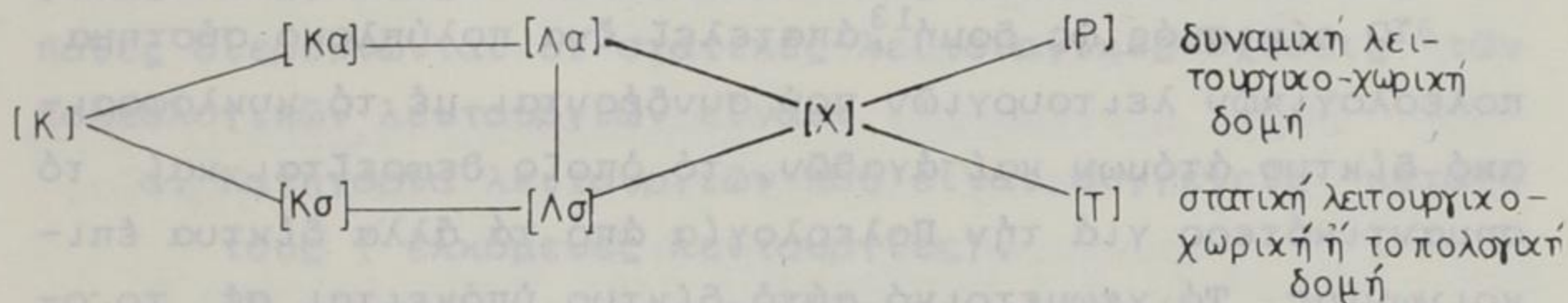
"Αν εξετάσουμε τή στατική λειτουργικο-χωρική άποψη, τότε υπεισέρχεται κατά τήν προβολή τής στατικής λειτουργικής δομής [Λα] ή μεταβλητή "χωρική απόσταση", πού όφείλεται στήν άρθρωση τής [Λα] μέ τό γεωγραφικό χώρο. Αύτή ή άρθρωση μεταβάλλει ή όχι τίς στατικές συγγένειες τών λειτουργικών, έτσι ώστε νά εμφανίζεται τελικά μιά στατική λειτουργικο-χωρική δομή [Τ]. Όπως αποδεικνύεται, ή μεταβολή τών στατικών λειτουργικο-χωρικών σχέσεων τών λειτουργικών γίνεται κυρίως μέσο τοῦ οδικοῦ δικτύου καί τοῦ έδάφους, γι'αυτό καί ή δομή [Τ] όνομάζεται επίσης καί τοπολογική. Τό θεμελιώδες πρόβλημα πού προκύπτει γιά τήν Πολεολογία εἶναι αν καί πώς οἱ δομές [Λα] καί [Τ] συσχετίζονται, έτσι ώστε οἱ στατικές λειτουργικές σχέσεις νά μεταφράζονται σέ στατικές λειτουργικο-χωρικές.

"Αν εξετάσουμε τή δυναμική λειτουργικο-χωρική άποψη, τότε ή δομή [Λα] μετά τήν προβολή της μεταφράζεται σέ μιά δυναμική λειτουργικο-χωρική δομή [Ρ] όπου οἱ καθορισμένες σχέσεις τών λειτουργικών στή [Λα] από τόν τρόπο παραγωγής καθορίζουν καί τίς νομοτέλειες τής δομής [Ρ]. Ἡ δομή αὐτή, πού περιλαμβάνει τίς χωρικές (δυναμικές) σχέσεις τών λειτουργικών τής [Τ], εκφράζεται μέ τίς ροές τών ατόμων μεταξύ τών λειτουργικών. Εἶναι προφανής ή δυσκολία μετρήσεων τών ροών αὐτῶν. Αντίθετα, τό πρόβλημα επιλύεται εύχερέστερα μέ τή μέτρηση τής μεταβλητῆς τής "χωρικής απόστασης" από τήν τοπολογική δομή [Τ] μέσο τών χωρικο-τοπολογικών διαγραμμάτων. Τήν προσέγγιση αὐτή επιλέξαμε κατά τήν εφαρμογή (ΕΒ3).

Ἐπίσης παραπάνω προκύπτει τό ἑξῆς διάγραμμα:

Β.πίν.7*. Διάγραμμα κοινωνικής δομής και λειτουργικού χώρου

Πηγή: Α.Φ.Λαγόπουλος, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Αναδημ. έτος 1977-78.

Από τις ένδείξεις που έχουμε προκύπτει ότι, εφόσον ο βαθμός ανάπτυξης των παραγωγικών δυναμειών δεν είναι πολύ υψηλός (χαμηλή τεχνολογία), οι στατικές λειτουργικές συγγένειες των λειτουργιών [Λα] μεταφράζονται σε στατικές λειτουργικο-χωρικές συγγένειες [T], επηρεασμένες βέβαια ανάλογα από το οδικό δίκτυο και το έδαφος. Όσο αναπτύσσεται η τεχνολογία, στίς παραγωγικές δυνάμεις και αύξάνεται η αντίφαση με τις παραγωγικές σχέσεις, τότε η δομή [Λα] υποθέτουμε ότι μεταφράζεται στή [P] κατά χωρο-χρονικές συγγένειες, γιατί στίς ροές υπεισέρχεται και η παράμετρος του χρόνου t , που αλλοιώνει τή χωρική απόσταση.

Βγ3. Θεωρητική επίλυση του συσχετισμού της στατικής λειτουργικής δομής [Λα] και της στατικής λειτουργικο-χωρικής δομής [T]

Βγ31. Είσαγωγή - Όρισμοί

Ο οίκισμός είναι μία δομή, εφόσον ικανοποιεί τά κρι-

τήρια βάση τῶν ὁποίων ἓνα σύνολο εἶναι μιά δομή¹². Τά κριτήρια αὐτά εἶναι ἡ ὁλότητα, τό μετατρέψιμο καί ἡ αὐτορρύθμιση.

Ὁ οἰκισμός ὡς δομή¹³, ἀποτελεῖ ἓνα πολύπλοκο σύστημα πολεολογικῶν λειτουργιῶν πού συνδέονται μέ τό κυκλοφοριακό δίκτυο ἀτόμων καί ἀγαθῶν, τό ὁποῖο θεωρεῖται καί τό σημαντικότερο γιά τήν Πολεολογία ἀπό τά ἄλλα δίκτυα ἐπικοινωνίας. Τό γεωμετρικό αὐτό δίκτυο ὑπόκειται σέ τοπολογική ἔρευνα, καί ἡ χωροθέτησή του ἐπιβάλλει δεσμεύσεις στή χωροθέτηση τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν. Αὐτό ἐπιφέρει καί ἀντίθετα. Ἡ πολεολογική λειτουργία θεωρεῖται τό ἀποτέλεσμα ἑνός συγκεκριμένου οἰκονομικοῦ σχηματισμοῦ, πού ἐμπεριέχει ἐσωτερικό καί ἐξωτερικό δυναμισμό. Αὕτη παρουσιάζει ἕξι χαρακτηριστικά¹⁴. Μιά πρώτη ταξινόμηση¹⁵ τῶν κατηγοριῶν τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί τῶν μοναδιαίων στοιχείων τους στούς σύγχρονους οἰκισμούς ἔχει πραγματοποιηθεῖ καί γίνεται χρήση της κατά τή μελέτη αὕτη. Ἡ θέση, ἡ ὀργάνωση, τό μέγεθος, τό εἶδος καί ἡ ποιότητα μιᾶς μοναδιαίας πολεολογικῆς λειτουργίας καθορίζουν τό βαθμό τῆς ἔλξεως ἢ ἀπόσεως πού ἐξασκεῖ αὕτη στά δίκτυα τοῦ οἰκισμοῦ καί στίς ἄλλες λειτουργίες του, καθώς καί τό βαθμό ικανότητάς της γιά τήν τροφοδότησή τους. Εἶναι δυνατό νά βρεθοῦν συγγενεῖς λειτουργίες καί νά μελετηθοῦν οἱ δομικοί νόμοι συγκεντρώσεώς τους. Αὕτη ἡ τοπολογική προσέγγιση στή Πολεοδομία προϋποθέτει τή θεώρηση τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας ὡς "σημεῖου", δέν ἐπιλύει ὅμως τό πρόβλημα τῆς χωροθετήσεως τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν.

Βγ32. Οἱ μεταβλητές πού χρησιμοποιοῦνται καί οἱ σχέσεις τους

Ἀναφέρθηκε ἤδη ὅτι τό σύνολο τῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν πού ἀποτελοῦν τήν καθορισμένη στα-

τική λειτουργική δομή [Λα] διερευνώνται σχετικά με τις συγγένειες τῶν λειτουργιῶν μεταξύ τους με βάση τρεῖς λογικές κατηγορίες. Οἱ λογικές αὐτές κατηγορίες με τις ὁποῖες διερευνῶνται οἱ στατικές λειτουργικές σχέσεις¹⁶ τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν εἶναι:

α. Κατηγορία λειτουργιῶν πού εἶναι συγγενεῖς μεταξύ τους (ἐλκόμενες λειτουργίες).

Ἡ σχέση τους χαρακτηρίζεται με τό (+).

β. Κατηγορία λειτουργιῶν πού εἶναι οὐδέτερες μεταξύ τους (οὐδέτερες λειτουργίες).

Ἡ σχέση τους χαρακτηρίζεται με τό (0).

γ. Κατηγορία λειτουργιῶν πού ἀπωθοῦνται μεταξύ τους (ἀπωθούμενες λειτουργίες).

Ἡ σχέση τους χαρακτηρίζεται με τό (-).

Μεθοδολογικά, εἶναι δυνατό νά χρησιμοποιήσουμε ποσοτικές διαβαθμίσεις στό ἐσωτερικό τῆς κατηγορίας (α καί γ), γιά τό λεπτομερέστερο χαρακτηρισμό τῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν (π.χ. μικρή συγγένεια +, μεγάλη συγγένεια ++).

Οἱ λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν πού εἶδαμε παραπάνω οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τή δομή [Λα] δέ μεταβάλλουν τά πολεολογικά χαρακτηριστικά τους ὅταν ἀρθρώνεται ἡ δομή [Λα] με τό γεωγραφικό χῶρο καί παρεμβάλλεται ἡ μεταβλητή τῆς "χωρικής ἀπόστασης", ἐφόσον φυσικά διατηρεῖται σταθερό τό κοινωνικό πλαίσιο τῶν λειτουργιῶν. Ἡ χωρική σχέση¹⁷ τῶν λειτουργιῶν στό γεωγραφικό χῶρο ὀφείλεται στούς ἐξῆς παράγοντες:

I. Στά χαρακτηριστικά τοῦ γενικοῦ κοινωνικοῦ πλαισίου τῶν λειτουργιῶν.

II. Στά πολεολογικά χαρακτηριστικά τῶν λειτουργιῶν, πού εἶναι:

α_1 . Ἡ σχέση τῶν λειτουργιῶν μεταξύ τους, ἀπό τή στατική λειτουργική ἄποψη.

α_2 . Ἡ φύση κάθε λειτουργίας, δηλαδή τό εἶδος καί τά χαρακτηριστικά της.

β_1 . Ἡ σχέση τῶν λειτουργιῶν μεταξύ τους, ἀπό τήν ἄποψη τῆς λειτουργίας τῆς λειτουργίας (δυναμική λειτουργική ἄποψη).

Αὐτή ἡ σχέση προκύπτει ἀπό τή σχέση α_1 καί διατυπώνεται μέ τήν ἀποτύπωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετακινούμενων ἀτόμων γιά κάθε ζεῦγος λειτουργιῶν.

β_2 . Τά κυκλώματα τῶν λειτουργιῶν (ζῶνες λειτουργιῶν) πού καθορίζουν τά μετακινούμενα ἄτομα ἀνάλογα μέ τή σειρά ἐπίσκεψῆς τους σ'αὐτές τίς λειτουργίες (ὁ παράγοντας β_2 ἀποτελεῖ εἰδική μορφή τοῦ β_1).

Μιά λεπτομερέστερη προσέγγιση στίς μεταβλητές α_1 ὡς β_2 δείχνει ὅτι ἡ μεταξύ τους ἐξάρτηση γίνεται κατὰ τό σχῆμα $\alpha_2 \leftarrow \boxed{\alpha_1} \rightarrow \beta_1 \rightarrow \beta_2$. Ἀπό τό σχῆμα αὐτό προκύπτει ὅτι οἱ βασικές μεταβλητές πού καθορίζουν τελικά τίς λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν εἶναι:

α_1 = φύση κάθε λειτουργίας (εἶδος καί χαρακτηριστικά)

β_1 = συχνότητα ροῆς ἀτόμων γιά κάθε ζεῦγος λειτουργιῶν, ἐφόσον διατηροῦν τά πολεολογικά χαρακτηριστικά τους καί πρίν πρόβληθοῦν στό γεωγραφικό χῶρο. Ἐξάλλου ἡ βασική μεταβλητή α_1 πού ἀναφέρεται στίς στατικές λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν συνδέεται προφανῶς ἄμεσα, μέ μερική ἐξαίρεση τίς προχωρημένες φάσεις τῆς κεφαλαιοκρατίας, μέ τή στατική λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογική δομή [T] πού περιέχει τή μεταβλητή "χωρική ἀπόσταση".

Ἄρα, γιά νά μπορέσουμε νά δείξουμε ὅτι οἱ λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν καθορίζουν βασικά καί τίς

χωροθετικές τους σχέσεις πρέπει να εκφράσουμε με κοινή μεταβλητή από τή μιά τής μεταβλητές α_2 και β_1 και από τήν ἄλλη τή "χωρική απόσταση" (δ).

BY33. Διατύπωση μεθοδολογίας τής σχέσεως τῶν δομῶν [Λα] και [Τ]

Ἡ μεθοδολογία¹⁸ αὐτή διατυπώθηκε γιά τό κέντρο τοῦ οἰκισμού, ὅπου ἔχουμε αἰχμή συγκέντρωσης κεντριῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν¹⁹. Ἄν και θεωροῦμε κεντρική λειτουργία κάθε ἄλλη λειτουργία ἐκτός ἀπό τήν κατοικία, ἐξαιτίας τοῦ μικροῦ μεγέθους τῶν ἐξεταζόμενων 20 οἰκισμῶν, ἐμφανίζεται και ἡ λειτουργία τής κατοικίας. Θεωροῦμε ὅτι τό σύνολο (λν) τῶν λειτουργιῶν πού ἐμφανίζονται $\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n$, συμβολίζεται μέ βάση εἰδικούς πίνακες και κάθε μιά ἀπό τῆς λειτουργίες ἔχει θεωρητικό σημείο ἐφαρμογῆς τό κέντρο βάρους τοῦ κελύφους πού τή φέρει.

Ἄν θέλουμε νά ἀπεικονίσουμε τή λειτουργική δομή [Λα] τῶν λ_n λειτουργιῶν θά πρέπει νά διερευνήσουμε τῆς στατικές λειτουργικές σχέσεις τους μέ βάση τῆς λογικές κατηγορίες πού εἶδαμε (BY32). Ἡ λογική αὐτή κατηγοριοποίηση θά γίνει μέ βάση τῆς δύο μεταβλητές οἱ ὁποῖες καθορίζουν τῆς λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν και εἶναι:

(α_2) φύση κάθε λειτουργίας, πού καλοῦμε (X)

(β_1) συχνότητα ροῆς ἀτόμων γιά κάθε ζεῦγος λειτουργιῶν, δηλ. οἱ σχέσεις συγγένειας τῶν λειτουργιῶν

(Λα), πού καλοῦμε (Ψ).

Ἄν και αὐτό ἀποτελεῖ πρωθύστερο μεθοδολογικό σχῆμα μέ βάση τῆς προηγούμενες θεωρητικές μας θέσεις, παρ' ὅλα αὐτά εἶναι ἀπαραίτητο γιά τή διατύπωση τής δομῆς [Λα] πού φέρει κοινά πολεολογικά χαρακτηριστικά μέ τήν [Τ], μιά και

άρθρώνεται μ'αυτήν μέσο του γεωγραφικού χώρου. Ἡ ἐπί πλέον δυσκολία γιὰ τὴ μέτρηση τῶν μεταβλητῶν X καὶ Ψ εἶναι ἡ ἔλλειψη στατιστικῶν στοιχείων, ἐνῶ ἡ δεδομένη εὐκολία εἶναι τὰ γνωστὰ χαρακτηριστικά τοῦ γενικοῦ κοινωνικοῦ πλαισίου τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν.

Τὰ παραπάνω μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ προτείνουμε τὰ μητῶα Β.πίν. 8_{1,2}.

Β.πίν.8₁. Σχέση τῶν λειτουργιῶν ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς λειτουργίας

	$\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_\nu$
λ_1	X_1
λ_2	X_2
$\vdots$	$\vdots$
λ_ν	X_ν

Β.πίν.8₂. Σχέση τῶν λειτουργιῶν ὡς πρὸς τὴ συχνότητα ροῆς ἀτόμων (γιὰ κάθε ζεῦγος λειτουργιῶν)

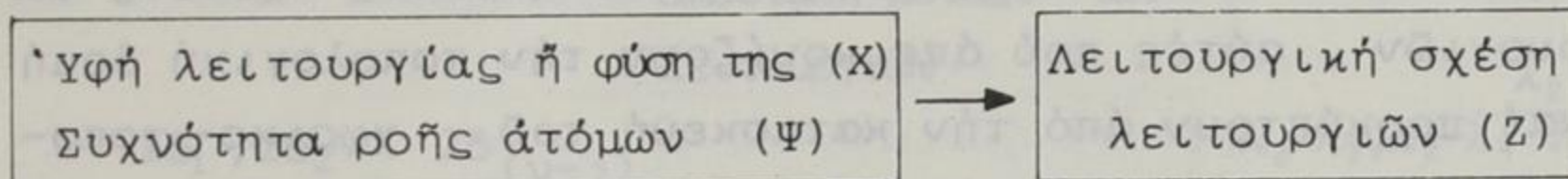
	$\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_\nu$
λ_1	Ψ_1
λ_2	Ψ_2
$\vdots$	$\vdots$
λ_ν	Ψ_ν

ὅπου οἱ μεταβλητές $X_1 \dots X_\nu$ καὶ $\Psi_1 \dots \Psi_\nu$ ἀντίστοιχα μᾶς περιγράφουν ἀπὸ τὴ μιά τὸ βαθμὸ ἔλξεως ἢ ἀπώσεως ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς κάθε λειτουργίας ($\lambda_1 \dots \lambda_\nu$) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ συχνότητα ροῆς ἀτόμων ἀπὸ τὴν κάθε λειτουργία ($\lambda_1 \dots \lambda_\nu$) πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες.

Τὰ δύο αὐτὰ κριτήρια τῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν μπορεῖ νὰ συνοψιστοῦν σὲ κοινὸ μητῶο, ἐφόσον ἀπὸ τὴν πραγματικότητα γνωρίζουμε ὅτι ἐμπειρικά τουλάχιστο συμπίπτουν (τὸ δεύτερο εἶναι ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ πρῶτο). Οἱ μεταβλητές τοῦ σχηματιζόμενου νέου μητῶου θὰ περιγράφουν τὴ λειτουργικὴ σχέση τῶν λειτουργιῶν. Ἐτσι, θὰ

Έχουμε διαδοχικά τή σχέση:

καθώς και τόν Β.πίν.9., μητρώο τών λειτουργικών σχέσεων τών λειτουργιών, όπου:

$$Z_1 = \frac{X_1}{\Psi_1}$$

άν $X_1 = \Psi_1 = T$, τότε $Z_1 = T$

άν $X_1 \neq \Psi_1$, τότε $Z_1 = \Psi_1$

(γιατί θεωρείται ή συχνότητα ροής ατόμων ισχυρότερο κριτήριο)

Β.πίν.9. Λειτουργική σχέση λειτουργιών
 ή στατική λειτουργική δομή [Λα]

	$\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_v$
λ_1	Z_1
λ_2	Z_2
⋮	⋮
⋮	⋮
⋮	⋮
λ_v	Z_v

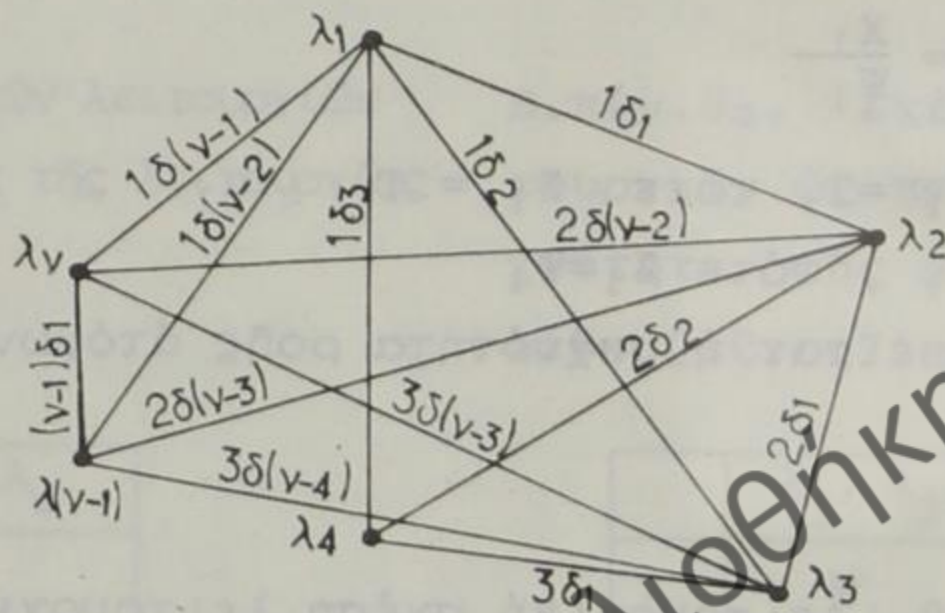
Από τή λειτουργική σχέση τών λειτουργιών προκύπτει και τό τοπολογικό διάγραμμα τών λειτουργιών, πού μās απεικονίζει τις ομάδες τών συγγενών λειτουργιών. Στο μητρώο Β.πίν.9. δέν υπεισέρχεται ή χωρική διάσταση (δηλ. ή

χωρική απόσταση) τῶν λειτουργιῶν.

Θεωροῦμε τῖς στατικές λειτουργικο-χωρικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν, αὐτές πού ἀπεικονίζουσι τήν τοπολογική δομή [T] καί προκύπτουσι ἀπό τήν κατασκευή τοῦ χωρικο-τοπολογικοῦ διαγράμματος Β.πίν.10.

Β.πίν.10. Χωρικο-τοπολογικό διάγραμμα λειτουργιῶν

Ὅπου $\lambda_1 \dots \lambda_v$ ἡ προβολή τῆς κάθε λειτουργίας στό γεωγραφικό χῶρο μέ σημεῖο ἐφαρμογῆς τό κέντρο βάρους τοῦ κελύφους πού τή φέρει, καί $1\delta_1, 1\delta_2, \dots, 1\delta_{(v-1)}$ οἱ χωρικές ἀποστάσεις τῶν λειτουργιῶν πού μπορεῖ νά μετρηθοῦν σέ ἀποτυπωμένο πολεοδομικό χάρτη τοῦ κέντρου. Τό σύνολο τῶν διαπιστωνόμενων χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν ἀνά δύο, φαίνεται στό Β.πίν.11.

Β.πίν.11. Σύνολο στατικῶν λειτουργικο-χωρικῶν σχέσεων λειτουργιῶν

$\lambda_1 - \lambda_2 = 1\delta_1$	$\lambda_2 - \lambda_3 = 2\delta_1$	$\lambda_{(v-1)} - \lambda_v = (v-1)\delta_1$
$-\lambda_3 = 1\delta_2$	$-\lambda_4 = 2\delta_2$	
$\vdots$	$\vdots$	
$-\lambda_v = 1\delta_{(v-1)}$	$-\lambda_v = 2\delta_{(v-2)}$	

$\delta_1, 1\delta_2 \dots 1\delta_{(v-1)}$ ή αντίστοιχη χωρική απόσταση μεταξύ των λειτουργιών $\lambda_1 - \lambda_2, \lambda_1 - \lambda_3, \dots, \lambda_1 - \lambda_v$
 $2\delta_1, 2\delta_2 \dots 2\delta_{(v-2)}$ " $\lambda_2 - \lambda_3, \lambda_2 - \lambda_4, \dots, \lambda_2 - \lambda_v$
 $\dots \dots \dots (v-1)\delta_1$ " $\lambda_{(v-1)} - \lambda_v$

Από τις διαπιστώνόμενες χωρικές σχέσεις των λειτουργιών μπορούμε να κατασκευάσουμε το μητρώο Β.πίν.12, που περιγράφει τη χωρική σχέση των λειτουργιών.

Β.πίν.12.Μητρώο χωρικών σχέσεων λειτουργιών ή στατική λειτουργικο-χωρική δομή [T]

	$\lambda_1, \lambda_2 \dots \lambda_v$
λ_1	δ_1
λ_2	δ_2
$\vdots$	$\vdots$
$\vdots$	$\vdots$
$\vdots$	δ_v

όπου $\delta_1, \delta_2 \dots \delta_v$ σύνολο διαπιστώνόμενων σχέσεων ανά δύο του τύπου
 $(1\delta_1 \dots 1\delta_{(v-1)}) (2\delta_1 \dots 2\delta_{(v-2)}) \dots ((v-1)\delta_1)$

Στό μητρώο Β.πίν.12. υπεισέρχεται ως παράμετρος ή χωρική διάσταση (χωρική απόσταση δ), και συνεπώς αποτελεί άπεικόνιση της στατικής λειτουργικο-χωρικής δομής [T].

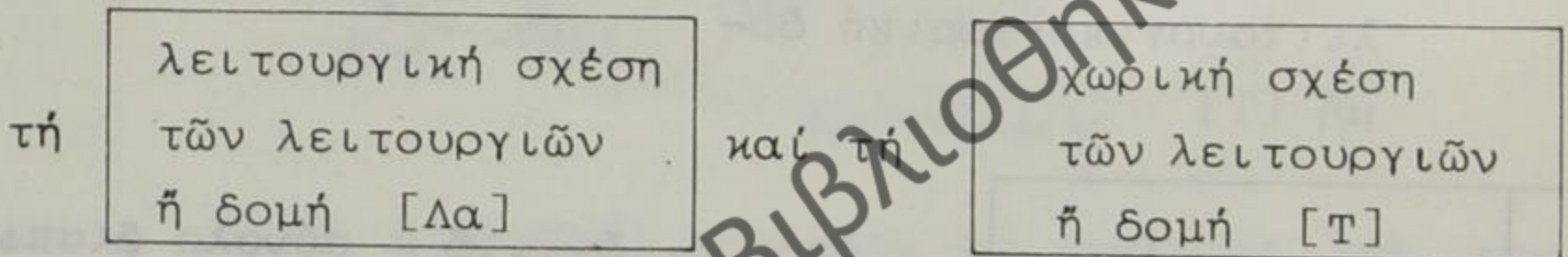
Ός εδώ διαπιστώσαμε από τη μιά τό σύνολο των στατικών λειτουργικών σχέσεων των λειτουργιών και από την άλλ-

λη τό σύνολο τῶν χωρικῶν ἢ στατικῶν λειτουργικο-χωρικῶν τους σχέσεων. Ἔτσι, οἱ ἀπεικονιζόμενες δομές [Λα] καί [Τ] εἶναι συγκρίσιμες γιά τούς ἑξῆς λόγους:

1. Ἔχουν μεγάλες ὁμοιότητες (π.χ. κοινές λειτουργίες, κοινό μητῶο, συγγενεῖς μεταβλητές, κοινό τρόπο παραγωγῆς κτλ.)
2. Ἀπό τίς χρησιμοποιούμενες μεταβλητές τους προκύπτει ὅτι οἱ λειτουργικῆς σχέσεις τῶν λειτουργιῶν καθορίζουν καί τίς χωροθετικῆς τους σχέσεις.

Τά παραπάνω μᾶς ἐπιτρέπουν νά τίς ἀπεικονίσουμε καί νά τίς συγκρίνουμε σέ κοινό μητῶο πού θά περιλαμβάνει:

καί θά εἶναι τῆς μορφῆς ὅπου ὁ ἀριθμητής: $Z_1 = \frac{X_1}{\Psi_1}$

καί ὁ παρονομαστής:

$$\delta_1 \{ (1\delta_1 \dots \dots \dots 1\delta_{(v-1)}) \}$$

$$\delta_2 \{ (2\delta_1 \dots \dots \dots 2\delta_{(v-2)}) \}$$

⋮

$$\delta_v \{ (v-1)\delta_1 \}$$

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

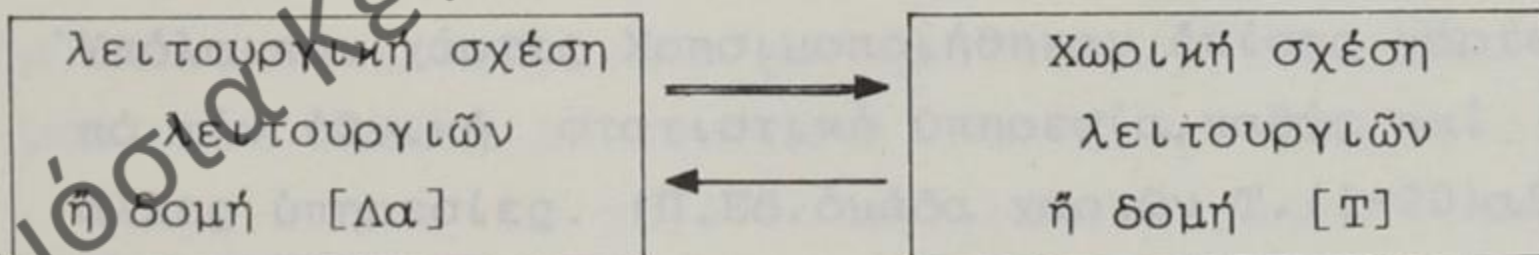

Β.πίν.13. Τελικό μητρώο λειτουργιών και χωρικών σχέσεων λειτουργιών

	$\lambda_1, \lambda_2 \dots \dots \dots \lambda_n$
λ_1	z_1/δ_1
λ_2	$z_2/\delta_2 \dots$
.	
.	
.	
λ_n	z_n/δ_n

ή συσχετισμός των δομών [Λα] και [Τ]

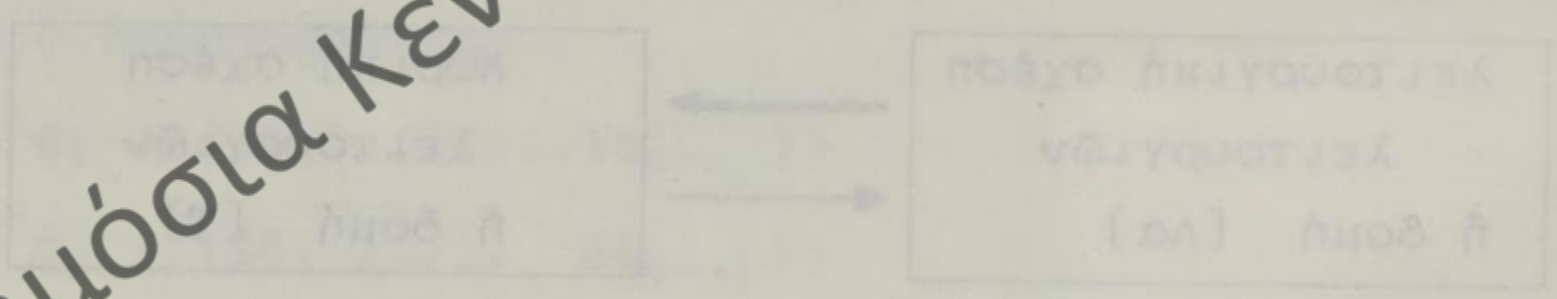
Στό μητρώο Β.πίν.13. υπεισέρχεται ως παράμετρος και η χωρική διάσταση (δ). Έτσι, βλέπουμε συμπερασματικά ότι η βασική συσχέτιση που αποδείχτηκε τουλάχιστο θεωρητικά και είναι:

μᾶς ἐπιτρέπει νά προχωρήσουμε στήν ἐφαρμογή αὐτοῦ τοῦ σχήματος στούς 20 οἰκισμούς μελέτης, γιά νά δοῦμε ἂν ἐπαληθεύεται καί στήν πράξη.

$X_1, X_2, \dots, X_n$	$X_1, X_2, \dots, X_n$
$X_1, X_2, \dots, X_n$	$X_1, X_2, \dots, X_n$

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Γ. ΠΗΓΕΣ

Γα. Χάρτες - Ερωτηματολόγια

Τά βασικά δεδομένα όπου στηρίχτηκε αυτή η έρευνα, συγκεντρώθηκαν επί τόπου από τόν γράφοντα. Ειδικότερα έχουμε νά παρατηρήσουμε τά εξής σχετικά μ'αυτά:

1. Χάρτες. Τό καλοκαίρι του 1974 αποτυπώθηκαν αρχιτεκτονικά καί κατόπιν σχεδιάστηκαν μέ κλίμακα 1:500 τά κέντρα τών 20 οίκισμών μελέτης. Καταγράφηκαν επίσης πιστά οι πολυλογικές λειτουργίες του κάθε κέντρου είτε καλύπτονταν από τό αυτό κέλυφος είτε όχι (Π.Εβ. ομάδα χαρτών Κ. (1-20) σ.531).

Υπόλοιποι χάρτες. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης χάρτες από τήν έθνική στατιστική υπηρεσία, καθώς καί από άλλες υπηρεσίες. (Π.Εδ. ομάδα χαρτών Τ. (1-20) σ.579).

2. Ερωτηματολόγια¹. Μ'αυτά διερευνήθηκαν γενικά αλλά καί ειδικότερα θέματα πού αναφέρονται στήν κοινωνική ομάδα τών οίκισμών μελέτης.

Έτσι, σ'ένα γενικό επίπεδο προσέγγισης πήραμε πληροφορίες όσον αφορά τίς παραγωγικές δυνάμεις καί σχέσεις, τά κοινωνικά χαρακτηριστικά τών κατοίκων (π.χ. οίκονομική συμπεριφορά, μορφωτικό επίπεδο κτλ.), καθώς καί τά δημογραφικά χαρακτηριστικά τους.

Σέ είδικότερο επίπεδο προσέγγισης διερευνήσαμε τίς κοινωνικές τους σχέσεις, τή χρήση τοῦ οίκισμοῦ καί τήν αντίληψη πού ἔχουν γιά τή διάρθρωσή του. Ὁ τύπος τῶν σχετικῶν ἐρωτήσεων φαίνεται στό σχετικό ὑπόδειγμα πού παραθέτουμε (Γ.πίν.1).

Τρόπος διεξαγωγῆς τῆς ἔρευνας. Ἡ δειγματοληψία ἀναφέρεται περίπου στά 3,9% τοῦ συνολικοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ 1971 καί πραγματοποιήθηκε σέ δύο φάσεις.

α' φάση: Τό Πάσχα τοῦ 1975 μέ βάση τό ὑπόδειγμα (Γ.πίν.1) ὁ γράφων συμπλήρωσε ὕστερα ἀπό προσωπικές συνεντεύξεις ἐρωτηματολόγια σέ τρεῖς ἀπό τοὺς οίκισμούς μελέτης (τή Μόλιστα, τό Γαγάδιό καί τό Μοναστήρι). Κατά τήν ἐπεξεργασία αὐτῶν τῶν δειγμάτων παρατηρήθηκε ὅτι οἱ ἀπαντήσεις ἀκολουθοῦσαν κάποια ὁμοιομορφία πού ἐξαστιόταν ἀπό τό φύλο καί πιθανῶς ἐπηρεαζόταν ἀπό τό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ.

β' φάση: Τό καλοκαίρι τοῦ 1975 στάλθηκαν, ἀπό τήν Ἔδρα Πολεοδομίας Β' τοῦ Α.Π.Θ. μέ σχετικό ἔγγραφο, ἐρωτηματολόγια τοῦ ἴδιου τύπου σέ ὅλες τίς ὑπόλοιπες κοινότητες τῆς περιοχῆς μελέτης. Ἀπ' αὐτές μᾶς ἐπέστρεψαν διαφορετικό ἀριθμό συμπληρωμένων ἐρωτηματολογίων οἱ ἐξῆς 12:

Ἁγία Βαρβάρα, Ἁγία Παρασκευή, Ἀσημοχώριο, Βούρμπιανη, Γοργοπόταμος, Ἐλεύθερο, Καστανέα, Νικάνωρ, Πάδες, Πουρνιά, Πυρσόγιαννη, Πύργος. (Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή θά θέλαμε νά εὐχαριστήσουμε καί τοὺς προέδρους τῶν παραπάνω κοινοτήτων γιά τή συμβολή τους σ' αὐτή τήν ἔρευνα). Στή φάση αὐτή παρατηρήθηκε - εὐτυχῶς ἐντοπισμένα- τό φαινόμενο, ὀρισμένες ἐρωτήσεις νά μή γίνονται ἀντιληπτές καί νά μένουν ἀναπάντητες. Αὐτό ἀλλοιώνει λίγο τά τελικά συμπερά-

σματα καί πρέπει νά τό ἔχουμε ὑπόψη μας.

Σημείωση. Ἀπό τή συνολική ἐπεξεργασία τῶν ἐρωτηματολογίων φάνηκε ὅτι οἱ ἀπαντήσεις διαφοροποιοῦνται σημαντικά ἀνάλογα μέ τό φύλο τοῦ ἀτόμου καί τό χωρικό μέγεθος τοῦ οἰκισμοῦ.

Γιά νά ἐλέγξουμε τήν ἐπίδραση τῶν μεταβλητῶν φύλο-μέγεθος κατά τήν κοινωνική καί σημειωτική θεώρηση τοῦ συστήματος (Εδ), ἐπιλέξαμε γιά ἀναλυτικότερα ποιοτικά καί ποσοτικά συμπεράσματα ἔξι οἰκισμούς ἀπό τοὺς ὁποίους τρεῖς ἔχουν μικρό χωρικό μέγεθος καί οἱ ἄλλοι τρεῖς μεγάλο, ἀπό τό σύνολο τῶν προηγουμένων.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Γ.πίν.1. Έρωτηματολόγιο πού χρησιμοποιήθηκε

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ

ήμερομηνία.....

χωριό

γειτονιά

φύλο

ήλικία

επάγγελμα

γραμματικές γνώσεις.....

1. Μέ τό έτήσιο είσόδημά σου ζεΐς άνετα;.....
2. Πόσα στρέματα χωράφια έχεις περίπου;.....
3. Τί καλλιεργεΐς (ή καλλιεργοΐσες) σ'αύτά;.....
4. Εΐσαι εύχαριστημένος από τήν απόδοση του χωραφιοΐ σου
.....
5. Πώς διαθέτεις τά προϊόντα τής παραγωγής σου;.....
6. Πόσοι άνθρωποι δουλεύουν έκτός από σένα στά χωράφια
σου; .....
7. Δουλεύεις σέ ξένα χωράφια; α. στό χωριό σου;.....
β. άλλοΐ πουθενά;.....
8. Δουλεύεις καί σέ άλλη δουλειά έκτός από τήν κανονική
καί σέ ποιά;.....
9. Σέ βοηθά οικονομικά κανένας συγγενής σου από τό έξωτε-
ρικό; ποΐ βρίσκεται αυτός;.....
10. Τά χωράφια σου είναι μαζεμένα (σέ ποιό σημείο του ό-
ρίζοντα π.χ. άνατολή, δύση) ή διασκορπισμένα έδω καί
έκει; (πρός όλες τίς κατευθύνσεις) .....
11. Πόσα άτομα τής οίκογένειάς σου μένουν μόνιμα μαζί σου;
.....'Ανάφερε τίς ηλικίες τους μόνο.....
12. Σέ ποιά τοποθεσία κατοικοΐν οί φίλοι σου ή συγγενεΐς
πού επισκέπτεσαι τακτικά;
α. στό χωριό σου;.....
β. σέ άλλο χωριό ή πόλη;.....
13. Ποΐ σ'άρέσει νά κάθεις για νά περάσεις τήν ώρα σου;
α. στήν αύλή; β. στήν αύλόπορτα; γ. στό "Μεσοχώρι"; δ. άλλοΐ
πουθενά;

1. τό καλοκαίρι.....
2. τό χειμώνα.....
14. Τί δουλειά ἔκανε ἡ μάνα σου στό σπίτι; .....
15. Τί δουλειές ἔκανε ὁ πατέρας σου στό σπίτι; .....
16. Στό χωριό σου οἱ πλούσιοι ἦταν περισσότεροι ἢ οἱ φτωχοί; .....
17. Ποιά ἦταν ἡ σχέση μεταξύ πλουσίων καί φτωχῶν;.....
18. Γιά ποιό λόγο μένεις στό χωριό σου;.....
19. Στό χωριό πού κατοικεῖς γεννήθηκες, ἢ ἦρθες ἀπ' ἄλλο χωριό; (έσώγαμπρος ἢ νύφη).....
20. Μιλᾷς καμιᾶ ἄλλη γλώσσα ἐκτός ἀπό τή μητρική σου, καί ποιᾶ;.....
21. Στό "Μεσοχώρι" κάθε πότε κατεβαίνεις; καί γιατί; (π.χ. γιά ψυχαγωγία; γιά νά προμηθευτεῖς τίποτε ἀπό τά μπακάλικά;).....
22. Ὄταν κατεβαίνεις στό "Μεσοχώρι", περνᾷς ἀπό τόν ἴδιο δρόμο ἢ ἀλλάζεις συχνά;.....
23. Πῶς περνᾷς τήν ὥρα σου, ὅταν δέν ἔχεις δουλειά;.....
24. Σέ ποιᾶ πόλη πηγαίνεις συχνότερα; (κάθε πότε;). Τί ψωνίζεις ἀπό κει χοντρικά καί λιανικά;.....
25. Ποιά εἶναι ἡ συνοικία σου;.....
26. Ἡ συνοικία σου χωρίζεται σέ "γειτονιές"; ποιᾶ εἶναι τά ὀνόματά τους;.....
27. Ποιά εἶναι ἡ παλαιότερη "γειτονιά" στό χωριό σου;...
28. Ποιό εἶναι τό κέντρο τῆς παλαιότερης "γειτονιάς";...
29. Πόσα σπίτια ἔχει ἡ "γειτονιά σου";.....
30. Πῶς ξεχωρίζεις τή "γειτονιά σου" ἀπό τίς ἄλλες; (π.χ. ἀπό σπίτια, ἀπό συγγένειες).....
31. Μέ τί προτιμᾷς νά ἀσχολεῖσαι, μέ τή γεωργία, κτηνοτροφία, ἢ τίποτε ἄλλο;.....
32. Σέ ποιό πράγμα τοῦ σπιτιοῦ σου δίνεις μεγαλύτερη σημασία; (π.χ. κῆπο, αὐλή, ἀντικείμενο κτλ.).....

- 33. Ποιό πράγμα στο χωριό, σου προκαλεῖ έντύπωση; (π.χ. κω-
δωνοστάσιο, έκιλησία, σπίτι, καλντερίμι κτλ.).....
- 34. Οί άλλες γειτονιές στο χωριό σου εἶναι μακριά ἢ κοντά
στή δική σου;.....
- 35. Τό "Μεσοχώρι" εἶναι μακριά ἢ κοντά στο σπίτι σου;....

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δ.πίν.1

Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΠΕΙΡΟΥ

Δα. Ἀρχαία περίοδος (5ος αἰ.π.Χ.-333 μ.Χ.)

Δα1. Ἀρχαῖα χρόνια (5ος αἰ.π.Χ.-167 π.Χ.)

Δα11. Βασικά ιστορικά σημεία περιόδου¹

2500-2000 π.Χ. Ἐγκατάσταση Ἰνδοευρωπαϊκῶν φύλων στήν περιοχή τῆς Μακεδονίας, στά βόρεια τοῦ Ὀλύμπου. Διαμόρφωση τῶν ἑλληνικῶν φύλων καί τῶν διαλέκτων τους ("Ἴωνες-Ἀχαιοί - Δωριεῖς).

β' χιλιετία π.Χ. Κάθοδος τῶν νοτιότερων τμημάτων τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν φύλων πρός τήν κεντρική Ἑλλάδα, ἐνῶ ἓνα τμήμα Δωριέων γύρω στό 12ο αἰ. π.Χ. δρασκελίζει τήν Πίνδο. Τότε σημειώνεται, σύμφωνα μέ γραπτή παράδοση, ἡ ἐγκατάσταση τῶν Μολοσσῶν³ ἀπό τή δυτική Μακεδονία (Μπουμπούστι Καστοριάς) στήν κεντρική Ἡπειρο, καθώς καί ἡ ἐγκατάσταση τῶν ἄλλων Δωρικῶν φύλων (π.χ. Ἀτιντάνες, Τάλαρες, Ἀθαμάνες κτλ.).

7ος αἰ.π.Χ. Οἱ Ἕλληνες ἔρχονται σέ στενότερη ἐπικοινωνία

νία μέ τούς Χάονες καί τούς Θεσπρωτούς. Φορεῖς τῆς ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς ὑπῆρξαν οἱ Κορινθιακές ἀποικί-
ες στό Ἰόνιο καί στόν Ἀμβρακικό κόλπο.

5ος αἰ.-4ος αἰ.π.Χ. Ὑπεροχή τῶν Μολοσσῶν, ἰδίως μέ ἀρχηγό τό βασιλιά Θαρύπα (429-390 π.Χ.). Ἐξελληνισμός τῶν Μολοσσῶν⁴. Προσχώρηση Χαόνων καί Θεσπρωτῶν στή συμμαχία τῶν Ἡπειρωτῶν, ὅπου προΐσταται ὁ βασιλιάς τῶν Μολοσσῶν καί οἱ φυλές εἶχαν τά ἴδια δικαιώματα καί αὐτονομία.

4ος αἰ.π.Χ. Ὁ Ἀλκέτας (390 π.Χ.) γιός τοῦ Θαρύπα, γίνεται μέλος τῆς ναυτικῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων (2η Ἀθηναϊκή Ὀμοσπονδία) καί σχετίζεται στενά μέ τόν ἰσχυρό τύραννο τῶν Φερῶν Ἰάσονα.

- Φίλιππος Β' Μακεδονίας (359-336 π.Χ.). Ἡ Ἡπειρος βρίσκεται ὑπό τήν ἐπιρροή τῆς Μακεδονίας. Ἰσχυροποίηση καί επέκταση τῶν Μολοσσῶν ὡς τίς ἀκτές τοῦ Ἰονίου πελάγους.

330/25-232 π.Χ. "Συμμαχία Ἀπειρωτῶν", μετά τό θάνατο τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μολοσσῶν Ἀλεξάνδρου Α' (342-326 π.Χ.), ἐνῶ ἡ Ἡπειρος βρίσκεται σέ ἐξάρτηση ἀπό τή Μακεδονία.

- Εἶναι πιθανό, ἡ Ὀλυμπιάδα, μητέρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, νά διεκδίκησε τήν ἐξουσία, τουλάχιστο στήν περιοχή τῶν Μολοσσῶν μετά τό θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου Α', ὅπως φαίνεται ἀπό ἐπιγραφές.

317 π.Χ. Συμμαχία Ἡπειρωτῶν μέ τόν Κάσσανδρο, ἀφοῦ ἀναγνωρίζουν τή Μακεδονική κυριαρχία καί ἐξορίζουν τόν Αἰακίδα.

296/5-292 π.Χ. Ὁ Πύρρος (318-272 π.Χ.), γιός τοῦ Αἰακίδα, ἐνώνει ὅλες τίς ἡπειρώτικες φυλές μέ κέντρο τήν Ἀμβρακία, διατηρεῖ ὅμως τήν ὀμοσπονδία τῶν Ἡπειρωτῶν. Ἀπό τότε χαρακτηρίζονται οἱ μεμονωμένες

φυλές με τό ὄνομα "Ἄπειρῶται".

234/3 π.Χ. Ἐκτόπιση τῆς μοναρχίας ἀπό λαϊκή ἐπανάσταση. Φόνος τῆς Δηιδάμειας, τελευταίας ἐμπροσώπου τοῦ οἴκου τῶν Αἰακιδῶν στήν Ἡπειρο, μέσα σ' ἓνα ἱερό ὄπου εἶχε καταφύγει. Διαμόρφωση τοῦ ἠπειρώτικου ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος (Δημοκρατική Ὀμοσπονδία), μέ πρότυπο τήν Αἰτωλική Ὀμοσπονδία.

232-168 π.Χ. Τό "κοινόν τῶν Ἡπειρωτῶν τῶν περί Φοινίκη". Στή νέα αὐτή πολιτική κατάσταση τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος ἐπῆλθε ἐξομοίωση μεταξύ τῶν Μολοσσῶν, Χαόνων καί Θεσπρωτῶν, πού ὀριζαν ὡς ἔδρα τῆς Ὀμοσπονδίας τή Φοινίκη στήν περιοχή τῶν Χαόνων. Κατά τόν 3ο -2ο αἰ. π.Χ. ἀναφέρονται τρεῖς στρατηγοί τῶν Ἡπειρωτῶν (ἴσως ἓνας ἀπό κάθε βασιική φυλή). Ὁ ἓνας ὅμως ἀπό τούς τρεῖς εἶχε τήν ἀνώτατη ἀρχή καί φέρεται ὡς ἐπώνυμος. Ἐπίσης, ἐκλεγόταν καί ἀπό τή συνέλευση καί ἓνας Ἱππαρχος.

211-168 π.Χ. Πόλεμοι μεταξύ Μακεδόνων καί Ρωμαίων.

- Οἱ Ἡπειρῶτες συμμετέχουν στήν Πανελλήνια συμμαχία, πού τήν ἀνανέωσε ὁ Ἀντίγονος ὁ Δῶσων, ὑπό τήν ἡγεσία τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Ἐτσι, τάσσονται μέ τήν πλευρά τοῦ Φιλίππου Ε' στούς πολέμους μέ τούς Ρωμαίους, γεγονός πού συντέλεσε στήν ὑποταγή τῶν Ἡπειρωτῶν στούς Ρωμαίους (167 π.Χ.)

Δα12. Οἰκολογικό περιβάλλον

Ὁ καθορισμός τῶν ὁρίων τῆς Ἡπείρου πρὸς τήν Ἰλλυρία (B), τή Θεσσαλία (A) καί τήν Αἰτωλία (N), κατά τήν ἀρχαιότητα, ἦταν ἀσαφής, γιατί βασιζόταν περισσότερο σέ ἐθνογραφικά δεδομένα παρά σέ φυσικά ὄρια⁵. Ἐνῶ ἡ Ἡπειρος εἶναι βατή ἀπό τήν Ἰλλυρία, μέ τήν ὁποία ἔχει πολλές ὁμοιότητες χωρίς κανένα σαφές φυσικό ὄριο, ἡ Πίνδος καί ὁ Ἄραχθος τή χωρίζουν τόσο ἀποτελεσματικά ἀπό τή Θεσσαλία, ὥστε μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν περιοχῶν νά μήν ὑπάρχουν ποτέ

στενές σχέσεις⁶. Επίσης, ο Άμβρακιός κόλπος και τὰ βου-
νά "Μακρυνόρος", αποτελοῦσαν ἕνα σαφές ὄριο μέ τήν Άκαρ-
νανία και ἐμπόδιζαν τήν κυκλοφορία πρὸς νότο.

Οἱ παράλληλες πρὸς τίς ἀκτές ὄροσειρές στό ἐσωτερικό
σχημάτιζαν ἐπιμήκεις ἀπομονωμένες λειάνες μέ πολύ νερό και
φυσικό πλοῦτο. Στίς λειάνες αὐτές, καθώς και στά προσχωσι-
γενή δέλτα τῶν ποταμῶν, βρίσκονταν τὰ κέντρα ἐποικισμού και
κουλτούρας⁷. Τήν ἀπομόνωση αὐτή τῶν ἐσωτερικῶν περιοχῶν τήν
ὑποβοηθοῦσε και τό γεγονός ὅτι τὰ κυριότερα ποτάμια, ἐξαι-
τίας τῆς πολύπλοκης διαδρομῆς μέσα ἀπό ἀδιάβατα φαράγγια,
δέν ἔπαιζαν ἐπιβοηθητικό ρόλο για παράλληλες συγκοινωνια-
κές ὁδικές ἀρτηρίες⁸, μόλο πού μερικά ἀπό αὐτά ἦταν πλω-
τά (π.χ. Καλαμάς). Ἀντίθετα, οἱ ἀκτές παροσσίαζαν πολλούς
κολπίσιους πού αποτελοῦσαν φυσικά λιμάνια.

Δα13. Οἰκονομικές και κοινωνικές συνθήκες

Δα131. Παραγωγικές δυνάμεις

Γεωργία και κτηνοτροφία. Κατά τίς πληροφορίες τῶν
ἀρχαίων συγγραφέων⁹, ὁ πληθυσμός κατά τόν 4ο αἰ. π.Χ. ἦ-
ταν ἀκόμη στό μεγαλύτερο ποσοστό "ποιμένες" (βουβόται)
και γεωργοί, και κατοικοῦσαν διασπαρμένοι σέ ὀλιγάνθρω-
πα χωριά. Οἱ πυκνές βροχές συντελοῦσαν στήν πυκνή δασοκά-
λυψη πολλῶν περιοχῶν, καθώς και στήν ἀνάπτυξη λιβαδιῶν ἢ
ἄλλων γεωργικῶν καλλιεργειῶν¹⁰.

Ἡ ἀλιεία, ἐπίσης, ἦταν λίγο ἀναπτυγμένη στίς ἀκτές¹¹. Ἔ-
τσι, ἡ Ἡπειρος διέθετε τροφές ἀρκετές για ἕναν πυκνό πλη-
θυσμό, χωρίς νά χρειάζεται βοήθεια ἀπό γειτονικές περιοχές.

Βιοτεχνία. Δέν ἦταν ἰδιαίτερα ἀναπτυγμένη, ἄν και
στή Δωδώνη ἔχουμε προῖστορικά ἀκόμη εὐρήματα ἀγγείων και
ἄλλες ἐνδείξεις πού φανερώνουν ὅτι ἀναπτύχτηκε ἐκεῖ χωρι-
στό τοπικό ἐργαστήριο κεραμικῆς¹².

Όρυχεΐα. Όπως ή βιοτεχνία, έτσι και ό κλάδος αυτός δέν ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένος. Μόνο στό Δαμάστιο, βορειοδυτικά τής χώρας, λειτουργούσαν όρυχεΐα άργύρου, ένώ σέ άλλες θέσεις υπήρχαν άρχαΐα μεταλλεία¹³ (π.χ. στό Περιβόλι, στή θέση Βαλεσιούτι, στό Μέτσοβο).

Δα132. Παραγωγικές σχέσεις

Έμπόριο. Από τήν εποχή του Όμήρου άκόμη υπήρχαν καλές σχέσεις έμπορίου και συμμαχίας¹⁴ μεταξύ Ιθάκης, Κεφαλληνίας και Ήπειρου, άν και ή τελευταία δέν παρήγαγε ιδιαίτερα πολύτιμα προϊόντα, ώστε νά προσελκύει έμπορική δραστηριότητα. Τούς μοναδικούς σχεδόν έμπορικούς δρόμους¹⁵ πού συνέδεαν τό έσωτερικό μέ τήν παραλία, τούς αποτελούσαν τά πλωτά ποτάμια (π.χ. ό Άραχθος, ό Λοῦρος, ό Καλαμάς), από όπου έξάγονταν τά κτηνοτροφικά προϊόντα και ή ξυλεία και εισάγονταν κυρίως σιτάρι από τήν Κεφαλληνία και χάλκινα μυκηναϊκά όπλα.

Έτσι, ως συμπέρασμα προκύπτει ότι ή Ήπειρος έζησε σέ απομόνωση χωρίς νά ακολουθήσει τό γοργό ρεύμα του προϊστορικού και κλασσικού πολιτισμού τής λοιπής Ελλάδας, πού άναιμικά έφτανε από τίς παράλιες πόλεις στήν ένδοχώρα.

Κοινωνική κατάσταση. Οι χαρακτηριστικές και λίγες πληροφορίες για τόν "ίδιωτικό και δημόσιο βίο" τών Ήπειρωτών προέρχονταν από τίς χρηστήριες έπιγραφές¹⁶ πού άνακαλύφθηκαν στή Δωδώνη. Από τίς έπιγραφές αυτές έχουμε άποσπασματικές πληροφορίες για κάποια μορφή ιδιοκτησίας γής, για τά πολιτικά δικαιώματα, καθώς και άλλα καθημερινά θέματα πού διαγράφουν σέ γενικές γραμμές τήν κοινωνική συμπεριφορά τών κατοίκων.

Έξάλλου, φαίνεται ότι υπήρχε κάποια διάκριση σέ άρχουσα τάξη (βασιλιάδες, άρχοντες) και λαό και ότι ή μεταξύ τους σχέση καθοριζόταν σύμφωνα μέ κάποιους νόμους για τούς ό-

ποίους βασιλιάδες, ἄρχοντες καί λαός ἔδιναν, κατά ἀρχαία γραπτή παράδοση, ἀμοιβαῖες ἔνορκες ὑποσχέσεις, στήν πλατεία τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀρείου Διός τῆς Πασσαρῶνος¹⁷, ὅτι θά τοὺς σεβαστοῦν.

Δα14. Ἐθνογραφία - Δημογραφία

Τά πρῶτα ἐλληνικά φύλα, ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἠπειρο¹⁸ γύρω στά 2000 π.Χ.. Κατεῖχαν τήν ὄρεινή περισσότερο παρά τήν παραθαλάσσια ζώνη καί διακρίνονταν σέ 14 φυλές¹⁹ ἀπό τίς ὁποῖες οἱ σπουδαιότερες ἦταν οἱ ἑξῆς:

Οἱ Χάονες πού κατοικοῦσαν στά (ΒΔ) τῆς χώρας, ἀπό τίς ἐκβολές τοῦ Ἀώου ὡς τίς ἐκβολές τοῦ Θυάμιδα (Καονία) μέ κέντρο τή Φοινίκη.

Οἱ Θεσπρωτοί πού κατοικοῦσαν (ΝΔ) στήν ἄγρια ὄρεινή περιοχή ἡ ὁποία ὀρίζεται ἀπό τόν Ἀραχθο ὡς τήν κοιλάδα τοῦ Ἀχέροντα (Θεσπρωτία) μέ κέντρο τήν Πανδοσία.

Οἱ Μολοσσοί στό ἐσωτερικό τῆς ὄρεινῆς χώρας (ΒΑ), στήν εὐφορη περιοχή Ἐλλοπία²⁰ μέ κέντρο τή Δωδώνη στούς πρόποδες τοῦ Τόμαρου. Ἡ ἐγκατάστασή τους ἔγινε ἀργότερα. Τά σύνορα τῶν τριῶν αὐτῶν βασικότερων ἠπειρώτικων φύλων μετακινήθηκαν πολλές φορές²¹. Ἡ ἐθνογραφική προέλευση τῶν ἠπειρώτικων φύλων ὑπῆρξε ἀντικείμενο σοβαρῶν ἐπιστημονικῶν διαφωνιῶν μεταξύ νεώτερων ἐρευνητῶν, πού οἱ γνῶμες τους κατοπτρίζουν δύο βασικές ἀντιθετικές ἀπόψεις. Ὁ Kretschmer δέχεται ὅτι τά ἠπειρώτικα φύλα εἶναι ἰλλυρικές φυλές, καί αὐτό τό στηρίζει μόνο στή μελέτη τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τοπωνυμίων²², ἐνῶ ὁ Beloch ὑποστηρίζει ὅτι τά φύλα αὐτά ἦταν καθαρά ἐλληνικῆς ἐθνότητος²³ (ἱστορικοί καί ἐθνολογικοί λόγοι). Πάντως, ἀπό τό τέλος τουλάχιστο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ἡ Ἐλληνική ἦταν ἡ ἐπίσημη γλώσσα τοῦ ἠπειρώτικου ἔθνους²⁴.

Δύο ἦταν τά σημαντικότερα σημεῖα τῆς χώρας ὅπου συγκεντρωνόταν ὁ περισσότερος πληθυσμός²⁵. Τό πρῶτο βρισκόταν στά ὑψίπεδα τῆς Ἐλλοπίας, στόν κόμβο ὅπου συνδέονταν οἱ δρό-

μοι από τό Βορρά πρὸς τήν Ἀνατολή (Δωδώνη). Τό δεύτερο ἦταν ἡ Ἀμβρακική πεδιάδα γιά τή συγκοινωνία πρὸς τή Δύση ("Ἀμπρακία," ἡ σημερινή Ἄρτα).

Δα15. Θεσμοί καί ἰδεολογίες

Δα151. Ἡ πολιτική. Τά ἡπειρώτικα φύλα διοικοῦνταν μέ ἓνα ἀρχέγονο φυλετικό σύστημα²⁶, στό ὁποῖο ἡ πατριά ἢ φυλή ἀποτελοῦσε τό βασικό πυρήνα. Ἐξάλλου, ὁ γεωγραφικός κατακερματισμός τοῦ ἡπειρώτικου χώρου ὑποβοηθοῦσε τόν τρόπο αὐτόν τῆς ἀποκεντρωμένης διοίκησης. Παράλληλα, σέ ὁρισμένα φύλα ὑπῆρχε ὁ θεσμός τῆς βασιλείας, ἓνας τύπος μοναρχικοῦ πολιτεύματος ὄχι πολύ ἰσχυρός. Δίπλα στούς βασιλιάδες ἐκλέγονταν καί κάποιοι ἀνώτατοι ἄρχοντες, "οἱ προστάτες".

Δα1511. Ἡ βασιλεία²⁷. Ὁ θεσμός αὐτός ἰσχυροποιεῖται κυρίως ἀπό τό τέλος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ὅποτε ὑπερισχύουν οἱ Μολοσσοί ἀπέναντι στούς Χάονες καί τούς Θεσπρωτούς. Μέ τό βασιλιά τους Θαρύπα (429-390 π.Χ.) ἀρχίζει ὁ ἐξελληνισμός τῶν Μολοσσῶν καί ἡ στενή σχέση τους μέ τήν Ἀθήνα. Παρ' ὅλα αὐτά ὅμως, ὁ θεσμός αὐτός δέν ἦταν ἰδιαίτερα ἰσχυρός, ἔτσι ὥστε νά τόν συναντᾶμε ἄλλες φορές ὡς συμβασιλεία ἢ καί νά καταργεῖται ἀκόμη²⁸.

Πάντα ἀπό τό βασιλιά ἦταν ἴσως οἱ "νόμοι" τῆς φυλῆς. Ἡ ἀκμή τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας ἀρχίζει ἀπό τό Θαρύπα (429 π.Χ.) καί τελειώνει μέ τή Δηιδάμεια (234 π.Χ.).

Δα1512. Προστάτες²⁹. Ἦταν ἀνώτατοι λειτουργοί πού παρέμεναν στήν ἐξουσία γιά ἓνα χρόνο, κατάγονταν ἀπό τό "ἀρχικό γένος" καί εἶναι ἀμφίβολο ἂν καθιερώθηκαν ἀπό τό Θαρύπα ὡς μεταρρύθμιση, ἂν καί ὑπῆρχαν παλαιότερα στούς Χάονες. Ἀρχικά τουλάχιστον ἐκλέγονταν ἀπό τό βασιλικό οἶκο. Τό ἀξίωμα παρουσίαζε κάποιες ὁμοιότητες μέ τοῦ ἐφόρου τῆς Σπάρτης

Δα1513. Ὁμοσπονδία Ἡπειρωτῶν³⁰. Τό φυλετικό σύστημα διοίκησης ὁδήγησε ἀπό νωρίς, πιθανόν ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἀλκέτα, 4ο αἰ.π.Χ., σέ κάποια μορφή συμμαχίας μεταξύ τῶν ἠπειρώτικων φύλων, ἡ ὁποία ὀνομάστηκε ἀργότερα "Συμμαχία Ἡπειρωτῶν" (330/25-232 π.Χ.) καί στή συνέχεια, μέ τήν ἐξίσωση τῶν τριῶν βασικῶν φύλων καί τήν κατάργηση τῆς βασιλείας, μετασχηματίστηκε στό "Κοινόν τῶν Ἡπειρωτῶν" (232-168 π.Χ.) κάποια μορφή ὁμοσπονδίας. Ἀπό τίς ἐπιγραφές πού διασώθηκαν, καί πού καμιά τους δέν μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ μέ βεβαιότητα πρῖν ἀπό τή στροφή τοῦ 4ου πρὸς τόν 3ο αἰ. π.Χ., πληροφοροῦμαστε τόν τρόπο τῆς διοίκησης τῆς ὁμοσπονδίας. Τήν ἐκτελεστική ἐξουσία τήν εἶχε μᾶλλον ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς στρατηγούς. Τή νομοθετική ἐξουσία τήν ἐπιτελοῦσε ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ (ἐκκλησία ἢ "κοινόν τῶν Ἡπειρωτῶν") πού ἀποφάσιζε γιά πόλεμο ἢ εἰρήνη, γιά συναφή συνθηκῶν, καί ἀσκοῦσε παράλληλα ἀνώτατη δικαστική ἀρχή. Ἐνα συμβούλιο "συνέδρων" παρασκεύαζε τίς ἐργασίες τῆς συνέλευσης καί χρησίμευε ὡς συμβουλευτικό ὄργανο τοῦ ἢ τῶν στρατηγῶν. Ἐνας "γραμματεὺς" τῶν συνέδρων ἀναφέρεται ποικιλότροπα στίς ἐπιγραφές. Δέ γνωρίζουμε μέ ποιόν τρόπο γινόταν ἡ ψηφοφορία στήν ὁμοσπονδιακή συνέλευση. Ἐπίσης, δέ συμπεριλαμβάνονταν πάντα σ'αὐτήν οἱ ἑθελίοι φυλές. Οἱ νόμοι τῆς φυλῆς καί ἡ διαίρεση σέ φυλές καί ὄχι σέ πόλεις παρέμειναν ἡ βάση τῆς πολιτικῆς ὀργάνωσης πού καθόριζαν τή νομοθεσία καί τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἠπειρώτικη ὁμοσπονδία δέν μπόρεσε νά ἀποκτήσει σημαντική ἰσχὺ καί δέ συμπεριλάμβανε τό σύνολο τῶν ἠπειρώτικων φύλων (π.χ. Ἀθαμάνες, Κασσωπαίους κτλ.). Ἡ ἔνταξη τῆς ἠπειρώτικης ὁμοσπονδίας στήν πλευρά τῶν Μακεδόνων εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τήν καταστροφή τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καί κατὰ συνέπεια τήν κατάργησή της.

Δα152. Ἡ θρησκεία. Τρία στρώματα προϊστορικῆς λατρείας³¹

διακρίνονται κατά τρεις άνασκαφές τών ιερών χώρων τής Δωδώνης³².

Δα1521. Ός άρχαιότερη θεωρείται ή λατρεία του Έλλοϋ, πού άντιπροσωπεύει τή θεά γή και έχει χθόνια προέλευση³³ (γ' χιλιετία π.Χ.)

Δα1522. Μέ τήν εμφάνιση τών πρώτων έλληνικών φύλων (1900-1800 π.Χ.), φτάνει και ή λατρεία τής "ιερᾶς φηγοϋ" (δρυο-λατρίας), τής όποιας τό όνομα και οι λατρευτικές έπιβιώσεις μαρτυροϋν ίνδοευρωπαϊκή προέλευση.

Δα1523. Οι δύο λατρείες συνυπήρχαν κατά τή διάρκεια τής β' χιλιετίας π.Χ. ως τό 14ο -13ο αί.π.Χ., όποτε φαίνεται νά έγκαθίσταται στή Δωδώνη ή λατρεία τής πατριαρχικής θεότητας του Δωδωναίου ή Πελασγικού Δία, ή όποία προερχόταν πιθανόν από τή Θεσσαλία (άναφέρεται σίγουρα από τά μέσα του 8ου αί. π.Χ.). Η πανάρχαια θεά τής γής γίνεται τότε θεία σύζυγος του Δία μέ τό όνομα Διώνη και ή ιερή δρυς θεωρήθηκε ή κατοικία του θείου ζεύγους. Από τότε ως τήν επικράτηση τής χριστιανικής λατρείας (τέλος του 4ου αί. μ.Χ.) κυρίαρχη θεότητα παρέμεινε ο Δίας και ή σύνναός του Διώνη³⁴. Η πενιχρότητα τών αρχαιολογικών λειψάνων πριν από τόν 5ο αί.π.Χ. οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ή λατρεία άρχικά άσκοϋνταν υπαιθρίως³⁵ και μόνο μετά τόν Πύρρο (296- 272 π.Χ.) ο ιερός χώρος πήρε κάποια κατασκευασμένη μορφή.

Όστε για νά συνοψίσουμε: παρ'όλες τίες άποσπασματικές γνώσεις πού έχουμε άκόμη για πολλά θέματα τής άρχαίας ήπειρωτικής γής, διαφαίνεται ότι τό κυρίαρχο στοιχείο του κοινωνικού και δημόσιου βίου ήταν ή συντηρητικότητα³⁶.

Η γλώσσα, ή λατρεία, τά έθιμα ταφής, ή πολιτική και γενικά ή κοινωνική ζωή, τά άγγεϊα και οι οίκισμοί, διατήρησαν επί μακρότατο διάστημα άνεξέλικτη μορφή.

Δα16. Ὁ οἰκιστικός χώρος

Δα161. Ἡ δομή τοῦ ἀρχαίου δικτύου οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου
(Δ.πίν.1).

Πάρα πολλά διατηρημένα ἀλλά λίγο ἐρευνημένα ἐρείπια ἀρχαίων πόλεων εἶναι διασκορπισμένα σέ ὅλη τήν ἠπειρώτικη χώρα³⁷. Ἄν καί οἱ πρῶτες καθαρά ἠπειρώτικες πόλεις δημιουργήθηκαν καθυστερημένα κατά τήν περίοδο τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' (340 π.Χ.), φαίνεται ὅτι ἀπέτελεσαν ἕνα ἀρκετά πυκνό καί πολυάνθρωπο δίκτυο³⁸, ἔτσι ὥστε ἀργότερα ὁ Αἰμίλιος Παῦλος νά μπορέσει νά καταστρέψει 70 ἠπειρώτικες πόλεις καί νά πάρει μαζί του 150.000 αἰχμαλώτους (167 π.Χ.) Οἱ χωρολογικές νομοτέλειες τοῦ δικτύου τῶν οἰκισμῶν αὐτῶν θά προκύψουν ἀπό τή διερεύνηση τῆς κοινωνικῆς δομῆς πού ἐπικρατεῖ καί πού συνδέεται ἀμεσα μέ τό φυλετικό σύστημα διοίκησής τους, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀκριβή χαρτογράφηση τοῦ δικτύου, ὅποτε θά προκύψουν καί οἱ δεσμεύσεις πού ἀσκει τό οἰκολογικό περιβάλλον, πού εἶναι κατά τήν ἀποψή μας ἕνα βασικό ἔσως αἷτιο ὀργανώσεώς τους. Πόλοι τοῦ δικτύου αὐτοῦ θά πρέπει νά ἦταν τά κέντρα τῶν τριῶν βασικῶν φύλων, δηλαδή ἡ Φοινίκη, ἡ Δωδώνη καί ἡ Πανδοσία.

Παράλληλα μέ τό δίκτυο αὐτό ὑπῆρχε καί ἕνα πυκνό δίκτυο μικρῶν κτηνοτροφικῶν οἰκισμῶν³⁹, ὅπου ζοῦσαν οἱ κάτοικοι κατά φυλές, μέ σχετική αὐτάρκεια καί ἀπομόνωση στίς ιδιαίτερες περιφέρειές τους. Οἱ ἐγκαταστάσεις αὐτές γίνονταν κυρίως στούς πρόποδες τῶν βουνῶν, ὅπου ὑπῆρχαν νερά καί ἔλη γιά τά κτήνη. Δέν εἶχαν σπίτια ἀλλά καλύβες, ὅπως οἱ σημερινοί Σαρακατσάνοι, καί ἦταν καλά ὀπλισμένοι κατά τή μυκηναϊκή περίοδο (1600-1100 π.Χ.), μέ ξίφη, κοντάρια καί πελέκεις.

Δα162. Πολεολογικά χαρακτηριστικά του αρχαίου δικτύου οίκισμῶν στήν Ἠπειρο

Ἡ φυσική ὀχύρωση ἦταν ἀναγκαία προϋπόθεση γιά τήν ἐκλογή τῆς θέσης μιᾶς πόλης, ἡ ὁποία κατ' ὄλα αὐτά προστατευόταν καί ἀπό ἰσχυρό ὀχυρωματικό περίβολο μέ πύλες καί πύργους στίς πλευρές⁴⁰. Οἱ πιό ἐξελιγμένες ἀπό αὐτές τίς πόλεις βρέθησαν κοντά σέ παραθαλάσσια μέρη, στραμμένες πρός τή θάλασσα καί πρός τήν κατεύθυνση τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδας⁴¹. Ὑπῆρχαν ὅμως πολλές πόλεις καί στήν ὄρεινή Ἠπειρο⁴². Ἐνα τυπικό μοντέλο ἠπειρώτικης μεσογειακῆς πόλης μᾶς δίνει ἡ Κασσώπη⁴³ (4ος αἰ. π.Χ.), πού τή διατρέχει μιᾶ κύρια ὁδική λιθόστρωτη ἀρτηρία μήκους 950μ. καί πλάτους 5,0-5,60μ. καί τήν περιβάλλει ἰσχυρό πολυγωνικό τεῖχος χωρίς πύργους (330-350 μ. πάχος) περικλείοντας ἔκταση 30ha (300-στρέμματα). Δύο ἄλλοι παράλληλοι δρόμοι πλάτους 4,3-4,4μ. βορειότερα πρός τή βασική ὁδική ἀρτηρία καί εἴκοσι κάθετοι σ' αὐτήν πλάτους 4,0-4,4μ. ὁ καθένας σχηματίζουν 60 περίπου οἰκοδομικά τετράγωνα μέ σταθερό πλάτος 30,3μ. κατά τό ἵπποδάμειο σύστημα. Ἡ πολιτική ἀγορά τῆς πόλης περιλαμβάνει τά κύρια συστατικά τοῦ πολιτικοῦ κέντρου, δηλαδή δύο μεγάλες στοές, ἕνα μικρό θέατρο καί τό Πρυτανεῖο, χαρακτηριστικά λίγες πολεολογικές λειτουργίες. Ὁ πληθυσμός τῆς περιτειχισμένης μόνο πόλης, ἡ ὁποία καταστράφηκε ἀπό τοὺς Ρωμαίους τό 167 π.Χ., ὑπολογίζεται κατά τόν 4ο αἰ. π.Χ. σέ 8-9.000 κατοίκους.

Μιά ἐπισκόπηση τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν πού γνωρίζουμε καί ἀπό ἄλλους δημόσιους χώρους ἠπειρώτικων κέντρων⁴⁴, μᾶς δίνει ἕνα χαρακτηριστικά μικρό ἀριθμό πολεολογικῶν λειτουργιῶν, ἀπό τίς ὁποῖες βασικό ρόλο ἱεραρχικά καί χρονολογικά ἔχουν οἱ ἑξῆς:

1. Ἡ λειτουργία τῆς θρησκείας
2. Ἡ λειτουργία τῆς ἐκπολιτιστικῆς δραστηριότητας
3. Ἡ πολιτική λειτουργία (3ος-2ος αἰ. π.Χ.)

Είναι αξιοπρόσεκτο επίσης ότι η βασιική λειτουργία τής θρησκείας είναι συνήθως έξω από τόν οίκισμό και από τήν ακρόπολη⁴⁵ και ακολουθεῖ συνήθως διαδοχική χωρική ἐγκατάσταση στό ἴδιο μέρος⁴⁶. Ἔχουμε ἀκόμη πληροφορίες και γιά τή λειτουργία τής κατοικίας⁴⁷.

Δα2. Ρωμαϊκά χρόνια (167π.Χ.-333 μ.Χ.)

Δα21. Βασιικά ιστορικά σημεία⁴⁸

167 π.Χ. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος παίρνει ἐντολή ἀπό τή Ρωμαϊκή Σύγκλητο νά τιμωρήσει τούς Μολοσσούς και τούς Χάονες, πού εἶχαν ταχθεῖ μέ τήν πλευρά τοῦ Περσέα τής Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος εἶχε νικηθεῖ στήν Πύδνα (168 π.Χ.) ἀπό τούς Ρωμαίους. Ἡ ἥττα αὐτή ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν καταστροφή 70 ἡπειρώτικων πόλεων και τή σύλληψη 150 χιλ. Ἡπειρωτῶν πού πουλήθηκαν ὡς σκλάβοι.

1ος αἰ. π.Χ. (β' ἡμισυ). Ὁ Στράβων⁴⁹ μᾶς περιγράφει ὅτι τό μεγαλύτερο μέρος τής χώρας εἶναι ἔρημο. Οἱ κάτοικοι και οἱ πόλεις εἶχαν ἀφανιστεῖ, ἔτσι ὥστε νά μήν εἶναι δυνατό νά καθορίσει κανεῖς τά ὅρια μεταξύ τῶν ἡπειρώτικων φύλων.

31 π.Χ. Ὁ Ὀκτάβιος σέ ἀνάμνηση τής νίκης ἐπί τοῦ Ἀντωνίου στό Ἄκτιο τό 31 π.Χ. κτίζει τή Νικόπολη, πού ὀνομάζεται πόλη ἐλεύθερη. Γιά τή συνοίκησή της ὁ Αὐγουστος ἀναγκάζει πρὸς μετανάστευση κατοίκους τῶν ἡπειρώτικων, ἀκαρνανικῶν και αἰτωλικῶν πόλεων.

2ος αἰ. μ.Χ. (β' ἡμισυ). Ὁ Πausanίας δέν ἀφησε περιγραφή τής Ἡπείρου, ἡ ὁποία ὑφίσταται τότε ὡς χωριστή ἐπαρχία, διοικούμενη ἀπό ἐπίτροπο τοῦ Καίσαρα (Procu-

rator).

- Κατά τήν περίοδο του Διοκλητιανού ιδρύθηκε η έπαρχία της "Νέας 'Ηπείρου" (Epirus Nova), πού περιλάμβανε τή νότια του Δρίλωνα 'Ιλλυρία μέ πρωτεύουσα τό Δυρράχιο, ένω η "Παλαιά 'Ηπειρος" (Epirus Vetus) είχε πρωτεύουσα τή Νικόπολη η οποία γίνεται κέντρο των 'Ηπειρωτών κατά τή ρωμαϊκή και χριστιανική περίοδο.

- Για τήν ιστορία της 'Ηπείρου υπό τους Ρωμαίους και για τίς ήπειρώτικες πόλεις έχουμε πολύ ισχνές πληροφορίες.

395 μ.Χ. Χωρισμός Ρωμαϊκού κράτους σε ανατολικό (βυζαντινό) και δυτικό.

Δα22 Γενικά

'Η κατάσταση πού επικρατεί στον ελληνικό χώρο κατά τή Ρωμαϊκή περίοδο μάς δίνει εικόνα φτώχιας και πληθυσμικής μείωσης. Από τους Ρωμαίους επιβάλλεται βαρύτατη φορολογία, ένω τό εμπόριο και η βιοτεχνία παρουσιάζουν στασιμότητα. Μεγάλα τμήματα της γης παραμένουν άκαλλιέργητα, και η 'Ελλάδα αποτελεί τή φτωχότερη περιοχή της Βαλκανικής Χερσονήσου. Ό,τι παράγεται στις λίγες εύφορες περιοχές της έξαγεται στις άλλες Ρωμαϊκές έπαρχίες. 'Η έγγεια ιδιοκτησία συγκεντρώνεται στα χέρια λίγων οίκογενειών πού ζούν στις πόλεις, ένω η καλλιέργεια άσκοούνταν στην ύπαιθρο από δούλους η ένοικιαστές γης.

Δα23. 'Η δομή του Ρωμαϊκού δικτύου οίκισμών της 'Ηπείρου (Δ.πίν.1)

Κατά τή διάρκεια των Ρωμαϊκών χρόνων κατασκευάζεται στην 'Ηπειρο τό πρώτο τεχνητό οδικό δίκτυο⁵⁰ πού τή συνδέει μέ τό εύρύτερο οδικό δίκτυο της έποχής Δυρραχίου - Θεσσαλονίκης, τή γνωστή "Έγνατία οδό", πού κατασκευάστηκε τό 145

π.Χ. Τό ήπειρώτικο αυτό δίκτυο ένωνε τή Νικόπολη μέ τήν Ἀπολλωνία μέ δύο δρόμους, ἀπό τούς ὁποίους ὁ ἕνας πρὸς τήν παραλία περνοῦσε ἀπό τή Φοινίκη, ἐνῶ ὁ ἄλλος πρὸς τό ἐσωτερικό ἀπό τή Δωδώνη. Μελέτη τῆς πορείας τῶν ὁδικῶν αὐτῶν κυκλωμάτων μπορεῖ νά μᾶς δώσει πολλές πληροφορίες γιά τή συγκέντρωση οἰκισμῶν κατά μήκος τῶν κυκλωμάτων αὐτῶν.⁵¹ Πάντως, ἡ δημιουργία αὐτῶν τῶν ὁδῶν πρέπει νά ἔγινε ἀφορμή ὥστε νά δημιουργηθοῦν πολλοί νέοι οἰκισμοί, καί νά πάρει νέα δομή τό καταστροαυμένο ἀπό τήν προηγούμενη περίοδο οἰκιστικό δίκτυο. Ἡ νέα δομή του συνδέεται ἀμεσοτάτα μέ τήν προηγούμενη (προβ. Φοινίκη, Δωδώνη).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δβ. Μεσαιωνική περίοδος (4ος αιώνας μ.Χ. - 1431 μ.Χ.)

Δβ1. Βασικά ιστορικά σημεία⁵²

"Ίσως καμιά άλλη ελληνική περιοχή δεν είναι λιγότερο γνωστή από την Ήπειρο κατά τη Μεσαιωνική ιστορική περίοδο. Μέ βάση τις πληροφορίες που διαθέτουμε, μπορούμε να διαιρέσουμε τα Μεσαιωνικά χρόνια σε τρεις φάσεις⁵³:

α. Από τον 4ο ως το 10ο αιώνα, μία τελείως άγονη ιστορική περίοδο (Δβ2).

β. Από το 10ο ως το 12ο αιώνα, μία περίοδο ιστορικής αναζωογόνησης (Δβ3).

γ. Από το 12ο ως το 15ο αιώνα, μία ιστορικότατη εποχή, όπου διακρίνεται και το Δεσποτάτο της Ήπειρου (Δβ4) πριν από την ύποταγή της στους Τούρκους (Δβ5).

Δβ2. Τα σκοτεινά χρόνια (4ος αιώνας μ.Χ. - 10ος αιώνας μ.Χ.)

Μετά το 395 μ.Χ. η Ελλάδα αποτέλεσε τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που καταστράφηκε επανειλημμένα από ξένους εισβολείς. Τίς επιδρομές αυτές τις ακολουθούν εγκαταστάσεις βαρβαρικών φύλων και αλλοίωση της σύνθεσης του πληθυσμού. Ειδικότερα για την Ήπειρο, παρατηρούμε τα εξής: 5ος αιώνας μ.Χ.⁵⁴ Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, που θεωρείται άνομη ανατολικό τμήμα του όλου Ρωμαϊκού κράτους, διαιρείται σε δύο μεγάλα τμήματα (έπαρχότητες, πραιφεκτούρες): Τήν έπαρχότητα της Ανατολής και τήν έπαρχότητα της Εύρώπης (Ίλλυρικό). Ο έπαρχος του Ίλλυρικού έδρευε στη Θεσσαλονίκη και η έπαρχότητά του περιλάμβανε τίς διοικήσεις της Δακίας και της Μακεδονίας. Στη διοίκηση της Μακεδονίας υπαγόταν η Νέα και η Παλαιά Ήπειρος, μέ σπουδαιότερες πόλεις

τό Δυρράχιο (B) καί τή Νικόπολη (N).
 6ος αἰ.μ.Χ.⁵⁵. Ἡ Ἠπειρος εἶναι ἡ δωδέκατη ἐπαρχία τῆς
 Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καί περιλάμβανε τότε τήν
 Παλαιά Ἠπειρο. θεωρεῖται σημαντικότερη ἀπό τή δέ-
 κατη τρίτη ἐπαρχία τῆς Νέας Ἠπεύρου. Ἄρχιζε ἀπό
 τά Ἀκροκεραύνια καί ἔφτανε ὡς τόν Ἀμβρακικό κόλ-
 πο, μέ σπουδαιότερες πόλεις τή Νικόπολη (Μητρόπο-
 λη), τόν Ἀγχίασμο, τή Δρυϊνό(υ)πολη, τήν Εὐροια,
 τό Ἄκτιο, τό Βουθρωτό, τή Δωδώνη, τή Φοινίκη καί
 εἶχε χαρακτήρα γνήσια ἐλληνικό. Στό ἐσωτερικό τῆς
 χώρας ὑπῆρχαν πολλά κάστρα⁵⁶, πού δείχνουν μιᾶ ση-
 μαντική ὀργάνωση τοῦ τοπικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος
 εἶναι ἔτοιμος νά ἀντιμετωπίσει τίς ξένες ἐπιδρομές.
 7ος αἰ.μ.Χ. Γιά λόγους ἀμυνας κυρίως, ἡ Νέα καί ἡ Παλαιά
 Ἠπειρος διαιρέθηκαν σέ δύο θέματα. Τό θέμα Νικο-
 πόλεως καί τό θέμα Δυρραχίου. Τό θέμα Νικοπόλεως
 περιλάμβανε τήν Παλαιά Ἠπειρο, τήν Αἰτωλία καί Ἀ-
 καρνανία καί ἔφτανε ὡς τόν Κορινθιακό κόλπο. Σπου-
 δαιότερες πόλεις τῆς Παλαιᾶς Ἠπεύρου ἦταν τό
 Βουθρωτό, ἡ Χειμάρρα, τό Ἀργυρόκαστρο, τό Δέλβινο, ἡ
 Δρυϊνόπολη, τό Μέτσοβο, τά Ἰωάννινα, οἱ Ρωγοί, ἡ
 Ἄρτα κτλ. Σπουδαιότερη ἀπό ὅλες φαίνεται νά ἦταν ἡ
 Φωτική⁵⁷, ἀπό τήν ὁποία πῆρε τό ὄνομά της ἡ Πα-
 λαιά Ἠπειρος (Φωτική).
 8ος αἰ.-9ος αἰ.-10ος αἰ. μ.Χ. Κατά τούς αἰῶνες αὐτούς τό ὄ-
 νομα τῆς Ἠπεύρου γινόταν γνωστό μέ ἀφορμή μόνο
 μεγάλες καταστροφές ἀπό ξένους ἐπιδρομεῖς ἢ ἀπό
 φυσικά φαινόμενα⁵⁸. Κύριο χαρακτηριστικό τῆς πε-
 ριόδου εἶναι οἱ ἐπιδρομές (ἄρχισαν ἀπό τόν 6ο αἰ.)
 τῶν πέρα ἀπό τό Δούναβη σλαβικῶν λαῶν, καθώς καί
 ἡ μερική ἐγκατάστασή τους στόν ἠπειρώτικο χῶρο,
 κυρίως στό βόρειο τμήμα τῆς Παλαιᾶς Ἠπεύρου, καί
 ἀκριβέστερα μεταξύ αὐτῆς καί τῆς Θεσσαλίας.⁵⁹

Δβ3. Τά χρόνια ιστορικής αναζωογόνησης (10ος αί.μ.Χ.- 12ος αί.μ.Χ.)

Στό διάστημα πού μεσολάβησε ὡς τό 1204 (ὕποταγή Κων/πολης στούς Λατίνους) ὁπότε ἦταν μειωμένη ἡ Βυζαντινή ἐπιρροή στήν Ἠπειρο, ἀρχίζει μιά σοβαρή σειρά ἐπιδρομῶν, ἀνάμεσα στά χρόνια 1081-1185 μ.Χ., τῶν Νορμανδῶν, ἀπό τά δυτικά, μέ ἀντικειμενικό σκοπό τήν ἱδρυση στή Βυζαντινή ἐπικράτεια Νορμανδικῆς ἐπικυριαρχίας⁶⁰. Ἐπίσης, ἀρχίζει στά παράλια καί ἡ ἐπιρροή τῶν ναυτικῶν Δημοκρατιῶν τῆς Ἰταλίας, στίς ὁποῖες οἱ Βυζαντινοί γιά λόγους συμμαχίας εἶχαν παραχωρήσει ἐμπορικές εὐκολίες (Χρυσόβουλο τοῦ Ἀλεξίου Γ' τό 1199) (π.χ. Νικόπολη). Παράλληλα, μιά φοβερή ἐπανάσταση τῶν Βλαχοβουλγάρων (1200 μ.Χ.) ἐπιφέρει μεγάλες καταστροφές στήν Ἠπειρο. Τά γεγονότα αὐτά ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα νά ἀρχίσουν νά σχηματίζονται στήν Ἠπειρο μεγάλες κτήσεις ὑπό τήν ἀρχηγία ἰθαγενῶν τοπαρχῶν, κατά μίμηση ἴσως τοῦ Φραγκικοῦ Φεουδαλισμοῦ. Παράλληλα, σημειώνεται καί ἡ γένεση τοῦ ἑλληνικοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου.

Δβ4. Τό Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου⁶¹ (τέλος 12ου αί.μ.Χ.-ἀρχή 14ου αί.μ.Χ.)

Ἰδρυτής του ὑπῆρξε ὁ Μιχαήλ Α' Ἄγγελος Κομνηνός Δούκας, διοικητής τοῦ θέματος τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος ἀμέσως μετά τήν πτώση τῆς Κων/πολης στούς Λατίνους (1204) ἔσπευσε νά ἐνισχύσει τό στρατηγό τοῦ θέματος τῆς Νικόπολης Συναχερίμ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶχαν ἐξεγερθεῖ οἱ κάτοικοι. Ὁ στρατηγός ὅμως εἶχε φονευτεῖ. Ἔτσι, ὁ Μιχαήλ, πού εἶχε δεσμούς μέ τήν Ἠπειρο, πῆρε γιά σύζυγο τή χήρα τοῦ στρατηγοῦ καί ἀνακήρυξε τόν ἑαυτό του δεσπότη (φεουδάρχη - prince) ὁλόκληρης τῆς Παλαιᾶς καί Νέας Ἠπείρου μέ πρωτεύουσα τήν Ἄρτα καί κυριότερα φρούρια τό Βεράτι (Βαλάγρετα ἢ Βελλάγραδα), τά Ἰωάννινα καί τή Βόνδιτσα (Βόνιτσα). Τό Δεσποτάτο περιλάμβανε τή σημερινή Ἀλβανία, Ἠπειρο, Αἰτω-

λία καί Ἀκαρνανία, πιθανόν τή Λευκάδα καί ἀργότερα τή Θεσσαλία καί ἄλλες ἑλληνικές χῶρες.

Ὁ δεσπότης Μιχαήλ διατήρησε στό σύνολο τόν τύπο τῆς Βυζαντινῆς διοίκησης, ἐφάρμοσε αὐστηρή οἰκονομία καί ἐπέδειξε διπλωματία στίς σχέσεις του μέ τόν ντόπιο πληθυσμό.

Μετά τή δολοφονία του (1214 μ.Χ.) τόν διαδέχεται ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος, ὅποτε τό Δεσποτάτο φτάνει στή μεγαλύτερή του ἀκμή. Περιλάμβανε τρεῖς θάλασσες ἀπό τό Δυρράχιο ὡς τήν Εὐβοία καί ἀπό τήν Ἰθάκη ὡς τόν Εὐξείνιο Πόντο. Ὑστερα ἀπό τήν ἥττα τοῦ Θεόδωρου ἀπό τοὺς Βουλγάρους στήν Κλοκοτινίτσα (1230 μ.Χ.), τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐπικρατείας του πέφτει σ'αυτούς, ἐνῶ προσπάθειες τοῦ Μιχαήλ Β' (1236 - 1271), γιοῦ τοῦ ἱδρυτῆ τοῦ Δεσποτάτου, γιά τήν ἀνασύστασή του πετυχαίνουν προσωρινά. Τελικά, ἡ ἀσθενής βυζαντινή κυριαρχία ἐπανεγκαθίσταται στήν Ἠπειρο (1318 μ.Χ.).

ΔΒ5. Ἡ ὑποταγή στοὺς Τούρκους (1431 μ.Χ.)

Κατά τό τέλος τοῦ 14ου αἰ. ἡ κατάσταση στή μεγάλη Ἠπειρο διαμορφώνεται ὡς ἑξῆς:

Στό βόρειο τμήμα ἐπικρατοῦν τά ἀλβανικά στίφη τοῦ ἰσχυροῦ φυλάρχου Καρόλου Τόπια μέ ἔδρα τό Δυρράχιο. Στό νότιο τμήμα ὁ Σέρβος δυνάστης Συμεών Οὐρώς παραχωρεῖ τήν ἡγεμονία τῶν Ἰωαννίνων στό θωμά Πρελιούμποβιτς (1367-85) τόν ὁποῖο διαδέχεται ὁ Φλωρεντινός Εὐπατρίδης Ἡσαῦ Βουονδελμόντη (Ἰζάουλος), ὡς σύζυγος τῆς χήρας του.

Στό νοτιότερο τμήμα ἐπικρατοῦν οἱ Ἀλβανοί φύλαρχοι Γκίνης Μπούας Σπάτας (1360-1400) ὡς δεσπότης τοῦ Ἀχελώου καί τοῦ Ἀγγελοκάστρου, καί ὁ Πέτρος Λιώσας (1360-1374) ὡς δεσπότης τῆς Ἄρτας καί τῶν Ρωγῶν. Ἀρχίζει ἐπίσης νά παίρνει δύναμη ὁ Νεαπολίτικος οἶκος τῶν Τόκικων.

Οἱ δύο Φράγκοι ἡγεμόνες, ὁ Κάρολος Τόπιας (1385) καί ὁ Ἡσαῦ Βουονδελμόντη (1387) εἶχαν τήν ἀφροσύνη νά καλέσουν τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς προστάτες τῆς ἀρχῆς τους. Ἀπό τότε οἱ Τοῦρ-

κοι προελαύνουν στην Ήπειρο, ενώ η Ένετία επεκτείνει την εξουσία της στην ανατολική ακτή του Άδρια. Μετά το θάνατο του Ήσαϋ (1403) τη διαδοχή του αναλαμβάνει ο Νεαπολίτικος οίκος των Τόκικων (Κάρολος Α΄ Τόκιος⁶³). Επί της διοικήσεώς τους (1431), τὰ Ίωάννινα παραδόθηκαν με συνθήκη στον Σινάν Πασά, στρατηγό του Μουράτ Β΄. Αργότερα οι Τούρκοι κατέλαβαν και την Άρτα (1449). Η έθνογραφική κατάσταση της Ήπειρου προς τό τέλος της μεσαιωνικής περιόδου παρουσιάζει δημογραφική κατάσταση σύμμεικτη⁶⁴. Σλάβοι, Βλάχοι και Άλβανοί έποικοι αποικτούν πολλή δύναμη και αναμειγνύονται με τούς ίθαγενείς Έλληνες κατοίκους. Η αντίσταση του έλληνικοϋ στοιχείου οργανώνεται αρχικά γύρω από τις δεσποτικές αύλές της Άρτας και των Ίωαννίνων, βασικά όμως γύρω από την όρθοδοξία.

Δβ6. Ένδείξεις για τή δομή του κύριου μεσαιωνικοϋ δικτύου οίκισμῶν στην Ήπειρο (Δ. πίν. 1).

5ος αί. Δύο είναι οι σημαντικότεροι πόλοι: τό Δυρράχιο και η Νικόπολη. Δεν έχουμε πληροφορίες για τή διάρθρωση του δικτύου των άλλων οίκισμῶν.

6ος αί. Οι έλληνικοί οίκισμοί οργανώνονται κυρίως κατά μήκος της παραλιακής ζώνης στην Παλαιά Ήπειρο. Στο έσωτερικό παρουσιάζεται συγκέντρωση έλληνικοϋ στοιχείου γύρω από άμυντικές θέσεις (κάστρα) και μερικούς μεγαλύτερους πόλους (π.χ. Δρυϊνόπολη, Εϋροια, Δωδώνη κτλ.) πού συνδέονται χαλαρά με τήν παράλια λωρίδα.

7ος αί. Παρατηρείται συνολική στροφή του δικτύου οίκισμῶν προς τό έσωτερικό της χώρας, πιθανόν για λόγους άμυνας. Μιά σειρά σημαντικῶν μεσογειακῶν πόλεων αποτελεί ένα βασικό περιφερειακό δίκτυο πού κέντρο του έχει τή Φωτική. Στο δίκτυο ενισχύεται ο πόλος των Ίωαννίνων (Νέα Εϋροια 518-528 μ.Χ.)

8ος αί.-9ος αί.-10ος αί.-11ος αί.-12ος αί. Από τή μιά οι

έπιδρομές ξένων λαών από τὰ δυτικά παράλια καί από τό βορρά καί από τήν ἄλλη, συγχρόνως, τὰ ἐσωτερικά ἐπαναστατικά γεγονότα ἐπιφέρουν τέλεια ἀναστάτωση στό δί-κτυο οἰκισμῶν (βασικῶν, μή βασικῶν).

Τά παραπάνω, μέ τήν παράλληλη ἔλλειψη κατάλληλων πληροφοριῶν, συντελοῦν ὥστε νά μήν μποροῦμε νά καθορίσου-με τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ συνολικοῦ δικτύου.

Τέλος 12ου αἰ.-13ος αἰ.-ἀρχή 14ου αἰ. Οἱ κύριοι πληθυσμικοί καί πολιτιστικοί πόλοι κατεβαίνουν νοτιότερα ("Ἄρτα, Βό-νιτσα, Ἰωάννινα), ἐνῶ ἀργότερα, μέ τίς ἐπεκτάσεις τῶν ὀρίων τοῦ Δεσποτάτου ἀυξάνεται ἡ ἀκτινοβολία τους καί σέ "ἐθνικό" ἐπίπεδο. Τελικά ἐπικρατεῖ ἡ προηγούμενη κα-τάσταση μετά τήν κατάλυση τοῦ Δεσποτάτου. Τό 13ο αἰ. ἐμφανίζεται στό δίκτυο ἡ Πρέβεζα⁶⁵.

14ος αἰ. Στήν παράλια ζώνη διατηροῦν τή σημασία τους οἱ πό-λεις πού εἶναι ὑπό ἐνετικό ἐλεγχό. Στό ἐσωτερικό τῆς χώρας στήν ὑπαιθρο, ἐπικρατοῦν ξένα στοιχεῖα ('Αλβανοί, Βλάχοι, Σέρβοι), ἐνῶ πλησιάζει ἡ στιγμή τῆς ὑποταγῆς στούς Τούρκους. Ἐπίσης, τὰ ἠπειρώτικα κάστρα καί οἱ ὄχυρωμέ-νες πόλεις στό ἐσωτερικό τῆς Ἠπείρου, κατοικοῦνται ἀ-πό ἀμιγῆ ἑλληνικό πληθυσμό.

"Ἐχουμε ἐνδείξεις ὅτι τό δίκτυο οἰκισμῶν συρρικνώνεται καί ἐντοπίζεται σέ μικρούς ἐθνικοθρησκευτικούς θυλά-κούς, πού παρουσιάζουν αὐτάρκεια καί μικρή ἐξάρτηση ἀ-πό ἄλλους γειτονικούς πόλους ἢ θυλάκους.

ΔΥ. Ὀθωμανική περίοδος⁶⁶ (1431-1881(1913))

ΔΥ1. Συνέχιση τῆς βυζαντινῆς δομῆς (1431-1600) - [α' φάση]

ΔΥ11. Βασικά ἱστορικά σημεῖα α' φάσης

1431 Ὑστερα ἀπὸ συνθήκη, παράδοση τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες στοὺς Τούρκους. Ἐξασφάλιση προνομίων- ὀρισμὸς τοῦ Σινάν Πασᾶ⁶⁷. Ὀλόκληρη ἡ Ἠπειρος περιέρχεται στὴν τουρκικὴ κατοχὴ, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς παραλιακὲς πόλεις (ὅπως Ἀκτιο, Βόνιτσα, Αὐλώνα κτλ.)

1454-75 Συγκρούσεις Τούρκων καὶ Βενετῶν γιὰ τὴν ἐπικυριαρχία τῆς παραλιακῆς ἡπειρωτικῆς λωρίδας. Ἐγκατάσταση Βενετῶν βαθύτερα στὴν ἀκτὴ (π.χ. Βορθρωτό, Πάργα, Σαγιάδα, καὶ ἀργότερα, Ἀγυιά, Ἀρίλλη κτλ.).

1481, 1495 Ἀνάμειξη εὐρωπαϊῶν βασιλιάδων στὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα τῆς Ἠπείρου, μὲ ἐπακόλουθο τὴν ἐκρηξη κινήματων καὶ τὸν ἐπαναστατικὸ ὄργασμὸ τῶν Ἠπειρωτῶν.

1499 Καταλαμβάνεται ἡ Ναύπακτος καὶ τὸ Δυρράχιο, καὶ ἔτσι ὀλοκληρώνεται ἡ κυριαρχία τῆς ἡπειρωτικῆς χώρας ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

- Γύρω στὸ τέλος τοῦ 15ου αἰ. ὑποτάσσονται, μὲ ἀνταλλαγὴ προνομίων, οἱ πληθυσμοὶ τῶν Βλάχων τῆς Ἠπείρου, καὶ τὸ 1518 οἱ Χειμαρριῶτες ὑποτάσσονται μὲ τὴ θέλησή τους, μὲ εἰδικούς ὅρους.

1585 Ὁ ἄρματολὸς Βόνιτσας καὶ Λούρου Θεόδωρος Μπούας ἢ Γρίβας μὲ τοὺς ἄρματολοὺς τῆς Ἠπείρου Πούλιο Δράκο καὶ Μαλάμο ὑψώνουν μὲ τὴν παρακίνηση τῶν Βενετῶν ἐπαναστατικὴ σημαία. Τελικὰ νικηθήκαν.

ΔΥ12. Παραγωγικὲς δυνάμεις-Παραγωγικὲς σχέσεις

Παραγωγικὲς δυνάμεις. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ προάγεται ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τοῦ ὄρεινοῦ χώρου, καὶ ὁ γεωργικὸς του χαρακτήρας ὑποχωρεῖ πρὸς ὄφελος τῆς κτηνοτροφίας. Αὐτὴ ἦταν πού ἐπέτρεψε τὴν ἵδρυση μερικῶν ὄρεινῶν κέν-

τρων (π.χ. Μοσχόπολη, Μέτσοβο κτλ.).

Υπολογίσιμη έμφανίζεται στα Ίωάννινα και η κοινωνική ομάδα τών Ίουδαίων, πού τήν αυτόνομία τους κατοχύρωναν τά χρυσόβουλα. Συνήθως, έκτός από τίς βιοτεχνίες (π.χ. καλλιέργεια μέταξας) άσχοϋσαν και άλλες έμπορικές έργασίες ή έλεύθερα έπαγγέλματα⁶⁸.

Παραγωγικές σχέσεις. Διατηρήθηκε κατά τόν "όρισμό του Σινάν Πασά" ή βυζαντινή κοινωνική όργάνωση πού καθιέρωνε παλαιότερα τό χρυσόβουλλοτοϋ αυτοκράτορα Άνδρόνικου Α΄ Παλαιολόγου⁶⁹ (1319). Σύμφωνα μέ αυτό οί "κεφαλάδες"⁷⁰ πού ήταν οί μεγάλοι γαιοκτημόνες τών στρατιωτικῶν θεμάτων διατήρησαν τά δικαιώματά τους (προνόμια). Αύτοί πρόσφεραν τίς υπηρεσίες τους και στή νέα διαμορφωμένη κατάσταση, μετονομαζόμενοι σε "σπα(χ)ήδες", ένῶ οί ιδιοκτησίες τους, τά γνωστά τιμάρια, όνομάζονταν στήν "Ηπειρο "σιπαχιλίγια"⁷¹. Επίσης, ο Μητροπολίτης διατηροϋσε τό δικαίωμα τής δικαστικῆς έξουσίας, και έμμεσα τής πολιτικῆς, επί τών Ελλήνων⁷². Φαίνεται μάλιστα νά παραμένει και η διαφροποίηση τών κοινωνικῶν τάξεων στα Ίωάννινα⁷³ (π.χ. "δυνατοί ή δουλοπάροικοι - μικροί ή μεγάλοι").

Πολλοί Ήπειρώτες για νά αποφύγουν τόν τουρκικό ζυγό κατατάσσονται στό ναυτικό τών Ένετῶν ή έγκαθίστανται στήν ένετική πολιτεία αποκτώντας και δικαιώματα (π.χ. κτήματα για τούς απογόνους τους). Τό αποτέλεσμα είναι αφ'ένός μιά έμπειρία τών Ήπειρωτῶν στα στρατιωτικά θέματα και αφ'έτέρου μιά προσαρμογή στις έμπορικές σχέσεις τής Εύρώπης, μέ παράλληλη άνύψωση τής παιδείας και του πολιτιστικῶν έπιπέδου.

Έξάλλου στήν ὕπαιθρο, τό ένοπλο τμήμα του πληθυσμοϋ εξακολούθησε νά κατέχει τόν έλεγχο τών φρουρίων και τών διόδων. Αργότερα αναγνωρίζονται από τούς Τούρκους οί έπριτόπιες αυτές αρχές⁷⁴ (άρματολίγια ή καπετανάτα). Παράλληλα, αρχίζει για διάφορους λόγους και η χορήγηση προνομίων από τούς Τούρκους, σε όρισμένες περιοχές τής Ήπείρου,⁷⁵ έκτός από τά Ίωάννινα.

ΔΥ13. Δημογραφία

Σέ τρεῖς βασικές αἰτίες κυρίως ὀφείλεται ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης καί κατ' ἐπέκταση καί τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας κατά τό 17ο αἰ. (συμπεριλαμβάνεται καί τό τέλος τῆς ἐξεταζόμενης ἀφάσης).

Οἱ αἰτίες αὐτές εἶναι οἱ ἑξῆς:⁷⁶

1. Ἐπιδείνωση τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν.

2. Ἐνδημική σχεδόν παρουσία ἐπιδημικῶν ἀσθενειῶν, ἰδίαιτα τῆς πανώλους.

3. Οἱ πόλεμοι πού κατά τό διάστημα αὐτό παίρνουν γεωγραφικές διαστάσεις καί διάρκεια πρωτοφανή.

Παρ' ὅλα αὐτά, τά δημογραφικά στοιχεῖα εἶναι ἀκόμη ἀτελή καί χρειάζεται σοβαρή μέθοδος γιά νά αξιοποιηθοῦν ὅσα προσφέρονται ἀπό τίς πηγές (π.χ. ὀθωμανικές ἀπογραφές, τοπικά δημόσια ἀρχεῖα, ἀλληλογραφία ξένων προξένων, ἀρχεῖα Μητροπόλεων, μοναστηριῶν καί κυρίως τά Βενετικά καί ἑπτανησιακά ἀρχεῖα κτλ.).

ΔΥ14. Θεσμοί καί ἰδεολογίες

Κατά τήν ἀφάση τῆς ὀθωμανικῆς περιόδου παρατηροῦμε ὅτι οἱ θεσμοί, πού τοὺς θεωροῦμε ὡς μιά σειρά φαινομένων πού ἀναφέρονται στήν ἀλλαγή (ΒΥ1(2)), παραμένουν στήν ἠπειρο σέ μιά στατική κατάσταση. Ὑποθέτουμε πώς κάπως ἀνάλογα πρέπει νά τοποθετηθοῦν καί οἱ συγκεκριμένες ἰδεολογίες πού καθορίζουν μεγάλες ὁμάδες πληθυσμοῦ. Ὁ ἐπίπεδος συσχετισμός τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, σέ τοπικό ἐπίπεδο, καί ἡ δύναμη πρὸς ἀντίσταση τῆς κάθε κοινωνικῆς ὁμάδας (ἐπίπεδο παραγωγικῶν σχέσεων) θά ὀδηγήσουν στό νά υιοθετηθεῖ ἡ καθεμία μιά συγκεκριμένη στάση ἀπέναντι στήν κυρίαρχη ὀθωμανική δομή. Ἡ στάση αὐτή ὀριοθετεῖται ἀπό τήν πλήρη ἀποδοχή ἢ ἔνταξη στήν ὀθωμανική δομή ὡς τήν κα-

θολική απόρριψή της. Τά κοινωνικά καί κατ'έπέκταση τά χωρικά αποτελέσματα πού έπακολουθοῦν θά φανοῦν καθαρότερα κατά τήν ἐπόμενη β' φάση.

Δγ15. Ένδείξεις γιά τή δομή τοῦ οίκιστικοῦ χώρου (1431-1600)

Σημειώνονται μετακινήσεις καί πύκνωση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πρός τήν παραλιακή ζώνη ἐπιρροῆς τῶν Βενετῶν, ὅπου εἶναι καί οἱ ὀχυρωμένες πόλεις. Τά Ἰωάννινα ἐμφανίζουν ἀπαρχή οἰκονομικῆς καί πνευματικῆς ἀνάπτυξης μέ ἐνίσχυση τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιοτεχνίας, καί παράλληλη αὐξηση τῶν ἑλληνικῶν σχολείων.

Δγ2. Σταθεροποίηση τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας (1600-1788)- [β' φάση]

Δγ21. Βασικά ἱστορικά σημεῖα β' φάσης

- Ἀποκρίρες ξεσηκωμοῦ τοῦ λαοῦ τῆς Ἠπείρου γιά τήν ἐθνική ἀποκατάσταση. Ἔτσι, τήν προσπάθεια τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας (1603 -1606) ἀκολουθεῖ τό ἥρωικό ἐγχείρημα τοῦ ἀρχιερέα Τρίκης Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου⁷⁷ (1612), πού εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τόν τραγικό του θάνατο.

1627 Ἀφαιρεῖται ἀπό τοὺς Χριστιανούς ἀρματολούς τό δικαίωμα προστασίας τῶν διόδων.

1635 Ἡ Πύλη ἀπαλλάσσει 12.000 Ἠπειρῶτες σπαχήδες ἀπό τίς ὑπηρεσίες τους⁷⁸. Οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτοὺς γιά νά κρατήσουν τό δικαίωμα τῆς νομῆς τῆς δεκάτης ἐξώμοσαν. Μέ τόν ἀθρόο ἐξισλαμισμό τῶν σπαχήδων διο-

- χετεύτηκε πυκνός ισλαμικός πληθυσμός στην "Ηπειρο
 "Όσοι άρνήθηκαν νά έξιςλαμιστούν όνομάστηκαν "Σπα-
 θιωτες" καί εΐτε έφυγαν στό έξωτερικό εΐτε έγι-
 ναν άρματολοί. Οί γαΐες τους δημεύτηκαν.
- 1699 ' Συνθήκη τοϋ Κάρλοβιτς. Παύση έχθροπραξιών μεταξύ
 Βενετών καί Τούρκων. 'Η Πρέβεζα επανέρχεται στους
 Τούρκους. Τό παγκόσμιο οίκονομικό κέντρο μεταφέρε-
 ται στις δυτικές άκτες τής Εύρώπης. Οί Έλληνες τής
 Θεσ/νίκης καί τής Σμύρνης αναλαμβάνουν τήν πρωτο-
 βουλία διεξαγωγής έμπορίου τής 'Ανατολής μέ τή δύ-
 ση.
- 1717 'Επιδημία πανώλους μεταδόθηκε στά 'Ιωάννινα, 'Αρτα
 καί Μορέα⁷⁹. 'Εξαφανίστηκε τό 1719.
- 1718 Μετά τό Βενετοτουρκικό πόλεμο (1714) γίνεται ή συν-
 θήκη τοϋ Πασάροβιτς, πού υπογράφηκε από τόν
 αυτοκράτορα Κάρολο τόν Σ' τήν Τουρκία καί τή Βε-
 νετία.
 Σύμφωνα μέ αύτήν, ή ζώνη από τό Βουθρωτό ως τή
 Βόνιτσα έκχωρείται στους Βενετούς. (Μετά τό 1797
 περιήλθε στην κατοχή τών Γάλλων). 'Η Θεσσαλονίκη
 γίνεται σημαντικότατο κέντρο διαμετακομιστικοϋ έμπο-
 ρίου⁸⁰. Αναστροφοποιείται τό παλαιό όδικό κύκλωμα Δυρ-
 ραχίου (Ραγούζας) - Θεσσαλονίκης καί διαμέσου τών
 'Ιωαννίνων πρός τήν 'Ιταλία. Τά 'Ιωάννινα γίνονται
 συγκοινωνιακός κόμβος⁸¹.
- 1732 Οί Σουλιώτες καί οί φύλαρχοι τοϋ Μαργαριτίου, μέ
 τήν προτροπή τών Βενετών κηρύττουν επανάσταση. Οί
 Τοῦρκοι καταβάλλουν μόνο τό Μαργαρίτι. 'Ακολουθεΐ
 έντονη προσπάθεια τών Τούρκων νά έξιςλαμίσουν τους
 'Ηπειρώτες, κυρίως στις περιοχές Μαργαρίτι, Αύλώνα,
 Παραμυθιά καί Δελβίνο.

ΔΥ22. Παραγωγικές δυνάμεις - Παραγωγικές σχέσεις

Παραγωγικές δυνάμεις. 'Από τή δημογραφική ανασύνθεση και τήν αύξηση του τουρκικού πληθυσμού⁸² ο γεωργικός πλοῦτος τῆς 'Ηπείρου πέφτει στά χέρια τῶν Τούρκων. "Ετσι, ο χριστιανικός πληθυσμός βρίσκει διέξοδο πρὸς τό ἔξωτερικό, ἀπασχολούμενος κυρίως μέ τό ἔμπόριο. 'Αντίθετα, τά 'Ιωάννινα γίνονται τό κέντρο ἔμπορίου και ἔν μέρει βιοτεχνίας⁸³, ὅπου διεξάγονται ἔμπορικές συναλλαγές μέ τήν 'Ιταλία, Αὐστρία, Παραδουνάβιες ἡγεμονίες κτλ. Τό 1702 ἐγκαθίστανται ἐκεῖ ξένοι ἔμπορικοί πράκτορες. 'Εξάλλου οἱ κάτοικοι τῶν 'Ιωαννίνων και γενικά οἱ 'Ηπειρώτες ἀναλαμβάνουν κύριο ρόλο στή διεξαγωγή αὐτοῦ τοῦ ἔμπορίου⁸⁴. "Ετσι ἐπιταχύνεται ἡ οἰκονομική και πνευματική ἀνθήση⁸⁵ στήν πόλιν τῶν 'Ιωαννίνων.

Παραγωγικές σχέσεις. 'Η νομική θέση τῶν ὑποταγμένων χριστιανικῶν πληθυσμῶν (ἀπό τό 150 αἰ.) καθορίστηκε σύμφωνα μέ τήν ἀρχή τοῦ ἰσλαμικοῦ νόμου, πού ἀναγνώριζε δικαίωμα ζωῆς και περιουσίας και ἄφηνε ἐλεύθερη τήν ἄσκηση τῆς λατρείας μόνο σέ ὅσους λαούς εἶχαν δεχτεῖ χωρίς ἀντίσταση τήν ὀθωμανική ἐπικυριαρχία⁸⁶.

Κατά κανόνα ἡ γῆ ἀνήκει τυπικά στό κράτος (Σουλτάνο). 'Η κατά κατηγορία διάκριση τῆς γῆς ἔχει βαρύνουσα σημασία, γιατί ἡ θέση τῶν ὑποδοῦλων ἀπό τήν ἄποψη τοῦ δικαίου ἐξαρτιόταν ἀποφασιστικά ἀπό τήν κατηγορία γῆς στήν ὁποία ἦταν ἐγκαταστημένοι⁸⁷. "Ετσι, στήν 'Ηπειρο διακρίνουμε τίς ἑξῆς γενικές περιπτώσεις σχέσεως ἰδιοκτησίας⁸⁸:

1. 'Αποδοχή τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς.

1.1. Τά "τσεφλίκια" ἢ "ἰδιόκτητα" ἢ "ἐπαύλεις"⁸⁹, ἀπό τά ὁποῖα παραχωροῦνται στόν τσιφλικοῦχο (Σπαχῆ) τά 4/10 τῆς παραγωγῆς.

1.2. Τά "ἰμλιάκια" ἢ "ἔθνικά" ἢ "ἔθνικές γαῖες"⁹⁰, πού ἀποτελοῦν δημευμένες περιουσίες σπαθιωτῶν ἢ ἄλλων ἀρματολῶν και λειτουργοῦν μέ τήν ἴδια σχέση τσιφλικού - χου - ραγίτη (κολλήγου).

1.3. Σύνολα οίκισμῶν πού βρίσκονται κάτω από τό καθεστῶς τῆς προστασίας (ἀγαλίκι), πού εἶναι ὑποχρεωμένα νά πληρώσουν διάφορες ἀπαιτήσεις, κυρίως σέ Ἄλβανούς μπέηδες.

Σέ ἀντάλλαγμα αὐτῆς τῆς προστασίας, ἔδιναν τά 3/10 τῆς ἐσοδείας ἢ ἐτήσιο χρηματικό ποσό, τό ὁποῖο ὅμως συνεχῶς πολλαπλασιαζόταν⁹¹. Στήν κατηγορία αὐτή ὑπάγονται ἀρκετοί ἀπό τούς οἰκισμούς μελέτης.

2. Ἡμιαποδοχή τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς μέ παράλληλη ἐξασφάλιση προνομίων.

2.1. Οἰκισμοί ἢ σύνολα οἰκισμῶν ἢ Μονές⁹² πού ἐξασφάλισαν μέ διάφορους τρόπους προνόμια, μέ λιγότερη ἢ περισσότερη ἐξάρτηση ἀπό τούς Τούρκους⁹³. (π.χ. Τά Ἰωάννινα (ὀρισμός τοῦ Σινάν), τά Ζαγοροχώρια, οἱ Καλαρύτες, τά Βλαχοχώρια τῆς Πίνδου, τά χωριά τῆς Χειμάρρας, τοῦ Σουλίου κτλ.).

2.2. Τά ἐλεύθερα χωριά ἢ κεφαλοχώρια⁹⁴, πού ἔδιναν μόνο τή δεκάτη ὡς φόρο. (Καί στήν κατηγορία αὐτή ὑπάγονται ἀρκετοί ἀπό τούς οἰκισμούς μελέτης (Δ.πίν.3)).

3. Ἀπόρριψη τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς, πού ὀφείλεται σέ διάφορα αἴτια.

3.1. Οἱ παράλιες ὀχυρωμένες πόλεις τῆς Ἠπείρου, κέντρα ξένων δυνάμεων πού δροῦν τελείως ἀνεξάρτητα. (π.χ. Πρέβεζα, Πάργα κτλ.).

3.2. Ὅμαδες πολεμικῶν οἰκισμῶν πού, ἂν καί δροῦν μέσα στήν ὀθωμανική δομή, παρουσιάζουν μεγάλη ἰδιοτυπία. Ὅπως τά χωριά τοῦ Σουλίου⁹⁵, τά ὁποῖα παρέχοντας ἀσφάλεια σέ ἐλληνικά καί τουρκικά ἀκόμη χωριά, δέχονται χρηματική εἰσφορά γι'αυτό.

3.3. Οἱ ἐντασσόμενοι στόν κλέφτικο βίο, πού καταδιώκονται καί ζοῦν πολεμικά.

Οἱ βασικές αὐτές κοινωνικές δομές πού δροῦν μέσα στήν εὐρύτερη ὀθωμανική δομή στήν Ἠπειρο, παρουσιάζουν ἰ-

δισειτερότητες πού μόνο μέ μιά μονογραφική προσέγγιση μπορούμε νά διευκρινήσουμε. Ἡ μεγάλη αὐτή ποικιλία δημιουργεῖ καί προβλήματα ὀριοθέτησης τῶν διάφορων κοινωνικῶν τάξεων πού ἐντάσσονται σέ κάθε εἰδική κοινωνική δομή, ἡ ὁποία μόνο μέ εἰδικές μελέτες μπορεί νά καθοριστεῖ. Ἐπίσης, ἡ κοινωνική ζωή στά ὀρεινά μέρη διατήρησε τήν παλαιότερη μορφή καί ὀργανώνεται μέ βάση τίς γενεές ἢ φάρες ὅπου σέ καθεμία ἀπό αὐτές προΐσταται ὁ ἐπισημότερος ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται προεστός.⁹⁶ Τό κυρίαρχο φαινόμενο πού ἐπικρατεῖ κατά τή βίωσι τῆς ὀθωμανικῆς περιόδου εἶναι μιά ἐντονη ἐμπορευματοποίηση στά Ἰωάννινα πού συνδέεται μέ κάποια γενικότερα ἐμπορευματικά φαινόμενα τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου, παραγωγῆς-ἐμπορίας καί μεταφορᾶς ἐξαγωγίμων προϊόντων.⁹⁷ Ἡ μεταπρατική ἀστική τάξη τῆς διασπορᾶς, πού ἔχει διασυνδέσεις μέ τά ἀνώτερα ἑλληνικά στρώματα θά συνδεόταν μέ τήν ὀλιγαρχική ἀστική τάξη τῶν Ἰωαννίνων, πού τήν ἀποτελοῦν κυρίως ἐμποροὶ οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν οἰκογενειακές ἐταιρεῖες. Τήν τελευταία τήν πλαισιώνει ἕνα πλατύτερο μικροαστικό στρώμα, πού προέρχεται κυρίως ἀπό τόν ἀμεσο ἀγροτικό χῶρο του καί τό ὅποιο καταλαμβάνει τίς διαθέσιμες θέσεις πού δημιουργεῖ ἡ ἐμπορευματοποίηση. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὁ ὀπόλοιπος ἀγροτικός χῶρος τῆς Ἠπείρου μέ τίς κατά περιοχές ἰδιότυπες σχέσεις παραμένει κατά κανόνα μέσα στήν παράδοση καί τήν καθυστέρηση.

ΔΥ23. Δημογραφία

Γενικά: Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ κατά τό 18ο αἰ. εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο.⁹⁸ Ὁ ρυθμός αὐξήσεως στόν ἑλληνικό χῶρο δέ φαίνεται νά εἶναι ἐνιαῖος ὀλόκληρο τόν αἰῶνα. Κατά τή διάρκειά του ἀναπτύσσονται πληθυσμικοὶ πυρῆνες σχηματισμένοι ἀπό τόν προηγούμενο αἰῶνα. Τό φαινόμενο τοῦ ὕπερπληθυσμοῦ στόν ὀρεινό χῶρο καί τῆς μετακίνησης

πρός τόν πεδινό⁹⁹, πού συνδέεται μέ οίκονομικές προϋποθέσεις σχε- ΔΥ3.
 τικά μέ τήν αξιοποίηση τῆς πεδιάδας, κάνει τήν ἐμφάνισή
 του πρὸς τό τέλος τοῦ 18ου αἰ. καί τίς πρῶτες δεκαετίες ΔΥ31.
 τοῦ 19ου αἰ. Ἔτσι, μπορούμε νά χαρακτηρίσουμε τό διάστη-
 μα 1700-1750 ὡς περίοδο δημογραφικῆς στασιμότητας, ἐνῶ ἀν-
 τίθετα τό διάστημα 1750-1821 ὡς περίοδο ἀνάπτυξης. Στήν
 Ἑπειρο εἰδικότερα ὁ ὀθωμανικός πληθυσμός πού ἀποτελοῦσε
 ὡς τό 17ο αἰ. τό 1/5 τῶν κατοίκων προσλαμβάνει ἀργότερα 1758
 μεγάλη ἀνάπτυξη, σ'αυτό συντέλεσαν, κατά τίς μαρτυρίες πε-
 ριηγητῶν, καί οἱ ἀθρόοι ἐξισλαμισμοί¹⁰⁰.

ΔΥ24. Θεσμοί καί ἰδεολογίες

Ἡ κοινότητα τοῦ χωριοῦ ὅπου προΐστανται οἱ πρεστοί
 οἱ ὁποῖοι μάζευαν τοὺς φόρους καί διεύθυναν τὰ τῆς περιο-
 χῆς ἦταν ἡ στοιχειώδης μονάδα πού ἀναγνώριζε τό διανεμητι-
 κό σύστημα τῆς φορολογίας τῶν Τούρκων¹⁰¹. Ἀπό τή στιγμή πού
 ἀναλάμβανε αὐτή τίς φορολογικῆς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι στό κεντρι-
 κό κράτος, εἶχε πλήρη δικαστική, ἐκκλησιαστική, φορολογι-
 κή καί πολιτική ἐξουσία στά μέλη της. Παράλληλα, ἀποτελοῦ-
 σε φραγμό καί στίς πιέσεις τῶν διάφορων ἐπαρχιακῶν ἰσχυ-
 ρῶν παραγόντων, πού ἐξαιτίας τῆς σκιώδους κεντρικῆς διοί-
 κησης αὐξάνεται ἡ ἰσχὺς τους. Ἀλλά καί στίς περιπτώσεις
 αὐτές, μονογραφικῆς προσεγγίσεις θά μᾶς δώσουν σημαντικῆς
 ἰδιαιτερότητες.

Ἐπίσης, σχετικά μέ τήν κοινωνική διάστρωμάτωση πού
 παρουσιάζεται στήν Ἑπειρο κατά τή β' φάση, μπορούμε νά
 παρατηρήσουμε τὰ ἑξῆς: Ἡ κοινωνική συμπεριφορά, ἡ γλώσ-
 σα, ἡ μόρφωση, τὰ ἦθη καί ἔθιμα καί τελικά ἡ κοινωνική ὁρ-
 γάνωση, παρουσιάζουν κλιμάκωση πού ξεκινᾷ ἀπό τίς κατώτα-
 τες βαθμίδες μιᾶς δουλικῆς ὑποστάσεως (π.χ. ὑποταγή στοὺς
 Ἀλβανούς τοπάρχες) ὡς κάποια προηγμένη μορφή ἀστικῆς ζω-
 ῆς πού ἐμφανίζεται στά Ἰωάννινα, ἡ ὁποία ὁμως ὑστερεῖ
 κατά πολύ ἀπό τὰ εὐρωπαϊκά πρότυπα. Ἡ ἀστική τάξη τῶν
 Ἰωαννίνων συνδέεται ἀμεσα μέ τήν ἀστική τάξη τῶν Βαλκα -

νίων μέ στενοούς οίκονομικούς καί άλλους δεσμούς (π.χ.οίκογενειακούς, έταιρεΐες).

Ή έλληνική διασπορά τών Βαλκανίων συγκεντρώνεται σέ πόλεις - σταθμούς κατά μήκος τών μεγάλων συγκοινωνιακών γραμμών. Ή ιδεολογική συγκόλλησή της διασφαλίστηκε μέ τούς παραδοσιακούς έκκλησιαστικούς μηχανισμούς καί τήν άδιάκοπη πληθυσμική μετακίνηση. Μέ τή διείσδυση τοϋ εύρωπαϊκού καπιταλισμοϋ καί στό Βαλκανικό χώρο, μορφοποιείται ο νεοελληνικός έθνικισμός καί οί κύριοι ιδεολογικοί φορεΐς του, στόν έλληνικό κοινωνικό σχηματισμό.

Δγ25. Ένδείξεις για τή δομή τοϋ οίκιστικού χώρου (1600-1788)

Κύριο χαρακτηριστικό τής β' φάσης είναι ή ύπαρξη διαφορετικών κοινωνικών δομών μέσα στόν εύρύτερο κοινωνικό σχηματισμό τής Ήπειρου, που προκύπτουν από τή σχέση κάθε κοινωνικής δομής μέ τήν κυρίαρχη όθωμανική. Έπειδή μάλιστα σέ θεωρητικό επίπεδο ή σχέση τής κοινωνικής δομής καί τοϋ οίκολογικού περιβάλλοντος είναι τό αίτιο τής παραγωγής καί στή συνέχεια τής χωροθέτησης τών λειτουργιών της Αα(β), δηλαδή τής παραγωγής τοϋ χώρου της, αντιλαμβανόμαστε άμέσως τήν πολυπλοκότητα τοϋ προβλήματος άπεικόνισης τοϋ οίκιστικού χώρου τής Ήπειρου.

Έτσι, παραμένοντας κατ'ανάγκη σέ ένα εύρύτερο σημείο θεώρησης, πιστεύουμε ότι άπαιτούνται άρχικά μονογραφικές προσεγγίσεις για νά μάς δώσουν τελικά μιά συνολική εικόνα τοϋ ήπειρώτικου οίκιστικού χώρου. Σ'αυτό μιά άναγκαία υπόθεση θά είναι καί ή γνώση τών σχέσεων ιδιοκτησίας που έπιφέρει συνοχή στό σύνολο τής κοινωνικής δομής (Ββ3).

Ἀπό τόν Ἀλή Πασά (1788-1822) ὡς τήν ἀπελευθέρωση (1881-1913) – [γ' φάση]

Βασικά ἱστορικά σημεῖα γ' φάσης

Ὁ 18ος αἰ. βρίσκει τὰ Ἰωάννινα μέ τεράστια ἐμπορική καί πνευματική ἀνάπτυξη, κυρίως μετά τή συνθήκη τοῦ Πασάροβιτς.

Ἐμφάνιση τοῦ Ἀλή Πασᾶ Τεπελενλή¹⁰². Στά 1790 παίρνει πληρεξουσιότητα ἀπό τό Διβάνιο νά ὑποτάξει τίς ἀναρχούμενες περιοχές τῆς Ἡπείρου. Στά 1799 προβιάζεται σέ Βεζύρη. Ὁ Ἀλή Πασάς ἐκμεταλλεύτηκε τήν ἀδυναμία τῆς κεντρικῆς κυβέρνησης νά ἐλέγξει τήν ἐκτεταμένη περιφέρειά της, ἡ ὁποία ἀφήνεται τελείως ἐγκαταλειμμένη στούς κατά τόπους διοικητές ἢ τοπάρχες. Σχηματίζει, ἔτσι ὁ ἴδιος, ἕνα συγκεντρωτικό κράτος ὅπου ἐπιβάλλει τήν τάξη καί τήν ἀσφάλεια¹⁰³ γιά τούς κατοίκους, δημιουργώντας σημαντικά δημόσια ἔργα¹⁰⁴ καί δίκτυα ἐπικοινωνίας¹⁰⁵ (π.χ. ὁδικό δίκτυο, ταχυδρομεῖο). Μέ τόν τρόπο αὐτόν βοηθά τήν τοπική ἐξέλιξη τοῦ ἐμπορίου καί τῆς βιομηχανίας, συγχρόνως ὅμως εἰσάγει συστηματικά τή σατραπική ἐκμετάλλευση τῶν ὑπηκόων του¹⁰⁶. Οἱ μακροχρόνιοι σκοποί του, πού ἀπέβλεπαν στή δημιουργία ἑνός ἑλληνοαλβανικοῦ κράτους τό ὁποῖο θά ἀντικαθιστοῦσε τή φθίνουσα ὀθωμανική αὐτοκρατορία, τόν ὁδήγησαν σέ ἕνα πολύπλοκο διπλωματικό παιγνίδι, τόσο μέ τούς Τούρκους καί τούς Ἕλληνες ὅσο καί μέ τίς δυτικές δυνάμεις. Αὐτό ἦταν πού τελικά προκάλεσε τήν ὀργή τῆς Πύλης καί τήν ἀπόφαση γιά τήν καταστροφή του (1820). Ἡ πολιτική του βοήθησε τούς Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι κυρίως ὡς οἰκονομικοί παράγοντες τῆς αὐλῆς του, ἀξιοποιώντας τή θέση τους, προήγαγαν τήν ὑπόθεση τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας¹⁰⁷.

- 1821 Ἡ Ἠπειρος δέ συμμετέχει στήν ἑλληνική ἐπανάσταση ἐξαιτίας τῆς συγκέντρωσης ἐκεῖ πολυάριθμων τουρκικῶν στρατευμάτων, παρόλο πού ἐνίσχυσε τόν ἀγώνα ὑλικά (Σουλιῶτες) καί ἰδεολογικά (Ἄθ. Τσακάλωφ, Ν. Σκουφᾶς).
- 1854 Μέ τήν ἔκρηξη τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου κηρύττουν ἐπανάσταση οἱ Ἠπειρώτες, ζητώντας βοήθεια ἀπό τήν Ἑλλάδα¹⁰⁸. Ἡ ἐμφάνιση τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γαλλίας στό πλευρό τῶν Τούρκων ἀναγκάζει τήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα νά μὴν ἐπέμβει.
- 1868 Δειγματοληπτικά στοιχεῖα γιά τίς συνθήκες πού ἐπικρατοῦν στήν Ἠπειρο (π.χ. περιοχές Τσαμουριᾶς, Μουζακίας) μᾶς δίνει ἡ ἔκθεση τοῦ Zwiedīnek¹⁰⁹, ὁ ὁποῖος ἦταν πρόξενος τῆς Αὐστρίας στά Ἰωάννινα. Τά κυριότερα προβλήματα συνοψίζονται ὡς ἑξῆς:
- Διαπιστώνει βασιικά ὅτι οἱ Χριστιανοί ἀπασχολοῦνται μόνο σέ παραγωγικούς τομεῖς (καλλιέργεια γῆς, ἐμπόριο, βιομηχανία) ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἀπολαμβάνουν τά ἀγαθά τῆς ἰδιοκτησίας τους. Παράλληλα ἡ φορολογική πίεση εἶναι δυσανάλογη στούς Ἕλληνες, πράγμα πού τούς ὀδηγεῖ στή μετανάστευση καί στήν ἐλάττωση τοῦ πληθυσμοῦ τους. Σέ ὀρισμένες περιοχές ἡ τουρκική διοίκηση εἶναι σκιώδης, ἐνῶ ἐπικρατοῦν φύλαρχοι, κυρίως Ἀλβανοί. Λεῖπουν σχολεῖα, καί τά ὀδικά δίκτυα ἔχουν καταστραφεῖ. Προσπάθειες τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης νά κάνει νέο κτηματολόγιο στήν περιοχή τοῦ Πασαλικίου Ἀργυροκάστρου προσέκρουσαν σέ συμφέροντα ἰσχυρῶν τῆς περιοχῆς, γι' αὐτό καί δέν ἔγινε.
- 1881 Μέ τό Βερολίνιο συνέδριο τοῦ 1878, πού δίνει δυνητικό χαρακτήρα στίς ἑλληνικές ἀπαιτήσεις γιά τήν Ἠπειρο, παραχωρεῖται μιά ζώνη ὡς τόν Ἄραχθο, ἐνῶ ἡ Ἄρτα προσαρτᾶται στήν Ἑλλάδα.

1897 Ἀτυχής πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατά τῶν Τούρκων.
 1912-13 Βαλκανικοί πόλεμοι. Ἐπέκταση τῶν συνόρων καί στήν
 ὑπόλοιπη Ἡπειρο. Κατάληψη Ἰωαννίνων (21 Φεβρου-
 αρίου 1913).

ΔΥ32. Παραγωγικές δυνάμεις. Ἰωάννινα - ἐπαρχία Κόνιτσας
 ΔΥ321. Τομεῖς παραγωγῆς

Πρωτογενῆς τομέας. Ἀρχίζει ἐντατική καλλιέργεια τῆς γῆς,
 ἔτσι ὥστε, κατά τό γεωγράφο Μελέτιο, νά ἐξασφαλίζει ἡ Ἡ-
 πειρος ἐπάρκεια καί νά ἔχει καί ἀξιόλογη ἐξαγωγή.

Ἰωάννινα. Στά Ἰωάννινα ἀκμάζει ὁ δευτερογενῆς τομέας
 ὑπό μορφή βιοτεχνικῶν κυρίως ἐργοστασίων. Συγκεκριμένα,
 ἀναφέρουμε τοὺς ἐξῆς ἐπί μέρους κλάδους¹¹⁰: Γουνοποιία ἢ γου-
 νοδεψία, βυρσοδεψία, κηροποιία, χρυσοχοΐα, χρυσοκεντητική,
 ζαχαροπλαστική, ὑποδηματοποιία, φλοκατοποιία, χαλκοποιία
 κτλ. Ἡ μεγάλη ὅμως ἀνάπτυξη τῆς ἀτμοπλοϊκῆς συγκοινωνί-
 ας καί τὰ εὐρωπαϊκά χειροτεχνήματα, ὅπως γράφει ὁ Ἀραβαν-
 τινός στά 1856, ἐξασφάλισαν βαθμιαῖα πολλές ἀπό τίς ἐγχώ-
 ριες βιοτεχνίες καί ἔφεραν σέ παρακμή πολλά ἀπό τὰ παλιά
 ἰσνάφια.

Τριτογενῆς τομέας¹¹¹. Ὑπῆρξε ἐπικερδέστατος τομέας. Στά
 Ἰωάννινα εἰσάγονταν προϊόντα τῆς εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας,
 κυρίως διαμέσου Νεάπολης, Τεργέστης, Μάλτας, Βενετίας
 καί Κέρκυρας. Ἀπό ἐκεῖ, μέ τίς συγκροτούμενες ἐμπορικές
 πανηγύρεις¹¹², κατανέμονταν σέ ὅλες τίς μεσογειακές ἐπαρχίες
 τῆς Ἡπείρου καί μερικά στή Θεσσαλία καί τή Μακεδονία. Στά
 Ἰωάννινα ὑπῆρχε ὑπερβολικά μεγάλος ἀριθμός ἐμπορικῶν κα-
 ταστημάτων, πράγμα πού ἀπέβαινε σέ ὄφελος τῶν Ἑβραίων,
 οἱ ὁποῖοι πουλοῦσαν μέ ἀσήμαντο κέρδος ἔναντι τῶν Χριστι-
 ανῶν.

Ἐπαρχία Κόνιτσας. Οἱ κάτοικοι ἀπασχολοῦνται μέ τόν πρω-
 τογενῆ τομέα παραγωγῆς¹¹³ στό πλαίσιο τῆς οἰκογενειακῆς μι-

κροϊδιοκτησίας πού έντοπίζεται στήν αὐτονομία της καί τήν αδυναμία επέκτασεως σχετικά μέ τήν έκταση καί τά ἐργατικά χέρια. Τό τελευταῖο ἐξηγεῖ τό λόγο τῆς διοχέτευσης τοῦ πλεονάζοντος ἐμψυχου ὑλικοῦ ἔξω ἀπό τά ὄρια τῆς ἰδιοκτησίας (ἀγροτική ἐξοδος).¹¹⁴

ΔΥ33. Παραγωγικές σχέσεις. Ἰωάννινα - ἐπαρχία Κόνιτσας
ΔΥ331. Οἱ κοινωνικές τάξεις

Δέν ὑπάρχει σαφής διαφοροποίηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων (Εα1222), ἔτσι ὥστε νά καθορίσουμε τή συνολική κοινωνική δομή (Ββ2). Μόνο μερικές κοινωνικοεπαγγελματικές ἡ ἀκόμη καί ἐθνικές κατηγορίες μποροῦμε νά διακρίνουμε. Οἱ κατηγορίες αὐτές μᾶς δίνουν καί τό βασικό περίγραμμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς πού ἐπικρατεῖ, χωρίς παράπερα ἰδιαιτερότητες. Ἐτσι, στά Ἰωάννινα τό κυρίαρχο κοινωνικο-πολιτικό σχῆμα¹¹⁵ εἶναι: Ἀρχοντες, κληρός, -ἐμπόροι - ἀρχηγοί συντεχνιῶν - λαός.

Ἀντίστοιχα, στούς οἰκηθούς τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας οἱ ὁποῖοι ἔχουν μεγάλο βαθμό ἐξάρτησης ἀπό τοὺς Ἀλβανούς Μπέηδες¹¹⁶ τό κυρίαρχο κοινωνικο-πολιτικό σχῆμα εἶναι τό ἑξῆς:¹¹⁷ Τοῦρκοι - Ἀλβανοί Μπέηδες - προεστῶτες, κληρός-ραγιάδες. Εμφανίζονται οἱ πρῶτες ἐνδείξεις γιά κάποιες ἀντιθέσεις μεταξύ τῆς ἀρχουσας τάξης καί τοῦ λαοῦ.¹¹⁸

ΔΥ332. Κοινωνική διαίρεση ἐργασίας

Μποροῦμε νά τή διερευνήσουμε μόνο στά πλαίσια τοῦ συντεχνιακοῦ συστήματος παραγωγῆς πού ἐπικρατεῖ, μιά καί ὁ καταμερισμός ἐργασίας εἶναι ἀκόμη καθυστερημένος (Ββ12) καί (Ββ22).

Οἱ ἐπαγγελματίες στά Ἰωάννινα εἶναι ὀργανωμένοι σέ συντεχνίες, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τό ἀρχεῖο τοῦ Σταύρου Ἰωάννου¹¹⁹ (1763-1837). Ἀναφέρονται ἑκατό περίπου ἐπαγγέλματα καί ἀπό αὐτά ὡς συντεχνίες (ἰσνάφια) γύρω στίς 46, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ σπουδαιότερες εἶναι οἱ πρᾶματευτάδες, παπουτσηδες

κτλ. Καί στήν έπαρχία Κόνιτσας, είδικότερα στά Μαστοροχώρια της, υπήρχε ή κατά κάποιο τρόπο όργανωμένη συντεχνία τών κτιστάδων¹²⁰ (κουδαραίων), τήν όποία άποτελοῦσαν μικρότερες μικροομάδες (παρέες) 10-20 άτομων. Οί κουδαραῖοι έφευγαν από τά χωριά τους κάθε χρόνο για μερικούς μήνες καί γύριζαν όλη τήν Έλλάδα καί ακόμη παραπέρα. Βέβαια, τόσο ό βαθμός όργάνωσης όσο καί ό αριθμός τών μελών αύτης τής συντεχνίας δέ συγκρίνονταν μέ τίς αντίστοιχες τών Ίωαννίνων.

ΔΥ34. Δημογραφία

Γενικά¹²¹ Ἡ Έλλάδα κατά τό 19ο αί. γνώρισε δημογραφική έκρηξη. Από τό 1840-50 υπάρχει ένα άλμα στό ποσοστό τής φυσικής αύξης τοῦ πληθυσμοῦ της, πού όφείλεται στήν αίσθητή πτώση τοῦ ποσοστοῦ θνησιμότητας (κυρίως τής παιδικής) καί στήν έξαφάνιση τών επιδημιών. Ἡ δημογραφική αύτή αύξηση δέν είναι γνωστή στίς λεπτομέρειές της, γεγονός πού όφείλεται στίς υποτυπώδεις άπογραφές πού διασώθηκαν, καθώς καί σέ άλλα διάφορα αίτια. Ὑπολογίζεται ότι ό πληθυσμός τών ελληνικών χωριών σέ όλόκληρο τό 19ο αί. αύξήθηκε μόνο κατά 50%, καί ή άνοδος αύτή φαίνεται νά άνακόπτεται γύρω στά 1880. Επίσης, παρατηρεῖται ότι στίς ζώνες όπου κυριαρχεῖ ή μικρή οίκογενειακή ιδιοκτησία, τό ποσοστό πληθυσμικής αύξης είναι σχετικά χαμηλό.

Ἡπειρος. Σύμφωνα μέ υπολογισμούς τοῦ Ἀραβαντινοῦ¹²² γύρω στά 1853 ή Ἡπειρος είχε χριστιανικό πληθυσμό περίπου 255.000 άτομα. Επίσης, μία γενική δημογραφική εικόνα της μάς δίνει ό Δ.πίν.2.

Δ.πίν.2*. "Ηπειρος: Δημογραφικά στοιχεία, 1856

Τμήμ. 'Ιωαν.	Χωρία	Τουρκ. οίκουγ.	Χριστ. οίκουγ.
'Ιωαννίνων	225	850	9,657
"Αρτης	116	240	4,082
Πρεβέζης	39	120	1,530
Μετσόβου	5	-	1,164
Κονίτζης	60	1,187	2,582
Γρεββενῶν	81	742	3,676
Βεντζῶν	26	245	688
Σύνολο	552	3,384	23,256

Πηγή: Π. 'Αραβαντινός, Χρονογραφία τῆς 'Ηπείρου, τ.ΙΙ.

'Αθήνα 1857, σ.399.

Παρατηροῦμε ὅτι στό τμήμα 'Ιωαννίνων, πού εἶναι τό ἕνα ἀπό τά τρία τμήματα στά ὁποῖα χωριζόταν τότε ἡ "Ηπειρος (τά ἄλλα δύο εἶναι τό τμήμα Δελβίνου καί τό τμήμα Αὐλώνας), ἡ περιοχή Κόνιτσας περιλάμβανε 60 χωριά ἔναντι τῶν 39 σημερινῶν (Εα2.πίν.18). Ὁ Rouqueville¹²³ πού ἐπισκέφτηκε τήν ἐπαρχία Κόνιτσας¹²⁴ μᾶς δίνει τήν πληροφορία ὅτι πουθενά δέν εἶχε ἀκούσει νά μιλοῦν ἑλληνικά. Αὐτό ὅμως κρίνεται ὑπερβολικό. Γύρω στά 1856 παίρνουμε ἀπό τόν 'Αραβαντινό μιά δημογραφική εἰκόνα τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Δ.πίν.3). Τά στοιχεία ἀφοροῦν τόν ἀριθμό τῶν χριστιανικῶν "οἴκων" (4) καί τόν ἀριθμό τῶν "στεφάνων" (5), πού ὑποδηλώνει περίπου τόν ἀριθμό οἰκογενειῶν οἱ ὁποῖες μένουν στό ἴδιο σπίτι, στά πλαίσια τῆς διευρυμένης οἰκογένειας πού γνωρίζουμε (Εδ431). Ἐπίσης, φαίνεται καί ποιά σχέση ἰδιοκτησίας ἐπικρατοῦσε στόν οἰκισμό σχετικά μέ τούς Τούρκους (6) (ΔΥ22).

Δ. πίν. 320 οίκισμοι: Δημογραφικά στοιχεία κατ' σχέση ύδωκτησίας οίκισμοῦ ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους, 1856

1	2	3	4	5	6
Νέα ἑνώματα οίκισμῶν	Παλαιά ἑνώματα οίκισμῶν (κατὰ Π. Ἀραβαντινός)	Τοῦρκοι	Χριστιανικοὺς οἴκοι	Στέφανα	Σχέσεις ὑδωκτησίας οίκισμοῦ ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους
KONITZA	KONITZA (Ἰόρα)	360	219	318	-
1 Ἁγία Βαρόβρα	Πλάβαλη (Αἰλοβολή)	-	36	80	Ἰδωκτητο
2 Ἁγία Παρασκευή	Κεράσοβον	-	41	97	Ἰδωκτητο
3 Ἀνδραντὸς	Ἰοβόρι	-	39	104	Ἐλεύθερο
4 Ασπροχώριο					
5 Βούρμπιανη	Βούρμπιανη (Βυρμπιανή)	-	165	384	Ἐλεύθερο
6 Γαναδζο*					
7 Γοργοπόταμος	Τούρναβον		48	96	Ἰδωκτητο
8 Ἐλεύθερο	Γρήσκιανη		62	155	Ἰδωκτητο
9 Ἐλοχή	Ζέλιστα		13	39	Ἰδωκτητο
10 Καστανίτσα	Καστανίανη		94	108	Ἐλεύθερο
11 Μόλλιστα	Μόλλιστα		89	172	Ἐλεύθερο
12 Μοναστήριον*					
13 Νικάνωρ	Κροτύνιστα		34	66	Ἰδωκτητο
14 Πάδες	Πάδαλις		58	163	Ἐλεύθερο
15 Παλαιοσέλι	Παλιουσέλι		78	161	Ἐλεύθερο
16 Πιγή	Πεκλάρη (*Απόκλαρον)		45	91	Ἰδωκτητο
17 Πληκάτιο	Πελεκίδες(;))		32	94	Ἰδωκτητο
18 Πουρνιά	Σταρούτζιανη		4	46	Ἐλεύθερο
19 Πυρσόγλιανη	Πυρσόγλιανη		100	288	Ἐλεύθερο
20 Πύργος	Στρατίτζιανη (Στρατελιανή)		81	195	Ἐλεύθερο

* τὸ Γαναδζο καὶ τὸ Μοναστήριον στή στήλη 2 φαίνεται ὅτι συμπεριλαμβάνονται μετὰ τὴν Μόλλιστα.

Πηγή: Π. Ἀραβαντινός, Χρονογραφία τῆς Ἠπειροῦ, τ.ΙΙ, Ἀθήνα 1857; σ. 339.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Παρατηρούμε ότι τό 40% σχεδόν τῶν οἰκισμῶν εἶναι "τσεφλί-
κια" (Δγ22), ἐνῶ τά "ἐλεύθερα" παρουσιάζουν δημογραφική
αὔξηση σέ σχέση μέ τά τσεφλίκια, μέ ὀριακή περίπτωση τή
Βούρμπιανη.

Δγ35. Θεσμοί καί ἰδεολογίες

Κάθε κοινωνική ὁμάδα προσπαθεῖ νά περιφρουρήσει τά
τυχόν κερτημένα δικαιώματα, τόσο ἀπέναντι πρός τοὺς ξέ-
νους ὅσο καί ἀπέναντι τῶν ἄλλων κοινωνικῶν ὁμάδων. Αὐτό
δημιουργεῖ πολυάριθμα ἀπομονωμένα κοινωνικά μικρο-κύκλώ-
ματα πού λειτουργοῦν μέ τοὺς ἰδιαίτερούς τους θεσμούς καί
διέπονται ἀπό δική τους ἰδεολογία. Πέρα ὅμως ἀπό αὐτά, ὑ-
πάρχουν καί οἱ κυρίαρχοι θεσμοί πού χαρακτηρίζουν τό συ-
νολικό σχηματισμό.

Βαρύνουσα θέση ἔχουν ἡ ἐκκλησία¹²⁵, ἡ οἰκογένεια¹²⁶, ἡ κοι-
νότητα καί ἡ συντεχνία, μέ τοὺς κύριους ἐκπροσώπους τους
πού κατευθύνουν τήν κάθε κοινωνική ὁμάδα.

Στήν ἐπαρχία Κόνιτσας, στό πλαίσιο τῆς προστασίας ἀπό τό
"Ἀγαλίκι" ἢ "Σουμπασλίκι", δημιουργεῖται ἰδιόρρυθμο σύ-
στημα αὐτοδιοίκησης καί προστασίας¹²⁷ μέ ἐπικεφαλῆς τοὺς
"προεστῶτες τῶν 5 κύκλων" ὑπό τή σιωπηρή ἔγκριση τῶν Τούρ-
κων.

Δγ36. Τό δίκτυο τῶν οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου κατά τό 180-
190 αἰ.

Τά Ἰωάννινα¹²⁸ γίνονται ὁ σημαντικότερος πόλος τῆς
Ἠπείρου μέ ἐθνική ἀκτινοβολία, καθώς καί συγκοινωνιακό
κέντρο. Τά Ἰωάννινα ἦταν ἐπίσης ἓνα καταναλωτικό κέντρο,
ὅπου ἀπό τήν ἐπαρχία καί τά περίχωρα καταναλίσκονταν κά-
θε εἴδους προϊόντα. (π.χ. ἡ Πάργα, ἡ Ἄρτα καί ἡ Πρέβεζα
ἔδιναν προϊόντα. Ὁ Ἀμβρακικός παρεῖχε τά ἰχθυοειδή). Ἡ
βασική ἀρτηρία πού συνδέει τά Ἰωάννινα μέ τό εὐρύτερο
ὄδικό κύκλωμα τῶν Βαλκανίων εἶναι Ἰωάννινα - Γρεβενά -

Σιάτιστα κτλ. Έξάλλου, από τὰ Ἰωάννινα ξεκινοῦν βασικές ὁδικές ἀρτηρίες¹²⁹ πρὸς τὴν παράλια ζώνη οἱ ὁποῖες εἶναι: πρὸς Τεπελένι - Αὐλώνα, πρὸς Πάργα καὶ πρὸς Πρέβεζα. Ἐπίσης, σημαντική ὁδὸς ἦταν ἡ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ἢ Θεσσαλία-Ἰωάννινα -Σαγιάδα- Κέρκυρα - Βενετία καὶ ἀντίστροφα. Ὑπαρξὴ οἰκισμοῦ στοὺς βασικούς αὐτοὺς ἄξονες ἢ κοντὰ τους προϋποθέτει συνήθως οἰκονομική ἄνοδο τοῦ οἰκισμοῦ. Παράλληλα, ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο ἀρκετὰ πυκνὸ ἐσωτερικὸ ὁδικὸ δίκτυο, κυρίως στὸ Ν. Ἰωαννίνων πού ἀναζωογονεῖ οἰκονομικά πολλοὺς μικροὺς οἰκισμοὺς. Τὸ παλαιὸ πυκνὸ δίκτυο τῶν μικρῶν οἰκισμῶν ἐξακολουθεῖ νὰ χαρακτηρίζει τὴ λοιπὴ ἠπειρώτικη χώρα. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλή Πασᾶ τὸ ὁδικὸ δίκτυο στά περισσότερα σημεῖα καταστρέφεται. Ἐτσι, ἀρχίζει κατὰ τὸ 19ο αἰ. ἡ ἀπομόνωση μεγάλων περιοχῶν τῆς ἠπειροῦ, γεγονὸς πού ἔχει σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στὸ δίκτυο οἰκισμῶν ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθηκὴ Κομπότσας

- Δδ. Νεώτερη περίοδος (1913-1928)
- Δδ1. 'Από τή Φεουδαρχία στό Βιομηχανικό καπιταλισμό (1913
28)
- Δδ11. Βασικά ιστορικά σημεία περιόδου¹³⁰
- 1909 Στρατιωτικό κίνημα στό Γουδί. 'Εμφάνιση τής έλλη-
νικής μεσαίας τάξης στην κοινωνικο-πολιτική σκηνή.
- 1912-13 Διπλασιασμός τών συνόρων καί τοῦ πληθυσμοῦ τής
'Ελλάδας¹³¹ (1920: έπιφάνεια χώρας 130.199 τ.χλμ. καί
πληθυσμός 5.007.500 άτομα).
- 1916 Σχηματισμός Φιλανταντικής κυβέρνησης Θεσσαλονίκης
άπό τό Βενιζέλο μέ τό ναύαρχο Π.Κουντουριώτη καί
τό στρατηγό Π. Δαγκιλή.
- 1917 'Επιβολή κυβέρνησης Θεσ/νίκης άπό τήν 'Αντάντ. Πα-
ραίτηση Κωνσταντίνου καί διαδόχου Γεωργίου καί ά-
νάθεση καθηκόντων στό Βασιλόπαιδα 'Αλέξανδρο.
'Η Β' άγροτική μεταρρύθμιση (1917) πού ολοκληρώ-
θηκε τό 1922 επέφερε άπαλλοτρίωση τών τσιφλικιῶν
ὕπερ τών καλλιεργητῶν τους. 'Επίσης, καταργήθηκε
ἡ μεγάλη ἔγγεια ιδιοκτησία καθώς καί ὁ κολληγι-
κός τρόπος καλλιέργειας.
- 1920 'Επαναφορά τοῦ Βασιλιά Κων/τίνου μέ τό δημοψήφι-
σμα (22 Νοεμβρίου 1920). Παραίτηση Βενιζέλου καί
έγκατάστασή του στή Γαλλία.
- 1922 'Αγροτικός έποικισμός 1.200.000 Μικρασιατῶν προ-
σφύγων, άπό τούς ὁποίους οἱ μισοί περίπου ἦταν ά-
γρότες καί έγκαταστάθηκαν κυρίως στά βόρεια δια-
μερίσματα τής χώρας, καθώς καί στά άστικά κέντρα
(κυρίως 'Αθήνα, Θεσ/νίκη).

- Ἡ περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπό πληθώρα ἐργατικῶν χειρῶν σέ σχέση μέ τά μέσα παραγωγῆς, καθὼς καί ἀπό ἔντονες ταξικὲς συγκρούσεις τῶν κοινωνικῶν τάξεων πού συνειδητοποιοῦν τὴν ὑπαρξή τους.

1928 Ἐπιστροφή τοῦ Βενιζέλου. Προσωρινή ἰσχυροποίηση τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Δδ12. Παραγωγικὲς δυνάμεις. Ἡπειρος (1920-28). Τομεῖς παραγωγῆς

Πρωτογενῆς τομέας¹³². Οἱ ἀπασχολούμενοι μέ τὴ γεω-

γία, στό σύνολο τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας, ἀνάμεσα στά χρόνια 1920-28 μειώνονται ἀπό 70% σέ 68,3%.

Ἀπό ἐνδείξεις πού ἔχουμε, διαπιστώνουμε ὅτι στήν Ἡπειρο, πού εἶναι κατ'ἐξοχήν ἀγροτική περιοχή, πρέπει νά ὑπῆρχε γενικά σοβαρό πρόβλημα μεγαλοϊδιοκτησίας, τίς διαστάσεις τοῦ ὁποίου δέ γνωρίζουμε λεπτομερειακά, ὥστε νά μπορέσουμε νά ἐκτιμήσουμε ἀνάλογα. Αὐτό ἀποδεικνύεται ἀπό τὴν ἀναλογία τῶν τσιφλικιῶν πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στά 1896-1907, ὁπότε ἡ Ἡπειρος ἔρχεται τρίτη στή χώρα μέ ποσοστό τσιφλικιῶν 33% ἐπὶ τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειάς της.¹³³ Ἐπίσης, καί ἀπό τίς ἀπαλλοτριώσεις πού ἔγιναν κατὰ τὴν ἀγροτική μεταρρύθμιση (1922-28) στήν Ἡπειρο, ἐμφανίζεται ἔκταση μεγάλης ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, καλλιεργούμενη καί μὴ καλλιεργούμενη ἔκταση 2.000.000 στρέμματα ἔναντι συνολικῆς καλλιεργήσιμης γῆς πού διαθέτει ἡ Ἡπειρος καί πού εἶναι ἴση μέ 1.450.000 στρέμμ., περίπτωση μοναδική στήν Ἑλλάδα.¹³⁴

Πάντως στό διάστημα ἀνάμεσα στά 1920-30 οἱ χωρικοὶ τῆς Ἡπείρου γίνονται ἰδιοκτῆτες τῶν γαιῶν τους μέ ἐξαγορά ἀπό τοὺς Μπέηδες ἢ μέ τίς ἀπαλλοτριώσεις.

Δευτερογενῆς τομέας¹³⁵. Ἀπασχολεῖ ποσοστό 13,1% καί 14,7% ἀντίστοιχα γιὰ τά χρόνια 1920 καί 1928, στό σύνολο τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας.

Εἰδικότερα, ἡ Ἡπειρος μέ 1.598 βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις

στά 1920 καί ποσοστό συμμετοχῆς 4,72% στό σύνολο Ἑλλάδας, σημειώνει αὐξηση, φτάνοντας τίς 3.270 βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις στά 1928 (δηλαδή αὐξηση κατά 104,63% ἀπό τήν προηγούμενη περίοδο). Ἡ συμμετοχή της ὅμως στό σύνολο Ἑλλάδας¹³⁶ μειώνεται σέ 4,27%.

Σχετικά μέ τήν κατά κλάδους διάρθρωση¹³⁷ τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων στά 1928, παρατηροῦμε ὅτι στήν Ἠπειρο προηγεῖται ἡ βιομηχανία τροφίμων (33,6% στό σύνολο τῆς βιομηχανίας τοῦ διαμερίσματος), ἀκολουθεῖ ἡ βιομηχανία δέρματος καί ζωικῶν ὑλῶν (25,44% στό σύνολο βιομηχανικῶν τοῦ διαμερίσματος) καί ἡ βιομηχανία ἀπό νήματα ὑφαντικῶν (11,34% στό σύνολο βιομηχανικῶν τοῦ διαμερίσματος). Ἀπό αὐτά προκύπτει ὅτι καί ἡ γενική θέση τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἠπείρου στή χώρα, καθώς καί ἡ κατά τούς βασικότερους κλάδους ἐσωτερική διάρθρωση τοῦ δευτερογενῆ τομέα της προκαθορίζουν τό χαμηλό ἐπίπεδο ἀνάπτυξής του. Ἄλλωστε, καί οἱ ἀπασχολούμενοι¹³⁸ στίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις στά 1920 στήν Ἠπειρο ἀνέρχονται σέ ποσοστό 2,75% τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολούμενων στόν ἴδιο τομέα στήν Ἑλλάδα. Δεδομένου μάλιστα ὅτι κατά τό ἔτος αὐτό τό ποσοστό ἐργατῶν εἶναι 2,85% στό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας, καταλαβαίνουμε τή μηδαμινή σχεδόν συμμετοχή τῆς Ἠπείρου στή διαμόρφωση τοῦ τελευταίου. Ὁ δευτερογενῆς λοιπόν τομέας στήν Ἠπειρο παρουσιάζεται στό διάστημα τῶν ἐτῶν 1920-28 σέ μεγάλη καθυστέρηση, κρατώντας μιά ἀπό τίς τελευταῖες θέσεις ἀνάμεσα στά δέκα διαμερίσματα τῆς χώρας.

Τριτογενῆς τομέας¹³⁹ Ἀπασχολεῖ ποσοστό 9,2% καί 10,7% ἀντίστοιχα γιά τά χρόνια 1920 καί 1928 στό σύνολο τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας. Εἰδικότερα στοιχεῖα δέ διαθέτουμε γιά τό διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου, σχετικά μέ τόν τριτογενή τομέα, πού εἶναι συνάρτηση τῆς ταχείας ἀστικής συγκέντρωσης, ἡ ὁποία δέν ἐμφανίζεται στήν Ἠπειρο μέ γρήγορο ρυθμό κατά τό διάστημα αὐτό.

Δδ13. Παραγωγικές σχέσεις. Ήπειρος (1913-28). Κοινωνικές τάξεις

Δέ διαθέτουμε έπαρκή στοιχεΐα. Θα έπιχειρήσουμε ένα περίγραμμα μόνο τής συνολικής κοινωνικής δομής πού έμφανίζεται στην Ήπειρο, δίνοντας έμφαση περισσότερο στα ποιοτικά παρά στα ποσοτικά δεδομένα. Οι κοινωνικές τάξεις όριοθετοϋνται ως έξης¹⁴⁰ (Εα1222):

α. Άστική μεταπρατική τάξη. Έμφανίζεται κατά ένα κατώτερο όλιγάριθμο τμήμα σχεδόν μόνο στα Ίωάννινα και συνδέεται στενά με τήν αντίστοιχη άστική τάξη τών Βαλκανίων ή τής ανατολικής Μεσογείου με έμπορικούς ή συγγενικούς δεσμούς. Μετά τό 1922 ένσωματώνεται στα κυρίαρχα έλληνικά κοινωνικά στρώματα.

β. Μικροαστική τάξη. Θα μπορούσαμε νά τή διαχωρίσουμε σε δύο τμήματα. Τό ένα τμήμα περιλαμβάνει τους άυτοαπασχολούμενους και αντίστοιχεΐ με τή μικροαστική τάξη τής παράδοσης (Εα1222). Τό άλλο τμήμα περιλαμβάνει τή μικροαστική μεταπρατική τάξη πού είναι σαφέστερα τοποθετημένη πύο κοντά στον έκσυγχρονισμό. (Δγ22 στό τέλος).

γ. Τέλος, ή έργατική τάξη, πού κατέχει πολύ μικρή συμμετοχή (4,6%) στη συνολική κοινωνική δομή τής Ελλάδας (1928), παρουσιάζεται στην Ήπειρο σε έλάχιστο άριθμό (Δδ12).

δ. Σχετικά με τήν άγροτική τάξη πού είναι πολυάριθμη, τό κύριο της σωμα έντάσσεται στη μικροαστική τάξη τής παράδοσης.

Δδ14. Δημογραφία¹⁴¹

Στό διάστημα 1920-28, ή μέση πυκνότητα τής Ελλάδας αύξάνεται από 38,7κ./τ.χλμ. σε 48,0 κ./τ.χλμ. Στην Ήπειρο έμφανίζεται σχετική στασιμότητα ως προς τήν πυκνότητα, έκτός από τό Ν.Πρέβεζας (29,6-33,8) κ./τ.χλμ. και τήν Πρέβεζα (16,93%), πού παρουσιάζουν αύξηση. Επίσης, ό Ν.Ίω-

αννίνων (24,2-26,6) κ./τ.χλμ. παρουσιάζει μικρή αύξηση στην πυκνότητα, ενώ τα Ίωάννινα (-1,35%) εμφανίζουν για τό ίδιο διάστημα μείωση. Οι πρώτες ένδείξεις για τήν πληθυσμική αποδυνάμωση τής Ήπειρου αρχίζουν νά εμφανίζονται.

Δδ15. Θεσμοί καί ιδεολογίες¹⁴²

α. Τό κράτος. Μέ τή συνθήκη τής Λωζάννης (24-7-1923) άποικτᾶ τά σημερινά σύνορα (έκτός από τά Δωδεκάνησα). Ή περίοδος εἶναι πολιτικά ταραγμένη, γεμάτη αντιφατικές καταστάσεις. Μετά τήν ἥττα τοῦ 1922 ἡ χώρα διέρχεται σοβαρές κρίσεις ὡς τήν ἐπιστροφή τοῦ Βενιζέλου.

β. Τό στέμμα ὅπως καί ἡ διασπορά (έλληνική αστική τάξη ἐξωτερικοῦ) ἦταν τά κύρια στοιχεῖα σέ ἕνα πολύπλοκο πολιτικο-οικονομικό πλέγμα συμφερόντων καί συναλλαγῶν. Ἐξάλλου, ἡ "Προστασία" ἐμεταλλευόταν τίς προνομιακές σχέσεις μέ τό στέμμα, κυρίως σχετικά μέ τήν ἐξωτερική πολιτική τής χώρας, τά δημόσια οἰκονομικά καί τίς προμήθειες πολεμικοῦ ὕλιου.

Ή μεταπρατική ιδεολογία δομήθηκε μέ βάση τήν μακροχρόνια καί εὐρύτατη ἐδαφική ἐξάπλωση τοῦ ἐλληνικοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ. Σχετικά μέ τή μικροαστική τάξη διακρίνουμε, ἀπό τή μιά ἕνα τμήμα πού περιλαμβάνει τά μεσαῖα βιομηχανικά στρώματα τά ὁποῖα γίνονται οἱ ιδεολογικοί φορεῖς τοῦ καπιταλισμοῦ καί κατ'ἐπέκταση φορεῖς τοῦ ἐθνικισμοῦ, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη διαχωρίζεται τό τμήμα τής μικροαστικῆς τάξης, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τόν ἀγροτικό χῶρο καί διακατέχεται ἀπό ἕνα συνεχές ἄγχος ταξικῆς ἀνόδου πού τήν ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στή μαζική ἀστυφιλία ἢ τήν ἐξωτερική μετανάστευση. Ή ἐργατική τάξη ἔχοντας μικρή δύναμη ἀρχίζει νά ὀργανώνεται ταξικά. Τέλος, ἡ ἀγροτική τάξη γιά κοινωνικο-οικονομικούς κυρίως λόγους δέν ἀνέπτυξε συγκεκριμένη ιδεολογία, μιά καί τό ἀγροτικό κίνημα δέν ὑπῆρξε ἰσχυρό¹⁴³. Οἱ ταξικές ἀντιθέσεις ὁξύνονται στήν περίο-

δο αυτή. Οί κοινωνικές τάξεις οργανώνονται έσωτερικά (π.χ. κεφαλαιοκράτες, εργάτες κτλ.) και οί αντιθέσεις είναι σοβαρές μεταξύ κεφαλαιοκρατών και εργατών, καθώς και μεταξύ άγροτών και έμπόρων ή έμπροσώπων τής άστικής τάξης.

Δδ16. Τό δίκτυο τών οίκισμών στήν "Ηπειρο κατά τήν περίοδο τής κεφαλαιοκρατίας τοῦ φιλελευθερισμοῦ (1907(13)-1928)

Κατά τήν α' φάση (1907(13)-1920) τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ δικτύου τών έλληνικῶν οίκισμών μέ πάνω από 5.000 κατοίκους είναι τά εξής:¹⁴⁴

α. Έπικράτηση τοῦ "άστικοῦ χώρου τής 'Αθήνας" σέ σύγκριση μέ τά υπόλοιπα οίκιστικά κέντρα τής 'Ελλάδας πού άνήκουν από πληθυσμική άποψη στήν κατηγορία τών 5.000-20.000 κατ. Αὔξηση πληθυσμοῦ 'Αθήνας (+170,50%) και Πειραιᾶ (+86,67%) σέ σχέση μέ τήν προηγούμενη φάση (1879-1907).

β. Έμφάνιση, στό συνολικό δίκτυο 'Ελλάδας, νέων χωρικών οίκιστικῶν σχηματισμῶν πού χαρακτηρίζονται από σταθερότητα μορφῆς, πού προέρχεται από ἕναν άλλο τρόπο παραγωγῆς. 'Η επέκταση τοῦ καπιταλισμοῦ σ'αυτούς ἔχει ως συνέπεια τήν ἀλλαγῆ τῆς δομῆς τους, πού θά φανεῖ στήν ἐπόμενη φάση 1920-28. 'Η "Ηπειρος συμμετέχει στό συνολικό αὐτό οίκιστικό δίκτυο¹⁴⁵ μόνο μέ τούς οίκισμούς: Πρέβεζα, 'Ιωάννινα και "Αρτα.

Κατά τή β' φάση (1920-28), ἡ πληθυσμική αὔξηση τής 'Αθήνας (76,94%) μειώνεται σέ σχέση μέ τήν α' φάση, ἐνῶ αρχίζει νά λειτουργεῖ στό χῶρο τό δίπολο 'Αθήνα-Θεσ/νίκη¹⁴⁶. 'Επίσης, ἡ Θεσ/νίκη παρουσιάζει πληθυσμική αὔξηση (38,86%). 'Από τά 82 οίκιστικά κέντρα τής χώρας (1928), από τά ὁποῖα 77 εἶναι μέ πληθυσμό πάνω από 5.000 κατοίκους, μόνο τά 8 (δηλαδή ποσοστό 9,7%) ἐμφανίζουν πληθυσμική μείωση, πράγμα πού σημαίνει ὅτι ἐπικρατεῖ πλέον πληθυσμικά και ὁ λοιπός άστικός χῶρος ἐκτός από τήν 'Αθήνα. Στή β' φάση ἐμφανί-

ζουν αύξηση οι κατηγορίες οίκισμῶν ἀπὸ 20.000 -100.000 κατοίκους.

Ἦδη μετὰ τὸ 1920 ἀρχίζει τὸ φαινόμενο τῆς πόλωσης τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Ὁ πληθυσμικὸς ἄξονας τῆς χώρας, ἀρχικῶς ἀνεξάρτητος, ὑποτάσσεται τελικῶς στὸν ἀστικὸ ἄξονα σχήματος S πού διέρχεται ἀπὸ τὴν Πάτρα - Ἀθήνα- Θεσσαλονίκη-Καβάλα. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἀπὸ τὰ 8 οἰκιστικὰ κέντρα πού ἀναφέραμε καὶ ὅπου παρουσιάζεται πληθυσμικὴ μείωση (μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὰ Ἰωάννινα -1,35%), τὰ περισσότερα βρίσκονται στὰ γεωγραφικὰ ἄκρα τῆς χώρας¹⁴⁷ (π.χ. Φλώρινα (-15,41%) Διδυμότειχο (-2,11%), Ὀρεστιάδα (-24,27%), Πλωμάρι (-3,43%) κτλ.). Ὅσο περισσότερο κυριαρχεῖται ὁ ἑλληνικὸς χώρος ἀπὸ τὸ Βιομηχανικὸ καπιταλισμὸ τόσο τὸ δίκτυο τῶν οἰκισμῶν ἀρθρώνεται πάνω στὸ νεοπαγὲς σχῆμα πού εἶδαμε, κατὰ πόλους καὶ ἄξονες ὅπου συγκεντρώνεται ἡ ἀνάπτυξη καὶ ὁ ἐπισυγχρονισμὸς, ἀφήνοντας τὴν ὑπόλοιπη χώρα πιὸ κοντὰ στὴν παράδοση.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθηκὴ Κόντρας

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εα. Ἡ παραγωγή τῶν λειτουργιῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς σχέσης τοῦ οἰκοσυστήματος καί τῆς κοινωνικῆς δομῆς

Εα1. Τό χωροταξικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Εα11. Οἰκολογία τῆς Ἑλλάδας

Εα12. Ἡ συνολική κοινωνική δομή στήν Ἑλλάδα

Εα13. Τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἑλλάδας

Εα14. Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγή τοῦ χώρου καί τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στήν Ἑλλάδα καί εἰδικότερα στήν περιφέρεια ἑρείνας

Εα2. Τό περιφερειακό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Εα21. Οἰκολογία τῆς Ἡπείρου - Ν. Ἰωαννίνων

Εα22. Οἱ πρῶτες ὕλες στήν Ἡπειρο - Ν. Ἰωαννίνων

Εα23. Ἡ κοινωνική δομή στήν Ἡπειρο καί στό Ν. Ἰωαννίνων

Εα24. Δημογραφικά χαρακτηριστικά Ἡπείρου - Ν. Ἰωαννίνων

Εα25. Τά χαρακτηριστικά τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου Ἡπείρου

Εα26. Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγή τοῦ χώρου στήν Ἡπειρο καί εἰδικότερα στό Ν. Ἰωαννίνων

Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Εα31. Οἰκολογία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας - 20 οἰκισμῶν μελέτης

Εα32. Ἡ κοινωνική δομή στήν περιοχή μελέτης

Εα33. Δημογραφικά χαρακτηριστικά τῆς περιοχῆς μελέτης

Εα34. Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγή τοῦ χώρου καί τῶν λειτουργιῶν στήν ἐπαρχία Κόνιτσας καί εἰδικότερα στούς 20 οἰκισμούς μελέτης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εα. Ἡ παραγωγή τῶν λειτουργιῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἰσχύος τοῦ οἰκοσυστήματος καί τῆς κοινωνικῆς δομῆς

Εα1. Τό χωροταξικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Εα11. Οἰκολογία τῆς Ἑλλάδας¹

Εα111. Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους

Ἡ περιοχή πού περιλαμβάνεται μεταξύ τῶν δυτικῶν ἐλληνικῶν ὄροσειρῶν ὡς τό ἀνατολικό τμήμα τῆς Μ. Ἀσίας καθῶς καί μεταξύ τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης καί Μακεδονίας ὡς τήν Κρήτη, ὀνομάστηκε Αἴγης. Ἀπό τό ὀλιγόκαινο τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνα ἀρχίζει μιά θεμελιώδης περίοδος γιά τήν Αἴγίδα ὁφθαίτιας τῆς ἐμφανίσεως τῶν κινήσεων τῆς Ἀλπικῆς πτυχώσεως. Ἡ πτύχωση αὐτή, πού θεωρεῖται τό μεγαλύτερο τεκτονικό γεγονός τῆς γῆς, δημιούργησε, στήν Εὐρώπη μόνο, τίς Ἀλπεις, τά Ἀπέννινα, τά Πυρηναῖα, τά ὄρη τῆς Ἀνδαλουσίας, τίς Δειναρικές Ἀλπεις, τά Καρπάθια, τόν Αἴμο καί τίς Ἑλληνίδες. Οἱ "Ἑλληνίδες", πού ἀποτελοῦν τήν πρὸς (τό) νότο συνέχεια τῶν "Δειναρίδων" τῆς Νοτιοσλαβίας, ἔχουν διεύθυνση ΒΒΔ → ΝΝΑ, καταλαμβάνουν ὁλόκληρο τόν ἡπειρωτικό κορμό τῆς Ἑλλάδας, τήν Πελοπόννησο, τήν Κρή-

τη καί τά Δωδεκάνησα καί, συνδεόμενες μέ τίς "Ταυρίδες" στή Μ. Ἀσία, ἀποτελοῦν τό λεγόμενο "Δειναροταυρικό τόξο". Ἀπό τήν ἐσωτερική καμπύλη πλευρά τοῦ συστήματος τῶν "Ἑλληνίδων ὄροσειρῶν" ἐκπέμπονται βραχεῖς ὄρεινοί κλάδοι οἱ ὁποῖοι διευθύνονται πρὸς τά ἀνατολικά. Μεταξύ τῶν ὄρεινῶν αὐτῶν κλάδων ὑπάρχουν βαθιά λεκανοπέδια.

Δυτικά ἡ ἑλληνική χέρσος περιορίζεται ἀπό τό μεγάλο Ἰόνιο ρήγμα, ὅπου ἡ θάλασσα ἀποικτᾶ μεγάλα βάθη. Ὁ μέγανος ἐπιφανειακός διαμελισμός της ἀντιστοιχεῖ σέ ἀνάλογη ὑποθαλάσσια μορφολογία, ἔτσι ὥστε νά γίνεται δυνατός ὁ διαχωρισμός τοῦ Αἰγαίου σέ τρία τμήματα (Βόρειο, Κεντρικό, Νότιο). Στήν παραλία καί στά νησιά τοῦ Αἰγαίου ζοῦν περίπου τά 70% τοῦ ὀλικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας καί σ' αὐτό καταλήγουν οἱ κοιλάδες μεγάλων ἡπειρωτικῶν ὄγκων (Ἀξιοῦ, Στρυμόνα κτλ.) μέσο τῶν ὁποίων γινόταν ἡ ἐπικοινωνία πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν καί Ἀσιατικῶν χωρῶν. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι στή θάλασσα αὐτή ἀπό τήν ἀρχαιότητα, ἀναπτύχθηκαν μεγάλα οἰκονομικά καί πολιτιστικά κέντρα.

Εα112. Τό ὑδρογραφικό δίκτυο

Τό ὑδρογραφικό δίκτυο τῆς χώρας προσδιορίστηκε στήν ἀρχή ἀπό τήν τεκτονική διάταξη πού εἶχαν οἱ ὄροσειρές, τά βυθίσματα καί ἄλλες ἀνάλογες μορφές. Τό δίκτυο εἶναι ἀρκετᾶ πυκνό στά ἀργιλικά σχιστολιθικά πετρώματα, ἐνῶ ἀντίθετα περιορίζεται στίς ἀσβεστολιθικές περιοχές.

Γενική ὑδροκριτική γραμμή τῆς ἑλληνικῆς χέρσου εἶναι ἡ Πίνδος, καί εἰδικότερα ἡ περιοχή Μετσόβου, ὅπου ἡ βόρεια Πίνδος διαχωρίζεται ἀπό τή νότια. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό πηγάζει ὁ Ἀῶς, ὁ Ἀραχθός καί ὁ Ἀχελῷος, πού χύνονται στήν Ἀδριατική, καθώς καί ὁ Ἀλιάκμονας καί ὁ Πηνειός, πού χύνονται στό Αἶγαῖο. Μιά δεύτερη, μικρότερης σημασίας ὑδροκριτική περιοχή τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας βρί-

σικεται στα ὄρη Οἷτης καί Γκιώνας, ἀπό ὅπου πηγάζουν οἱ ποταμοί Εὐηνος καί Μόρνος, οἱ ὅποιοι χύνονται στόν Πατραϊκό κόλπο, καί οἱ ποταμοί Σπερχειός καί Κηφισός, πού χύνονται στό Αἴγαῖο. Ἡ Πελοπόννησος ἀποχετεύει τά νερά τοῦ μέν δυτικοῦ τμήματός της μέσο τοῦ Ἀλφειοῦ καί τοῦ Πηνειοῦ στό Ἰόνιο, τοῦ δέ νότιου μέσο τοῦ Παμίσου καί τοῦ Εὐρώτα.

Τά νερά τοῦ Ἀρναδικοῦ ὄροπεδίου ἀποχετεύονται μέσο τοῦ Ἀλφειοῦ καί πολλῶν παραποτάμων του. Στή βορειοανατολική Ἑλλάδα ἐκβάλλουν σημαντικοί ποταμοί, ὅπως π.χ. Ἀξιός, Στρυμόνας, Νέστος, Ἐβρος, τῶν ὁποίων οἱ κύριες λεκάνες ἀπορροῆς καθώς καί οἱ πηγές βρίσκονται ἔξω ἀπό τήν Ἑλλάδα.

Ἡ τεκτονική δομή τῆς Ἑλλάδας, ὅπως διαμορφώθηκε τελικά ἔξαιτίας τῶν μετακινήσεων τῆς ἐπιφάνειας πού εἶχαν κατεύθυνση ἀπό ΒΒΔ πρὸς ΝΝΑ μέ προεμβολές πρὸς ἀνατολάς, καθόρισε τή φορά τῶν κύριων ποταμῶν καί τῶν κύριων λεκανῶν ἀπορροῆς. Ἐτσι, ἡ βασική φορά πού ἀκολουθοῦν οἱ ποταμοί καί οἱ λεκάνες ἀπορροῆς τῆς χώρας εἶναι ἡ τυπική Δειναρική.

Εα113. Οἱ κλιματολογικὲς συνθήκες

Τά σπουδαιότερα στοιχεῖα πού συνθέτουν τό κλίμα ἑνός τόπου εἶναι ἡ θερμοκρασία, ἡ βροχόπτωση, ἡ ἀτμοσφαιρική πίεση, οἱ ἄνεμοι καί ἡ ὑγρασία τῆς ἀτμόσφαιρας. Οἱ μέσες τιμές τῶν παραπάνω κλιματολογικῶν παραγόντων καθορίζουν τή διαμόρφωση τοῦ κλίματος ἑνός τόπου.

1. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρα

Ἡ Ἑλλάδα ἔξαιτίας τῆς γεωφυσικῆς διαμορφώσεως καί τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς ξηρᾶς καί θάλασσης, παρουσιάζει μεγάλες θερμομετρικὲς διαφορὲς ἀπὸ τόπο σέ τόπο. Περιλαμβάνεται μεταξύ τῆς ἐτήσιας ἰσοθέρ-

μου τῶν $14,5^{\circ}$ (Δυτ. Μακεδονία) καί $19,5^{\circ}$ (νότιες ἀκτές Πελοποννήσου). Ἡ διάταξη τῶν ἐτήσιων ἰσοθέρμων δείχνει καθαρά τή θερμομετρική ὑπεροχή πού παρατηρεῖται στίς ἀκτές τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας καί τῶν Ἰονίων ἀπέναντι στήν υπόλοιπη χώρα. Ὀλόκληρη ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία καί μέρος τῆς Ἠπείρου ἔχουν ἐτήσιο εὖρος πάνω ἀπό 20° , γεγονός πού χαρακτηρίζει τό ἡπειρωτικό κλίμα. Στίς λοιπές περιοχές τό εὖρος κυμαίνεται μεταξύ 20° - 17° , χαρακτηριστικό τοῦ εὐκρατοῦ κλίματος.

2. Ἡ ὑγρασία τοῦ ἀέρα

Ἡ ἐτήσια κατανομή τῆς σχετικῆς ὑγρασίας ἐμφανίζει δύο μέγιστα ($72,5\%$) καί ἓνα ελάχιστο (65%). Τό ἓνα μέγιστο παρατηρεῖται στήν Ἠπειρο καί τήν Κέρκυρα. Τό ἄλλο στά νησιά πού εἶναι κοντά στίς ἀκτές τῆς Μ. Ἀσίας. Τό ελάχιστο ἐμφανίζεται στήν Ἀττική, στίς Κυκλάδες, στήν ἀνατολική Πελοπόννησο καί θίγει τά νότια καί νοτιοανατολικά παράλια τῆς Κρήτης. Ἡ δυτική Ἑλλάδα ἔχει κλίμα πιό ὑγρό ἀπό ὅ,τι ἡ νοτιοανατολική.

Ἡ νέφωση. Ὁ μέσος ἐτήσιος ἀριθμός αἴθριων ἡμερῶν ἐλαττώνεται ὅσο προχωροῦμε ἀπό τά παράλια πρὸς τό ἐσωτερικό τῆς χώρας καί ἀπό Νότο πρὸς Βορρά. Ἡ μέση ἐτήσια νέφωση εἶναι μέγιστη (γύρω στά 52%) στό ὄρεινό ἐσωτερικό καί ελάχιστη (κάτω ἀπό 40%) στά νησιά τοῦ Ἰονίου, στίς δυτικές ἀκτές τῆς Πελοποννήσου, στή Λακωνία, τήν Ἀργολίδα, τήν Ἀττική, τίς δυτικές Κυκλάδες, τή δυτική Κρήτη καθώς καί στό βορειοανατολικό Αἴγαῖο καί τή Μυτιλήνη (35%).

3. Οἱ βροχοπτώσεις

Τό ἐτήσιο ὕψος τῶν βροχοπτώσεων σέ γενικές γραμ-

μές ακολουθεῖ τήν κατανομή πού ἐμφανίζει σέ ὅλες τίς μεσογειακές χῶρες, δηλαδή ἐλαττώνεται ὅσο προχωροῦμε ἀπό τά δυτικά πρὸς τά ἀνατολικά καί ἀπό τά βόρεια πρὸς τά νότια. Ἐμφανίζονται βέβαια καί ἐξαιρέσεις πού ὀφείλονται στήν κατά τόπους ἰδιάζουσα τοπογραφία.

4. Οἱ ἄνεμοι

Ἡ Ἑλλάδα ἐξαιτίας τῆς ποικιλίας τοῦ ἀναγλύφου της καί τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς ξηρᾶς καί θαλάσσης ἐμφανίζει σημαντικές διαφορές στή διεύθυνση τῶν ἀνέμων ἀπό περιοχή σέ περιοχή. Τό χειμῶνα, τήν ἄνοιξη καί τό φθινόπωρο, οἱ ἄνεμοι στήν περιοχή τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶναι πολύπλοκοι καί ἄστατοι. Ἀντίθετα, τό σύστημα τῶν ἀνέμων ἐμφανίζεται κανονικό κατά τή διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ. Ἡ δυτική Ἑλλάδα καί τά νησιά τοῦ Ἰονίου ἐμφανίζουν μία μόνο ἐτήσια κύμανση μέ μέγιστο κατά τό χειμῶνα ἢ κατά τήν ἄνοιξη καί ἐλάχιστο κατά τό καλοκαίρι.

5. Τό κλίμα τῆς Ἑλλάδας

Ὁ καθηγητής Ἡλ. Μαρσιολόπουλος, ἔχοντας ὑπόψη τῶν κυριότερα στοιχεῖα πού συνθέτουν τό κλίμα ἑνός τόπου, διαιρεῖ τήν ἐλληνική ἐπικράτεια σέ τέσσερις κλιματικές περιοχές.

α. τήν ὄρεινὴν περιοχή, πού περιλαμβάνει τοὺς ὄρεινους ὄγκους μέ τή γνωστὴ Δειναρική κατεύθυνση καί ἔχει κλίμα ὄρεινό.

β. τήν περιοχή τῆς βόρειας ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας, πού περιλαμβάνει τό ἐσωτερικό τῆς Ἠπείρου, τή Μακεδονία, τή Θράκη καί τή Θεσσαλία. Χαρακτηρίζεται ἀπὸ κλίμα ἐνδιάμεσο ἢ μεταβατικό. Τό κλίμα αὐτό βρίσκεται μεταξύ μεσογειακοῦ καί

κεντροευρωπαϊκού τύπου μέ μεγαλύτερη απόκλιση προς τό μεσογειακό.

- γ. Τήν περιοχή τοῦ Αἰγαίου (Χερσαία Μεσογειακή). Αὐτή περιλαμβάνει ὀλόκληρη τήν νοτιοανατολική Ἑλλάδα ὡς τή Θεσσαλονίκη, τά νησιά τοῦ δυτικοῦ Αἰγαίου καί τή βόρεια Κρήτη. Χαρακτηρίζεται ἀπό κλίμα ψυχρότερο ἐξαιτίας τῆς καθόδου βόρειων ψυχρῶν ἀνέμων πού φέρνουν χιόνι καί παγετούς. Φημίζεται ὁμως γιά τή διαύγεια τῆς αἰθέραιας.
- δ. Τήν περιοχή τοῦ Ἰονίου (Θαλάσσια Μεσογειακή). Περιλαμβάνει τίς δυτικές ἀκτές τῆς Ἑλλάδας, τά νησιά τοῦ Ἰονίου, τή νότια Κρήτη καί τά νησιά τοῦ Αἰγαίου πού βρίσκονται κοντά στά Μικρασιατικά παράλια. Ἡ περιοχή αὐτή χαρακτηρίζεται ἀπό θαλάσσιο μεσογειακό κλίμα μεγάλης γλυκύτητας ἥλιο μέ μικρή νεφωση καί μεγάλη ἡλιοφάνεια, καθώς καί σπανιότητα παγετῶν καί χιονιοῦ.

Εα114. Ἡ χλωρίδα καί ἡ πανίδα

1. Ἡ χλωρίδα

Ἡ Ἑλλάδα φυτογεωγραφικά κατατάσσεται στή χλωριδική περιφέρεια τῆς Παραμεσογείου ἡ ὁποία ὑπάγεται στό Ὀλαρκτικό βασίλειο τῆς χλωρίδας, τό ὁποῖο περιλαμβάνει ὀλόκληρη τήν περιοχή τοῦ βόρειου ἡμισφαιρίου. Ἡ χλωρίδα στήν Ἑλλάδα εἶναι ἐξαιρετικά πλούσια σέ ποικιλία βλαστήσεως καί ἀντικατοπτρίζει τήν ποικιλία τῶν κλιματικῶν καί ἔδαφικῶν συνθηκῶν κάθε περιοχῆς. Χαρακτηριστικό τῆς ἐλληνικῆς χλωρίδας εἶναι ἡ πλατιά ἐξάπλωση τῶν ἀειθαλῶν, τῶν σκληροφύλλων καί τῶν

πλατυφύλλων. "Αλλα χαρακτηριστικά φυτά είναι η έλιά, η λεύκα, τό κυπαρίσσι, η καστανιά, η συκιά καί η χαρουπιά. 'Ο πλοῦτος τῶν εἰδῶν τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδας σέ σχέση μέ τίς ἄλλες χώρες τῆς κεντρικῆς καί βόρειας Εὐρώπης ὀφείλεται στή μηδαμινή επίδραση τῶν παγετώνων στή χλωρίδα τῆς τριτογενοῦς περιόδου. Στήν Ἑλλάδα συναντᾶ κανεῖς σήμερα πάνω ἀπό 550 ἐνδημικά φυτικά εἶδη, κυρίως στά ἑλληνικά νησιά (π.χ. 208 στήν Κρήτη) καί στά ψηλά βουνά. Ἡ αὐτοφυῆς χλωρίδα τῆς Ἑλλάδας ἀποτελεῖται σήμερα ἀπό φυτά α. παραμεσογειανά β. εὐρωπαϊκά καί εὐρωσιβηριανά, γ. βαλκανικά καί δ. κοσμοπολιτικά.

Τά αὐτοφυῆ φυτά στήν Ἑλλάδα, στό φυσικό τους περιβάλλον, ἀποτελοῦν κοινωνίες πού κάτω ἀπό τίς ἴδιες οἰκολογικές συνθῆκες παρουσιάζουν τήν ἴδια σύνθεση καί φυσιολογία. Συγγενεῖς φυτοκοινωνίες σχηματίζουν ἐνώσεις, συγγενεῖς ἐνώσεις σχηματίζουν τάξεις καί συγγενεῖς τάξεις σχηματίζουν κλάσεις.

2. Ἡ πανίδα

Ἡ ποικιλία καί ἡ ἐξάπλωσή της ἐξαρτᾶται ἀπό τή χλωρίδα (βλάστηση). Ἡ μεγάλη ποικιλία τῆς ἑλληνικῆς χέρσου ἐπηρεάζει τή χλωρίδα καί κατ' ἐπέκταση τήν πανίδα τῆς χώρας. Ἡ πανίδα στήν Ἑλλάδα ἀποτελεῖται ἀπό μεγάλη ποικιλία εἰδῶν, τά ὁποῖα ἐμφανίζονται μέ μικρό ἀριθμό ἀντιπροσώπων. Τό τελευταῖο αὐτό ὀφείλεται σέ διάφορους λόγους, ὅπως στόν περιορισμένο χώρο, τήν ἐξάπλωση τῶν ἀνθρώπων, τῶν καλλιεργειῶν, τῶν συγκοινωνιῶν, καθῶς καί στό ἐξοντωτικό κυνήγι.

Οἱ γενικές κατηγορίες πού μποροῦμε νά διακρίνου-

με εἶναι α. οἱ ἰχθύες, β. τὰ ἀμφίβια ἕρπετά, γ. τὰ πτηνά (π.χ. εἶδη: ἐνδημικά, ἐκτοπιστικά, ἀποδημητικά καί διαβατικά) καί δ. τὰ θηλαστικά. Ἡ καθεμιά ἀπ' αὐτές τῆς κατηγορίες διακρίνεται σέ τάξεις ἢ εἶδη.

Εα12. Ἡ συνολική κοινωνική δομή στήν Ἑλλάδα²

Εα121. Παραγωγικές δυνάμεις

1211. Πρωτογενῆς τομέας³

12111. Ἡ ἀλιεΐα

Ἡ Ἑλλάδα, μέ τῆς πολλές ἀκτές καί τὰ νησιά της, θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ἰδεώδης χῶρος γιὰ τήν ἀνάπτυξη τῆς θαλάσσιας ἀλιεΐας. Ὁρισμένοι ὅμως ἀρνητικοί παράγοντες ὅπως ἡ στενότητα τῆς ἡπειρωτικῆς ὑφαλοκρηπίδας καί ἡ ἀνώμαλη διαμόρφωση τῶν βυθῶν της περιορίζουν τῆς ἀλιευτικές δυνατότητες. Σ' αὐτό ἐπίσης συντελοῦν οἱ δυσμενεῖς ὑδρογραφικές συνθήκες τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν. Ἔτσι, ἡ Ἑλλάδα τοποθετεῖται τελικά σέ χαμηλή ἀλιευτική κλίμακα, ὅταν συγκρίνεται μέ χῶρες πού ἔχουν ἴση ἢ ἀνάλογη ἔκταση. Ἡ φυσική διαμόρφωση τῶν βυθῶν της εὐνοεῖ τή μικρή ἀλιεΐα (παραγάδια, πυροφάνια κτλ.) καί σέ μερικές μόνο περιοχές τή μέση ἀλιεΐα (μηχανότρατες). Ἡ ὑπερπόντια ἀλιεΐα διεξάγεται στίς περιοχές τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἢ κατὰ μήκος τῶν ἀκτῶν τῆς δυτικῆς, κεντρικῆς καί νότιας Ἀφρικῆς.

12112. Ἡ γεωργία

(1). Περίοδος 1950-70. Παρατηρεῖται γενικά ὅτι ἡ γεωργία ἐγκαταλείπει προοδευτικά τῆς παραδοσιακές ἐξωστρεφεῖς τάσεις της καί ἀρχίζει νά διοχετεύει

ένα τμήμα της παραγωγής της, πού συνεχώς αύξάνεται, στην έσωτερική αγορά. Η νέα μορφή γεωργίας πού εμφανίζεται κάτω από τις συνθήκες αυτές θεμελιώνεται πάνω στη μέση άγροτική επιχείρηση (10-50 έκτ.) η οποία προσδιορίζεται από τον κυρίαρχο χαρακτήρα της οίκογενειακής εργασίας. Η μηχανοποίηση της παραγωγής εξαπλώνεται εύρύτετα μέσα στα πλαίσια της οίκογενειακής παραγωγής.

Από τη σύγκριση του άριθμού των άγροτικών έκμεταλλεύσεων και των καλλιεργούμενων έπιφανειών (1950-1971) καθώς και της γεωργικής άπασχολήσεως ανά έκμετάλλευση (2,86 άτομα/έπιχείρ.) φαίνεται ότι δέν υπάρχει διαδικασία συγκέντρωσης της έκμετάλλευσης, πράγμα πού θα οδηγούσε στην ύπαρξη ενός άγροτικού καπιταλισμού, αλλά ότι επικρατεί μάλλον η οίκογενειακή έκμετάλλευση, πού γίνεται μέσα στο πλαίσιο της κατακερματισμένης έγχειρας ιδιοκτησίας.

Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της σύγχρονης ελληνικής γεωργίας είναι ότι οι έντατικές καλλιέργειες (αυτές γίνονται κυρίως σε μικρά άγροκτήματα (κάτω από 3 έκτάρια) και σε μεσαία (3-20 έκτάρια) όπου καλλιεργούν πρωτεύοντα λαχανικά, άμπέλια, έλαιοειδή και δευτερεύοντα βιομηχανικά φυτά, ζωτροφές), συγκεντρώνονται σε άγροκτήματα μικρότερα από 20 έκτ., ενώ τα μεγαλύτερα άγροκτήματα (πάνω από 20 έκτ.) λειτουργούν με βάση την έκτατική χρήση του έδάφους τους (π.χ. σιτηρά, βοσκές, δάση).

Από τη σύνθεση του άγροτικού πληθυσμού φαίνεται επίσης ότι η άγροτική εξέλιξη καθιερώνει τους ανεξάρτητους έμπορευματοπαραγωγούς σε βάρος των μισθωτών και των έργοδοτών της γεωργίας.

Διαμόρφωση της ιδιοκτησίας γης. Κατά τη δεκαετία 1960-70 ένας σημαντικός άριθμός γεωργικών κλή-

ρων άλλαξε ιδιοκτήτη. Περίπου ένας κλήρος στους πέντε μεταβιβάστηκε. Το σύνολο των συναλλαγών της γης καταλήγει πάντα στην προοδευτική εξάλειψη τόσο των πολύ μικρών όσο και των πολύ μεγάλων εκμεταλλεύσεων και στη συνακόλουθη βελτίωση του μεγέθους των οικογενειακών αγροκτημάτων.

Άγροτική έξοδος, μετανάστευση, αγροτική ανεργία. Μεταξύ του 1955-71 πάνω από 1,5 εκατομμ. αγρότες εγκατέλειψαν την ύπαιθρο. Τά 60% (900.000 άτομα) περίπου από τους αγρότες αυτούς ακολούθησαν την έξωτερική μετανάστευση, ενώ τά υπόλοιπα 40% (600.000 άτομα) τράπηκαν προς τά αστικά κέντρα του έσωτερικού. Έχοντας υπόψη τό σημερινό αγροτικό πληθυσμό και τό ρυθμό της αύξησής του, διαπιστώνουμε ότι, κατά τή διάρκεια 1950-71, ή γεωργία μας μειώθηκε κατά τό 1/3 περίπου του ανθρώπινου δυναμικού της. Αυτού που αποχωρούν πρώτοι από τή γεωργία είναι οί μισθωτοί. Τέλος, τό φαινόμενο της μείωσης του αγροτικού πληθυσμού φαίνεται νά ακολουθείται και από μιά εξειδίκευση των καλλιεργειών.

- (2). Οίκογενικά στοιχεία κατανομής της γεωργικής γης. Η χωρική κατανομή των κυριοτέρων ελληνικών πεδίων σε σχέση μέ τή λεκάνη απορροής του ποταμού που βρίσκεται ή καθεμιά απ'αυτές φαίνεται στον Εαλπίν.1.

Εαλ.πίν.1**. Ελλάδα: Συσχέτιση των λεκανών απορροφής και των σημαντικώ-
τερων πεδιάδων τους

λεκάνες απορροφής	ποταμοί	πεδιάδες που βρίσκονται στη λεκάνη απορροφής/έκτ. σε χλμ ² .		Μ. σ.	ποσ. %
ΘΡΑΚΗ					
1. Έβρου	Έβρος Νέστος	Ν. Όρεστιάδας	367	1657	17,8
2. Νέστου		Βάνθης	430		
		Χρυσουπόλεως	350		
			780		
		Κομοτηνής	510		
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ					
3. Στρυμόνα	Στρυμόνας	Σερρών-Σιδηροκάστρου	770	4422	47,7
	"	Δράμας	432		
			1202		
4. Άξιου	Άξιός-Λουδίας	Θεσσαλονίκης	1084		
	"	Γιαννιτσών	1180		
			2264		
5. Καστοριάς-Γρεβενών-Κοζάνης - Σερβίων	Αλιάκμονας	Κοζάνης- Πτολεμαΐδας	420		
		Κατερίνης	352		
		Φλώρινας	184		
ΘΕΣΣΑΛΙΑ					
6. Πηνειού	Πηνειός	Τρικάλων-Καρδίτσας	1267	2204	23,8
		Λάρισας-Τυρνάβου	580		
		Φαρσάλων	197		
			2044		
		Άλμυροῦ	160		
ΉΤΕΡΑ ΕΛΛΑΔΑ					
7. Σπερχειού	Σπερχειός	Λαμίας	320	576	6,1
		Δομοκοῦ	256		
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ					
8. Πηνειού	Πηνειός (Πελ.)	Άμαλιάδας	265	418	4,6
		Μανωλάδας	153		
			Σύνολο	9277	

Πηγή: Έδρα Πολεοδομίας Β' τής Π.Σ.Α.Π.Θ., "2η φάση διερεύνησης του δικτύου αστικών οικισμών στην Ελλάδα", Θεσσαλονίκη 1977, σ. Α-13.

Από τόν Εα1.πίν.1 προκύπτουν τά ἑξῆς:

- α. Οἱ σημαντικότερες σέ ἔκταση ἑλληνικές πεδιάδες βρίσκονται μέσα στίς λειάνες ἀπορροῆς τῶν σημαντικότερων ἑλληνικῶν ποταμῶν καί εἶναι στραμμένες κυρίως πρὸς τό Αἶγαῖο Πέλαγος, ὅπου ἐκχύνονται οἱ ποταμοί.
- β. Ἡ χωρική διάταξη τῶν σημαντικότερων πεδιάδων στήν Ἑλλάδα ἀκολουθεῖ ἀπό βορρά πρὸς νότο τόν ἑξῆς ἄξονα: Ἀλεξανδρούπολη-Καβάλα-Θεσ/νίκη-Κατερίνη-Λαρισα-περιοχή Ἀθήνας-Πάτρα. Ὅπως θά δοῦμε ἄλλωστε καί παρακάτω, αὐτός εἶναι καί ὁ κύριος ἄξονας ἀνάπτυξης τῆς χώρας.
- γ. Τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας κατανέμεται κατὰ τόν ἴδιο ἄξονα τῶν αὐξημένων παραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς.
- δ. Ἡ Ἥπειρος στερεῖται σημαντικῶν πεδιάδων σέ σχέση μέ τό σύνολο τῆς χώρας, γεγονός πού ἀνταναικᾶ στίς παραγωγικές δυνατότητές τῆς καί βρίσκειται ἔξω ἀπό τό γεωργικο-παραγωγικό καί ἀναπτυξιακό ἄξονα τῆς χώρας.

12113. Ἡ κτηνοτροφία

Ἡ ὑπάρχουσα κτηνοτροφία σήμερα ἀπασχολεῖ ἔκταση 52.705,4 χιλ. στρέμμ. γιά βοσκοτόπους καί ἀποτελεῖται κυρίως ἀπό πρόβατα, αἴγες (κατσίκες), βουβάλια, ἀγελαδοειδή καί χοιρίδια. Περισσότερο ἀπό 50% τῆς κτηνοτροφίας τῆς χώρας συγκεντρώνεται στή βόρεια Ἑλλάδα, ὅπου προσφέρονται οἱ πεδιάδες τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦ Στρυμόνα καί τοῦ Ἑβρου, καθώς καί ἄλλες κοντινές τους ὄρεινές περιοχές. Τά περισσότερα κοπάδια τῶν προβάτων καί τῶν αἰγῶν ἔχουν νομαδική μορφή, καί τό μέγεθος ποικίλλει ἀπό 10 ἕως 1.500 κεφάλια. Τή μεγαλύτερη ἔκταση σέ βοσκοτόπους διαθέτουν οἱ ἑξῆς νομοί:

Δράμας - Κοζάνης - Ίωαννίνων - Λάρισας - Φθιώτιδας-Αίτωλίας και Άκαρνανίας - Κυκλάδων - Άχαΐας - Λακωνίας-Άρκαδίας.

12114. Τά δάση

Τά δάση αποτελοϋν έναν από τούς λιγότερο αξιοποιημένους κλάδους στή χώρα μας. Ως τελευταία ακόμη ήταν άγνωστο τό ακριβές δυναμικό τους. Σήμερα γνωρίζουμε ότι καλύπτουν έκταση 29.674,6 χιλ. στρέμμ., τά όποια κατανέμονται ως έξής:

Δημόσια 73%, Ίδιωτικά 17%, (Μοναστηριών, Κοινοτήτων, Συνεταιρισμών) 10%.

Οί νομοί τής χώρας μέ τή μεγαλύτερη συγκέντρωση δασών είναι:

Δράμας - Χαλκιδικής- Γρεβενών - Ίωαννίνων

Τρικάλων - Εύβοίας - Αίτωλίας και Άκαρνανίας- Εύρυτα - νίας - Φθιώτιδας - Άρκαδίας.

1212. Δευτερογενής τομέας

12121. Ή λειτουργία τής βιομηχανίας⁴

Όρισμός: Μιά επιχείρηση τοϋ δευτερογενοϋς τομέα αποτελείται από δύο διαφορετικές κατηγορίες λειτουργιών.

α. Τή λειτουργία τών (ίδιωτικῶν) γραφείων.

β. Τήν παραγωγή, πού αποτελεί τήν κύρια λειτουργία.

Ή δεύτερη κατηγορία αποτελεί τήν πολεοδομική λειτουργία τής "βιομηχανίας", ή όποία και εκπροσωπεϋ τή μεταποιητική δραστηριότητα μιᾶς επιχειρήσεως.

Κριτήριο γιά τή διάκριση μεταξύ βιοτεχνίας και βιομηχανίας αποτελεί ό βαθμός μηχανοποιήσεως τής παραγωγής.

Τυπολογία τής βιομηχανίας:

1. Μέ κριτήριο τό είδος τοϋ παραγόμενου προϊόντος διαχωρίζουμε τίς βαριές και τίς έλαφρές βιομηχα-

νίες. Οί τελευταῖες, διαφοροποιοῦνται σέ βιομηχανίες βάσεως (π.χ. ὑφαντικές βιομηχανίες) καί σέ βιομηχανίες τελειώματος (π.χ. βιομηχανίες ένδυμάτων).

2. Μέ κριτήριο τό βαθμό όχλήσεως (δηλ. όποιασδήποτε φύσεως καί βαθμοῦ μόλυνση) διαχωρίζουμε τήν κατηγορία τῶν όχλουσῶν καί μή όχλουσῶν βιομηχανιῶν.

3. Μέ κριτήριο τήν έπιχειρησιακή διαδικασία κατατάσσουμε τή βιομηχανία σέ 4 κατηγορίες (έξορύξεως, διαδικασίας, συναθροίσεως καί ύπηρεσίας). Καθεμιά από τίς κατηγορίες αυτές αποτελεί ένα ανοιχτό σύστημα μέ είσοδή τό ὑλικό, τήν έργασία καί τό κεφάλαιο καί έκροή τό μεταποιημένο προϊόν.

12122. Ἡ βιομηχανία - όρυχεία

Ἡ συμμετοχή τοῦ δευτερογενοῦς τομέα στό σύνολο τῆς άπασχολήσεως τῆς χώρας εἶναι:

	1961	1967
πρωτογενή τομέας	55,6 %	50,1 %
δευτερογενή τομέας	19,7 %	21,2 %
τριτογενή τομέας	24,7 %	28,7 %

Οί περιοχές τῆς χώρας πού συγκεντρώνουν τίς λειτουργίες τοῦ δευτερογενοῦς τομέα καί είδικά τῆς βιομηχανίας προέκυψαν από αντίστοιχη έρευνα⁵. Οί περιοχές αυτές, στήν πρώτη φάση ανάπτυξης τῆς βιομηχανίας, ὡς τό 1958, εἶναι οί ακόλουθες:

Περιοχές: Πρωτεύουσας-θεσ/νίκης-ύπόλοιπης Ἀττικῆς-Εὔβοιας
Ἀχαΐας- Μεσσηνίας - Ἡρακλείου
Μαγνησίας - Λάρισας- Λέσβου

Στή δεύτερη φάση βρίσκουμε νά σημειώνουν αύξηση οί έξῆς περιοχές:

Πρωτεύουσας- Θεσσαλονίκης - υπόλ. Ἀττικῆς

Ἀχαΐας - Ἡρακλείου

Μαγνησίας- Λάρισας - Εὐβοίας- Βοιωτίας

Καβάλας

Μιά σταθερή μείωση παρατηρεῖται στοὺς νομούς Χανίων, Λέσβου, Κυκλάδων, Σάμου, Αἴτωλοακαρνανίας, Ἡλείας, Δωδεκανήσου, καὶ Σερρών.

Ὀρυχεῖα⁶. Εἶναι κλάδος οὐσιαστικῆς σπουδαιότητος πού σχετίζεται μέ τή βιομηχανική ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Τή μεγαλύτερη συγκέντρωση καταστημάτων (ὀρυχείων) ἔχουν οἱ ἑξῆς νομοί:

Περιφέρεια πρωτεύουσας - Εὐβοίας- Κυκλάδων- υπόλ. Ἀττικῆς
Ἰωαννίνων - Κοζάνης - Καβάλας - Δωδεκανήσων.

1213. Τριτογενῆς τομέας

12131. Ἡ λειτουργία τοῦ ἐμπορίου - Τό ἐμπόριο

(1). Ὁρισμός: Ἐμπόριο "εἶναι ἡ δραστηριότης τῆς ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν, δι' ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, μέ σκοπό τήν ἐπίτευξι εύκολιῶν ἢ κέρδους". Ἐνῶ ἡ ἀρχική ἔννοια τῆς λέξεως ἐμφανίζεται νά εἶναι καθαρά χωρική, μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου χάνει τή χωρική σημασία της καὶ ἀποκτᾶ τήν ἔννοια τῆς κίνησης τῶν ἀγαθῶν.

Τό ἐμπόριο δέν ὑπάγεται οὔτε στήν παραγωγή οὔτε στήν καταπόνηση, ἀλλά ἀποτελεῖ τό σύνδεσμο τῶν δύο αὐτῶν. Ἡ ἀνταλλαγή αὐτή τῶν ἀγαθῶν, πού εἶναι καί τό κύριο χαρακτηριστικό τοῦ ἐμπορίου, πραγματοποιεῖται σέ συγκεκριμένους τόπους (π.χ. ἀγορές, ἀποθήκες, καταστήματα χονδρικοῦ καὶ λιανικοῦ ἐμπορίου). Αὐτές οἱ τελευταῖες μονάδες καθῶς καὶ ὅλα τά σημεῖα τοῦ χώρου ὅπου γίνονται ἀγοραπωλησίαι οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἀποτελοῦν τήν καθαυτό ἐμπορική λειτουργία, ἡ ὁποία ἀφορᾶ τήν Πολεοδομία. Ἐπίσης, ἐκτός ἀπό τοὺς χώρους τῶν ἐμπορευμάτων, μιά ἐμπορική ἐ-

πιχείρηση έχει καί γραφεΐα ὅπου ἐπιτελοῦνται οἱ σχετι-
κῆς ὑπηρεσίες μέ τό ἐμπόριο. Τά τελευταῖα, ἀναλόγως, μπο-
ρεῖ νά εἶναι ἢ νά μήν εἶναι ἐνσωματωμένα στήν ἐμπορικῆ λει-
τουργία.

Ἡ ταξινόμηση τῶν κατηγοριῶν τῆς πολεοδομικῆς λειτουργί-
ας τοῦ ἐμπορίου καθορίζεται μέ βάση τίς χωροθετικῆς του
ιδιότητες. Ἀνάλογα μέ τό ἀντικείμενο τῆς δραστηριότητος
ἢ τή μορφή τῆς ἐπιχειρήσεως, διακρίνουμε τίς ἐξῆς κύριες
ὑποδιαίρέσεις τοῦ ἐμπορίου (Εα1. πίν. 6) :

- α. Κυρίως ἐμπόριο. Περιλαμβάνει ἐπιχειρήσεις πού ἀ-
γοράζουν προϊόντα γιά νά τά ξαναπουλήσουν.
- β. Ἐμπόριο μεταποιήσεως. Περιλαμβάνει ἐπιχειρήσεις
μεγάλης ἢ μικρῆς μεταποιητικῆς δραστηριότητος πού
στηρίζονται στή μετατροπή τῶν βασικῶν ὑλῶν σέ προ-
ϊόντα καταναλώσεως.
- γ. Ἐμπόριο ὑπηρεσιῶν. Περιλαμβάνονται ἐπιχειρήσεις
πού δέν προσφέρουν προϊόν ἀλλά ἐξυπηρέτηση (ὑπη-
ρεσία). Σ' αὐτή τήν κατηγορία ἀνήκουν κυρίως τά ἐ-
παγγέλματα.

(2). Τό ἐμπόριο⁸: Γενικά, οἱ ὑπό ἀνάπτυξη χῶρες παρου-
σιάζουν μιᾶ τάση ὑπερτροφίας τοῦ ἐμπορικοῦ δυναμικοῦ, καί
ἡ Ἑλλάδα δέν ἀποτελεῖ ἐξαίρεση σ' αὐτό.

Ὁ συνολικός ἀριθμός ἐμπορικῶν καταστημάτων, στήν ἀπο-
γραφή τοῦ 1969, ἔφτανε τίς 161.658, ἀπό τίς ὁποῖες:

26.760	ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεις	ἀσκοῦσαν	χονδρικό ἐμπόριο	16,5%
134.898	"	"	λιανικό	83,5%

Τό ἴδιο περίπου ἀποτέλεσμα προκύπτει σχετικῶς μέ τή συμμετοχή τοῦ
λιανικοῦ ἐμπορίου καί κατά τό 1958. Δέν ὑπάρχουν δηλαδή
ἐσωτερικῆς διαρθρωτικῆς μεταβολές. Ὡς πρός τόν ἀριθμό
τῶν καταστημάτων καί τῶν ἀπασχολουμένων κατά γεωγραφικό
διαμέρισμα στά 1969, ἔχουμε τόν Εα1. πίν. 2.

Εαλ.πίν.2*: Ελλάδα-Ήπειρος: Αριθμός καταστημάτων και απασχολούμενων κατά γεωγραφικό διαμέρισμα και νομό -1969

Διαμερίσματα	Χοντρικό εμπόριο				Λιανικό εμπόριο			
	Καταστήματα		Απασχολούμενοι		Καταστήματα		Απασχολούμενοι	
	Απόλ.	%	Απόλ.	%	Απόλ.	%	Απόλ.	%
Σύνολο Ελλάδας	26.760	100,0	85.213	100,0	134.898	100,0	237.631	100,0
Περιοχή Πρωτεύουσας	11.424	42,7	47.977	56,3	38.922	28,8	82.927	34,8
Λοιπή Στερεά+ Εύβοια	1.603	6,0	3.626	4,3	15.188	11,3	24.872	10,5
Πελοπόννησος	2.380	8,9	5.038	5,9	15.079	11,2	25.886	10,9
Ίόνια νησιά	392	1,5	805	1,0	3.636	2,7	5.409	2,3
Θεσσαλία	1.599	6,0	4.025	4,7	9.114	6,8	15.888	6,7
Μακεδονία	5.864	21,9	15.976	18,7	29.642	22,0	47.142	19,8
Θράκη	575	2,1	1.158	1,4	3.663	2,7	5.689	2,4
Νησιά Αιγαίου	1.253	4,7	2.490	2,9	8.053	6,0	11.879	5,0
Κρήτη	1.142	4,2	2.995	3,5	7.306	5,3	11.340	4,8
Ήπειρος/Νομοί	528	2,0	1.123	1,3	4.295	3,2	6.599	2,8
Άρτας	109	0,4	228	0,3	1.003	0,7	1.530	0,6
Θεσπρωτίας	50	0,2	96	0,1	552	0,4	829	0,4
Ίωαννίνων	268	1,0	602	0,7	1.970	1,5	3.109	1,3
Πρέβεζας	101	0,4	197	0,2	770	0,6	1.131	0,5

Πηγή: δ.π., σ.β-68, πίν. Β34.

Από τόν Εαλ.πίν.2. προκύπτουν τά εξής:

α. Το διαμέρισμα τής Ήπειρου σχετικά μέ τό χοντρικό εμπόριο, στόν αριθμό τόσο καταστημάτων όσο και τών απασχολούμενων, κατέχει τήν προτελευταία θέση σ'όλη τήν επικράτεια. Υπεριαχύει μόνο άπέναντι στά Ίόνια νησιά. Ως πρός τό λιανικό εμπόριο, κατέχει επίσης τήν αντιπροτελευταία θέση στά καταστήματα και τήν αντιπροτελευταία θέση στους απασχολούμενους και υπερिशύει μόνο άπέναντι στά Ίόνια νησιά και τή Θράκη.

β. Μεγαλύτερος αριθμός καταστημάτων (50%) και απασχολούμενων (53,6%) από όλους τούς άλλους νομούς του διαμερίσματος στό χοντρικό εμπόριο συγκεντρώνεται

νεται στό Ν. Ίωαννίνων. Τό ίδιο ίσχύει σχετικά μέ τό λιανικό έμπόριο στό Ν. Ίωαννίνων, όπου ο άριθμός συγκέντρωσης καταστημάτων είναι 46% καί άπασχολουμένων 47%.

γ. Στο Ν. Ίωαννίνων οί άπασχολούμενοι στό λιανικό έμπόριο άποτελοϋν τό 84% τοϋ συνόλου τών άπασχολουμένων μέ τό έμπόριο, ένώ στό σύνολο τής Ελλάδας αύτοί είναι ποσοστό 73,6%.

12132. Ή λειτουργία τών γραφείων⁹

Όρισμός: Τό γραφεΐο άποτελεΐ τό χώρο εργασίας τών εργαζομένων στην κρατική διοίκηση ή στό μή παραγωγικό μέρος μιās έπιχειρήσεως.

Διακρίνονται δύο βασικές κατηγορίες γραφείων, άνάλογα μέ τό είδος τοϋ φορέα.

Τά γραφεΐα τής κρατικής λειτουργίας.

Τά γραφεΐα τών ιδιωτικῶν έπιχειρήσεων.

Ή κατηγορία τών γραφείων τών ιδιωτικῶν έπιχειρήσεων είναι εύρεία για τό λειτουργικό πρίσμα καί καλύπτει σειρά έτερογενῶν πολεοδομικῶν λειτουργιῶν. Παράδειγμα τά γραφεΐα άναψυχής, τών πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων, τής βιομηχανίας κτλ. Τό χαρακτηριστικό τής λειτουργίας τών ιδιωτικῶν γραφείων είναι ή άμεση οίκονομική διάστασή της.

Άρα, ή πολεοδομική λειτουργία "γραφεΐα" είναι διαφορετική άπό τήν όμώνυμη οίκονομική έννοια. Έδῶ ή έννοια "γραφεΐο" ύποδεικνύει τό γραφεΐο τής ιδιωτικῆς έπιχείρησης οίκονομικής φύσεως.

Ή άναλογική αύξηση τής συμμετοχῆς τών γραφείων στό σύνολο τών πολεοδομικῶν λειτουργιῶν άκολουθεΐ τήν τεχνολογική, τή βιομηχανική καί τήν οίκονομική άνάπτυξη.

Τά ιδιωτικά γραφεΐα μέ κριτήριο τό είδος τής όργανώσεως στην όποία άνήκουν, διακρίνονται στά έξῆς:

α. Τά γραφεΐα τοϋ πρωτογενοϋς τομέα είναι άμελητέα.

β. Γραφεία επιχειρήσεων του δευτερογενούς τομέα.

γ. Γραφεία επιχειρήσεων του τριτογενούς τομέα.

Ἡ λειτουργική ταξινόμηση τῶν γραφείων γιά τήν ἀνεύρεση τῶν μοναδιαίων λειτουργικῶν εἰδῶν τους, ἐξαιτίας τῆς χρήσεως στοιχείων τῆς ΕΣΥΕ πού εἶναι κυρίως οἰκονομικῆς φύσεως, δέν εἶναι ἀπόλυτα λειτουργική. Αὐτή περιλαμβάνει τίς ἑξῆς γενικές κατηγορίες:

α. Γραφεία πρωτογενούς τομέα.

β. Γραφεία δευτερογενούς τομέα (π.χ. βιομηχανία ἐπίπλου καί εἰδῶν ἐπιπλώσεως).

γ. Γραφεία τριτογενούς τομέα.

γ1. Γραφεία χοντρικοῦ ἐμπορίου (π.χ. ηλεκτρικῶν εἰδῶν).

γ2. Γραφεία λιανικοῦ ἐμπορίου (μεγάλα καταστήματα).

γ3. Γραφεία δικτύων.

γ31. Ἐνέργειες, ἐπιπλοωνίες.

γ32. Μεταφορές (πλοοί, ὁδικές, θαλάσσιες κτλ.).

γ4. Τράπεζες, λοιπά οἰκονομικά ἰδρύματα καί ἀσφάλειες.

γ5. Γραφεία διευκολιώσεως ὑποθέσεων (π.χ. ἀκινήτων, λογιστικά, γραφεία τεχνικῶν).

δ. Λοιπά γραφεία.

γ61. Γραφεία ἀναψυχῆς καί πολιτιστικῆς δραστηριότητος.

γ62. Γραφεία κοινωνικῆς πρόνοιας.

γ63. Γραφεία ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων.

γ64. Γραφεία ἀθλητισμοῦ.

12133. Ἡ κρατική λειτουργία¹⁰

Ὁρισμός: Ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς παλαιότερες καί σημαντικότερες λειτουργίες τῶν ἀνθρώπινων οἰκισμῶν, μέ τήν ἔννοια ὅτι ἐπειδή ἐκπροσωποῦσε τό κοινωνικό σύνολο ἡ

ταν στενά συνδεδεμένη στις κοινωνίες αυτές με τή (μαγικο-) θρησκευτική λειτουργία.

Ἡ συμμετοχή τῆς κρατικῆς λειτουργίας στό σύνολο τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς αὐξάνεται συνεχῶς.

Ἡ κρατική λειτουργία: Ὑποδιαιρεῖται ἀπό τή διοικητική ἐπιστήμη σέ τρεῖς κύριες λειτουργίες.

α. Τή νομοθετική (π.χ. βουλή, γερουσία).

β. Τή διοικητική ἢ ἐκτελεστική (ἀρχηγός κράτους).

γ. Τή δικαστική (δικαστήρια).

Οἱ τρεῖς αὐτές λειτουργίες ἀσκοῦνται ἀπό ὄργανα, τό σύνολο τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ τή δημόσια ἐξουσία.

Τά διοικητικά ὄργανα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους διακρίνονται στά κεντρικά καί τά περιφερειακά.

Ἡ ὑποδιαίρεση τῆς κρατικῆς λειτουργίας πού εἶδαμε παραπάνω εἶναι ὀριζόντια καί συμπληρώνεται κατὰ τή διοικητική ἐπιστήμη καί ἀπό ἄλλη κατακόρυφη. Δηλαδή:

α. Μία πρώτη ομάδα λειτουργιῶν ἀναφέρεται στήν ἀσκηση ἐξουσίας: ἐπιτελικές λειτουργίες ἢ λειτουργίες διακυβερνήσεως.

β. Μία δεύτερη ομάδα ἀναφέρεται ἀμέσως στό κοινωνικό σύνολο: κύριες λειτουργίες.

γ. Μία τρίτη ομάδα ἀναφέρεται στήν ἐσωτερική ὀργάνωση: βοηθητικές λειτουργίες.

Ἡ κάθε ομάδα ἀποτελεῖται ἀπό ἓνα σύνολο κατηγοριῶν λειτουργιῶν.

Ταξινόμηση τῆς κρατικῆς λειτουργίας. Οἱ κύριες λειτουργίες τῆς διοικήσεως (κατὰ ὀριζόντια σχέση) εἶναι οἱ τέσσερις παρακάτω καί ἀπασχολοῦσαν τό 1956 (στήν Ἑλλάδα) καί τό 1969 (Ἀθήνα) τά ἐξῆς ποσοστά % ὑπαλλήλων.

Εα1.πίν.3**.Δομή κρατικής λειτουργίας στην Ελλάδα

	1956 (Ελλάδα)	1969 (Αθήνα)	
	Δημόσ.πολι- τικοί υπάλ- ληλοι, υπάλ. μέ σύμβαση	Υπηρεσίες υπουργείων	Υπηρεσίες υπ.+έποπτ. οργ.ή ΝΠΔΔ
	Απασχολ. %	Απασχολ. %	Απασχολ. %
1. Λειτουργία διακυβέρνησης	43,8	50,4	32,1
2. " οίκονομίας	18,2	23,6	24,4
3. " κοινωνικής μέριμνας	12,7	21,0	38,9
4. " εκπαίδευσης καί πολ/ων δραστηριο- τήτων	25,3	5,0	4,6

Πηγή: Α.-Φ. Λαγόπουλος, "Κρατική λειτουργία", έρευνα πολεοδομικών προτύπων ΕΜΠ, ΣΠΕ, Αθήνα 1977, σ.18.

Επίσης η Αθήνα συγκεντρώνει ποσοστό 37% του συνόλου των δημοσίων υπαλλήλων και τό ποσοστό αυτό φαίνεται να μεγαλώνει σημαντικά στά 1974.

Εα122. Παραγωγικές σχέσεις

1221. Είσαγωγή

Η συνολική κοινωνική δομή στον καθαρό κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής διακρίνεται στις έξι κοινωνικές τάξεις¹¹:

της α' φάσης (παράδοση)-έμποριοκρατική φάση (κυριαρχία έμπορίου, εμφάνιση έργοστασιακής παραγωγής),

τῆς β' φάσης (ἀλλαγὴ) - βιομηχανικὴ φάση (κυριαρχία μεγάλων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐμφάνιση μονοπωλίων).

Κοινωνικὲς τάξεις τῆς παράδοσης. Αὐτὲς ἀντιστοιχοῦν στὴν α' φάση, ὅπου ὁ κεφαλαιοκρατικὸς τρόπος παραγωγῆς δὲν ἔχει ἐμφανιστεῖ συνολικὰ. Οἱ πραγματικοὶ παραγωγοὶ ἀνήκουν στὸν προηγούμενο τρόπο παραγωγῆς καὶ εἶναι οἱ χωρικοὶ (πού παράγουν τροφή) καὶ οἱ τεχνίτες (πού παράγουν ἐμπορικὰ προϊόντα καὶ εἶναι ὀργανωμένοι σέ συντεχνίες). Μόνο ὀρισμένα προϊόντα (π.χ. ὑφάσματα) παράγονται στὴν ὑπαιθρο μέ τὸν κεφαλαιοκρατικὸν τρόπο παραγωγῆς. Ἔτσι, ἂν ὀριοθετήσουμε τίς κοινωνικὲς τάξεις τῆς παράδοσης, ἔχουμε:

1. Ἐμποροὶ καὶ κεφαλαιοῦχοι (διακιννοῦν πρῶτες ὕλες καὶ προϊόντα ἐργοστασίων).
2. Τεχνικοὶ καὶ ἐπιστήμονες (κατέχουν τὴ γνῶση τῶν μέσων παραγωγῆς).
3. Ἀριθμὸς πρῶην χωρικῶν (πού ἐργάζονται στὰ ἐργοστάσια).

Κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ ὀλιγάριθμη ἐκπροσώπηση τῶν δύο βασικῶν τάξεων 1 καὶ 3, οἱ ὅποιοι ἐλέγχουν τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ κατέχουν μόνο τὴν ἐργατικὴν δύναμη. Ἀκόμη μικρότερη εἶναι ἡ ἐκπροσώπηση τῆς ἐνδιάμεσης τάξεως 2.

Κοινωνικὲς τάξεις τῆς ἀλλαγῆς. Ἐμφανίζονται στὴ β' φάση τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ εἶναι:

1. Κεφαλαιοῦχοι (κἄτοχοι τῶν μέσων παραγωγῆς).
2. Πολυάριθμοι ὑπάλληλοι καὶ σῶμα τεχνικῶν καὶ ἐπιστημόνων (διατηροῦν σέ σημαντικό βαθμὸ τὴν αὐτονομία στὴν ἐργασία τους καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν μέσων παραγωγῆς).

3. Ἐργάτες (κατέχουν τὴν ἐργατικὴν δύναμη).

Ἡ κοινωνικὴ δομὴ πολώνεται ἀνάμεσα στοὺς κατόχους τῶν μέσων παραγωγῆς (βασικὰ τοῦ κεφαλαίου) καὶ τῶν ἐργατῶν

(ΒΒ22). Υπάρχει επίσης η τάση του διαχωρισμού της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής (οι πραγματικοί ιδιοκτήτες μένουν έξω από την παραγωγή ως εισοδηματίες) από τον έλεγχο των μέσων αυτών, ο οποίος διακπεραιώνεται από ένα σώμα διευθυντών και επιστημόνων (τεχνοδομή).

Η αντίθεση παράδοσης και αλλαγής προβάλλεται στην κοινωνική δομή μέσα από την ιστορική εξέλιξη του συνδυασμού των τρόπων παραγωγής (ΒΒ11).

1222. Οι κοινωνικές τάξεις στην Ελλάδα¹²

Εξετάζονται συνοπτικά, στο μέτρο που είναι αναγκαίο για τη γενική τοποθέτησή τους στην ανάλυση της κοινωνικής ομάδας των οίκισμών μελέτης. Η συνολική κοινωνική δομή στην Ελλάδα περιλαμβάνει τις παρακάτω κοινωνικές τάξεις.

Την αγροτική τάξη. Δεν είναι μία τάξη, αλλά διαιρείται έσωτερικά. Θεωρείται ότι ανήκει στην παράδοση, αλλά έντάσσεται στη συνολική κοινωνική δομή με την προοδευτική ένταξη του πρωτογενούς τομέα στις διαδικασίες του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής (Εα12112).

Την αστική τάξη. Σ' αυτήν ανήκουν όσοι έχουν τον οικονομικό έλεγχο πάνω στα μέσα παραγωγής και στην εργασία των άλλων. Δέ συμπεριλαμβάνονται σ' αυτήν οι μικροί εργοδότες (π.χ. βιοτέχνες ή έμποροι με δύο τρεῖς βοηθούς) που ανήκουν σε μία ένδιάμεση κατηγορία, μεταξύ αστικής και μικροαστικής τάξης.

Τη μικροαστική τάξη. Χωρίζεται σε δύο τμήματα που περιλαμβάνουν τρεῖς κατηγορίες. Τό πρώτο τμήμα αποτελείται από τη μικροαστική τάξη της παράδοσης, (άπασχολούμενοι για δικό τους λογαριασμό μικροπαραγωγοί, έμποροι κτλ.). Τό δεύτερο τμήμα αποτελείται από τη μικροαστική τάξη της αλλαγής I (προέρχεται κυρίως από τη διόγκωση του μη χειρωνακτικού τριτογενούς τομέα που συνοδεύει την εξέλιξη του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής (Εα12132, Εα12133)) και

από τή μικροαστική τάξη τής αλλαγής ΙΙ.

Ἡ τελευταία θεωρεῖται ἐνδιάμεση τής μικροαστικῆς καί τής ἐργατικῆς τάξης καί διαθέτει ἐλάχιστο βαθμό αὐτονομίας στήν ἐργασία της.

Τήν ἐργατική τάξη. Περιλαμβάνει ὅλους τούς μισθωτούς πού ἐργάζονται χειρωνακτικά καί δέν κατέχουν παρά μόνο τήν ἐργατική τους δύναμη. Μέρος της εἶναι τό λεγόμενο βιομηχανικό προλεταριάτο.

Σύμφωνα μέ τήν ἔρευνα πού ἀναφέρθηκε, ἡ συνολική κοινωνική δομή στήν Ἑλλάδα σχετικά μέ τά μεγέθη τῶν κοινωνικῶν τάξεων κατά τίς χρονικές τομές 1961 καί 1971, ὅπως προκύπτει ἀπό τά στοιχεῖα τής ΕΣΥΕ, ἐμφαίνεται στοῦ παρακάτω πίνακες¹³.

Εαλ. πίν. 4** : Ἑλλάδα: Συνολική κοινωνική δομή 1961-71

	Σύνολο κοινωνικῆς δομῆς			
	1961		1971	
	ἀπ. ἀρ.	%	ἀπ. ἀρ.	%
Ἄστική τάξη	116.657	4,70	138.080	5,28
Μικροαστική τῆς παράδ.	1.101.558	44,36	1.094.700	41,87
Μικροαστική τῆς ἀλλ. (I)	161.422	6,50	196.846	7,53
Μικροαστική τῆς ἀλλ. (II)	449.610	18,11	460.340	17,61
Ἐργατική τάξη	653.850	26,33	724.780	27,72
	2.483.097		2.614.746	

(συνεχίζεται) ὅπου

Ἄγροτική τάξη				Λοιποί			
1961		1971		1961		1971	
ἀπ. ἀρ.	%	ἀπ. ἀρ.	%	ἀπ. ἀρ.	%	ἀπ. ἀρ.	%
33.618	1,35	19.900	0,76	830.39	3,34	118.180	4,52
768.037	30,93	711.660	27,22	333.521	13,43	383.040	14,65
-	-	-	-	161.422	6,50	196.846	7,53
-	-	-	-	449.610	18,11	460.340	17,61
157.449	6,34	64.500	2,47	496.401	19,99	660.280	25,25
959.104		796.060		1.523.993		1.818.686	

Πηγή: Ἔδρα Πολεοδομίας Β' τῆς Π.Σ.Α.Π.Θ. *2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα*, Θεσ/νίκη 1977, σ. Β-35, Β-36.

Είναι φανερό από τούς προηγούμενους πίνακες ότι η κοινωνική δομή στην Ελλάδα, κατά τις χρονικές τομές 1961-71 δέ δείχνει να τείνει σε ούσιαστικές διαρθρωτικές μεταβολές. Οι μικρές τροποποιήσεις που σημειώθηκαν είναι προς την κατεύθυνση της αλλαγής και της πόλωσης της κοινωνικής δομής. Η κοινωνική ομάδα που εξετάζεται εντάσσεται κυρίως, με μία πρώτη θεώρηση, στην αγροτική τάξη και στους "λοιπούς". Αυτό όμως θα φανεϊ καθαρότερα από την κατηγορία των επαγγελματιών και από τα υπόλοιπα στοιχεία που θα αναλύσουμε παρακάτω (Εα32212).

Εα13. Τά κύρια χαρακτηριστικά του οικιστικού δικτύου
Εα131. Γενικά της Ελλάδας¹⁴

Η σύγχρονη οργάνωση του δικτύου των ελληνικών οικισμών είναι τό αποτέλεσμα της ιδιαιτερότητας της σύγχρονης ελληνικής κοινωνικής δομής (Εα12) και της διαλεκτικής σχέσης της με τό οικολογικό περιβάλλον (Εα11).

Η βιομηχανική ανάπτυξη, κυρίως μετά τό 1920, έστω και καθυστερημένα έπέφερε όξυνση των αντιφάσεων μεταξύ παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων, μεταξύ πόλεως και υπαίθρου καθώς και μεταξύ κοινωνικών τάξεων στις πόλεις. Τό αποτέλεσμα των αντιφάσεων αυτών είναι η βάση της δημιουργίας των πόλων και των άξόνων ανάπτυξεως του ελληνικού χώρου. Παράλληλα, τό δίκτυο των ελληνικών οικισμών παρουσιάζει μία αύστηρή ιεραρχική οργάνωση που συσχετίζεται άμεσα με τή γραφειοκρατική οργάνωση της ελληνικής κεφαλαιοκρατικής κοινωνικής δομής.

Εα132. Χωρολογικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου οικιστικού δικτύου Ελλάδας

(1). Η Κλ. Λεοντίδου - Γεράρδη¹⁵, για να προσδιορίσει τούς πόλους και τούς άξονες ανάπτυξης της χώρας καθώς

καί τίς διάφορες χωρολογικές κατηγορίες τῶν οἰκισμῶν τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἑλλάδας, ἀξιολόγησε ὅλους τοὺς οἰκισμούς μέ βάση τά ἐξῆς κριτήρια:

I. Τό ρυθμό πληθυσμικῆς μεταβολῆς κάθε οἰκισμοῦ σέ σχέση μέ τή φυσική κίνηση τῆς χώρας.

II. Τίς ἐλιπτικές δυνάμεις πού παρουσιάζονται στό δίκτυο μεταξύ τῶν οἰκισμῶν.

III. Τόν κυκλοφοριακό φόρτο τοῦ δικτύου.

Οἱ προσδιοριζόμενες ἔτσι γενικές χωρολογικές κατηγορίες οἰκισμῶν κατατάσσονται μέ συνδυασμό τῶν προηγούμενων κριτηρίων σέ 10 τελικές κατηγορίες, πού φαίνονται παρακάτω¹⁶:

α. Κατηγορίες 1 καί 2. "Βασικά κέντρα χώρας":

Τά δύο βασικά κέντρα τῆς χώρας ἀποτελοῦν καί τοὺς σημαντικότερους πόλους ἀνάπτυξης (περιοχή πρωτεύουσας -θεσ/νίκη) καί προσδιορίζουν τόν κυριότερο ἄξονα ἀνάπτυξης πού εἶναι γύρω ἀπό τόν ὀδικό ἄξονα πού συνδέει τοὺς δύο κυριότερους αὐτούς πόλους ἀνάπτυξης τῆς χώρας.

β. Κατηγορίες 3 καί 4. "Κεντρικοί οἰκισμοί":

Ἀποτελοῦν τοὺς δευτερεύοντες πόλους ἀνάπτυξης τῆς χώρας (Πάτρα, Λάρισα, Ἰωάννινα κτλ.) καί προσδιορίζουν τοὺς πρωτεύοντες (Ἀθήνα - Βόλος - Λάρισα - θεσ/νίκη, Ἀθήνα - Πάτρα) καί δευτερεύοντες (Πάτρα - Ἰωάννινα, Ἡράκλειο - Χανιά) ἄξονες ἀνάπτυξης τῆς χώρας.

γ. Κατηγορίες 5 καί 6. "Σχετικῶς κεντρικοί οἰκισμοί":

Χαρακτηρίζονται ἐκεῖνοι πού ἀποτελοῦν περιορισμένα ὑπερτοπικά κέντρα ἀνάπτυξης (π.χ. Χανιά, Ἀγρίνιο, Τρίκαλα, Καβάλα κτλ.) καί προσδιορίζουν δευτερεύοντες ἄξονες ἀνάπτυξης τῆς χώρας.

- Ἀποτελοῦν τοπικά κέντρα ἀνάπτυξης (π.χ. Βέροια, Νάουσα, Ἄρτα, Ἄργος κτλ.) καί προσδιορίζουν δευτερεύοντες καί τριτεύοντες ἄξονες ἀνάπτυξης τῆς χώρας.

Βρίσκονται σέ πρωτεύοντες (π.χ. Κατερίνη, Κόρινθος, Αϊγίο κτλ.) ή σέ δευτερεύοντες (π.χ. Άρτα, Άργος, Καρδίτσα κτλ.) άξονες ανάπτυξης.

Βρίσκονται στήν εύρεία περιφέρεια τών βασικῶν πόλων ανάπτυξης (π.χ. Άσβεστοχώρι, Κόρινθος).

Οι σχετικά κεντρικοί οίκισμοί παρουσιάζουν έξίσου σχεδόν εύμενεΐς συνθήκες πληθυσμικῆς μεταβολῆς (κυρίως οι μεγαλύτεροι π.χ. Άγρίνιο, Τρίκαλα, Χανιά κτλ. αλλά και όρισμένοι μικρότεροι, π.χ. Ήγουμενίτσα, Οινόφυτα κτλ.), παραμένουν στασιμοί (κυρίως οι μικρότεροι π.χ. Τρίπολη, Θήβα, Κιλκίς κτλ.) ή ύφίστανται μείωση (π.χ. Καβάλα, Καλαμάτα, Σέρρες, Χαλκιδών κτλ.).

δ. Κατηγορίες 7 και 8. "Σχετικῶς άκραῖοι οίκισμοί": Χαρακτηρίζονται έκεινοι πού άποτελοῦν περιορισμένα τοπικά κέντρα ανάπτυξης (π.χ. Γιαννιτσά, Πρέβεζα, Έδεσσα, Καστοριά κτλ.) και προσδιορίζουν άξονες ανάπτυξης τρίτης και τέταρτης κατηγορίας. Άποτελοῦν σημαντικά τοπικά κέντρα, αλλά βρίσκονται στα γεωγραφικά άκρα τῆς χώρας ή σέ νησιά (π.χ. Κομοτηνή, Εάνθη, Μυτιλήνη, Έρμούπολη κτλ.). Βρίσκονται σέ δευτερεύοντες ή τριτεύοντες άξονες ανάπτυξης ή σέ νησιά (π.χ. Νιγρίτα, Φάρσαλα, Νάξος, Κάλυμνος, Λέρος κτλ.)

Όρισμένοι από τούς σχετικά άκραίους οίκισμούς παρουσιάζουν πληθυσμική στασιμότητα, οι περισσότεροι μείωση και λίγοι από αυτούς έντονη πληθυσμική μείωση.

ε. Κατηγορίες 9 και 10. "Άκραῖοι οίκισμοί":

Χαρακτηρίζονται οι οίκισμοί έκεινοι πού δέν άποτελοῦν αξιόλογα κέντρα ανάπτυξης και βρίσκονται γενικά είτε σέ μικρῆς σημασίας (τέταρτης κατηγορίας) άξονες ανάπτυξης (π.χ. Φιλιατρά, Σουφλί) είτε έξω άπ'αυτούς, στα γεωγραφικά άκρα τῆς χώρας

καί στά νησιά (π.χ. Κόνιτσα, Ληξούρι, Σκόπελος, Σύμη, Μαργαρίτι, Άμοργός κτλ.).

Τό συνοπτικό συμπέρασμα γιά τή διαμόρφωση τῶν τελικῶν ἱεραρχικῶν κατηγοριῶν εἶναι¹⁷:

- Ἡ διαφοροποίηση μεταξύ τῶν κατηγοριῶν εἶναι σημαντικότερη στίς ἀνώτερες βαθμίδες κατηγοριῶν (1 ὡς 5) ἐνῶ στίς κατώτερες ἀσαφής, τείνουσα πρὸς ἕνα συνεχές.
- Ὁ ἀριθμός τῶν οἰκισμῶν τοὺς ὁποίους κάθε κατηγορία περιλαμβάνει βαίνει ἀύξανόμενος ἀπὸ τὴν πρῶτη πρὸς τὴν τελευταῖα.

Ἐκεῖνο πού ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιά τὸ οἰκιστικό δίκτυο τῆς Ἑλλάδας, εἶναι ὅτι ἐμφανίζονται δύο "πρῶτες" πόλεις ("primate" cities) ἡ Ἀθήνα καί ἡ Θεσσαλονίκη, καί ὄχι μία (π.χ. τὸ Παρίσι πού ἔχει σημαντικὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀμέσως ἐπόμενη πόλη) ἢ καμιὰ (ὅπως π.χ. στίς Η.Π.Α., ὅπου ὑπάρχουν πολλές σημαντικὲς πόλεις), ὅπως παρατηρεῖται συνήθως.

Αὐτὸ ἐξηγεῖται, γιὰτί ἡ ἀνυπαρξία ἐνδιάμεσης βαθμίδας μεταξύ τῶν κατηγοριῶν 2 καί 3 ὁδηγεῖ στὴν ἐντονη ἀπομάκρυνση τῆς κατηγορίας 2 (Θεσ/νίκη) ἀπὸ τὴν εὐθεία τῶν ὑπόλοιπων πόλεων, ἔτσι ὥστε νὰ παρουσιάζονται δύο, καί ὄχι μία, "πρῶτες πόλεις".

(2). Ἡ χωρολογικὴ ταξινόμηση τοῦ δικτύου τῶν οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδας, μέ ἔμφαση στίς λειτουργίες τους, τοὺς πόλους καί τοὺς ἄξονες ἀνάπτυξης, ἀπέτελεσε ἀντικείμενο μιᾶς ἄλλης θεωρητικῆς προσέγγισης, πού θά παρουσιαστεῖ συνοπτικά καί αὐτὴ παρακάτω σχετικὰ μέ τὰ κυριότερα σημεῖα της, ἂν καί συμφωνεῖ βασικά μέ τὴν προηγούμενην θέσιν πού ἀναπτύχθηκαν.

Στὴν ἐργασία αὐτὴ δύο ἦταν τὰ κύρια σημεῖα¹⁸:

- I. Μέ ἀπλή μέθοδο χαρακτηρίστηκαν ὅλοι οἱ οἰκισμοί (ἀπὸ 5.000 κάτ. καί πάνω), ἀνάλογα μέ τὴν τάξη μεγέθους, ὡς καθαρά βιομηχανικοὶ ἢ ἐμπορικοὶ οἰκισμοὶ ἢ καί τὰ δύο σέ ἕνα διαφορο-

ποιημένο οίκισμό - κέντρο.

II. Μέ συγκεκριμένη μεθοδολογία χαρακτηρίστηκαν οι πολωμένες περιφέρειες και οι πόλοι ανάπτυξης.

Γιά τό σημείο I τής λειτουργικής ταξινόμησης τῶν οίκισμῶν χρησιμοποιήθηκαν δύο δείκτες.

α. Ὁ λειτουργικός δείκτης, πού δείχνει τή σημασία κάθε λειτουργίας στόν κάθε οίκισμό τής συγκεκριμένης ομάδας. Ὁ δείκτης αὐτός προκύπτει ἀπό τή διαίρεση τοῦ ποσοστοῦ ἀπασχόλησης σέ μιά λειτουργία διά τοῦ μέσου ὄρου τῶν ποσοστῶν ἀπασχόλησης στήν ἴδια λειτουργία καί γιά τή συγκεκριμένη ομάδα τῶν οίκισμῶν.

β. Ὁ δείκτης εἰδίκευσης, πού βγαίνει ἀπό τό ἄθροισμα ὄλων τῶν λειτουργικῶν δεικτῶν ἑνός οίκισμοῦ ὅπου διακρίνεται ἡ κυρίαρχη λειτουργία.

Σχετικά μέ τό σημείο II, αὐτό προκύπτει ἀπό τήν οἰκονομική θεωρία τής κυριαρχίας τοῦ F. Perroux, πού ἐξασκοῦν μερικοί οίκισμοί πάνω στους οίκισμούς τής περιφέρειάς τους.

Ἡ ἔννοια τής πόλωσης στηρίζεται στά ἑξῆς δύο δεδομένα:

α. Στήν ἀλληλεξάρτηση (σύνδεση) τῶν οίκισμῶν μέ βάση τίς οἰκονομικές τους ροές (π.χ. ροές ὀδικῆς κυκλοφορίας, μεταφορῶν, τηλεγραφημάτων κτλ.).

β. Στήν ἱεραρχία μέ βάση αὐτές τίς συνδέσεις.

Ὁ χῶρος πού ὀρίζεται μέ βάση τοὺς πόλους ανάπτυξης καί τίς πολωμένες περιφέρειές τους εἶναι καί αὐτός πολωμένος μέ μιά εὐρύτερη ἔννοια πού ξεπερνᾷ ἀκόμη καί τά σύνορα τής χώρας.

Ἡ ἰδιομορφία του συνίσταται στό ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα σύνολο ἀπό ἐνόητες ἢ οἰκονομικούς πόλους, πού διατηροῦν μέ ἕναν πόλο ἀνώτερης τάξης πιά πολλές ἀνταλλαγές ἢ συνδέσεις ἀπ' ὅ,τι μέ κάθε ἄλλο πόλο τής ἴδιας τάξης.

Ἡ ἐφαρμογή τής θεωρίας τῶν πόλων ανάπτυξης καί τῶν πολωμένων περιφερειῶν στήν Ἑλλάδα, σύμφωνα μέ αὐτή τή

μελέτη, γίνεται με βάση τα στοιχεία της όδικης κυκλοφορίας του 1970. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι τα παρακάτω:

Οι πόλοι ανάπτυξης του ελληνικού χώρου ακολουθούν τον άξονα (Δυτική Πελοπόννησος - βόρεια Πελοπόννησος - Αθήνα-ανατολική Στερεά και Θεσσαλία- Θεσσαλονίκη- ανατολική Μακεδονία - Κομοτηνή).

Πλάγιο τμήμα του άξονα σχηματίζεται στη δυτική πλευρά της Στερεάς προς τα Ίωάννινα καθώς και από Θεσσαλονίκη προς Δυτ. Μακεδονία κτλ. Επίσης από τη Λάρισα προς τα Τρίκαλα και την Καρδίτσα. Υπάρχουν μεμονωμένες περιπτώσεις έξω από τον άξονα (π.χ. Καλαμάτα, Τσίπολη, Σπάρτη, πόλεις νησιών κτλ.)

Οι πολωμένες περιφέρειες αφήνουν μερικές επιφάνειες έξω από τα όριά τους που είναι περιοχές ούδέτερου χαρακτήρα. Ως τέτοια περιοχή χαρακτηρίζεται και η περιοχή της Κόνιτσας με τους οικισμούς της.

Εα132. Συμπεράσματα. Από την αξιολόγηση του οικιστικού δικτύου Ελλάδας σύμφωνα με την άποψη Εα132(1) που παρουσιάστηκε συνοπτικά φάνηκε ότι η Κόνιτσα χαρακτηρίζεται ως "άκρατος οικισμός" χωρίς αξιόλογη ανάπτυξη στα γεωγραφικά άκρα της χώρας. Ενώ σύμφωνα με την άποψη Εα132(2) η περιοχή της Κόνιτσας χαρακτηρίζεται ως περιοχή ούδέτερου χαρακτήρα έξω από τις πολωμένες περιφέρειες.

1321. Χωρολογικές τάσεις των πολεολογικών λειτουργιών

13211. Η βιομηχανία¹⁹

Η λειτουργία της βιομηχανίας αποτελεί σήμερα παγκοσμίως (και για την Ελλάδα φυσικά) χωροταξικό φαινόμενο, δηλαδή επηρεάζεται βασικά από χωροταξικούς παράγοντες (π.χ. από την ακτινοβολία της που είναι περι-

φερειακού, έθνικού ή διεθνούς επίπεδου).

Οι χωροταξικοί παράγοντες σχετίζονται βέβαια με τα πολεοδομικά δεδομένα, είναι όμως τέτοιας φύσεως ώστε να μην οδηγούν σε τυπικές, γενικές ή ποσοτικές συσχετίσεις μεταξύ των κατηγοριών των οικισμών και των ειδών βιομηχανίας.

Ένας διαφορισμός της βιομηχανίας που για τα ελληνικά δεδομένα συγγενεύει με την πολεοδομική χωροταξική λειτουργική ταξινόμηση είναι ο έξης:

- α. Βαριά βιομηχανία Β
- β. Έλαφρά βιομηχανία Ε
- γ. Βιομηχανία βάσεως Εβ
- δ. Βιομηχανία τελειώματος Ετ

Οι υπάρχοντες κλάδοι βιομηχανικής δραστηριότητας σε όρισμένους από τους οικισμούς στην περιφέρεια μελέτης φαίνονται στον Εα1.πίν.5.

Εα1.πίν.5** Ήπειρος: Βιομηχανική δραστηριότητα κατά κλάδους, 1970

ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1971	Β		Β-Ετ					Εβ-τ				Ετ								
		34	38	31	32	33	36	37	22	23	25	29	20	21	24	26	27	28	30	35	39
Αθήνα	2.540.241	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Θεσσαλονίκη	557.360	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ιωάννινα	40.130					1					1		1	1							
Άρτα	20.538													1							
Αργοστόλι	7.595						1							1							
Λευκάδα	7.141													1							
Ήγουμενίτσα	4.453													1							

Πηγή: Α.-Φ. Λαγόπουλος, "βιομηχανία", έρευνα πολεοδομικών προτύπων ΕΜΠ, ΣΠΕ, Αθήνα 1977, σ. 123.

Σ.Σ. Οι αριθμοί 34, 38...39, αντιστοιχούν στην ομάδαποίηση της ΕΣΥΕ (δ.π., σ.16), π.χ. 20,21,22 είναι βιομηχανίες τροφίμων, ποτών, καπνού.

Επίσης, από τή διερεύνηση τοῦ δείκτη ἀπασχολήσεως στή βιομηχανία (τό 1963) προκύπτει τό συμπέρασμα ὅτι οἱ ὑψηλότεροι δείκτες (ἀπασχολήσεως στή βιομηχανία) ἐμφανίζονται κατά μήκος τοῦ ἄξονα ἀνάπτυξης πού ξεκινᾷ ἀπό τήν Πάτρα καί καταλήγει στήν Καβάλα, μέ μόνη ἐξαίρεση τό νομό Καστοριάς. Οἱ χαμηλότεροι δείκτες ἐμφανίζονται στή δυτική καί τή βόρεια, κυρίως, συνοριακή Ἑλλάδα.

13212. Τά γραφεῖα²⁰

Τά γραφεῖα καί τό λιανικό ἐμπόριο ἀποτελοῦν τόν κύριο οἰκονομικό πυρήνα τῆς πόλεως (Central Business District (C.B.D.)). Στήν Ἑλλάδα μόνο ἡ Ἀθήνα καί ἡ Θεσσαλονίκη καί πιθανῶς ἡ Πάτρα, ὁ Βόλος καί τό Ἡράκλειο παρουσιάζουν κύριους οἰκονομικούς πυρήνες, δηλαδή ἕναν ὑπολογίσιμο ἀριθμό οἰκοδομικῶν τετραγώνων, τά ὅποια χαρακτηρίζονται ἀπό τήν ὑπαρξη σημαντικοῦ ποσοστοῦ γραφείων καί ἐμπορικῶν καταστημάτων. Στά Χανιά καί τή Λάρισα παρουσιάζεται ἐπίσης τάση γιά διαμόρφωση C.B.D. Στά κέντρα τῶν ἐλληνικῶν οἰκισμῶν πού ἔχουν κάτω ἀπό 20.000 κατ., ἡ συμμετοχή τῶν γραφείων εἶναι ἀμελητέα. Στά κέντρα τῶν πόλεων πού ἔχουν 20-55.000 κατ. ἡ συμμετοχή τῶν γραφείων αὐξάνει συνεχῶς. (5% στούς μεγαλύτερους οἰκισμούς τῆς κατηγορίας). Στίς πόλεις πού ἔχουν 55-100.000 κατ. ἐμφανίζεται μεγαλύτερη ποικιλία γραφείων, καθώς καί αὐξηση τῆς συμμετοχῆς τους στό C.B.D. Κυρίως στίς πόλεις ἄνω τῶν 65.000 κατ. τό ποσοστό τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειας γραφείων λιανικοῦ ἐμπορίου ἐπί τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειας τοῦ πραγματικοῦ (εὐρύτερου τοῦ οἰκονομικοῦ) κέντρου φαίνεται νά κυμαίνεται μεταξύ ποσο-

στοῦ 25% καί 55% περίπου.

Στήν Ἀθήνα ἡ συμμετοχή τῶν γραφείων εἶναι ὑψηλή (26,10%) γιά τό κέντρο τοῦ Δήμου Ἀθηναίων καί 15,2% γιά τό κέντρο τοῦ Πειραιᾶ.

Στίς δύο μεγάλες κατηγορίες γραφείων πού ἐπισημάνθησαν (Εα12132) παρατηροῦνται τά ἑξῆς:

Ἀνεξάρτητα γραφεῖα ἐπιχειρήσεων τοῦ δευτερογενοῦς τομέα παρουσιάζουν οὐσιαστικά μόνο ἡ Ἀθήνα καί ἡ Θεσσαλονίκη. Ἐπίσης, οἱ ἔδρες γραφείων τοῦ τριτογενοῦς τομέα, συγκεντρώνονται ὡς ἐπί τό πλεῖστον στίς δύο μεγαλύτερες πόλεις καί σπάνια σέ ἄλλη.

13213. Ἡ κρατική λειτουργία²¹

α. Οἱ ἐπιτελικές λειτουργίες τείνουν νά καταλάβουν κεντροβαρική θέση σ' ἕναν οἰκισμό, δηλ. χωροθετοῦνται στό κέντρο του. Τά ἀνώτερα κλιμάκια τους χωροθετοῦνται στό κέντρο τῶν πρωτευουσῶν.

β. Τά κεντρικά κλιμάκια τῶν κύριων λειτουργιῶν τείνουν ἐπίσης νά χωροθετηθοῦν στό κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ, ἐνῶ τά ἀνώτερα κλιμάκια στό κέντρο τῶν πρωτευουσῶν (π.χ. ὑπουργεῖα).

γ. Οἱ βοηθητικές λειτουργίες ἀκολουθοῦν γενικά τίς προηγούμενες λειτουργίες ὡς πρός τή χωροθέτηση. Ἡ διοίκηση κατέχει πρωταρχική θέση στό κέντρο μιᾶς πρωτεύουσας, τόσο ὡς πρός τή λήψη ἀποφάσεων ὅσο καί ὡς πρός τήν πολεοδομική ἄποψη.

Ἐπίσης ἡ νομοθετική λειτουργία χωροθετεῖται κατά κανόνα στό κέντρο τῆς πρωτεύουσας, παρουσιάζει σχετική λειτουργική καί χωρική αὐτοτέλεια καί ἡ ἀκτινοβολία της εἶναι ἐθνικῆς κλίμακας.

Ἡ δικαστική λειτουργία περιλαμβάνει τά διάφορα δικαστήρια (π.χ. πολιτικά, ποινικά κτλ.), πού τείνουν νά χωροθετηθοῦν στό κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ ἢ πρός γειτονική του

θέση.

Ἡ χωρολογικὴ κατανομὴ τῆς λειτουργίας τῆς κρατικῆς λειτουργίας εἶναι στενά συνδεδεμένη μετὰ τοὺς πολεοδομικοὺς δείκτες - προδιαγραφές²², εἰδικότερα τοὺς μὴ χωροθετικούς ποιοτικούς, ἐξαιτίας τῆς ὑπάρξεως τοῦ προγραμματισμοῦ.

Ἡ χωρολογικὴ χωροθέτηση τῶν περιφερειακῶν διοικητικῶν λειτουργιῶν ὑπακούει σὲ διοικητικὰ κριτήρια, δηλ. εἶναι συνάρτηση τοῦ διοικητικοῦ ρόλου τῶν οἰκισμῶν.

Οἱ ἐλληνικοὶ οἰκισμοὶ μπορεῖ νὰ ὑποδιαιρεθοῦν, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ διοικητικοῦ ρόλου τους, στὶς ἑξῆς κατηγορίες: αἰ. πρωτεύουσα, αἱἰ. συμπρωτεύουσα, β. ἔδρες νομῶν, γ. ἔδρες ἐπαρχιῶν, δ. ἔδρες δήμων, ε. ἔδρες κοινοτήτων.

(Εα)13214. Συμπέρασμα

Ἀπὸ τίς χωρολογικὰς τάσεις τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν καὶ τίς μεταξὺ τους σχέσεις προκύπτει ὅτι στὴν Ἑλλάδα σὲ ἐθνικὴ καὶ περιφερειακὴ κλίμακα:

1. Ὁ χῶρος εἶναι κεντρικὰ ὀργανωμένος μετὰ πόλους (κύριοι πόλοι, Ἀθήνα-Θεσσαλονίκη), καὶ ἄξονες ἀνάπτυξης (κύριος ἄξονας Καβάλα - Θεσσαλονίκη - Ἀθήνα - Πάτρα).
2. Ὁ χῶρος εἶναι ὀργανωμένος ἱεραρχικὰ, οἰκονομικὰ καὶ γραφειοκρατικὰ.

Εα133. Πολεολογικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σύγχρονου οἰκιστικοῦ δικτύου Ἑλλάδας

1331. Τάσεις χωροθέτησης τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν

13311. Ἡ βιομηχανία²³

Εἶναι ἀπαραίτητη ἡ διαφοροποίηση μεταξὺ οἰκονομικῆς θεωρήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς βιομηχανίας τῆς

λειτουργικῆς θεωρήσεώς της καί τῆς ἐγκαταστάσεώς της, παρ' ὅλη τή στενή σχέση πού ὑπάρχει μεταξύ τους. Στό κεφαλαιοκρατικό οἰκονομικό σύστημα εἶναι χαρακτηριστικός ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἐπιχειρήσεων (κυρίως οἰκονομικό φαινόμενο) καί ἡ αὔξηση τῶν ἐγκαταστάσεών τους (γεωγραφικό φαινόμενο).

Ἡ βιομηχανία, μέ τήν πολεοδομική ἔννοια τοῦ ὄρου, καταλαμβάνει σήμερα θέσεις μέσα ἢ ἔξω ἀπό τοὺς οἰκισμούς.

Ἡ τάση σημαντικοῦ μέρους βιομηχανιῶν εἶναι φυγόκεντρη σχετικά μέ τήν κύρια λειτουργία τῆς ἐπιχειρήσεως, ἔξαιτίας διάφορων θετικῶν καί ἀρνητικῶν παραγόντων καί κεντρομόλα σχετικά μέ τή γενική λειτουργία (π.χ. διοίκηση, γενικές μελέτες κτλ.).

Σεῖρά παραγόντων ὡθεῖ τίς βιομηχανίες νά συγκεντρώνουν τίς ἐγκαταστάσεις τους σέ ὀργανωμένες ἢ ὄχι βιομηχανικές ζῶνες, στήν παρυφή τῶν μεγάλων πόλεων. Οἱ ἀρχές πού κατευθύνουν τή χωροθέτηση εἶναι διαφορετικές γιά τό κεφαλαιοκρατικό καί σοσιαλιστικό σύστημα, καί οἱ τέσσερις κατηγορίες βιομηχανίας πού καθορίστηκαν παραπάνω (Εα13211) παρουσιάζουν διαφορετικές τάσεις χωροθετήσεως, ἀκόμη καί στό ἐσωτερικό κάθε κατηγορίας, παρά τήν ὁμοιότητά τους. Γι' αὐτό, τό πρόβλημα τῆς χωροθετήσεως τῆς βιομηχανίας ἀπέτελεσε ἀντικείμενο κατασκευῆς μαθηματικῶν μοντέλων.

13312. Τό ἐμπόριο²⁴

Ἡ ἐξαιρετική ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου ἀπό τόν περασμένο ἤδη αἰῶνα, ὅταν αὐτό ἦταν συνάρτηση τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης, συντέλεσε ὥστε νά ἐκδιωχτοῦν ἀπό τὰ κέντρα τῶν σύγχρονων πόλεων ἡ κατοικία καί ἡ βιομηχανία καί νά συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ ὑψηλῆς ποιότητος ἢ σπάνιο ἐμπόριο καί γραφεῖα ἐπιχειρήσεων. Τό ἐμπόριο καί τὰ γραφεῖα εἶναι στενά συνδεδεμένα χωρικά καί λειτουργικά καί

άποτελούν τούς βασικούς παράγοντες έλξης του κέντρου πόλεως, καθώς και τίσ βασικές λειτουργίες του επιχειρησιακού κέντρου (Central Business District ή C.B.D.). Μιά ανάλυση τών κατηγοριών καθώς και τά είδη έμπορίου φαίνονται στον πίνακα Εα1.πίν.6, ανάλογα μέ τό είδος τής παρεχόμενης έξυπηρέτησης (Α,Β,Γ), τή συχνότητα χρήσεως έκ μέρους τών καταναλωτών (Δ) και τή χωροθέτηση τής κάθε κατηγορίας στον οίκισμό (Ε) (Εα12131).

Εα1.πίν.6*. Έλλάδα: Ταξινόμηση έμπορίου κατά κατηγορίες και είδη

Έπιχειρησιακή λειτουργία			Συχνότητα χρήσεως	Χωροθέτηση έντός οίκισμού
Α	Β	Γ	Δ	Ε
Κυρίως έμπόριο	Χονδρικό	-Μεταποιησίμο -Καταναλώσεως μέ αποθήκες -Καταναλώσεως χωρίς αποθήκες		Περιφερειακό Περιφ.-κεντρικό Κεντρικό
	Λιανικό		Καθημερινό Άνάμιαλο Σπάνιο	Περιφερειακό Περιφ.-κεντρικό Κεντρικό
Έμπόριο με ταπεινήσεως	Λιανικό		Καθημερινό	Περιφερειακό
Έμπόριο υπηρεσιών	-Προσωπικές υπηρεσίες -Υπηρεσίες έ- πιδιορθώσεων -Υπηρεσίες με- ταποιησεως -Διάφορες ύπη- ρεςίες		Καθημερινό	Περιφερειακό
			Άνάμιαλο/ Σπάνιο	Περιφερειακό
			Καθημερινό Σπάνιο	Κεντρικό Περιφερειακό

Πηγή: Ι. Λαγοπούλου, "Έμπόριον", έρευνα πολεοδομικών προτύπων ΕΜΠ, ΕΠΕ, Άθήνα 1974, σ.10.

13313. Τά γραφεῖα²⁵

Ἡ λειτουργία τῶν γραφείων εἶναι κατ' ἔξοχήν συνδεδεμένη μέ τό κέντρο τῶν πόλεων. Γραφεῖα καί λιανικό ἐμπόριο ἀποτελοῦν, ὅπως εἶδαμε, τόν οἰκονομικό πυρήνα τῆς πόλεως (C.B.D.).

Τόσο τά ἀνώτερα κλιμάκια μιᾶς ἐπιχειρήσεως, ὅσο καί τά μικρότερης ἀκτινοβολίας γραφεῖα χωροθετοῦνται σέ θέσεις ὑψηλῆς προσπελασιμότητας, οἱ ὁποῖες μεταφράζονται στό ἐλάχιστο κόστος τῆς πληροφορίας καί στή μέγιστη ροή τῶν πελατῶν. Δεδομένου ὅτι ὁ τεμαχισμός μιᾶς ἐπιχειρήσεως εἶναι λειτουργικῆς φύσης, κάθε μοναδιαῖο λειτουργικό στοιχεῖο παρουσιάζει ἴδιες τάσεις χωροθέτησης πού ἐπηρεάζονται σέ τελευταία ἀνάλυση ἀπό τό κοινωνικό πλαίσιο.

13314. Ἡ κρατική λειτουργία²⁶

Τό ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας ἐπιβάλλει ἐπίσης νά ἐξετάσουμε συνοπτικά τίς χωροθετικές τάσεις ὀρισμένων ποιοτικῶν πολεοδομικῶν δεικτῶν (χωροθετικῶν), πού ἀναφέρονται σέ χαρακτηριστικές περιπτώσεις τῆς κρατικῆς λειτουργίας καί πού ὅμοιες μέ μερικές ἀπ' αὐτές παρουσιάστηκαν κατά τήν ἀποτύπωση τῶν λειτουργιῶν στό κέντρο τῶν οἰκισμῶν μελέτης.

- Στούς οἰκισμούς οἱ ὁποῖοι εἶναι ἔδρα τῆς κοινότητας, ἡ λειτουργία τῆς κοινότητας χωροθετεῖται στό κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ (Εβ. πίν. 1/6β₂₂).
- Στούς ἀστικούς καί ἡμιαστικούς οἰκισμούς ἄσχετα μέ τό διοικητικό ρόλο τους, οἱ ἔδρες τῶν ἐνοριῶν χωροθετοῦνται μέ σχετική ὁμοιομορφία στό σύνολο τῆς ἔκτασής τους. Στούς ἀγροτικούς οἰκισμούς, ἡ ἔδρα τῆς ἐνορίας κατέχει ἐπίσης κεντρική θέση (Εβ. πίν. 1/16α₁₁).

- Στίς κοινότητες, ή λειτουργία τής δημόσιας τάξεως τείνει νά καταλάβει κεντρική θέση. Τό ίδιο φαινόμενο παρατηρείται στίς έδρες δήμων και έπαρχιων (ΕΒ.πίν.1/15β₁).
- Στίς έδρες έπαρχίας και τούς δήμους, τά είρηνοδικεία (Β' τάξης) τείνουν νά καταλάβουν κεντρική θέση.
- Στίς έδρες νομών, οί λειτουργίες τής νομαρχίας κατανέμονται σέ πλήθος έγκαταστάσεων, έκτός από λίγες περιπτώσεις όπου υπάρχει Διοικητήριο.
- Στίς δύο πρωτεύουσες, οί έφορεΐες (και τά ταμεία) χωροθετοϋνται τόσο στό κέντρο όσο και στήν περιφέρεια.

(Εα) 13315. Συμπέρασμα

Ή χωροθέτηση των λειτουργιών στό έσωτερικό του οίκισμοϋ αποδεικνύει ότι και ο αστικός χῶρος είναι επίσης κεντρικά, οίκονομικά και γραφειοκρατικά οργανωμένος. Έξαίρεση αποτελούν ορισμένες λειτουργίες του τριτογενούς τομέα (π.χ. καθημερινό λιανικό έμπόριο, άνώμαλο λιανικό έμπόριο, έμπόριο προσωπικών υπηρεσιών καθώς και γραφεία π.χ. ενέργειας, επικοινωνίας, Τραπεζών, έλεύθερων επαγγελμάτων), πού έχουν όμως περιορισμένη οίκονομική σημασία. Σχετική εξαίρεση έμφανίζει και ή βιομηχανία (κυρίως βιοτεχνία) πού τείνει νά έμφανίσει μιá δική της κεντρικότητα.

Μπορούμε λοιπόν νά θεωρήσουμε ότι ο αστικός χῶρος διαρθρώνεται γύρω από δύο πόλους²⁷:

- Έναν πόλο τριτογενούς - τεταρτογενούς φύσεως (τό κέντρο πόλεως),
- και ένα δευτερογενούς (βιομηχανικές ζώνες).

Αυτοί οί δύο πόλοι αποτελοϋν τό γενικότερο πόλο "έργασία", πού αντιπαρατίθεται στόν πόλο "κατοικία". Ή χωρική αυτή διαφοροποίηση χαρακτηρίζει τό βιομηχανικό τρόπο πα-

ραγωγής και προκύπτει διαλεκτικά από την τεχνική διαίρεση της εργασίας.

Εα14. Συμπεράσματα για την παραγωγή του χώρου και των πολεολογικών λειτουργιών στην Ελλάδα και ειδικότερα στην περιφέρεια Έρευνας

1. Οίκοιολογικό περιβάλλον- παραγωγικές δυνάμεις (υποδομή). Ο ήπειρωτικός κορμός της Ελλάδας καταλαμβάνεται από τις "Ελληνίδες", που αποτελούν συνέχεια των "Δειναρίδων", με γενική κατεύθυνση ΒΒΔ → ΝΝΑ. Από την έσωτερική τους καμπύλη πλευρά προβάλλουν βραχείς όρεινοι κλάδοι που κατευθύνονται προς τα ανατολικά. Έτσι, οι σημαντικότερες ελληνικές πεδιάδες, εξαιτίας της μορφολογικής αυτής δομής, έξωθούνται προς τα παράλια του Αιγαίου και τις περιοχές της βόρειας Ελλάδας (Εα.πίν.1). Η τυπική αυτή δειναρινή κατεύθυνση επηρεάζει την κυκλοφορία των κύριων ποταμών καθώς και τη μορφή των περισσότερων λεκανών απορροής της χώρας (Εα112).

Από τις τέσσερις κλιματικές περιοχές, στις οποίες μπορούμε να διαχωρίσουμε τη χώρα (Εα113(5)), η περιοχή Έρευνας αντιστοιχεί στην όρεινη και εν μέρει στην ήπειρωτική με κλίμα ένδιάμεσο ή μεταβατικό, και με αύξημένες νεφώσεις (Εα113(2)) και βροχοπτώσεις (Εα113(3)) όσο προχωρούμε από τα παράλια προς το έσωτερικό και από νότο προς βορρά. Προς το παρόν έχουμε λίγες πληροφορίες για την περιφέρεια Έρευνας σχετικά με τη χλωρίδα (Εα114(1)) και την πανίδα (Εα114(2)), που αντιστοιχούν στο συγκεκριμένο αυτό κλίμα.

Οι, από πρώτη άποψη, περιορισμένες φυσικές παραγωγικές δυνατότητες της περιφέρειας Έρευνας σχετικά με τη γεωργική γη, καθορίζονται σαφέστερα αν τις εντάξουμε συνοπτικά σε γενικό επίπεδο χώρας, σύμφωνα με τους τομείς παραγωγής.

Σχετικά με τόν πρωτογενή τομέα, η μέν ἀλιεία ἀφορᾶ ἐν μέρει μιά παραλιακή μόνο ζώνη τῆς περιφέρειάς μας καί ἐντάσσεται στίς περιορισμένες σημερινές δυνατότητες τοῦ κλάδου (Εα12111). Σημαντικότερη θέση κατέχει ἡ γεωργία πού χαρακτηρίζεται ἀπό μερικά γενικά χαρακτηριστικά σέ ἐπίπεδο χώρας (Εα12112), ὅπως ἡ προοδευτική ἐγκατάλειψη τῆς ἐξωστρεφοῦς τάσεως καί ἡ στροφή πρὸς τήν ἐσωτερική ἀγορά, ἡ μηχανοποίηση στό πλαίσιο τῆς οἰκογενειακῆς παραγωγῆς, ἡ προώθηση τῶν ἐντατικῶν καλλιεργειῶν γιά μικρά καί μεσαῖα ἀγροκτήματα καί ἐκτατικῶν γιά μεγάλα καί ἡ ἐπικράτηση τῆς οἰκογενειακῆς ἐκμετάλλευσης τῆς μέσης ἀγροτικῆς ἐπιχείρησης καί τοῦ ἀνεξάρτητου εἰσπορευματο - παραγωγῶ.

Βέβαια, τό πλαίσιο αὐτό πού ἀναφέραμε ἀφορᾶ τή γεωργία πού κατανέμεται κατά μήκος τοῦ "παραγωγικοῦ ἄξονα", ὁ ὁποῖος συμπίπτει γενικά μέ τόν ἀναπτυξιακό ἄξονα" τῆς χώρας καί ὅπωςδήποτε ἰσχύει ἐν μέρει στήν περιφέρεια ἔρευνας. Τίς εἰδικότερες συνθήκες τῆς γεωργίας πού ἀφοροῦν τήν "Ἠπειρο καί τὸ Ν. Ἰωαννίνων θά τίς δοῦμε στό Εα231.

Ἡ κτηνοτροφία συγκεντρώνεται κατά 50% στή Β. Ἑλλάδα, ὅπου γίνεται μέ νομαδική μορφή (10-1500 κεφ.), ἐνῶ τὰ δάση αποτελοῦν ἐλάχιστα ἀξιοποιημένο κλάδο τῆς χώρας. Ἡ "Ἠπειρος καί εἰδικότερα ὁ Ν. Ἰωαννίνων εἶναι βοσκότοποι καί ἔχουν δάση. Ἡ παραγωγική τους ὁμως ἀξιοποίηση ἐντάσσεται στό εὐρύτερο στάδιο ὑπανάπτυξης τῶν κλάδων αὐτῶν.

Ὁ δευτερογενῆς τομέας (Εα1212) καί εἰδικότερα ἡ βιομηχανία ἀκολουθεῖ, κατά τίς διάφορες φάσεις ἀνάπτυξῆς της, νομοτέλειες πού ὑπακούουν στό γενικό ἀναπτυξιακό μοντέλο τῆς χώρας, τό ὁποῖο ἀκολουθεῖ γενικά τόν ἀναπτυξιακό ἄξονα. Δηλαδή, συνήθως, ἀπρογραμματίστη συγκέντρωση κατά μήκος κύριων ὑπεραστικῶν κυκλοφοριακῶν ἀξόνων. Ἐτσι, ὁ Ν. Ἰωαννίνων δέ συμπεριλαμβάνεται στοῦς

νομούς ταχείας έκβιομηχάνισης, ούτε στην πρώτη (1958) ούτε στη δεύτερη φάση ανάπτυξης της παρόλο που διαθέτει πρώτες ύλες (Εα12122 και Εα222).

Η υπερτροφία που εμφανίζεται στον τριτογενή τομέα (Εα1213) στην Ελλάδα, δε συμβαδίζει με την υπανάπτυξη του εμπορίου στην περιφέρεια έρευνας. Έτσι η "Ηπειρος τόσο στο χοντρικό εμπόριο όσο και στο λιανικό, κατέχει μιά από τις τελευταίες θέσεις σε επίπεδο Ελλάδας (Εα1. πίν.2). Η υπανάπτυξη αυτή του τριτογενούς τομέα στην "Ηπειρο, συνδυάζεται με τη συγκέντρωσή του κυρίως στο Ν. Ιωαννίνων. Έτσι, συγκεντρώνεται εκεί το 50% των καταστημάτων και το 53,6% των απασχολούμενων στο χοντρικό εμπόριο, καθώς και το 46% των καταστημάτων και το 47% των απασχολούμενων στο λιανικό εμπόριο.

2. Παραγωγικές σχέσεις (δομή). Η σύγχρονη κεφαλαιοκρατική δομή στην Ελλάδα διαμορφώθηκε σε άμεση εξάρτηση με τις ξένες επιρροές και σε διαλεκτική σχέση με το οίκολογικό της περιβάλλον (Δδ11).

Τελικά, η σχέση αυτή καθόρισε και τα χαρακτηριστικά τόσο της κοινωνίας της όσο και της φύσεώς της. Η συνολική κοινωνική δομή στην Ελλάδα στα 1961 και 1971 δέν τείνει σε ουσιαστικές διαρθρωτικές αλλαγές και φαίνεται στον Εα1.πίν.7.

Εα1.πίν.7. Ελλάδα: Συνολική κοινωνική δομή με ποσοστό % των κοιν.τάξεων, 1961-71

Συνολική κοιν.δομή	Κοιν.τάξεις		Άγροτική τάξη		Λοιποί	
	1961	1971	1961	1971	1961	1971
Άστική τάξη	4,70	5,28	1,35	0,76	3,34	4,52
Μικροαστική τάξη της παράδοσης	44,36	41,87	30,93	27,22	13,43	14,65
Μικροαστική τάξη της αλλαγ. I	6,50	7,53	—	—	6,50	7,53
" " " " II	18,11	17,61	—	—	18,11	17,61
Έργατική τάξη	26,33	27,72	6,34	2,47	19,99	25,25

Στόν Εα1.πίν.7 φαίνεται ότι σέ επίπεδο Ἑλλάδας γενικά ὑπερέχουν ποσοτικά οἱ ἐξῆς κοινωνικές τάξεις κατά σειρά:

1. Ἡ μικροαστική τῆς παράδοσης
2. Ἡ ἐργατική τάξη
3. Ἡ μικροαστική τῆς ἀλλαγῆς (II)
4. Ἡ μικροαστική τῆς ἀλλαγῆς (I)
5. Ἡ ἀστική τάξη.

Εἰδικότερα στήν ἀγροτική τάξη ὑπερέχει ἡ μικροαστική τῆς παράδοσης, ἐνῶ στούς "λοιπούς" (π.χ. ἐλληνικά ἀστικά κέντρα) ὑπερέχει:

1. Ἡ ἐργατική τάξη
2. Ἡ μικροαστική τῆς ἀλλαγῆς (III)
3. Ἡ μικροαστική τῆς παράδοσης.

Ἀπό τήν παράθεση αὐτή τῶν κοινωνικῶν τάξεων στή σύγχρονη Ἑλλάδα προβάλλουν ὡς χαρακτηριστικές τάξεις στή συνολική κοινωνική δομή τῆς ἡ μικροαστική τῆς παράδοσης καί ἡ ἐργατική τάξη πού ἀνήκουν ἀντίστοιχα στήν α' καί β' φάση τοῦ καπιταλισμοῦ (Εα121). Ἡ οὐσιαστική αὐτή διαφοροποίηση τῆς κοινωνικῆς δομῆς καθώς καί μιά μικρή κατεύθυνση πρὸς τήν ἀλλαγῆ καί τήν πόλωση εἶναι βασικά χαρακτηριστικά τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς κοινωνίας.

3. Ἡ παραγωγή τοῦ χώρου (ἀνωδομή). Ἡ οἰκονομική ἀντίφαση μεταξύ πόλης καί ὑπαίθρου στό βιομηχανικό τρόπο παραγωγῆς συντελεῖ στή δημιουργία κεντρικότητας τόσο σέ χωροταξικό επίπεδο (ἐθνικό ἢ περιφερειακό) μέ τούς πόλους καί ἄξονες ἀνάπτυξης ὅσο καί σέ ἀστικό επίπεδο.

Ἡ γραφειοκρατική ὀργάνωση τοῦ ἐλληνικοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ, δηλαδή ἡ ὀργάνωση τῆς οἰκονομίας καί τῆς διαδικασίας λήψεως ἀποφάσεων κατά ἱεραρχικές βαθμίδες, προβλήθηκε στό χῶρο μετά τό 1920 μέ τή μορφή τῆς ἱεραρχίας τῶν οἰκισμῶν.

Ἡ λειτουργική ὀργάνωση τοῦ ἐθνικοῦ, τοῦ περιφερειακοῦ καί τοῦ ἀστικοῦ χώρου ἀντανανκλᾶ τό κύριο χαρακτηριστικό τῆς ἐλληνικῆς κεφαλαιοκρατικῆς κοινωνικῆς δομῆς, πού εἶναι ἡ συγκέντρωση τῆς λήψης ἀποφάσεων καί τῆς οἰκονομί-

ας στά χέρια τῆς ἀρχουσας τάξης.

Ἀπό τὴν κατάταξη τῶν πόλων καὶ τῶν ἀξόνων ἀνάπτυξης τῆς χώρας (Εα132) προκύπτει ὅτι τὰ Ἰωάννινα, πού χαρακτηρίζονται ὡς κεντρικός οἰκισμός, συνδέονται μέσο τοῦ δευτερεύοντα ἄξονα, Ἰωάννινα- Πάτρα, μέ τό υπόλοιπο ἀστικό δίκτυο τῆς χώρας. Τά χωρολογικά αὐτά χαρακτηριστικά τοῦ δικτύου οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα (Εα132) ἀκολουθοῦνται καί ἀπό ἀντίστοιχα πολεολογικά (Εα133).

Πάντως τό κύριο χαρακτηριστικό τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἑλλάδας εἶναι ὅτι ἐμφανίζονται δύο βασικά κέντρα, ἡ Ἀθήνα καί ἡ Θεσσαλονίκη, καί ἕνας πρωτεύοντας ἄξονας πού συνδέει Καβάλα - Θεσσαλονίκη - Ἀθήνα - Πάτρα. Ἡ Κόνιτσα, πού χαρακτηρίζεται ὡς ἀκραῖος οἰκισμός, καί ἡ ἐπαρχία της βρίσκονται ἔξω ἀπό τοὺς πόλους καί τοὺς ἄξονες ἀνάπτυξης τῆς χώρας σέ ἐντελῶς ἀπομονωμένη καί οὐδέτερη περιοχή (Εα132). Τό γεγονός αὐτό σέ συσχετισμό μέ τίς ἰδιομορφίες τοῦ οἰκολογικοῦ περιβάλλοντος καί τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς εὐρύτερης περιφέρειάς της, εἶναι θεμελιῶδες γιά τόν καθορισμό τῆς κοινωνικῆς δομῆς τῆς περιοχῆς πού θά μελετήσουμε εἰδικότερα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Εα2. Τό περιφερειακό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Εα21. Οἰκολογία τῆς Ἠπείρου - Ν. Ἰωαννίνων

Εα211. Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους²⁸

2111. Ἡπειρος

Γεωγραφικά ὄρια. Καταλαμβάνει τό βορειοδυτικό τμήμα τῆς Ἑλλάδας καί εἶναι χώρα κυρίως ὄρεινή. Ἀνατολικά ὀρίζεται ἀπό τήν ὄροσειρά τῆς Πίνδου καί νότια ἀπό τό βύθισμα τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Δυτικά βρέχεται ἀπό τό Ἰόνιο πέλαγος καί τά βόρεια σύνορά της ὀρίζονται ἐγκάρσια ἀπό ὄροσειρές πού συνεχίζονται στήν Ἀλβανία.

Μορφή τοῦ ἐδάφους. Ἡ ὄρεινότητα τῶν ἐδαφῶν της δημιουργεῖται ἀπό τή συνεχή καί ὑψηλή ὄροσειρά τῆς Πίνδου πού ἐπεκτείνεται στό νότο ὡς τόν Κορινθιακό κόλπο καί ἀποτελεῖ τή σπονδυλική στήλη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδας (βόρεια καί νότια Πίνδος), καθώς καί ἀπό ἄλλες ὄρεινές δέσμες παράλληλες καί μέ ἄδρές γραμμές δυτικότερά της. Ὅλες αὐτές οἱ ὄροσειρές ἔχουν τή χαρακτηριστική ΒΒΔ-ΝΝΑ κατεύθυνση, παράλληλη πρός τήν ἀκτογραμμή καί ἀποτελοῦν τή νότια προέκταση τῶν Δειναρίδων τῆς δυτικῆς Βαλκανικῆς (Εα111). Ἀνάμεσα στίς ἐπιμήκεις ὄροσειρές σχηματίζονται στενές καί ἐπιμήκεις χαμηλές ἢ ὑψηλές λεκάνες πού ἔχουν τή μορφή ὄροπεδίου (Εα111).

Τοπική μορφολογική σημασία ἔχουν τά συσσωρευμένα κορύματα²⁹, στούς πρόποδες τῶν δυτικῶν βουνοπλαγιῶν πού εἶναι κατά κανόνα ἀπότομες, τά ὁποῖα μέ τήν πρόοδο τῆς διαβρώσεως κατατμήθηκαν σέ σειρά λόφων. Ἡ σημασία τους γιά τούς οἰκισμούς εἶναι μεγαλύτερη, γιατί ἀποτελοῦν ὑδροφόρα στρώματα τά ὁποῖα ἐμφανίζουν πηγές στήν ἐπαφή τους μέ τό ὑποκείμενο ἀδιαπέραστο στρῶμα τοῦ φλύσχη³⁰.

2112. Ν. Ἰωαννίνων. Γεωγραφικά ὄρια (Α.πίν.1. χάρτης Ν. Ἰωαννίνων).

Ὁ νομός συνορεύει βόρεια μέ τήν Ἀλβανία (Βόρειος Ἡπειρος) ἀνατολικά μέ τούς νομούς Καστοριάς, Γρεβενῶν καί Τρικιάλων, νότια μέ τούς νομούς Ἄρτας καί Πρέβεζας καί δυτικά μέ τό νομό Θεσπρωτίας καί ἐν μέρει μέ τήν Ἀλβανία (Βόρειος Ἡπειρος).

Μορφή τοῦ ἐδάφους. Ἡ κατανομή τοῦ ἐδάφους γίνεται ὡς ἑξῆς:

Ἐδάφη πεδινά	162,7 τ.χλμ.	ἢ 3,3%
" ἡμιορεινά	401,0 "	ἢ 8,3%
" ὄρεινά	4.426,0 "	ἢ 88,4%

4.989,7 = 4990 τ.χλμ.

Ἡ μεγάλη ὄρεινότητα τοῦ νομοῦ ἀφείλεται στήν ὄροσειρά τῆς Πίνδου καθώς καί σέ ἄλλες ὄρεινές δέσμες πού βρίσκονται δυτικότερα ἀπ' αὐτήν καί οἱ ὁποῖες σχηματίζουν τρία ὄρεινά "κύματα" πού ἔχουν μορφή λεπιῶν (Α.πίν.1).

Ἡ πρώτη δέσμη, δυτικά τῆς Πίνδου μέ κατεύθυνση ἀπό Βορρά πρὸς Νότο, σχηματίζεται ἀπό τό Δοῦσκο ἢ Μερόπη τήν Τύμφη, τό Μιτσικέλι καί τό Ξεροβούνι.

Ἡ δεύτερη δέσμη περιλαμβάνει τό Μακρύκαμπο, τόν Κασιδιάρη, τό ὄρος Κουρέντων καί τόν Τόμαρο.

Τέλος, ἡ τρίτη δέσμη περιλαμβάνει τά ὄρη Τσαμαντᾶ καί τά ὄρη Σουλίου.

Ὅλες αὐτές οἱ ὄροσειρές ἔχουν τή χαρακτηριστική ΒΒΔ - ΝΝΑ (δειναρική) κατεύθυνση.

Ἀνάμεσα στίς ἐπιμήκεις ὄροσειρές σχηματίζονται κυρίως στενές καί ἐπιμήκεις χαμηλές λεκάνες ἢ ὑψηλές μέ μορφή ὄροπεδίου ὅπως στά δυτικά τῆς Κόνιτσας, γύρω ἀπό τή λίμνη τῶν Ἰωαννίνων, κατά μήκος τοῦ Παλαμᾶ κ.ἄ.

Εα212. Τό υδρογραφικό δίκτυο³¹

2121. Ἡπειρος

Ἡ χαρακτηριστική παράλληλη διάταξη τῶν ὄροσειρῶν τῆς Ἡπείρου μέ κατεύθυνση σχεδόν ἀπό βορρά πρὸς νότο, δημιουργεῖ ἰδιαίτερες συνθήκες γιὰ τό σχηματισμό παράλληλων λεκανῶν ἀπορροῆς καί ποτάμιων ρευμάτων τῆς ἴδιας κατεύθυνσης.

Γενικά, οἱ ποταμοί τῆς Ἡπείρου (π.χ. Ἀῶος, Καλαμᾶς, Ἀχέρων, Λοῦρος, Ἀραχθός, Ἀχελῷος κτλ.) εἶναι πλούσιοι ἐν νερό ἐξαιτίας τῶν ἄφθονων βροχοπτώσεων καί χιονοπτώσεων τῆς περιοχῆς (Εα213).

2122. Ν. Ἰωαννίνων

Κυρίως οἱ παράλληλες πρὸς τὴν ἀκτογραμμὴ λεκάνες καί κοιλάδες τοῦ νομοῦ ἀποτελοῦν περιοχὲς συγκέντρωσης τῶν ὑδάτων καί σχηματισμοῦ ποτάμιων ρευμάτων. Τό κύριο υδροκριτικό σημεῖο τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ περιοχή Μετσόβου (Εα112) ἀπὸ ὅπου πηγάζουν, ὁ Ἀῶος, ὁ Ἀραχθός καί ὁ Ἀχελῷος (ὅπως ἐπίσης καί ὁ Θεσσαλικὸς Πηνειός).

Εα213. Οἱ κλιματολογικὲς συνθήκες³²

2131. Ἡπειρος

Βροχοπτώσεις. Δέχεται τίς μεγαλύτερες βροχοπτώσεις ἀπὸ ὅλες τίς ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας. Σέ ὀρισμένα σημεῖα τῆς Β. Πίνδου τό ἐτήσιο ὕψος βροχῆς ὑπερβαίνει τίς 2.000 χλσμ. Αὐτό ὀφείλεται στοὺς νοτιοδυτικούς ἀνέμους πού προέρχονται ἀπὸ τίς θαλάσσιες περιοχὲς. Οἱ ἀνεμοὶ αὐτοὶ φτάνουν γεμάτοι ὑγρασία καί προσκρούουν στὴν ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου προκαλώντας βροχοπτώσεις (Εα1133). Μεγάλες εἶναι ἐπίσης καί οἱ χιονοπτώσεις πού συχνά διακόπτουν τίς συγκοινωνίες.

Άνεμοι. Τό καλοκαίρι καί τήν άνοιξη έπικρατοῦν οἱ δυτικοί ὡς βορειοδυτικοί, ένῶ τό χειμῶνα καί τό φθινόπωρο οἱ βόρειοι καί οἱ νοτιοδυτικοί (Ea1134).

Τό κλίμα. Έξαιτίας τῆς έναλλαγῆς τῆς μορφολογίας τοῦ έδάφους καί τῆς γειτνίασῆς της μέ τή θάλασσα έμφανίζει μεγάλη ποικιλία κατά περιοχές.

Οἱ χαμηλές παραλιακές περιοχές τῆς Ἡπείρου χαρακτηρίζονται ἀπό κλίμα σχετικά ἥπιο ἢ μέ μορφή μεταβατική ἀπό θαλάσσιο μεσογειακό πρὸς ἠπειρωτικό καί μέ μέση έτήσια θερμοκρασία 17° ὡς 18° περίπου.

Στό έσωτερικό τό κλίμα παρουσιάζεται ἠπειρωτικό μέ μέση έτήσια θερμοκρασία 13° - 15° στά πεδινά, ένῶ στά ὄρηνα εἶναι πολύ χαμηλότερη.

Χαρακτηριστικό τοῦ κλίματος εἶναι ὅτι ἀπό τῆς μεριά ὅστε - ρεῖ σέ θερμομετρικές ὀξύτητες σέ σύγκριση μέ τήν ὑπόλοιπη Β. Ἑλλάδα (Μακεδονία, Θράκη) ἀπό τήν ἄλλη ὑπερτερεῖ πολύ σέ ὑγρασία (Ea1135).

2132. Ν. Ἰωαννίνων

Βροχοπτώσεις. Τό Μέτσοβο μέ 1.431 χλσμ. καί τά Ἰωάννινα μέ 1.195 ὕψος ὑδάτινης στήλης δέχονται τίς μεγαλύτερες βροχοπτώσεις ἀπ' ὅλα τά κατοικημένα μέρη τῆς Ἑλλάδας (Ἀθήνα 384 χλσμ.).

Οἱ χιονοπτώσεις εἶναι μεγάλες, οἱ συγκοινωνίες διακόπτονται συχνά καί πολλοί οἰκισμοί ἀπομονώνονται. Σέ γενικές γραμμές τό κλίμα τοῦ νομοῦ ἀκολουθεῖ τό κλίμα τῆς εύρύτερης περιοχῆς τῆς Ἡπείρου.

Άνεμοι. Τό καλοκαίρι καί τήν άνοιξη έπικρατοῦν ἄνεμοι δυτικοί ὡς βορειοδυτικοί, ένῶ τό χειμῶνα βόρειοι καί νοτιοδυτικοί.

Κλίμα. Τό κλίμα τοῦ νομοῦ εἶναι μεταβατικό, ἀπό θαλάσσιο μεσογειακό πρὸς κεντροευρωπαϊκό μέ ἠπειρωτική ἀπόκλιση. Τό γεγονός αὐτό ὀφείλεται στό σχηματισμό χαμηλῶν καί ἀπομονωμένων λεκανῶν μεταξύ τῶν παράλληλων ὀροσειρῶν. Στίς λεκάνες αὐτές έμφανίζονται "κλιματικές

νησίδες".

Ἡ περιοχή βρίσκεται μεταξύ τῶν ἐτήσιων ἰσοθέρων τῶν 17° καί $17,5^{\circ}$ καί τὰ ὄρεινά τμήματά της μεταξύ 13° - 15° (Ἀθήνα $18,5^{\circ}$) (Eα1131). Ἡ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων παγώνει σπάνια. Τόν Ἰανουάριο, ἡ μέση θερμοκρασία στὰ Ἰωάννινα εἶναι $5,1^{\circ}$ (Ἀθήνα $9,1^{\circ}$), ἐνῶ τόν Ἰούλιο 24° (Ἀθήνα $26,9^{\circ}$) καί τόν Αὐγουστο $24,6^{\circ}$ (Eα2131).

Eα214. Ἡ χλωρίδα καί ἡ πανίδα³³. Ἡπειρος -N. Ἰωαννίνων
Ἐντάσσονται στό εὐρύτερο πλαίσιο πού ἀφορᾷ τήν Ἑλλάδα, ὅπως εἶδαμε προηγουμένως (Eα114).

Eα22. Οἱ πρῶτες ὕλες³⁴ στήν Ἡπειρο -N. Ἰωαννίνων

Eα221. Γεωλογία τῆς Ἡπείρου³⁵

Ἡ μορφολογία τῆς Ἡπείρου (Eα2111) ἐρμηνεύεται ἀπό τή γεωλογική της κατασκευή. Ἡ Ἡπειρος ἀνήκει στή ζώνη πτυχώσεων τῆς δυτ. Ἑλλάδας. Οἱ ὄρεογόνες πτυχώσεις πού δημιουργήθηκαν κατά περιόδους (π.χ. Πυρηναιϊκή, Σαβιική κτλ.) προκάλεσαν τήν ἀνάδυση τῶν ἀσβεστολιθικῶν ὄροσειρῶν μέ τήν ἀρχική μορφή πτυχῶν³⁶ τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ παράλληλα συνεχιζόταν ἡ ἰζηματογένεση τῶν νεώτερων πετρωμάτων, ἀνάμεσα στίς λιμναῖες λειάνες καί στά βουνά, ὡς τήν τελική διαμόρφωση τῆς γεωτεκτονικῆς μονάδας τῆς Ἡπείρου.

Τά ἐπιμήκη ἀσβεστολιθικά βουνά τῆς Ἡπείρου εἶναι γεωλογικά "ἀντίκλινα" συνήθως κεκλιμένα καί ἀπωθημένα πρός τά δυτικά, πάνω στό ἀργιλλοψαμμιτικό σύστημα τοῦ φλύσχη. Ἀλλά καί ὁ φλύσχη ἔχει πολύπλοκες πτυχώσεις, ἐτσι ὥστε ἡ Ἡπειρος νά συνίσταται ἀπό πολυάριθμες ἀνορθωμένες πτυχώσεις καί τεκτονικά λέπια μέ ἄξονα BBA - NNA καί γενική κατάκλιση τῶν πτυχῶν πρός τά δυτικά.

Οἱ τελευταῖες διαρρήξεις πού ἔγιναν παράλληλα καί ἐγκάρσια πρός τίς γεωλογικές πτυχωσιγενεῖς ζῶνες, δημιούρ-

γησαν τίς ταφροειδεῖς μακριές κοιλάδες τῆς Ἠπείρου, οἱ ὁποῖες εἶναι ζῶνες καταβυθίσεων στίς ἀρχικές θέσεις "συγκλίνων". Οἱ ποταμοί ἐπίσης ἀκολουθοῦν τίς παράλληλες ἢ ἐγκάρσιες τεκτονικές γραμμές τῶν πτυχώσεων. Ἡ ἀπουσία ἐκρηξιγενῶν πετρωμάτων κύρια στήν Ἠπειρο εἶχε ἀρνητικό ἀποτέλεσμα ὡς πρός τή δημιουργία ἀξιόλογης μεταλλοφορίας σέ μεταλλικά ἰδίως μεταλλεύματα.

Εα222. Ὁ ὀρυκτός πλοῦτος

2221. Ἠπειρος - Συμπεράσματα

Στήν Ἠπειρο δέ συνέτρεξαν εὐνοϊκές συνθήκες μεταλλογένεσης, γι' αὐτό καί ὑστερεῖ ἀπέναντι στήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Μόνο στόν τομέα δημιουργίας πετρελαίων ἐμφανίζεται κάποια ἐλπίδα.

Συνοπτικά, ἡ Ἠπειρος κατά τή γεωλογική ἔρευνα φαίνεται ὅτι μπορεῖ νά διαθέτει τά ἑξῆς μεταλλεύματα (Α. πίν.1. χάρτης Ν. Ἰωαννίνων).

Μεταλλικά μεταλλεύματα. Στή ΒΑ πλευρά τοῦ Ν. Ἰωαννίνων, στόν τομέα Βούρμπιανης-Βωβούσας ὑπάρχουν περιορισμένες μάζες ὀφειολίθων πού συνήθως συνοδεύονται ἀπό ποικίλα βαρέα μέταλλα.

-Χαλκός. Στούς οἰκισμούς: Βούρμπιανη, Βωβούσα, Φλαμπουράρι, Ἀβδέλα καί Περιβόλι Πίνδου. Πουθενά δέν εἶναι ἄξιος ἐκμετάλλευσης.

-Σίδηρος. Στούς οἰκισμούς: Κεράσοβο, Ἄρματα, διάφορα σημεῖα τοῦ Σμόλικα κτλ. σέ ἀσήμαντες ὅμως ποσότητες.

-Χρωμίτης. Σημειώνεται σέ διάφορα σημεῖα τῆς Πίνδου κυρίως στήν περιοχή τῆς Βούρμπιανης καί στά χωριά Ζούζουλη, Ἄρματα, Ἀετομηλίτσα καί Ἐλατοχώρι Κόνιτσας. Ἐξαιτίας τῆς ἀξίας του, ὅσοδήποτε μικρή ποσότητά του εἶναι ἐμπορεύσιμη.

-Μαγγάνιο. Ἐμφανίζεται σέ πολλά σημεῖα τῆς Ἠπείρου, ἀλ-

- λά είναι χωρίς μεταλλευτική οίκονομική σημασία.
- Άμιαντος. Σέ διάφορες θέσεις (π.χ. Βούρμπιανη, Φλαμπουράρι), όχι όμως σέ αξιόλογες συγκεντρώσεις.
  - Τάλκης. Σέ άσήμαντες ποσότητες.
  - Ολιβίνης. Μεγάλη μάζα καθαρού όρυκτοϋ συναντάται στίς περιοχές Βούρμπιανης, Βωβούσας καθώς καί στή δ. Ήπειρο.
  - Όρυκτό άλάτι. Είναι ή μόνη γνωστή περίπτωση συγκροτημένου καί έκμεταλλεύσιμου κοιτάσματος άλατος πάχους 200 μ. στό χωριό Βορδό ή Μονολίθι τοϋ Ν. Ίωαννίνων στήν κοιλάδα τοϋ Ήραχθου.
  - Γύψος. Τό όρυκτό αυτό άποτελεϊ θετικό πλούτο για τήν Ήπειρο γιατί υπάρχουν μεγάλα κοιτάσματα καί εύνοϊκές συνθήκες έξορυξας καί μεταφορας του. Επίσης, έπισημαίνονται θεϊο, φώσφορος καί άσβεστόλιθοι.
  - Όρυκτοί άνθρακες. (Λιγνίτες, λιθάνθρακες, πισσάνθρακες, γαγάτες). Πολλές είναι στήν Ήπειρο οι έμφανίσεις όρυκτων άνθρακων. Ποιοτικά καί γενετικά διακρίνονται σέ δύο κατηγορίες. Στήν πρώτη κατηγορία ανήκουν οι παλαιότεροι γαιάνθρακες μέσα στό παλαιογενές σύστημα τοϋ φλύσχη. Καμιά δυστυχως από τίς περιπτώσεις των άνθρακων τοϋ φλύσχη δέν είναι μεταλλευτικά υπολογίσιμη. Αναφέρουμε περιοχές έμφάνισης:
    - Ήπαρχία Κόνιτσας, περιοχή Ζαγορίου, περιοχή Μετσόβου.
 Στή δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι συνηθισμένοι έλληνικοί λιγνίτες νεογενοϋς ήλικίας -της πλειοκαινού- λιμναίας ή παράκτιας προέλευσης. Περιοχές όπου έμφανίζονται: περιοχή Πρέβεζας, Ν. Ίωαννίνων καί Θεσπρωτίας, περιοχή Πωγωνίου κτλ.

Όρυκτά βιτουμένια. (άσφαλτος, πισσάσφαλτος, πετρέλαιο).

Τό χαρακτηριστικότερο σημεῖο τῆς γεωλογίας τῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ ἐμφάνιση ὀρυκτῶν βιτουμενίων ὑδρογονανθράκων, σέ ὅλη τήν ἔκτασή της, δηλαδή διαφόρων ἐλαίων τῆς οἰκογένειας τοῦ πετρελαίου καί τῶν ὀξειδωμένων παραγῶν του, ασφάλτου καί πισσασφάλτου. Αὐτά ἐμφανίζονται σέ πολλά μέρη, ἀπό τά ὁποῖα τό πιό γνωστό ἀπό παλαιά εἶναι ἡ κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Μολίτσα, κοντά στόν οἰκισμό Δραγοψά, καί στούς οἰκισμούς Λάβδανη, Καστρί, Μπαουσιοί, τῆς ζώνης Πωγωνίου- Τυριά.

Συμπέρασμα. Ἡ ἔρευνα τοῦ Ἰνστιτούτου γεωλογίας καί ἐρευνῶν Ὑπερεδάφους, καταλήγει ὅτι στήν Ἠπειρο ὑπάρχουν ἀρκετές ἐμφανίσεις μεταλλευμάτων καί ἄλλων ὀρυκτῶν, ὅπως σιδήρου, χαλκοῦ, χρωμίου κτλ., ἀλλά σέ λίγα σημεῖα παρουσιάζουν μεταλλευτικό ἐνδιαφέρον, ὥστε νά δώσουν τοπική καί περιορισμένη ἐκμετάλλευση. Μόνο ὁ γύψος μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἐξαιτίας τῆς σημασίας του σέ ἐγγειοβελτιωτικές ἐφαρμογές. Ὡς μόνη καί σοβαρή ἐλπίδα ἀπομένει τό πετρέλαιο, γιά τό ὁποῖο συνιστᾶται ἡ ἐνέργεια συστηματικῶν ἐρευνῶν καί γεωτρήσεων.

2222. Ν. Ἰωαννίνων. Ὁ ὀρυκτός πλοῦτος δέν ἔχει μελετηθεῖ ἀκόμη ἐπαρκῶς³⁷. Πολύ συνοπτικά μποροῦμε νά σημειώσουμε τά ἑξῆς (Εα2221) :

Στήν Ἀβδέλα τοῦ Ζαγορίου ὑπάρχουν μεταλλεύματα μολύβδου καί χαλκοῦ.

Στήν Κόνιτσα καί στήν ὑψηλή λεκάνη τῶν Ἰωαννίνων βρίσκονται λιγνίτες. Στήν Κόνιτσα ἐπίσης ἀμίαντος. Βόρεια τοῦ Τομάρου ὑπάρχει ἀλάτι, ἐνῶ στά Ἰωάννινα καί ἄλλοῦ μάρμαρα.

Μεγαλύτερης σημασίας ἴσως ἀποδειχτοῦν οἱ ἐμφανίσεις πισσασφάλτου καί πετρελαίου πού παρατηροῦνται στήν κοιλάδα ἡ ὁποία σχηματίζεται μεταξύ Κασιδιάρη-

Κουρέντων και Τομάρου καθώς και μεταξύ τῶν βουνῶν Τσαμαντᾶ και Σουλίου (Εα2221).

Ἐπίσης, σέ διάφορα σημεία τοῦ νομοῦ ἀναβλύζουν ἰαματικές πηγές ἀπό τίς ὁποῖες ἐλάχιστες βρίσκονται ὑπό ἐκμετάλλευση (π.χ. τῆς Βωβούσας, τῆς Λαΐστης, τοῦ Ἀμαράντου κτλ.).

Εα23. Ἡ κοινωνική δομή στήν Ἠπειρο και στό Ν. Ἰωαννίνων

Εα231. Παραγωγικές δυνάμεις

2311. Ἀνάλυση τῶν τομέων παραγωγῆς

23111. Ἠπειρος . Παραγωγικοί τομεῖς (1961)

(1) Πρωτογενής τομέας³⁸: Ἡ κατανομή τῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἐδάφους στήν Ἠπειρο κατά νομό, ἀνάλογα μέ τό εἶδος τῆς ἐπιφάνειας παραγωγῆς φαίνεται στόν Εα2.πίν.1.

Εα2.πίν.1** Ἠπειρος: Κατηγορία χρήσεως τοῦ ἐδάφους κατά νομό, 1962

Νομοί	Γεωργικές περιοχές τ.χλμ.	Δασικές ἐκτάσεις τ.χλμ.	Δασικοί βοσικότοποι τ.χλμ.	Βοσικές γυμνές τ.χλμ.	Ἄγωνα ἐδάφη κτλ. τ.χλμ.	Σύνολο σέ τ.χλμ.
Ἰωαννίνων	556	1.422	621	2.161	282	5.042
Ἄρτας	247	449	81	686	120	1.583
Θεσπρωτίας	259	296	442	565	32	1.594
Πρέβεζας	184	235	283	174	70	946
Σύνολο	1.246	2.402	1.427	3.586	504	9.165
Ποσοστ. %	13,6	26,2	15,6	39,1	5,5	100%

Πηγή: Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ Ὑ.Π.Α.Η., "Μελέται και ἐκθέσεις ἀναπτύξεως Ἠπείρου", τ.Γ', Δ', Ἰωάννινα 1962, σ. 23.

Από τόν Εα2.πίν.1 διαπιστώνουμε ότι προηγούνται συνολικά σέ έπιφάνεια έδάφους στήν Ήπειρο, οί βοσκές (39,1%), πού κατέχουν έκταση ίση μέ ποσοστό (6,8%) στό σύνολο τής χώρας (Εα12113), ακολουθοῦν οί δασικές έκτάσεις (26,2%) μέ αντίστοιχο ποσοστό (8,1%) στό σύνολο τής χώρας (Εα12114) καί οί δασικοί βοσκότοποι (15,6%).

Τελευταῖες έρχονται οί γεωργικές περιοχές (13,6%), πού κατέχουν έκταση σέ ποσοστό (13,43%) σέ σχέση μέ τίς κυριότερες έλληνικές γεωργικές έκτάσεις (Εα1.πίν.1).

Είδικότερα στό Ν. Ίωαννίνων, πού καταλαμβάνει περισσότερα από τό μισό τής έπιφάνειας τής Ήπείρου, προηγούνται οί βοσκές χωρίς νά συμπεριλαμβάνονται οί δασικοί βοσκότοποι (42,8% - αντίστοιχεῖ στό 4,1% στό σύνολο τής χώρας), ακολουθοῦν οί δασικές έκτάσεις (28,2% - αντίστοιχεῖ στό 4,8% στό σύνολο τής χώρας) καί οί δασικοί βοσκότοποι (12,3%). Τελευταῖες έρχονται οί γεωργικές περιοχές (11%).

Από τά παραπάνω στοιχεῖα διαφαίνεται ὁ έντονα δασοποιημένος χαρακτήρας τής Ήπείρου πού προβάλλεται ακόμη έντονότερα στό Ν. Ίωαννίνων. Εξάλλου συμπληρωματικά ὡς πρός τά παραπάνω στοιχεῖα προκύπτουν καί τά δεδομένα ὡς πρός τό χαρακτήρα τοῦ διαμερίσματος καί τοῦ νομοῦ σέ σχέση μέ τή χώρα (Εα12112(2)δ καί Εα12113 ἢ Εα12114).

Ἡ γεωργία εἶναι οἰκογενειακοῦ τύπου μέ ὀλοκληρωμένη διάρθρωση καί πατροπαράδοτο χαρακτήρα. Ἡ κατεύθυνσή της εἶναι ὀρθή καί ἀποβλέπει στήν ὀρθολογιστική ἐκμετάλλευση τοῦ έδάφους μέ τήν ἀρδευτική καλλιέργεια στήν πεδιάδα καί τήν κτηνοτροφία στά ὄρεινά.

Ἡ γεωργία ἀπασχολεῖ τά 82,2% τοῦ πληθυσμοῦ (Εα243 καί Εα2.πίν.20) καί ἀντιπροσωπεύει τά 80% τοῦ εἰσοδήματος τής περιοχῆς.

Ἡ συνολική έκταση πού καταλαμβάνει ἡ γεωργική γῆ, ὁ ἀριθμός ἐκμεταλλεύσεων καί οί διάφορες κατηγορίες χρήσης τής γεωργικῆς γῆς, καθώς καί ὁ ἀριθμός τῶν βοσκοτόπων, τόσο στό διαμέρισμα ὅσο καί στό νόμο φαίνονται στόν Εα2.πίν.2.

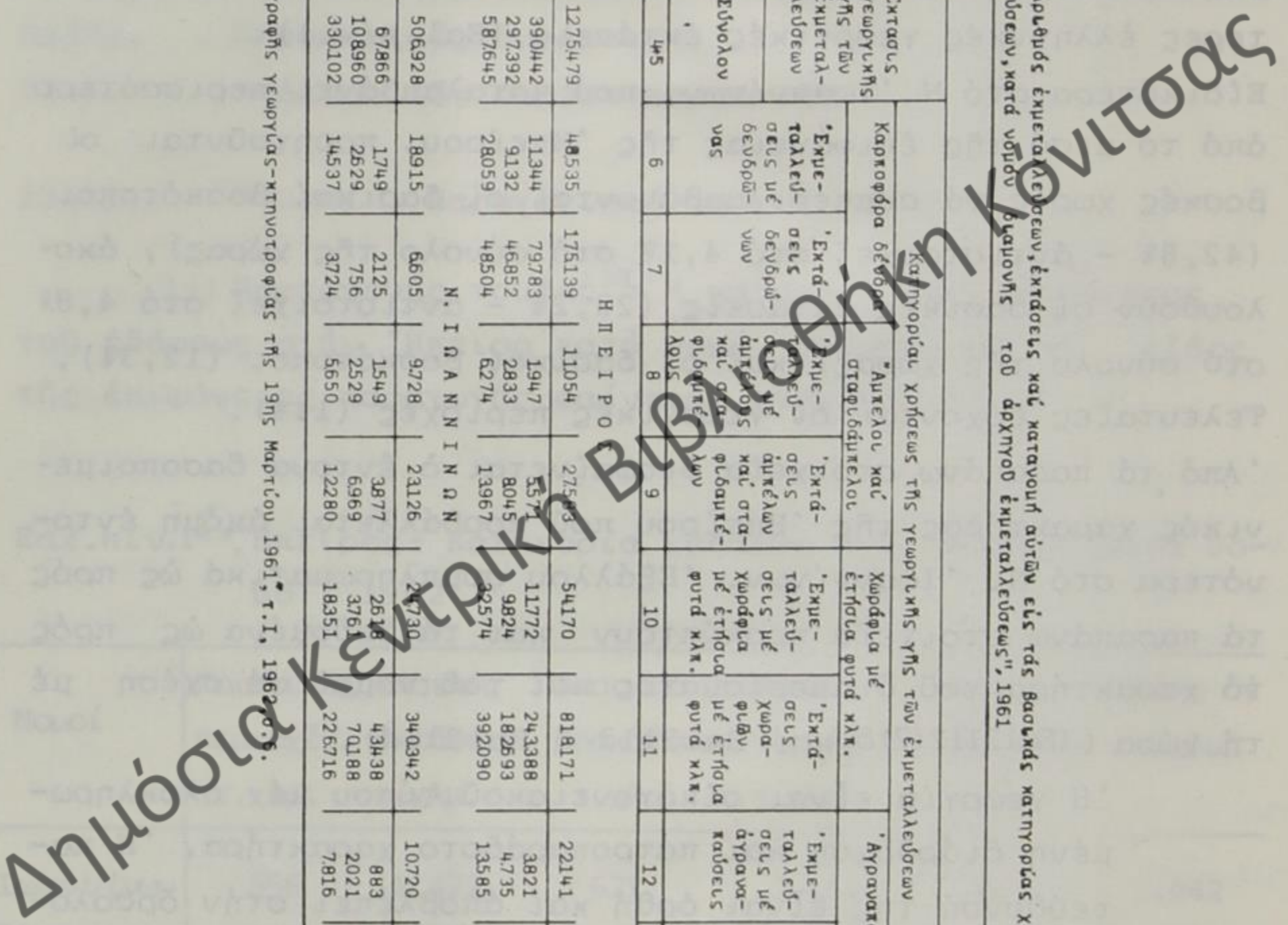
Εα2. κέν. 24. "Ημελλος-Ν. "Ιωαννίνων": "Αρθροδς έμμεταλλεύσεων, έκτασεις και κατανομή αυτών ελς τας βασικς κατηγορίας χρήσεως της γης και βοσκτόκοι των έμμεταλλεύσεων, κατά νόμο δλαμονής τοδ άρχηγοδ έμμεταλλεύσεως", 1961

Αρμεύροια Νομδς	"Αρθροδς έμμεταλλεύσεων			Έκταοις γεωργικης γης των έμμεταλλεύσεων	Κατηγορία χρήσης της γεωργικης γης των έμμεταλλεύσεων										
	Εύνολοιο	Έκ τούτων με έδα άνευ γεωργικης γης	Εύνολοιο		Καροποδρα δένορα	"Αρκελο και σταφιδάρελο	Έκταδ-οεις άμπελων και σταφιδάρελων	Έμμε-ταλλεύ-οεις με άμπελων και σταφιδάρελων	Χωράφια με έηφοια φυτό κκκ.	Έκταδ-οεις χωρα-φύλων με έηφοια φυτό κκκ.	Άγρανακαύοεις	Έκταδ-οεις άγρανα-καύοεις	Κοπο-λιβάδα (έκταδ-οεις)	Βοσκτόκοι (κλήν κοινοχρήστων κοινοτικων)	Έκταδ-οεις βοσκο-τόκοις
1	2	3	4α5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Εύνολοιο κοινοτικων	314	26841	412	506928	18915	6605	9728	23126	24730	340342	10720	77671	59184	7971	216881
Ηεδινά	18	3145	64	67866	1749	2125	1549	3877	2618	43438	883	7754	10672	793	18175
Ηιλοοεδινά	42	3999	35	108960	2629	756	2529	6969	3761	70188	2021	19010	12037	1265	21844
Οοεδινά	254	19697	313	330102	14537	3724	5650	12280	18351	226716	7816	50907	36475	5913	176862
Εύνολοιο κοινοτικων	561	62336	1105	1275479	48535	175139	11054	27583	54170	818171	22141	177662	76924	15374	581672
Ηεδινά	81	15264	325	390442	11344	79783	1947	5371	11772	243388	3821	40433	21267	2295	93659
Ηιλοοεδινά	95	11290	141	297392	9132	46852	2833	8045	9824	182693	4735	45550	14252	2526	98697
Οοεδινά	385	35782	639	587645	28059	48504	6274	13967	32574	392090	13585	91679	41405	10553	389316

Η Π Ε Ι Ρ Ο

Ν. Ι. Ν. Α. Ν. Ν. Ι. Ν. Ν. Ν.

Πηγή: Ε.Γ.Υ.Ε. "Αποτελέσματα της άρογραφής γεωργίας-κτηνοτροφίας της 19ης Μαρτίου 1961, τ. Ι, 1962, σ. 5.

Από τόν Εα2.πίν.2. προκύπτει ή σχέση μεταξύ αριθμού έκμεταλλεύσεων και γεωργικής γής έκμεταλλεύσεων στις πεδινές και τις όρεινές κοινότητες τόσο τής Ήπειρου όσο και του Ν. Ίωαννίνων, όπως και ή σχέση έκμεταλλεύσεων και έκτάσεων βοσκοτόπων που είναι :

Εα2.πίν.3. Ήπειρος -Ν. Ίωαννίνων :Συσχέτιση αριθμού έκμεταλλεύσεων και έδαφικής έκτασης, 1961

Είδος έδάφους	Είδος κοινότητας	Ήπειρος: $\frac{4}{2}$	Ν. Ίωαννίνων: $\frac{16}{15}$
γεωργική γή	πεδινές κοινότητες	25,6 στρέμμ.	21,6 στρέμμ.
	όρεινές κοινότητες	16,4 "	16,7 "
Βοσκοτόποι (έκτός από τούς κοινόχρηστους)	πεδινές κοινότητες	40,8 "	22,9 "
	όρεινές κοινότητες	36,9 "	29,9 "

Πηγή: Εα2.πίν.2 (βλ. στῆλες 2,4,15,16).

Από τόν Εα2.πίν.3 προκύπτουν τά εξῆς :

α. Υπάρχει διαφοροποίηση στή μέση στρέμμ. έκταση ανά έκμετάλλευση γεωργικής γής ανάμεσα στόν πεδινό και τόν όρεινό χῶρο τής Ήπειρου. Ο όρεινός χῶρος έμφανίζεται σέ μειονεκτική θέση. Όσον αφορά τό Ν. Ίωαννίνων στόν πεδινό χῶρο μειονεκτεῖ σέ σύγκριση μέ τό διαμέρισμα ($21,6 < 25,6$), ένῶ στόν όρεινό χῶρο ταυτίζεται σχεδόν αριθμητικά σέ σύγκριση μέ αυτό ($16,4 \approx 16,7$).

β. Ο όρεινός χῶρος του Ν. Ίωαννίνων πλεονεκτεῖ όσον αφορά τή μέση στρέμμ. έκταση τῶν βοσκοτόπων σέ σχέση μέ τόν πεδινό χῶρο του ($29,9 > 22,9$), ένῶ τό αντίθετο συμβαίνει στήν Ήπειρο.

γ. Φαίνεται ακόμη ὅ έντονα κτηνοτροφικός χαρακτήρας τῶν όρεινῶν κοινοτήτων του Ν. Ίωαννίνων καθώς και ή στενότητα του σέ βοσκοτόπους, μιά και είναι αρκετά πιά κά-

τω από τό μέσο ὄρο Ἡπείρου γιά ὄρεινές κοινότητες, 29,9 στρέμμ. < 36,9 στρέμμ.

Τά δάση. Τά σημαντικότερα δάση βρίσκονται στίς περιοχές τοῦ Ζαγορίου καί τῆς Κόνιτσας. Τά δάση τά ὁποῖα κατά τή διάρ- κεια τῆς Τουρκοκρατίας νέμονταν οἱ ὄρεινές κοινότητες, μέ τήν ἀπελευθέρωση (1913) χαρακτηρίστηκαν ἀύθαιρετα ἀπό τό ἐλ- ληνικό κράτος δημόσια³⁹. Ἡ ἐνέργεια αὐτή εἶχε πολλαπλές δυσά- ρεστες ἐπιπτώσεις στούς ὄρεινούς δασικούς οἰκισμούς τῆς Ἡ- πείρου.

- Ἀλιεύματα. Τηροῦνται σέ χαμηλά επίπεδα, ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης ἐμπορικῶν διεξόδων.
- Κτηνοτροφία. Μιά συνοπτική εἰκόνα μᾶς παρουσιάζει ὁ Εα2.πίν.4.

Εα2.πίν.4**. Ἡπειρος: Εἶδη κτηνοτροφίας, 1957

Εἶδος	ἀριθμός κεφ	Παρατηρήσεις
Βοοειδή	60.000	Χαρακτηρίζεται ἀνεπαρκῆς
Προβατοτροφία	1.000.000	Κυριαρχεῖ στήν Ἡπειρο
Αἴγοτροφία	450.000	Ἀποτελεῖ παράδοση γιά τόν πληθυσμό
Χοιροτροφία	20.000	Καθυστερημένη
Ὄρνιθοτροφία	-	Χαρακτηρίζεται ἀνεπαρκῆς
Μελισσοκομία	12.000 (κυψέλες)	ὑπό ἐξέλιξη

Πηγή: "Τό πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἡπείρου, (Ζ.Π.Ε.) Κονίτσης-Ζαγο- ρίου-Παρακαλάμου", Ἡπ. Ἐστ., τ.83, 1959, σ.228.

(2). Δευτερογενῆς τομέας⁴⁰. Ἡ βιομηχανία (Εα2. πίν.5) ἦταν στήν οὐσία ἀνύπαρκτη στήν Ἡπειρο τό 1957 (Εα12 122).

Εα2.πίν.5**. Ήπειρος: Βιομηχανικές (βιοτεχνικές) επιχειρήσεις,
1957

Είδος βιομηχανικής έπιχ.	Αριθμός καταστ.	Παρατηρήσεις
Τυροκομεία	385	19 έχουν σπουδαιότητα
Έλαιοτριβεύα	233	12 είναι μηχανοκίνητα
Όρυζοκαθαριστήρια	7	
Παγοποιεία	4	
Οίνοποιεία	4	

Πηγή: Φ. Λαμούρ , έκθεση "Διευθέτησις τής περιοχής Ήπείρου,"
Ήπ. Έστία, τ.82,1959, σ.149.

Ή βιοτεχνία περιλάμβανε 517 εργαστήρια που άπασχολούσαν 2.250 άτομα. Επίσης, πάνω από 1.750 άτομα άπασχολούνταν με τήν οί-
κιακή βιοτεχνία (ύφαντά, χαλιά).

(3). Τριτογενής τομέας (1969) (Εα1.πίν.2 παρατήρ.α).

23112. Ν. Ίωαννίνων. Παραγωγικοί τομείς (1975)

Γενικά. Η κατανομή τής μορφής του έδάφους στό νομό φαίνεται στόν Εα2.πίν.6.

Εα2.πίν.6**. Ν. Ίωαννίνων: Κατανομή μορφής έδάφους

Είδος έδάφους	Έκταση σέ τ.χλμ.	%
Πεδινά	163	3,3
ήμιορεινά	401	8,0
όρεινά	4.426	88,7
	4.990	100,0

Πηγή: Δημητράκιος, "Παγκόσμιος γεωγραφία," Άτλας, Έλλάς, τ.2,
Άθήνα 1975, σ.187.

Παρόμοια αναλογία μεταξύ όρεινων και πεδινών εκτάσεων δεν εμφανίζει κανένας άλλος νομός στην Ελλάδα.

(1). Πρωτογενής τομέας⁴¹, Γεωργία. Έκμεταλλεύεται σήμερα περίπου 537.000 στρέμμ. πού αντιστοιχούν περίπου στην παραγωγική ικανότητα του νομού (Εα2.πίν.1) από τά όποια 90.000 (16,7%) περίπου άρδεύονται, παρά τήν άφθονία τών έπιφανειακών υδάτων. Η έπιφάνεια παραγωγής γεωργικών προϊόντων σέ στρέμματα φαίνεται στόν Εα2.πίν.7.

Εα2.πίν.7** Ν. Ιωαννίνων: Έπιφάνειες παραγωγής γεωργικών προϊόντων, 1975

Είδος προϊόντος	Έπιφ.καλλ. σέ στρέμμ.	%
Σιτηρά, κτηνοτροφές περίπου	368.000 "	68,5
Λαχανικά, κηπευτικά "	13.000 "	2,5
Άμπελοειδή	16.400 "	3,0
Δενδρώνες	4.850 "	0,9
Παραμένουν σέ έτήσια άγροανά- παυση	135.000 "	25,1
	≈ 537.250 "	100,0

Πηγή: Δημητράκος ό.π., σ.187.

- Κτηνοτροφία. Αποτελεί τόν κύριο άγροτικό κλάδο και είναι διαδομένη σέ όλο τό νομό. Έκτρέφονται πρόβατα, αίγοειδή υπό οικόσιτη μορφή, βοοειδή, χοίροι και όρνιθες. Αν έξαιρέσει κανείς τήν περιοχή Ιωαννίνων και Μετσόβου όπου λειτουργούν οργανωμένες κτηνοτροφικές έπιχειρήσεις, στόν υπόλοιπο νομό ή κτηνοτροφία διενεργείται κατά τρόπο παραδοσιακό (Εα121 13).
- Δάση. Καταλαμβάνουν έκταση 1.348 τ.χλμ. πού αντιστοι-

χοῦν στά 27% τῆς ἐπιφάνειας τοῦ νομοῦ. Τά μεγαλύτερα ἀπό αὐτά βρίσκονται στήν περιοχή τοῦ Ζαγορίου καί τοῦ Μετσόβου καί ἀποτελοῦνται ἀπό μαύρη πεύκη, ἔλατα, ὄξιές, βαλανιδιές καί καστανιές.

Ἡ ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν γίνεται ἀπό δασικούς συνεταιρισμούς οἱ ὁποῖοι κατά τά τελευταῖα χρόνια ἐφοδιάστηκαν μέ ἀρκετά μηχανήματα. Παρ' ὅλα αὐτά, δέ γίνεται κατά ἱκανοποιητικό τρόπο (Εα12114). Ἡ παραγωγή ξύλου εἶναι ἀρκετή ὥστε νά δικαιολογεῖ τήν ἵδρυση μεγαλύτερων μονάδων ἐπεξεργασίας.

(2). Δευτερογενῆς τομέας⁴² (1975). Ἡ βιομηχανία δέν ἔχει ἀκόμη ἀναπτυχτεῖ (Εα12122). Ἐκτός ἀπό τά συγχρονισμένα τυροκομεῖα στά Ἰωάννινα καί τό Μέτσοβο καθώς καί τίς ἄλλες μονάδες ἐπεξεργασίας ξύλου, μαρμάρου, οἰκοδομικῶν ὑλικῶν καί φυραμάτων πτηνοτροφίας, ἡ ὑπόλοιπη βιομηχανική δραστηριότητα περιορίζεται ὑπό μορφή βιοτεχνίας. Ἐτσι ἡ βιοτεχνική δραστηριότητα στό Ν. Ἰωαννίνων ἐντοπίζεται κυρίως στήν ἐπεξεργασία δέρματος, γαλακτοκομικῶν προϊόντων, στά εἶδη λαϊκῆς τέχνης κυρίως ἀπό ἄργυρο καί χρυσό, καθώς καί στά ὑφαντά, στά ὁποῖα τά γύρω χωριά τῶν Ἰωαννίνων ἔχουν μεγάλη παράδοση. Ἐπίσης, στά πλαίσια μιᾶς βιοτεχνίας-οἰκοτεχνίας ἐπιζοῦν ἀκόμη ἡ χαλκουργία, ἡ κατασκευή τέμπλων καί γενικά ἡ ξυλογλυπτική.

(3). Τριτογενῆς τομέας (1969). (Εα1. πίν. 2 παρατηρήσεις β.χ.)

2312. Τεχνική διαίρεση ἐργασίας
23121. Ἡπειρος (1962-1971)

Δέ διαθέτουμε στοιχεῖα ἀναλυτικά γιά τίς διάφορες κατηγορίες τεχνικῆς διαίρεσης ἐργασίας. Μόνο ἀπό τούς διάφορους κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητας προκύπτει ὁ ἀριθμός ἀπασχολουμένων καί καταστημάτων, ὅπως τούς ἀναλύει ὁ Λ. Λελοβίτης⁴³.

Εα2. πίν. 8**. Ήπειρος: Καταστήματα και απασχολούμενοι κατά κλάδο, 1962

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Ν. Ίωννίνων		Ν. Άρτας		Ν. Πρέβεζας		Ν. Θεσπρωτίας		Σύνολο απασχολούμενων
	άρ. κατ.	άρ. άπ.	άρ. κατ.	άρ. άπ.	άρ. κατ.	άρ. άπ.	άρ. κατ.	άρ. άπ.	
Δευτερογενής Τ.Π.									
1. Όρυχεία	11	70	-	-	-	-	1	-	70
2. Μεταποίηση- Ήλεκτρισμός	1.652	3.781	637	1.172	552	1.279	546	1.170	7.402
3. Οίκοτεχνία	1.592	2.190	511	538	352	399	450	511	3.638
4. Οίκοδομήσεις- δημόσ. έργα	105	924	15	260	10	60	58	497	1.741
Τριτογενής Τ.Π.									
Έμπόριο- Μεταφορές- Ύπηρεσίες	2.956	5.411	1.316	2.118	1.226	1.809	830	1.351	10.689
Σύνολο	6.316	12.376	2.481	4.088	2.140	3.547	1.885	3.529	23.540

Πηγή: Α. Λελοβίτης, "Η στενότητα των καλλιεργουμένων έδαφών και η έΕ αυτής προκαλούμενη δημογραφική πίεσις εις τήν Ζ.Π.Ε. κτλ." Ήπ. Έστία., τ. 125-126, 1962, σ. 789.

Έπίσης, ο Λελοβίτης υπολογίζει, ότι ποσοστό 24% από τόν ένεργό πληθυσμό απασχολείται στη δευτερογενή και τριτογενή παραγωγή (συμπεριλαμβάνει, εκτός από τήν Ήπειρο, τήν Κέρκυρα και τή Λευκάδα). Προσθέτει ακόμη και ένα ποσοστό 4% περίπου άνέργων τών ίδιων κλάδων, και απομένει τό 72% του ένεργου πληθυσμού που απασχολείται ή υποαπασχολείται στη γεωργία και κτηνοτροφία. Από αυτή λοιπόν τή σύνθεση του εργατικού δυναμικού, και τή μικρή συμμετοχή του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα στη συνολική οικονομική δραστηριότητα, προκύπτει και ο υπανάπτυκτος οικονομικός χαρακτήρας τής περιοχής. Τό πρόβλημα τής απορρόφησης του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού από τόν αγροτικό τομέα εμφανίζεται όξύτερο, εξαιτίας τής ύφιστάμενης κεκαλυμμένης άνεργίας. Συνίσταται κυρίως στην ίσχυρή πληθυσμική πίεση που άσκειται στις πεδινές και τίς άστικές περιοχές εξαιτίας τής έλλειψης έπαρκών καλλιεργήσιμων εκτάσεων και τής υποτυπώδους παρουσίας τών λοιπών τομέων παραγωγής (μεταποίηση- ύπηρεσίες) οι όποιοι

θά μπορούσαν νά απορροφήσουν τό πλεονάζον έργατικό δυναμικό.

- "Ηπειρος (1971). 'Η κατανομή στους κλάδους οίκονομικής δραστηριότητας κατά τό διάστημα τής 10ετίας πού πέρασε παρουσιάζει κάποιες μεταβολές⁴⁴.

Στίς αστικές περιοχές του νομού 'Ιωαννίνων τό ποσοστό άπασχολήσεως στό δευτερογενή καί τόν τριτογενή τομέα είναι αρκετά ύψηλό. Μεταξύ τών τριών άλλων νομών δέν υπάρχουν όμοιότητες.

'Ο νομός "Αρτας διατηρεϊ καί στίς ήμιαστικές του περιοχές τό γεωργικό χαρακτήρα, ένω στίς ίδιες περιοχές τών νομών Πρέβεζας καί Θεσπρωτίας παρουσιάζεται συγκριτικά ένισχυμένος ό δευτερογενής τομέας στόν πρώτο νομό καί ό τριτογενής στό δεύτερο.

23122. Ν. 'Ιωαννίνων (1975). 'Η άπασχόληση⁴⁵ του ένεργου πληθυσμού του νομού κατά τομέα παραγωγής φαίνεται στόν Εα2.πίν.9.

Εα2.πίν.9** .Ν. 'Ιωαννίνων : Ένεργός πληθυσμός - 'Απασχολούμενοι, 1975

	Είδος άπασχόλησης	'Απασχολούμενοι	%
Πρωτ.τ.	'Αγροτική οίκονομία περίπου	37.600	62%
Δευτ.τ.	Βιομηχανία-Βιοτεχνία, έξορύξεις, οίκοδόμηση "	11.000	18%
Τριτ.τ.	'Εμπόριο, ύπηρεσίες Διάφορα έπαγγέλματα "	9.700 2.510	16% 4%

Πηγή: Δημητράκος ό.π., σ.187.

'Από τόν Εα2.πίν.9 διαφαίνεται αναλογικά πρός τό διαμέρισμα

μιά διόγκωση, πού παρουσιάζεται ως προς τό δευτερογενή και τριτογενή τομέα σέ σχέση μέ τά στοιχεΐα του 1962 (Εα23121), καθώς και ή κατ'άναλογία μείωση τών απασχολουμένων στόν πρωτογενή τομέα.

2313. Οίκονομικά ένεργός πληθυσμός. "Ηπειρος-Ν. 'Ιωαννίνων, (1961)

Ο Λ.Λελοβίτης⁴⁶ υπολογίζει ότι ο ένεργός πληθυσμός τής 'Ηπείρου αποτελούσε τό 33% του συνολικού πληθυσμού, δηλαδή 159.500 άτομα (συμπεριλάμβανε τήν Κέρκυρα και τή Λευκάδα). Σέ σύγκριση μέ τήν Ελλάδα, παρουσιάζόταν κατά 4% περίπου κατώτερος γιά τούς έξής λόγους:

- Στήν "Ηπειρο έμφανιζόταν ύψηλότερο τό ποσοστό ατόμων νεαρής ηλικίας (π.χ. Οί κάτω των 10χρ. φτάνουν τά 23%, ένω στή λοιπή Ελλάδα 18%).
- Οί συνθήκες διαβίωσης ήταν σκληρότερες από τίς άλλες περιοχές, γι'αυτό μεγάλος αριθμός ηλικιωμένων αποχωροϋσε νωρίτερα από τήν ένεργό δράση.
- Οί γυναΐκες συμμετείχαν λιγότερο στόν ένεργό πληθυσμό έξαιτίας παραδόσεων και κυρίως έξαιτίας τής έλλειψης βιομηχανιών πού θά μπορούσαν νά απασχολήσουν γυναΐκες.

Σύμφωνα μέ τή μελέτη του ΣΠΕ⁴⁷ ο οίκονομικά ένεργός πληθυσμός στην "Ηπειρο στά 1961 αντιπροσώπευε τό 42% του συνολικού πληθυσμού και απασχολούνταν κυρίως στόν πρωτογενή τομέα.

Στόν Εα2.πίν.10 φαίνεται ο πληθυσμός τής 'Ηπείρου και του Ν. 'Ιωαννίνων, ηλικίας άνω των 10 έτών, πού κατανέμεται σέ οίκονομικά ένεργό και μή ένεργό. (απασχολουμένους και άνέργους).

Εα2.πίν.10*."Ηπειρος-N.Ίωαννίνων:Πληθυσμός ηλικίας 10 έτων καί άνω,κατά φύλον,κατανεμόμενος είς οίκονομικώς ένεργόν (άπασχολούμενους καί άνέργους)καί μή ένεργόν",1961

Είς χιλιάδας

Γεωγραφικόν διαμέρισμα καί Νομός /Φύλον	Οίκονομικώς ένεργοί				Οίκονομ.μή ένεργοί	
	Σύνολον	Άπασχολούμενοι	Άνεργοι	Έκ τούτων "νέοι"	Σύνολον	Έκ τούτων "μή έργοζόμενοι" γεργοί
Σύνολον	150,0	142,9	7,0	3,7	115,6	5,9
"Ηπειρος άρρενες	94,0	89,4	4,5	2,1	27,4	3,6
θήλεις	56,0	53,5	2,5	1,6	88,2	2,3
N.Ίωαννίνων Σύνολον	70,4	68,1	2,2	1,3	48,0	3,4
άρρενες	39,4	38,0	1,4	0,7	13,2	2,4
θήλεις	31,0	30,1	0,8	0,6	34,7	1,0

Πηγή: ΕΣ.ΥΕ., "Αποτελέσματα της άπογραφής πληθυσμοϋ -κατοικιων της 19 Μαρτίου 1961", τεϋχος I, 1962, σ.18.

Έχοντας υπόψη τόν Εα2.πίν.15 καθώς καί τόν παραπάνω Εα2.πίν.10, μπορούμε νά συμπεράνουμε για τό 1961, όσον άφορᾷ τόν ένεργό πληθυσμό, τά παρακάτω.

α. Ο οίκονομικά ένεργός πληθυσμός (συμπεριλαμβάνονται καί οί άνεργοι), σέ σχέση μέ τό συνολικό πληθυσμό, στην "Ηπειρο άνέρχεται σέ ποσοστό 42,5%.

Έξάλλου, ή σχέση οίκονομικά ένεργοϋ πληθυσμοϋ καί συνολικοϋ πληθυσμοϋ στό διαμέρισμα της "Ηπείρου είναι αντίστοιχα για τούς νομούς: Άρτας (42,23%), Θεσπρωτίας(34,34%), Ίωαννίνων (45,32%) καί Πρέβεζας

(42,86%). Δηλαδή, ο Ν. Ίωαννίνων σέ σύγκριση τόσο μέ τό διαμέρισμα ὅσο καί μέ τούς ὑπόλοιπους νομούς του παρουσιάζει τό ὑψηλότερο ποσοστό οίκονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ.

β. Ἡ σχέση οίκονομικά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ ὅσον ἀφορᾷ τό φύλο εἶναι γιά τήν Ἠπειρο, (ἄντρες 62,66% : γυναῖκες 37,33%), δηλαδή σχεδόν 2:1, ἐνῶ στό Ν. Ίωαννίνων (ἄντρες 55,9% : γυναῖκες 44,1%).

Δηλαδή, ὁ Ν. Ίωαννίνων ἐμφανίζει τό μεγαλύτερο ποσοστό ἐνεργά οίκονομικοῦ γυναικείου πληθυσμοῦ σέ σχέση μέ τό διαμέρισμα.

γ. Τό ποσοστό ἀνέργων στό σύνολο τῶν ἀπασχολουμένων στήν Ἠπειρο εἶναι 4,6%, ἐνῶ στό Ν. Ίωαννίνων παρουσιάζεται μικρότερο, 3,12%.

Ἐξάλλου, οἱ ἀνεργοί αὐτοί κατά ποσοστό 59% εἶναι νέοι στό Ν. Ίωαννίνων καί προφανῶς καλύπτουν τίς γνωστές προϋποθέσεις γιά μετανάστευση.

Εα232. Παραγωγικές σχέσεις

2321. Κοινωνική διαίρεση ἐργασίας. Ἠπειρος - Ν. Ίωαννίνων, (1961)

Δέ διαθέτουμε στοιχεῖα γιά τή θέση στό ἐπάγγελμα. Ἐμμεσα ὅμως μποροῦμε νά καθορίσουμε τήν κοινωνική διαίρεση ἐργασίας (μέσο τῆς Τ.Δ.Ε., Β. πίν. 3 καί Ββ21) καί εἰδικότερα ἀπό τίς μεγάλες κατηγορίες ἐπαγγελμάτων, καθώς καί τούς χειρώνακτες καί μή χειρώνακτες ἀπό στοιχεῖα τοῦ 1961 (Εα2. πίν. 11).

Εα2.πίν.11**."Ηπειρος-N.Ίωαννίνων:Οίκονομικά ένεργοί κατά μεγάλες έπαγγελματικές κατηγορίες,1961 (δειγματοληπτική έπεξεργασία)

	Έμπόριο, μεταποίηση και λοιπές δραστηρ.				πρωτογ.δραστ.			
Σέ χιλιάδες	μή χειρωνακτικά έπαγγέλμ.				χειρωνακτ. έπαγγέλμ.			
	Τεχνικοί έλευθ.έπαγγ. διευθυντές, άνώτ.διοικητικ. στελέχη	Υπάλληλοι γραφ.και πω- λητές	"Λοιποί"		Γεωργοί,κτη- νοτρόφοι,ά- λιεϊς κτλ.			
"Ηπειρος	4,9	3,3%	7,6	5,1%	32,4	21,6%	105,1	70,0%
N.Ίωαννίνων	2,4	3,4%	4,2	6,0%	16,8	23,8%	47,0	66,8%

Πηγή: ΕΣ.ΥΕ. "Αποτελέσματα τής απογραφής πληθυσμοῦ-κατοικιῶν τής 19 Μαρτίου 1961", τ.Ι, 1962,σ.44.

Στόν Εα2.πίν.11, οί δύο πρώτες μεγάλες κατηγορίες επαγγελμάτων είναι φανερό ποῦ ανήκουν.Εκεῖ πού δέ γνωρίζουμε τήν έσωτερική σύνθεση είναι στοῦς "λοιπούς", ὅπου συμπεριλαμβάνονται διάφορες κατηγορίες επαγγελμάτων (π.χ. άπασχολούμενοι στήν παροχή υπηρεσιῶν, εργάτες, τεχνίτες κτλ.). Πάντως από τή σύγκριση τῶν δεδομένων τῶν επαγγελματικῶν κατηγοριῶν τοῦ Εα2.πίν.11 προκύπτει ὅτι τόσο στήν "Ηπειρο ὅσο καί στό Ν.Ίωαννίνων ὑπάρχουν πολλές ὁμοιότητες. Ἄπό τά δεδομένα ἐξάλλου φαίνεται ὅτι ὁ Ν.Ίωαννίνων ὑπερτερεῖ ὡς πρός τόν ἐκσυγχρονισμό, σέ σύγκριση μέ τό διαμέρισμα, γιατί προηγεῖται ὡς πρός τά μή χειρωνακτικά έπαγγέλματα καί ὑστερεῖ από αὐτό ὡς πρός τά επαγγέλματα πρωτογενοῦς δραστηριότητας. Τό γεγονός αὐτό διαπιστώνεται σαφέστερα καί από τά συγχρονικά αποτελέσματα.

2322. Ἡ διάρθρωση καί τὰ προβλήματα τῆς γεωργικῆς ἰδιοκτησίας⁴⁸. Ἡπειρος (1957)

Τά καλλιεργούμενα ἐδάφη καλύπτουν 133.900 ἐκτάρια (παρατηροῦμε ὅτι εἶναι κατά 9.300 ἢ 7,4% ἐκτ. περισσότερα ἀπό τό 1962, Εα2.πίν.1, πού εἶναι ἴσως ἕνας δείκτης τῆς ἐγκατάλειψης τῆς γεωργίας), καί κατανέμονται μεταξύ 57.344 γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, δηλαδή κατά μέσον ὄρο περίπου 2,35 ἐκτάρια κατά ἰδιοκτησία. Ἡ κατανομή τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γεωργικῆς γῆς φαίνεται στόν Εα2.πίν.12.

Εα2.πίν.12**. Ἡπειρος: Κατανομή ἰδιοκτησίας γεωργικῆς γῆς, 1957

Ποσοστό %	Ἐπιφάν. σέ ἐκτάρια
7,6	εἶναι ἕως 0,5 ἐκτ.
54,7	ἀπό 0,5-2 "
34,4	" 2 - 5 "
2,9	" 5- 10 "
0,4	ἄνω τῶν 10 "

Πηγή: Φ. Λαμούρ, "Ἐκθεση" Διευθέτησις τῆς περιοχῆς Ἡπείρου", Ἡπ. Ἐστ., τ.82, 1959, σ.148.

Ἀπό τόν Εα2.πίν.12 προκύπτει ὅτι τά 96,7% τῶν ἰδιοκτησιῶν ἔχουν ἔκταση μικρότερη ἀπό 5 ἐκτάρια καί ἀπ'αυτές τά 62,3 μικρότερη ἀπό 2 ἐκτάρια.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἔκταση ἐνός βιώσιμου κλήρου στήν Ἡπειρο, διατυπώθηκαν, ἀπό τούς ἐμπειρογνώμονες τοῦ Ο.Ο.Σ.Α καί ἄλλους εἰδικούς, ἀπόψεις πού δέν διαφέρουν μεταξύ τους⁴⁹.

Ὁ Λ.Λελοβίτης καθορίζει τήν ἔκταση βιώσιμης ἰδιοκτησίας στήν Ἡπειρο, ἐξαιτίας τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν, σέ 50 στρέμμ. ἀρδευόμε-

να ή 100 ξηρικά.

Τά κύρια αίτια τής μή βιωσιμότητας τοῦ γεωργικοῦ κλήρου στήν Ἠπειρο εἶναι⁵⁰:

- α. Ἡ ἀκαταλληλότητα τοῦ περιβάλλοντος γιά τήν ἀνάπτυξη καλλιεργειῶν μέ ὑψηλή στρεμματική πρόσοδο.
- β. Ὁ πολυτεμαχισμός τοῦ γεωργικοῦ κλήρου.
- γ. Ἡ ἀνεπαρκής ἄρδευση.
- δ. Ἡ περιορισμένη ἔκταση.

Ὅσον ἀφορᾷ τόν παράγοντα β, κατά τή δειγματοληπτική ἔρευνα πού ἔγινε (1960) σέ 5 ἀντιπροσωπευτικές κοινότητες⁵¹ (Καστανέα, Πάπιγγον, Γρεβενήτιον, Βίτσα, Σιταριά) διαπιστώθηκε ὅτι στίς 558 γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις ὑπάρχουν 3.433 ἀγροτεμάχια, δηλαδή κάθε γεωργική ἐκμετάλλευση ἀποτελεῖται κατά μέσον ὄρο ἀπό 6,1 ἀγροτεμάχια καί στό καθένα ἀντιστοιχεῖ ἔκταση 1,14 στρέμμ. περίπου.

Ἐκτός ἀπό τήν κυριολεκτική κυριοτοποίηση τής ἀγροτικής ἰδιοκτησίας διαπιστώθηκε (1960) ὅτι ποσοστό καλλιεργήσιμης γῆς, 25% ξηρική καί 18% ἄρδευόμενης, εἶναι ἐγκαταλειμμένο ἀπό τίς ἀγροτοικογένειες πού ἀπουσιάζουν ἀπό τό χωριό πάνω ἀπό 5 χρόνια (σχολάζουσα ἰδιοκτησία).

Ἐξάλλου οἱ ἰδιοκτησίες στήν Ἠπειρο γενικά ὅπως εἶδαμε, εἶναι κατανεμημένες σέ χωρισμένα μεταξύ τους ἀγροτεμάχια, ἔτσι ὥστε ἡ μέση ἐπιφάνεια τῶν καλλιεργούμενων τεμαχίων νά εἶναι ἐλάχιστη.

Ἡ αὐτοπρόσωπη καλλιέργεια ἀσκεῖται στά 90,9% τῶν ἀγροτεμαχίων, ἐνώ τά 6,2% καλλιεργοῦνται μέ ἐνοικίαση καί 2,9% μέ μορτή⁵². Ἡ διάρθρωση αὐτή τής ἰδιοκτησίας ἐμποδίζει τή μηχανική καλλιέργειά της.

- Ἠπειρος. Χωρική κατανομή τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων κατά ἀγροτοικογένεια. (1962).

Ἡ χωρική κατανομή τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων, ὁ ἀριθμός ἀγροτοικογενειῶν καί ὁ μέσος κλῆρος σέ στρέμματα κατά οἰκογένεια στήν Ἠπειρο, φαίνεται στόν Εα2.πίν. 13.

Εα2.πίν.13*."Ηπειρος: Χωρική κατανομή καλλιεργούμενων έκτασεων κατά αγροτοοικογένεια. Μέσος αγροτικός κλήρος, 1962

α/α	Περιοχαί	Καλλ.έκτ. σέ στρέμμ.	Άγροτοοι- κογένειες	Μέσος κλήρος κατά οίκογ.σέ στρέμμ.
1	Πεδινά "Αρτης	247.000	7.337	33,60
2	Πεδιάδες Βοΐδα Μαυρή Λάμαρης	101.000	3.442	29,34
3	Πεδιάς Άχέροντος	67.000	2.142	31,20
4	Κάτω Καλαμιάς	71.000	2.280	31,14
5	Πεδιάς Μαργαριτίου	21.000	840	25,00
6	Λειάνη "Ιωαννίνων	99.000	4.170	23,70
7	"Ορεινή περιοχ. Πωγωνίου	36.000	3.011	11,96
8	Περιοχή Κονίτσης	50.323	3.843	13,09
9	Περιοχή Παραλαάμου	45.733	2.478	18,45
10	" Ζαγορίου	31.664	2.879	10,99
11	Λοιπαί περιοχαί "Ηπείρου	465.000	33.609	13,83
	Σύνολο	1.234.720	66.031	18,70

Πηγή: Α. Δελοβίτης "Η στενότητα των καλλιεργουμένων έδαφών και η έξ αυτής προκαλούμενη δημογραφική πίεσις εις την Ζ.Π.Ε. κτλ.", "Ηπ. Έστ., τ. 125-126, 1962, σ. 737.

Από τόν Εα2.πίν.13 προκύπτει ότι οι καλλιεργούμενες έκτασεις στην "Ηπειρο (1962) φτάνουν τό 1.234.720 στρέμμ⁵³ τά όποϊα κατανέμονται σέ 66.031 άγροτοοικογένειες μέ μέσο κλήρο 18,70 στρέμμ.. "Αξιο παρατηρήσεως είναι επίσης ότι η μικρή έκταση του γεωργικοϋ κλήρου γίνεται περισσότερο έντονη όσο προχωρούμε από τίς παραλιακές πεδινές έκτασεις,

πρός τό έσωτερικό καί τά όρεινά⁵⁴. Επίσης, από τόν Εα2.πίν. 13 προκύπτει ότι στήν περιοχή 'Ιωαννίνων ό μέσος κλήρος (23,70 στρέμμ.) είναι άνώτερος από τό μέσο κλήρο τής 'Ηπειρού (18,70 στρέμμ.), ένώ στήν περιοχή τής Κόνιτσας (13,09 στρέμμ.) είναι κατά πολύ κατώτερος καί προσεγγίζει τά χαμηλότερα όρια τοῦ διαμερίσματος (10,99 στρέμμ.)

Εα233. "Εμμεσος καθορισμός τής κοινωνικῆς δομῆς στήν "Ηπειρο- Ν. 'Ιωαννίνων (1974)

Δέ διαθέτουμε έπαρκή στοιχεῖα γιά τόν πλήρη καθορισμό τής κοινωνικῆς δομῆς στήν "Ηπειρο καί καί επέκταση στό Ν. 'Ιωαννίνων. "Εμμεσα θά συναγάγουμε τά συμπεράσματά μας, στηριγμένα σέ δείκτες περιφερειακῆς διαφοροποίησης τής κοινωνικῆς δομῆς, πού προέκυψαν από τήν έρευνα⁵⁵.

"Ενας σημαντικός δείκτης, γιά τήν κοινωνική διαίρεση εργασίας, είναι τό ποσοστό τῶν μισθωτῶν, ένώ συμπληρωματικά μπορούμε νά χρησιμοποιήσουμε τό δεύτερο δείκτη, πού άφορᾷ τό ποσοστό τῶν συμβοηθούντων καί μή άμειβόμενων μελῶν, στό σύνολο τοῦ ένεργοῦ πληθυσμοῦ.

α. Ποσοστό μισθωτῶν (όσοι κατέχουν μόνο τήν εργασία τους) στό σύνολο τής κοινωνικῆς δομῆς.

Ο δείκτης άποτελεῖ όχι μόνο ένδειξη τής πόλωσης τής κοινωνικῆς δομῆς παρά καί ένδειξη τής αντίθεσης παράδοσης καί αλλαγῆς (Bγ). Δηλαδή, αύξηση τῶν μισθωτῶν πρὸς μεγάλες ίδιωτικές καί δημόσιες επιχειρήσεις καί έξαφάνιση αυτόνομων άπασχολουμένων, σημαίνει αναδιάρθρωση τής κοινωνικῆς δομῆς (Bβ3).

β. Ποσοστό συμβοηθούντων καί μή άμειβόμενων μελῶν στό σύνολο τοῦ ένεργοῦ πληθυσμοῦ.

Ο δείκτης είναι σημαντική ένδειξη γιά τό βαθμό υπανάπτυξης καί ύποαπασχόλησης σέ μιά περιοχή.

Σύμφωνα μέ τούς δύο δείκτες πού αναφέραμε, έχουμε τήν παρακάτω κατάταξη τῶν νομῶν τής 'Ηπειρού.

Εα2.πίν.14*."Ηπειρος: Δείκτες περιφερειακής διαφοροποίησης της κοινωνικής δομής, 1961-71

1961

α/α	νομοί	σύνολο κοινων. δομής	μισθωτοί κοινων. δομής	%	σύνολο ένεργου και μή άμει- βόμ.	%	
17	Ίωαννίνων	35.620	13.400	37,62	67.958	29.546	43,48
28	Θεσπρωτίας	10.447	3.359	32,15	16.296	5.45	33,45
33	Πρέβεζας	15.264	4.693	30,75	25.830	9.47	36,67
41	Άρτας	20.097	5.619	27,96	35.601	12.350	37,50

1971

α/α	νομοί	"	"	"	"	"	%
20	Ίωαννίνων	40.520	15.720	38,80	52,260	11.400	21,81
24	Άρτας	19.900	7.040	35,38	27.140	7.020	25,87
34	Πρέβεζας	15.280	4.760	31,15	20.560	5.000	24,32
38	Θεσπρωτίας	9.420	2.860	30,36	13.060	3.140	24,04

Πηγή: Έδρα Πολεοδομίας Β' τής ΠΣ.ΑΠΘ., "2η φάση διερεύνησης του δικτύου αστικών οικισμών στην Ελλάδα", Θεσσαλονίκη 1977, σ.Ε-55, πίν.Ε-13, πίν. Ε-14.

Από τούς δείκτες πού παραθέσαμε στον Εα2.πίν.14 και σε συνδυασμό με τή συνολική κατάταξη τών νομών τής Ελλάδας ως προς τούς ίδιους δείκτες, εκεί αναφέρεται ο α/α κατά τίσ χρονικές τομές 1961 και 1971, προκύπτουν τά έξης συνοπτικά συμπεράσματα για τούς νομούς τής Ηπείρου⁵⁶.

1. Στά 1961, ο νομός Ίωαννίνων μέ ποσοστό μισθωτών 37,62% στό σύνολο τής κοινωνικής δομής του βρίσκε-

ται στην ομάδα τών νομών που ανήκουν στην κατηγορία II (45%-35%). Αυτό σημαίνει μία κατάσταση μεσαία, που δεν τείνει ούτε προς την αλλαγή, ούτε προς την παράδοση. Αντίθετα οι υπόλοιποι νομοί, Θεσπρωτίας με ποσοστό μισθωτών 32,15%, Πρέβεζας με 30,75% και Άρτας με 27,96%, συγκαταλέγονται στην ομάδα που δίνει την τελευταία κατηγορία III (όρια 35%-20%), που σημαίνει ότι βρίσκονται πλησιέστερα προς την παράδοση.

2. Στά 1971 ο Ν. Ίωαννίνων, με ποσοστό μισθωτών 38,80%, εξακολουθεῖ να παραμένει σε μία μεσαία κατάσταση προσεγγίζοντας όμως περισσότερο την αλλαγή, γιατί μειώνονται σχεδόν κατά 50% οι συμβοηθοῦντες.

Ο νομός Άρτας με ποσοστό 35,38% εισέρχεται σε μία μεσαία κατάσταση έκσυγχρονισμού.

Τέλος, οι δύο άλλοι νομοί, Πρέβεζας και Θεσπρωτίας, παραμένουν στην παράδοση.

3. Ως συμπέρασμα προκύπτει ότι, στη δεκαετία 1961-71, παρατηρήθηκαν στο διαμέρισμα άνεπαίσητες αλλαγές όσον αφορά την κοινωνική δομή. Οι νομοί που κινήθηκαν προς κάποια αλλαγή τῆς κοινωνικῆς δομῆς ἦταν ο νομός Ίωαννίνων και ταχύτερα ο νομός τῆς Άρτας, που διατηρήθηκε όμως κι αυτή σε μία λανθάνουσα ένδιάμεση κατάσταση.

Η γενική αυτή κατάσταση στο διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου τό κράτησε έξω από τῆ γενικότερη κατεύθυνση προς τῆν πλευρά τῆς αλλαγῆς, ἡ ὁποία παρουσιάστηκε στά ὑψηλότερα ποσοστά της στους νομούς που βρίσκονται στον ἄξονα Πάτρα-Ἀθήνα-Βόλος-Θεσσαλονίκη (συμπεράσματα Εα14).

Εα24. Δημογραφικά χαρακτηριστικά Ἠπείρου-Ν. Ίωαννίνων

Εα241. Ο πληθυσμός. Ἠπείρου -Ν. Ίωαννίνων (1951-61-71)

Ο πραγματικός και νόμιμος πληθυσμός τῆς Ἠπείρου

καί τοῦ Ν. Ἰωαννίνων κατά τίς ἀπογραφές τοῦ 1951, 1961 καί 1971, φαίνεται στόν Εα2.πίν.15.

Εα2.πίν.15*."Πραγματικός καί νόμιμος πληθυσμός κατά τās ἀπογραφάς 1951, 1961 καί 1971. Σύνολον Ἑλλάδος, γεωγραφικά διαμερίσματα καί νομοί"

Γεωγραφικά διαμερίσματα καί νομοί	Ἀπογραφαί					
	1951		1961		1971	
	Πραγματικός πληθ.	Νόμιμος πληθ.	Πραγματικός πληθ.	Νόμιμος πληθ.	Πραγματικός πληθ.	Νόμιμος πληθ.
Σύνολον Ἑλλάδος	7.632.801	7.639.643	8.388.553	8.405.742	8.768.641	8.894.981
1 Περιφ. Πρωτευούσης	1.378.586	1.074.181	1.852.709	1.374.532	2.540.241	1.985.221
5 Ἡπειρος	330.543	351.451	352.604	394.449	310.334	382.785
1 Νομός Ἄρτης	72.717	74.374	82.630	88.150	78.376	95.188
2 " Θεσπρωτίας	47.299	46.159	52.125	56.134	40.684	50.515
3 " Ἰωαννίνων	153.748	175.267	155.326	184.212	134.688	170.254
4 " Πρεβέζης	56.779	55.651	62.523	65.953	56.586	66.828

Πηγή: ΕΣΥΕ., "Νόμιμος πληθυσμός τῆς Ἑλλάδος κατά τήν ἀπογραφὴν τῆς 14ης Μαρτίου 1971", 1975, σ.9.

Ἀπό τόν Εα2.πίν.15 προκύπτει ἀντίστοιχα στόν Εα2.πίν.16 ἡ μεταβολή τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου καί τοῦ Ν. Ἰωαννίνων.

Εα2.πίν.16. "Ηπειρος-N. 'Ιωαννίνων :Μεταβολή%πραγματικού πληθυσμοῦ 1951-61, 1961-71

Περιοχή	1951-61	1961-71
"Ηπειρος	+ 6,67%	-11,9%
N. 'Ιωαννίνων	+ 1,02%	-13,3%

Πηγή: ὁ. π., Εα2.πίν.15.

Παρατηροῦμε ὅτι ὁ N. 'Ιωαννίνων κατά τή δεκαετία 1951-61 αύξήθηκε σέ πραγματικό πληθυσμό λιγότερο ἀπό τό διαμέρισμα τῆς 'Ηπείρου, ἐνώ στή δεκαετία 1961-71 μειώθηκε περισσότερο ἀπ' αὐτό. 'Εξάλλου, ὁ ἐτήσιος ρυθμός πληθυσμικῆς μεταβολῆς στήν "Ηπειρο φαίνεται στόν Εα2.πίν.17.

Εα2.πίν.17*. "Ηπειρος : 'Ετήσιος ρυθμός πληθυσμικῆς μεταβολῆς"

"Ετη	πληθυσμός	'Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολῆς
1940	332.100	-0,01
1951	330.543	-0,59
1961	352.604	-0,31
1967	346.000	-0,31

Πηγή: ΣΠΕ.τοῦ ΕΜΠ."Διερεῦνησις 'Ηπείρου-Θεσσαλίας κτλ." 'Αθήνα 1971, σ.7.

"Όσα συνάγονται ἀπό τούς δύο παραπάνω πίνακες μᾶς ἀποδεικνύουν ὅτι στήν "Ηπειρο καί εἰδικότερα στό N. 'Ιωαννίνων

Έχουμε μιά σημαντική "απώλεια" πληθυσμοῦ, ἡ ὁποία ὀφείλεται, ὅπως θά δοῦμε καί παρακάτω, στή διαρροή τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νομοῦ πρὸς τό ἐσωτερικό καί τό ἐξωτερικό τῆς χώρας. Ἡ κατανομή τοῦ πραγματικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου κατὰ νομό, ὁ ἀριθμός ἐπαρχιῶν, δήμων, κοινοτήτων καί οικισμῶν καθώς καί οἱ πρωτεύουσες τῶν νομῶν μέ τόν ἀντίστοιχο πληθυσμό τους φαίνονται στόν Εα2.πίν.18.

Εα2.πίν.18* Ἡπειροσι* Πραγματικός πληθυσμός κατὰ νομούς*, 1971

Νομοὶ Ἐπαρχίαι	Ἐπαρχίαι	Δήμοι	Κοινότητες	Ὀκισμοί	Πληθυσμός	Πρωτεύουσες νομῶν	Πληθυσμός τῶν πρωτευουσῶν
Σύνολον Ἑλλάδος	147	256	5.805	11.692	8.768.641		
Ἡπειρος	10	12	554	1.043	310.331		
Νομός Ἄρτης	1	1	76	239	78.376	Ἄρτα	19.498
Νομός Θεσπρωτίας	4	3	99	159	40.684		
Θυάμιδος		1	16	31	12.111	Ἠγουμενίτσα	4.109
Μαργαριτίου			18	16	5.260	Μαργαρίτιον	772
Σουλίου		1	10	47	11.795	Παραμυθία	2.747
Φιλιππῶν		1	45	72	11.518	Φιλιάται	2.579
Νομός Ἰωαννίνων	4	4	308	491	134.688		
Δωδώνης			233	394	113.153	Ἰωάννινα	40.130
Κονίτσης		1	39	47	10.037	Κόνιτσα	3.150
Μετσόβου		1	5	10	5.612	Μέτσοβον	2.823
Παγωνίου		1	31	40	5.886	Δελρινάκιον	1.067
Νομός Πρεβέζης	1	4	71	148	56.586		
Νικοπόλεως καί Πάργας		4	71	148	56.586	Πρέβεζα	11.439

Πηγή: ΕΣΥΕ, "Πληθυσμός τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τήν ἀπογραφὴν τῆς 14ης Μαρτίου 1971", 1972, σ.18,19.

Από τόν Εα2.πίν.18 προκύπτει ότι ή Ήπειρος τό 1971 περιλαμβάνει ποσοστό 8,92% τοῦ συνόλου τῶν οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδας καθώς καί ποσοστό 3,53% τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ἐπίσης ἀπό τόν Εα2.πίν.18 προκύπτει ὅτι ὁ Ν. Ἰωαννίνων, πού ἀποτελεῖται ἀπό τέσσερις ἐπαρχίες, κατέχει τό 47,1% τῶν οἰκισμῶν καθώς καί τό 43,4% τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ διαμερίσματος. Ἐξάλλου ή ἐπαρχία Κόνιτσας κατέχει τό 9,5% τῶν οἰκισμῶν καί τό 7,4% τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ν. Ἰωαννίνων.

Τά παραπάνω μᾶς δείχνουν ὅτι ἐνώ ὁ Ν. Ἰωαννίνων κατέχει τή σημαντικότερη θέση ἀπό ἀποψη δικτύου οἰκισμῶν καί πληθυσμοῦ στό διαμέρισμά του, ή ἐπαρχία Κόνιτσας καί ἐμφανίζεται νά ὑπερτερεῖ ἀπό τίς ὑπόλοιπες 2 ἐπαρχίες (Μετσόβου, Πωγωνίου), παρ' ὅλα αὐτά ἀπέχει πολύ ἀπό σύγκριση μέ τό νομό (Εα132). Αὐτό δείχνει τή χωροταξική ἀνισότητα πού ἐπικρατεῖ μεταξύ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων καί πού ἀνταντικᾶ βέβαια εἰδικότερα (π.χ. στά ἀστικά κέντρα, πολεοδομικές λειτουργίες κτλ.)

Εα242. Ἡ μετανάστευση

2421. Ἡπειρος Ν. Ἰωαννίνων (1951-61)

Γενικά. Κατά τό διάστημα 1951-60 ή Ήπειρος, ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐξωτερική μετανάστευση⁵⁷, κατέχει τήν ἑβδόμη θέση ἀμεσα στά δέκα διαμερίσματα τῆς χώρας, μέ ποσοστό μετανάστευσης 17,1% ἐπί τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Προηγούνταν τά νησιά τοῦ Αἰγαίου, ή περιφέρεια τῆς πρωτεύουσας καί ή Πελοπόννησος. Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐσωτερική μετανάστευση κατά τό ἴδιο διάστημα, ή Ήπειρος κατέχει τήν ἕκτη θέση μέ ποσοστό 50,7%. Προηγούνταν τά νησιά τοῦ Ἰονίου 132,3%, τά νησιά τοῦ Αἰγαίου 132,2%, ή Πελοπόννησος. Εἶναι γνωστό ὅτι τό σημαντικότερο ποσοστό ἐσωτερικῶν μεταναστῶν ἐπιλέγει γιά ἐγκατάσταση τήν περιοχή τῆς πρωτεύουσας.

Ἐπομένως, στή δεκαετία 1951-61, τό διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου εἶχε μικρή συμμετοχή στό μεταναστευτικό φαινόμενο τῆς χώρας κατέχοντας σ' αὐτό τίς τελευταῖες θέσεις. Σημαντικότερο ρόλο ἔπαιξε γιά τήν Ἠπειρο ἡ ἐσωτερική μετανάστευση. Αὐτό θά τό ἐξετάσουμε ἀμέσως παρακάτω:

- Ἠπειρος. Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐσωτερική καί ἐξωτερική μετανάστευση εἰδικότερα τῶν νομῶν τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἠπείρου κατά τό διάστημα 1952-61, παραθέτουμε τόν Εα2.πίν.19.

Εα2.πίν.19*. Ἠπειρος: Ἐσωτερική καί ἐξωτερική μετανάστευση, 1952-1961

Νομοί	Πληθ. 1951	Φυσική αὔξεις πληθ.	Πραγματική αὔξεις πληθ.	Διαρροή πρός			Ἐπί % ἀπώλεια πληθ. κατά νομό
				Ἐσωτερ.	Ἐξωτερ.	Σύνολον	
Ἄρτης	72.717	14.500	+9.913	3.809	778	4.587	6,3 %
Θεσπρωτίας	47.299	10.390	+4.826	2.131	3.433	5.564	11,76 %
Ἰωαννίνων	153.748	22.080	+1.578	16.396	4.106	20.502	13,33 %
Πρεβέζης	56.779	11.554	+5.744	4.661	1.149	5.810	10,23 %
Σύνολον	330.543	58.524	22.061	26.997	9.466	36.463	11,03 %

Πηγή: Λ. Δελοβίτης, "Ἡ στενότης τῶν καλλιεργουμένων ἐδαφῶν καί ἡ ἐξ αὐτῆς προκαλουμένη δημογραφική πίεσις εἰς τήν Ζ.Π.Ε. κτλ.", Ἠπ. Ἐστ., τ.125-126, 1962, σ. 740.

Ἀπό τόν Εα2.πίν.19 προκύπτει ὅτι γιά τήν Ἠπειρο ἡ μέση μετακίνηση πληθυσμοῦ κατά νομό ἔφτασε τό ποσοστό 11,03% ἐπί τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1951 ἀπό τόν ὁποῖο τό 2,8% ἀφορᾷ τή μετανάστευση πρός τίς χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ (τά δεδομένα αὐτά ὡς πρός τοὺς ἀπόλυτους ἀριθμούς ἐσωτερικῶν καί ἐξωτερικῶν μεταναστῶν, εἶναι ἀ-

νώτερα από τὰ Εα2421).

- Ν. Ίωαννίνων. Είχε τή μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμοῦ (13,33%) από ὄλους τούς ἄλλους νομούς τοῦ διαμερίσματος. Ἀπό τόν πληθυσμό αὐτόν ποσοστό 2,67% ἀφορᾷ τή μετανάστευση πρὸς τό ἐξωτερικό.

Ὡς συμπέρασμα προκύπτει ὅτι κατά τή δεκαετία 1951-61 ὁ πληθυσμός τοῦ Ν. Ίωαννίνων εἶχε σημαντική διαρροή, πού ἔφτανε σχεδόν τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς αὔξεσης τοῦ πληθυσμοῦ του. Ἡ διαρροή ὅμως αὐτή ἀφοροῦσε μετακίνηση πληθυσμοῦ κυρίως πρὸς τό ἐσωτερικό τῆς χώρας. Οἱ κύριοι λόγοι πού ὠθοῦν τό πιά δραστήριο τμήμα τοῦ ἀντρικοῦ πληθυσμοῦ (ἄντρες ἡλικίας 25-40 χρονῶν, ἀνύπαντροι) νά ἐγκαταλείψει τὰ σπίτια του, εἶναι ὁ περιορισμένος γεωργικός κλῆρος καί ἡ ἔλλειψη ἐργασίας πού κατά τήν περίοδο αὐτή ἐμφανίζουσαν μεγάλη ὀξύτητα στόν ἠπειρώτικο χῶρο.⁵⁸ Δέν παραγνωρίζεται βέβαια τό γεγονός ὅτι μέ τή μετανάστευση παρ' ὄλο τό ὄξύ δημογραφικό καί κοινωνικό πρόβλημα πού δημιουργεῖται, ἐπέρχεται κάποια ἀνακούφιση στήν ἀγροτική ἰδιοκτησία, ἐξαιτίας τῶν οἰκονομικῶν ὀφελῶν πού προέκυψαν ἀπ' αὐτήν. (π.χ. ἐμβάσματα μεταναστῶν, μείωση τῶν μελῶν τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας, αὔξηση σέ στρέμματα τῆς ἔκτασης ἀνά ἄτομο).

2422. (Ἡ μετανάστευση) Ἡπειρος (1961-71)

Ἀπό ἄποψη φυσικῆς κίνησης πληθυσμοῦ⁵⁹ στή δεκαετία 1961-71 ἡ Ἡπειρος κατέχει τήν τρίτη θέση στήν Ἑλλάδα (μετά τή Θράκη καί τή Θεσσαλία) μέ 6.006 (18,1%) γεννήσεις καί 2.430 (7,3%) θανάτους. Προκύπτει δηλαδή ὑπεροχή γεννήσεων κατά 3.576 (10,8%).

Ἡ καλή ὅμως αὐτή φυσική κατάσταση τοῦ πληθυσμοῦ της ἀνατράπηκε μέ τήν ἐξωτερική καί ἐσωτερική μετανάστευση πού παρουσίασε ἔξαρση στό διάστημα 1961-71, ὥστε νά δη-

μιουργηθεῖ ἓνα ὀξύτατο δημογραφικό πρόβλημα γιά τό διαμέρισμα τῆς Ἡπείρου.

Ὡς πρός τήν ἔξωτερική μετανάστευση εἰδικότερα, ἡ Ἡπειρος ἔφτασε νά κατέχει τήν πρώτη θέση ἀπό ὅλα τά διαμερίσματα τῆς χώρας μέ ποσοστό $177,6^0/_{00}$ τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ (δηλαδή δεκαπλασιάστηκε σέ σχέση μέ τήν προηγούμενη περίοδο πού εἶδαμε).

Ἀκολουθοῦν ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία, τά νησιά τοῦ Ἰονίου κτλ.

Ἡ ἀπώλεια τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν ἔξωτερική μετανάστευση στά περισσότερα διαμερίσματα τῆς χώρας ὑπερκαλύπτει τό μεσο-ἐτήσιο ρυθμό βιολογικῆς αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ⁶⁰.

Ὡς πρός τήν ἐσωτερική μετανάστευση⁶¹ στή δεκαετία 1961 -71 ἡ Ἡπειρος, μέ ἀπώλεια 25.834 ἄτομα, κατεῖχε τήν τρίτη θέση στή χώρα.

(Εα242). Συμπέρασμα. Ἡ κάπως κανονική δημογραφική κατάσταση τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἡπείρου στή δεκαετία 1951-61 πού τήν κατέτασσε στίς τελευταῖες θέσεις ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀπώλεια πληθυσμικοῦ δυναμικοῦ, ἀνατράπηκε ὀλοσχερῶς στή δεκαετία 1961-71 προωθώντας τό διαμέρισμα στίς πρῶτες θέσεις καί δημιουργώντας ἔτσι ἓνα ὀξύτατο δημογραφικό πρόβλημα στό διαμέρισμα. Τά ἀποτελέσματα αὐτά ἀντανακλοῦν κατευθείαν στό Ν. Ἰωννίνων καί εἰδικότερα στήν ἐπαρχία Κόνιτσας, ὅπου βρίσκονται καί οἱ οἰκισμοί μελέτης.

Εα243. Χωρική κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ στήν Ἡπειρο (1962)

Ἡ κατανομή τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ, σύμφωνα μέ τήν ὑπηρεσία περιφερειακῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἡπείρου⁶² φαίνεται στόν Εα2.πίν.20.

Εα2.πίν.20*."Ηπειρος: Κατανομή συνολικού πληθυσμού
κατά κατηγορία οίκισμῶν, 1962

Κατηγ.οίκισμοῦ	ἀριθ.ἀτόμων	ποσοστό %
Πληθυσμός πόλεων	63.491	17,8
" κωμοπόλεων	25.153	7,0
" χωριῶν	268.372	75,2
	357.016	100,0

Πηγή: Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ Ὑ.Π.Α.Η, "Μελέται καί
ἐκθέσεις ἀναπτύξεως Ἠπειροῦ", τ.Γ',Δ', Ἰωάννι-
να, 1962, σ.24.

Ἀπό τόν προηγούμενο πίνακα προκύπτει ὅτι ὁ "ἀστικός"
πληθυσμός στήν Ἠπειρο ἀντιπροσωπεύει περίπου τό 17,8%
τοῦ συνολικοῦ, ἐνῶ ὁ ἀγροτικός τό 82,2% (1962). Ὅσον ἀ-
φορᾷ τήν κατανομή τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἀνάλογα μέ τή
ζώνη διαβιώσεώς του, καθῶς καί τόν ἀριθμό οἰκογενειῶν κα-
τά περίπτωση, παραθέτουμε τόν Εα2.πίν.21.

Εα2.πίν.21**."Ηπειρος:Κατανομή μή ἀστικοῦ πληθυσμοῦ κατά
ζώνη διαβιώσεως, 1962

Ζώνη διαβιώσεως	ἀριθμός ἀτόμων	ἀριθμός οἰκογενειῶν	μέλη κατά οἶκογ.	ποσοστό % πληθυσμοῦ
Ὄρεινή Ζώνη	108,404	20.864	5.20	35,9
Ἡμιορεινή Ζώνη	90,009	19.212	4.69	29,8
Πεδινή Ζώνη	103,587	19.475	5.32	34,3
	302,000	59.551	5.07	100,0

Πηγή: ὁ.π., σ.24.

Από τόν Εα2.πίν.21 παρατηρούμε ότι :

- α. Ως τό 1962 δέν έχει διαταραχτεῖ ἀκόμη ἡ χωρική ἰσορροπία τῆς κατανομῆς τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ στήν Ἡπειρο, πού σχεδόν ἰσομοιράζεται στίς τρεῖς ἐξεταζόμενες ζώνες.
- β. Ὅσον ἀφορᾷ τόν ἀριθμό τῶν μελῶν κατὰ οἰκογένεια, βλέπουμε ὅτι εἶναι σχεδόν ὁ ἴδιος (γύρω στά 5 ἄτομα), μέ μικρή ἐξαίρεση τήν ἡμιορεινή ζώνη.

Εα25. Τά χαρακτηριστικά τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου Ἡπείρου
Εα251. Ἱεραρχία τοῦ κύριου δικτύου οἰκισμῶν Ἡπείρου (1971)

(1). Μέ βάση κριτήρια πού ἀναφέρονται στά δημογραφικά (ρυθμός πληθυσμικῆς μεταβολῆς) καί χωρολογικά χαρακτηριστικά τους, προσδιορίζουμε τή λειτουργική ταξινόμηση τῶν βασικότερων οἰκισμῶν τῆς Ἡπείρου, σύμφωνα μέ τίς χωρολογικές κατηγορίες πού εἶδαμε παραπάνω(Εα132(1)).

Εα2.πίν.22*. Ἡπειρος: λειτουργική ταξινόμηση βασικῶν οἰκισμῶν ὡς πρός τά δημογραφικά καί χωροταξικά χαρακτηριστικά τους, 1971

α/α	1	Δημογραφικά χαρακτηριστικά		Χωροταξικά χαρακτηριστικά		
		Μέγεθος πληθυσμοῦ 1971	Κατηγορία βάσει ρυθμοῦ μεταβολῆς καί φυσικῆς κιν. 1951-61 -71	Χωροταξική κατηγορία (βαθμὸς κεντρικότητος οἰκισμῶν)	Γεωγραφική θέση Δ-Διμήν Η-Ἡεσόγειας Η-Ἡήσος	Κατηγορία ὡς πρός τήν κυκλοφορίαν
1	Κατηγορία 1 Ἀθήναι	2.540.241	1	1	Α	1
2	Κατηγορία 2 Θεσσαλονίκη	557.360	1	2	Α	2
11	Κατηγορία 5 Ἰωάννινα	40.130	3	4	Η	5
33	Κατηγορία 7+8 Ἄρτα	20.538	2	5	Η	6
50	Κατηγορία 9+10 Βορέζα	12.973	7	7	Α	7
69	Κατηγορία 11 Ἰγουμενίτσα	4.453	2	6	Α	6
80	Κατηγορία 11 Κόνιτσα	3.226	7	9	Η	9
99	Κατηγορία 12+13 Πάργα-Ρεκάβζης	1.832	5-6	8	Α	9
114	Κατηγορία 14+15 Καρναρότιον Θεσπρωτ.	901	7-10	10	Η	10

Βέβαια, στίς παραπάνω κατηγορίες του Εα2.πίν.22 μπορεί νά μή συμπεριλαμβάνονται όρισμένοι σημαντικοί οίκισμοί τής Ήπειρου, πού γιά λόγους άπλοποίησης δέν τούς έλαβαν υπόψη κατά τή δειγματοληψία τής παραπάνω έρευνας. Έντάσσονται όμως κι αύτοί στό γενικό σχήμα του πίνακα.

Πόλοι και άξονες ανάπτυξης. Τά Ίωάννινα, πού θεωρούνται στή μελέτη⁶³ από τούς δευτερεύοντες πόλους ανάπτυξης τής χώρας μέ ίδισίτερα εύμενείς συνθήκες πληθυσμικήσ μεταβολής, άποτελούν "κεντρικό οίκισμό" και προσδιορίζουν μαζί μέ τήν Πάτρα ένα δευτερεύοντα άξονα ανάπτυξης πού είναι: Πάτρα-Μεσολόγγι-Άγρίνιο-Άρτα-Ίωάννινα (Εα132(1)β καθώς και Εα132(2) στό τέλος).

Βλέπουμε ότι τόσο ή Κόνιτσα, πού χαρακτηρίζεται ως άκραίος οίκισμός κατηγορίας 9 και 10, όσο και ή περιοχή μελέτης τών 20 οίκισμών, είναι έντελώς έξω από τούς πόλους και τούς άξονες ανάπτυξης τής Ήπειρου (Εα132 συμπέρασμα).

Εα252. Δευτερεύον δίκτυο οίκισμών Ήπειρου⁶⁴ (1967)

(1). Ή χωρική κατανομή τών οίκισμών. Ή σπανιότητα και ή κατάτμηση τής γεωργικήσ γής συντελεί στή μεγάλη διασπορά τών κατοίκων και τών οίκισμών, χωρίς βέβαια αυτό νά άποτελεί κανόνα (Εα2.πίν.21). Ή διασπορά αύτή τών οίκισμών άμβλύνεται λίγο στίς πεδινές περιοχές (π.χ.Μαργαριτίου, Λούρου-Φιλιππιάδας), ένω αντίθετα έντείνεται στή λεκάνη του Άραχθου. Χαρακτηριστικό μιās παλαιότερης εύρωστίας και σχετικά όμαλότερη κατανομή έμφανίζουσι οί οίκισμοί τής παραμεθόριασ ζώνης Κόνιτσας-Πωγωνιανής.

Στήν περιοχή τής Πίνδου ή πυκνότητα του οίκιστικού δικτύου είναι μικρή και έμφανίζεται σταθερή κατά μήκος τής όροσειράσ ως τό Ν.Τρικάλων.

Έπίσης, ό μεγάλος άριθμός τών οίκισμών σέ σχέση μέ τή χαμηλή πληθυσμική πυκνότητα και τή μικρή συνολική έπιφά-

νεια, συνεπάγεται οίκισμούς μικρής πληθυσμικής βάσης σε πυκνότετη διάταξη (Εα2.πίν.18).

(2). Ἡ μορφή τοῦ δικτύου. Τό δίκτυο οίκισμῶν στήν Ἡπειρο μέ παραπάνω ἀπό 500 κατ. ἀκολουθεῖ τό σχῆμα V (Α. πίν.1 χάρτης τοῦ Ν. Ἰωαννίνων).

Ἡ βάση του περιλαμβάνει τίς πεδινές ἐκτάσεις τῆς πεδιάδας Ἄρτας- Λούρου- Λάμαρης καί τά δύο σκέλη του ἀκολουθοῦν τό ἕνα τόν ἀνατολικό ἄξονα, Ἄρτα- Ἰωάννινα- Δελβινακι, ἐνῶ τό ἄλλο τόν παραλιακό ἄξονα, Πρέβεζα- Παραλιπιά- Ἡγουμενίτσα- Φιλιάτες.

Εἰδικότερα, τό ἀνατολικό σκέλος ἀκολουθεῖ τή λεκάνη ἀπορροῆς τοῦ Λούρου καί μερικά τόν ἄνω ροῦ τοῦ θυάμιδος (Καλαμά) περιλαμβάνοντας τίς περιοχές Κατακιά, Λαψίστης, Παρακαλάμου, Κόνιτσας καί Πωγωνιανῆς- Βήρσανης (ταυτίζεται μερικά μέ τόν κύριο ἄξονα ἀνάπτυξης τῆς Ἡπείρου). Τό δυτικό σκέλος περιλαμβάνει τίς περιοχές Λάμαρη, Ἀχέροντα, Μαργαριτίου καί κάτω Καλαμά.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι οἱ οίκισμοί τοῦ ἄξονα Ἄρτας- Ἰωαννίνων- Κόνιτσας (ἰδίως πάνω ἀπό τά Ἰωάννινα) παρουσιάζουν ἐτήσιο ρυθμό μεταβολῆς ὡς ἐπί τό πλεῖστον κάτω τοῦ 4,6.

Εα253. Χαρακτηριστικά μεγέθη τοῦ δικτύου οίκισμῶν Ἡπείρου (1967)

- α. Ποσοστό 57,89% τοῦ συνόλου τῶν οίκισμῶν τῆς Ἡπείρου ἔχει κάτω ἀπό 200 κατ. (49,25% ἀντίστοιχο ποσοστό Ἑλλάδας). Ἐπίσης ποσοστό 98,85% τοῦ συνόλου τῶν οίκισμῶν τῆς, ἔχει κάτω ἀπό 2.000 κατ. (96,25% ἀντίστοιχο ποσοστό Ἑλλάδας).

Δηλαδή ἡ Ἡπειρος σέ σύγκριση μέ τή χώρα, πού ἔχει ἀνησυχητικά μεγάλο ἀριθμό μικρῶν οίκισμῶν βρίσκεται σημαντικά πιό πάνω.

β. Από 2.422 οίκισμούς της Ελλάδας που βρίσκονται σέ ύψόμετρο μεγαλύτερο από 600μ., ποσοστό 16,2% βρίσκεται στην Ήπειρο.

γ. Ποσοστό 24,46% από τούς κατοίκους της Ήπειρου διαμένει σέ οίκισμούς που έχουν ύψόμετρο μεγαλύτερο από 600μ. Τό ποσοστό αυτό είναι πολύ μεγάλο σέ σχέση μέ τά άλλα διαμερίσματα.

Ή κατανομή αυτή κατά ύψομετρικές ζώνες ποικίλλει από έπαρχία σέ έπαρχία.

Είδικότερα, στό νομό Ίωαννίνων στούς 485 (σύνολο οίκισμών 491) οίκισμούς μόνο 2 βρίσκονται κάτω από τά 200μ. καί 285 πάνω από 600 μ., από τούς όποιους 44 μέ πληθυσμό 12.298 κατ. βρίσκονται πάνω από τά 1.000μ.

δ. Ή πληθυσμική πυκνότητα της Ήπειρου 38,31 κατ./τ.χλμ., βρίσκεται σημαντικά κάτω από τό μέσο όρο της Ελλάδας (63,58 χωρίς νά υπολογίζεται καί ή περιφέρεια πρωτεύουσας (49,7)). Γύρω στή μέση πυκνότητα βρίσκεται ή έπαρχία Δωδώνης (38,54 κατ./τ.χλμ.), που χαρακτηρίζεται από μικρούς οίκισμούς καί κοινότητες καί μεγάλη πυκνότητα οίκιστικού δικτύου. Αντίθετα, οι πυκνότητες της έπαρχίας Κόνιτσας (15,13 κατ./τ.χλμ.) καί Πωγωνίου (17,09 κατ./τ.χλμ.) είναι ένδεικτικές της θλιβερής έγκατάλειψης. Ή έπαρχία Μαργαριτίου καί Μετσόβου εμφανίζονται πιο υγιείς.

ε. Παρ'όλη τή μεγάλη συμμετοχή της Ήπειρου στό σύνολο τών οίκισμών της χώρας (8,9%), τό ποσοστό συμμετοχής στό σύνολο τών 56 άστικών κέντρων της Ελλάδας είναι μόλις 5,3%.

Εα254. Συμπέρασμα. Τό σύγχρονο οίκιστικό δίκτυο της Ήπειρου, αποκομμένο, έξαιτίας του όρεινου όγκου της Πίν-

δου, από τό λοιπό δίκτυο τῆς χώρας καθώς καί από τίς κύριες παραγωγικές ζώνες καί ένταγμένο σέ ιδιαίζουσες οίκολογικές συνθήκες, διαμορφώθηκε μέ βάση τούς οίκισμούς μικρῆς πληθυσμικῆς βάσης καί πυκνῆς διάταξης, καθώς καί μεγάλου ὑψομέτρου, ανάλογα μέ τήν κατά περιοχές ιδιαίζουσα μορφολογία τοῦ ἐδάφους.

Τά Ἰωάννινα μόνο θεωροῦνται ὡς μοναδικός κεντρικός οίκισμός τῆς Ἠπείρου ἀπό ἄποψη ἱεραρχίας δικτύου, ἐνῶ ὁ κυριότερος ἄξονας ἀνάπτυξης τοῦ διαμερίσματος ὀρίζεται ὡς ἔξης: Πάτρα-Μεσολόγγι - Ἀγρίνιο- Ἄρτα-Ἰωάννινα⁶⁵. Ὁ χαρακτηρισμένος ὡς "ἀκραῖος οίκισμός" τῆς Κόνιτσας καθώς καί ἡ ἐξεταζόμενη περιοχή τῶν 20 οίκισμῶν βρίσκονται ἔξω ἀπό τό βασικό ἄξονα ἀνάπτυξης τῆς Ἠπείρου (Σύγκρινε μέ Εα143 συμπεράσματα).

Εα26. Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγή τοῦ χώρου στήν Ἠπειρο καί εἰδικότερα στό Ν. Ἰωαννίνων

1. Οίκολογικό περιβάλλον - παραγωγικές δυνάμεις (ὑποδομή).

Ἡ Ἠπειρος, πού καταλαμβάνει τό βορειοδυτικό τμήμα τῆς Ἑλλάδας, εἶναι ἓνα ἀπό τά ὀρεινότερα διαμερίσματα τῆς χώρας καί κατέχει τό μεγαλύτερο μέρος τῆς βόρειας καί νότιας Πίνδου, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ σέ γενικές γραμμές τήν τυπική δειναρική κατεύθυνση ΒΒΔ-ΝΝΑ, πού εἶναι σχεδόν παράλληλη πρός τίς ἀκτογραμμές τοῦ Ἰονίου πελάγους. Εἰδικότερα, ὁ Ν. Ἰωαννίνων πού κατέχει τό βορειοδυτικό μέρος τῆς Ἠπείρου εἶναι τό πλέον ὀρεινό τμήμα τῆς καί τόν διασχίζουν ἐπιμήκεις ὀρεινοί ὄγκοι πού ἔχουν τήν ἴδια δειναρική διεύθυνση, ἐνῶ μεταξύ τους σχηματίζονται ἐπιμήκεις χαμηλές ἢ ὑψηλές λεκάνες μέ μορφή ὀροπεδίου (Α πίν.1.χάρτης Ν. Ἰωαννίνων). Τόσο ἡ κατεύθυνση αὐτῶν τῶν λεκανῶν ὅσο καί τό πλουσιότατο ὑδρογραφικό δίκτυό τους ἐν-

τάσσονται στη γενική δειναριική κατεύθυνση (Ea2121). Χαρακτηριστικό τῶν ὄρεινῶν ὄγκων τῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ κλίση τους πρὸς τὰ δυτικά, ἡ ὁποία ὀφείλεται στὶς συμπιέσεις πού δέχτηκαν κατὰ τὴν ὀρογένεση ἀπὸ τὰ ἀνατολικά. Τὸ γεγονός αὐτό ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία ὀμαλῶν ἀνατολικῶν βουνοπλαγιῶν, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦνται ἀπὸ φλύσχη, πού εἶναι ἐπιρρεπῆς στὶς κατολισθήσεις (Ea221). Ἐπακόλουθο ἐπίσης τοῦ γεγονότος αὐτοῦ εἶναι οἱ ἀπότομες δυτικές πλαγιές, πού στὴ βάση τους δημιουργοῦνται κορύματα τὰ ὁποῖα ἔχουν βασική σημασία γιὰ τοὺς οἰκισμοὺς ἐξαιτίας τῶν ὑδροφόρων στρωμάτων πού κρατοῦν ἀπὸ κάτω (Ea2111).

Ἔτσι ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τοῦ Ν. Ἰωαννίνων καθορίζεται ὡς ἑξῆς: Ἐδάφη πεδινά (3,3%), ἡμιορεινά (8,3%) καὶ ὄρεινά (88,4%). Φυσικά, ὅσο κατεβαίνουμε πρὸς τὰ παράλια τοῦ Ἰονίου τόσο αὐξάνεται ἡ γεωργικὴ γῆ καὶ μειώνεται ἡ ὄρεινότητα τοῦ ἐδάφους.

Τὸ κλίμα στὶς ὄρεινές περιοχές τῆς Ἠπείρου εἶναι ἠπειρωτικό, ὑστερεῖ σέ θερμοκρασίες καὶ ὑπερτερεῖ σέ ὑγρασία. Στὸν Ν. Ἰωαννίνων παρουσιάζεται μέ μεταβατική μορφή, ἀπὸ θαλάσσιο μεσογειακὸ πρὸς κεντροευρωπαϊκὸ μέ ἠπειρωτικὴ ἀπόκλιση. Δημιουργοῦνται ὅμως ἀπομονωμένες λειάνες μέ ἥπιο κλίμα πού ἀποτελοῦν κατὰ κάποιον τρόπο κλιματικὲς νησίδες, ὅπου συγκεντρώνονται οἱ περισσότεροι οἰκισμοί (Ea213(2)).

Ἀπὸ γεωλογικὴ ἀποψη, φαίνεται ὅτι στὴν Ἠπειρο δέ συντρέξαν εὐνοϊκὲς συνθῆκες μεταλλογένεσης, γι' αὐτὸ καὶ ὑστερεῖ σέ ὀρυκτὸ πλοῦτο ἀπέναντι στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα (Ea2221). Εἰδικότερα ὁ Ν. Ἰωαννίνων παρουσιάζει, σέ ἐντοπισμένα σημεῖα, περιορισμένο μεταλλευτικὸ ἐνδιαφέρον (π. χ. Βούρμπιανη, περιοχή Κόνιτσας κτλ.), καθὼς καὶ ἰαματικὲς πηγές (Ea2222).

Ἡ ὄρεινότητα τοῦ ἐδάφους τῆς Ἠπείρου εἶναι καθοριστικὸς παράγοντας γιὰ τὴν πρωτογενὴ παραγωγή της (Ea2311(1)). Ἔτσι ἡ κατανομή τοῦ ἐδάφους κατὰ χρῆση γῆς στὰ 1962 εἶναι γιὰ

τήν Ήπειρο καί τό Ν. Ίωαννίνων αντίστοιχα:

βοσκές (39,1% - 42,8%)

δασικές έκτάσεις (26,2% - 28,2%)

δασικοί βοσκότοποι (15,6% - 12,3%)

γεωργική γῆ (13,6% - 11,0%)

Ἀπό τά δεδομένα αὐτά προκύπτει εὐκόλα ὅτι ὁ Ν. Ίωαννίνων σέ σχέση μέ τήν Ήπειρο ἔχει ἐντονότερα δασοποιμενικό χαρακτήρα καί λιγότερη γεωργική γῆ. Ἐξάλλου ἡ γεωργία εἶναι οἰκογενειακοῦ τύπου. Γιά νά συμπληρώσουμε τήν πρωτογενή παραγωγή (1961) στό διαμέρισμα καί στό νομό, πρέπει νά ἀναφέρουμε ὅτι σχετικά τόσο μέ τήν κτηνοτροφία (Εα2.πίνακ. 4 καί Εα23112(1)) ὅσο καί μέ τήν δάση (Εα23111 στό τέλος) ἡ ἐκμετάλλευση δέ γίνεται κατά ἱκανοποιητικό τρόπο, καί ἡ παραγωγικότητα εἶναι πολύ χαμηλή.

Ἡ βιομηχανία (1957) εἶναι ἀνύπαρκτη (Εα2.πίνακ. 5), ἐνῶ τό ἐμπόριο γίνεται μόνο σέ ὀρισμένους μεγάλους οἰκισμούς.

Αὕτη ἡ εἰκόνα δέ φαίνεται νά ἀλλάζει ριζικά στά 1969.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν πρωτογενή παραγωγή ἡ Ήπειρος ἐντάσσεται στίς περιοχές πού εἶναι ἔξω ἀπό τήν γεωργική ἀνάπτυξη τῆς χώρας (Εα1.πίνακ. 1), ἐνῶ ἡ κτηνοτροφία καί τή δάση της (Εα1 2113(4)) εἶναι τομεῖς ὑπό ἐξέλιξη.

Τό ἴδιο τοχύει καί μέ τήν δευτερογενή παραγωγή (Εα12122).

Τέλος, ὡς πρός τήν τριτογενή παραγωγή ἡ Ήπειρος κατέχει τό ἐμπόριο (χονδρικό-λιανικό) μιά ἀπό τίς τελευταῖες θέσεις (καταστήματα, ἀπασχολούμενοι) στή χώρα ἐνῶ παρουσιάζει συγκέντρωση ἐμπορίου (γύρω στά 50%) κυρίως στό Ν. Ίωαννίνων καί εἰδικότερα στήν πρωτεύουσά του (Εα1213(2) καί Εα1.πίνακ. 2.α,β).

Ἀπό τή σύγκριση τῶν δεδομένων στή δεκαετία 1960-70, προκύπτει ὅτι ἡ καθυστέρηση αὕτη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων στήν Ήπειρο εἶναι χρονίας μορφῆς καί ὀφείλεται σέ διάφορους λόγους ὅπως π.χ. στήν περιορισμένη γεωργική γῆ πού διαθέτει ἀλλά καί στή μὴ ἀξιοποίηση τῶν λοιπῶν πλουτοπα-

ραγωγικῶν πηγῶν της.

Τάση γιά κάποια ἀλλαγὴ ἐμφανίζεται περιορισμένα στό Ν. Ἰωαννίνων καί εἰδικότερα στά Ἰωάννινα καθὼς καί σέ ἄλλους μεμονωμένους οἰκισμούς. Ἡ τάση αὐτή γιά ἀλλαγὴ ὀφείλεται σέ εἰδικούς λόγους π.χ. στήν Ἡγουμενίτσα, ἐξαιτίας τοῦ τουρισμοῦ.

2. Παραγωγικὲς σχέσεις (δομή).

Ἡ ἀνάλυση πού παρουσιάστηκε παραπάνω θά πρέπει νά συμπληρωθεῖ καί μέ τή μελέτη τῆς κοινωνικῆς δομῆς στήν Ἠπειρο καί εἰδικότερα τῆς τεχνικῆς καί κοινωνικῆς διαίρεσης τῆς ἐργασίας.

Τεχνική διαίρεση ἐργασίας. Τά στοιχεῖα πού ἔχουμε ἐπιτρέπουν τήν ἐν μέρει διερεύνηση τῆς Τ.Δ.Ε.. Σύμφωνα μ'αὐτά, στήν Ἠπειρο τό 70% - 72% τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ ὅτα 1962, ἀπασχολοῦνταν μέ τόν πρωτογενή τομέα παραγωγῆς (δηλαδή χειρωνακτικά ἐπαγγέλματα) ἐνῶ τό 24% μέ τό δευτερογενή καί τριτογενή τομέα. Κάπως ἀνάλογα φαίνονται τά δεδομένα καί γιά τό Ν. Ἰωαννίνων (Εα2, πίν.11). Μόνο αὐτό τό πλαίσιο ἀπασχόλησης καθὼς καί τά ἐσωτερικά προβλήματα κατὰ κλάδο τοῦ πρωτογενοῦς τομέα παραγωγῆς, καθόριζαν τόν οἰκονομικά ὑπανάπτυκτο χαρακτήρα τῆς περιοχῆς (Εα23121). Ἐπίσης, σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα πού ἔχουμε γιά τό Ν. Ἰωαννίνων, ὅτα 1975, ἡ κατανομή τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ γίνεται ὡς ἐξῆς: ἀγροτική οἰκονομία (62%), δευτερογενῆς τομέας (18%), τριτογενῆς τομέας (16%) καί διάφορα (4%) (Εα2, πίν.9).

Ἡ παράθεση αὐτῶν τῶν συγκρίσιμων δεδομένων δείχνει ὅτι στό διάστημα αὐτό ἔγιναν διαρθρωτικές μεταβολές μικρῆς φύσης ὅσον ἀφορᾷ τήν Τ.Δ.Ε.. Οἱ μεταβολές αὐτές συνοψίζονται σέ μιά μείωση τοῦ πρωτογενῆ τομέα (κατά ἀπλοποιητική παραδοχή σέ ποσοστό περίπου 10%) καί ἀντίστοιχη αὔξηση τοῦ δευτερογενοῦς καί τριτογενοῦς.

Ἐξάλλου, ὅσον ἀφορᾷ τήν κοινωνική διαίρεση ἐργασίας, δέν ἔχουμε τά κατάλληλα στοιχεῖα γιά νά γνωρίζουμε τή θέ-

ση στό επάγγελμα. Έτσι, μόνο κατά προσέγγιση μπορούμε να συμπεράνουμε τούς εργαζόμενους σε χειρωνακτικά και μη, επαγγέλματα. Τα αποτελέσματα αυτά έχουν πολλές ομοιότητες με τα προηγούμενα της Τ.Δ.Ε. Όστε στα 1961 έχουμε την εξής ταξινόμηση:

1961: Μη χειρωνακτικά επαγγ.%	Λοιποί%	Χειρωνακτικά έπ.%	
Ήπειρος	8,4%	21,6%	70%
Ν. Ίωαννίνων	9,4%	23,8%	66,8%

Πηγή: Εα2.πίν.11.

Υπάρχει λοιπόν αναλογία της Τ.Δ.Ε. και της Κ.Δ.Ε., που καθορίζει στα 1961 μιά κοινωνική δομή στην Ήπειρο και τό Ν. Ίωαννίνων, η οποία έχει ως βάση της την πρωτογενή δραστηριότητα, βρίσκεται δηλαδή πολύ κοντά στην παράδοση. Αύτη η κοινωνική δομή επιβεβαιώνεται και με άλλες ένδειξεις όπως από ορισμένους έμμεσους δείκτες της Κ.Δ. που αναφέρονται στους "μισθωτούς" και τα "συμβοηθούντα και μη άμβόμενα" μέλη (Εα233 και Εα2.πίν.14).

Ός τελικό συμπέρασμα για την κοινωνική δομή προκύπτει ότι, ενώ στα 1961 οι υπόλοιποι 3 νομοί βρίσκονταν στην παράδοση και ο Ν. Ίωαννίνων σε μιά μεσαία κατάσταση, στα 1971, ο Ν. Ίωαννίνων και ταχύτερα ο Ν. Άρτας μετατοπίστηκαν προς κάποια άλλαγή, ενώ ο Ν. Θεσπρωτίας και Πρέβεζας παραμένουν στην παράδοση. Συμπληρωματικά, τουλάχιστο για τό 1961, έρχονται τα στοιχεία της διάρθρωσης της ιδιοκτησίας της γεωργικής γής, που, όπως είναι γνωστό, προκαλεί και τή συνοχή της κοινωνικής δομής. Έτσι, γύρω στα 1957, η κατανομή της ιδιοκτησίας της γεωργικής γής στην Ήπειρο είναι η εξής: ποσοστό 96,7% τών ιδιοκτησιών είναι <5 έκτα-

ρια, ενώ από αυτές ποσοστό 62,3% < 2 έκταρία και μόνο ποσοστό 0,4% είναι πάνω από 10 έκταρία (Εα2.πίν.12).

Η διάρθρωση αυτή της έγγειας ιδιοκτησίας, που παρουσιάζει και άλλα επιπλέον μειονεκτήματα (Εα2322) (π.χ. κατακερματισμό, πολυκαλλιέργεια, έγκατάλειψη κτλ.), προκαλεί ως ένα σημείο συνοχή στην κοινωνική δομή και παίζει καταλυτικό ρόλο στις ήδη μειωμένες παραγωγικές δυνάμεις που είδαμε.

Η συνολική εικόνα που παραθέσαμε συμπληρώνεται με τη δημογραφική κατάσταση της περιφέρειας και του νομού (Εα24). Στα 1951-61 η συμμετοχή της Ήπειρου στο μεταναστευτικό φαινόμενο της χώρας ήταν μικρή και άφορούσε κυρίως την έσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού (Εα242).

Έτσι η Ήπειρος παρουσίαζε μετανάστευση με ποσοστό 11,03% επί του πληθυσμού της (1951), από τα όποια τά 2,86% για το έξωτερικό. Τα αντίστοιχα ποσοστά στο Ν. Ίωαννίνων ήταν 13,3% και 2,67%. Η όγκης δημογραφική κατάσταση (γεννήσεις, θάνατοι κτλ.) του πληθυσμού της Ήπειρου δημιούργησε έντονο πρόβλημα άπασχόλησης του πλεονάζοντος έργατικού δυναμικού που έπρεπε να βρεθεί έγκαιρα τή λύση του, πρίν να επιταχυνθεί τό φαινόμενο της μετανάστευσης (Εα2421).

Στή δεκαετία 1961-71, η άπασχόληση και κατ'έπείταση τό δημογραφικό πρόβλημα υπήρξε όξύτατο, τόσο ώστε η Ήπειρος να καταλάβει τήν πρώτη θέση στή χώρα σχετικά με τήν έξωτερική μετανάστευση και τήν τρίτη σχετικά με τήν έσωτερική (Εα2422). Η διαρροή αυτή του πληθυσμού, που παρουσιάζεται έδω συνοπτικά, αποτέλεσε τό κύριο αίτιο της άποδυναμωσης της υπαίθρου στήν Ήπειρο. Πρέπει να σημειώσουμε ότι ως τά 1962 η κατανομή του πληθυσμού στό γεωγραφικό χώρο της ήταν αντίστοιχα:

άστικός πληθυσμός (17,8%), ήμιαστικός πληθ. (7,0%) και άγροτικός πληθ. (75,2%) (Εα2.πίν.20). Ο άγροτικός πληθυσ-

λο τῆς ἱεραρχίας τοῦ δικτύου οἰκισμῶν τῆς χώρας. Τό δίκτυο οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου ἐντάσσεται βασιικά στό δευτερεύοντα ἀναπτυξιακό ἄξονα: Πάτρα — Ἰωάννινα, μέ τόν ὁποῖο φαίνεται ὅτι εἰσέρχεται ὁ ἐκσυγχρονισμός στήν Ἠπειρο (Εα251(2)). Σχηματίζεται ἐπίσης καί ἓνας δεύτερος "τοπικός" μικρότερης σημασίας ἄξονας (ἀποτελεῖ τό δυτικό σκέλος τοῦ V (Εα252(2)), πού ἀφορᾷ τούς οἰκισμούς πού ἔχουν πάνω ἀπό 500 κατοίκους, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τόν παραλιακό ἄξονα: Πρέβεζα — Πάργα — Ἡγουμενίτσα — Φιλιάτες. Τό ἀνατολικό σκέλος τοῦ V ταυτίζεται μέ τόν ἄξονα: Πάτρα — Ἰωάννινα (Εα252(2)).

Ὡς συμπέρασμα λοιπόν προκύπτει ὅτι τό οἰκιστικό δίκτυο (κύριο καί δευτερεῦον) τῆς Ἠπείρου, μεταβάλλει τήν παραδοσιακή του δομή (πού εἶχε σάν βάση τούς πολύ μικρούς οἰκισμούς πυκνῆς διάταξης) καί τείνει νά ἱεραρχηθεῖ κατά δύο ἄξονες. Κατά συνέπεια, στούς ἄξονες αὐτούς καί στούς πόλους τους τείνει νά συγκεντρωθεῖ ὁ πληθυσμός, ὁ ἐκσυγχρονισμός καί οἱ κυριότερες πολεολογικές λειτουργίες, ἀφήνοντας τό ὑπόλοιπο διαμέρισμα στήν ὑπανάπτυξη καί στήν παράδοση.

Συνοψίζοντας βλέπουμε ὅτι ὁ Ν. Ἰωαννίνων, μέ τίς μειωμένες παραγωγικές δυνατότητες ὅσον ἀφορᾷ τή γεωργική γῆ καί αὐξημένες ἀλλά ὄχι ἐξελιγμένες ὅσον ἀφορᾷ τήν κτηνοτροφία καί τά δάση, μέ δυσχερές οἰκολογικό περιβάλλον καί φθίνουσα ἀναδιάρθρωση τοῦ πληθυσμικοῦ δυναμικοῦ, μέ πολύ μικρή μετατόπιση πρὸς τήν ἀλλαγή καί κοινωνική δομή σέ ἐνδιάμεση κατάσταση, καθώς καί μέ ὀξυμένα προβλήματα ἰδιοκτησίας γεωργικῆς γῆς, δέχεται τόν ἐκσυγχρονισμό κατὰ τήν κατεύθυνση ἀπό νότο πρὸς βορρά, κατὰ τόν ἄξονα: Πάτρα — Ἰωάννινα κυρίως, καί ἠπειρώτικα παράλια.

Ἡ γενική αὐτή θέση τοῦ νομοῦ καθορίζει ἔμμεσα τόσο τίς οἰκιστικές περιοχές του πού εἶναι ἔξω ἀπό τούς ἄξονες ὅσο καί τίς πολεολογικές λειτουργίες τους. Μέσα σ' αὐτό τό περιφερειακό πλαίσιο ἐντάσσεται ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας σέ μιᾶ περιοχή τοῦ νομοῦ πού ἀνήκει ὀλοκληρωτικά στήν παράδοση, καί εἰδικότερα ἀκόμη ἐντάσσονται οἱ οἰκισμοί μελέτης μέ προβλήματα πού θά ἀναλύσουμε πιό κάτω (Εα3).

Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης
 Εα31. Οἰκολογία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας- 20 οἰκισμῶν μελέ-
 Εα311. Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους κτλ.⁶⁶ της

3111. Ἐπαρχία Κόνιτσας

Βρίσκεται στό βορειότερο τμήμα τοῦ Ν. Ἰωαννίνων καί συνορεύει μέ τήν Ἀλβανία καί τό Ν.Καστοριάς. Εἶναι ἐξαιρετικά ὄρεινή περιοχή, καί ἐκεῖ βρίσκεται τό μεγαλύτερο μέρος τῆς βόρειας Πίνδου, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπό τά ἑλληνοαλβανικά σύνορα μέ τό Γράμμο καί συνεχίζεται πρὸς τό νότο ὡς τό Μέτσοβο μέ μιά ἀλυσίδα βουνῶν καί κορυφῶν πού ξεπερνοῦν τά 2.000μ.

- Ὁ Γράμμος, ἀποτελεῖ ἀπό τή μιά τό διαχωριστικό σημεῖο τοῦ Ν. Ἰωαννίνων καί Καστοριάς (δηλαδή Ἡπείρου καί Μακεδονίας) καί ἀπό τήν ἄλλη τῆς Ἀλβανίας καί τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Γράμμος προεκτείνεται νότια ὡς τή χαράδρα πού ἔχει διανοίξει, ἀνάμεσα σ'αυτόν καί τό Σμόλικα, ὁ Σαραντάπορος (παραπόταμος τοῦ Ἀώου). Στήν κοιλάδα τοῦ Σαραντάπορου βρίσκονται οἱ εἴκοσι οἰκισμοί μελέτης (Α.πίν.1 χάρτης Ν. Ἰωαννίνων).

- Ὁ Σμόλικας (2.637μ.) πού ἀποτελεῖ τό δεύτερο ὑψηλότερο ὄρος τῆς Ἑλλάδας μετά τόν Ὀλυμπο, βρίσκεται μεταξύ τοῦ Σαραντάπορου καί τοῦ Ἀώου. Καλύπτεται ἀπό μεγάλα δάση ἑξιάς, ἐλάτων καί πεύκων, ἰδίως κατὰ τή δυτική του πλευρά. Οἱ ψηλότερές του κορυφές ἀποτελοῦν τήν ὑδροκριτική γραμμή, πού βρίσκεται στά σύνορα τοῦ Ν. Ἰωαννίνων καί τοῦ Ν. Γρεβενῶν.

Ὅλα αὐτά τά ὄρη, μέ τούς πρασινόμαυρους ὄγκους περιδοτικῶν, πού περιβάλλονται ἀπό ἀργιλοαμμώδη ὑλικά, ἐξαιτίας τῆς διαβρωτικῆς ἐπεξεργασίας, ἔχουν ἀπλή καί ἐξομαλυσμένη ἐπιφάνεια καί ἐμφανίζουν στό σύνολό τους μορφή ὄροπεδιακή μέ κατὰ θέσεις ψηλότερες κορυφές (Εα2111).

Ἡ ἀποψίλωση αὐτῶν τῶν βουνῶν, πού ὀφείλεται στή συνδυασμένη δράση τόσο τοῦ πολέμου ὅσο καί τῆς μή ρυθμιζόμενης

βοσκῆς, ἀπογύμνωσε τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτά καί εὐνόησε ἔτσι τὴν ταχύτατη διάβρωση.

Οἱ καλλιεργήσιμες γαῖες τῆς ἐπαρχίας ἐντοπίζονται κυρίως στὴ μικρὴ πεδιάδα τῆς Κόνιτσας, πού σχηματίζεται στὴ συμβολή τοῦ Ἄωου καί τοῦ Βοῖδομάτη, καθὼς καί σέ μερικές βαθιές κοιλάδες καί σέ λίγα λαγκάδια, ὅπου ἡ κλίση τοῦ ἔδάφους εἶναι ὁμαλότερη⁶⁷ (Εα2. πίν. 13).

Τὸ τελευταῖο διάστημα, ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἔκταριων γῆς ἔχει παρασυρθεῖ ἀπὸ τὸν Ἄωο στὴν πεδιάδα τῆς Κόνιτσας. Κατατροφές, λιγότερο ἐντυπωσιακές, πραγματοποιοῦνται καθημερινά καί στίς ἄλλες κοιλάδες πρὸς ζημία τῶν ὀλιγαριθμῶν ἀρδεύσιμων ἐπιφανειῶν τίς ὁποῖες διαθέτουν τὰ χωριά (1959).

3112. 20 οἰκισμοὶ μελέτης (Α. πίν. 1 χάρτης Ν. Ἰωαννίνων)

Οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς 40 κοινότητες⁶⁸ τῆς ἐπαρχίας χαρακτηρίζονται ὡς ὄρεινές (38 ὄρεινές καί 2 πεδινές) καί βρίσκονται σέ μιὰ ὄρεινὴ ζώνη μεταξύ 700-1400μ.

Οἱ 20 οἰκισμοὶ πού ἀποτελεῖσαν ἀντικείμενο ἰδιαίτερης διερεύνησης εἶναι οἱ παρακάτω:

Εα3. πίν. 1
βλ ἔπε πίσω

Οἱ κλιματολογικὲς συνθῆκες εἶναι ἀνάλογες μέ αὐτές πού ἐπικρατοῦν στό νομό. Στὰ ὄρεινότερα μέρη ἔχουμε ἀπόκλιση πρὸς τὸ ἠπειρωτικὸ κλίμα (Εα2132). Ἡ χλωρίδα ἐντάσσεται γενικά σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα (Εα1141).

Ἡ πανίδα. Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Μπόγια⁶⁹, προκύπτει μιὰ σειρά ζώων καί ὑδροβίων πού ἀφοροῦν γενικότερα τὸν ἠπειρωτικὸ χῶρο.

Εα32. Ἡ κοινωνικὴ δομὴ στὴν περιοχὴ μελέτης

Εα321. Παραγωγικὲς δυνάμεις

3211. Πρωτογενὴς τομέας. Ἐπαρχία Κόνιτσας (1959)

Εα3.πίν.1*20 οίκισμοί: Όνόματα, ύψόμετρα και χαρακτηριστικά οίκισμών μελέτης

Κωδ. άρθ.	Όνόματα οίκισμών μελέτης	Παλαιά ονόματα οίκισμ.μελέτης	Ύψόμετρα	Τοποθεσία πού βρίσκονται	* Άλλα χαρακτηριστικά
1	Άγία Βαρβάρα	Πλάβαλη (2)*	691	Νότιες προσβάσεις του Γράμμου.	Κοντά στα σύνορα με Άλβανία.
2	Άγία Παρασκευή	Κεράσοβο (1)	960	Βόρεια του Εμόλικα στην κοιλάδα του Σαραντάπορου κοντά στις πηγές του.	
3	Αμάραντος	Ίσοβορος (2)	850	Νότιες υπώρειες του Γράμμου.	Κοντά υπάρχει θειούχα λαματική πηγή.
4	Άσμηχώριο**	Λεσκάτσι (1)	970	Σε ύψηλη κοιλάδα του ανατολικού Γράμμου στα σύνορα της Άλβανίας.	
5	Βούρμπιανη	Βούρμπιανη (1)	900	Σε ψηλή κοιλάδα στον ανατολικό Γράμμο.	Επί τουρκοκρατίας γνώρισε άκμή. Ήταν σημαντικό κτηνοτροφικό κεφάλωχο και είχε γνωστή ελληνική σχολή.
6	Γαναδιό	Γαναδιό (1)	890	Ετίς βορειοδυτικές πλαγιές του Εμόλικα.	
7	Γοργοπόταμος	Τούρνοβο (1)	940	Σε ψηλή κοιλάδα του ανατολικού Γράμμου.	
8	Έλεούθερο	Γκριζιμπάν (1)	875	Άνατολικά κοντά στην Κόνιτσα.	
9	Έξοχή**	Ζέλιστα (1)	719	Βόρεια και κοντά στην Κόνιτσα.	
10	Καστανέα	Καστάνιανη (1)	880	Ετίς βορειοδυτικές πλαγιές του Εμόλικα.	
11	Μόλιστα**	Μόλιστα (1)	840	Ετίς δυτικές πλαγιές του Εμόλικα.	
12	Μοναστήριο**	Μποτσιφάρι (1)	900	Ετίς δυτικές υπώρειες του Εμόλικα.	Κοντά βρίσκεται η Μονή των είσοδίων της θεοτόκου.
13	Νικάνωρ	Κορτίνιστα (1)	720	Βόρεια της Κόνιτσας.	
14	Πάδες**	Πάδες (1)	1140	Ετίς νότιες πλαγιές του Εμόλικα.	Θέα πρós την κοιλάδα του Άλου.
15	Παλαιοσέλιο	Παλιοσέλι (1)	1080	Ετίς νότιες πλαγιές του Εμόλικα, ανατολικά της Κόνιτσας.	
16	Πηγή	Πεκλάρι (1)	750	Βορειοανατολικά και κοντά στην Κόνιτσα.	
17	Πληκάτιο	Πληκάτι (1)	1240	Κάτω από την κορυφή Μαύρη Πέτρα του Γράμμου, κοντά στα άλβανικά σύνορα.	
18	Πουρνιά	Εταρίτσανη (1)	900	Άνατολικά και κοντά στο Μοναστήρι, στο δ.Εμόλικα.	
19	Πυροόγιαννη	Πυροόγιαννη (1)	840	Ετίς υπώρειες του Γράμμου στην κοιλάδα του Σαραντάπορου.	Είναί πλούσια σε δάση και άλλοτε τοπικό κτηνοτροφικό κέντρο.
20	Πύργος	Ετράτσιανη (1)	940	Βόρεια στην κοιλάδα του Σαραντάπορου στο Ν.Γράμμο.	Ετήν περιφέρεια έμφανίζεται άμύαντος.

*Μέσα στην παρένθεση φαίνεται ο σημερινός αριθμός οίκισμών κατά κοινότητα.

**Γιά τους οίκισμούς αυτούς προτείνεται η κατάργηση έξαιτίας των λίγων κατοίκων (δ.π.,σ.206).
Πηγή: Δημητράκος, Παγκόσμιος γεωγραφία, Άτλας, Έλλάς, τ.2. Άθήνα 1975,σ.206 και Ε. Δημητριάδης, "Η Μόλιστα της Ήπειρου", Ε.Ε.Π.Ε. του Α.Π.Θ., τ.6, 1974,σ.222 (δπου πίνακας χωριών της έπαρχίας Κόνιτσας με τά παλαιά όνόματά τους).

Ἡ κατανομή τῶν ἐδαφῶν κατὰ κατηγορία χρήσεως φαίνεται στὸν Εα3.πίν.2.

Εα3.πίν.2* *Ἐπ.Κόνιτσας: Κατηγορία χρήσεως τοῦ ἐδάφους σέ τ.χλμ. 1959

Περιφέρεια	Κατηγορία ἐδαφῶν σέ τ.χλμ.						Σύνολο
	Γεωργικές καλλιέργειες	Χέρσα γεωργικά καλλιεργήσιμα	Γυμνά-βοσκές	θαμνώδεις ἐκτάσεις, δασικές βοσκές	Γυμνά ἀγρονα κτλ. ἐδάφη	Δάση καί ἀναδασωταῖα ἐδάφη	
Κόνιτσας	50,3	18,9	134,0	250,5	86,2	384,9	924,8

Πηγή: "Τὸ πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἠπείρου (Ζ.Π.Ε.) κτλ." Ἠπ. Ἔστ., τ.87, 1959, σ. 570.

Ἀπὸ τὸν Εα3.πίν.2 προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

- α. Οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις καταλαμβάνουν (1959) τὰ 5,43% τῆς συνολικῆς ἐπιφάνειας τῆς ἀντίστοιχης ἐπαρχίας (ἢ 1% τοῦ νομοῦ).
- β. Τὰ δάση καί τὰ ἀναδασωμένα ἐδάφη καταλαμβάνουν ποσοστὸ 41,6% τοῦ ἐδάφους τῆς ἐπαρχίας (ἢ 27% τῶν δασικῶν ἐκτάσεων τοῦ νομοῦ), ἐνῶ τὰ γυμνά-βοσκές καθὼς καί οἱ δασικές βοσκές καταλαμβάνουν μαζί ἄλλα 41,6% τῆς ἐπαρχίας (ἢ 13,8% τοῦ νομοῦ). Ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ δεδομένα φαίνεται ὁ ἐντονότατος δασοποιμενικός χαρακτήρας τῆς ἐπαρχίας σέ σχέση μέ τό νομό καί μέ τό διαμέρισμα (Εα2311).

Ἰδιοκτησία γεωργικῆς γῆς. Ἐπαρχία Κόνιτσας (1962)

Ὁ μέσος κλῆρος τῆς καλλιεργούμενης ἔκτασης κατὰ οἰκογένεια εἶναι γενικά 13,09 στρέμμ., δηλαδή πολύ πιά κάτω ἀπὸ τὰ παραδεικτὰ ὅρια (Εα2.πίν.13 καί Εα2322).

Ἄν ὑπολογίσουμε ὅμως ὅτι μέ τήν ἀπογραφή (Εα3πίν.6) ἔχουμε 2.075 οἰκογένειες γεωργοκτηνοτρόφων, τότε ὁ μέσος κλῆρος αὐξάνεται κατὰ οἰκογένεια καί γίνεται 24,25 στρέμμ., δηλαδή μόλις ὑπερβαίνει τὰ ἐπιτρεπτά ὅρια γιά νά μή χαρακτηριστεῖ ὡς "νανώδης" κλῆρος καί φυσικά βρίσκεται ἀρκετὰ πιά κάτω ἀπὸ τὰ καθορισμένα ὅρια πού τόν χαρακτηρίζουν ὡς βιώσιμο (50 στρέμμ. ἀρδευτικά ἢ 100 στρέμμ. ξηρικά).

3212. Πρωτογενής τομέας.⁷⁰ 20 οικισμοί μελέτης

32121. Γενικά. Ἡ κατανομή τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐδάφους τῆς κάθε κοινότητας κατὰ κατηγορία χρήσεως φαίνεται στὸν Εα3.πίν.3.

Εα3.πίν.3*. 20 οικισμοί : "Κατανομή τῆς ἐκτάσεως τῆς Χώρας, κατ' Ἐπαρχίαν καὶ Δήμον ἢ Κοινότητα εἰς τὰς βασικὰς κατηγορίας χρήσεως αὐτῆς", 1961

Ἐκτάσεις εἰς χιλιάδας στρεμμάτων

Ἐπαρχίαι Δήμοι καὶ Κοινότητες	Μορφή * ἀναγλύφου τοῦ ἐδάφους Ἀριθμὸς δήμων καὶ Κοινοτήτων	Σύνολον ἐκτάσεως	Κατανομή τῆς ἐκτάσεως κατὰ κατηγορίαν χρήσεως αὐτῆς						
			Γεωργικὴ γῆ	Ζευγαρολ(- βαδα	Βοσκότοποι		Ἐκτάσεις καλυπτό- μεναι ὑπὸ ὕδατων	Οἰκοδομη- μένη ἐκ- τασις κλπ.	
					Σύνολον	Ἐξ ὧν κοινόχρη- στοί ἢ κοινοτικοί			
Ἐπαρχία Κονίτισης	Π 2 Η - Ο 38	15,8 - 876,6	3,3 - 42,3	- - 10,9	8,7 - 389,2	8,7 - 251,7	3,1 - 353,6	0,4 - 43,4	0,3 - 37,2
α/α Δήμος Κονίτισης	Ο	39,2	8,7	0,1	17,5	17,5	5,5	5,4	1,5
1 Κοινότης Ἁγ. Βαρβάρας	Ο	30,0	1,0	0,1	14,9	14,9	10,0	3,0	1,0
2 Κοινότης Ἁγ. Παρασκευῆς (Κερασόβου)	Ο	64,0	2,5	0,7	32,7	-	21,7	5,4	1,0
3 Κοινότης Ἀμαράντου	Ο	36,0	0,7	-	18,1	18,1	14,2	0,5	2,5
4 Κοινότης Ἀσημοχαρίου	Ο	12,8	0,1	-	2,6	-	9,5	0,1	0,4
5 Κοινότης Βοϊρμπιανῆς	Ο	24,5	0,4	1,7	9,5	9,5	11,0	1,3	0,6
6 Κοινότης Γεναβιοῦ	Ο	9,7	0,2	-	6,2	-	1,9	1,1	0,4
7 Κοινότης Γαργοποτάμου	Ο	15,0	0,6	-	7,0	-	7,0	0,3	0,1
8 Κοινότης Ἐλευθέρου	Ο	43,0	1,3	-	12,6	10,5	25,0	0,2	4,0
9 Κοινότης Ἐξοχῆς	Ο	14,5	1,1	-	6,6	6,6	4,8	1,5	0,5
10 Κοινότης Καστανέας	Ο	25,6	1,8	-	17,0	17,0	4,9	1,2	0,6
11 Κοινότης Κολίτισης	Ο	5,1	0,1	-	2,5	-	1,7	0,7	0,1
12 Κοινότης Μοναστηρίου	Ο	6,5	0,2	-	4,9	-	0,9	0,5	0,0
13 Κοινότης Νικηφόρου	Ο	15,6	0,9	-	3,0	2,5	11,0	0,3	0,4
14 Κοινότης Πέδου	Ο	32,5	0,3	0,3	17,8	17,1	11,8	0,3	2,0
15 Κοινότης Παλαισελλίου	Ο	8,4	0,7	-	4,0	3,5	3,0	0,2	0,4
16 Κοινότης Πηγῆς (Πικαρίου)	Ο	19,5	0,9	-	9,8	7,8	6,5	0,8	1,6
17 Κοινότης Πληματίου	Ο	32,0	1,7	0,7	15,3	15,3	9,9	4,0	0,5
18 Κοινότης Πουρνιδῆς	Ο	24,5	0,7	0,0	11,1	-	10,6	2,0	0,1
19 Κοινότης Πύργου (Στρασιάνης)	Ο	22,9	1,2	-	13,5	4,3	5,1	3,1	0,1
20 Κοινότης Πυραόγιαννης	Ο	21,8	0,4	-	4,8	4,8	15,0	0,2	1,3

* Π=Πεδίνα, Η=Ἡμιορεινά, Ο= Ὀρεινά Κοινότητες (ἢ Δήμοι)

Πηγή: ΕΣΥΕ, "Κατανομή τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας κατὰ βασικὰς κατηγορίας χρήσεως (προαπογραφικὰ στοιχεῖα)", 1962, σ.122.

Από τόν Εα3.πίν.3 προκύπτουν τά εξής, σχετικά μέ τούς οί-
κισμούς μελέτης.

α. Ἡ σχέση γεωργικῆς γῆς καί συνολικῆς ἐκτάσεως πού
διαθέτουν οἱ ὄρεινές κοινότητες τῆς ἐπαρχίας, φτάνει
σέ ποσοστό 4,82%. (σύγκρινε μέ Εα3211α). Ἡ σχέση
αὐτή γίνεται δυσμενέστερη, ἂν τήν ἐξετάσουμε σέ κα-
θέναν ἀπό τούς οἰκισμούς μελέτης (π.χ. κοινότητα Ἐ-
λεύθερου 3,0%, κοινότητα Πυρσόγιαννης 1,83%.

β. Ἡ σχέση βοσκοτόπων καί δασῶν σέ σύγκριση μέ τό σύ-
νολο τῆς ἐκτασης πού κατέχουν οἱ ὄρεινές κοινότητες
τῆς ἐπαρχίας, παρουσιάζεται εὐνοϊκή καί εἶναι ἀντί-
στοιχα 44,4% (συμπεριλαμβάνονται καί οἱ κοινόχρηστοι
βοσκοτόποι) καί 40,3%. Ἡ ἴδια σχέση σέ επίπεδο κά-
θε οἰκισμοῦ μελέτης διαφέρει ἀνάλογα μέ τό χαρακτή-
ρα τῆς κοινότητας. (π.χ. στήν Ἁγία Παρασκευή ἔχουμε
ἀντίστοιχα 51% καί 34%, στήν Πυρσόγιαννη 22% καί
68,8%). Ἀπό τά παραπάνω φαίνεται ὁ ἔντονα δασοποι-
μενικός χαρακτήρας τῶν οἰκισμῶν μελέτης, πού ὁ βαθ-
μός του ποικίλλει ἀνάλογα μέ τόν εἰδικό χαρακτήρα
τοῦ οἰκισμοῦ (π.χ. ἄλλοῦ εἶναι ἔντονα δασικός, ἄλλοῦ
ποιμενικός) (Εα2.πίν.1 παρατηρήσεις).

γ. Ὅλες οἱ ὄρεινές κοινότητες ἔχουν μεγάλες ἐκτάσεις
καλυμμένες μέ νερά, τά ὁποῖα σέ ὀρισμένες ἀπ' αὐτές
φτάνουν ἢ ὑπερβαίνουν, συνολικά, τά ὄρια τῆς καλλιερ-
γήσιμης ἐπιφάνειάς τους. Βέβαια, στίς κατά τόπους
κοινότητες ὑπάρχουν καί διαφορές.

32122. 20 οἰκισμοί μελέτης. Ἡ γεωργία (1961-62)

Ὁ ἀριθμός τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, οἱ ἐκτάσεις
καί ἡ κατανομή τους στίς βασικές κατηγορίες χρήσης τῆς γῆς,
καθώς καί οἱ βοσκοτόποι, τόσο σέ επίπεδο ἐπαρχίας ὅσο καί
στούς 20 οἰκισμούς μελέτης, φαίνονται στόν Εα3.πίν.4.

ΕΙΣ. Κίν. 4. *Εκ. Κούβιτας: 20 Οκτωβριού. *Αρθμός έκμεταλλεύσεων, έκτασεις καὶ κατανομή αὐτῶν εἰς τὰς βασικὰς κατηγορίας χρήσεως τῆς γῆς καὶ βοοκτοκῶν τῶν
 ἐκμεταλλεύσεων, κατὰ κοινότητα (ἢ δήμον) δισκοῦς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκμεταλλεύσεως; 1961

Εκτάσεις εἰς στρέμματα	Αρθμός ἐκμεταλλεύσεων		Εκτάσεις γῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεων		Κατηγορία χρήσεως τῆς γεωργικῆς γῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεων		Κατηγορία χρήσεως τῆς γεωργικῆς γῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεων		Κοινο- λόγια (ἐκτά- σεις)	Βοοκτοκοί (καὶ κοινότητες)	Βοοκτοκοί (ἐκτά- σεις καὶ βοοκτο- κότους)					
	Εκ- τασεις γῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεων	Εκ- τασεις γῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεων	Κατηγορία δένδρα	Κατηγορία στραβόδενδρα	Χωράφια καὶ ἐτήσια φυτό κακ.	Χωράφια καὶ ἐτήσια φυτό κακ.	Χωράφια καὶ ἐτήσια φυτό κακ.	Χωράφια καὶ ἐτήσια φυτό κακ.								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Εκπαρχία Κούβιτας	2826	43	43123	39621	2194	537	548	977	2647	31024	1290	8420	2165	280	15233	
Πελοπόννησος	113	-	3744	2977	98	22	9	44	113	3575	11	55	48	-	-	
Πελοπόννησος	2713	43	39379	36644	2096	515	539	933	2534	27449	1279	8365	2117	280	15233	
Δήμος Κούβιτας	347	12	6850	6426	141	190	15	33	310	6241	54	308	78	6	1006	
Κοινότητες	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
1. Αγίας Βαρβάρας	55	-	854	848	51	16	11	14	54	590	33	195	39	1	2	
2. Αγίας Παρασκευῆς	215	1	2470	2423	171	15	2	3	198	1074	203	1365	13	7	860	
3. Αμπελότου	73	-	598	586	66	13	16	19	72	274	36	68	224	-	-	
4. Ασηνοχωρίου	32	-	141	141	30	3	14	15	30	62	3	14	47	-	-	
5. Βούμπρανης	59	1	415	407	38	-	3	7	52	143	10	38	227	-	-	
6. Γαβαδίου	34	-	296	273	34	12	18	13	34	234	8	26	5	-	-	
7. Γοργοκοιμίου	50	1	600	559	41	35	1	1	48	260	46	297	6	1	10	
8. Γλαυθέρου	81	-	1196	1185	78	2	1	1	81	413	77	709	71	65	2157	
9. Εἰσοχῆς	48	1	1064	1025	45	-	-	-	47	609	32	437	18	-	-	
10. Καρτανέας	86	-	884	862	85	2	-	-	86	438	20	67	377	79	463	
11. Κολίτσι	27	-	273	261	26	-	4	54	26	206	6	13	-	-	-	
12. Μοναστηρίου	29	-	178	154	29	-	-	-	29	127	29	51	-	-	-	
13. Νικάνορος	32	-	893	875	30	-	31	58	32	510	26	320	5	-	-	
14. Πάδων	49	-	350	292	48	-	22	25	48	236	-	-	89	-	-	
15. Παλαροσελίου	59	-	309	293	48	5	30	32	58	145	27	68	59	48	236	
16. Πηνῆς	75	-	1007	751	66	3	8	48	62	769	48	300	1	1	70	
17. Πληκταρίου	64	-	1951	1951	54	8	1	6	73	364	54	148	27	-	-	
18. Πουρναῶς	74	1	576	569	71	1	28	36	66	352	59	190	2	3	14	
19. Πύργου	66	-	578	563	59	16	15	18	66	352	59	190	2	-	-	
20. Πυροδελανῆς	123	1	458	424	85	27	106	191	84	348	40	79	12	-	-	
Σύνολον	1331	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Πηγή: Ε.Ε.Υ.Ε. "Αποτελέσματα τῆς ἀνομογραφίας τῆς 19ης Μαρτίου 1961", τ. Ι., κίν. 1.3.

Από τον Εα3.πίν.4, προκύπτουν τὰ ἔξῃς σχετικά μέ τήν περιοχή μελέτης.

α. Ἡ μέση γεωργική ἔκταση ἀνά ἐκμετάλλευση, στίς ὄρεινές κοινότητες τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας εἶναι 14,5 στρέμμ. ἀνήκουν δηλαδή στή "νάνο" γεωργική ἰδιοκτησία (Ἀντίστοιχα στήν Ἠπειρο εἶναι 16,4 στρέμμ. καί Ν. Ἰωαννίνων 16,7 στρέμμ. (Εα2.πίν.3)).

Ἡ σχέση αὐτή βέβαια ποικίλλει ἀπό κοινότητα σέ κοινότητα μελέτης. Ἔτσι ἔχουμε π.χ. μέση γεωργική ἔκταση/ἀνά ἐκμετάλλευση στούς οἰκισμούς: Πυρσόγιαννη (3,7 στρέμμ.), Γαναδιό (8,7 στρέμμ.), Ἐξοχή (22 στρέμμ.), Πληιάτι (30,48 στρέμμ.).

β. Οἱ ἀγροναπαύσεις, στό σύνολο τῆς γεωργικῆς γῆς, στίς ὄρεινές κοινότητες φτάνουν τὰ 21%, γεγονός πού ἀποτελεῖ σοβαρή ἔνδειξη τῆς ἐγκατάλειψης τῆς γεωργίας (Ἀντίστοιχα στήν Ἠπειρο εἶναι 15,6% καί στό Ν. Ἰωαννίνων 15,4% (Εα2πίν.2)).

γ. Ἐνῶ ἡ μέση ἔκταση βοσκοτόπων /ἀνά ἐκμετάλλευση (ἐκτός ἀπό τούς κοινόχρηστους), στίς ὄρεινές κοινότητες τῆς ἐπαρχίας εἶναι 54,4 στρέμμ., ἡ σχέση αὐτή ποικίλλει στούς οἰκισμούς μελέτης. Ἔχουμε π.χ. Ἀγία Παρασκευή (122,8 στρέμμ.), Πύργος (4,66 στρέμμ.) κτλ. (Ἀντίστοιχα στήν Ἠπειρο εἶναι 36,9 στρέμμ. καί στό Ν. Ἰωαννίνων εἶναι 29,9 στρέμμ. (Εα2πίν.2)).

δ. Τόσο τὰ καρποφόρα δέντρα ὅσο καί τὰ ἀμπέλια φαίνεται μόλις νά ἐπαρκοῦν γιά τίς οἰκιακές ἀνάγκες, ἔξαιτίας τῆς μικρῆς ἔκτασης πού κατέχουν.

ε. Ἄν συνοψίσουμε τὰ παραπάνω, βλέπουμε ὅτι οἱ οἰκισμοί μελέτης διαθέτουν σχεδόν κατά κανόνα μέσες γεωργικές ἐκτάσεις / ἀνά ἐκμεταλλεύσεις πού χαρακτηρίζονται ὡς "νάνες" γεωργικές ἰδιοκτησίες (κάτω ἀπό 20 στρέμμ.), ἐνῶ διαθέτουν ἱκανοποιητικές ἐκτάσεις γιά βοσκοτόπους, πού γιά εἰδικούς λόγους δέν εἶναι ἐκμεταλλεύσιμες (Εα3111). Τά στοιχεῖα

αυτά, καθώς και οι ειδικότερες συνθήκες της περιοχής πού θα δοῦμε παρακάτω, καθορίζουν τή μεγάλη στενότητα τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, στενότητα πού άνταναικλᾶ κατευθείαν στό οίκονομικό επίπεδο.

Οι άρδευόμενες και οι ξηρικές γεωργικές έκτάσεις, τά δάση, οι βοσκές, ὁ άριθμός οίκογενειῶν και ὁ μέσος κλῆρος καλλιεργούμενης έκτασης, φαίνονται στόν Εα3.πίν.5. Στόν ἴδιο πίνακα, φαίνεται και ὁ άριθμός βιώσιμων κλῆρων, σύμφωνα μέ τά κριτήρια πού τέθηκαν κατά οίκισμό μελέτης (Εα2322).

Εα3.πίν.5*20 οίκισμοί : Κατανομή τῆς γεωργικής έκτασης, δασῶν και βοσκῶν κατά κοινότητα.

Μέσος γεωργικός κλῆρος κατά οίκογένεια καθώς και άριθμός βιώσιμων κλῆρων, 1962

Όνομασία κοινότητας	πληθυσμός άπογραφῆς 1961	Άριθμός οίκογεν.	ΕΚΤΑΣΕΙΣ (στρέμ.)				Μέσος κλῆρος καλλιεργ. έκτασεις	Άριθμός βιώσιμων κλῆρων
			Άρδευόμεναι	ξηρικές	δάση	βοσκαί		
	1	2	3	4	5	6	7	8
Κόνιτσα	3.542	400	8.500	3.150	24.290	13.610	29,00	202
Άγ. Παρασκευή	977	245	500	3.500	21.700	7.290	16,32	45
Άγ. Βαρβάρα (2)	287	65	260	530	9.000	11.000	12,15	11
Άμδραντος	385	106	170	270	15.150	7.450	4,15	6
Άσημοχώριον	160	52	62	70	9.800	990	2,53	2
Βούρμπιανη	216	68	334	292	8.610	6.640	9,20	10
Γαναδιό	118	46	70	250	1.890	3.776	6,95	4
Γοργοπόταμος	179	60	260	515	5.790	5.250	12,91	10
Έλευθερον	310	56	179	855	28.770	7.051	18,46	12
Έβρολά (2)	207	42	195	528	4.810	6.250	17,21	9
Καστανιά	380	117	309	550	2.790	12.360	7,34	12
Μάλιστα	134	45	53	310	1.890	5.777	8,08	4
Μοναστήριον	143	50	85	400	1.890	5.777	9,70	6
Νικάνωρ	171	33	94	918	8.500	6.198	30,66	12
Πάδες	138	29	174	285	15.545	4.880	15,82	6
Παλαιοσέλιον	230	86	44	1.456	5.080	1.840	17,44	15
Πηγή	398	70	470	235	12.895	5.895	10,07	12
Πληκάτιον	243	80	528	1.015	9.890	460	19,28	21
Πουρνιά	270	96	290	410	10.640	10.810	7,29	10
Πυρσόγιαννη	513	150	90	650	7.780	8.498	4,93	8
Πύργος	355	127	40	539	5.080	10.490	14,55	7
Σύνολον (έπαρχίας)	14.405	3.843	22416	22907	384180	249217	13,09	729

Πηγή: Δ. Δελοβίτης, "Η στενότης τῶν καλλιεργουμένων ἔδαφῶν και ἡ ἐξ' αὐτῆς προκαλουμένη δημογραφική πίεσις εἰς τήν Σ.Π.Ε. κτλ.", Ηκ. Έστ., τ. 125-126, 1962, σ. 746.

Από τόν Εα3.πίν.5 προκύπτουν τά ἔξῃς συμπεράσματα:

- α. Ἀπό τή συσχέτιση τοῦ ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν κατά οἰκισμό καί τοῦ συνόλου ἀρδευόμενων καί ξηρικών γαιῶν, προκύπτει ὁ μέσος γεωργικός κλήρος καλλιεργήσιμης ἔκτασης ἀνά οἰκογένεια πού εἶναι σέ επίπεδο ἐπαρχίας 13,09 στρέμμ. Οἱ τιμές τοῦ μέσου γεωργικοῦ κλήρου στούς οἰκισμούς μελέτης κυμαίνονται ἀπό 2,53 στρέμμ. ὡς 30,66, βρίσκονται ὅμως πολύ πιά κάτω ἀπό τόν καθορισμό τοῦ βιώσιμου κλήρου (50στρέμμ. ἀρδευόμ. ἢ 100 ξηρικά) (γιά τίς ὄρεινές κοινότητες τῆς ἐπαρχίας μ.γ.ε/ε.κμ.=14,5 στρέμμ.(Εα3.πίν.4α))
- β. Ἀπό τή σύγκριση τοῦ ἀριθμοῦ γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων (Εα3.πίν.4, στήλη 2) καί τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιώσιμων κλήρων (Εα3.πίν.5 στήλη 8) προκύπτει ὅτι εἶναι ποσοστό 31,8% ἐκμεταλλεύσεων εἶναι βιώσιμοι στούς 20 οἰκισμούς, σύμφωνα μέ τά κριτήρια πού τέθηκαν (Εα2322). Δηλ.τό 2/3 περίπου τῶν γ.έ. δέν εἶναι βιώσιμα. (Σέ επίπεδο ἐπαρχίας τό ποσοστό μή βιώσιμων κλήρων εἶναι 25,8% <31,8%).
- γ. Πολύ εὐνοϊότερη φαίνεται ἡ ἀντιστοιχία ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν καί ἐκτάσεων δασῶν ἢ βοσικῶν κατά οἰκισμό (Εα3.πίν.5). Ἡ ἀναλογία εἶναι π.χ.

Οἰκισμός	Δάση:στρέμμ./οίκ.	Βοσκές:στρέμμ./οίκ.
Ἀγ. Παρασκευή	88,57	29,7
Ἀγ. Βαρβάρα	138,46	169,2
Ἐλεύθερο	513,75	125,9
Πάδες	536,0	168,2
Πουρνιά	110,8	112,6

Πρβ. Εα32122γ, ὅπου ἡ μέση ἔκταση βοσκοτόπων /ἀνά ἐκμετάλλευση στίς ὄρεινές κοιν. τῆς ἐπαρχίας =54,4 στρέμμ.

Ν. Ἰωαννίνων =29,9 "

Ἡπειρος =36,9 "

Αυτό όμως θα ήταν ούσιαστικό, αν γινόταν μιά σωστή έκμετάλλευση δασών και βοσιών (Εα23112(1)), πράγμα πού όμως δέ γίνεται δυστυχώς, όπως θα δοῦμε παρακάτω (Εα32124).

δ. Τά δεδομένα αυτά έρχονται νά επιδεινώσουν ακόμα περισσότερο τίς παραγωγικές δυνάμεις και κατ'έπекταση τό οίκονομικό επίπεδο τών οίκισμῶν μελέτης.

Γενικά, μπορούμε νά διακρίνουμε τούς έξῆς τομεῖς γεωργίας σέ κάθε όρεινό οίκισμό.

- Τή γεωργία αυτοκαταναλώσεως πού προορίζεται για τίς ανάγκες τῆς οίκογένειας, και τήν ανταλλαγή προϊόντων μεταξύ τοῦ χωρικοῦ και τοῦ παντοπώλη.
- Τή γεωργία τών έμπορεύσιμων προϊόντων, όπου πουλιέται τό σύνολο τῆς παραγωγῆς (π.χ. ξηρά ψιχανθή, σπόρος μηδικῆς κτλ.)

32123. Ἡ κτηνοτροφία (1957)

Ἀσκειῖται μέ μορφή πρωτόγονη. Ἐκτρέφονται κυρίως μικρά μηρυκαστικά (πρόβατα, αἴγες) και σέ μικρό ἀριθμό, ἀγελάδες, ἵπποι, χοῖροι, (10 κατά οίκισμό) πτηνά κτλ. ὑπό μορφή ἀγέλης. Ὅλες οἱ ἐκτρεφόμενες φυλές ζῶων εἶναι πρωτογενεῖς μέ μικρή παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων, ἀλλά μέ σημαντική ἱκανότητα προσαρμογῆς στίς φτωχές συνθηκες διατροφῆς και διαβιώσεως. Τά πρόβατα και οἱ αἴγες ἀποδίδουν τά 76,4% τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς ζωικῆς παραγωγῆς (σύγκρινε μέ Εα2.πίν.4 καθώς και Εα12113).

32124. Τά δάση (1957). Ἡ δασοποιία κρίνεται χαλαρή, ἀφοῦ καλύπτει τά 18,9% τῆς ὅλης ἀξίας τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς τῆς Ζ.Π.Ε..

Κατά τή γνώμη τῆς ἐπιτροπῆς⁷¹, ἔπρεπε νά ληφθοῦν ἀπαραίτητα μέτρα για τό διπλασιασμό τών παραγόμενων προϊόντων. Τά

μέτρα αυτά είναι ή αναδάσωση και ή διατήρηση του έδαφους. Η βοσκή στο δάσος είναι αλόγιστη σε βάρος του δασικού κεφαλαίου, και τό ποσοστό δασώσεως μειώνεται κατά 1,5% έτήσια. Οι άπαγορευτικές διατάξεις καλύπτουν τό 20% τής επιφάνειας τών δασών και δέν τηροῦνται, έξαιτίας τής άνυπαρξίας προσωπικοῦ. Υπάρχουν επίσης και άλλα προβλήματα, όπως τής δασικής έργασίας, τής κατεργασίας τής ξυλείας, του δασικού έμπορίου, τής στερεώσεως τών έδαφών κτλ. (σύγκρινε Εα23122 καθώς και Εα12114).

- Η δενδροκομία. Από τις ζημιές που προκάλεσε ο πόλεμος, έχει καταστραφεί τό 84% του δενδροκομικού κεφαλαίου στη Ζ.Π.Ε. Έτσι, δέν παράγονται προϊόντα που να ικανοποιούν τις έπισιτιστικές ανάγκες τών κατοίκων.

3213. Τεχνική διαίρεση έργασίας

32131. Έπαρχία Κόνιτσας (1961)

Δέν έχουμε έπαρκή στοιχεία για τήν τεχνική διαίρεση έργασίας σε επίπεδο έπαρχίας. Μέ στοιχεία του 1961, μπορούμε να δώσουμε σχηματικά τήν τεχνική διαίρεση έργασίας σχετικά με τό διαχωρισμό τών πρωτογενών δραστηριοτήτων (π.χ. γεωργία, άλιεία κτλ.), από τις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες (έμπορικές και μεταποιητικές γενικά).

Δέν μπορούμε να κάνουμε σαφή διαχωρισμό, αν μέσα στα "λοιπά επαγγέλματα" υπάρχουν χειρώναιτες ή μή (δηλ. άπασχολούμενοι με πνευματική έργασία) και πόσοι, πράγμα που θα ήταν άπαραίτητο για τόν καθορισμό τής Τ.Δ.Ε. με ακρίβεια (ΒΒ21 και Β.πίν.3).

Εα3.πίν.6**. Επ.Κόνιτσας: Τεχνική διαίρεση εργασίας (Τ.Δ.Ε.)
καί ἔμμεσα (Κ.Δ.Ε.), 1961

Κοινωνική Δομή	Ἀριθμός οἰκογενειῶν		
	Ἐμπόριο, μεταποίηση καί λοιπές δραστηρ.		Πρωτογενεῖς δραστηρι- ότητες
	Ἐργασία μὴ χειρωνακτική	Ἐργασία χειρωνακτική	Γεωργία, κτηνοτροφία κτλ.
Κυρίαρχη τάξη++			Γεωργοκτηνοτρόφοι 2.075 54%
Ἐνδιάμεση " +- Ἐνδιάμεση " -+	Λοιπὰ ἐπαγγ.		Κτηνοτρόφοι 231 6%
Κυριαρχού- μενη τάξη --	1230	32%	Δασεργάτες 307 8%
			Σύνολο 2.613 68%

Πηγή : Δ. Δελοβίτης, ὁ.π., σ. 734. Επίσης βλ. σχ.Β.πίν.4.

Ἔστω καί μέ τά μὴ συστηματικά στοιχεῖα πού παραθέτουμε, παρατηροῦμε ὅτι παρουσιάζεται πολύ σημαντική διόγκωση πρὸς τὰ χειρωνακτικά ἐπαγγέλματα πρωτογενοῦς δραστηριότη-
τας, πού ἀποτελοῦν τὸ 68% τῆς συνολικῆς κοινωνικῆς δομῆς τῆς ἐπαρχίας. Αὐτὸ ἀνταναικλᾶ κατευθεῖαν στὸν καθορισμὸ τῶν ἐπιμέρους τάξεων, σύμφωνα μέ τὸ διάγραμμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς (Β. πίν.3 καί Β.πίν.4, εἰσαγωγή).

32132. Οἰκισμοὶ μελέτης (1958-1974)

- Εἰσαγωγή. Ἡ διαχρονικὴ μεταβολή (ἐννοοῦμε τὸ τέλος τοῦ προηγούμενου αἰῶνα) τῆς τεχνικῆς διαίρεσης ἐρ-
γασίας, διαφαίνεται μέσα ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις πού δόθηκαν στὰ ἐρωτηματολόγια ⁷² (Π.Εα3213).

Ἐπ' αὐτές τίς ἀπαντήσεις προκύπτουν τὰ ἑξῆς:(Π.Εα3213 ἐρ. 15).

Οι A_1 , κατά τό 1/3 περίπου ήταν έξω από τήν πρωτογενή παραγωγή, απασχολούμενοι μέ άλλη εργασία (β).

Ένω τά 2/3 τών A_1 ταξίδευαν στό έξωτερικό ή τό έσωτερικό (γ). Στούς υπόλοιπους οίκισμούς οι A_2 κατά τό 1/3 περίπου συμμετεῖχαν στόν πρωτογενή τομέα (α), κατά τό άλλο 1/3 περίπου συμμετεῖχαν κυρίως στό δευτερογενή καί τριτογενή τομέα (β) (π.χ. χτίστης, έμπορος) καί μόνο μικρό μέρος ταξίδευε έντός ή έντός Ελλάδας (γ). Συμπληρωματικά έρχονται τά άποτελέσματα ως πρός τήν απασχόληση τών γυναικών (Π.Εα3213 έρ.14). Στούς 3 οίκισμούς τά 8/10 περίπου τών Γ_1 απασχολούνταν στόν πρωτογενή τομέα καί στό σπίτι (α). Τό αντίστοιχο ποσοστό τών Γ_2 εμφανίζεται κατά πολύ μικρότερο, 2/10 περίπου (α).

Ός συμπέρασμα προκύπτει ότι οι άντρες τής περιοχής μελέτης, ακόμη καί όταν δέ μετανάστευαν, συμμετεῖχαν σε πολύ μικρό βαθμό στή διαδικασία τής πρωτογενοῦς παραγωγής, ένω συνήθως απασχολούνταν μέ δευτερογενή ή τριτογενή επαγγέλματα, ακόμη καί ως μετανάστες. Αντίθετα, οι γυναῖκες συμμετεῖχαν κυρίως στήν πρωτογενή παραγωγική διαδικασία, κρατώντας συγχρόνως καί τόν κύριο ρόλο τους στήν οικοκία.

- Οίκισμοί μελέτης (1958). Δέ διαθέτουμε, επίσης, έπαρκή στοιχεία για τήν κοινωνικοεπαγγελματική κατάσταση στούς οίκισμούς μελέτης, κατά τήν έξεταζομένη περίοδο. Από τήν έρευνα πού έγινε σε έξι οίκισμούς⁷³, από τούς όποιους οι τρεῖς συμπεριλαμβάνονται καί στή μελέτη αυτή, προέκυψαν τά έξής αποτελέσματα ως πρός τήν κύρια απασχόληση τών οίκογενειών (Εα3.πίν.7).

Εα3.πίν.7* Περιοχή οίκισμών: Τεχνική διαίρεση εργασίας (Τ.Δ.Ε.), 1958

Οίκισμοί	Αριθμός οίκογενειών-598		Πρωτογενείς δραστηριότητες
	Εμπόριο, μεταποίηση καί λοιπές δραστηριότητες	Πρωτογενείς δραστηριότητες	
	εργασία μη χειρωνακτική	εργασία χειρωνακτική	γεωργία, κτηνοτροφία κτλ.
Μάζι	Διάφορες απασχολήσεις		Γεωργοκτηνοτρόφοι 288 ή 48,2%
Άετόπετρα	296	49,5%	Κτηνοτρόφοι 14 ή 2,3%
Μελισσόπετρα			50,5%
Έλεύθερο			
Άγ. Παρασκευή Πυροδγλιαννη			

Πηγή: Έφορ. Μεντράς, "Κοινωνιολογική διερεύνηση 3 πεδινών καί 3 όρεινών κοινοτήτων τής περιοχής Κονίτσας", "Ηπ. Έστ.", τ.92, 1959, σ.992 από τή

Παρόλο πού τά στοιχεῖα δέν εἶναι ἐπαρκή, γιὰτί μέσα στίς "διάφορες ἀπασχολήσεις" συμπεριλαμβάνονται καί ἀπασχολήσεις πρωτογενοῦς δραστηριότητας (π.χ. δασεργάτες), βλέπουμε πώς ἡ βασικά γεωργοκτηνοτροφική δομή τοῦ πληθυσμοῦ διατηρεῖται σταθερή, πάνω ἀπό τό 50% τουλάχιστον, ὅπως παρατηρήσαμε καί γιὰ τήν ἐπαρχία Κόνιτσας (Εα3.πίν.6).

- 20 οἰκισμοί μελέτης (1974). Θά ἐξετάσουμε παρακάτω τήν τεχνική διαίρεση ἐργασίας, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τά ἐρωτηματολόγια πού ἀναλύσαμε (Π.Εα3213 ἐπαγγ.). Ἡ κατάταξη τῶν βασικῶν κατηγοριῶν ἐπαγγελμάτων⁷⁴, σύμφωνα μέ τόν Εα3.πίν.8 μᾶς δίνει μιά λεπτομερέστερη εἰκόνα τῆς τεχνικῆς διαίρεσης ἐργασίας ἀπό ὅ,τι ὁ Β.πίν.3.

Εα3.πίν.8. 20 οἰκισμοί: Τεχνική διαίρεση ἐργασίας, 1974

Ἐνεργός πληθυσμός							Μή ἐνεργός (ἐν μέρει)		
Ἐμπορικές, μεταποιητικές καί λοιπές τριτογενεῖς δραστηριότητες							Πρωτογενεῖς δραστηριότητες		
Μή χειρωνακτικά ἐπαγγέλματα				Χειρωνακτικά ἐπαγγέλματα					
Ἐπιστήμονες, ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες	Διευθυντές καί ἀνώτερα διοικητικά στελέχη	Υπάλληλοι γραφείων	Ἐμποροὶ καί πωλητές	Ἀπασχολούμενοι στήν παροχή ὑπηρεσιῶν	Ἑργάτες καί τεχνίτες	Ἀπασχολούμενοι στή γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία κτλ.	Συνταξιούχοι	Λοιποί	
ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	ά.άτ. %	
4 3,2	-	10 7,9	4 3,2	6 4,7	20 15,7	36 28,3	18 14,2	29 22,8	

Πηγή: Ἐπιτόπια ἐρευνα. Ἐπίσης βλ.σχ. Εα3.πίν.11.

Στόν Εα3.πίν.8, παρατηροῦμε ὅτι παρουσιάζεται διόγκωση πρὸς τά χειρωνακτικά ἐπαγγέλματα, δηλαδή τεχνίτες (ἐργάτες) 15,7% καί ἀπασχολούμενοι μέ τίς πρωτογενεῖς δραστηριότητες 28,3%. Ἐπίσης, ἐμφανίζεται ὑψηλός ὁ ἀριθμός τῶν συνταξιούχων 14,2% καθώς καί τῶν "λοιπῶν" 22,8% πού εἶναι κυρίως νοικοκυρές. Ἐδῶ θά πρέπει νά διευκρινίσουμε ὅτι, στήν πραγματικότητα, ὁ ἀριθμός τῶν συνταξιούχων (μὴ ἐνεργῶν) εἶναι μεγαλύτερος (ὅπως φαίνεται ἀπό

τήν πυραμίδα ηλικιωῶν (Εα3.πίν.18), γιατί, ἂν καί ὅσοι ρωτήθηκαν μπορεῖ νά ἀνήκουν στούς μή ἐνεργούς, ἐξακολουθοῦν νά ἀσκοῦν τή γεωργία, δηλαδή νά βρίσκονται μέσα στήν παραγωγική διαδικασία, καί γι'αυτό τό δηλώνουν ὡς ἐπάγγελμα. Τό ἴδιο, ἐν μέρει, συμβαίνει καί μέ τίς νοικοκυρές πού ἀσκοῦν παράλληλα καί τή γεωργία.

Ἀπό τά στοιχεῖα πού παραθέσαμε ὡς ἐδῶ, διαπιστώνουμε ὅτι ἔχουμε διαδοχικούς μετασχηματισμούς σχετικά μέ τήν τεχνική διαίρεση ἐργασίας στήν περιοχή πού μελετᾶμε.

Κατά τό τέλος τοῦ προηγούμενου αἰῶνα, ὅταν ἡ μετανάστευση εἶναι καθολική σ'ὄλη τήν Ἑλλάδα καί κυρίως σέ περιοχές μέ ἔντονη μικροϊδιοκτησία⁷⁵, παρουσιάζεται τό φαινόμενο καί στήν περιοχή (κύριοι τόποι μετανάστευσης εἶναι ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ρουμανία κτλ.), ὁπότε, ὡς συνέπεια ἔχουμε τήν πολύ μικρή συμμετοχή τοῦ ἄντρα σέ πρωτογενεῖς δραστηριότητες. Ὁ ἄντρας ἐντάσσεται κυρίως στό κύκλωμα τῆς μικροαστικῆς τάξης⁷⁶ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἀσκώντας ὡς μετανάστης, δευτερογενεῖς ἢ τριτογενεῖς ἀσχολίες. Τήν πρωτογενή δραστηριότητα στήν πατρίδα τήν ἀσκεῖ ἡ οἰκογένεια καί κυρίως ἡ γυναίκα. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει ὅταν αὐτός εἶναι ἐσωτερικός μετανάστης μέ τήν "ἐποχική μετανάστευση" πού θά δοῦμε παρακάτω.

Ἡ μείωση τῆς ἐξωτερικῆς μετανάστευσης ἰδίως μετά τό 1910, οἱ διάφοροι πόλεμοι, καί ἄλλα γενικότερα αἷτια, συντελοῦν ὥστε, γύρω στά 1961, νά ἔχουμε στήν περιοχή μελέτης μιά σχετικά ἔντονη συμμετοχή τοῦ ἄντρα (οὐσιαστικά πάλι τῆς οἰκογένειας, γιατί γνωρίζουμε ἀπασχόληση κατά οἰκογένεια μόνο) στήν πρωτογενή δραστηριότητα καί λιγότερο στά χειρωνακτικά ἐπαγγέλματα καί σέ ἄλλες δευτερογενεῖς ἢ τριτογενεῖς φύσεως ἀπασχολήσεις.

Τελικά, κατά τό διάστημα 1961-71, ἐνῶ ὁ Ν. Ἰωαννίνων, πού βρισκόταν σέ μιά μεσαία κατάσταση, κινήθηκε πρὸς κάποια ἀλλαγή (Εα2.πίν.14), ἡ περιοχή μελέτης παρέμεινε στήν παράδοση, μέ διόγκωση τῶν χειρωνακτικῶν ἐπαγγελμάτων -

των , τοῦ μὴ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ (συνταξιοῦχοι) καί τῶν συμβοηθούτων καί μὴ ἀμειβόμενων μελῶν νοικοκυριοῦ (λοιποί). Τά αἴτια εἶναι σύνθετα καί θά τὰ διερευνήσουμε μέσα ἀπό διάφορες ὀπτικές προσέγγισης (Εα233).

3214. Τεχνική ὀργάνωση τῆς ἐργασίας (1958-1974)

Οἱ πληροφορίες πού συγκεντρώθηκαν γιά τά θέματα τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας στά 1958 εἶναι μεταβλητές⁷⁷. Στά ὄρεινά ἡ ἀγροτική ἐργασία ἔχει ἀνατεθεῖ σχεδόν ἐξ ὀλοκλήρου στή γυναίκα. Γιά τά πεδινά, ὑπάρχουν ἀντιφάσεις στίς πληροφορίες πού ἔχουμε. Ἐνῶ ἡ ἀπασχόληση πού ἀπαιτεῖται, γιά τόσο μικρές ἐπιφάνειες γῆς πού δέν καλλιεργοῦνται ἐντατικά, εἶναι περιορισμένη, οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ρωτήθηκαν , ἀπάντησαν ὅτι ἔχουν μεγάλο φόρτο δουλειᾶς. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία ἔχει ὀργανωθεῖ ἀπρογραμματίιστα, λείπουν οἱ μηχανές καί οἱ ἀποστάσεις γιά τή μετατόπιση καί μεταφορά τῶν προϊόντων εἶναι σημαντικές. Τό χειμῶνα ἡ ἀπασχόλησή τους εἶναι πολύ ἐλαττωμένη.

Ἡ ἐννοια τοῦ χρόνου δέ λαμβάνεται ὑπόψη ἀπό τοὺς ἠπειρωτές. Στούς ὄρεινούς οἰκισμούς δέν ὑφίστανται γεωργικοί συνεταιρισμοί παρά μόνο δασικοί.

- Τεχνική ὀργάνωση τῆς ἐργασίας (1974). Ἡ παραγωγική διαδικασία ὀργανώνεται στό πλαίσιο τῆς ἀγροτικῆς οἰκογενειακῆς μικροῖδιοκτησίας (Π.Εα3212 ἐρ.2),(Π.Εα3214 ἐρ.6) καί (Π.Εα3214 ἐρ.7), μέ κύρια χαρακτηριστικά τόν πολυτεμαχισμό τῆς γῆς (Π.Εα3212 ἐρ.2,10) τήν πολυκαλλιέργεια (Π.Εα3212 ἐρ.3_{1,2}), τήν προοδευτική ἐγκατάλειψη (Π.Εα3212 ἐρ.3₁),(Π.Εα3214 ἐρ.6) καί τή σημαντική συμμετοχή τῆς γυναίκας. (Π.Εα3214 ἐρ.7)(Π.Εα3213 ἐπαγγ.).

Ὡς συμπέρασμα προκύπτει ὅτι ἡ τεχνική ὀργάνωση ἐργασίας στήν περιοχή μελέτης δέν ἔχει ὑποστεῖ κατά τήν τελευταία δεκαετία διαρθρωτικές μεταβολές πρὸς κάποια ἄλλη κατεύθυνση (π.χ ἐκμηχάνιση), ἀλλά παραμένει σέ μιά κατάσταση χρόνιας στασιμότητας, μέ συσσώρευση προβλημάτων.

3215. Οικονομικά ένεργός και μή ένεργός πληθυσμός στους 20 οίκισμούς μελέτης (1974)

Τά στοιχεΐα τών έρωτηματολογίων μās δίνουν μιά προσεγγιστική δομή τοϋ οίκονομικά ένεργοϋ και μή πληθυσμοϋ, σχετικα με τις μεγάλες ομάδες ηλικιωών (Εα3.πίν.9).

Εα3.πίν.9. 20 οίκισμοί: Οίκονομικά ένεργός και μή, πληθυσμός, 1974

20 οίκισμοί	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ (Δειγματοληπτικά στοιχεΐα)							
	Σύνολο		Μή παραγ. ηλικία (0-14)		Οίκον. ένεργός ηλικία (15-64)		Μή οίκον. ένεργός ηλικ. (άνω τών 65)	
ά.άτ./%	127	100%	1	0,8%	73	57,48%	53	41,72%

Πηγή: Έπιτόπια έρευνα. Επίσης βλ.σχ.Εα3.πίν.18.

Άπό τόν Εα3.πίν.9 προκύπτει ότι:

α. Τά 2/5 περίπου άπ'όσους ρωτήθηκαν με κριτήριο τήν ηλικία θεωρητικά τουλάχιστον, ανήκουσ στους οίκονομικά μή ένεργούς. Αυτό βέβαια δέ συμβαίνει και ούσιαστικά, γιατί όλο και με κάτι άλλο άπασχολούνται όσοι είναι σε ηλικία πάνω άπό τά 65.

β. Κάποια προσεγγιστική εικόνα όσον άφορā τή σύνθεση τοϋ "οίκονομικά" μή ένεργοϋ πληθυσμοϋ (με βάση τήν ιδιότητα πού δηλώθηκε) παρουσιάζεται στόν (Εα3.πίν.8)

Συνταξιοϋχοι	18 άτομα	ή	38,3%
Λοιποί (νοικοκυρές)	28	"	59,7%
(μαθητές)	1 άτομο	ή	2,0%

47 άτομα ή 100%

(Εα3215). Ός συμπέρασμα προκύπτει ή διόγκωση τοϋ οίκονομικά μή ένεργοϋ πληθυσμοϋ στους οίκισμούς μελέτης, πού φτάνει περίπου τά 2/5 στό δείγμα τοϋ πληθυσμοϋ πού έλέγχθηκε.

- Εα322. Παραγωγικές σχέσεις
 3221. Κοινωνική διαίρεση εργασίας
 32211. Έπαρχία Κόνιτσας (1961)

Δέ διαθέτουμε έπαρκή στοιχεία για τή θέση στό έ-
 πάγγελμα, πού θά μās βοηθοῦσαν νά καθορίσουμε τήν κοινο-
 νική διαίρεση εργασίας. Μόνο μέσα από τήν τεχνική διαί-
 ρηση εργασίας (Εα3.πίν.6) μπορούμε, νά όριοθετήσουμε τίς
 κοινωνικές τάξεις, ώστε νά έχουμε τή συνολική κοινωνική δομή τής έ-
 παρχίας.

Από τόν Εα3.πίν.6 προκύπτουν οί έξής διακεκριμένες
 κατηγορίες:

α. Λοιπά επαγγέλματα. Ανέρχονται σέ ποσοστό 32%.
 Δέν είναι βέβαια σίγουρο από τά στοιχεία αυτά ότι
 όσοι συμπεριλαμβάνονται σ'αυτήν τήν κατηγορία εί-
 ναι "μή χειρώνακτες". Έξάλλου ή μέτρηση άφορά ό-
 λη τήν οίκογένεια καί όχι ξεχωριστά άτομα. Στήν
 κατηγορία αυτή κατατάσσονται κυρίως αυτοί πού ά-
 πασχολοῦνται στό δευτερογενή ή τριτογενή τομέα.
 Από αυτούς οί περισσότεροι υποθέτουμε ότι πρέ-
 πει νά ανήκουν στή μικροαστική τάξη τής παράδο-
 σης, λιγότεροι στή μικροαστική τάξη τής άλλαγής I
 καί ακόμη λιγότεροι στήν μικροαστική τάξη τής άλ-
 λαγής II καθώς καί στήν έργατική τάξη ή σέ άλλη
 κοινωνική τάξη (Εα1222).

β. Αγροτική τάξη. Παρουσιάζει ιδιαίτερη διόγκωση μέ
 ποσοστό 68%. Η κοινωνική αυτή κατηγορία θά πρέ-
 πει νά συμπεριλαμβάνει όλους τούς άπασχολουμένους
 στόν πρωτογενή τομέα καί άντιστοιχεῖ κυρίως στή
 μικροαστική τάξη τής παράδοσης καί στήν έργατική
 τάξη (Εα1.πίν.4).

Δυστυχώς μās λείπουν οί πληροφορίες πού θά μπο-
 ροῦσαν νά μās δώσουν όρισμένες έσωτερικές ιδιαι-
 τερότητες για κάθε κοινωνική τάξη.

32212. Οίκισμοί μελέτης (1958-1974)

Από τὰ μὴ συστηματικὰ στοιχεῖα πού διαθέτουμε στὰ 1958 (Εα3.πίν.7) μπορούμε νὰ συμπεράνουμε τὰ ἑξῆς:

α. Διάφορες ἀπασχολήσεις. Φτάνουν σέ ποσοστό 49,5%. Βέβαια, σ'αὐτόν τόν τίτλο τῆς ἀπογραφῆς δέν μπορούμε παρά νὰ ὑποθέσουμε ὅτι συμπεριλαμβάνονται "μὴ χειρῶνακτες" οἱ ὁποῖοι ἀπασχολοῦνται στὸν τριτογενή τομέα, ἀλλὰ καί "χειρῶνακτες" (π.χ. ἐργάτες ἢ τεχνίτες) πού ἀπασχολοῦνται στὸ δευτερογενή τομέα καί ἀνήκουν γενικά στή μικροαστική καί στήν ἐργατική τάξη (Εα1222).

Δέν μπορούμε νὰ ἔχουμε εἰδικότερες διαβαθμίσεις.

β. Ἀγροτική τάξη. Φτάνει σέ ποσοστό 50,5% καί ἀντιστοιχεῖ κυρίως στή μικροαστική τάξη τῆς παράδοσης καθώς καί στήν ἐργατική τάξη (Εα32211α).

- 20 οίκισμοί μελέτης (1974)

Δέ διαθέτουμε ἐπίσης, τὰ κατάλληλα στοιχεῖα πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ "θέση στό ἐπάγγελμα" στήν περιοχή μελέτης, ὥστε νὰ καθορίσουμε τὴν κοινωνική διαίρεση ἐργασίας. Μόνο μέσα ἀπὸ τὴν τεχνική διαίρεση ἐργασίας (Ββ21 καί Β.πίν.3) θὰ ἐπιχειρήσουμε, σέ γενικές γραμμές, νὰ ὀριοθετήσουμε τίς κοινωνικές τάξεις, ὥστε νὰ ἔχουμε τὴ συνολικὴ κοινωνική δομὴ.

Σύμφωνα μὲ τὸν Εα3.πίν.8 μπορούμε νὰ ὀμαδοποιήσουμε τὸν ἐνεργό καί μὴ, πληθυσμό, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπαγγέλματα στίς ἑξῆς γενικές κατηγορίες:

α) μὴ χειρῶνακτες, β) χειρῶνακτες, γ) ἀγροτική τάξη, δ) λοιποί.

Παρακάτω θὰ διερευνήσουμε ξεχωριστὰ τὴν κάθε κατηγορία. Σημειώνουμε ὅτι στήν κάθε κατηγορία ὑπάρχουν μικρὲς ἐσωτερικὲς ἰδιαιτερότητες, τίς ὁποῖες ὅμως δέν μπορούμε νὰ ἐντοπίσουμε ἐπακριβῶς μὲ τὰ στοιχεῖα πού διαθέτουμε.

α. Μὴ χειρῶνακτες. Φτάνουν σέ ποσοστό 19%. Σύμφωνα μὲ τὰ ἐρωτηματολόγια (Π.Εα3213 ἐπαγγ.), θὰ πρέπει

νά ανήκουν κυρίως στη μικροαστική τάξη της αλλαγής I.

β. Χειρώνακτες. Αύτοί που απασχολούνται με λοιπές δραστηριότητες, εκτός από την πρωτογενή, φτάνουν σε ποσοστό 15,7% και μπορούμε να τους κατατάξουμε κυρίως στη μικροαστική τάξη της παράδοσης γιατί είναι ίδιοαπασχολούμενοι σε μεγαλύτερο ποσοστό.

γ. Αγροτική τάξη. Φτάνει σε ποσοστό 28,3% και μπορούμε να την κατατάξουμε στη μικροαστική τάξη της παράδοσης, καθώς και στην έργατική τάξη (άπειροι Π.Εα321, Π.Εα322, Π.Εα323).

δ. Λοιποί. Το ποσοστό τους φτάνει τα 37% και ένα μεγάλο μέρος ανήκει σε μη ένεργό πληθυσμό. Κατά βάση εντάσσεται στην κατηγορία των συμβοηθούντων και μη άμειβόμενων μελών.

Η γενική αυτή κατάταξη βγαίνει κυρίως μέσα από τις κατηγορίες επαγγέλματος. Για τον καθορισμό και την οριοθέτηση των κοινωνικών τάξεων απαιτούνται ιδεολογικά και πολιτικά κριτήρια, που έμεις δεν έχουμε στη διάθεσή μας (B B12) (βλ. σχ. Εα324 ειδικά Εα3.πίν.13 τα παραπάνω στο διάγραμμα της κοινωνικής δομής).

32221. Ίδιοκτησία γεωργικής γης -σχέσεις ιδιοκτησίας οίκισμοί μελέτης (1958-1974)

Από την έρευνα που έγινε το 1958, δσον αφορά τις επιφάνειες των γεωργικών εκμεταλλεύσεων κατά οικογένεια προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα⁷⁸:

Εα3.πίν.10*: Περιοχή οίκισμῶν: Ἐπιφάνεια καλλιεργούμενης γῆς κατά οἰκογένεια, 1958

Οἰκισμοί	Συνολικά ἀποτελέσματα στους 6 οἰκισμούς %		
Μάζι	"Ακληροί	19 οἰκ.	2,7
Ἄετόπετρα	Κάτω τοῦ ἑνός ἕκταριου	295 "	42,3
Μελισσόπετρα	Από 1-2 ἕκταρια	235 "	33,7
Ἐλεύθερον	" 2-3 "	96 "	13,7
Ἄγ.Παρασκευή	" 3-4 "	27 "	3,9
Πυρσόγιαννη	" 4-5 "	10 "	1,5
	" 5-6 "	8 "	1,1
	" 6-10 "	8 "	1,1
Σύνολον		698	100,0

Πηγή: Ἐρρ. Μεντράς, "Κοινωνιολογική διερεύνησις 3 πεδινῶν καί 3 ὄρεινῶν κοινοτήτων τῆς περιοχῆς Κονίτισης", Ἠπ. Ἐστ., τ.92, 1959, σ.991

Ἐκ τῆς Εα3.πίν.10 προκύπτει ὅτι τὰ 2,7% τῶν οἰκογενειῶν δέν ἔχουν καθόλου κτηματική περιουσία, τὰ 42,3% ἔχουν ἕκταση λιγότερη ἀπό ἕνα ἕκταριο καί τὰ 33,7% ἔχουν 1-2 ἕκταρια. Δηλαδή, τὰ 76% τῶν οἰκογενειῶν διαθέτουν γεωργική ἕκταση λιγότερη ἀπό δύο ἕκταρια καί 2,2% μόνο διαθέτουν πάνω ἀπό 5 ἕκταρια γεωργικῆς γῆς (σύγκρινε μέ Εα23 22 καί Εα2.πίν.12).

- 20 οἰκισμοί μελέτης (1974)

Ἐκ τῆς ἐρωτηματολόγια προκύπτει ὅτι ἕνα ποσοστό 15% περίπου τῶν κατοίκων ἔχει γεωργική γῆ πού εἶναι μεγαλύτερη ἀπό 10 στρέμματα (1ἕκταρ.), ἐνῶ τό μεγαλύτερο ποσοστό ≈ 70% κατέχει γεωργική γῆ 10-3 στρέμματα. Μικρό ἐμφανίζεται τό ποσοστό τῶν κατοίκων πού ἔχουν γεωργική γῆ κάτω ἀπό 3 στρέμματα ἢ δέν ἔχουν καθόλου (Π.Εα3212 ἐρ.2).

Ἡ γεωργική αὐτή γῆ, σέ μεγάλο βαθμό, δέν εἶναι συγ-

κεντρωμένη αλλά κατανέμεται χωρικά σε μικροϊδιοκτησίες (Π.Εα3212 έρ.10).

Κατά τις απόψεις τών κατοίκων, παλαιότερα, οί περισσότεροι στόν οίκισμό τους χαρακτηρίζονταν ως "φτωχοί" (Π.Εα322 έρ.16). Υπάρχει διαφορά απόψεων ανάμεσα στους 3 οίκισμούς και τούς υπόλοιπους, όπως και μεταξύ τών δύο φύλων. Στους 3 οίκισμούς οί A_1 πιστεύουν ότι υπήρχαν "πλούσιοι" (περίπου κατά τό 1/4), ενώ οί γυναίκες δέν τό δέχονται αυτό. Στους υπόλοιπους οίκισμούς οί κάτοικοι πιστεύουν αποκλειστικά ότι υπερτεροῦν οί "φτωχοί". Όσον αφορά τή σχέση μεταξύ τών κοινωνικῶν ομάδων και ειδικότερα μεταξύ πλουσίων και φτωχῶν, τό μεγαλύτερο ποσοστό τών κατοίκων πιστεύει ότι ήταν "φιλική" ($K_2 > K_1$). Ένα μικρό ποσοστό, κυρίως γυναίκες, πιστεύει ότι ήταν "έχθρική" (Π.Εα322 έρ.17).

Εα3222. Ός συμπέρασμα προκύπτει ότι γενικά στήν περιοχή μελέτης δέν πρέπει να υπήρχαν σοβαρές κοινωνικές αντιθέσεις, όσον αφορά τή γεωργική ιδιοκτησία. Ο λόγος φαίνεται να είναι ή στενότητα και ή μή παραγωγικότητα τής περιοχῆς, τά κοινά προβλήματα και ο κοινός τρόπος ζωῆς πού είχαν.

Έκει όπου έμφανιζόταν ένα ανώτερο σχετικά οίκονομικόκοινωνικό στρώμα, κυρίως μέ τή μετανάστευση, εκεί έμφανίζονταν και οί πρώτες κοινωνικές διαφοροποιήσεις (π.χ. στους 3 οίκισμούς) και δημιουργοῦνταν και μιά όξυνση μεταξύ τών κοινωνικῶν ομάδων, ή όποία όμως ήταν συνήθως υπό λανθάνουσα μορφή. Πιο εύαίσθητος δέκτης τής ιδεολογικῆς αὐτῆς φόρτισης ήταν οί γυναίκες (Π.Εα322 έρ.17γ).

Έξάλλου, ή γενική στενότητα γεωργικῆς ιδιοκτησίας πού παρατηρεῖται έδρασε ακόμη και ως σήμερα, συνεκτικά, στή συνολική κοινωνική δομή τής περιοχῆς (Ββ3).

Εα323. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμού

3231. Οικονομική συμπεριφορά (1958-1974)

32311. Περιοχή μελέτης⁷⁹ (1958). Ἡ γεωργία καί ἡ κτηνοτροφία προμηθεύουν τό σύνολο τῶν προσόδων στούς πεδινούς οἰκισμούς (75% ὡς 90%). Ἀντίθετα, στούς ὄρεινούς οἰκισμούς τά μή γεωργικά ἔσοδα εἶναι γενικά τά σημαντικότερα καί κυμαίνονται στά 2/3 ἢ 3/4 τῶν γενικῶν προσόδων, στήν Πυρσόγιαννη καί στήν Ἀγία Παρασκευή, ἐνῶ μόνο στά 45% στό Ἐλεύθερο.

Δέν ὑπολογίζονται στίς γεωργικές προσόδους οἱ πρόσδοι ἀπό τό δάσος, γιατί ὡς ἐπί τό πλεῖστον τά δάση ἀνήκουν στήν κοινότητα ἢ στό δημόσιο, καί οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν ἐργάζονται ὡς μισθωτοί ἢ ὡς μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Στούς ὄρεινούς οἰκισμούς τό σημαντικότερο εἰσόδημα ἀποτελοῦν τά χρήματα πού προσπορίζονται οἱ ἄντρες κατά τή διάρκεια τῆς ἐποχικῆς τους μετανάστευσης⁸⁰ (π.χ. 120 χτίστες ἀναχωροῦν πρῖν ἀπό τό Πάσχα ἀπό τήν Πυρσόγιαννη καί ἐπιστρέφουν ἐκεῖ πρῖν ἀπό τά Χριστούγεννα). Ἐνῶ ἀπό οἰκονομική ἀποψη ἡ πρόσκαιρη αὐτή μετανάστευση δικαιολογεῖται ἱκανοποιητικά, δημιουργεῖ ὅμως μειονεκτήματα κοινωνικῆς μορφῆς (π.χ. ὑπερεργασία στή γυναίκα, δυσκολία στήν ἐκπαίδευση τῶν παιδιῶν, ἀνεργία στόν ἄντρα ὅταν μένει στό χωριό) (Εα2421).

Ἐπίσης, στό οἰκονομικό ἐπίπεδο⁸¹, οἱ ἐλάχιστες ἰδιωτικές ἐπενδύσεις στρέφονται ὀλοκληρωτικά πρὸς τό ἐξωτερικό (π.χ. ἡ μόρφωση τῶν παιδιῶν, μετανάστευση) καί ἀντιπροσωπεύουν διαρροή κεφαλαίων ἐκτός τῆς περιοχῆς. Μόνο οἱ διοικητικές ὑπηρεσίες καί τά φιλανθρωπικά ἰδρύματα ἐπενδύουν στήν περιοχή. Ἀκόμη καί οἱ μετανάστες πού ἐπιστρέφουν ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια, κατασκευάζουν ἀντιπαραγωγικά ἔργα, γιατί ἐνδιαφέρονται περισσότερο γιά τή φήμη τους (π.χ. μιά ἀκριβή βρύση, τεράστια καινούρια ἐκκλησία κτλ.)

Ὁ μέσος ὅρος τοῦ εἰσοδήματος⁸² εἶναι ἀνώτερος στά ὄρεινά,

παρά στα πεδινά, όπου οι οίκογένειες αποτελούνται από λιγότερα μέλη.

- Διατροφή⁸³. Η γεωργία έχει αυτοκαταναλωτικό χαρακτήρα και σπάνια η παραγωγή έπαρκει για όλο το χρόνο. Ειδικότερα στους όρεινους οικισμούς, η αρτοποιήσιμη παραγωγή δημητριακών δεν έπαρκει για τη διατροφή του χωριού (π.χ. Στο Έλεούθερο η όλική κατανάλωση υπολογίζεται σε 70.000 όκ. αλεύρι, ενώ η παραγωγή δεν υπερβαίνει τις 30.000 όκ.) Έτσι, ένα ποσοστό 57% το αγοράζουν για αυτοκατανάλωση. Το ποσοστό αυτό είναι ανώτερο στην Αγ. Παρασκευή και στην Πυρσόγιαννη. Αγοράζουν επίσης προϊόντα αγροκτήματος (π.χ. γάλα, τυρί κτλ.), υλικά έμπορίου (π.χ. ρύζι, ζυμαρικά κτλ.). Το κρέας εμφανίζεται σπάνια στο τραπέζι οίκογένειας που ανήκει στη μέση κατηγορία (π.χ. στα πεδινά 1 φορά το μήνα ή και αραιότερα και στα όρεινά 1 φορά την εβδομάδα). Η ανεπάρκεια της τροφής αποτελεί το κύριο παράπονο προπαντός στους πεδινούς οικισμούς.

Γενικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η κατανάλωση υπερβαίνει την παραγωγή.

- Ειδικές συνθήκες περιοχής⁸⁴. Σε μερικούς όρεινους οικισμούς (π.χ. Αγ. Παρασκευή, Πυρσόγιαννη) έχει αναπτυχτεί ικανοποιητικά και το έμπόριο που είναι μία σημαντική πηγή εισοδήματος για τους οικισμούς. Αυτό δικαιολογεί τη συχνότερη έπαφή των κατοίκων των όρεινων οικισμών με τα Ίωάννινα απ' ό,τι με την Κόνιτσα, γιατί η Κόνιτσα για αυτούς δεν αντιπροσωπεύει ένα έμπορικό κέντρο σημαντικότερο από τους ίδιους τους οικισμούς τους. Πρέπει να παρατηρήσουμε επίσης, ότι οι γυναίκες βγαίνουν έξω (μετακινήσιμότητα) από τον οικισμό τους λιγότερο συχνά απ' ό,τι οι άντρες, στους οποίους έχει ανατεθεί η διεξαγωγή των έξωτερικών υποθέσεων του νοικοκυριού.

Παρατηρείται επίσης, ότι η μεγάλη δυσκολία της συγκοινωνίας κυριαρχεί σ' όλη την οικονομική και κοινωνική ζωή των οικισμών αυτών.

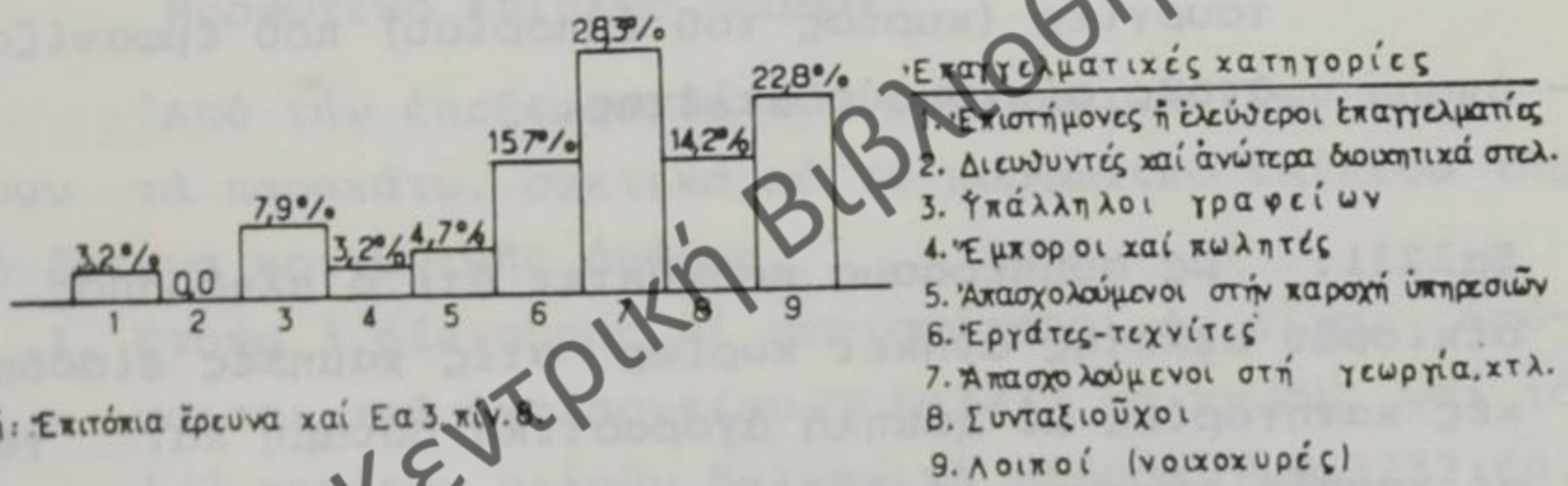

Τέλος, η τοπική βιοτεχνία, πού θα βοηθοῦσε στήν αύξηση τοῦ εἰσοδήματος, ἔχει ἔξαφανιστεῖ.

32312. 20 οἰκισμοί μελέτης (1974)

Ὁ ἀκριβής χαρακτηρισμός τῶν εἰσοδηματικῶν κατηγοριῶν δέν εἶναι δυνατός, γιατί μᾶς λείπουν τά εἰδικά στοιχεῖα πού ἀπαιτοῦνται. Παίρνοντας ὁμως ὡς δεδομένο ὅτι ὑπάρχει ἄμεση σχέση μεταξύ εἰσοδηματικῆς καί ἐπαγγελματικῆς κατηγορίας, παραθέτουμε στοιχεῖα γιά τή δεύτερη τά ὁποῖα προκύπτουν ἀπό τά ἐρωτηματολόγια (Π.Εα3213 ἐπάγγ.

Εα 3.πίν.11. 20 οἰκισμοί: Ἐπαγγελματικές κατηγορίες, 1974

Ἀπό τόν Εα 3.πίν.11 παρατηροῦμε:

α. Τή χαρακτηριστική διόγκωση τοῦ διαγράμματος κυρίως ὕστερα ἀπό τήν κατηγορία 5. Εἶναι φανερό ὅτι ὑπερρρσχύουν κατά πολύ οἱ ἀσθενέστερες κατηγορίες στήν περιοχή μελέτης.

β. Πάνω ἀπό τό 1/2 τῶν κατοίκων ἀπάντησε ὅτι δέν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπό τό ἐτήσιο εἰσόδημά τους καί μόνο τό 1/3 περίπου τῶν Κ₂ (κυρίως συνταξιούχοι) εἶναι εὐχαριστημένοι (Π.Εα3231 ἐρ.1α).

- γ. Πάνω από τὰ $2/3$ τῶν κατοίκων δέ δέχονται καμιά οἰκονομική βοήθεια ἀπό συγγενεῖς τους πού βρίσκονται στό ἐξωτερικό καί εἶναι ὑποχρεωμένοι νά ἀντεπεξέλθουν μόνοι τους στίς βιοτικές ἀνάγκες (Π.Εα3231 ἐρ.9β) .
- δ. Ἡ χαμηλή ἀγοραστική δύναμη τοῦ πληθυσμοῦ φαίνεται καί ἀπό τόν τρόπο πού προμηθεύονται τὰ ἀναγκαῖα προϊόντα ἐμπορίου γιά τή διαβίωση (Π.Εα3231 ἐρ. 24/β' μέρος (2)) . Πάνω ἀπό τό $1/2$ τῶν κατοίκων ψωνίζουν κυρίως "λιανικά" (β) ἀπό τήν Κόνιτσα. Τό ποσοστό αὐτό εἶναι μεγαλύτερο στούς 3 οἰκισμούς. Ἀπό δῶ ἐξάλλου διαφαίνεται ἡ ἐξάρτηση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν ἀγορά τῆς Κόνιτσας, πράγμα πού ἀνταναικᾶ ἄμεσα στίς υποβαθμισμένες λειτουργίες (κυρίως τοῦ ἐμπορίου) πού ἐμφανίζονται στούς οἰκισμούς μελέτης.

Εα3231. Ὡς συμπέρασμα προκύπτει ὅτι ὁ πληθυσμός τῶν οἰκισμῶν μελέτης ἀνήκει κυρίως στίς χαμηλές εἰσοδηματικές κατηγορίες με χαμηλή ἀγοραστική δύναμη καί γενικά μέ χαμηλή οἰκονομική ἐπιφάνεια. Ἀκόμη φαίνεται ἡ ἐξάρτηση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τοπικές καί ὑπερτοπικές ἀγορές, πού ἔχει ὡς συνέπεια τήν ποιοτική ὑποβάθμιση τῶν πολεοδομικῶν λειτουργιῶν σέ κάθε οἰκισμό.

Ἡ κάποια ἐμπορική εὐρωστία πού διατηροῦσαν παλαιότερα (1958) ὁρισμένοι ἀπό τοὺς ὄρεινούς οἰκισμούς (Εα32311) φθίνει συνέχεια, ἀφοῦ ἡ Κόνιτσα καί κυρίως τὰ Ἰωάννινα γίνονται ἀντίστοιχα τοπικό καί ὑπερτοπικό κέντρο τῆς περιοχῆς, μέ τήν εὐκολία τῆς συγκοινωνίας.

3232. Μορφωτικό επίπεδο (1958-1974)

32321 Περιοχή μελέτης⁸⁵ (1958). Ἡ ἐπιθυμία τῆς μόρφωσης εἶναι ἐξίσου ἀναπτυγμένη στούς γονεῖς καί τὰ παιδιά.

Όλοι θέλουν να τελειώσουν τα παιδιά τους τό Δημοτικό, και τά 40% απ' όσους ρωτήθηκαν, θέλουν να τά στείλουν στο Γυμνάσιο, τά 16% σέ γεωργική σχολή και 7% μίλησαν για Πανεπιστήμιο.

Τά 2/3 τών γονέων θέλουν να βρούν τα παιδιά τους ένα πνευματικό επάγγελμα, πού να τό έξασκοϋν στην πόλη, λιγότεροι από τό 1/4 προτιμοϋν ένα χειροτεχνικό επάγγελμα και οι υπόλοιποι δέν έχουν σχέδια. Αύτες οι άπαντήσεις θεωροϋνται καταπληκτικές, μιά και οι περισσότεροι γονεΐς έξασκοϋν χειρωνακτικά επαγγέλματα (π.χ. γεωργοί, χτίστες).

32322. 20 οίκισμοί μελέτης (1974)

Μορφωτικό επίπεδο ομάδας:

Άπό τήν έπεξεργασία τών ερωτηματολογίων προκύπτουν τά παρακάτω, σχετικά με τό μορφωτικό επίπεδο τής υπό έρευνα κοινωνικής ομάδας.

1. Στούς 3 οίκισμούς οι περισσότεροι A_1 είναι άπόφοιτοι του Σχολαρχείου (Π.Εα3232 γρ.γν.(δ)), και τό 1/2 περίπου μιλοϋν βαλκανική γλώσσα (Π.Εα3232 έρ. 20/β.μ.(β)).

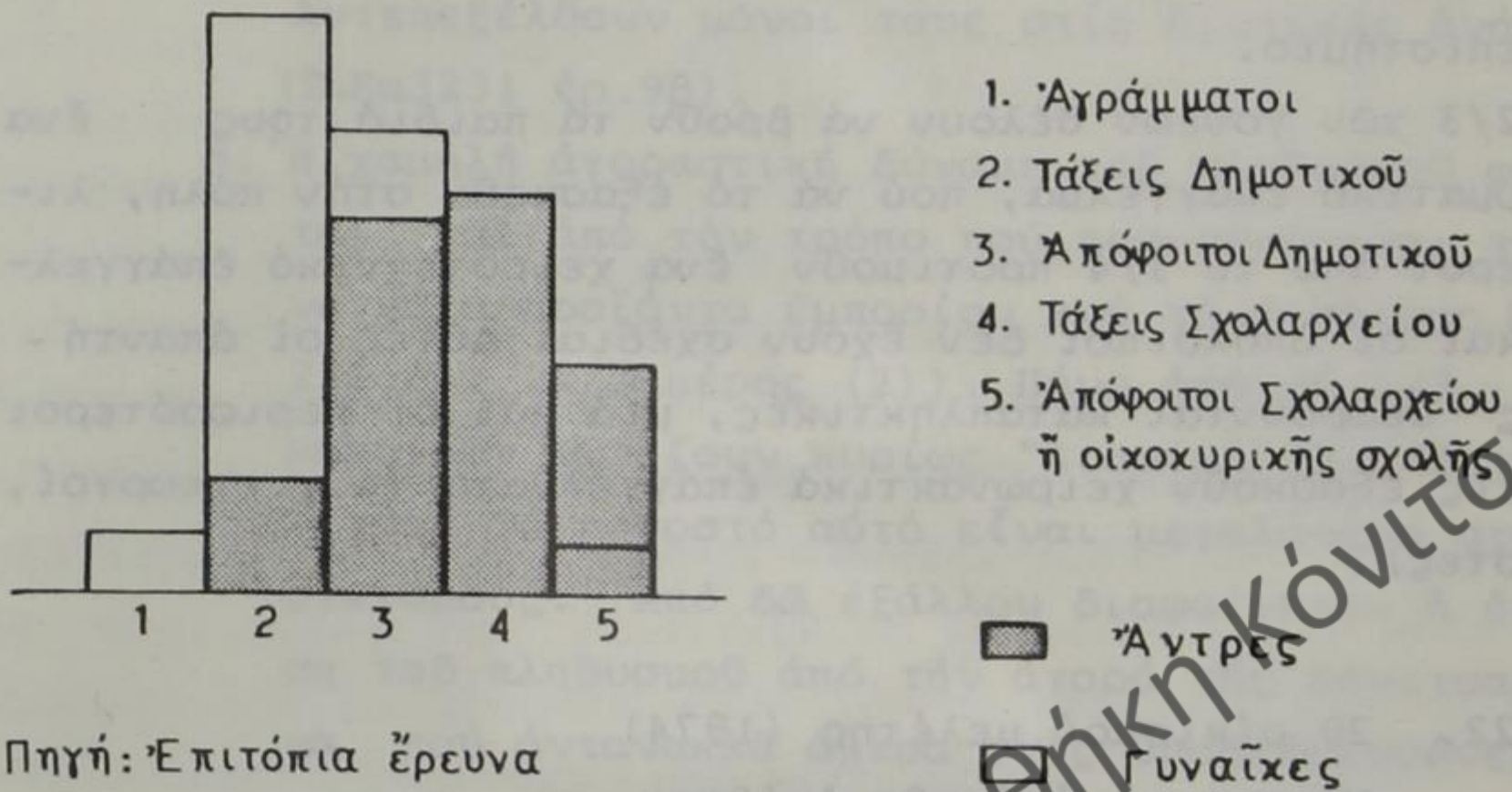
Στούς υπόλοιπους οίκισμούς οι περισσότεροι A_2 είναι άπόφοιτοι του Δημοτικού (δ) και μιλοϋν τοπική διάλεκτο (α).

2. Τό 1/2 τών Γ έχουν τελειώσει τάξεις του Δημοτικού (Π.Εα3232 γρ.γν.(β)) και κατά κανόνα δέ γνωρίζουν ξένη γλώσσα (Π.Εα3232 έρ.20/α.μ.(α)).

3. Υπάρχει διαφορά μορφωτικού επιπέδου τόσο μεταξύ τών κατοίκων διαφορετικών οίκισμών, όσο και μεταξύ τών δύο φύλων του ίδιου οίκισμοϋ. Μόνο στις Γ έμφανίστηκε μικρό ποσοστό άγραμμάτων (Π.Εα3232 γρ.γν.(α) και διάγρ.γραμμ.γν.Εα3.πίν.12).

Εα3.πίν.12. 20 οίσιμοι: Διάγραμμα γραμματικῶν γνώσεων (Α:Γ), 1974

Πηγή: Έπιτόπια έρευνα

4. Τό μορφωτικό επίπεδο άνταναικλᾶ ἄμεσα καί στόν τρόπο πού διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους (Π.Εα3232 έρ.23). Οἱ μέν Α τόν διαθέτουν "φύσιικά" (γ) καί μορφωτικά (α), ἐνῶ οἱ Γ κυρίως "πρακτικά" (β).

Για μιὰ φορά ακόμη, φαίνεται ἡ μειονεκτική θέση τῆς γυναίκα.

Εα324. Τό περίγραμμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς στήν περιοχή μελέτης (1974)

Μέ βάση τήν κατάταξη τοῦ Εα1.πίν.4 μπορούμε νά διατυπώσουμε τή συνολική κοινωνική δομή τῆς περιοχῆς μελέτης. Ἡ προσέγγιση βέβαια γίνεται σέ πολύ γενικό επίπεδο μέσα ἀπό τά ἐπαγγέλματα, καί ἴσως θά χρειάζονταν περισσότερα στοιχεῖα, κυρίως κοινωνιολογικά, γιά μιά διεξοδικότερη διερεύνηση. Χρησιμοποιοῦμε ὅμως ἐδῶ τήν κοινωνική δομή, γιά νά ἐρμηνεύσουμε τήν παραγωγή τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν τῆς περιοχῆς, ἀφοῦ προηγουμένως τή συσχετίσουμε μέ τό οἰκολογικό περιβάλλον της. Ἐτσι, ἡ κοινωνική δομή τῆς περιοχῆς μελέτης (Εα32212) ἀναλύεται μέ τή μορφή πού μᾶς δίνει ὁ Εα3.πίν.13.

Εα3.πίν.13. Περιοχή οἰκισμῶν: Ἡ κοινωνική δομή, 1974

Συνολική κοιν.δομή	Κοιν.τάξεις	Ἀγροτική τάξη	Λοιποί
Ἀστική τάξη			Συνταξιοῦχοι,
Μικροαστική τῆς παραδ.	■	■	συμβοη-
Μικροαστική τῆς ἀλλ. (I)	■		θοῦντα
Μικροαστική τῆς ἀλλ. (II)			μή ἀμει-
Ἐργατική τάξη		■	βόμενα
			μέλη

Πηγή: Ἐπιτόπια ἔρευνα. Ἐπίσης βλ. σχ. Εα1.πίν.7.

Τό γενικό αὐτό περίγραμμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς μᾶς δείχνει ὅτι οἱ κοινωνικές τάξεις στήν περιοχή μελέτης βρίσκονται σέ μιά ἐνδιάμεση κατάσταση, χωρίς νά πολώνονται πρὸς τά πάνω ἢ πρὸς τά κάτω κοινωνικά στρώματα. Αὐτό φάνη-

κε ἤδη καί ἀπό τίς σχέσεις ἰδιοκτησίας (Εα32221) πού προ-
καλοῦν τή συνοχή τῆς κοινωνικῆς δομῆς, μιά καί τό μεγαλύ-
τερο ποσοστό τῶν κατοίκων κατέχει ἰδιόκτητη γεωργική γῆ,
χωρίς νά ὑπάρχουν μεγάλες γαιοκτησίες.

Ἐπίσης, ἐνῶ ὁ Ν. Ἰωαννίνων μετατοπίζεται κατά τό διάστημα
1961-71 πολύ ἀργά πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἀλλαγῆς (Εα233),
ἡ περιοχή μελέτης μένει προσκολλημένη στήν παράδοση.

Εα33. Δημογραφικά χαρακτηριστικά τῆς περιοχῆς μελέτης

Εα331. Ὁ πληθυσμός

3311.(1) Ἐπαρχία Κόνιτσας. Ἡ μεταβολή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐ-
παρχίας φαίνεται στόν Εα3.πίν.141.

Εα3.πίν.141**. Ἐπαρχία Κόνιτσας: πληθυσμός κατά τίς διάφο-
ρες ἀπογραφές

Περιοχή	1928	1940	1951	1961	1971
Ἐπαρχία Κόνιτσας	15.464	19.185	13.915	14.405	10.037

Πηγή: Δ. Λελοβίτης, ὁ.π., σ.735 καθώς καί Εα2.πίν.18.

Ἄν παραθέσουμε τήν πληθυσμική ἀξομείωση τῆς ἐπαρχίας
κατά δεκαετία, προκύπτει ὁ Εα3.πίν.142.

Εα3.πίν.142**. Ἐπαρχία Κόνιτσας: Πληθυσμική ἀξομείωση 1928-71

1928-40	1940-51	1951-61	1961-71
+24,06%	-27,46%	+3,5%	-30,3%

Πηγή: ὁ.π., Εα3.πίν.141.

Από τόν Εα3.πίν.14₂ διαπιστώνουμε τά ἑξῆς:

- α. Στή χρονική περίοδο 1928-40 ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας εἶχε αὐξηση πληθυσμοῦ (+24,06%). Τά αἷτια τῆς αὐξησης πρέπει νά ὀφείλονται κυρίως στή γενικότερη πληθυσμική ἀνοδο πού ἐμφανίστηκε σέ διάφορα ἐπαρχιακά κέντρα μετὰ τό 1920, καθώς καί στή μείωση τῆς ἐξωτερικῆς μετανάστευσης μετὰ τό 1912.
- β. Στή χρονική περίοδο 1940-51 ἔχουμε σημαντική πληθυσμική μείωση (-27,46%), ἐξαιτίας τῶν πολέμων.
- γ. Ὑστερα ἀπό τό 1951, ὁπότε ἀρχίζει συγκρατημένα τό φαινόμενο τῆς μετανάστευσης καί ἀστικοποίησης καί στήν ἐπαρχία Κόνιτσας, ἔχουμε διαρροή πληθυσμοῦ, γι' αὐτό καί ἡ αὐξηση του εἶναι πολύ μικρή (+3,5%). Στό διάστημα αὐτό ὁ Ν. Ἰωαννίνων εἶχε μ. μετακίνηση πληθυσμοῦ (13,33%) πού ἀφοροῦσε κυρίως ἐσωτερική μετανάστευση, ἐνῶ ἡ Ἡπειρος (11,03%), ἀπό τήν ὁποία 2,8% πρὸς τό ἐξωτερικό (Εα2421). Τά ἀποτελέσματα τῆς διαρροῆς τοῦ πληθυσμοῦ προβάλλονται καθαρότερα στήν τελευταία χρονική περίοδο 1961-71, ὁπότε ἔχουμε πληθυσμική μείωση (-30,3%) στήν ἐπαρχία, σέ σχέση μέ τόν πληθυσμό τοῦ 1961. Σ' αὐτή τήν περίοδο ἡ Ἡπειρος προωθήθηκε στίς πρῶτες θέσεις ὡς πρὸς τήν ἐξωτερική καί ἐσωτερική μετανάστευση τῆς χώρας (Εα2421).

(2) Περιτοχή μελέτης (1958). Συνοψίζουμε τίς κυριότερες παρατηρήσεις τοῦ Ἑρρ.Μεντρά σχετικά μέ τό δημογραφικό πρόβλημα τῶν 3 ὄρεινῶν καί 3 πεδινῶν οἰκισμῶν στήν ἐπαρχία Κόνιτσας⁸⁶:

Οἱ πυραμίδες τῶν ἡλικιῶν στούς τρεῖς πεδινούς οἰκισμούς εἶναι ἀρκετά συγκρίσιμες μεταξύ τους. Στούς τρεῖς αὐτούς οἰκισμούς, ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τά τελευταῖα 5 χρόνια (γύρω στά 1958) ἦταν 26% ἢ 27%. Ἀντίθετα, ἡ θνησιμότητα ἦταν ἀντικανονική, πολύ ὑψηλή, ἐξαιτίας τοῦ πολέμου. Θά μειωθεῖ στά προσεχῆ χρόνια.

Στούς όρεινούς οίκισμούς ή κατάσταση είναι ανάλογη, αλλά λιγότερο κρίσιμη. Τό ποσοστό γεννήσεως και έκει είναι επίσης πολύ ύψηλό. Οί γυναίκες έμφανίζονται πολυαριθμότερες από τούς άντρες, έξαιτίας τής έποχικής ή όριστικής μετανάστευσης τών άντρών.

Ή έπιτροπή⁸⁷ δέ γνωρίζει περισσότερα στοιχεία για τό φαινόμενο τής μετανάστευσης, πού στους όρεινούς οίκισμούς είναι ιδιαίτερα σημαντική (Εα32311).

Τό μεγαλύτερο μέρος τών μεταναστών είναι χτίστες, ύπάρχουν λίγοι έμποροι και λιγότεροι δημόσιοι υπάλληλοι. Οί εργάτες εργοστασίων καθώς και οί γεωργικοί εργάτες είναι έλάχιστοι. Στούς πεδινούς οίκισμούς είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ή μετανάστευση πού έχει μορφή κεκαλυμμένης άνεργίας (π.χ. μόλις βρούνε δουλειά κάπου οί άντρες, φεύγουν, όπως συνέβη στην καταστροφή τών νησιών τού Ίονίου από τούς σεισμούς).

Ή αντίθετα, στους όρεινούς οίκισμούς ή έποχική μετανάστευση άπασχολεί κανονικά κάθε χρόνο σημαντική μερίδα πληθυσμού, ή όποία έλάχιστα μεταβάλλεται (κυρίως χτίστες).

Ή σύνθεση τής οίκογενειακής μονάδας διαφέρει από οίκισμό σε οίκισμό. Ήνώ στη Μελισσόπετρα κάθε οίκογένεια αριθμεί 4,2 μέλη, στην Πυρσόγιαννη δέν ύπάρχουν παρά 3 1/2 μέλη κατά οίκογένεια.

Σχετικά μέ τόν αριθμό τών γενεών πού συμβιούν, κατά οίκογένεια, διαπιστώθηκε ότι είναι σπάνια ή περίπτωση μιās μόνο γενεάς στην πεδιάδα και άκόμη σπανιότερη στα όρεινά. Στίς περισσότερες κατοικίες συναντούμε 2 γενεές, και στό 1/3 ή 1/4 συναντούμε 3 γενεές. Στούς έξι οίκισμούς βρέθηκαν 6 περιπτώσεις 4 διαφορετικών γενεών πού ζούσαν κάτω από τήν ίδια στέγη.

3312. 20 οίκισμοί μελέτης

Ή πληθυσμός τών οίκισμών μελέτης κατά τίς άπογραφές

της ΕΣ.Υ.Ε. στά 1951, 61,71, καθώς και η αύξομείωσή του στις δεκαετίες 1951-61 και 1961-71 φαίνονται στον Εα3.πίν.15.

Εα3.πίν.15*20 οίκισμοί: Πληθυσμός και πληθυσμική μεταβολή κατά τις απογραφές 1951, 61,71

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

ΟΙΚΙΣΜΟΙ	1951	1961/ π.πλ.	1971/ π.πλ.	αύξομείωση %	αύξομείωση %
1 Άγ.Βαρβάρα	413	287	131	-30,5	-54,36
2 Άγ. Παρασκευή	821	977	610	+19,0	-37,57
3 Αμύραντος	405	385	151	- 4,95	-60,78
4 Άσημοχώριο	37	160	83	+332,43	-48,13
5 Βούρμπιανη	640	216	194	-66,25	-10,19
6 Γαναδιό	150	118	63	-21,34	-46,62
7 Γοργοπόταμος	142	179	128	+26,05	-28,5
8 Ήλεύθερο	278	310	170	+11,51	-45,17
9 Ήξοχή	412	207	97	-49,76	-53,15
10 Καστανέα	394	380	176	- 3,56	-53,69
11 Μόλιστα	150	134	73	-10,67	-45,53
12 Μοναστήριο	141	143	65	+ 1,4	-54,55
13 Νικάνωρ	139	171	107	+23,02	-37,43
14 Πάδες	150	138	64	-8,0	-53,63
15 Παλαιοσέλιο	280	230	153	-17,86	-33,48
16 Πηγή	362	398	225	+ 9,94	-43,47
17 Πληκάτιο	46	245	188	+428,26	-22,64
18 Πουρνιά	366	270	107	-26,23	-60,38
19 Πυροόγιαννη	394	513	290	+30,20	-43,47
20 Πύργος	367	355	158	- 3,27	-55,5

Πηγή: ΕΣ.Υ.Ε. Αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της 7ης Ἀπριλ. 1951, τ. I, σ. 278.

ΕΣ.Υ.Ε. Πληθυσμός της Ἑλλάδος μετά την απογραφήν της 19ης Μαρτίου 1961, σ. 92.

ΕΣ.Υ.Ε. Πληθυσμός της Ἑλλάδος κατά την απογραφήν της 14ης Μαρτίου 1971, σ. 90.

Από τον Εα3.πίν.15, σχετικά με τους οίκισμούς μελέτης προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

α. Στή δεκαετία 1951-61 οἱ 9 περίπου οίκισμοί παρουσίασαν μιά πληθυσμική αὔξηση. Ἡ αὔξηση αὐτή ὑπῆρξε ἔντυπωσιακή μόνο γιά μερικούς μικρούς οίκισμούς μέ μικρή πληθυσμική βάση π.χ. Ἀσημοχώριο (+332,43%), Πληκάτιο (+ 428,26%).

Οι περισσότεροι οίκισμοί με κάπως μεγαλύτερη πληθυσμική βάση έχασαν πληθυσμό, π.χ. Ἁγία Βαρβάρα (-30,5%), Βούρμπιανη (-66,25%) κτλ.

Τά παραπάνω σέ συνδυασμό μέ τόν Εα33111γ δείχνουν ὅτι κατά τή δεκαετία 1951-61 έχασαν πληθυσμό ἐξαιτίας τῆς μετανάστευσης οίκισμοί μέ μεγαλύτερη πληθυσμική βάση ἀπό τούς 20 οίκισμούς μελέτης.

β. Στή δεκαετία 1961-71 ὅλοι οἱ οίκισμοί, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν πληθυσμική βάση τους, έχασαν πληθυσμό.

Εἰδικότερες πληροφορίες σχετικά μέ τά δημογραφικά καί κοινωνικά χαρακτηριστικά τῶν οίκισμῶν μελέτης προκύπτουν ἀπό τή δειγματοληψία πού ἐγινε στά πλαίσια αὐτῆς τῆς ἐρευνας στά 1974-75. Συγκεκριμένα ἐξετάστηκαν 127 περιπτώσεις ἐρωτηματολογίων πού ἀφοροῦν τό 3,9% τοῦ πληθυσμοῦ (πραγματικοῦ) (1971).

Ἀπό τά ἐρωτηματολόγια λοιπόν προκύπτουν τά ἐξῆς:

1. Στούς τρεῖς οίκισμούς ἔχουμε μεγάλο ποσοστό τῶν A_1 μέ ἡλικία ἐνῶ τῶν 65 ἐτῶν, ἐνῶ τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν Γ_1 εἶναι μεταξύ 15-65 ἐτῶν. Στούς ὑπολοίπους οίκισμούς οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ρωτήθηκαν A_2 καί Γ_2 ἀνήκουν στήν ἡλικία μεταξύ 15-65 ἐτῶν (Π.Εα3312 ἡλ. (β)(γ)).

2. Οἱ περισσότεροι κάτοικοι ζοῦν ὡς ἀντρόγυνα (νοικοκυριό δύο ἀτόμων (β), ἐνῶ εἶναι μικρό τό ποσοστό τῶν πλήρων οἰκογενειῶν (α). Ὑπάρχει ἐπίσης μεγάλο ποσοστό γυναικῶν (1/3 περίπου) πού ζοῦν ὡς μεμονωμένα ἄτομα (γ) (Π.Εα3312 ἐρ.11 (α), (β), (γ)).

3. Σχετικά μέ τήν προέλευση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τήν (Π.Εα323 ἐρ.19) προκύπτει ὅτι τό σύνολο σχεδόν τῶν A ἔχουν γεννηθεῖ στόν ἴδιο οἰκισμό ὅπου καί κατοικοῦν (α). Στίς Γ ὑπάρχει ποσοστό 15% περίπου πού ἦρθαν ἀπό ἄλλο οἰκισμό. Ὅσον ἀφορᾷ τούς λόγους γιά τούς ὁποίους οἱ κάτοικοι μένουν στόν οἰκισμό τους βλ. σχ. (Εα323 ἐρ.18).

3313. Πυραμίδες ηλικιών (1961-1974)

(1). Από τα στοιχεία που διαθέτουμε για τό 1961, μπορούμε να παραστήσουμε τρεις πυραμίδες ηλικιών για την Ήπειρο, τό Ν. Ίωαννίνων καί για τρεῖς από τούς οίκισμούς μελέτης (Γαναδιό, Μόλιστα, Μοναστήρι). Ἡ παράσταση τῶν διαγραμμάτων τῶν πυραμίδων (Εα3.πίν.17) γίνεται κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών τοῦ πληθυσμοῦ καί παρουσιάζει ἀποτελέσματα πού εἶναι ἐνδεικτικά (Εα3.πίν.16).

Εα3.πίν.16*. Ήπειρος -Ν. Ίωαννίνων-3 οίκισμοί: Συνολικός πληθυσμός κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών (δειγματοληπτική ἐπεξεργασία) 1961

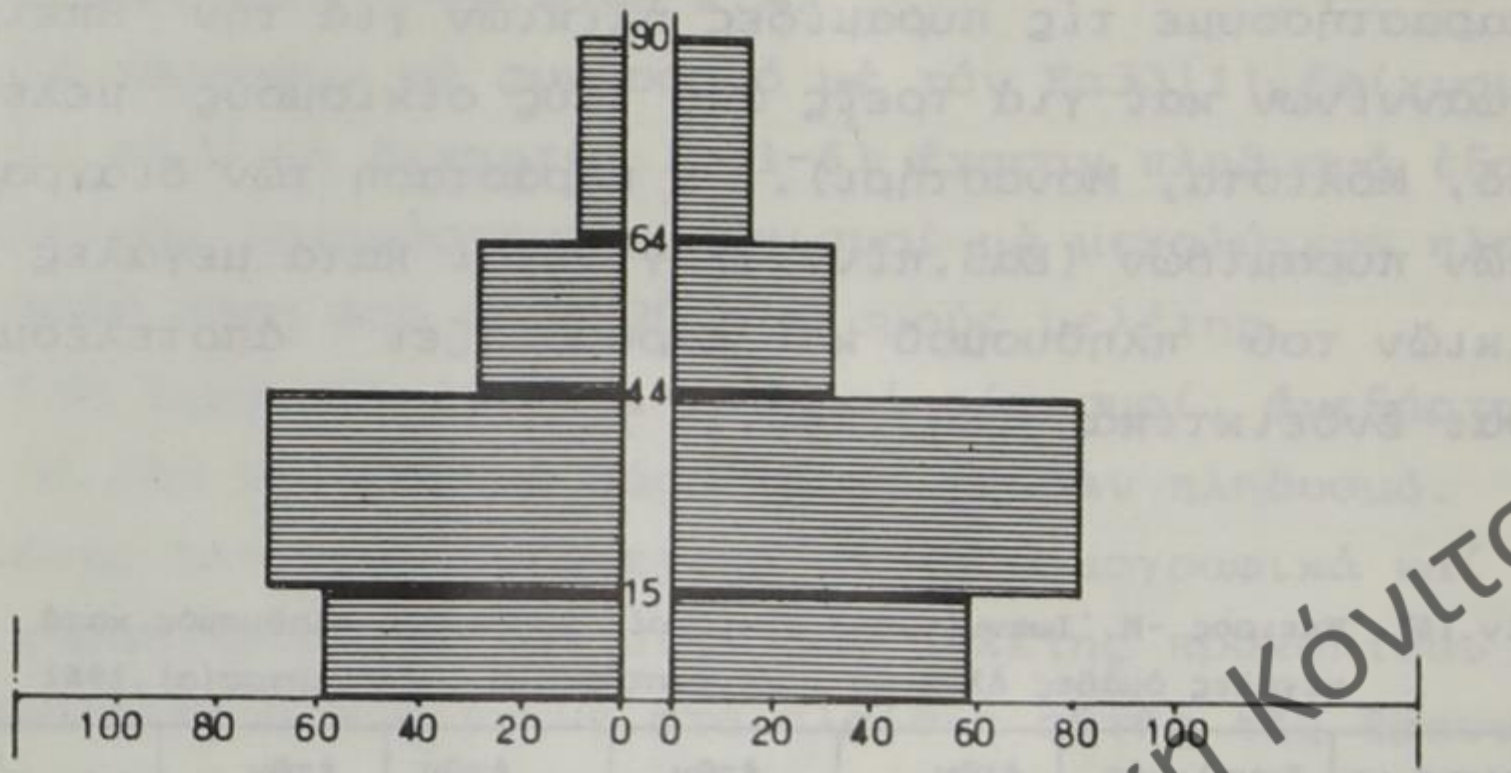
Διαμέρισμα, νομός, οίκισμοί	Συνολικός πληθυσμός	ἐτῶν 0-14	ἐτῶν 15-44	ἐτῶν 45-64	ἐτῶν 65 καί ἄνω	Φύλων
Ήπειρος	352,7	118,0	150,2	60,4	24,1	Σύνολον
	167,2	58,8	70,1	28,6	9,8	Ἄρρενες
	185,4	59,2	80,1	31,8	14,3	Θήλειες
Ν. Ίωαννίνων	155,3	47,9	68,2	27,4	11,9	Σύνολον
	73,9	24,6	32,3	12,5	4,6	Ἄρρενες
	81,4	23,3	35,9	14,9	7,3	Θήλειες
κοιν. Γαναδιοῦ	392	86	153	88	65	Σύνολον
κοιν. Μολίστης	166	48	60	32	26	Ἄρρενες
κοιν. Μοναστηρίου	226	38	93	56	39	Θήλειες

Πηγή: Ε.Ε.Υ.Ε., Αποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ-κατοικιῶν τῆς 19 Μαρτίου 1961, τεύχ. Ι, 1962, σ.27.

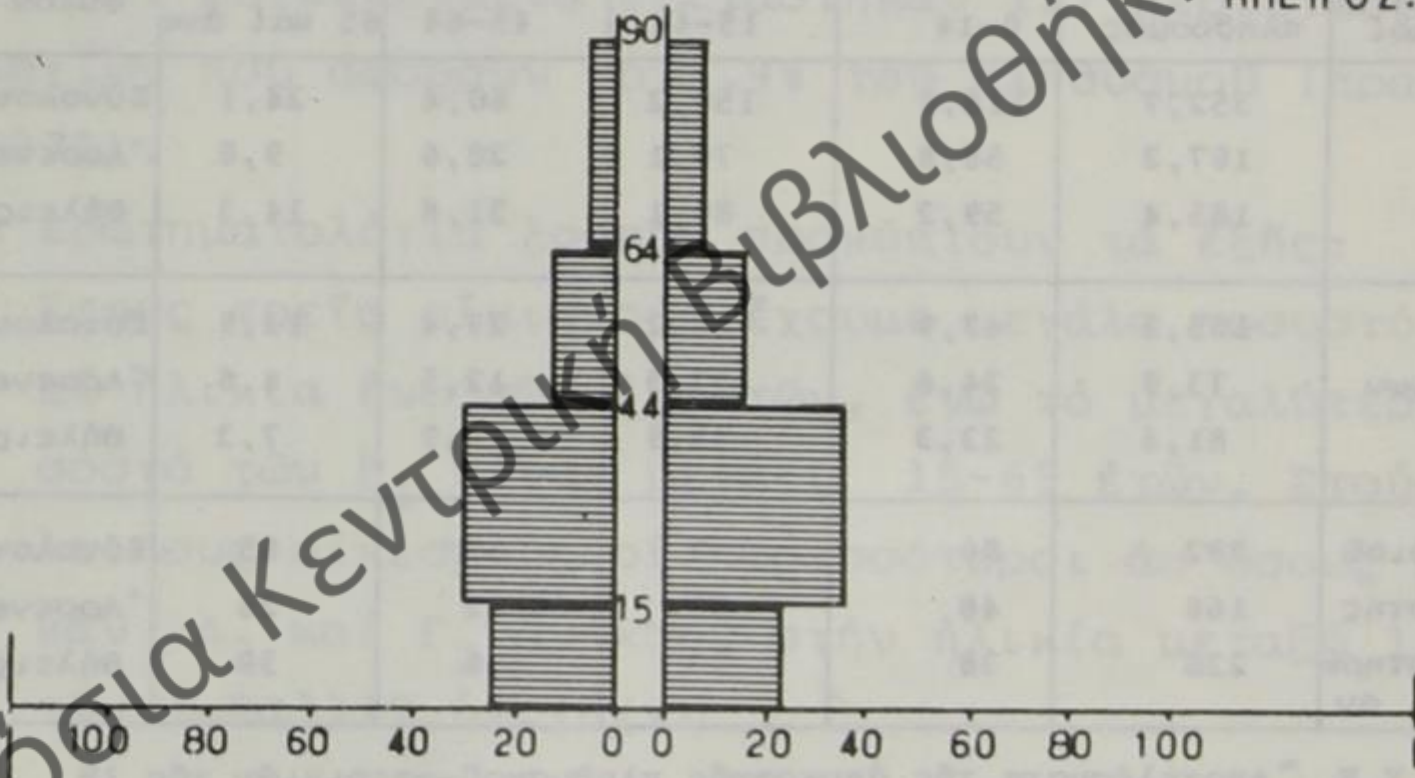
Ἀπό τόν Εα3.πίν.16 καί τήν ἀντίστοιχη παράσταση τῶν πυραμίδων ηλικιών Εα3.πίν.17 προκύπτει ὅτι, ἐνῶ ἡ Ήπειρος καί ὁ Ν. Ίωαννίνων δέν ἔχουν ἐμφανή διαφορά στή μορφή τῆς ἀντίστοιχης πυραμίδας τους (οἱ γυναῖκες προηγούνται ἀρκετά καί στίς δύο), στή σύγκρισή τους μέ τήν πυραμίδα τῶν 3 οίκισμῶν προηγούνται σημαντικά οἱ γυναῖκες ἀπό τούς ἄντρες (παρόλο πού ὡς τά 14 οἱ ἄντρες εἶναι περισσότεροι). Προφανῶς μία ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου βρίσκεται στήν ὀξυν-

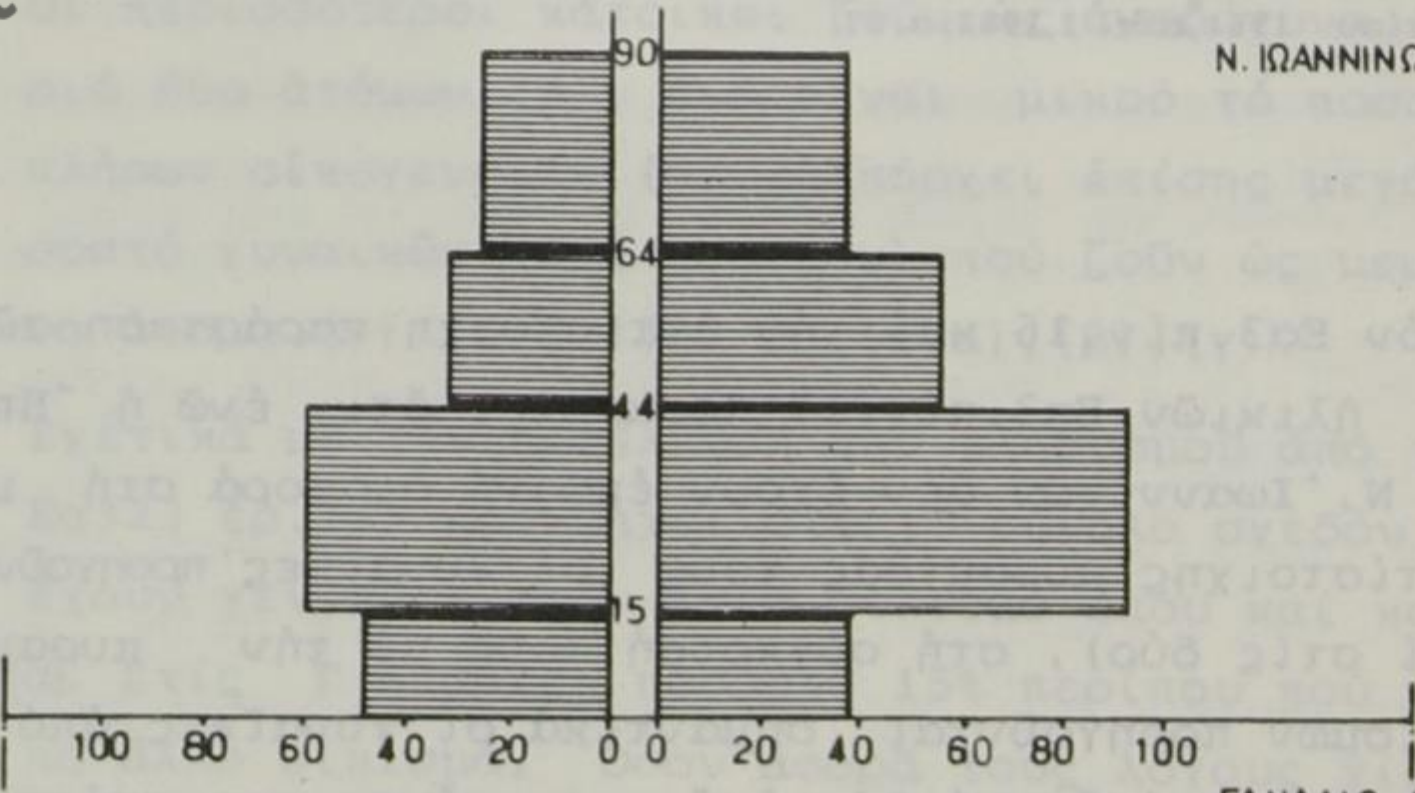
Εα3. πίν.17. Ήπειρος - Ν.Ιωαννίνων - 3 οίκοι μελέτης: Παράσταση πυραμίδων ηλικιών πληθυσμού, 1961

ΗΠΕΙΡΟΣ: 1961

Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ : 1961

ΓΑΝΑΔΙΟ-ΜΟΛΙΣΤΑ-ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟ: 1961

Πηγή: δπ.Εα3. πίν.16.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ση τῆς μετανάστευσης σ' ὅλη τὴν περιοχή μελέτης. Τὴ μετανάστευση ὅμως θὰ τὴ μελετήσουμε εἰδικὰ πιο κάτω.

(2). Πυραμίδα ἡλικιῶν. 20 οἰκισμοὶ μελέτης, (1974)

Ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν ἐρωτηματολογίων μποροῦμε νὰ ἀναπαραστήσουμε τὴν πυραμίδα ἡλικιῶν ἀνά πενταετία⁸⁸ Εα3.πίν.18

Εα3.πίν.18. 20 οἰκισμοί: Πυραμίδα ἡλικιῶν ἀνά πενταετία, 1974

Ὅμαδες ἡλικ. ἀνά 5ετία	Συνολικός		ἄνδρες		Γυναῖκες	
	ἀπόλ.ἀρ.	%	ἀπόλ.ἀρ.	%	ἀπόλ.ἀρ.	%
0- 5	-					
5-10	-					
10-15	1	0,78	1	1,15		
15-20	1	0,78		-	1	2,5
20-25	1	0,78		-	1	2,5
25-30	3	2,36	1	1,15	2	5,0
30-35						
35-40		5,52	5	5,75	2	5,0
40-45	9	7,10	6	6,90	3	7,5
45-50	11	8,66	10	11,49	1	2,5
50-55	16	12,60	10	11,49	6	15,0
55-60	15	11,81	9	10,35	6	15,0
60-65	10	7,87	6	6,90	4	10,0
65 καί ἄνω	53	41,74	39	44,82	14	35,0
	127	100,00	87	100,00	40	100,00

Πηγή: Ἐπιτόπια ἔρευνα

Ἀπὸ τὸν Εα3.πίν.18 προκύπτουν τὰ ἑξῆς βασικά σημεῖα

για τό δείγμα του πληθυσμού που διερευνούμε:

- α. Ἡ φοβερή ἔλλειψη παιδικῶν ἡλικιῶν (μπορεῖ βέβαια αὐτή νά μή βρίζεται σέ τόσο χαμηλά επίπεδα ὅσο φαίνεται στόν Εα3.πίν.18).
- β. Ἡ ὑπεροχή του ἀντρικοῦ πληθυσμοῦ ἀπό τό γυναικεῖο μέ σχέση 2:1 σχεδόν. Οἱ ἄντρες ὅμως εἶναι πιά γερασμένοι ἀπ' ὅ,τι οἱ γυναῖκες (σέ ἡλικία πάνω ἀπό 65).
- γ. Γενικά, ἡ ὑπεροχή του πληθυσμοῦ ἄνω τῶν 65 ἐτῶν. Στό σύνολο του πληθυσμοῦ τό ποσοστό φτάνει τῶ 41,74%.

Εα332. Ἡ μετανάστευση

(1). Ἐπαρχία Κόνιτσας (1952-61)

Στή δεκαετία 1952-61 εἶχαμε διαρροή πληθυσμοῦ ἀπό τήν ἔπαρχία Κόνιτσας ⁸⁹ που φαίνεται στόν Εα3.πίν.19.

Εα3.πίν.19*. Ἐπαρχία Κόνιτσας: Μετανάστευση 1952-61

Περιοχή	Πλήθ. 1951	Φυσική αὐξησης πληθυσμ.	Πραγματική αὐξησης πληθυσμοῦ	Διαρροή πρὸς		
				Ἐσωτερικό	Ἐξωτερικό	Σύνολον
Κόνιτσα	13.915	+2.104	+490	1.270	344	1.614

Πηγή: Δ. Λελοβίτης, δ.π., σ.740.

Ἀπό τόν Εα3.πίν.19 ἐπίσης, προκύπτουν τά παρακάτω σημεία σχετικά μέ τή μετανάστευση για τήν ἴδια περίοδο.

- α. Ἡ μετακίνηση πληθυσμοῦ στήν ἔπαρχία Κόνιτσας ἔφτασε σέ ποσοστό 11,6%, δηλαδή ὑπερβαίνει κάπως τό διαμέρισμα τῆς Ἡπείρου (11,03%) καί εἶναι μικρότερη ἀπό τό Ν. Ἰωαννίνων (13,33%) (Εα2421).
- β. Ἐξάλλου, τό ποσοστό κατοίκων τῆς ἔπαρχίας που μετανάστευσε στό ἐξωτερικό (1952-61) εἶναι 2,47%, δη-

λαδή περίπου στο πλαίσιο τόσο του διαμερίσματος (2,8%) όσο και του νομού (2,67%).

Επομένως ως συμπέρασμα προκύπτει ότι:

1. Η έπαρχία Κόνιτσας στο διάστημα 1952-61 είχε σημαντική διαρροή πληθυσμού, σαφώς κατώτερη από τη φυσική αύξηση του πληθυσμού της.

2. Ο πληθυσμός που μετακινήθηκε, διακινήθηκε στο έσωτερικό της χώρας, στο πλαίσιο της έντονης αστικοποίησης που επικρατεί γενικά σ'αυτήν την περίοδο.

Όσον αφορά τα αίτια της μετανάστευσης παραπέμπουμε στους γενικούς λόγους που αναφέραμε παραπάνω (Εα24 21).

(2). Περιοχή μελέτης (1958)

Παραθέτουμε στοιχεία από τη μελέτη του Έρρ. Μεντρά⁹⁰ σχετικά με τον τόπο εγκατάστασης των μεταναστών της περιοχής μελέτης, τόσο για το έσωτερικό της χώρας όσο και το εξωτερικό. Τα αποτελέσματα αυτά αφορούν τους έξι οικισμούς ειδικής διερεύνησης.

Εα3. πίν.20*. Περίοδος οίκισμών:Μετανάστευση 1959

	Μαζί	Λετόπετρα	Μελισσόπετρα	Ελεούθερον	Αγ.Παρασκευή	Πυροδόγιαννη
Ιόνολον Ελλάδα	8	7	5	33	143	373
Αθήνα	2	3	3	-	42	67
Ιωάννινα	6	4	2	1	20	120
Εξωτερικών	42	2	1	37	163	75
Β. Αμερική	8	-	-	2	35	43
Λαϊκά Δημοκρ.	10	-	-	34	107	26
Αίγυπτος	20	-	-	-	9	-
Ιόνολον	50	9	6	70	306	448

Πηγή: Έρρ. Μεντράς. "Κοινωνιολογική διερεύνησις 3 πεδινών και 3 όρεινών κοινοτήτων της περιοχής Κονίτσας" Ήπ. Έστ., τ.92, 1959, σ.986.

Από τον Εα3.πίν.20 φαίνεται ότι στους έξι όρεινούς οικισμούς οι περισσότεροι έσωτερικοί μετανάστες διαρρέουν προς την Αθήνα ή τα Ιωάννινα, ενώ οι μετανάστες του έ-

ξωτεριοῦ στήν Β. Ἀμερική ἢ τίς Λαϊκές Δημοκρατίες.

Ἐπίσης βλέπε γιά τούς οἰκισμούς μελέτης καί τήν παρατήρηση Εα3312α καθώς καί Εα3.πίν.15 γιά τή μετανάστευση τῶν οἰκισμῶν μελέτης στήν περίοδο 1961-71.

Εα34. Συμπεράσματα γιά τήν παραγωγή τοῦ χώρου καί τῶν λειτουργιῶν στήν ἐπαρχία Κόνιτσας καί εἰδικότερα στούς 20 οἰκισμούς μελέτης

1. Οἰκολογικό περιβάλλον - παραγωγικές δυνάμεις (ὑποδομή)

Ἡ ἐπαρχία τῆς Κόνιτσας πού καταλαμβάνει τό βορειότερο τμήμα τοῦ Ν. Ἰωαννίνων εἶναι ἐξαιρετικά ὄρεινή καί κατέχει τό μεγαλύτερο μέρος τῆς βόρειας Πίνδου.

Στήν κοιλάδα τοῦ Σαρανταπόρου πού εἶναι παραπόταμος τοῦ Ἄωου καί ρέει μεταξύ τοῦ Γράμμου καί τοῦ Σμόλικα, βρίσκονται οἱ 20 οἰκισμοί μελέτης οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τμήμα τῶν 40 κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας. Ἀπ' αὐτές 38 χαρακτηρίζονται ὡς ὄρεινές καί 2 ὡς πεδινές. Οἱ περισσότερες βρίσκονται σέ ὑψόμετρο 700-1.400μ. (Α.πίν.1 χάρτης Ν. Ἰωαννίνων). Οἱ μικρές καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις τῆς ἐπαρχίας ἐντοπίζονται ἀνάμεσα σέ βαθιές κοιλάδες καί σέ λαγκάδια ἢ ἀνάμεσα σέ ἀπογυμνωμένες, ἀπό τήν έντονη δράση τῆς βοσκῆς καί τόν πόλεμο, πλαγιές. Ἡ ὄρεινότητα συνδυάζεται μέ τό τραχύ ἡπειρωτικό κλίμα. (Εα3112).

Στά 1960, οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις στήν ἐπαρχία Κόνιτσας ἀνέρχονταν σέ ποσοστό 5,43% τοῦ ἐδάφους τῆς (ἢ 1% τοῦ νομοῦ), ἐνῶ τά δάση σέ ποσοστό 41,6% τοῦ ἐδάφους τῆς ἐπαρχίας (ἢ 27% τῶν δασικῶν ἐκτάσεων τοῦ νομοῦ) καί οἱ δασικές βοσκές ἀντίστοιχα σέ ποσοστό 41,6% (ἢ 13,8% τοῦ νομοῦ), γεγονός πού δείχνει τόν έντονα δασοποιημένο χαρακτήρα τῆς ἐπαρχίας (Εα3211).

Εἰδικά γιά τίς ὄρεινές κοινότητες τῆς ἐπαρχίας, ἡ σχέση γεωργικῆς γῆς πρὸς τό σύνολο τῆς ἐκτασης πού καταλαμβάνουν ἦταν 4,82% ἐνῶ γιά ὀρισμένους ἀπό τούς οἰκισμούς μελέτης

ακόμη δυσμενέστερη (Εα3.πίν.3). Αντίθετα, η ίδια σχέση όσον αφορά τους βοσκοτόπους και τα δάση ήταν εύνοϊκή μέ μέσο όρο ποσοστό 44,4% και 40,3% αντίστοιχα, καθώς και μέ έντονες διαφορές κατά οίκισμό (Εα3.πίν.3).

Στά 1961 επίσης, στις όρεινές κοινότητες η μέση γεωργική έκταση ανά έκμετάλλευση ήταν 14,5 στρέμμ. (Εα32122) (δηλ. νάνος-ίδιοκτησία) αντίστοιχα ("Ηπειρος :16,40 στρέμμ. και Ν.Ίωαννίνων 16,7στρέμμ.) (Εα2.πίν.3) οι άγραναπαύσεις φτάνουν τά 21% τοῦ συνόλου τῆς γεωργικῆς γῆς (Εα3.πίν.4) (άντίστοιχα : "Ηπειρος 15,6% και Ν.Ίωαννίνων 15,4% (Εα2.πίν.2) και η μέση έκταση βοσκοτόπου ανά έκμετάλλευση φτάνει τά 54,4 στρέμμ.(Εα3.πίν.4γ) (αντίστοιχα: "Ηπειρος 36,9 στρέμμ. και Ν.Ίωαννίνων 29,9 στρέμμ. (Εα2.πίν.2).

Τά δυσμενή αὔτά δεδομένα ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅσον ἀφορᾷ τῆ γεωργία γίνονται ἀκόμη δυσμενέστερα, ἀν ἀξισταστοῦν σέ ἐπίπεδο τῶν 20 οίκισμῶν μελέτης (Εα32122), ὅπου ὁ μέσος γεωργικός κλῆρος ἀνά οἰκογένεια ποικίλλει μεταξύ 2,53 στρέμμ -30,66 στρέμμ. και ὅπου τό 1/8 περίπου εἶναι βιώσιμοι κλῆροι (δηλαδή στά ὅρια τῶν 50 ἀρδεύσιμων στρεμμάτων ἢ 100 στρεμμ. ξηρικών (Εα3.πίν.5 παρατ. α,β).

Εὔνοϊκότερη φαίνεται ἡ ἀντιστοιχία ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν ἀνά κοινότητα και δασῶν ἢ βοσκοτόπων, ἀλλά και ἐκεῖ ἡ παραγωγική διαδικασία δέ γίνεται ὀρθολογικά, ὥστε νά ἀποδώσει ἰκανά ὀφέλη.(ὀ.π.,γ).

Ἡ κατάσταση τῆς γεωργίας δέ φαίνεται νά μετατοπίζεται πρὸς βασικές ἀλλαγές στά 1974. Ἀπό τά ἐρωτηματολόγια προέκυψε ὅτι τά 70% ἀπ' ὅσους ρωτήθηκαν κατέχουν ἀπό 10-3στρέμμ. ἐνῶ τά 15% περισσότερα ἀπό 10 στρέμμ. (1ha) και ἕνα πολύ μικρό ποσοστό δέν ἔχει γεωργικό κλῆρο (Π.Εα 3212 ἐρ.2).

Καλλιεργοῦν τῆ γεωργική γῆ, γιά νά καλύψουν τίς βασικές τους ἀνάγκες και τίς ἀνάγκες τῶν ζῶων τους, δηλαδή εἶναι γεωργία αὔτοκαταναλώσεως. Γι' αὔτό τά κυριότερα προϊόντα πού καλλιεργοῦν εἶναι δημητριακά, ὄσπρια, τριφύλλια και λίγα κηπευτικά (Π.Εα3212 ἐρ.3₁). Οἱ αὔξημένες τους ἀνάγκες τούς ἀναγκάζουν νά καλλιεργοῦν συγχρόνως ἀκόμη και τρία

γεωργικά προϊόντα. Αυτό γίνεται σέ ποσοστό πού ξεπερνά τό 1/4 τῶν κατοίκων Π.Εα3212 έρ.3₃). Σ'όλα αυτά πρέπει νά προστεθεῖ καί ὁ πολυτεμαχισμός τῆς γῆς, ἡ κακή ὀργάνωση ἔργασίας κτλ. (Π.Εα3212 έρ.10) (Π.Εα3214 έρ.6).

Ὅσον ἀφορᾷ τήν κτηνοτροφία στά 1957, γίνεται στήν περιοχή (Ζ.Π.Ε.) ὑπό μορφή πρωτόγονη. Ἐκτρέφονται μικρά μηρυκαστικά ζῶα (75%) ὑπό μορφή ἀγέλης, ἐνῶ ἡ δασοποιία ἀσκειῖται χαλαρά (ἀποτελεῖ τά 18,9% τῆς ἀξίας τῆς πρωτογενούς παραγωγῆς τῆς Ζ.Π.Ε) καί ὑπάρχουν εἰδικά προβλήματα ἀναδάσωσης, δασικῆς ἔργασίας, δασικοῦ ἔμπορίου κτλ. Επίσης, τά 84% τοῦ δενδροκομικοῦ κεφαλαίου ἔχει καταστραφεῖ. Γιά τό 1971 ἔχουμε γενικότερα στοιχεῖα πού δε μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἐπισημάνουμε τυχόν ἀλλαγές (π.χ. γιά τήν κτηνοτροφία (Εα32123) σύγκρινε μέ (Εα2πίν.4) καί (Εα12113) καί γιά τά δάση (Εα32124), (Εα23112) καί (Εα12114)).

Ἔτσι, ὡς συμπέρασμα προκύπτει ὅτι ἡ πρωτογενῆ παραγωγή πού ἀποτελεῖ καί τόν κύριο κλάδο τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς περιοχῆς μελέτης, ἀπό τά δεδομένα τόσο τοῦ 1957 ὅσο καί τοῦ 1974, παρουσιάζει ἀνεπαίσθητες ἀλλαγές, καί αὐτές πρὸς τό δυσμενέστερο. Τά κύρια προβλήματα τῆς ἐντοπίζονται στήν ὑπερβολική στενότητα τῆς γεωργικῆς γῆς, στή βαθμιαία ἐγκατάλειψή της, στή μειωμένη της ἀπόδοση, στή πολυκαλλιέργεια καί στόν πολυτεμαχισμό της. Ἡ συνολική γεωργική ἐκμετάλλευση γίνεται στό πλαίσιο τῆς καλλιέργειας οἰκογενειακοῦ τύπου, ἔχει αὐτοκαταναλωτικό χαρακτήρα καί συνήθως δέν ἐπαρκεῖ γιά τίς ἀνάγκες τοῦ νοικοκυριοῦ. Παράλληλα, οἱ τομεῖς τῆς κτηνοτροφίας καί τῶν δασῶν, ἐπειδή ἐνεργοῦνται κατά παραδοσιακό τρόπο, δέν ἀποδίδουν ἱκανοποιητικά ἀποτελέσματα πού θά μπορούσαν νά ἰσοφαρίσουν οἰκονομικά τά μειονεκτήματα ἀπό τή γεωργία. Τό κύριο ὅμως πρόβλημα πού ἔχει ἀμεσες ἐπιπτώσεις στίς παραγωγικές δυνάμεις εἶναι τό δημογραφικό, πού θά τό δοῦμε παρακάτω (Εα 33).

2. Παραγωγικές σχέσεις (δομή)

Ἡ κοινωνική δομή τῆς περιοχῆς μελέτης προκύπτει κυ-

ρίως από την ανάλυση της τεχνικής διαίρεσης εργασίας (Εα 3213), γιατί δέ διαθέτουμε έπαρκή στοιχεία για την κοινωνική διαίρεση της εργασίας, δηλαδή για την κυρίως θέση στο έπαγγελμα.

Η κοινωνική δομή στά 1961. Σύμφωνα με τά παραπάνω, τόσο για την έπαρχία Κόνιτσας όσο και για την περιοχή τών οικισμών μελέτης ή τεχνική διαίρεση εργασίας φαίνεται στον Εα3.πίν.21.

Εα3.πίν.21. Έπαρχία Κόνιτσας: Οίκισμοί μελέτης. Τεχνική διαίρεση εργασίας, 1961

	Έμπόριο, μεταποίηση καί λοιπές δραστηρ.		Πρωτογενείς δρα- στηριότητες
	Έργασία μή χειρ.	Έργασ. χειρ.	Γεωργία, κτηνοτροφία
- Έπαρχία Κόνιτσας	Λοιπά έπαγγέλματα	32 %	68 %
- Έξι οικισμοί διε- ρεύνησης	διάφ. άπασχολήσεις	49,5%	50,5%

Πηγή: Εα3.πίν.6 και Εα3.πίν.7.

Από τόν Εα3.πίν.21 μπορούμε, με κάποια έπιφύλαξη, νά συναγάγουμε συμπεράσματα για την κοινωνική δομή της περιοχής μελέτης, σύμφωνα με τίς κοινωνικές τάξεις πού ήδη αναφέραμε (Εα1222).

Κοινωνικές τάξεις. Λοιπά έπαγγέλματα. Περιλαμβάνουν χειρώννακτες καί μή χειρώννακτες, πού πρέπει νά ανήκουν στή μικροαστική τάξη της παράδοσης καί τή μικροαστική τάξη της άλλαγής (I). Επίσης, πολύ λίγοι ίσως ανήκουν στή μικροαστική τάξη της άλλαγής (II) καί την έργατική τάξη ή σέ άλλη κοινωνική τάξη. Κάπως αντίστοιχα πρέπει νά τοποθετηθοῦν ταξικά καί αυτοί πού ανήκουν στήν κατηγορία "διάφορες ά-

πασχολήσεις", στους 6 οίκισμούς της έπαρχίας (Εα3.πίν.21).
 'Αγροτική τάξη. Περιλαμβάνει ἄλλους τούς χειρωνακτες σε σχέση με την πρωτογενή δραστηριότητα. Αύτη παρουσιάζει φανερή διόγκωση προς τή μικροαστική τάξη της παράδοσης και σε μικρό βαθμό προς τήν έργατική τάξη (Εα32211β).

Παρατηροῦμε δηλαδή ὅτι ἡ κοινωνική δομή, στά 1961, διατηρεῖται σε μιά ένδιάμεση κατάσταση χωρίς να πολώνεται προς τά πάνω ἢ προς τά κάτω κοινωνικά στρώματα και μέ σαφή προσανατολισμό προς τήν παράδοση (σύγκρινε μέ Εα3.πίν. 13 διάγραμμα Κ.Δ.1974).

Ἡ κοινωνική δομή στά 1974. Διαφαίνεται μέσα ἀπό τόν καταμερισμό της τεχνικῆς διαίρεσης έργασίας ὅσον ἀφορᾷ τούς 20 οίκ. μελέτης (Εα32212).

Εα3.πίν.22. 20 οίκισμοί: Τεχνική διαίρεση έργασίας, 1974

	Ἐμπόριο, μεταποίηση καί λοιπές δραστη- ριότητες	Πρωτογενεῖς δραστηριό- τητες		Λοιποί
		Μή χειρωνακτικά έπαγγέλματα	Χειρωνακτικά έπαγγέλματα	
20 οίκισμοί μελέτης	19,0 %	15,7 %	28,3 %	37,0%

Πηγή : Εα3.πίν.8.

Κάποια μεταβολή (1961-74) πού φαίνεται στην κοινωνική δομή έντοπίζεται κυρίως στη διαφοροποίηση τῶν χειρωνακτικῶν έπαγγελμάτων σε δύο ὑποκατηγορίες [ἡ μιά τείνει περισσότερο προς τήν ἀλλαγή (15,7%) - μικροαστική τάξη ἀλλαγῆς (I) και ἡ ἄλλη προς τήν παράδοση (28,3%) - ἀγροτική μικροαστική τάξη-], στη διαφοροποίηση τῶν μή χειρωνακτικῶν έπαγγελμάτων (19%), στη μεγάλη μείωση ὄσων εργάζονται χειρωνακτικά στην πρωτογενή δραστηριότητα (28,3%) και τέλος στην εμφάνιση της νέας κοινωνικῆς κατηγορίας τῶν "λοιπῶν" πο-

σοστό (37%) πού παρουσιάζει μεγάλη διόγκωση.

Ἡ συνολική κοινωνική δομή τῆς περιοχῆς ὅσον ἀφορᾷ τή γενική τοποθέτησή της, διατηρεῖται πάλι σέ ἴδια ἐνδιάμεση κατάσταση, ὅπως καί στά 1961 (Εα3.πίν.13).

Ὡς συμπέρασμα λοιπόν προκύπτει ὅτι ἡ κοινωνική δομή στήν περιοχή μελέτης στό διάστημα 1961-1974 διατηρεῖται σέ μιά ἐνδιάμεση κατάσταση. Ἐνῶ ἀρχικά (1961) ἦταν προσανατολισμένη σαφῶς πρὸς τήν παράδοση, στά 1974 ἐμφανίζει ὀρισμένες μεταβολές διαρθρωτικῆς φύσεως πού τήν ὀδηγοῦν ἀνεπαίσθητα σέ μιά πόλωση πρὸς τά κάτω (ἐμφάνιση ἐργατικῆς τάξης), σέ μείωση τῆς παραδοσιακότητάς της πού δέν ὀφείλεται σέ κάποιο ἐκσυγχρονισμό ἀλλά στήν αὔξηση ὅσων ἐργάζονται μὴ χειρωνακτικά (19% πού ἀνήκουν κυρίως στόν τρίτο-γενή τομέα καί τίς δημόσιες ὑπηρεσίες), καθώς καί στήν αὔξηση τῶν "λοιπῶν" πού εἶναι κυρίως "συμβοηθοῦντα καί μὴ ἀμειβόμενα" μέλη νοικοκυριοῦ καί ἀποτελοῦν σαφῆ δείκτη τῆς ὑπανάπτυξης τῆς περιοχῆς μελέτης.

Ὅλο τό πλαίσιο τῆς κοινωνικῆς δομῆς διασαφηνίζεται περισσότερο καί ἀπό τήν ἀνάλυση τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γεωργικῆς γῆς. Στήν ἐπαρχία Κόνιτσας ὁ μέσος γεωργικός κλῆρος κατὰ οἰκογένεια, στά 1962 ἦταν γενικά 13,09 στρέμμ. δηλαδή πολύ πιο κάτω ἀπό τά παραδεικτά ὅρια (Εα2322) ἢ 24,25 στρέμμ. κατὰ γεωργική οἰκογένεια (Εα3211), ἐνῶ ἀπό τοὺς 20 οἰκισμοὺς μελέτης οἱ 9 εἶχαν μέσο γεωργικό κλῆρο ἀνώτερο, καί οἱ 11 κατώτερο ἀπὸ αὐτόν τό δείκτη (Εα3.πίν.5). Ἐξάλλου, ἀπὸ τή μελέτη τοῦ Ἐρρ.Μεντρά (1958) σχετικά μέ τήν ἰδιοκτησία τῆς γεωργικῆς γῆς, στοὺς οἰκισμοὺς τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας προκύπτει ὅτι ποσοστό 2,7% τῶν οἰκογενειῶν ἦταν ἀκληροί, καί 76% εἶχαν λιγότερο ἀπὸ 2 ἐκτάρια (Εα32221) καί (Εα3.πίν.10).

Ἡ διάρθρωση τῆς ἰδιοκτησίας δέ φαίνεται νά ἀλλάζει ριζικά στά 1974 (Εα32221). Ἐπομένως, ἡ ἐντονη μικροῖδιοκτησία τῆς περιοχῆς μελέτης συντέλεσε στή συνοχή τῆς κοινωνικῆς δομῆς της.

3. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμού

Περίοδος 1960. Διαπιστώθηκε ότι οι συνθήκες διαβίωσης διαφέρουν στις πεδινές και όρεινες κοινότητες της έπαρχίας. Στις πεδινές τό σύνολο τών κατοίκων είναι γεωργοί ή κτηνοτρόφοι, και από τήν άπασχόλησή τους αυτή προέρχονται τά 75% -90% τών προσόδων τους. Αντίθετα, στις όρεινες κοινότητες, τό εισόδημα είναι ύψηλότερο και τά 2/3 ή 3/4 από τά έσοδά τους είναι έξωγεωργικά, δέν όφείλονται στά δάση, αλλά προέρχονται από τήν έποχική μετανάστευση, πού σε όρισμένα χωριά άποτελεϊ παράδοση (π.χ. Πυρσόγιανη). Έτσι, ένω στις πεδινές κοινότητες, έξαιτίας τής στενότητας τής γεωργικής γής, ή άνεπάρκεια τής τροφής είναι τό βασικό πρόβλημα, στις όρεινες ή παραγωγή τους δέν τούς έπαρκει για τήν άυτοκατανάλωση, και γι' αυτό έναγκάζονται νά αγοράζουν τρόφιμα (π.χ. σιτάρι, προϊόντα άγροικτήματος, ύλικά έμπορίου). Σ' αυτό όφείλεται τό ότι μερικοί όρεινοί οίκισμοί άνέπτυξαν σημαντικό λιανικό έμπόριο (π.χ. Άγ. Παρασκευή) και σ' αυτό συντέλεσε ή δυσκολία τής συγκοινωνίας πού προκαλοϋσε και τή σχετική άπομόνωση τών όρεινών οίκισμών.

Σχετικά μέ τούς όρεινούς οίκισμούς, μετά τήν "Έποχική μετανάστευση" τών άντρών οι γυναίκες άσχολοϋνται μέ τίς γεωργικές έργασίες, τή συλλογή καύσιμης ύλης, τό νοικοκυριό, τά παιδιά, τά ζώα κτλ., πράγμα πού άποδείχνει μιά άνισότητα ως προς τόν καταμερισμό τής έργασίας πού έπικρατεϊ έκει. Αντίθετα, οι άντρες άποτελοϋν μετακινούμενο εργατικό δυναμικό και έπιστρέφουν στά σπίτια τους κάθε Νοέμβριο. Βέβαια, τά άποτελέσματα αύτής τής κοινωνικής διαβίωσης έχουν τά έπακόλουθά τους στή δομή τής οίκογένειας (π.χ. χαλαρή σχέση μελών κτλ.). Η μονάδα τής οίκογένειας ποικίλλει από $5\frac{1}{2}$ ως $3\frac{1}{2}$ μέλη, ένω ή διαβίωση δύο ή και τριών γενεών στήν ίδια κατοικία είναι συνηθισμένο ποάγμα. Μεγάλη είναι γενικά ή κλίση προς τή μόρφωση, όλοι θέλουν νά σπουδάσουν τά παιδιά τους και προς τά έκει κατευθύνον-

ται οι λίγες ιδιωτικές επενδύσεις που κάνουν . Αυτό όμως γίνεται άφορμή ώστε τα παιδιά συνήθως να μην επιστρέφουν στον οίκισμό μετά το τέλος των σπουδών τους (Εα3231) .

Περίοδος 1974. Το όξύτατο δημογραφικό πρόβλημα (βλ. παρακάτω) και η ανάλυση της κοινωνικής δομής (Εα324) καθώς και οι επαγγελματικές κατηγορίες (Εα3.πίν.11) καθορίζουν σε γενικές γραμμές το κοινωνικό πλαίσιο του πληθυσμού μελέτης .

Πρώτα-πρώτα, οι εισοδηματικές κατηγορίες του πληθυσμού εμφανίζουν διόγκωση σχετικά με τις ασθενέστερες, ενώ η κάποια παλαιότερη εύρωστια των όρεινων οίκισμών στο εμπόριο έχει χαθεί εξαιτίας της εύκολιας της συγκοινωνίας και της εξάρτησης του πληθυσμού από την αγορά της Κόνιτσας ή των Ίωαννίνων (Εα3231) .

4. Περίοδος 1928-1951. Δεν έχουμε στοιχεία για τη δημογραφική κατάσταση της περιοχής μελέτης, γιατί μεγάλο μέρος των πληθυσμικών αρχείων των κοινοτήτων καταστράφηκε στον πόλεμο. Στο διάστημα 1928-40 η έπαρχία Κόνιτσας εμφανίζει πληθυσμική αύξηση (+24,06%), ενώ στο διάστημα 1940-51 πληθυσμική μείωση (-27,46%). Με κάποια έπιφύλαξη βέβαια μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα αποτελέσματα αυτά αντανακλούν γενικά και στους οίκισμούς μελέτης (Εα3.πίν.14 1,2) .

Περίοδος 1951-61. Η έπαρχία Κόνιτσας έχει μικρή πληθυσμική αύξηση (+3,5%) (Εα3311γ), ενώ οι 9 από τους οίκισμούς μελέτης εμφανίζουν πληθυσμική αύξηση που κυμαίνεται μεταξύ (+1,4% ως +428,26%). Τα ύψηλά ποσοστά οφείλονται στην πολύ χαμηλή πληθυσμική βάση ορισμένων οίκισμών. Οι άλλοι 11 οίκισμοί εμφανίζουν πληθυσμική μείωση που κυμαίνεται μεταξύ (-3,27% ως -66,25%) (Εα3.πίν.15) . Συμπληρωματικά έρχονται τα στοιχεία της μετανάστευσης, που για την έπαρχία Κόνιτσας είναι 11,6% (άντίστοιχα: Ήπειρος 11,03% και Ν. Ίωαννίνων 13,33%) επί του συνολικού πληθυσμού της. Από αυτά, τα 2,47% αναφέρονται στην έξωτερι-

κή μετανάστευση (αντίστοιχα: "Ηπειρος 2,8%, Ν. Ίωαννίων 2,67%). Έτσι προκύπτει ότι στο χρονικό διάστημα 1951-61 η περιοχή μελέτης είχε δεχτεί πληθυσμό εξαιτίας της επανόδου στους ήπειρώτικους οίκισμούς, μετά τη λήξη του πολέμου, αλλά και είχε χάσει εξαιτίας της έσωτερικής μετανάστευσης. Ός κύριος τόπος εγκατάστασης τών μεταναστών οι οποίοι προέρχονται από τούς οίκισμούς μελέτης ήταν η Άθήνα και τά Ίωάννινα στο έσωτερικό, ένω στο έξωτερικό η Β. Αμερική και οι λαϊκές Δημοκρατίες (Εα332(2)).

Τό διπλό αυτό φαινόμενο είσορης και διαρροής πληθυσμού πού παρατηρήθηκε στους οίκισμούς μελέτης, είχε ως αποτέλεσμα μιά πληθυσμική ίσορροπία, η οποία όμως ανατράπηκε πρὸς τό τέλος της περιόδου του 1961. Αυτό φαίνεται και από τίς πυραμίδες τών ηλικιών (1961) πού αναφέρονται σέ επίπεδο Ήπειρου, έπαρχίας Κόνιτσας και 3 οίκισμών μελέτης (Εα3.πίν.17) όπου καταφανώς υπερισχύει ο γυναικεῖος πληθυσμός απέναντι στον άντρικό, ο οποίος υπέστη βασικά τίς συνέπειες της μετανάστευσης (Εα2421).

Τά δημογραφικά αυτά αποτελέσματα έρμηνεύουν τήν έντονη συμμετοχή της γυναίκας στήν πρωτογενή παραγωγή και έχουν ποι- κίλες άλλες επιπτώσεις στήν κοινωνική δομή της περιοχής μελέτης όπως είδαμε άμέσως παραπάνω.

- Περίοδος 1961-71. Η έπαρχία Κόνιτσας έχει πληθυσμική μείωση (-30,3%), ένω όλοι οι οίκισμοί μελέτης παρουσιάζουν πληθυσμική μείωση πού κυμαίνεται από (-10,19%) ως (-60,78% σέ σχέση μέ τό 1961. (Εα3.πίν.14,2 και Εα3.πίν.15). Έξάλλου η "Ηπειρος καταλαμβάνει στο διάστημα αυτό τήν πρώτη θέση στήν έξωτερική μετανάστευση της χώρας και τήν τρίτη στήν έσωτερική (Εα2422). Καί μόνο τά δεδομένα αυτά άρκοῦν, για νά αντιληφτοῦμε ότι τό πρόβλημα της απώλειας του πληθυσμού γίνεται καθοριστικό και έχει πολλές επιπτώσεις σ'όλο τό διαμέρισμα και είδικά στους οίκισμούς μελέτης. Δέ θά διερευνήσουμε όμως τό θέμα αυτό περισσότερο.

- Περίοδος έρευνας 1974. Από τὰ έρωτηματολόγια προκύπτουν τὰ έξής σημαντικά σημεία για τούς οίκισμούς μελέτης, όσον αφορά τό δημογραφικό πρόβλημα (Π.Εα33 καί Εα3313).

1. Σημαντική έλλειψη παιδικών ήλικιών.
  2. Μεγάλη έλλειψη νεαρών ζευγαριών.
  3. Ύπεροχή του πληθυσμού τών πάνω από 65 έτών.
  4. Μακροχρόνια πληθυσμική μείωση τών οίκισμών, πού σήμερα κατοικούνται σχεδόν μόνο από κατοίκους πού γεννήθηκαν σ'αυτούς, χωρίς νά γίνεται καμιά ανανέωση πληθυσμού.
  5. Ύπερβολικός αριθμός ατόμων, κυρίως γυναικών, πού διαβιούν μόνα τους, ή οίκογενειών πού αποτελούνται από 2 άτομα καί οι όποίες έχουν μειωμένες βιοτικές ανάγκες.
  6. Ύπεροχή του μή παραγωγικού αντρικού πληθυσμού για τίς ήλικίες άνω τών 65 έτών καί ύπεροχή του γυναικείου παραγωγικού πληθυσμού για τίς ήλικίες μεταξύ 15-65 έτών, μέ αποτέλεσμα ή γυναίκα κυρίως νά επιφορτίζεται όλο τό βάρος τής ύποτονιικής παραγωγικής διαδικασίας στό πλαίσιο μιās οίκιακής παραγωγής.
5. Η παραγωγή τών πολεολογικών λειτουργιών στην περιοχή μελέτης (άνωδομή)
- Η παραγωγή τής λειτουργίας θεωρείται είδικότερα ως αποτέλεσμα τής σχέσης του οίκουσυστήματος καί τής κοινωνικής δομής του δεδομένου κοινωνικού σχηματισμού. Στην παράγραφο Εα341 συσχετίσαμε τό οίκολογικό περιβάλλον μέ τίς παραγωγικές δυνάμεις ένώ στην παράγραφο Εα344 ανακεφαλαιώσαμε τό δημογραφικό παράγοντα τής περιοχής. Επίσης στην παράγραφο Εα342 καί Εα343 αναλύσαμε τή συγκεκριμένη κοινωνική δομή τής ομάδας τών 20 οίκισμών μελέτης. Τά κυριότερα χαρακτηριστικά τους, αν τά συνοψίσουμε, αποτελούν βασικούς παράγοντες, πού επίδρουν άμεσα στην παραγωγή τών

λειτουργιών.

α. Τό δυσχερές οίκολογικό περιβάλλον μεγάλης απομόνωσης, πού παρουσιάζει κλιματική όξύτητα, έλλειψη γεωργικῆς γῆς, ἀλλά ἐπάρκεια σέ δάση καί βοσκές, πού δίνουν ἕναν έντονο δασοποιημενικό χαρακτήρα στούς οίκισμούς, ἐπιδρά στά ποιοτικά καί ποσοτικά χαρακτηριστικά ὄλων γενικά τῶν πολεολογικῶν λειτουργιών.

β. Ἡ πρωτογενής παραγωγή, θεωρεῖται ἡ κύρια πηγή προσπορισμοῦ ἀγαθῶν γιά τούς κατοίκους. Ἡ στενότητα ὁμως τῆς γεωργικῆς γῆς καί ἡ ἀνοργάνωτη παραγωγική διαδικασία σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τήν κτηνοτροφία καί τά δάση, δημιουργοῦν ἕναν πληθυσμό πού ἀνήκει στίς χαμηλότερες εἰσοδηματικές τάξεις καί πού ἐξασφαλίζει "τά πρός τό ζῆν" κυρίως μέ τήν ἐποχική μετανάστευση (1961). Σήμερα βέβαια, τό δημογραφικό πρόβλημα εἶναι τόσο όξύ στήν περιοχή, ὥστε δέ γίνεται λόγος γιά μετανάστευση ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, τό ὁποῖο σχεδόν δέν ὑπάρχει. Ἡ γεωργία ἐξακολουθεῖ νά ἔχει αὐτοκαταναλωτικό χαρακτήρα, ἐνῶ ἡ κάποια εὐρωστία τοῦ ἐμπορίου σέ ὀρισμένες κοινότητες, στά 1961, ἔχει καταλυθεῖ σήμερα ἐξαιτίας τῆς συγκοινωνίας.

Τά παραπάνω καθορίζουν πολεολογικές λειτουργίες χαμηλῆς καί ὑποβαθμισμένης ποιότητας καί ἀντανακλοῦν ἄμεσα στίς οίκονομικές πολεολογικές λειτουργίες.

γ. Τό δημογραφικό πρόβλημα (Εα344), μέ ὅλες τίς λεπτομέρειες πού εἶδαμε, συντελεῖ ὥστε οἱ λειτουργίες, ἐξαιτίας τῶν ἐλαττωμένων βιοτικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων, νά παρουσιάζουν μειωμένη χρηστικότητα καί νά περιορίζονται στίς πλέον ἀπαραίτητες. Αὐτό ἀντανακλᾷ σ' ὅλες τίς πολεολογικές λειτουργίες πού ἐμφανίζονται ἐκεῖ.

δ. Ἡ κοινωνική δομή πού προκύπτει κατά τήν ἀνάλυση (Εα342) μᾶς δίνει μιᾶ ἐνδιάμεση κατάσταση τῆς ὁμά-

δας πού πολώνεται λίγο πρός τά κάτω. Έτσι μέ μιά σχετική κοινωνική όμοιογένεια, δημιουργεΐται τελικά μιά κοινωνική στασιμότητα καί υποβαθμισμένη κοινωνική ζωή, χωρίς μεγάλες έσωτερικές αντιθέσεις καί χωρίς είδικά προβλήματα ίδιοκτησίας. Αυτό έπενεργεΐ άμεσα τόσο στίς έκπολιτιστικές δραστηριότητες όσο καί στήν πολεολογική λειτουργία τής άναψυχής.

ε. Έ τοποθέτηση τής περιοχής έξω από τούς πόλους καί τούς άξονες ανάπτυξης άνταναικλά άμεσα στήν πολεολογική λειτουργία τής Μέριμνας πού εΐναι κυρίως κρατική καί προσφέρεται στά πλέον άνεικτά όρια. Άνάλογη επίδραση έμφανίζουη ή Κρατική λειτουργία (κοινότητα) καί ή Άσφάλεια (χωροφυλακή) πού χωροθετοΐνται κεντρικά (Εα13314).

ς. Έ πολεολογική λειτουργία τής θρησκείας καί άλλες έξαρτημένες βοηθητικές λειτουργίες έμφανίζονται συχνά. Έ πρώτη είδικά, ύφίσταται παντοΐ, έξαιτίας τής έντονης παράδοσης πού έχει στήν περιοχή.

Ώστε, για νά συνοψίσουμε: οί ομάδες πολεολογικών λειτουργιών πού έμφανίζονται στήν περιοχή μελέτης μετά τό 1961, όπως φάνηκε κατά τήν παραπάνω διερεύνηση καί βέβαια μέ όρισμένη διαχρονική μεταβολή σ' αυτό τό διάστημα (1974), εΐναι οί παρακάτω:

1. Οικονομικές λειτουργίες. Περιορίζονται κυρίως στό λιανικό έμπόριο.
2. Πολιτικές λειτουργίες, λειτουργία Άσφάλειας καί Μέριμνα. Άφοροΐν τήν τυπική έκπροσώπηση τοΐ κράτους καί άναφέρονται κυρίως στόν έκπρόσωπο τής κοινότητας, στόν άστυνόμο, τό γιατρό κτλ.
3. Έκπολιτιστικές δραστηριότητες. Άναφέρονται κυρίως στά ύφιστάμενα σχολεία.

4. Λειτουργίες άναψυχής. Άφοροϋν τά καφενεΐα ή άλλους χώρους συγκεντρώσεως, καθώς και άνοιχτούς χώρους (π. χ. πλατεΐες κτλ.)
5. Λειτουργία θρησκείας. Άναφέρεται στις έκκλησίες και τά νεκροταφεΐα. Υπάρχει σ' άλλους τούς οίκισμούς μελέτης.
6. Λειτουργίες έξαρτημένες βοηθητικές. Υπάρχουν σέ περιορισμένη κλίμακα.
7. Λειτουργία κατοικίας ⁹¹ Τήν αφήσαμε τελευταία, γιατί νομίζουμε ότι είναι ή σημαντικότερη λειτουργία πού έμφανίζεται στήν περιοχή μελέτης. Τό οΐκονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο της κοινωνικής ομάδας προβάλλεται στή λειτουργία της κατοικίας. Τό σύνολο τών κτιριολογικών λειτουργιών της, πού καλύπτονται από τό κέλυφος, είναι ένα θέμα πολύ ένδιαφέρον, αλλά άνοιχτό για διερεύνηση. Άπό τήν ανάλυσή του θά προκύψουν πολλές πληροφορίες, πού θά μās έρμηνεύσουν τίς ίδιαιτερότητες της "κουλτούρας" οί όποΐες άφοροϋν τήν ανθρώπινη ομάδα τών οίκισμών μελέτης.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

- Εβ. Ἡ δομή τῶν λειτουργιῶν στους 20 οἰκισμούς μελέτης
- Εβ1. Γενικά
  - Εβ2. Ἡ στατική λειτουργική δομή τῶν λειτουργιῶν [Λα]
  - Εβ3. Ἡ στατική λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογική δομή τῶν λειτουργιῶν [Τ]
  - Εβ4. Συσχετισμός τῶν δομῶν [Λα] καί [Τ] - Συμπεράσματα
  - Εβ5. Ἡ δομή καί ἡ χωροθέτηση τῶν λειτουργιῶν
- Εγ. Χωρική ὀργάνωση καί ἔνταξη τῶν οἰκισμῶν μελέτης στό οἰκολογικό τους περιβάλλον
- Εγ1. Εἰσαγωγή
  - Εγ2. Ἡ χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ
  - Εγ3. Χωρική μορφή οἰκισμοῦ καί τό ἄμεσο μικροπεριβάλλον του
  - Εγ4. Θεωρητικό περιγραφικό μοντέλο τῆς χωρικής ὀργάνωσης τῶν οἰκισμῶν μελέτης
  - Εγ5. Γενικά συμπεράσματα γιά τήν ἐπίδραση τοῦ ὀδικοῦ δικτύου στή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ, καθώς καί στή χωροθέτηση τῆς τοπολογικῆς δομῆς [Τ]
- Εδ. Ἡ κοινωνική ὀργάνωση, ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ καί ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ
- Εδ1. Κοινωνική θεώρηση τῆς ὁμάδας
  - Εδ2. Ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ
  - Εδ3. Σημειωτική θεώρηση τοῦ οἰκισμοῦ
  - Εδ4. Συμπεράσματα
- Εε. Γενικά συμπεράσματα
- Εε1. Συμπεράσματα ἀπό τό τέταρτο κεφάλαιο
  - Εε2. Συμπεράσματα ἀπό τό δεύτερο μέρος
  - Εε3. Συμπεράσματα ἀπό τό τρίτο μέρος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΒ. Η ζωή των λαϊκών στρώσεων...
ΕΒ1. Λεωνίδας...
ΕΒ2. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ3. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ4. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ5. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ6. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ7. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ8. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ9. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ10. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ11. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ12. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ13. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ14. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ15. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ16. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ17. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ18. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ19. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ20. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ21. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ22. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ23. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ24. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ25. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ26. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ27. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ28. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ29. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ30. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ31. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ32. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ33. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ34. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ35. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ36. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ37. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ38. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ39. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ40. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ41. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ42. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ43. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ44. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ45. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ46. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ47. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ48. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ49. Η στατική κατάσταση...
ΕΒ50. Η στατική κατάσταση...

Τ Ρ Ι Τ Ο Μ Ε Ρ Ο Σ

ΕΒ. Ἡ δομή τῶν λειτουργιῶν στοὺς 20 οἰκισμοὺς μελέτης
ΕΒ1. Γενικά

Ἐφαρμογή τῶν θεωρητικῶν θέσεων πού ἀναπτύχθηκαν
στό ΒΥ3 πραγματοποιήθηκε στά κέντρα τῶν 20 οἰκισμῶν με-
λέτης πού ἀποτυπώθηκαν τόν Αὐγούστο τοῦ 1974. Κατά τήν
ἀποτύπωση αὐτή, καταγράφηκαν οἱ λειτουργίες, τά κελύφη
πού τίς φέρουν, τό ὁδικό δίκτυο, καθώς καί ὁ ὑπαίθριος ἐ-
λεύθερος χῶρος τοῦ κέντρου (κλ.1:500).

Παραδοχές: Στούς σχεδιασμένους πολεοδομικοὺς χάρτες (Π.
ΕΒ. ὁμ.χάρτ.Κ.(1-20) δεχτήκαμε τά ἑξῆς:

α. Ὁ κωδικός συμβολισμός κάθε μοναδιαίας πολεολογικῆς
λειτουργίας γίνεται μέ βάση τούς πίνακες τοῦ καθηγη-
τῆ Α.-Φ. Λαγόπουλου⁹² (ΕΒ.πίν.1).

β. Ἡ πολεολογική λειτουργία θεωρεῖται σημειακῆς μορφῆς,
μέ θεωρητικό κέντρο ἐφαρμογῆς της τό ἀντίστοιχο κέν-
τρο βάρους τοῦ χωρικοῦ σχήματος τοῦ κελύφους της.
Σέ περίπτωση πού ἡ λειτουργία δέν καλύπτεται ἀπό κέ-
λυφος (π.χ. ἂν εἶναι παιδική χαρά), τότε ὡς σημείο
ἐφαρμογῆς της θεωρεῖται κατά προσέγγιση τό κέντρο βάρους
τοῦ σχήματος πού ὀρίζεται ἀπό τή χωρική ἔκταση τήν
ὁποία καταλαμβάνει αὐτή.

γ. Ἐάν κάτω ἀπό τό ἴδιο κέλυφος συστεγάζονται διαφορετικές μοναδιαῖες πολεολογικές λειτουργίες (π.χ. ἂν ἔχουμε στό ἴδιο κτίριο ἕνα μικρό ἐμπορικό κατάστημα, τό κοινοτικό γραφεῖο καί ἕνα μικροκαφενεῖο) , τότε ἐμφανίζεται σύνολο πολεολογικῶν λειτουργιῶν π.χ. $4\beta_{13}/6\beta_{22}/10\beta_{11}$, τό ὁποῖο ὑπολογίζεται σχετικά μέ τίς σχέσεις του μέ τίς ὑπόλοιπες λειτουργίες τοῦ κέντρου (βλ. περισσότερο στό ὑπόδειγμα Εβ32).

Μέ βάση τίς παραδοχές πού ἀναφέρθηκαν, ταξινομήθηκε τό σύνολο τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν πού ἐμφανίζονται στό κέντρο κάθε οἰκισμοῦ μελέτης, κατά τίς βασικές κατηγορίες λειτουργιῶν καί τά μοναδιαῖα στοιχεία τους. Ἐτσι ὁ Εβ.πίν.1 πού προέκυψε, περιέχει πλὴν τίς ποιοτικές καί ὄχι τίς ποσοτικές σχέσεις τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στούς δεδομένους οἰκισμούς.

Εβ.πίν.1

Εβ2. Ἡ στατική λειτουργική δομή τῶν λειτουργιῶν [Λα]
Εβ21. οἱ χρησιμοποιούμενες μεταβλητές

Ὅπως ἀναφέρθηκε ἤδη, οἱ στατικές λειτουργικές σχέσεις τῶν 22 (εἴκοσι δύο) πολεολογικῶν λειτουργιῶν πού καταγράφηκαν στόν Εβ.πίν.1, διερευνῶνται βασικά μέ τρεῖς κύριες λογικές κατηγορίες. Ἐπίσης, εἶναι δυνατό νά ὑπάρχουν ποιοτικές διαβαθμίσεις στό ἐσωτερικό τῶν κύριων αὐτῶν λογικῶν κατηγοριῶν (Βγ32).

Τά παραπάνω μᾶς ἐπιτρέπουν νά προτείνουμε τήν ἐξῆς κατηγοριοποίηση τῶν μεταβλητῶν τῶν στατικῶν λειτουργικῶν σχέσεων:

ἐλκόμενες λειτουργίες $\left\{ \begin{array}{l} \text{αί ἢ μεγάλη ἔλξη} \quad (++) \\ \text{αίι ἢ μέτρια ἔλξη} \quad (+) \end{array} \right.$

ουδέτερες λειτουργίες — β ή ουδετερότητα
 άπωθούμενες λειτουργίες $\left\{ \begin{array}{l} \gamma i \text{ ή μέτρια άπωση (-)} \\ \gamma i i \text{ ή μεγάλη άπωση (--)} \end{array} \right.$

Σύμφωνα με αυτή τή λογική κατηγοριοποίηση πού είδαμε ά-
 μέσως παραπάνω θά έξετάσουμε τή δομή [Λα] καί σύμφωνα με τίς
 μεταβλητές πού καθορίζουν κυρίως τίς λειτουργικές σχέ-
 σεις τών λειτουργιών της (Bγ32), οι όποιες είναι οι έ-
 Εής:

- φύση κάθε λειτουργίας ή είδος καί χαρακτηριστικά της (X)
  - Συχνότητα ροής ατόμων για κάθε ζευγος λειτουργιών (F).
- Γιά νά μπορέσουμε νά διερευνήσουμε τό σύνολο τών ποιοτι-
 κών σχέσεων τών λειτουργιών ως προς τίς παραπάνω μετα-
 βλητές προτείνουμε τό μητρώο Εβ.πίν.2, πού προκύπτει
 από τίς 22 (είκοσι δύο) ύφιστάμενες μοναδιαίες πολεολο-
 γικές λειτουργίες πού καταγράφηκαν στόν Εβ.πίν.1.

Εβ.πίν.2

α. Σύσχετιση τών λειτουργιών ως προς τή φύση της ή τό εί-
 δος τής λειτουργίας

Γιά νά χαρακτηρίσουμε ανά δύο όλες τίς παρουσιαζόμε-
 νες σχέσεις τών λειτουργιών ως προς τό είδος τους, όρίσα-
 με κατ'άρχήν τήν ποιοτική συγγένεια μεγάλων κατηγοριών
 λειτουργιών με βάση τίς τιμές τών μεταβλητών (X) του τύ-
 που αί...γίί (π.χ. όρίσαμε ότι οι κατηγορίες οίκοноми-
 κή λειτουργία-άναψυχή, περιλαμβάνουν μοναδιαίες πολεο-
 λογικές λειτουργίες πού παρουσιάζουν συγγένειες ως προς
 τό είδος καί οι όποιες κυμαίνονται μεταξύ τής μεγάλης έλ-

ξης (++) – ούδετερότητας (0), δηλ. μεταξύ $\alpha_i - \beta$ (Εβ.πίν. 3₁). "Αν και τό κριτήριο αυτό καθορισμού τῶν συγγενειῶν τῶν λειτουργιῶν εἶναι ἐμπειρικό, ἐν τούτοις ὁ ἔλεγχος μέσο τῶν κοινωνικῶν δεδομένων τῆς περιοχῆς (Εα32) καί τοῦ εὐρύτερου πλαισίου της πού ἐξετάστηκαν στό κεφ. Εα1 καί Εα2, μάς ἐπιτρέπει νά χαρακτηρίσουμε ποιοτικά τό βαθμό συγγένειας τῶν λειτουργιῶν ὡς πρός τό εἶδος τους, μέ ικανοποιητική προσέγγιση ὡς πρός τήν πραγματικότητα (Εβ.πίν. 3₂)

Εβ.πίν. 3_{1,2}

β. Συσχέτιση τῶν λειτουργιῶν ὡς πρός τή συχνότητα ροῆς ἀτόμων γιά κάθε ζεῦγος λειτουργιῶν

Παρόλο πού ἡ συχνότητα ροῆς ἀτόμων ἀπό λειτουργία πρός λειτουργία εἶναι βασικά χαρακτηριστικό κριτήριο, ὑπεισέρχεται καθοριστικά καί στό λειτουργικό επίπεδο (Βγ32). Αὐτό ὅμως μάς ἐπιτρέπει νά διερευνήσουμε τό βαθμό ἔλξεως, ούδετερότητας ἢ ἀπόσης τῶν λειτουργιῶν ὡς πρός τή συχνότητα ροῆς ἀτόμων ἀπό κάθε λειτουργία πρός ὅλες τίς ἄλλες, μέ μεταβλητές (Ψ) τοῦ τύπου $\alpha_i \dots \gamma_{ii}$.

Ἡ διαπίστωση αὐτή θά ἦταν ἀναμφισβήτητη, ἂν ὑπῆρχαν στατιστικά δεδομένα μετρήσεως τῶν ροῶν, τά ὁποῖα στήν περίπτωσή μας, ἐξαιτίας εἰδικῶν προβλημάτων τῆς περιοχῆς, ἦταν ἀδύνατο νά ληφθοῦν. Ἐτσι, ὁ χαρακτηρισμός τῶν μεγάλων κατηγοριῶν τῶν λειτουργιῶν, ἀνάλογα μέ τίς μεταβλητές α_i ὡς γ_{ii} , γίνεται μέ βάση τή συστηματική μακροχρόνια ἐπί τόπου παρατήρηση τῶν ροῶν τῶν ἀτόμων ὡς πρός τίς λειτουργίες πού παρουσιάζονται μέσα στό γενικό κοινωνικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Εβ.πίν. 4₁).

Ἀπό τήν ποιοτική διαβάθμιση τῶν κατηγοριῶν τῶν μεταβλητῶν τοῦ Εβ.πίν. 4₁, προέκυψε ὁ ἀναλυτικότερος ὡς πρός τίς μεταβλητές Εβ.πίν. 4₂.

Εβ.πίν. 4_{1,2}

ΕΒ22. Ἡ διατύπωση τῆς λειτουργικῆς δομῆς [Λα]

Τό ἐνιαῖο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο τῶν παρατηρούμενων σχέσεων τῶν λειτουργιῶν, καθὼς καί ἡ χρήση κοινῶν μεταβλητῶν καί μητρώου στίς περιπτώσεις (ΕΒ21α) καί (ΕΒ21β) μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἀπεικονίσουμε τὰ δεδομένα τῶν δύο προηγούμενων μητρώων Εβ.πίν.3₂ καί Εβ.πίν.4₂ σέ ἓνα νέο μητῶο τῆς ἴδιας μορφῆς Εβ.πίν.5 (Βγ32 καί Β.πίν.8_{1, 2}). Ἡ μεταβλητὴ τοῦ μητρώου Εβ.πίν.5 παρουσιάζεται ὑπό μορφή κλάσματος (Β.πίν.9 καί μεταβλητῆς)

π.χ. $\frac{\alpha_i}{\alpha_{ii}}$ — ὅπου α_i , μεταβλητὴ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς λειτουργίας.
 ὅπου α_{ii} , μεταβλητὴ ὡς πρὸς τὴ συχνότητα ροῆς ἀτόμων ἀπὸ λειτουργία πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες.

Ἡ μεταβλητὴ τοῦ κλάσματος $\frac{\alpha_i}{\alpha_{ii}}$ (Ζ), καθορίζει οὐσιαστικὰ τὴ λειτουργικὴ σχέση τῶν λειτουργιῶν, ἐνῶ τὸ μητῶο Εβ.πίν.5 ἀντιπροσωπεύει τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν σχέσεων, δηλαδή τὴ στατική λειτουργικὴ δομὴ τῶν λειτουργιῶν [Λα].

Τὸ κριτήριο "ὡς πρὸς τὴ συχνότητα ροῆς ἀτόμων" θεωρεῖται βασικὰ αὐτὸ πού καθορίζει τὶς λειτουργικὲς σχέσεις, γι' αὐτὸ ἡ μεταβλητὴ του στὸν παρονομαστή τοῦ κλάσματος ὅταν δέ συμπίπτει μὲ τὴ μεταβλητὴ "ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς λειτουργίας", δηλ. μὲ τὸν ἀριθμητὴ τοῦ κλάσματος, τότε ἡ τιμὴ τοῦ παρονομαστή ἀντιπροσωπεύει τελικὰ τὴ δεδομένη λειτουργικὴ σχέση τῶν λειτουργιῶν. Φυσικὰ δὲν ὑπάρχει θέμα ὅταν συμπίπτουν οἱ τιμές τῶν δύο μεταβλητῶν (Βγ32, καί Β.πίν.9).

π.χ. ἂν ἔχουμε τὴ σχέση $2\epsilon - 1\alpha_{11} = \frac{\alpha_1}{\alpha_1}$, τότε αὐτὴ χαρακτηρίζεται (α₁).

ἂν ἔχουμε τὴ σχέση $10\beta_{21} - 4\beta_{14} = \frac{\beta}{\alpha_{11}}$, τότε αὐτὴ χαρακτηρίζεται μὲ τὴ μεταβλητὴ (α₁₁) (Εβ.πίν.5).

Από τή μέτρηση τοῦ συνόλου τῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν τοῦ Εβ.πίν.5, προκύπτει ὅτι ἀπό τίς διαπιστούμενες 231 σχέσεις λειτουργιῶν ἀνά δύο, δέ συμπύπτουν μεταξύ τους (δηλ. ὁ ἀριθμητής καί ὁ παρονομαστής) οἱ μεταβλητές σέ 63 ἀπ'αυτές, δηλ. ποσοστό $27,27\%$. Ἔτσι καί στήν περίπτωση αὐτή, τή δεδομένη σχέση τήν ἐκφράζει τελικά ἡ μεταβλητή ὡς πρὸς τή συχνότητα ροῆς (δηλ. ὁ παρονομαστής).

Ὡς συμπέρασμα συνάγεται ὅτι τό μητῶο Εβ.πίν.5 μέ τίς μεταβλητές πού σημειώνονται μέ πιό μεγάλα γράμματα, ἐμφανίζει τό σύνολο τῶν στατικῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν τῶν οἰκισμῶν μελέτης, δηλ. ἀπεικονίζει τή στατική λειτουργική δομή τους [Λα]. Δέν περιέχει ὅμως ἀκόμη τή χωρική διάσταση στίς μεταβλητές του, καί αὐτό θά ἐξεταστεῖ ἀμέσως πιό κάτω.

Εβ.πίν.5

Εβ23. Τοπολογικό διάγραμμα τῆς στατικῆς λειτουργικῆς δομῆς [Λα]

Ἄν ἀπεικονίσουμε τίς στατικές λειτουργικές σχέσεις τῶν λειτουργιῶν πού προκύπτουν ἀπό τόν Εβ.πίν.5, ὅπου ἀνάλογα οἱ μεταβλητές αἰ ...γῖι παριστάνονται μέ διάφορο συμβολισμό γραμμῆς, τότε προκύπτει τό τοπολογικό διάγραμμα τῆς δομῆς [Λα] τοῦ συνόλου τῶν λειτουργιῶν οἱ ὁποῖες ἐμφανίζονται στούς 20 οἰκισμούς μελέτης (Εβ.πίν.8₁).

Εβ3. Ἡ στατική λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογική δομή τῶν λειτουργιῶν [Τ]

Εβ31. Εἰσαγωγή - Ἡ μεταβλητή χωρική ἀπόσταση (δ)

Γιά νά διαπιστώσουμε τό σύνολο τῶν στατικῶν λειτουργικο-χωρικῶν σχέσεων πού ἐμφανίζονται στούς 20 οἰκισμούς μελέτης, κατασκευάσαμε τά χωρικο-τοπολογικά δια-

γράμματά τους (Π.Εβ. όμ.διαγρ.Χ.Τ.(1-20) σ.555). Αύτά προήλθαν από τούς σχεδιασμένους πολεοδομικούς χάρτες τών κέντρων τών 20 οίκισμών (Π.Εβ. όμ.χαρτ.Κ.(1-20) σ.531). Σέ κάθε χωρικο-τοπολογικό διάγραμμα κέντρου απεικονίζονται τά περιγράμματα τών κελυφών τών λειτουργιών καθώς καί ή μεταβλητή "χωρική απόσταση" (δ) μεταξύ κάθε δύο λειτουργιών.

Η μεταβλητή (δ) αντιστοιχεῖ μέ τό μήκος τοῦ διαστήματος μεταξύ τοῦ θεωρητικοῦ σημείου εφαρμογῆς τῆς μιᾶς λειτουργίας πού εἶναι τό κ.β. τοῦ κελύφους τῆς ὡς τό σημείο εφαρμογῆς τῆς ἄλλης λειτουργίας στό ἴδιο χωρικο-τοπολογικό διάγραμμα.

Όπως ἀναλύθηκε ὅμως στό ΒΥ32, οἱ βασικές μεταβλητές

- α. Φύση κάθε λειτουργίας (εἶδος καί χαρακτηριστικά)
- β. συχνότητα ροῆς ἀτόμων γιά κάθε ζεύγος λειτουργιών

ἐξαρτῶνται ἄμεσα ἀπό τή στατική λειτουργική σχέση τών λειτουργιών, πού συνδέεται ἄμεσα μέ τήν τοπολογική δομή ἡ ὁποία περιέχει καί τή μεταβλητή "χωρική απόσταση" (δ). Τό προηγούμενο, καθώς καί ἡ παραδοσιακότητα τῆς ἐξεταζόμενης κοινωνικῆς δομῆς (Εα32) καί ἡ μικρή ἐξέλιξη τῆς τεχνολογίας (βασικά μεταφορικά μέσα), μᾶς ἐπιτρέπουν νά διατυπώσουμε τή μεταβλητή τῆς χωρικῆς ἀπόστασης δ σέ συνάρτηση μέ τίς μεταβλητές ($\alpha_i \dots \gamma_{ii}$) τών α καί β .

πολύ μικρή χωρική ἀπόσταση ἢ μεγάλη ἔλξη (++) ἢ α_i
 σχετικά μικρή χωρική ἀπόσταση ἢ μέτρια ἔλξη (+) ἢ α_{ii}
 οὔδέτερη ἀπόσταση ἢ οὔδετερότητα (0) ἢ β
 σχετικά μεγάλη χωρική ἀπόσταση ἢ μέτρια ἀπωση (-) ἢ γ_i
 πολύ μεγάλη χωρική ἀπόσταση ἢ μεγάλη ἀπωση (--) ἢ γ_{ii}

Μέ τήν ἀντιστοιχία πού προκύπτει ἀπό τόν προηγούμενο πίνακα τών μεταβλητῶν, μπορούμε νά συμβολίσουμε στά 20 χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα τίς ἀντίστοιχες χωρικές ἀ-

ποστώσεις με μία τιμή $a_i \dots \gamma_{ii}$ (βλ.σχ. Π.Εβ. όμ.πίν.Τ. (1-20) σ.477). Η επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος της παράστασης που εμφανίζεται κατά το συμβολισμό της χωρικής απόστασης (δ) με μία από τις μεταβλητές $a_i \dots \gamma_{ii}$, φαίνεται καθαρότερα στο υπόδειγμα εφαρμογής που ακολουθεί (Εβ32). Επίσης, το πρόβλημα που εμφανίζεται για την απεικόνιση και μέτρηση του συνόλου των στατικών λειτουργικο-χωρικών σχέσεων που παρουσιάστηκαν στα 20 χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα το επίλυσαμε με τη χρησιμοποίηση του μητρώου Εβ.πίν.6.

Από το μητρώο αυτό, αφού καταταγοῦν και διερευνηθοῦν στατιστικά οι παρουσιαζόμενες σχέσεις (Εβ33), προκύπτουν εναλλακτικές θέσεις για την τοπολογική δομή [Τ], καθώς και τα χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα της (Εβ34) τα όποια, σημειωτέον, δέν αναφέρονται σε συγκεκριμένο πολεοδομικό χώρο, αλλά στη συνολική δομή του λειτουργικού χώρου των 20 οίκισμών μελέτης.

Εβ.πίν.6

Εβ32. Υπόδειγμα εφαρμογής [$\delta \rightarrow (a_i \dots \gamma_{ii})$] στον υπ' αριθ. 3 οίκισμό μελέτης

Από τον πολεοδομικό χάρτη (Π.Εβ. όμ.χαρτ.Κ3 σ.533) προκύπτει το χωρικο-τοπολογικό διάγραμμα (Π.Εβ. όμ.διαγρ. Χ.Τ3), όπου απεικονίζονται οι χωρικές αποστάσεις της κάθε λειτουργίας ή συνόλου λειτουργιών απ' όλες τις άλλες, καθώς και το είδος της μοναδιαίας πολεολογικής λειτουργίας⁹³. Τίς εμφανιζόμενες μοναδιαίες πολεολογικές λειτουργίες ή σύνολα πολεολογικών λειτουργιών (α) τίς συμβολίζουμε ως εξής (β).

(α): $4\beta_{13}/6\beta_{22}/10\beta_{11}, 9\sigma_{14}, 10\alpha_1, 16\alpha_{11}, 16\delta_{11}$

(β): $1_1+2+3, \quad 2, \quad 3, \quad 4, \quad 5$

Σύμφωνα με τον παραπάνω συμβολισμό, οι χωρικές σχέσεις των λειτουργιών που παρουσιάζονται συνολικά στον υπ' αριθ. 3 οίκισμό, φαίνονται στον παρακάτω πίνακα (Π.Εβ.όμ.πίν. Τ3, σ.480).

Π.Εβ. όμ.πίν.Τ3	υπόδειγμα εφαρμογής	I	II	III
1	1 ₁₊₂₊₃ -2= 4β ₁₃ /6β ₂₂ /10β ₁₁ -9στ ₁₄ =	42		αii
	3=	-10α ₁ =	62	β
	4=	-16α ₁₁ =	50	β
	5=	-16δ ₁₁ =	93	γii
2	- 3= 9στ ₁₄	-10α ₁ =	23	αi
	4=	-16α ₁₁ =	31	αii
	5=	-16δ ₁₁ =	70	γi
3	- 4= 10α ₁	-16α ₁₁ =	19	αi
	5=	-16δ ₁₁ =	45	αii
4	- 5= 16α ₁₁	-16δ ₁₁ =	39	αii

Παρατηρούμε ότι, αν θέλουμε να διερευνήσουμε τό σύνολο τών χωρικών σχέσεων τών λειτουργιών ανά δύο, τότε θά πρέπει νά έξετάσουμε ξεχωριστά τήν 1₁₊₂₊₃, πού άποτελεϊ σύνολο πολεολογικών λειτουργιών υπό τό αυτό κέλυφος. Γι' αυτό προτείνουμε δύο συστήματα σχέσεων, πού τά όνομάζουμε κύριο καί δευτερεϋον. Τό κύριο σύστημα σχέσεων περιλαμβάνει σχέσεις λειτουργιών ανά δύο (στ.ΙΙ), ένώ τό δευτερεϋον σχέσεις συνόλου λειτουργιών πρós λειτουργία (στ.ΙΙΙ). Μέ τά δύο αυτά συστήματα καλύπτουμε όλους τούς δυνατούς συνδυασμούς τών λειτουργιών ανά δύο στον (πίν. Τ3). Τά δύο συστήματα είναι:

Κύριο σύστημα σχέσεων (II)	Δευτερεϋον σύστημα σχέσ. (III)		
	1 ₁ -2	1 ₂ -2	1 ₃ -2
2-3	1 ₁ -3	1 ₂ -3	1 ₃ -3
2-4 3-4	1 ₁ -4	1 ₂ -4	1 ₃ -4
2-5 3-5 4-5	1 ₁ -5	1 ₂ -5	1 ₃ -5

Σύμφωνα μέ τίς θέσεις πού παρουσιάστηκαν στην ΕΒ31 σχετικά μέ τή διατύπωση τής "χωρικής άπόστασης" (αυτή μετριέται σε μέτρα ή άλλες μονάδες μήκους) σε συνάρτηση μέ τά αi... γii, στό συγκεκριμένο υπόδειγμα έχουμε τά έξής:

Ἡ μικρότερη τιμὴ τῆς χωρικῆς ἀπόστασης εἶναι $19=αιι$ καὶ ἡ μεγαλύτερη $93=γii$. Γιά νά ἀντιστοιχίσουμε καί τίς ὑπόλοιπες χωρικές ἀποστάσεις τῆς στήλης I μέ ἀντίστοιχες μεταβλητές τῆς μορφῆς $αι...γii$ (στήλη II, III) κάνουμε τόν ἔξῃς ἀριθμητικό ὑπολογισμό μέ τή βοήθεια τοῦ μέσου ὄρου μεταξύ τῶν διαδοχικῶν μεταβλητῶν.

"Αν:	αι	19			
					-----28,25
	αιι			37,5	
					-----46,75
	β	56			
					-----65,25
	γi			74,5	
					-----83,75
	γii	93			

ἀνάλογα μέ τήν ἀριθμητική τιμὴ πού ἔχει ἡ κάθε χωρική ἀπόσταση ἀπό τή στήλη I προσεγγίζει περισσότερο τήν ἀριθμητική τιμὴ μιᾶς ἀπό τίς μεταβλητές $αι...γii$, ἔτσι ὥστε τελικά λαμβάνει τήν τιμὴ της.

Π.χ. ἡ χωρική ἀπόσταση μεταξύ τῶν (2-3) ἢ $9στ_{14}-10α_1$ εἶναι: $19=αι < 23 < 37,5=αιι$. Ἐξάλλου, ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς 23 εἶναι μικρότερος καὶ τοῦ μέσου ὄρου τῶν προηγουμένων, δηλ. τοῦ 28,25, τελικά παίρνει τιμὴ μεταβλητῆς $αι$.

Μέ τόν τρόπο αὐτόν χαρακτηρίζονται οἱ σχέσεις πού προκύπτουν ἀπό τό κύριο σύστημα (στ. II). Μέ τόν ἴδιο τρόπο χαρακτηρίζονται καί οἱ σχέσεις πού προκύπτουν ἀπό τό δευτερεῦον σύστημα (βλ. παρακάτω στ. III).

	I	III
$1_1-2 = 4\beta_{13} - 9\sigma_{14} =$	42	αii
3 = $-10\alpha_1 =$	62	β
4 = $-16\alpha_{11} =$	50	β
5 = $-16\delta_{11} =$	93	γii
$1_2-2 = 6\beta_{22} - 9\sigma_{14} =$	42	αii
3 = $-10\alpha_1 =$	62	β
4 = $-16\alpha_{11} =$	50	β
5 = $-16\delta_{11} =$	93	γii
$1_3-2 = 10\beta_{11} - 9\sigma_{14} =$	42	αii
3 = $-10\alpha_1 =$	62	β
4 = $-16\alpha_{11} =$	50	β
5 = $-16\delta_{11} =$	93	γii

Στό κύριο καί δευτερευόν σύστημα αντιστοιχεῖ, μέ μεταβλητές τοῦ τύπου αi...γii, τὸ σύνολο τῶν χωρικῶν ἀποστάσεων τῶν λειτουργιῶν ποῦ διαπιστώνουμε ἀπὸ τὸ χωρικο-τοπολογικὸ διάγραμμα (Π.Εβ. ὁμ.διαγρ.Χ.Τ3).

Μέ τὴν ἴδια διαδικασία χαρακτηρίζεται καί τὸ σύνολο τῶν χωρικῶν ἀποστάσεων τῶν λειτουργιῶν τίς ὁποῖες διαπιστώνουμε στοὺς ὑπόλοιπους οἰκισμοὺς (Π.Εβ.ὁμ.πιν.Τ.(1-20) σ. 477).

Μᾶς ἐνδιαφέρει νά κατατάξουμε καί νά διερευνήσουμε στατιστικά τίς χωρικές σχέσεις ποῦ παρουσιάζονται, ἀπ' ὅπου θά προκύψουν καί οἱ ἐναλλακτικές θέσεις γιὰ τὴν τοπολογικὴ δομὴ [T]. Αὐτὸ θά ἐπιχειρήσουμε ἀμέσως παρακάτω.

Εβ33. Ἡ διατύπωση τῆς στατικῆς λειτουργικο-χωρικῆς ἢ τοπολογικῆς δομῆς [T] γιὰ τὸ σύνολο τῶν 20 οἰκισμῶν μελέτης.

Εβ331. Ἀνάλυση τοῦ στοιχείου τοῦ Εβ.πίν.6

Γιὰ νά κατατάξουμε καί νά διερευνήσουμε στατιστι-

κά κάτω από ποιές μεταβλητές εμφανίζεται συνολικά μία δεδομένη σχέση (π.χ. $1\alpha_{16}-4\beta_{13}$), προτείνουμε ένα όμοιο μητρώο με τό άρχικό (Εβ.πίν.2), μόνο πού κάθε στοιχείο του παίρνει τήν παρακάτω είδική μορφή:

		4β ₁₃		
		I	II	III
1α ₁₆	α _i	2		10.14
	α _{ii}	1		19
	β	1		2
	γ _i	2		12.14
	γ _{ii}	-		
	Συν.	6		

σχέση πολεολογικών
λειτουργιών (1α₁₆-
4β₁₃)

Γιά κάθε έλεγχόμενη χωρική σχέση λειτουργιών τοῦ τύπου π.χ. $1\alpha_{16}-4\beta_{13}$, εμφανίζονται στό στοιχείο τρεῖς στήλες:

- I. Περιλαμβάνει τίς διαδοχικές μεταβλητές πού χρησιμοποιοῦνται (Εβ31).
- II. Περιλαμβάνει τό συνολικό άριθμό κάτω από τόν ὁποῖο εμφανίζεται κάθε φορά ἡ έλεγχόμενη χωρική σχέση χαρακτηρισμένη ανάλογα μέ μία από τίς μεταβλητές α_i... γ_{iii} καθώς καί τό συνολικό άθροισμά τους γιά τή δεδομένη σχέση $1\alpha_{16}-4\beta_{13}$ (π.χ. Συν.=6).
- III. Περιλαμβάνει τούς κωδικούς άριθμούς τῶν οίκισμῶν στούς ὁποίους εμφανίζεται ἡ έλεγχόμενη σχέση ($1\alpha_{16}-4\beta_{13}$) ὑπό τήν καθορισμένη κάθε φορά μεταβλητή α_i... γ_{iii}, ὅπως προκύπτει τελικά από τούς πίνακες μέ τίς "κύριες" καί "δευτερεύουσες" χωρικές σχέσεις (Π.Εβ.ὀμ.πιν.Τ. (1-20)).

Οἱ παραδοχές αυτές έπιτρέπουν τήν ένταξη τοῦ συνόλου τῶν παρατηρούμενων χωρικών σχέσεων στούς 20 οίκισμούς μελέτης, στό μητρώο Εβ.πίν.6, πού γι'αυτόν τό λόγο άπεικονί-

ζει τελικά και τή στατική λειτουργικο-χωρική δομή τῶν λειτουργιῶν [T].

Ἐκ τῆς ΕΒ.πίν.6 προκύπτει και τό μοντέλο τῶν ὑφιστάμενων στατικῶν λειτουργικο -χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν, πού, ἕξαιτίας τῶν δύο ἐπιλογῶν (Α, Β) πού θά ἐξηγήσουμε πιά κάτω, ἐμφανίζεται ὑπό τή μορφή τοῦ ΕΒ.πίν.7₁ και ΕΒ.πίν.7₂.

Τά δύο τελευταῖα μοντέλα μᾶς ἐπιτρέπουν νά προσεγγίσουμε τίς σχέσεις χωρικῆς συγγένειας τῶν λειτουργιῶν κατά γενικότερες κατηγορίες (ΕΒ.πίν.10_{1,2}).

ΕΒ.πίν.7_{1,2}

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΒ332. Μέθοδοι υπολογισμού που προτείνονται για τη στατιστική διερεύνηση των χωρικών σχέσεων των λειτουργιών

Γιά να διερευνήσουμε στατιστικά τό σύνολο των χωρικών σχέσεων των λειτουργιών σέ συνάρτηση μέ τίς μεταβλητές τους από τόν Εβ.πίν.6, προτείνουμε δύο μεθόδους.

1. Ποσοτική μέθοδος. Κάθε δεδομένη σχέση παρουσιάζεται υπό τή μορφή μιᾶς μεταβλητῆς καί ἔχει μιᾶ μέγιστη ἀριθμητική τιμή (π.χ. ἡ σχέση $1\alpha_{11} - 10\alpha_{11}$ υπό τή μεταβλητή α_{11} παρουσιάζεται σέ πέντε περιπτώσεις στούς ὑπό μελέτη οίκισμούς καί συνεπῶς ἡ μεταβλητή αὐτή (α_{11}) ἐκπροσωπεῖ καί τή σχέση αὐτή γιά τούς περαιτέρω υπολογισμούς (Εβ.πίν.6). Ἐνδέχεται ὅμως μιᾶ δεδομένη σχέση λειτουργιών νά ἐκπροσωπεῖται ἀριθμητικά μέ τόν ἴδιο μέγιστο ἀριθμό σέ δύο ἢ τρεῖς μεταβλητές, ὁπότε προκύπτει πρόβλημα ἐπιλογῆς (π.χ. ἡ σχέση $1\alpha_{11} - 6\beta_{22}$ ἐκπροσωπεῖται ἀπό τίς μεταβλητές α_{11} καί β πού ἔχουν τόν ἴδιο ἀριθμό σχέσεων ἢ καθεμιᾶ καί ὁ ὁποῖος εἶναι 8 (ὄχτώ). Ἡ περίπτωση τῆς σύμπτωσης των τριῶν ἢ περισσότερων μεταβλητῶν ἀπό τόν Εβ.πίν.6 εἶναι ἀμελητέα, γι' αὐτό δέ λαμβάνεται ὑπόψη, ἐνῶ ἡ ἄλλη περίπτωση των δύο ἰσοτίμων μεταβλητῶν λαμβάνεται ὑπόψη ὑπό τή μορφή δύο ἐπιλογῶν Α καί Β, γι' αὐτό καί ἀπό τόν Εβ.πίν.6 προκύπτουν δύο μοντέλα χωρικών σχέσεων Εβ.πίν.7_{1,2}.

2. Δυναμική μέθοδος. Κατά τήν ἄποψη αὐτή, ἡ μεταβλητή πού ἐκπροσωπεῖ τή δεδομένη χωρική σχέση των λειτουργιών δέν εἶναι ἡ ποσοτικά μέγιστη ἀλλά ἡ ἐπικρατέστερη δυναμικά, ἄν θεωρήσουμε ὡς ἄξονα ἰσορροπίας των μεταβλητῶν, αὐτόν πού διέρχεται ὀριζόντια ἀπό τή μεταβλητή β .

Σύμφωνα μ' αὐτή τήν ἄποψη οἱ προηγούμενες σχέσεις πού ἐξετάστηκαν παίρνουν τίς ἐξῆς τιμές

1.	$10\alpha_{11}$		2.	$6\beta_{22}$	
	α_i	1		α_i	-
	α_{ii}	5		α_{ii}	8
$1\alpha_{11}$	β	3	$1\alpha_{11}$	β	8
	γ_i	2		γ_i	1
	γ_{ii}	2		γ_{ii}	2

ὅποτε ἡ μεταβλητὴ στή μὲν 1 εἶναι α_{ii} ἢ α_i , στή δὲ 2 ἡ μεταβλητὴ εἶναι ἡ α_{ii} . Προφανῶς καὶ κατὰ τὴ μέθοδο αὐτὴ ἔχουμε τουλάχιστο δύο ἐπιλογές (Γ, Δ).

Ἔτσι τελικὰ μέ τίς δύο μεθόδους ἀπὸ τὸν ΕΒ.πίν.6 προκύπτουν τέσσερις τουλάχιστον ἐναλλακτικὲς προσεγγίσεις (Α, Β, Γ, Δ) ὡς πρὸς τίς μεταβλητὲς ($\alpha_i \dots \gamma_{ii}$) ποὺ ἀποτελοῦν καὶ ἐναλλακτικὲς διατυπώσεις τῆς τοπολογικῆς δομῆς [T]. Καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς θὰ τὴ συγκρίνουμε μέ τὴ λειτουργικὴ δομὴ [Λα] (δηλ. ΕΒ.πίν.5), ὥστε νά προκύψουν τὰ τελικὰ συμπεράσματα (ΕΒ.πίν.9_{1,2,3,4}).

ΕΒ34. Τὰ χωρικο-τοπολογικὰ διαγράμματα τῆς δομῆς [T]

Ἀπὸ τὸ πηγεῖο ΕΒ.πίν.6, ποὺ ἀπεικονίζει τίς χωρικές σχέσεις ὅλων τῶν λειτουργιῶν ποὺ παρουσιάστηκαν στοῖς 20 οἰκισμοὺς μελέτης, μπορούμε νά κατασκευάσουμε ἕνα χωρικο-τοπολογικὸ διάγραμμα, ὅπου θὰ ἐμφανίζονται γραφικὰ στὸ σύνολό τους ὅλες οἱ λειτουργίες καὶ οἱ σχέσεις τους (ΕΒ.πίν.8₂). Στὴν περίπτωσή μας θὰ προκύψουν 4 διαγράμματα ἀπὸ τίς ἰσάριθμες ἐναλλακτικὲς θέσεις γιὰ τὴν [T]. Τὸ καθένα ἀπ'αὐτὰ μπορεῖ γραφικὰ νά συγκριθεῖ μέ τὸ τοπολογικὸ διάγραμμα ποὺ εἶδαμε (ΕΒ.πίν.8₁).

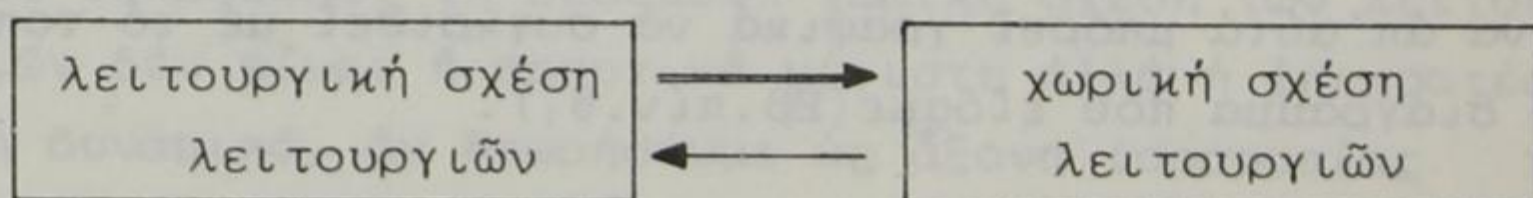
ΕΒ.πίν.8_{1,2}

ΕΒ4. Συσχετισμός τῶν δομῶν [Λα] καί [Τ] - Συμπεράσματα

Συνοψίζουμε τὰ σημεῖα πού ἀναφέρθηκαν καί πού μᾶς ἐνδιαφέρουν γιά τήν τελική διατύπωση τοῦ συσχετισμοῦ τῶν δομῶν στούς 20 οἰκισμούς μελέτης.

- 1.Μέ βάση τὰ κριτήρια "ὑφή τῆς λειτουργίας ὡς πρὸς τό εἶδος" καί τή "συχνότητα ροῆς ἀτόμων ἀπό κάθε λειτουργία πρὸς ὅλες τίς ἄλλες", διατυπώθηκε ἡ στατική λειτουργική δομή [Λα] τῶν 20 οἰκισμῶν μελέτης (ΕΒ.πίν.5).
- 2.Μέ βάση τὰ χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα (Π.ΕΒ. ὁμ. διαγραμ. Χ.Τ.(1-20) σ.555) καί τούς πίνακες (Π.ΕΒ. ὁμ. πιν.Τ.(1-20) σ.477) τῶν 20 οἰκισμῶν μελέτης πού προέκυψαν διαδοχικά ἀπό τούς πολεοδομικούς χάρτες τῶν κέντρων τῶν οἰκισμῶν, καταγράφηκε καί ἐρευνήθηκε στατιστικά τό σύνολο τῶν παρουσιαζόμενων χωρικών σχέσεων τῶν λειτουργιῶν καί ἐκφράστηκε ἡ στατική λειτουργικο-χωρική δομή [Τ] τῶν λειτουργιῶν τῶν 20 οἰκισμῶν (ΕΒ.πίν.6).
- 3.Καί γιά τίς δύο ἀμέσως προηγούμενες περιπτώσεις χρησιμοποιήσαμε κοινό μητρώο καί κοινές μεταβλητές, ἔτσι ὥστε οἱ δύο δομές (λειτουργική καί λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογική) τῶν λειτουργιῶν νά γίνονται συγκρίσιμες μέ τήν προϋπόθεση νά μήν ὑπάρχουν σημαντικές τοπογραφικές ἀνωμαλίες (Εγ232). Τή συσχέτιση τῶν δομῶν θά τήν ἐπαληθεύσουμε καί στήν ἐφαρμογή σύμφωνα μέ τή θέση πού ἀναπτύχθηκε στό θεωρητικό μέρος τῆς εἰσαγωγῆς (Βγ33) ὅπου δείχτηκε ὅτι:

Ἐντάσσουμε λοιπόν τὰ δεδομένα τοῦ ΕΒ.πίν.5 καί τοῦ ΕΒ.

πίν.6 σέ κοινό μητρώο Εβ.πίν. $9_{1,2,3,4}$, όπου σέ κάθε στοιχείο του ό μέν πάνω δείκτης αντιστοιχεῖ στή μεταβλητή τών λειτουργικῶν σχέσεων, ένῶ ό κάτω δείκτης στή μεταβλητή τών λειτουργικο-χωρικῶν σχέσεων. Π.χ. γιά τό στοιχείο $1a_{11}-1a_{16}$ έχουμε, (Εβ.πίν.9₁):

$$\begin{array}{l} 1a_{11} \\ \alpha_{ii} \\ \beta \end{array} \begin{array}{l} 1a_{16} \\ \\ \end{array} = \begin{array}{l} \text{μεταβλητή λειτ.σέσεων} \\ \text{" λειτουργ.-χωρικῶν} \\ \text{σέσεων (Εβ.πίν.6)} \end{array}$$

(Εβ.πίν.5)

Σημαντική στατιστική ταύτιση τών δεικτῶν αὐτῶν συνηγορεῖ θετικά γιά τήν ἀποδοχή τῆς παραπάνω θεμελιώδους ἀποδεικτέας σχέσης.

Εβ41. Ἐφαρμογή τών μεθόδων ὑπολογισμοῦ ἀναλλακτικές θέσεις συσχετισμοῦ τών δομῶν [Λα] καί [Τ]

Γιά νά διερευνήσουμε στατιστικάτή συσχέτιση τών δομῶν [Λα], [Τ] τών λειτουργικῶν τών 20 οίκισμῶν μελέτης ἐφαρμόζουμε τίς μεθόδους πού ἀναπτύξαμε πιο πάνω⁹⁴ Εβ332.

Εβ411. Ποσοτική μέθοδος (Α,Β) (Εβ3321). Σύμφωνα μ'αὐτήν ὅπως ἀναφέραμε ἤδη, ἐμφανίζονται δύο ἐπιλογές μεταβλητῶν (Α,Β) γιά τόν κάτω δείκτη, γι'αὐτό ἔχουμε καί δύο μητρώα (Εβ.πίν.9_{1,2}) ὅπου σέ κάθε στοιχείο τους ό μέν πάνω δείκτης (ἴδιος καί στίς δύο περιπτώσεις) αντιστοιχεῖ στή λειτουργική δομή [Λα] (Εβ.πίν.5), ένῶ ό κάτω δείκτης αντιστοιχεῖ στή δομή [Τ] ἀνάλογα μέ μιά ἀπό τίς δύο ἀναφερόμενες ἐπιλογές (Εβ.πίν.9₁) καί (Εβ.πίν.9₂). Εβ.πίν.9₁(Α): Από τό σύνολο τών 231 σχέσεων πού ἐμφανίζονται ἐξετάζονται οἱ 178, δηλ. ποσοστό 77%

ἐξαιτίας τοῦ ὅτι ό κάτω δείκτης σέ πολλές ἀπό τίς σχέσεις δέν ἐμφανίζεται καθόλου, μέ ἀποτέλεσμα νά μηδενίζεται αὐτή.

Ἀπό τίς 178 λοιπόν σχέσεις πού ὀριοθετήθηκαν κατά τήν (Α) ἐπιλογή μεταβλητῶν προέκυψαν τά ἐ-

Ξῆς αποτελέσματα.

1. Ταυτίζονται οι μεταβλητές (πάνω δείκτης)/(κάτω δείκτης) σέ 74 σχέσεις ἢ ποσοστό	41,60%						
2. Παρουσιάζουν διαφορά μιᾶς μεταβλητῆς οἱ 73 σχέσεις πού ἀναλύονται ὡς ἑξῆς	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>1. Σέ 18 εἶναι ἡ ἴδια λογική κατηγορία ἢ ποσοστό</td> <td>10,11%</td> </tr> <tr> <td>2. Σέ 43 ὁ πάνω δείκτης εἶναι ἢ (β) ἢ ποσοστό</td> <td>24,15%</td> </tr> <tr> <td>3. Σέ 12 ὁ κάτω δείκτης εἶναι ἢ (β) ἢ ποσοστό</td> <td>6,74%</td> </tr> </tbody> </table>	1. Σέ 18 εἶναι ἡ ἴδια λογική κατηγορία ἢ ποσοστό	10,11%	2. Σέ 43 ὁ πάνω δείκτης εἶναι ἢ (β) ἢ ποσοστό	24,15%	3. Σέ 12 ὁ κάτω δείκτης εἶναι ἢ (β) ἢ ποσοστό	6,74%
1. Σέ 18 εἶναι ἡ ἴδια λογική κατηγορία ἢ ποσοστό	10,11%						
2. Σέ 43 ὁ πάνω δείκτης εἶναι ἢ (β) ἢ ποσοστό	24,15%						
3. Σέ 12 ὁ κάτω δείκτης εἶναι ἢ (β) ἢ ποσοστό	6,74%						
3. Παρουσιάζουν διαφορά μεγαλύτερη τῆς μιᾶς μεταβλητῆς	31 σχέσεις ἢ ποσοστό 17,40%						
Σύνολο 178 σχέσεις ἢ ποσοστό 100%							

Ἀπό τίς παραπάνω σχέσεις τῶν μεταβλητῶν τοῦ ΕΒ.πίν. 9₁, παρατηροῦμε ὅτι ἡ κατηγορία 2 καί εἰδικότερα ἡ ὑποκατηγορία τῆς 2₁, ἕξαιτίας τῆς ἴδιας λογικῆς κατηγορίας τῶν μεταβλητῶν (πάνω καί κάτω δείκτης) ἐντάσσονται οὐσιαστικά στήν κατηγορία 1 (ὅπου ταυτίζονται οἱ μεταβλητές). Ἐπίσης, σχετικά μέ τίς ὑποκατηγορίες 2₂ καί 2₃, ὅπου εἴτε ὁ πάνω εἴτε ὁ κάτω δείκτης εἶναι ἢ οὐδέτερη μεταβλητή (β), αὐτές τείνουν περισσότερο πρός τήν κατηγορία 1 παρά πρός τήν 3 (ἐφόσον δέν ἀνήκουν στήν κατηγορία 3). Ὅποτε παρουσιάζεται πλέον τό σύνολο τῶν μεταβλητῶν πού μποροῦν νά ταυτίζονται μεταξύ τους νά εἶναι ποσοστό 82,6%, δηλαδή μεγαλύτερο ἀπό τό 50%.

ΕΒ.πίν.9₂(B). Ἀπό τό σύνολο τῶν 231 σχέσεων πού ἐμφανίζονται σ'αυτόν τόν πίνακα, ἐξετάστηκαν μόνο οἱ 178, δηλ. ποσοστό 77%, γιά τόν ἴδιο λόγο ὅπως καί στόν (ΕΒ.πίν.9₁).

Από τις 178 σχέσεις που οριοθετήθηκαν κατά τη (B) επιλογή μεταβλητών, προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα.

1. Ταυτίζονται οι μεταβλητές (πάνω δείκτης)/(κάτω δείκτης) σε 45 σχέσεις ή ποσοστό	25,28%
2. Παρουσιάζουν διαφορά μιᾶς μεταβλητῆς οι 82 σχέσεις που είδικότερα αναλύονται ως εξής:	
1. Σε 20 σχέσεις είναι ἡ ἴδια λογική κατηγορία ἢ ποσοστό	11,25%
2. Σε 48 ὁ πάνω δείκτης είναι (β) ἢ ποσοστό	26,96%
3. Σε 14 ὁ κάτω δείκτης είναι (β) ἢ ποσοστό	7,86%
3. Παρουσιάζεται διαφορά μεγαλύτερη τῆς μιᾶς μεταβλητῆς. Ἀνήκουν δηλ. ὁποσδήποτε σε ἄλλη λογική κατηγορία	51 σχέσεις ἢ ποσοστό 28,65%
	<hr/>
	Σύνολο 178 σχέσεις ἢ ποσοστό 100,0%

Ὅπως παρατηρήσαμε καί στήν ἀμέσως προηγούμενη περίπτωση, καί στόν ΕΒ.πίν.9₂ ἰσχύουν τά ἴδια γιά τήν κατηγορία 2 καί είδικότερα γιά τίς ὑποκατηγορίες τῆς 2₁, 2₂ καί 2₃, ἔτσι ὥστε ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν μεταβλητῶν οἱ ὁποῖες μποροῦν νά ταυτιστοῦν νά ἀνέρχεται σέ ποσοστό 71,35%.

ΕΒ412. Δυναμική μέθοδος (Γ,Δ) (ΕΒ3322). Σύμφωνα καί μέ αὐτήν τή μέθοδο ἐμφανίζονται δύο ἐπιλογές μεταβλητῶν (Γ,Δ) γιά τόν κάτω δείκτη οἱ ὁποῖες ἀπεικονίζονται στά δύο μητρῶα ΕΒ.πίν.9_{3,4}. Καί στά μητρῶα αὐτά, ὁ πάνω δείκτης ἀντιστοιχεῖ στή λειτουργική δομή [La] (ΕΒ.πίν.5), ἐνῶ ὁ κάτω δείκτης στήν τοπολογική δομή [T], σύμφωνα ὁμως μέ τίς δύο ἐπιλογές (Γ,Δ) (ΕΒ.πίν.6). Τά ἀποτελέσματα προκύπτουν ἀπό τούς ΕΒ.πίν.9₃ καί ΕΒ.πίν.9₄.

ΕΒ.πίν.9₃(Γ). Από τό σύνολο τῶν 231 σχέσεων πού ἐμφανίζονται σ'αυτόν τόν πίνακα ἐξετάστηκαν οἱ 178, δηλ. ποσοστό 77%, γιά τόν ἴδιο λόγο ὅπως καί στόν ΕΒ.πίν.9₁. Από τίς 178 σχέσεις πού ὀριοθετήθηκαν κατά τήν (Γ) ἐπιλογή μεταβλητῶν, προκύπτουν τά ἐξῆς ἀποτελέσματα.

1. Ταυτίζονται οἱ μεταβλητές (πάνω δείκτης)/(κάτω δείκτης) σέ 56 σχέσεις ἢ ποσοστό 31,5%

2. Παρουσιάζουν διαφορά μιᾶς μεταβλητῆς οἱ 77 σχέσεις, πού εἰδικότερα ἀναλύονται ὡς ἐξῆς:

1. Σέ 26 σχέσεις εἶναι ἡ ἴδια λογική κατηγορία ἢ ποσοστό 14,6%

2. Σέ 42 σχέσεις ὁ πάνω δείκτης εἶναι (β) ἢ ποσοστό 23,6%

3. Σέ 9 σχέσεις ὁ κάτω δείκτης εἶναι (β) ἢ ποσοστό 5,0%

3. Παρουσιάζεται διαφορά μεγαλύτερη τῆς μιᾶς μεταβλητῆς σέ 45 σχέσεις πού ἀνήκουν ὅπως-δήποτε σέ ἄλλη λογική κατηγορία ἢ ποσοστό 25,3%

Γιά τούς ἴδιους λόγους ὅπως καί στούς προηγούμενους πίνακες ΕΒ.πίν.9_{1,2}, τό τελικό ποσοστό μεταβλητῶν πού μποροῦν νά ταυτιστοῦν εἶναι 74,7%.

ΕΒ.πίν.9₄(Δ). Ἰσχύουν τά ἴδια ὅπως καί στόν ΕΒ.πίν.9₃ καί τά ἀποτελέσματα εἶναι τά ἐξῆς:

1. Ταυτίζονται οἱ μεταβλητές (πάνω δείκτης)/(κάτω δείκτης) σέ 58 σχέσεις ἢ ποσοστό 32,6%

2. Παρουσιάζουν διαφορά μιᾶς μεταβλητῆς οἱ 70 σχέσεις πού ἀναλύονται:

1. Σέ 17 σχέσεις εἶναι ἡ ἴδια λογική κατηγορία ἢ ποσοστό	9,5%
2. Σέ 45 σχέσεις ὁ πάνω δείκτης εἶναι (β) ἢ ποσοστό	25,3%
3. Σέ 8 σχέσεις ὁ κάτω δείκτης εἶναι (β) ἢ ποσοστό	4,5%

3. Παρουσιάζεται διαφορά μεγαλύτερη τῆς μιᾶς μεταβλητῆς σέ 50 σχέσεις πού ἀνήκουν ὁποσδήποτε σέ ἄλλη λογική κατηγορία ἢ ποσοστό

28,1%

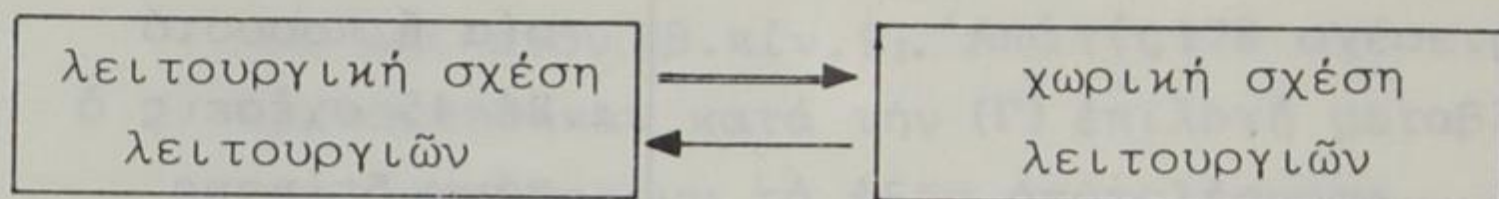
Καί στόν Εβ.πίν.9₄, γιά τοὺς ἴδιους λόγους πού ἀναπτύξαμε στίς ἄλλες περιπτώσεις τό ποσοστό τῶν μεταβλητῶν πού μποροῦν νά ταυτιστοῦν εἶναι 71,9%.

Ὡστε γιά νά συνοψίσουμε, σύμφωνα μέ τήν ἐφαρμογή τῶν μεθόδων ὑπολογισμοῦ, κατά μέν τήν ποσοτική μέθοδο (Εβ411) καί τίς δύο ἐπιλογές της (Α,Β), διαπιστώσαμε ὡς πρός τήν τοπολογική δομή (Τ) (κάτω δείκτης) ὅτι μπορεῖ νά ταυτιστεῖ ποσοστό μεταβλητῶν (δηλ. ἡ λειτουργική δομή (Λα) μέ τήν τοπολογική δομή [Τ]) 82,6% κατά τήν ἐπιλογή (Α) καί ποσοστό 71,35% κατά τήν ἐπιλογή (Β) (Εβ.πίν.9_{1,2}). Ἐπίσης ἀνάλογα, καί κατά τή δυναμική μέθοδο (Εβ412) πού ἔχουμε πάλι δύο ἐπιλογές (Γ,Δ) διαπιστώσαμε ὡς πρός τήν τοπολογική δομή [Τ] ὅτι μπορεῖ νά ταυτιστεῖ ποσοστό μεταβλητῶν 74,7% κατά τήν ἐπιλογή (Γ) καί ποσοστό 71,9% κατά τήν ἐπιλογή (Δ) (Εβ.πίν.9_{3,4}).

Ἄρα, ὡς βασικό συμπέρασμα προκύπτει κατά τρόπο ικανοποιητικό στατιστικά, ἡ ταύτιση τῆς λειτουργικῆς

δομής [Λα] καί τῆς λειτουργικο-χωρικήσ ἢ τοπολογικῆσ δομῆσ [Τ] καί κατά συνέπεια εἶναι δυνατό νά ἰσχύει :

ΕΒ5. Ἡ δομή καί ἡ χωροθέτηση τῶν λειτουργιῶν

α. Ὁμαδοποιοῦμε τίς μεταβλητές (αἰ...γῖι) κατά τίς τρεῖς κύριες κατηγορίες τους στά μητῶα ΕΒ.πίν.7_{1,2}, ὅποτε προκύπτουν τά μητῶα ΕΒ.πίν.10_{1,2} κατά γενικότερες κατηγορίες (θά μπορούσαμε νά ἔχουμε ἐπίσης καί μητῶα ΕΒ.πίν.10_{3,4}). Στά δύο τελευταῖα ὀρίζονται κατά κατηγορίες λειτουργιῶν οἱ χωρικές τους σχέσεις ὅσον ἀφορᾶ τήν ἔλξη, οὔδετερότητα ἢ ἄπωσή τους. Ὑπ'αὐτή τήν ἔννοια τά μοντέλα αὐτά μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσουν γιά τή διερεύνηση τῶν νόμων χωροθέτησης τῶν λειτουργιῶν, ἐφόσον προέκυψαν ἀπό τό σύνολο τῶν πραγματικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν στούς 20 οἰκισμούς μελέτης.

β. Μιά εἰδικότερη προσέγγιση στούς νόμους χωροθέτησης τῶν λειτουργιῶν μποροῦμε νά ἐπιτύχουμε μέ τή μελέτη τῶν χωρικῶν συμπλεγμάτων τῶν λειτουργιῶν. Ὅπως εἶπαμε ἤδη, αὐτά προκύπτουν ἀπό τή χωρική ἐγγύτητα ἀριθμοῦ λειτουργιῶν, ἔτσι ὥστε νά δημιουργηθεῖ μιά ὀμάδα συγγενῶν χωρικά λειτουργιῶν. Μιά καταγραφή αὐτῶν τῶν χωρικῶν συμπλεγμάτων τῶν λειτουργιῶν πού ἐπιχειρήθηκε ἀπό τοῦς πολεοδομικούς χάρτες, (Π.ΕΒ.ὀμ.χαρτ.Κ. (1-20)σ.531) μᾶς δίνει τό συγκεντρωτικό ΕΒ.πίν.11, ὅπου φαίνονται τά χωρικά συμπλέγματα (1,2,3, καί 4) κατά κωδικό ἀριθμό οἰκισμοῦ (1,2,3... 20).

Από τόν ΕΒ.πίν.11, προκύπτουν επίσης τά έξῆς συμπεράσματα σχετικά μέ τή χωροθέτηση.

- β1. Ἡ κατοικία χωροθετεῖται μόνη ἢ καί μέ ὅλες σχεδόν τίς λειτουργίες, συχνότερα μέ τίς οἰκονομικές. Δέ χωροθετεῖται συχνά μέ τή λειτουργία τῆς θρησκείας (π.χ. νεκροταφεῖα) καί τῆς μέριμνας.
- β2. Οἱ οἰκονομικές λειτουργίες ἔχουν τήν τάση νά χωροθετοῦνται μόνες τους καί σέ μικρότερο βαθμό μέ τή λειτουργία τῆς θρησκείας ἢ τῆς ἀναψυχῆς.
- β3. Τυπικό χωρικό σύμπλεγμα ἀποτελοῦν οἱ ἔξῆς λειτουργίες, σχετικά μέ τή συχνότητα ἐμφάνισης:
- Κατοικία (ὀμάδα κατοικιῶν).
  - Κατοικία + οἰκονομικές λειτουργίες.
  - Οἰκονομική λειτουργία + πολιτική λειτουργία + ἐκπολιτιστική δραστηριότητα + λειτουργία ἀναψυχῆς + λειτουργία θρησκείας.
  - Κατοικία + (ἐκπολιτιστική δραστηριότητα + ἀναψυχή) ἢ οἰκονομικές λειτουργίες.

Παρόλο πού τά συμπεράσματα αὐτά εἶναι μερικά, μπορεῖ νά χρησιμεύσουν γιά τήν ἐρμηνεία τῆς συγκέντρωσης τῶν λειτουργιῶν, σύμφωνα μέ τούς οἰκολογικούς μηχανισμούς τοῦ Hollingshead⁹⁵ κατά τήν ἐφαρμογή σέ ἑλληνικούς οἰκισμούς.

ΕΒ.πίν.9_{1, 2, 3, 4}

ΕΒ.πίν.10_{1, 2}

ΕΒ.πίν.11

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΒ.10.11

ΕΒ.10.11

ΕΒ.10.11

Εγ. Χωρική οργάνωση και ένταξη τῶν οίκισμων μελέτης
στό οίκολογικό τους περιβάλλον

Εγ1. Είσαγωγή

Ἡ λειτουργική δομή [Λα] ἀρθρώνεται μέ τό γεωγραφικό χῶρο κατὰ τή χωροθέτησή της καί μᾶς παρέχει, ὅπως εἶδαμε, τή λειτουργικο-χωρική ἢ τοπολογική δομή [Τ] (Εβ4). Ἡ δομή ὅμως [Λα], σύμφωνα μέ τό τοπολογικό της διάγραμμα, παρέχει συγκεντρώσεις συγγενῶν μεταξύ τους λειτουργιῶν, μερικές ἀπό τίς ὁποῖες ἐξαιτίας τῆς τυχνύσεως ἐμφανίσαις τους θεωροῦνται ὡς τυπικές (Εβ5 καί Ε.πίν.11). Εἰς τυπικά αὐτά χωρικά συμπλέγματα ἐξαρτῶνται ἄμεσα ἀπό τό κοινωνικό καί γενικά ἱστορικό πλαίσιο τῆς ἀναλυόμενης κοινωνικῆς δομῆς (Εα3).

Ἐπίσης, τήν τοπολογική δομή [Τ], ὅπως παρατηρήσαμε στήν εἰσαγωγή (Βγ3), τήν ἀλλοιώνουν ἐξωτερικοί παράγοντες, πού εἶναι κυρίως τό ὁδικό δίκτυο καί ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους. Εὐλογα ἐπομένως προκύπτει τό ἐρώτημα σχετικά μέ τόν τρόπο πού οἱ συγκεντρώσεις αὐτές τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν ἀλληλοεπηρεάζονται ἀπό τό ὁδικό δίκτυο, πού ἐξαρτᾶται ἀπό τή μορφολογία τοῦ ἐδάφους.

Προφανώς τό κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ μᾶς δίνει τή δυνα-
τότητα μελέτης τῆς συσχέτισης τῆς συγκεντρώσεως τῶν πο-
λεολογιῶν λειτουργιῶν, γιατί ἐκεῖ παρουσιάζεται μιά
συμπύκνωση στό λειτουργικό Continuum⁹⁶ τοῦ οἰκισμοῦ σέ
σχέση μέ τήν περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας, καί τῆς συγ-
κρίσεώς τους μέ τό ἐσωτερικό ὁδικό δίκτυο τοῦ κέντρου.
Ἡ προσέγγιση αὐτή τῆς μελέτης τοῦ κέντρου⁹⁷ θεωρεῖται
λειτουργικο-χωρική (π.χ. θά μπορούσε νά εἶναι πληθυσμι-
κή ἢ οἰκονομική) καί εἰδικότερα θά μπορούσαμε νά μιλή-
σουμε καί γιά δομικό καθορισμό τοῦ κέντρου πού ἀναφέρε-
ται στή μελέτη τῶν σχέσεων κάθε λειτουργίας του μέ ὅλες
τίς ἄλλες (Εβ).

Ἔτσι λοιπόν, σύμφωνα μέ τά παραπάνω, ἀπό τούς χάρτες
τῶν κέντρων τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Π.Εβ.ὁμ.χαρτ.Κ. (1-20)),
ἂν καθορίσουμε τίς ὑποπεριοχές τοῦ κέντρου (1...4), ὅ-
που ἐμφανίζονται συγκεντρώσεις πολεολογιῶν λειτουργιῶν
(Εβ.πίν.11), καί τίς συσχετίσουμε μέ τή βασική μορφή
τοῦ ὁδικοῦ δικτύου, προκύπτει ὁ Εγ.πίν.1, πού θά τόν
ἀναλύσουμε παρακάτω.

Εγ.πίν.1

Εγ2. Ἡ χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ

Εγ21. Συσχέτιση ἐσωτερικοῦ δικτύου κυκλοφορίας τοῦ οἰ-
κισμοῦ καί χωρικής συγκεντρώσεως πολεολογιῶν λει-
τουργιῶν

α. Ἐσωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας. Στήν ἀρχή (Εγ2) δια-
τυπώθηκε ἡ ἄποψη ὅτι τό ὁδικό δίκτυο εἶναι τό ση-
μαντικότερο μιᾶς σειρᾶς γεωμετρικῶν δικτύων πού ὑ-
πάρχουν στόν οἰκισμό. Στό χῶρο τοῦ οἰκισμοῦ τό δί-
κτυο αὐτό λαμβάνει τήν κυρίαρχη ἔκφρασή του στό
κέντρο, γύρω στό ὁποῖο συγκεντρώνονται συνήθως οἱ

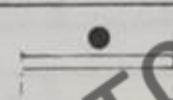
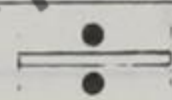

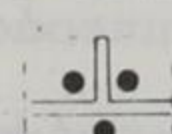
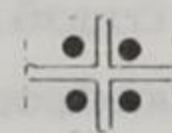

πολεολογικές λειτουργίες. Ἡ εἰδικότερη μορφή τοῦ δικτύου αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἀπό τοπικούς τοπολογικούς παράγοντες καθώς καί ἀπό τή συσχέτισή του μέ τό εὐρύτερο ἐξωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας τοῦ οἰκισμού.

β. Οἱ πολεολογικές λειτουργίες ἀποτελώντας ἢ ὄχι χωρικά συμπλέγματα συγκεντρώνονται συνήθως κατά μήκος τοῦ δικτύου κυκλοφορίας τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμού. Γιά τήν ἀπεικόνιση τῆς συγκέντρωσης τῶν λειτουργιῶν ὑποθέτουμε ὅτι κάθε χωρικό σύμπλεγμα τους ἔχει ἓνα γεωμετρικό σημεῖο ἐφαρμογῆς πού εἶναι στό μέσο τῆς περιοχῆς ὅπου χωροθετοῦνται οἱ λειτουργίες του.

Ἀπό τή συσχέτιση τοῦ α καί τοῦ β, στόν Εγ. πίν. 1, προκύπτει καί ἡ παρακάτω τυπολογία Τ₁, πού ἀναφέρεται στίς κύριες μορφές ἐσωτερικοῦ ὁδικοῦ δικτύου σέ σχέση μέ τά χωρικά συμπλέγματα τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν σχετικά μέ τους οἰκισμούς μελέτης.

Εγ. πίν. 2. 20 οἰκισμοί: Τυπολογία Τ₁ μέ βάση τόν Εγ. πίν. 1

I	1. 	2. 	3. 	4. 	5. 	6.
II						
III						

Πηγή: Εγ. πίν. 1

Ἀπό τόν Εγ. πίν. 1 παρατηροῦμε ὅτι οἱ περισσότερες τυπολογικές μορφές προσανατολίζονται συνήθως πρὸς τήν κατεύθυνση ΒΝ.

Εγ22. Ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμού

Μέ βάση τό γενικό γεωμετρικό περίγραμμα τοῦ κέντρου ⁹⁸ τοῦ κάθε οἰκισμού, ὅπως ἀπεικονίζεται ἀπό τήν ἐπιτόπια ἀποτύπωση (βλ. σχ. πολεοδομικούς χάρτες τῶν κέντρων

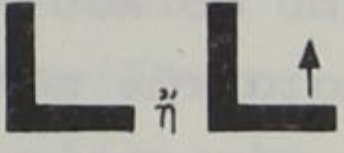

τῶν οἰκισμῶν Π.Εβ.ὀμ.χαρτ.Κ. (1-20)) καί ἀφοῦ λάβουμε ὑπόψη τή θέση καί σχέση τῶν κελυφῶν τῶν λειτουργιῶν στό χώρο καθῶς καί τῶν ἐλεύθερων χώρων τους, προκύπτει ὁ Εγ.πίν.3_{1,2}⁹⁹.

Εγ.πίν.3_{1,2}

Οἱ μορφές τῶν κέντρων τοῦ Εγ.πίν.3_{1,2} μποροῦν νά ταξινομηθοῦν σέ τρεῖς κατηγορίες (τυπολογία T₂)

Εγ.πίν.4. 20 οἰκισμοί: Τυπολογία T₂ μέ βάση τόν Εγ.πίν.3_{1,2}

I		: γραμμική ὀρθογωνική μορφή
II		: μορφή L
III		: μορφή πυρηνική κυχλοτερής (ἡ "δακτυλιοειδής")

Πηγή: Εγ.πίν.3_{1,2}

Εγ23. Συσχέτιση τῶν Εγ21 καί Εγ22. Διαπιστώσεις.

Ἑρμηνεῖα. Μερικά συμπεράσματα

Ὡς ἐδῶ ἀναλύσαμε ὀρισμένα δεδομένα πού ἀφοροῦν τή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ. Αὐτά εἶναι:

- Τό ἐσωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας κάθε οἰκισμοῦ σέ σχέση μέ τά χωρικά συμπλέγματα τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν (Εγ21).
- Ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου (Εγ22).

Συσχετίζοντας τά δεδομένα αὐτά γιά κάθε οἰκισμό σέ κοινό μητρώο, μποροῦμε νά διαπιστώσουμε τίς σχέσεις πού στατιστικά ἐπαναλαμβάνονται περισσότερο καί τίς ὁποῖες στή συνέχεια θά ἐπιχειρήσουμε νά ἐρμηνεύσουμε.

Ἐπειδή ἔχουμε δύο ἐναλλακτικούς πίνακες Εγ.πίν.3₁ καί Εγ.πίν.3₂, προκύπτουν καί δύο μητρώα Εγ.πίν.5₁ καί Εγ.πίν.5₂

Εγ. πίν.512. 20 οίχισμοί: Συσχέτιση οδικού δικτύου κέντρου οίχισμοῦ-χωρικῶν συμπλεγμάτων πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί χωρικῆς μορφῆς κέντρου, 1974

Εγ. πίν.51

Χωρικὴ μορφή κέντρου οίχισμοῦ	Χωρικὴ μορφή κέντρου οίχισμοῦ		
	A	B	Γ
1.	16.*		
2.		20.	
3.	3.		
I 4.	9.	13.	5.
5.		15.	
6.	14.		
II 	11.19.	1.2.17.	10.
III 		7.	4.8. 12.18.

Εγ. πίν.52

Χωρικὴ μορφή κέντρου οίχισμοῦ	Χωρικὴ μορφή κέντρου οίχισμοῦ		
	A	B	Γ
1.			16.
2.	20.*		
3.	3.		
I 4.	9.		5.13.
5.		15.	
6.	14.		
II 	11.	1.2.	10.
III 			4.7. 8.12.18.

Πηγή: Εγ. πίν.1 καί Εγ. πίν.3.

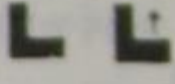
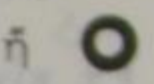

* Κωδικοὶ ἀριθμοὶ οίχισμῶν.

Οἱ σχέσεις πού ὑπερέχουν στατιστικά ἀπό τόν Εγ. πίν.51 εἶναι: IA-IIIB-IIIΓ, ἐνῶ ἀπό τόν Εγ. πίν.52 εἶναι: IA-IIIB ἢ III-IIIΓ.

Ἐρμηνεύοντας τὰ στατιστικά συμπεράσματα πού προκύπτουν ἀπό τοὺς δύο παραπάνω πίνακες διαπιστώνουμε τὰ ἑξῆς:

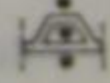

α. Ἄν ἡ συγκέντρωση τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί τό ἐσωτερικό οδικό δίκτυο εἶναι τῆς μορφῆς ἢ , τότε ἡ χωρικὴ μορφή τοῦ κέντρου εἶναι γραμμικὴ ὀρθογωνικὴ (Εγ. πίν.51,2 (IA)), γιατί ὑπάρχει ἕνας κύριος οδικός ἄξονας, πού γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο εἶναι πολύ ἰσχυρός καί ἐλκύει τὰ χωρικά συμπλέγματα τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν κατὰ μῆκος του ἢ δημιουργεῖ ὁμοία παράλληλη διάταξη τῶν συγκεντρώσεων τῶν λειτουργιῶν, ἔτσι ὥστε νά εὐνοεῖται μιὰ γραμμικὴ χωρικὴ μορφή τοῦ κέντρου.

β. "Αν ἡ συγκέντρωση τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί τὸ ἐσωτερικὸ ὀδικὸ δίκτυο εἶναι τῆς μορφῆς τότε ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου εἶναι ἢ πυρηνική κυκλοτερής (Εγ.πίν.5₁ (II Β) καί Εγ.πίν.5₂ (II Β ἢ II Γ)), γιατί ὁ κύριος ὀδικὸς ἄξονας σχηματίζει μέ ἓνα δευτερεύοντα, ἔλκοντας ἔτσι τὰ χωρικά συμπλέγματα τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στοὺς τρεῖς τομεῖς τοῦ . Αὐτὸ κατευθύνει τελικά καί τὴ χωρική ἀνάπτυξη τοῦ κέντρου κατὰ τὴ μορφή , μέ τὸ μεγαλύτερο σκέλος συνήθως στὸν κύριο ὀδικὸ ἄξονα (Εγ.πίν.5₁ (II Β)). Ἡ ἐναλλακτικὴ ἀποψη τοῦ Εγ.πίν.5₂ (II Γ), ὅπου στή μορφή ἀντιστοιχεῖ χωρική μορφή κέντρου , ὀφείλεται ἴσως στήν ἐντονή τάση πού ἔχει τὸ κέντρο νά γίνεи χωρικά πυρηνικὴ κυκλοτερές.

γ. "Αν ἡ συγκέντρωση τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀδικοῦ δικτύου εἶναι τῆς μορφῆς , τότε ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι (πυρηνική κυκλοτερής) (βλ.σχ. Εγ.πίν.5₁ (III Γ) καί Εγ.πίν.5₂ (III Γ)), γιατί στοὺς τέσσερις τομεῖς τῶν δύο διασταυρούμενων ὀδικῶν ἄξόνων δημιουργεῖται συγκέντρωση πολεολογικῶν λειτουργιῶν πού κατευθύνουν τελικά τὴ χωρική μορφή τοῦ κέντρου σέ πυρηνική κυκλοτερή.

(Εγ23). Μερικά συμπεράσματα

1. Ἀπὸ τὴ συσχέτιση τῶν δεδομένων (Εγ.πίν.5_{1,2}) προέκυψε ὅτι στήν περίπτωση συγκέντρωσης πολεολογικῶν λειτουργιῶν ἀκόμη καί σέ παράλληλη διάταξη, σέ σημεῖο τοῦ κύριου ὀδικοῦ ἄξονα τῆς μορφῆς ἢ ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου χαρακτηρίζεται ὡς (γραμμική ὀρθογωνική).

Ἐπίσης, στήν περίπτωση συγκέντρωσης πολεολογικῶν

λειτουργιῶν σέ διασταυρούμενους ὀδικούς ἄξονες τῆς μορφῆς $\begin{matrix} \bullet & \bullet \\ \text{---} & \text{---} \\ \bullet & \bullet \end{matrix}$ ἢ $\begin{matrix} \bullet & \bullet & \bullet \\ \text{---} & \text{---} & \text{---} \\ \bullet & \bullet & \bullet \end{matrix}$ τὰ χωρικά αὐτά συμπλέγματα λειτουργιῶν τείνουν πρὸς τὸ σημεῖο τομῆς τῶν ἄξόνων, καὶ ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου ἐμφανίζεται **L** ἢ **O** (μορφή **L** ἢ πυρηνική κυκλοτερής).

Ἀπὸ τὰ προηγούμενα ὁμως παρατηροῦμε πὼς ἡ μορφή τοῦ κέντρου μεταβάλλεται ἀνάλογα μέ τή συσχέτιση τῶν χωρικῶν συμπλεγμάτων πού ὁ σχηματισμός τους ἐξαρτᾶται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν παραγωγή τῶν λειτουργιῶν καὶ τὸν τρόπο παραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ὀδικό δίκτυο, πού ἔχει μορφή μεταβλητή, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπὸ τὴν μορφολογία τοῦ ἐδάφους (τοπογραφία).

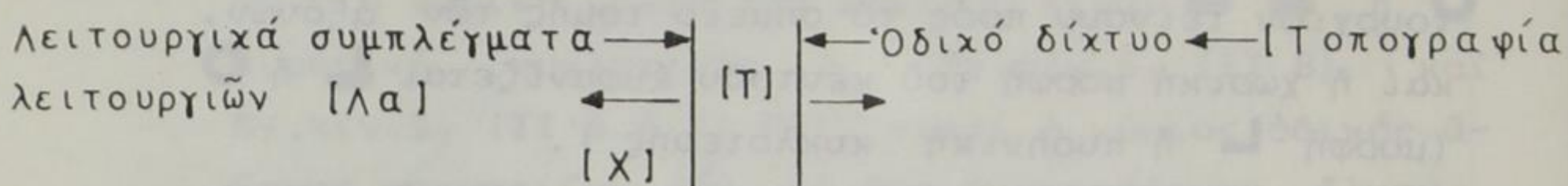
Ἔτσι ἀπὸ τὰ παραπάνω συνάγεται ὅτι ἡ τοπογραφία τοῦ ἐδάφους ἐπιδρᾶ ἄμεσα στή χωρική μορφή τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ, καὶ αὐτὸ γίνεται βασικά μέ τὸ ὀδικό δίκτυο κατὰ τὴν σχέση:

τοπογραφία $\rightarrow$ ὀδικό δίκτυο $\rightleftharpoons$ χωρική μορφή κέντρου

2. Τὰ χωρικά συμπλέγματα τῶν λειτουργιῶν τοῦ κέντρου πού δέν ἀποτελοῦν παρά τίς προβολές τῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν (Λα) στό γεωγραφικό χῶρο, δηλ. τὴν τοπολογική δομή [T], ἐπηρεάζονται κατὰ τὴν χωροθέτησή τους κυρίως ἀπὸ τὸ ὀδικό δίκτυο καὶ κατ'ἐπέκταση ἀπὸ τὴν μορφολογία τοῦ ἐδάφους. Προφανῶς δημιουργεῖται καὶ ἀντίθετη ἐπιρροή τῶν χωρικῶν συμπλεγμάτων ἐπὶ τοῦ ὀδικοῦ δικτύου, γιατί ἡ παραγωγή καὶ χωροθέτησή τους μπορεῖ νά ἀποτελέσει αἷτιο γιὰ τὸ σχηματισμὸ ὀδικοῦ ἄξονα, ἐξαιτίας τῶν σχέσεων πού θά δημιουργηθοῦν μέ ἄλλες γειτονικές λειτουργίες ἢ συγκεντρώσεις λειτουργιῶν. Συνεπῶς ἰσχύει ἡ σχέση:

χωρικά συμπλέγματα
λειτουργιών

χωρική μορφή κέντρου
οίκισμοῦ

3. Εύνοητο είναι ότι η διαφορετική χωρική του κέντρου διαμορφώνεται από τα κελύφη των χωροθετημένων λειτουργιών, τούς μεταξύ των κελυφών ελεύθερους χώρους, τό οδικό δίκτυο καί τό ἔδαφος.

Ἐπ' αὐτή τήν ἔννοια ἔχουμε τή μεγαλύτερη δυνατότητα ὑπάρξεως ἐλεύθερου κοινόχρηστου χώρου, ὁ ὁποῖος ὑπό ὀρισμένες προϋποθέσεις γίνεται πλατεία, στό κέντρο τῆς πυρηνικῆς κυκλοτεροῦς μορφῆς , (π.χ. βλ. Π. Εβ. ὁμ. χαρτ. Κ. ὑπ. ἄρ. 4, 5, 6, 8, 12, 13, 16, 17, 18), ἐνῶ ἔχουμε τή μικρότερη δυνατότητα ὑπάρξεως ἐλεύθερου κοινόχρηστου χώρου στό κέντρο τῆς γραμμικῆς ὀρθογωνικῆς μορφῆς (π.χ. βλ. Π. Εβ. ὁμ. χαρτ. Κ. ὑπ. ἄρ. 3, 11, 14 κτλ.).

Εγ. πίν. 6

Εγ24. Χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ (τυπολογία)

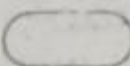
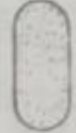

Μερικά συμπεράσματα

Γιά νά διερευνήσουμε τυπολογικά τή χωρική μορφή τοῦ κάθε οἰκισμοῦ, ὅπως προκύπτει ἀπό τόν Εγ. πίν. 6, κάναμε ὀρισμένες παραδοχές¹⁰⁰.

Οἱ τυπολογικές μορφές τοῦ χωρικοῦ σχήματος τῶν οἰκισμῶν μελέτης, ἀνάγονται τελικά σέ τρεῖς κατηγορίες:

Εγ. πίν. 7. 20 οίσιμοι: Τυπολογία T3. Κατηγορίες χωρικής μορφής οίσιμοῦ, 1974

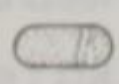

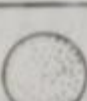

I	 ἢ 	: ἐπιμήκης ὀρθογωνική
II		: κυκλωτερής (πυρηνική)
III		: τυχαία (ἀστεροειδής)

Πηγή: Εγ. πίν. 6

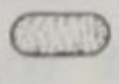

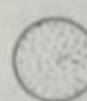

Ἄν, συσχετίσουμε σέ κοινό μητῶο κάθε οίσιμο μελέτης ὡς πρός τίς μεταβλητές, τή μορφή τοῦ κέντρου τοῦ (Εγ. πίν. 3₁₂) καί τή μορφή τοῦ χωρικοῦ τοῦ σχήματος (Εγ. πίν. 6), προκύπτουν στατιστικές σχέσεις πού μπορούμε νά ἀναλύσουμε. Σημειωτέο ὅτι, θά προκύψουν δύο ἐναλλακτικοί πίνακες, γιατί θά λάβουμε ὑπόψη τούς Εγ. πίν. 3₁ καί Εγ. πίν. 3₂. Οἱ πίνακες αὐτοί πού προκύπτουν εἶναι ὁ Εγ. πίν. 8₁ καί ὁ Εγ. πίν. 8₂.

Εγ. πίν. 8. 20 οίσιμοι: Συσχέτιση χωρικής μορφῆς κέντρου - χωρικής μορφῆς οίσιμοῦ, 1974

Εγ. πίν. 8₁

Χωρική μορφή κέντρου οίσιμοῦ		Χωρική μορφή οίσιμοῦ			
		Α		Β	Γ
					
I		9.11.	14.	—	3.
		—	—	19.	16.
II		2.	17.	15.	1.
		13.	7.10.20.	—	—
III		—	4.18.	5.6.12.	8.

Εγ. πίν. 8₂

Χωρική μορφή κέντρου οίσιμοῦ		Χωρική μορφή οίσιμοῦ			
		Α		Β	Γ
					
I		9.11.	14.	—	3.
		—	20.	—	—
II		2.	—	15.	1.
		—	10.	—	—
III		13.	4.7.17.18.	5.6.12.19.	8.16.

Πηγή: Εγ. πίν. 3. καί Εγ. πίν. 6.

Ἐπίσης, ἀπό τούς πίνακες Εγ. πίν. 8₁ καί Εγ. πίν. 8₂ διαπιστώνουμε τά ἑξῆς:

α. "Αν ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου εἶναι γραμμική ὀρθογωνική, τότε σχεδόν δέν ἐμφανίζεται μορφή οἰκισμοῦ κυκλοτερῆς (IB) .

ὑποθέτουμε ὅτι αὐτό ὀφείλεται στήν ὑπαρξη ἑνός ἰσχυροῦ ὀδικιοῦ ἄξονα πού προσελκύει στήν κατεύθυνσή του ἐκτός ἀπό τό κέντρο καί τήν περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας, πού χωροθετεῖται κατά ὁμοιοπαράλληλη μορφή (ἐπιμήκη ὀρθογωνική).

β. "Αν ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου εἶναι ἢ , τότε σχεδόν δέν ἐμφανίζεται χωρική μορφή οἰκισμοῦ τυχαία (II Γ).

ὑποθέτουμε ὅτι αὐτό ὀφείλεται στήν ὑπαρξη τῆς ὀδικῆς διασταύρωσης , πού συγκεντρώνει στούς τρεῖς τομεῖς της ὅλες τίς πολεολογικές λειτουργίες καί τελικά κατευθύνει πρὸς τή διεύθυνση τῶν ἄξόνων της καί τήν περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας, πράγμα πού ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά παίρνει ὁ οἰκισμός μιᾶ συγκεντρωμένη μορφή (δηλαδή ἢ ἀντίστοιχα) καί ὄχι τυχαία.

γ. "Αν ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου εἶναι πύρηνική κυκλοτερῆς, τότε ἡ μορφή τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι κυκλοτερῆς (III B).

ὑποθέτουμε ὅτι αὐτό ὀφείλεται στήν ὑπαρξη τῶν δύο σημαντικῶν ὀδικῶν ἄξόνων τοῦ κέντρου πού διασταυρῶνται καί παρασύρουν τήν περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας κατά τρόπο ὁμοιόμορφο πρὸς τήν κατεύθυνσή τους. Ἰδιομορφία παρατηρεῖται στό συνδυασμό χωρικής μορφῆς κέντρου (πύρηνική κυκλοτερῆς) καί χωρικής μορφῆς οἰκισμοῦ (ἐπιμήκης ὀρθογωνική) πού παρατηρεῖται στούς οἰκισμούς (4,7,17,18)(III A) (Εγ. πίν. 8₂).

Στίς περιπτώσεις αὐτές παρατηρήθηκε ὅτι τό κέντρο πέφτει χωρικά στήν περιφέρεια τοῦ οἰκισμοῦ ἢ, ἐφόσον εἶναι σέ κεντρική θέση, ὑπερῖσχύουν ἄλλοι παράγοντες (π.χ. θέα, μικροκλίμα περιοχῆς κτλ.) (Π.Εδ. ὁμ. χαρτ. Τ. (4,7,17,18) σ. 579).

(Εγ24). Μερικά συμπεράσματα

1. Ἡ χωροθέτηση τῆς περιοχῆς κατοικίας πού περιβάλλει τό κέντρο ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπό τή χωρική μορφή του, καθώς καί ἀπό τίς τάσεις ἐπεκτάσεώς του, πού γίνονται συνήθως κατά μήκος τῶν κύριων ὁδικῶν ἀξόνων του, ὅπου καί συγκεντρώνονται κατά κανόνα οἱ πολεολογικές λειτουργίες.
2. Ἡ μορφή τοῦ ἐσωτερικοῦ ὁδικοῦ δικτύου πού ἐξαρτᾶται ἀπό τή μορφολογία τοῦ ἐδάφους καί ἐπηρεάζει τή χωρική μορφή τοῦ κέντρου, ὡς ἕνα σημεῖο μπορεῖ νά διαμορφώσει καί τό χωρικό σχῆμα τοῦ οἰκισμοῦ καί ἀντίστροφα νά διαμορφωθεῖ ἀπ'αυτό (βλ. περιπτώσεις α, β, γ). Αὐτό μπορεῖ νά τό πετύχει κυρίως μέσο τῆς συγκέντρωσης πολεολογικῶν λειτουργιῶν κατά τό μήκος του. Ἡ ἀλληλεπίδραση αὐτή γίνεται ὡς ἕνα σημεῖο, γιατί ὕστερα ἀπ'αυτό ὑπάρχει μιά σειρά οἰκολογικῶν παραγόντων πού φαίνεται νά ἐπηρεάζουν οὐσιαστικά τή χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ. Μερικοί παράγοντες εἶναι: ἡ θέα, τό μικροκλίμα, ἡ ὑπαρξη ἰσχυροῦ φυσικοῦ χωρικοῦ ἀξονα (π.χ. ποτάμι), ὁ προσανατολισμός κτλ.
3. Ὁ βαθμός στόν ὁποῖο ἐπηρεάζεται ἡ χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ ἀπό τή χωρική μορφή τοῦ κέντρου ἐξαρτᾶται ἀπό τήν κεντρικότητα τοῦ δεύτερου ὡς πρὸς τό σύνολο τοῦ πρώτου (γ).

Εγ3. Χωρική μορφή οἰκισμοῦ καί τό ἄμεσο μικροπεριβάλλον του

Εγ31. Συσχέτιση τῆς χωρικῆς μορφῆς οἰκισμοῦ μέ οἰκολογικούς παράγοντες. Μερικά συμπεράσματα

Ἄν συσχετίσουμε τίς κατηγορίες τῆς χωρικῆς μορφῆς τοῦ οἰκισμοῦ (Εγ.πίν.6) μέ ὀρισμένους οἰκολογικούς παράγοντες τοῦ ἄμεσου μικροπεριβάλλοντός του προκύπτει ὁ Εγ.πίν.9.

Εγ.πίν.9. 20 οίκισμοί: Συσχέτιση κατηγοριῶν χωρικής μορφῆς οίκισμοῦ καί οἰκολογικῶν παραγόντων

		ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ									
		Μικροτοπογραφία ἔδαφους			ποτάμι			προσανατολισμός			
		A	B	Γ	A ₁	B ₁	Γ ₁	A ₂	B ₂	Γ ₂	
Χωρική μορφή οίκισμοῦ	I		9.	2.11.13.	—	9.	2.11.13.	—	—	2.9.11.13.	—
			7.10.14. 17.18.20.	4.	—	7.14. 17.18.	4.10.	20.	4.7.10. 14.17.18. 20.	—	—
	II		5.6. 12.19.	—	15.	15.	5.6. 12.	19.	—	—	5.6.12. 15.19.
	III		—	3.	1.8.16.	3.	1.8.16.	—	—	—	1.3.8.16.

Πηγή: Εγ.πίν.6.

Ἀπό τόν Εγ.πίν.9 διαπιστώνονται τά παρακάτω:

α. Ὄταν ἡ χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι ἐπιμήκης, προσαρμόζεται πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς φοράς τῶν τοπογραφικῶν κυματῶν τοῦ ἔδαφους σέ ποσοστό 81% (9 οἰκισμοί στούς 11) (IA, IB).

β. Ὄταν ἡ χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι ἢ (κυριότερης ἢ τυχαία), τότε ἡ μικροτοπογραφία πού περιβάλλει τόν οἰκισμό εἶναι συνήθως ἀκαθόριστη.

γ. Ὄταν περνᾷ κοντά ἀπό ἕναν οἰκισμό μέ ἐπιμήκη χωρική μορφή ποτάμι ἢ ρεματιά, αὐτός ἀκολουθεῖ τήν κατεύθυνση τοῦ ποταμοῦ σέ ποσοστό 70% (7 οἰκισμοί στούς 10) (IA₁, IB₁).

δ. Ἄν θεωρήσουμε τά τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα, διαπιστώνουμε ὅτι οἱ περισσότεροι οἰκισμοί μέ ἐπιμήκη χωρική μορφή προσανατολίζονται σέ μιά ἀπό τίς κύριες κατευθύνσεις BN ἢ AD.

Ἡ μεταξύ τους ἀναλογία εἶναι ποσοστό 64% μέ κατεύθυνση BN καί ποσοστό 36% μέ κατεύθυνση AD.

(Εγ31). Μερικά συμπεράσματα

1. Ἡ χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπό

τή μικροτοπογραφία του έδάφους. Πολλές φορές ή κύρια κατεύθυνση τής φοράς τών τοπογραφικῶν καμπυλῶν του έδάφους κατευθύνει καί τή χωρική μορφή του οίκισμού καί κατά συνέπεια έπηρεάζει καί τή χωροθέτηση τής περιοχῆς κατοικίας.

2. Ένδέχεται ή χωρική μορφή του οίκισμού νά έπηρεάζεται από ίσχυρούς φυσικούς άξονες του άμεσου γεωγραφικού του χώρου (π.χ. ποτάμι, κορυφογραμμή κτλ.).

3. Αν ή χωρική μορφή του οίκισμού είναι έπιμήκης, τότε φαίνεται νά προσανατολίζεται πρὸς τά κύρια σημεῖα του ὀρίζοντα καί ιδιαίτερα πρὸς τήν κατεύθυνση ΒΝ. Αυτό θά πρέπει νά ὀφείλεται στή γενική κατεύθυνση ΒΝ πού ἔχουν οἱ ὄρεινοί ὄγκοι τής Ἠπείρου (Εα21).

Εγ32. Συσχέτιση του έξωτερικού δικτύου κυκλοφορίας του οίκισμού μέ οίκολογικούς παράγοντες του μικροπεριβάλλοντος. Μερικά συμπεράσματα

Αν συσχετίσουμε τήν κατεύθυνση του άμεσου έξωτερικού δικτύου κυκλοφορίας του κάθε οίκισμού μέ τήν κατεύθυνση τών τοπογραφικῶν καμπυλῶν του, προκύπτουν τά ἑξῆς: (Εγ.πίν.10).

Εγ.πίν.10. 20 οίκισμοί: Έξωτερικό ὀδικό δίκτυο οίκισμού καί οίκολογικοί παράγοντες του μικροπεριβάλλοντος

		Έξωτερικό ὀδικό δίκτυο οίκισμού			
		A	B	Γ	
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	Μικροτοπογραφία έδάφους			τυχαῖο	
		I 	5.7.9.11 14.18.20	12.	—
		II 	3.	12.4.8. 11.19.	—
	III 	—	—	6.13.15. 16.17.	
	ποτάμι	I ₁ 	9.15. 17.18.	3.	—
		II ₂ 	5.7.10. 14.	1.2.4.6. 8.11.12.13.	—
III ₃ ὄχι ποτάμι		—	—	16.19.20	

Πηγή: Εγ.κίν.6.

- α. Τό έξωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας τῶν οἰκισμῶν κατά ποσοστό 65% (13 οἰκισμοί στούς 20) ἔχει τήν κύρια κατεύθυνση τῶν τοπογραφικῶν καμπυλῶν τοῦ ἐδάφους. (ΙΑ, ΙΒ).
- β. Τό έξωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας κατά 60% εἶναι σχεδόν παράλληλο (12 οἰκισμοί στούς 20) πρὸς τό γειτονικό ποτάμι του, πού ἀποτελεῖ ἕναν ἰσχυρό χωρικό ἄξονα.
- γ. Ὅλοι σχεδόν οἱ ἐξεταζόμενοι οἰκισμοί (ἐκτός ἀπὸ τόν 19), ἔχουν κοντά τους ποτάμι ἢ ρέμα, γεγονός πού ὀφείλεται στήν ἐκλογή τῆς θέσης τοῦ οἰκισμοῦ ἀπό τούς πρώτους οἰκιστές του (Εα3.πίν. 3(γ) καί Εα2111).

(Εγ32). Μερικά συμπεράσματα

1. Τό έξωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας τῶν οἰκισμῶν μελέτης (έννοεῖται τό ἀρχικό) χωροθετεῖται κυρίως πρὸς τήν κατεύθυνση τῶν τοπογραφικῶν καμπυλῶν τοῦ ἐδάφους καί ἀκολουθεῖ συνήθως ἰσχυρούς φυσικούς χωρικούς ἄξονες (π.χ. ποτάμι).
2. Ἡ γενική δειναρική κατεύθυνση τῶν "Ἑλληνίδων" ὀροσειρῶν στήν Ἠπειρο (Εα111 καί Εα2111) ἀπό Β. πρὸς Ν. δεσμεύει τό έξωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας, ἀλλά καί τό ἐσωτερικό δίκτυο τῶν οἰκισμῶν (Εγ.πίν. 1). Ὁ ἴδιος προσανατολισμός ἴσως ἀποτελεῖ καί τήν κοινή ἄρθρωσή τους. Τό γεγονός αὐτό μᾶς ὀδηγεῖ στήν ἐνδεχόμενη ἄποψη πώς ἡ βασική δομή τοῦ ἀρχικοῦ δικτύου κυκλοφορίας στήν Ἠπειρο μπορεί νά στηριζόταν πάνω σέ ἕνα ὀδικό πλέγμα μέ κύρια κατεύθυνση ΒΝ. Αὐτό ὅμως θά πρέπει νά διερευνηθεῖ καί νά ἀποδειχτεῖ καταλλήλως.

Εγ4. Θεωρητικό περιγραφικό μοντέλο τής χωρικής οργάνωσης τών οίκισμῶν μελέτης

Συσχετίζοντας ὅλους τούς παράγοντες πού ἐξετάσαμε διεξοδικά ἀπό τόν Εγ.πίν.5_{1,2} ὡς καί τόν Εγ.πίν.10 (βλ. προηγούμενα), καταλήγουμε στό παρακάτω μοντέλο χωρικής οργάνωσης τών οίκισμῶν μελέτης, ὅπως φαίνεται στόν Εγ.πίν.11.

Εγ.πίν.11. 20 οίκισμοί: Περιγραφικό μοντέλο τής χωρικής οργάνωσής τους, 1974

Ὀδικό δίκτυο κέντρου οίκισμοῦ+ Συγκέντρωση καλεολογικῶν λειτουργιῶν			
Χωρική μορφή κέντρου οίκισμοῦ			
Χωρική μορφή οίκισμοῦ			
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ	χαμπύλες εδάφους		
	ποτάμι		
	προσανατολισμός		δέν ἔχει προσανατολισμό
Ἐξωτερικό ὀδικό δίκτυο			

Πηγή: βλ.σχ. ἀπό Εγ.πίν. 5_{1,2} ὡς καί Εγ.πίν. 10

Ἀπό τόν Εγ.πίν.11 διαφαίνεται ὁ σοβαρός ρόλος τοῦ δικτύου κυκλοφορίας (έννοοῦμε τό ἀρχικό, ἔξω ἀπό τίς ἐπεμβάσεις πού ἔγιναν μεταγενέστερα) στή χωρική οργάνωση τόσο τής μονάδας τοῦ οίκισμοῦ ὅσο καί τοῦ συνόλου τους σέ χωροταξικό επίπεδο. Ἡ δομή τοῦ συγκοινωνιακοῦ αὐτοῦ δικτύου πέρα ἀπό τίς δεσμεύσεις τοῦ οἰκολογικοῦ περιβάλλοντος μεταβαλλόταν διαχρονικά ἀνάλογα μέ τίς εὐρύτερες κοινωνικοοικονομικές ἀλλαγές τοῦ ἡπειρώτικου χώρου, ἐπιφέροντας τίς ἀνάλογες μεταβολές στίς σχέσεις μεταξύ τών οίκισμῶν, γεγονός πού ἴσως ἐπηρέαζε τό χωροταξικό τους δίκτυο.

- Εγ5. Γενικά συμπεράσματα για τήν επίδραση τοῦ ὀδικοῦ δικτύου στή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ, καθώς καί στή χωροθέτηση τῆς τοπολογικῆς δομῆς [T]
1. Οἱ κύριες κατηγορίες μορφῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ κυκλοφοριακοῦ δικτύου κάθε οἰκισμοῦ καί τῆς συγκεντρώσεως τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν του φαίνεται νά προσανατολίζονται γενικά πρός τήν κατεύθυνση ΒΝ πού ἔχουν οἱ ἠπειρώτικοι ὀρεινοί ὄγκοι.
  2. Ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου μεταβάλλεται ἀνάλογα μέ τή συσχέτιση τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀδικοῦ δικτύου κυκλοφορίας καί τῶν χωρικῶν συμπλεγμάτων τῶν λειτουργιῶν. Αὐτά ὅμως τά χωρικά συμπλέγματα δέν αποτελοῦν παρά τίς προβολές τῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν, δηλ. τή λειτουργική δομή [Λα] στό χῶρο τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ. Ἡ ἐπιρροή τοῦ ὀδικοῦ δικτύου καί τῆς μορφολογίας τοῦ ἐδάφους ἐπί αὐτῶν τῶν λειτουργικῶν συμπλεγμάτων τῶν λειτουργιῶν κατά τήν προβολή τους, εἶναι τό αἷτιο τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς δομῆς [Λα] καί τῆς δημιουργίας τῆς τοπολογικῆς δομῆς [T] ἡ ὁποία συσχετίζεται ἄμεσα μ'αὐτήν. Ἀντίστροφα, ἡ χωροθέτηση τῶν κελυφῶν τῶν λειτουργιῶν μεταβάλλει τή μορφή τοῦ ὀδικοῦ δικτύου. Ἐπομένως ἡ διερεῦνηση τῶν χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν στά κέντρα τῶν 20 οἰκισμῶν μελέτης μᾶς δίνει προσεγγιστικά τή συνολική εἰκόνα τῆς τοπολογικῆς δομῆς [T] τοῦ ἀναλυόμενου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ (ΕΒ33).
  3. Ἡ μορφή τοῦ κύριου ἐσωτερικοῦ δικτύου κυκλοφορίας, ἐπιδρά ἔμμεσα (μέσο τῆς χωρικῆς μορφῆς τοῦ κέντρου) στή διαμόρφωση τῶν ἐλεύθερων χώρων τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ καθώς καί στίς ἐπί μέρους σχέσεις τους.
  4. Ἡ μορφή τοῦ κύριου ἐσωτερικοῦ δικτύου κυκλοφορίας, ἀλληλοεπηρεάζεται ὡς ἓνα σημεῖο ἀπό τή χωρική μορφή τοῦ οἰκισμοῦ. Ἀπό κεῖ καί πέρα ὑπάρχει μιά σει-

ρά παραγόντων πού έπηρεάζουν ούσιαστικότερα τή χωρική μορφή τοῦ οίκισμοῦ καί όφείλονται κυρίως στό οίκολογικό του μικροπεριβάλλον.

5. Τό άμεσο έξωτερικό δίκτυο κυκλοφορίας στήν "Ηπειρο (έννοοῦμε τό άρχικό, χωρίς τίς έπεμβάσεις), χωροθετοῦνταν κατά τήν κατεύθυνση τῶν φυσικῶν τοπογραφικῶν καμπυλῶν τοῦ έδάφους καί άκολουθοῦσε όταν ἦταν δυνατό ισχυρούς γεωγραφικούς άξονες (π.χ. ποτάμι).

Στό σημείο αυτό μποροῦμε νά παρατηρήσουμε τή δέσμευση πού ὑφίστατο ὄλο τό δίκτυο κυκλοφορίας (ροῶν) καθώς καί τό ὑδρογραφικό δίκτυο, από τήν κυρία δειναρική κατεύθυνση (BN-NA) τῶν βασικῶν οροσειρῶν πού διέρχονται από τήν "Ηπειρο, δηλ. τῶν "Ελληνίδων" (Ea2111).

Ἡ διαχρονική εξέταση τῆς εξέλιξης τῆς κυκλοφοριακῆς δομῆς πού προερχόταν από τίς ροές ατόμων καί άγαθῶν θά συνέβαλλε στή διερεύνηση τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ πυκνοῦ δικτύου μικρῶν ἠπειρώτικων οίκισμῶν. Βασική προϋπόθεση γι' αυτό θά ἦταν καί ἡ μελέτη τῆς αρχαίας τοπογραφίας τῆς ἠπειροῦ¹⁰¹.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Εδ. Ἡ κοινωνική ὀργάνωση, ἡ χρήση τοῦ οἰκισμού καί ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμού

Εδ1. Κοινωνική θεώρηση τῆς ὁμάδας

Εδ11. Ἡ θεωρητική σχέση κοινωνίας ἀτόμου

Ἡ κοινωνία γίνεται συγκεκριμένη πραγματικότητα γιά τό κάθε ἄτομο μέσα ἀπό τούς καθορισμένους ρόλους πού ἐκτελεῖ αὐτό σέ σχέση μέ τούς κοινωνικούς θεσμούς (Β. πίν.5), καθώς καί τά ἄλλα ἄτομα μέ τά ὅποια ἔρχεται σέ ἐπαφή. Οἱ βασικοί θεσμοί¹⁰² πού λειτουργοῦν ὡς ἐνδιάμεσοι μεταξύ ἀτόμου καί κοινωνίας εἶναι:

α. Ἡ οἰκογένεια

β. Ἡ ἐργασία

Ἡ κύρια λειτουργία τῆς οἰκογένειας εἶναι ὅτι μεταφέρει τίς βασικές δομές τῆς κοινωνίας μέσο τῶν γονέων καί στά ὑπόλοιπα μέλη της, ἐνῶ παράλληλα μέ τήν ἰδιωτικότητα πού ἐξασφαλίζει γιά τό ἄτομο τό προστατεύει ἀπό τήν ὑπόλοιπη κοινωνία.

Ἡ βασική λειτουργία τῆς ἐργασίας εἶναι ὅτι τοποθετεῖ τό ἄτομο στή συγκεκριμένη θέση μέσα στήν παραγωγική δια-

δικασία τῆς κοινωνίας. Αὐτή ἡ θέση τόσο γιά τό ἴδιο τό ἄτομο ὅσο καί γιά τούς ἄλλους εἶναι οὐσιαστική ἐνδειξη τῆς τοποθέτησής του στήν κοινωνική διαστρωμάτωση (συνδέεται ἄμεσα μέ τήν Κ.Δ.Ε. (ΒΒ22)).

Εδ12. Οἱ κοινωνικές σχέσεις

Τό ἄτομο διαφοροποιεῖ τή σχέση του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους ἀνάλογα μέ τή σημαντικότητα πού ἔχουν γι'αὐτό στήν καθημερινή ζωή καί στήν πραγματοποίηση τῶν μελλον-
τικῶν του σχεδίων.

Ἔτσι δημιουργεῖ ἕνα πλέγμα κοινωνικῶν σχέσεων ὅπου διακρίνονται δύο βασικές ἐννοιες¹⁰³.

α. Τό κοινωνικό δίκτυο

β. Οἱ ὁμάδες ἀναφορᾶς

Εἰδικότερα, τό πρῶτο ἀποτελεῖται ἀπό συγγενεῖς μέ τούς ὁποίους τό ἄτομο κρατάει σχέσεις ἢ φίλους πού βλέπει συχνά. Οἱ ὁμάδες ἀναφορᾶς εἶναι γενικότερη ἐννοια καί δέ θά τήν ἐξετάσουμε.

- Οἱ κοινωνικές σχέσεις τῆς ὁμάδας τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Ἡ κοινωνιολογική ἀνάλυση πού ἐπιχειρεῖται παρακάτω δέν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ὡς πλήρης, γιὰτί στηρίζεται σέ μικρό ἀριθμό ἀπαντήσεων τῶν κατοίκων.

Στόχος τῆς εἶναι νά μᾶς δώσει ἕνα γενικό περίγραμμα τῆς κοινωνίας πού μελετοῦμε, ἀπαραίτητο γιά τήν κατανόηση τοῦ χώρου πού κατέχει αὐτή. Δέν πρέπει ἐπίσης νά μᾶς διαφεύγει ἡ δυσκολία πού παρουσιάστηκε καί κατ'ἐπέκταση οἱ ἐνδεχόμενες ἐλλείψεις ὡς πρός τή συμπλήρωση τῶν ἐρωτηματολογίων πού τονίστηκαν σχετικά στό κεφ.Γ.

Κατά τήν ἐπεξεργασία δείγματος τῶν ἀπαντήσεων τῶν ἐρωτηματολογίων παρατηρήθηκε ὅτι ὑπῆρχαν διαφοροποιήσεις σ'αὐτές πού δέν ἐξαρτῶνταν μόνο ἀπό τό φύλο τοῦ ἀτόμου ἀλλά καί τό χωρικό μέγεθος τοῦ οἰκισμοῦ. Τό γεγονός λοι-

πόν ότι προσεγγίζαμε τή σχέση κοινωνία - χώρος με αντίστοιχες μεταβλητές τους φύλο-μέγεθος, καθώς και ή γνώση του ιστορικού ρόλου τής συνοικίας ως συντελεστή μεταβολής του χωρικού μεγέθους του οίκισμού (Εδ43), μάς οδηγήσαν ώστε να έντοπίσουμε τήν κοινωνιολογική μας θεώρηση για όρισμένα σημεία¹⁰⁴ σε έξι οίκισμούς, από τούς οποίους οι τρεῖς έχουν μικρό χωρικό μέγεθος (κ.άρ.6, 11, 12) ενώ οι άλλοι τρεῖς μεγάλο (κ.άρ.14, 19, 20). — Έτσι, ή σχέση κοινωνία - χώρος "βλέπεται" σε συνάρτηση με τίς μεταβλητές φύλο-μέγεθος, όπου και φαίνονται οι ιδιαίτερες επί μέρους συσχετίσεις τους.

Τά κυριότερα σημεία πού χαρακτηρίζουν τό ύφιστάμενο δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων κατά φύλο, προκύπτουν από τήν έρώτηση 12 και 13 (Π.Εδ12).

- Κοινωνικές σχέσεις (μέσα στόν οίκισμό) (έρώτηση 12/α' μέρος σ.463)

Στούς οίκισμούς (6, 11, 12) οἱ Α1 δέ διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις στά πλαίσια τοῦ οίκισμού τους (δ), ενώ οἱ Γ1 διατηροῦν σχέσεις μέ φίλους ἢ συγγενεῖς πού κάθονται κοντά στό σπίτι τους (α).

Στούς υπόλοιπους οίκισμούς οἱ περισσότεροι Α2 δέν ἀπάντησαν στήν έρώτηση πού ἀφοροῦσε τίς κοινωνικές σχέσεις τίς ὁποῖες διατηροῦν (η), ενώ οἱ Γ2 διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις "μακριά" μέσα στόν οίκισμό τους (γ).

- Κοινωνικές σχέσεις (ἔξω από τόν οίκισμό) (έρ.12/β' μέρος)

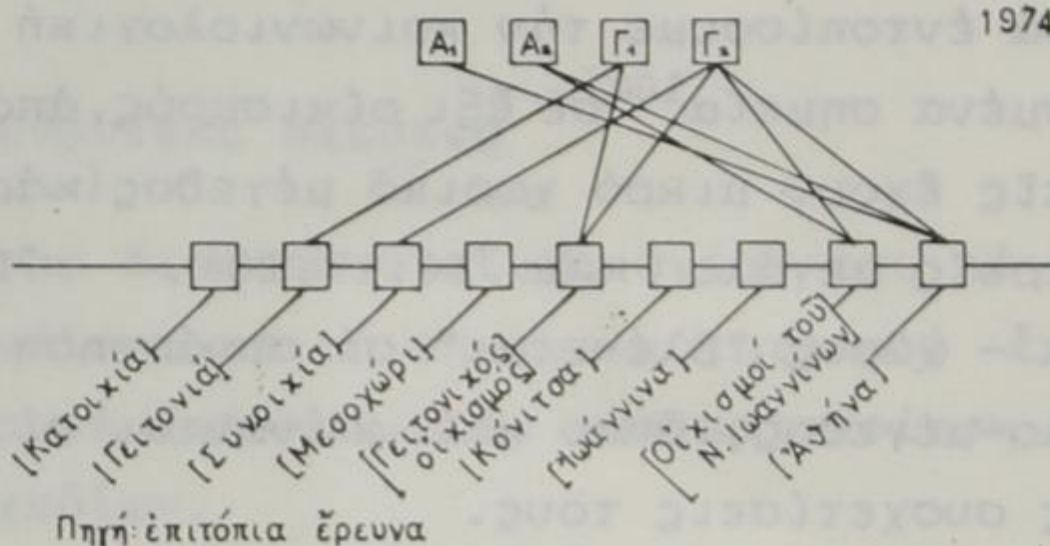
Στούς οίκισμούς (6, 11, 12), οἱ Α1 διατηροῦν δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων μέ τήν Ἀθήνα (ε), ενώ οἱ Γ1 μέ γειτονικούς οίκισμούς (α).

Στούς υπόλοιπους οίκισμούς, οἱ περισσότεροι Α2 διατηροῦν δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων μέ τήν Ἀθήνα (ε) και μέ οίκισμούς ἔξω από τά Ἰωάννινα (δ), ενώ οἱ Γ2 κυρίως μέ τήν Ἀθήνα (ε) ἢ μέ κάποιο γειτονικό οίκισμό (α) ἢ και

μέ άλλους οίκισμούς του Ν. Ίωαννίνων (δ).
 Από τίς παραπάνω τάσει διαφαίνεται τό έξήσ διάγραμμα
 του κυριότερου δικτύου κοινωνικῶν σχέσεων.

Εδ.πίν.1. 20 οίκισμοί: Διάγραμμα κοινωνικῶν σχέσεων ομάδας, 1974

Πηγή: έπιτόπια έρευνα

- Από τό διάγραμμα του Εδ.πίν.1 προκύπτουν τά έξήσ:
- α. Διαφαίνεται ότι οι Κ2 διατηρούν εύρύτερο δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων από τους Κ1, τόσο στό πλαίσιο του οίκισμου τους όσο και έξω από αυτόν.
  - β. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Α διαθέτουν έλάχιστο δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων στον οίκισμό τους, ένῶ, αντίθετα, έντονότερο μέ τήν Αθήνα $A1 > A2$.
  - γ. Οι Γ διαθέτουν αρκετά έντονο δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων στό επίπεδο τής "γειτονιάς" τους ή του γειτονικού οίκισμου και σέ μικρότερο βαθμό μέ τήν Αθήνα.
- Όσον αφορά τό δίκτυο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων παρατηρεῖται διαφοροποίηση μεταξύ τῶν φύλων.
- Ο άντρας παρουσιάζει έντονότερο δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων έξω από τον οίκισμό του, ένῶ ή γυναίκα μέσα ή κοντά σ'αυτόν.

Εδ13. Ο έλεύθερος χρόνος ¹⁰⁵ κατά φύλο

Από τήν έρώτηση 13/β μέρος (Π.Εδ13) διαφαίνεται ο τρόπος μέ τον οποίο διαθέτουν τον έλεύθερο χρόνο τους

οι κάτοικοι, τό καλοκαίρι καί τό χειμώνα.

- Έλεύθερος χρόνος τό καλοκαίρι (έρ.13/α' μέρος σ.465)

Στούς οίκισμούς (6,11,12) οι Α1 διαθέτουν τόν έλεύθερο χρόνο τους μέσα στό σπίτι τους (γ) , ή κάπου άλλο (δ) (π.χ. κυνήγι), ένώ οι Γ1 τόν διαθέτουν σέ έξωτερικό χῶρο τοῦ σπιτιοῦ (β) ή μέσα στό σπίτι τους (γ). Στούς υπόλοιπους οίκισμούς οι Α2 διαθέτουν τόν έλεύθερο χρόνο τους σέ έξωτερικό χῶρο τοῦ σπιτιοῦ τους (β) ή κάπου άλλο (δ), ένώ οι Γ2 σέ έξωτερικό χῶρο τοῦ σπιτιοῦ (β).

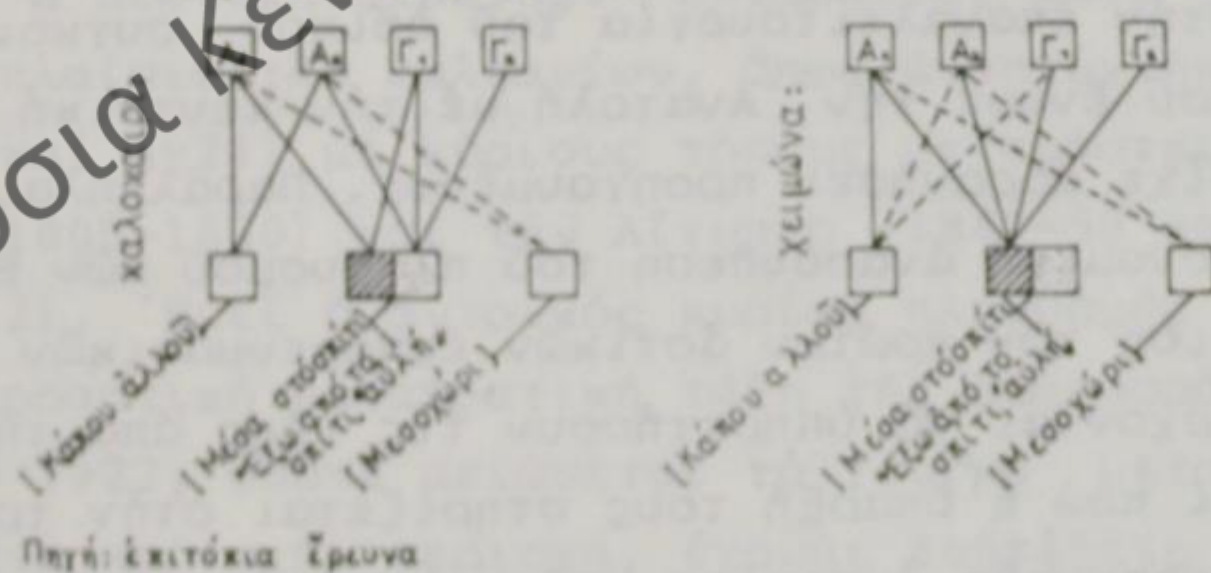
- Έλεύθερος χρόνος τό χειμώνα (έρ.13/β' μέρος σ.465)

Στούς (6,11,12) οι Α1 καί οι Γ1 τόν διαθέτουν στό σπίτι τους (β) $A1 < Γ1$.

Στούς υπόλοιπους οίκισμούς οι Α2 καί οι Γ2 διαθέτουν επίσης τόν έλεύθερο χρόνο τους στό σπίτι (β) $A2 > Γ2$.

Οι κυριότερες άπαντήσεις συνοψίζονται στό διάγραμμα τοῦ Εδ.πίν.2.

Εδ.πίν.2. 20 οίκισμοι. Διάγραμμα διάθεσης ελεύθερου χρόνου τῆς κομμουνικής ομάδας, 1974.

Άπό τό διάγραμμα τοῦ Εδ.πίν.2 προκύπτουν τά έξῆς συμπεράσματα:

- α.Οἱ Α τῶν οἰκισμῶν μελέτης διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους, τόσο τό χειμῶνα ὅσο καί τό καλοκαίρι κυρίως στό σπίτι τους καί σέ μικρότερο βαθμό κάπου ἄλλοῦ (π.χ. κυνήγι).
- β.Οἱ Γ διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους κυρίως στό σπίτι, τό χειμῶνα καί τό καλοκαίρι.
- γ.Οἱ ἄντρες διαθέτουν ἐλάχιστο ἀπ'τόν ἐλεύθερο χρόνο τους στό "Μεσοχώρι"
- δ.Ἐξαιρετική σημασία ἔχει στήν καθημερινή τους ζωή ἡ λειτουργία τῆς κατοικίας καί ἰδιαίτερα ἡ αὐλή της.

Εδ14. Ἀνάλυση καί ἐρμηνεία τῆς κοινωνίας στήν περιοχή μελέτης

Εδ141. Ἱστορικά προλεγόμενα

Ἀπό τήν ἀρχή τοῦ 18ου αἰ. ἀρχίζει ἔντονα μιά ἀδιάκοπη ἀνακατανομή πληθυσμοῦ στόν ὀθωμανικό καί εἰδικότερα στό βαλκανικό χῶρο. Ἡ ἀναγέννηση τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς Αὐτοκρατορίας μέ τή Δύση καί ἄλλα αἷτια συντελοῦν στήν ἐπαναλειτουργία τοῦ ὀδικοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου πού ἔνωσε τήν Ἀνατολή μέ τήν κεντρική Εὐρώπη καί πού εἶχε ἀδρανήσει προηγουμένως. Παράλληλα, σημειώνεται οἰκονομική ἀνασύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Βαλκανίων καί ἐμφάνιση τῶν πρώτων ἀστικῶν ἐμπορευματικῶν στρωμάτων πού ἔρχονται νά ὑπηρετήσουν τίς νέες ἀπαιτήσεις τῆς ἀγορᾶς καί πού ἡ ὑπαρξή τους στηρίζεται στήν τριπλή λειτουργία παραγωγῆς-ἐμπορίας καί μεταφορᾶς ἐξαγωγίμων προϊόντων¹⁰⁶.

Ἡ μικροαστική ἐλληνική μεταπρατική τάξη τῆς διασπορᾶς δημιουργήθηκε κι αὐτή στό πλαίσιο τῶν δραστηριοτήτων τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς περιφέρειας τῆς Μεσογείου. Ἡ ὑπαρξή τῆς τάξης αὐτῆς στηρίχτηκε στό φαινόμενο τῆς ἐλλαδικῆς μετανάστευσης τοῦ 19ου αἰ., πού στήν τυπική του

μορφή εμφανίζεται ως μαζική μετάβαση από τήν άγροτιά στή μικρή καί μεσαία άστική τάξη τών πόλεων. Ἡ άγροτική αὐτή έξοδος ἦταν ιδιαίτερα αίσθητή στίς περιοχές όπου έπικρατοῦσε κυρίως ἡ μικρή καί μεσαία άγροτική έκμετάλλευση¹⁰⁷. Ἡ προετοιμασία τών κατάλληλων άτομων (ἦταν κυρίως άντρες ἡλικίας 16-40 έτῶν) γιά τή μετανάστευση έξασφαλίστηκε στήν έλληνική έπαρχία διά μέσου ενός πυκνοῦ σχολικοῦ δικτύου¹⁰⁸ παρά τή γενική καθυστέρηση τών παραγωγικῶν δυνάμεων. Μέσο αὐτοῦ τοῦ δικτύου διοχετεύτηκε στήν έπαρχία καί ἡ ιδεολογία τῆς μεταπρατικής τάξης.

Τό σχολικό αὐτό δίκτυο, χρηματοδοτημένο κυρίως από Ἕλληνες τοῦ έξωτερικοῦ, λειτούργησε θετικά ὅλο τό 19ο αἰ. ὡς τό 1922, ὅποτε περίπου σημειώνεται ἡ ὀριστικοποίηση τών έλληνικῶν συνόρων, καθώς καί τό τέλος τῆς άναπαραγωγῆς τῆς άστικής καί μικροαστικής έλληνικής τάξης τῆς διασποράς. Ἀπό κεῖ καί πέρα ὁ έλληνικός κοινωνικός σχηματισμός περιορίζεται στά σύνορα του χάνοντας τήν ένδογενή δικέφαλη ὑπόσταση πού εἶχε κατά τό 19ο αἰ.¹⁰⁹

Εδ142. Ἡ περιοχή μελέτης. Ἐντάσσεται κατά τό 19ο αἰ. στό γενικό πλαίσιο τών Βαλκανίων, ὅπως άναπτύχτηκε παραπάνω (Εδ141 καί ΔΥ24) μέ κύριους τόπους μετανάστευσης τῆ Ρουμανία (1800-1880) καί τήν Αἴγυπτο (1840-50 καί 1870-1920) (Εα32132). Ἐκεῖ ὁ άντριικός κυρίως πληθυσμός συμμετέχει στή μικροαστική μεταπρατική τάξη τῆς διασποράς (Εδ141). Μετά τό 1922, ὅποτε μειώνεται τό γενικό μεταναστευτικό φαινόμενο καί στήν περιοχή, ἔχουμε ένδείξεις ὅτι παρουσιάζεται πληθυσμική αύξηση ιδιαίτερα μεταξύ τών έτῶν 1928-40 (Εα3.πίν.14₂), ένῶ γιά τή διάρκεια τοῦ πολέμου μάς λείπουν τά στατιστικά στοιχεῖα.

Κατά τήν περίοδο 1951-61 παρατηρεῖται ταυτόχρονη είσροή καί διαρροή πληθυσμοῦ (Εα3312α,β), καί μόνο μετά τό 1961 άνατρέπεται ἡ σχέση αὐτή ὑπέρ τῆς πληθυσμικής διαρροῆς.

Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ προκαλεῖ γενικά τήν έντατικοποίηση τῶν πρωτογενῶν δραστηριοτήτων, γι' αὐτό καί ἡ ἀνάλυση τῆς κοινωνικῆς δομῆς στά 1961 (Εα3.πίν.21) δίνει μιά κοινωνία καί ἕνα χῶρο παραδοσιακό (δηλ. κατηγορία α σύμφωνα μέ τό διάγραμμα Β.πίν.6).

Στό διάστημα 1961-71 πού ἀκολουθεῖ, ἐξαιτίας τῆς μετανάστευσης, ιδιαίτερα έντονης στήν Ἡπειρο (Εα242), παρατηρεῖται καί πάλι μεγάλη ἀπώλεια ένεργοῦ άντριοῦ πληθυσμοῦ, ἔτσι ὥστε στά 1974 τό 40% τῶν άντρῶν (Εα3.πίν.18) νά εἶναι πάνω ἀπό 65 χρονῶν, ὅπως ἐπίσης καί τό 53% τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς. Τό περίγραμμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς στά 1974 παρέχει μιά κοινωνία πού βρίσκειται μεταξύ παράδοσης καί ἀλλαγῆς (δηλ. μεταξύ τῆς κατηγορίας α καί β, Β.πίν.6). Τό παραδοσιακό τμήμα της ἀποτελεῖται ἀπ' αὐτούς πού ἀσχολοῦνται χειρωνακτικά μέ πρωτογενεῖς δραστηριότητες (28,3%) καί μέ λοιπές μεταποιητικές δραστηριότητες (15,7%), καθώς καί ἀπό τοῦς λοιπούς (37%), ιδιαίτερα διογκωμένους, ἀπό τοῦς ὁποίους ἕνα πολύ σημαντικό τμήμα (ιδίως συνταξιοῦχοι πάνω ἀπό 65 χρονῶν) προέρχεται ἀπό τή μικροαστική ἐμπορευματική τάξη τῆς διασποράς.

Τό τμήμα τῆς ἀλλαγῆς ἐκπροσωπεῖται ἀπό τοῦς μή χειρῶνακτες (19%) πού ἀπασχολοῦνται κυρίως στόν τριτογενή τομέα καί εἶναι κρατικοί ὑπάλληλοι (Εα32132) (Εα3.πίν.22).

Ἔτσι σήμερα ἡ κοινωνική δομή (Εα3.πίν.13) τοποθετεῖται σέ ένδιάμεση κατάσταση μέ τήν κοινωνία της μεταξύ παράδοσης καί ἀλλαγῆς, ένῶ ὁ χῶρος παραμένει ὀλοκληρωτικά σχεδόν στήν παράδοση.

Τό γεγονός ὅτι ἕνα σημαντικό τμήμα τῆς κοινωνίας αὐτῆς προωθήθηκε πρός κάποια κοινωνική ἀλλαγή ἔξω ἀπό τά ὅρια τοῦ χῶρου της διευκρινίζει τήν ἀσάφεια τῶν ἀπαντήσεων πού παρατηρήσαμε ὡς πρός τήν αντίληψη τοῦ χῶρου αὐτοῦ (Εδ.πίν.5). Ἐξάλλου, τό γενικότερο ιστορικό πλαίσιο

καί ἡ ἀνάλυση τῆς κοινωνικῆς δομῆς ἐρμηνεύουν σειρά παρατηρήσεών μας, ὅπως τήν ἔλλειψη τῶν κοινωνικῶν σχέσεων μεταξύ τῶν ἀντρῶν καί τίς ἀσθενεῖς κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τῶν γυναικῶν στόν οἰκισμό τους, τήν ἀμεση ἐπαφή σήμερα μέ τήν Ἀθήνα (Εδ12 καί Εδ.πίν.1), τή διαφορά τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου μεταξύ τῶν φύλων μέ σαφή ὑπεροχή τοῦ ἀντρα (Εα3232 καί Εα3.πίν.12), τήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀντρα ἀπό τήν πρωτογενή παραγωγή καί τήν ὑπεραπασχόληση τῆς γυναίκα καί τῆς οἰκογένειας μέ αὐτήν (Εα32132), καί τέλος τή διαφορά πού παρατηρήσαμε μεταξύ τῶν δύο φύλων ὡς πρὸς τή διάθεση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου (Εδ13).

Εδ2. Ἡ χρήση τοῦ οἰκισμού

Εδ21. Οἱ βασικές χωρικές μονάδες

Εδ211. Συνοικία

Στό (Εγ24) 1 παρατηρήσαμε ὅτι ἡ χωροθέτηση τῆς περιοχῆς κατοικίας πού περιβάλλει τό κέντρο (Μεσοχώρι), ἐξαρτᾶται ἀπό τή χωρική του μορφή, καθώς καί ἀπό τίς τάσεις ἐπεκτάσεώς του.

Ἔτσι, ἂν συσχετίσουμε τή χωρική μορφή τοῦ κέντρου (Εγ. πίν.31, 2), τόν ἀριθμό καί τή θέση τῶν συνοικιῶν¹¹⁰ (Π.Εδ. ὁμ.καρτ.Τ.(1-20)), προκύπτουν οἱ Εδ.πίν.31, 2.

Εδ.πίν.3₁ 20 οἰκισμοί: Συσχέτιση χωρικής μορφῆς κέντρου οἰκισμού καί ἀριθμοῦ συνοικιῶν του, 1974

Εδ.πίν.3₁

Χωρική μορφή κέντρου	1: συνοικίες	2: συνοικίες	3: συνοικίες	περισσ. συνοικίες
I	9.11.*	—	14.16.19.	3.
L	—	13.	1.7.10.15.	2.17.20.
O	6.	4.12.	8.18.	5.

Εδ.πίν.3₂

1: συνοικία	2: συνοικίες	3: συνοικίες	περισσ. συνοικίες
9.11.	—	14.	3.20.
—	—	1.10.15.	2.
6.	4.12.13.	7.8.16.18.19.	5.17.

Πηγή: ἐπιτόκια ἔρευνα καί Εγ.πίν.3₁.2.

* κωδ.ἀρ.οἰκισμού

Από τούς Εδ.πίν.3_{1,2} συνάγονται τά ἑξῆς:

- α. Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς οἰκισμούς μελέτης ἔχουν τρεῖς συνοικίες ἢ καί περισσότερες.
- β. Ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου **L** ἢ **O** συνδυάζεται κυρίως μέ τρεῖς ἢ περισσότερες συνοικίες καί ὄχι μέ μιά μοναδική.

Αὐτό ἐρμηνεύεται ἀπό τίς ἰσχυρές τάσεις ἐπειτάσεως πού παρουσιάζει τό κέντρο τῆς μορφῆς αὐτῆς. Ἀλλά καί ἀντίθετα, αὐτή ἡ μορφή του μπορεῖ νά προέκυψε ἀπό τήν προσθήκη νέων συνοικιῶν. (Εγ24α, γ)

Ὡστε ὡς συμπέρασμα προκύπτει ἡ διαλεκτική συσχέτιση χωρικῆς μορφῆς κέντρου καί περιβάλλουσας περιοχῆς κατοικίας. Προσθήκη νέας συνοικίας δημιουργεῖ κατά κανόνα τό κύκλωμα: Νέα συνοικία - νέο ὁδικό δίκτυο (σέ κατάλληλο ἔδαφος) - νέες πολεολογικές λειτουργίες - ἀλλαγὴ χωρικῆς μορφῆς κέντρου - ἐπιρροή στήν περιοχή κατοικίας - τελική ἐπιρροή στό σχῆμα τοῦ οἰκισμοῦ σέ ἄμεση σχέση μέ τούς οἰκολογικούς παράγοντες τοῦ μικροπεριβάλλοντος (Εγ24)2.

Ἐπίσης ἀπό τούς (Π.Εδ.ὀμ. χαρτ.Τ.(1-20) σ.579) παρατηροῦμε ὅτι στά 50% περίπου τῶν οἰκισμῶν μελέτης τό κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ (Μεσοχώρι) συμπίπτει μέ τό κέντρο μιᾶς συνοικίας. Ἐπόμενο εἶναι ὅτι στήν περίπτωση αὐτή ἡ προηγούμενη διαλεκτική συσχέτιση πού ἀναφέρθηκε, χωρική μορφή κέντρου- περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας, εἶναι ἀσθενέστερη γιατί μόνο ἡ συνοικία πού περιβάλλει τό κέντρο ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπ'αὐτό, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες συνοικίες ἔμμεσα.

Ἡ συμμετοχή τῆς συνοικίας στό σχηματισμό τοῦ οἰκισμοῦ σχετίζεται ἀπό τή μιά μέ τήν ἱστορία του καί συγκεκριμένα τήν ἐγκατάσταση τῶν πρώτων οἰκογενειῶν (φάρες) τῶν οἰκιστῶν του (Εδ431) καί ἀπό τήν ἄλλη μέ οἰκολογικούς παράγοντες τοῦ μικροπεριβάλλοντος (Εγ24)2.

Ε8212. Γειτονιά¹¹¹

Είναι γνωστό ότι σε περιοχές κατοικίας στους οίκισμούς που δεν έχουν αστικοποιηθεί ακόμη εξαιτίας της στενής σχέσης των μελών της κοινωνικής ομάδας και της περιορισμένης κινητικότητάς τους προκύπτει σχετική ανεξαρτησία της ομάδας που συνδέεται με τον ιδιαίτερο χώρο της. Η σύμπτωση αυτή κοινωνικής και χωρικής μονάδας καθορίζει την οργάνωση μιας περιοχής κατοικίας με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γειτονιάς, που για τον κατοικό της είναι τα εξής:

α. Κοινωνικές σχέσεις. Συνδέεται μόνο ή κυρίως με τους κατοίκους της.

β. Αντίληψη γειτονιάς. Αισθάνεται συναισθηματικά δεμένος με τη γειτονιά.

γ. Φυσικά όρια. Θεωρεί ότι η γειτονιά του χαρακτηρίζεται από όρια που είναι κοινά για όλους.

δ. Χρήση λειτουργιών. Ο κάτοικος χρησιμοποιεί μόνο ή κυρίως τις λειτουργίες της γειτονιάς του.

Είναι προβληματικό αν και πώς λειτουργούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που είδαμε για τη γειτονιά στην περιοχή μελέτης. Επειδή τό πρόβλημα είναι σύνθετο, θα επανέλθουμε αφού διευκρινίσουμε την αντίληψη των κατοίκων ως προς τη διάρθρωση του οίκισμού τους.

Ε8213. Μεσοχώρι (κέντρο οίκισμού)

Από τις απαντήσεις διαφαίνεται ότι ο Α1 έχει συμπάθεια στο Μεσοχώρι και κάνει χρήση του (λειτουργική σχέση), ενώ ο Α2 κάνει κυρίως χρήση (μέτρια λειτουργική σχέση)¹¹².

Η Γ1 γενικά δεν έχει συμπάθεια για τό Μεσοχώρι και κάνει μικρή χρήση του - (άλειτουργική σχέση). Έτσι, όσο πιο μικρό είναι τό χωρικό μέγεθος του οίκισμού τόσο ή λειτουργικότητα του κέντρου του για τον Α είναι αύξημένη. Όσον αφορά τό κριτήριο χωρική απόσταση, Μεσοχώρι -

κατοικία, φαίνεται ότι για τον κάτοικο είναι ανεξάρτητο από το χωρικό μέγεθος του οίκισμού και εξαρτάται σε μικρό βαθμό από το φύλο.

Εδ214. Κατοικία

Όπως προκύπτει και από τον Εδ13, το βασικό αυτό κέλυφος ζωής καθώς και η αύλη του παίρνουν ιδιαίτερη σημασία στην καθημερινή ζωή του Α και περισσότερο της Β. Η ανάλυση της κτιριολογικής δομής της πολεολογικής λειτουργίας της κατοικίας παρουσιάζει ενδιαφέρον, εξαιτίας της διαχρονικής εξέλιξής και προσαρμογής της στις νέες παραγωγικές διαδικασίες. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για μᾶς, μιά και η λειτουργία της κατοικίας παρουσιάζεται ως η σημαντικότερη απ' όλες τις άλλες στην περιοχή μελέτης (Εα343).

Εδ22. Η μετακινητικότητα της κοινωνικής ομάδας

Εδ221. Μετακινητικότητα μέσα στον οίκισμό

1. Από την έρώτηση 21 α'/β' μέρος (Π.Εδ221 σ.466) προκύπτει ότι οι Α κατεβαίνουν καθημερινά (α) στο Μεσοχώρι $A_1 > A_2$, ενώ οι Γ σπάνια (δ) $\Gamma_1 < \Gamma_2$.

Οι Α κατεβαίνουν στο Μεσοχώρι κυρίως για ψυχαγωγία (α) $A_1 > A_2$, καθώς και για αγορά προμηθειών (β) $A_1 < A_2$. Οι Γ για να επισκεφτούν την εκκλησία (γ) ή για προμήθειες (β) $\Gamma_1 < \Gamma_2$.

Από την έρ.21/β' μέρος σ.467 επίσης προκύπτει ότι η κινητικότητα (ροή) μεταξύ των λειτουργιών του κέντρου είναι αύξημένη στους Α1 και Γ2.

2. Η μετακινητικότητα του κατοίκου προς το κέντρο του οίκισμού του συνδέεται άμεσα και με οίκολογικούς παράγοντες του μικροπεριβάλλοντος (π.χ. θέση συνοικίας ή κατοικίας, χωρική απόστασή της από το κέντρο,

μορφολογία του έδάφους, προσπελασιμότητα κτλ.).

Σ' αυτό όφείλεται ίσως τό ότι στόν οίκισμό μέ μικρό χωρικό μέγεθος, όπου συνήθως εύνοείται ή μειώνεται ή ένταση για τούς παραπάνω παράγοντες, ή μετακινητικότητα του Α1 στό Μεσοχώρι είναι έντονότατη, ένώ, όταν τό χωρικό μέγεθος του οίκισμού είναι μεγάλο, ή μετακινητικότητα έλαττώνεται περίπου στό μισό.

3. Παρατηρείται ότι οί περισσότεροι από τούς οίκισμούς που έξετάζουμε είναι μονοκεντρικοί¹¹³, και διαθέτουν άκτινικό όδικό δίκτυο. Καί έπειδή ό Κ1 χρησιμοποιεί συνήθως ίδια διαδρομή για τή μετάβασή του στο κέντρο, ένώ ό Κ2 αλλάζει συχνά διαδρομή (έφ. 22 σ.473), μπορούμε νά υποθέσουμε τά έξης:

Ότι όσο αύξάνει τό χωρικό μέγεθος του οίκισμού τόσο αύξάνουν και οί δυνατότητες έπιλογής τής διαδρομής του κατοίκου προς τό κέντρο, πράγμα που σημαίνει ότι τό άκτινικό δίκτυο που αναφέραμε, κέντρο - συνοικία ή κατοικία, γίνεται πιο σύνθετο.

Εδ222. Μετακινητικότητα έξω από τόν οίκισμό

Από τήν έρώτηση 24/α' μέρος προκύπτει ότι τόσο οί Α1 όσο και οί Γ1 πηγαίνουν συχνότερα στην Κόνιτσα (β).

Από τήν έρώτηση 24/α' μέρος₂₎ προκύπτει ότι ή συχνότητα μεταβάσεως για τούς Α1 είναι μία (1) φορά τό μήνα, ένώ για τίς Γ1 σπάνια (δ).

Για τόν Α2 και τή Γ2 δέν έχουμε στοιχεία (η). Όστε ή κυριότερη υπερτοπική άγορά είναι ή Κόνιτσα και ή έκτέλεση των έξωτερικών εργασιών του νοικοκυριού έχει άνατεθεί στόν Α. Μέ τά παραπάνω ένδεικτικά δεδομένα κατασκευάσαμε τόν Εδ. πίν. 4 μέ τά διαγράμματα μετακινητικότητας κατά φύλο. (μέσα στόν οίκισμό (Μεσοχώρι)) όπου φαίνεται και ό σκοπός έπίσκεψης σ' αυτό - και έξω από τόν οίκισμό).

Εδ3. Σημειωτική θεώρηση του οίκισμού

Εδ31. Ἡ αντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οίκισμού

Ἐπειδή προέκυψε ἀπό τίς ἀπαντήσεις τῶν κατοίκων σχετικά μέ τή διάρθρωση τοῦ οίκισμού τους φαίνεται στόν Εδ.πίν.5.¹¹⁴ Στόν πίνακα αὐτόν βασικές μεταβλητές εἶναι τό φύλο τοῦ κατοίκου καί τό μέγεθος τοῦ οίκισμού.

Εδ311. Συνοικία (βλ.περισσ.Π.Εδ311)

1. Προσδιορισμός. Στούς οίκισμούς μέ μικρό χωρικό μέγεθος συγχέεται ἡ ἔννοια τῆς συνοικίας καί ταυτίζεται ἄλλοτε μέ τή "μικρογειτονιά" (τῆς δίνου ὄνομα οἰκογένειας, π.χ. Τσανάδες) καί ἄλλοτε μέ τόν οίκισμό (π.χ. συνοικία Μποτσιφάρι).

Ἐπὶ ὅταν μεγαλώνει τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμού, ἡ συνοικία ταυτίζεται σπανιότερα μέ τή μικρογειτονιά, καί ὁ καθορισμός τῆς τότε ἀπό τόν κάτοικο εἶναι εὐκολότερος (Εδ.πίν.5 καί ἐρ.25).

Στούς οίκισμούς μέ μικρό χωρικό μέγεθος, τόσο ὁ ΑΙ ὅσο καί ἡ ΓΙ δείχνουν μέ τίς ἀπαντήσεις τους ὅτι θεωροῦν τή συνοικία ὡς χωρικοκοινωνική μονάδα (ὅπου ἡ χωρική διάσταση ὑπερσχύει). Ὁ χωρικός αὐτός προσδιορισμός τῆς συνοικίας ἀναφέρεται εἰδικότερα στά σημεῖα προσανατολισμοῦ (π.χ. πάνω μαχαλάς) ἢ στό ὄνομα τοῦ οίκισμού (π.χ. συνοικία Γαναδιό), τόν ὁποῖο συγχέουν μέ τή συνοικία τους. Ὁ κοινωνικός προσδιορισμός τῆς συνοικίας ἀναφέρεται στά ὀνόματα τῶν οἰκογενειῶν πού χρησιμοποιοῦν γιά νά τήν προσδιορίσουν (π.χ. Παπαῖνέοι, Ξανθέοι, Πορφυράδες).

Ἐπὶ ὅταν ὁ οίκισμός ἔχει μεγάλο χωρικό μέγεθος οἱ ἀπόψεις διαφέρουν βασικά κατά φύλο.

Έτσι, ο μέν Α2 θεωρεί τή συνοικία του ως κοινωνικο-χωρική μονάδα, όπου η κοινωνική διάσταση υπερισχύει, η οποία αναφέρεται κυρίως στα όνόματα οίκογενειών (φάρες) που χρησιμοποιεί για τόν προσδιορισμό της.

Αντίθετα, η Γ2 έξακολουθεί να θεωρεί τή συνοικία της ως χωρική μονάδα και τήν προσδιορίζει κυρίως μέ τά τοπωνύμια (π.χ. Άγιος Άθανάσιος) ή μέ τά σημεία προσανατολισμοῦ (π.χ. πέρα μαχαλᾶς (Εδ.πίν.5 και έρ. 25)).

2. Τεμαχισμός. Η αντίληψη ότι η συνοικία χωρίζεται σε "γειτονιές" είναι έντονότερη στους οίκισμούς μέ μικρό χωρικό μέγεθος. Όταν είναι μεγάλο τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ, φαίνεται ότι δέν υπάρχει αὐτή η αντίληψη (Εδ.πίν.5 και έρ.26α' β' μέρος).

3. Συμπέρασμα. Η αντίληψη τής συνοικίας καθορίζεται σαφέστερα και στα δύο φύλα όσο μεγαλώνει τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ τους. Τότε ο Α2 τής προσδίδει κοινωνικά χαρακτηριστικά και η Γ2 μόνο χωρικά, ενώ, όταν ο οίκισμός έχει μικρό χωρικό μέγεθος, και τά δύο φύλα αντιλαμβάνονται τή συνοικία τους μέ έντονότερα χωρικά αλλά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, δηλαδή παρατηρείται μιá ένδιάμεση κατάσταση.

Η διαπίστωση ότι ο καθορισμός τής συνοικίας γίνεται σαφέστερος κοινωνικά από τόν Α όσο μεγαλώνει τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ (δηλαδή ο οίκισμός έχει περισσότερες από μιá συνοικίες) συνδέει τό ρόλο κάθε συνοικίας και τήν ιστορία της μέ τίς διάφορες φάσεις μετασχηματισμοῦ τοῦ οίκισμοῦ (Εδ211).

Εδ312. Γειτονιά (βλ.περισσ.Π.Εδ312)

1. Καθορισμός -τεμαχισμός. Τά δεδομένα τῶν έρωτηματολογίων που διαθέτουμε μάς έπιτρέπουν να διερευνήσουμε

μερικά τό πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως ἢ μή τῆς γειτονιᾶς σύμφωνα μέ τά άμέσως παραπάνω (Εδ212).

Στούς οίκισμούς μέ μικρό χωρικό μέγεθος, ὁ κάτοικος ἔχει τήν αντίληψη μιᾶς "μικρογειτονιᾶς", πού τήν καθορίζει περισσότερο άπό τόν άριθμό τῶν σπιτιῶν ὡς "χωρική μονάδα".

Τό χωρικό μέγεθος τῆς "μικρογειτονιᾶς" τό καθορίζουν σέ ποσοστό 50% καί τά δύο φύλα άπό 3-10 σπίτια. Ὑπάρχει ὁμως ἕνα ποσοστό (20%) πού τό καθορίζει μέ παραπάνω σπίτια. Ἐπίσης, ἡ αντίληψη ὅτι ἡ συνοικία χωρίζεται σέ γειτονιές εἶναι περισσότερο αναπτυγμένη στή Γ1 (63%) καί λιγότερο στόν Α1 (50%) (Εδ. πίν. 5. έρ. 26, 30). Ὄταν μεγαλώνει τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ, ὁ κάτοικος αντιλαμβάνεται τή "μικρογειτονιά", πού τήν καθορίζει πάλι ὡς "χωρική μονάδα". Ὅσον άφορᾶ τό χωρικό μέγεθος τῆς "μικρογειτονιᾶς" ἕνα ποσοστό 50% άπ' αὐτούς πού ρωτήσαμε τό καθόρισε άπό 10-50 σπίτια. Ὑπάρχει ὁμως καί μεγάλο ποσοστό (Α2=30% καί Γ2=50 %) πού τό καθόρισε άπό 3-10 σπίτια. Ἐπίσης, ποσοστό 80% τῶν Α2 θεωρεῖ ὅτι ἡ συνοικία τους δέν ἔχει γειτονιές (Εδ. πίν. 5. έρ. 26, 30).

Ἀπό τίς άπαντήσεις διαφαίνεται ὅτι ἡ Γ αντιλαμβάνεται κάποια κοινωνική διάσταση τῆς "μικρογειτονιᾶς", άλλα ὄχι πολύ έντονη.

Ἡ "μικρογειτονιά" καθορίζεται στός οίκισμούς μελέτης ὡς χωρική μονάδα άπό τούς κατοίκους της.

2. Ὁρια τῆς γειτονιᾶς. Ἡ έννοια τῆς "μικρογειτονιᾶς" διευρύνεται ανεξάρτητα άπό τό φύλο ὄσο μεγαλώνει τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ (Εδ. πίν. 5). Ἡ ἔκτασή της καθορίζεται μέ χωρικά κριτήρια σέ μεγάλο βαθμό άπό τόν κάτοικο, τόσο στός οίκισμούς μέ μικρό χωρικό μέγεθος ὄσο καί στός οίκισμούς μέ μεγάλο.

3. Ἀρχαιότητα τῆς γειτονιᾶς. Στόν οίκισμό μέ μικρό χω-

ρικό μέγεθος ο Κ1 ταυτίζει την παλαιότερη "γειτονιά" με όλον τον οίκισμό του.

Όταν είναι μεγάλο το χωρικό μέγεθος, ο Κ2 απάντησε ότι δέ γνωρίζει ποιά είναι η παλαιότερη γειτονιά Γ2 > Α2 ή όρίζει ως παλαιότερη άλλη γειτονιά εκτός από τό Μεσοχώρι (Εδ.πίν.5 έρ.27).

Εδ313. Μεσοχώρι (κέντρο οίκισμοῦ) (βλ.περισσ.Π.Εδ313)

Σημαντικότητα. Τό Μεσοχώρι για ένα μικρό ποσοστό Κ1 (περίπου 1/3) καί στους οίκισμούς με μικρό χωρικό μέγεθος αποτελεί σημαντική περιοχή. Όσο μεγαλώνει ο οίκισμός, άλλες περιοχές αποκτοῦν περισσότερη σημασία γι'αυτόν (έρ28).

Εδ314. Σημεῖα προσανατολισμοῦ από τόν Εδ.πίν.5 προκύπτουν τά ἐξῆς:

α. Όταν είναι μικρό τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ, οἱ Κ1 χρησιμοποιοῦν συχνότερα "σημεῖα" (ὀρόσημα) χωρικής προέλευσης (π.χ. ὄνομα οίκισμοῦ, σημεῖο προσανατολισμοῦ, τοπωνύμια) καί σπανιότερα χρησιμοποιοῦν "σημεῖα" κοινωνικῆς προέλευσης (π.χ. ὄνομα οἴκογε - νωνῶν).

Όταν τό χωρικό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ είναι μεγάλο, ὁ μέν Α2 χρησιμοποιεῖ "σημεῖα" κοινωνικῆς (ποσοστό 46%) ἢ χωρικῆς (40%) προέλευσης, ἐνῶ ἡ Γ2 μόνο χωρικῆς (83%) (έρ.25).

β. Στόν οίκισμό με μικρό χωρικό μέγεθος ὁ Α1 προσανατολίζεται (δίνει σημασία) με φυσικά στοιχεῖα (π.χ. φύση), ἐνῶ ἡ Γ1 με τεχνητά (π.χ. τήν ἐκκλησία).

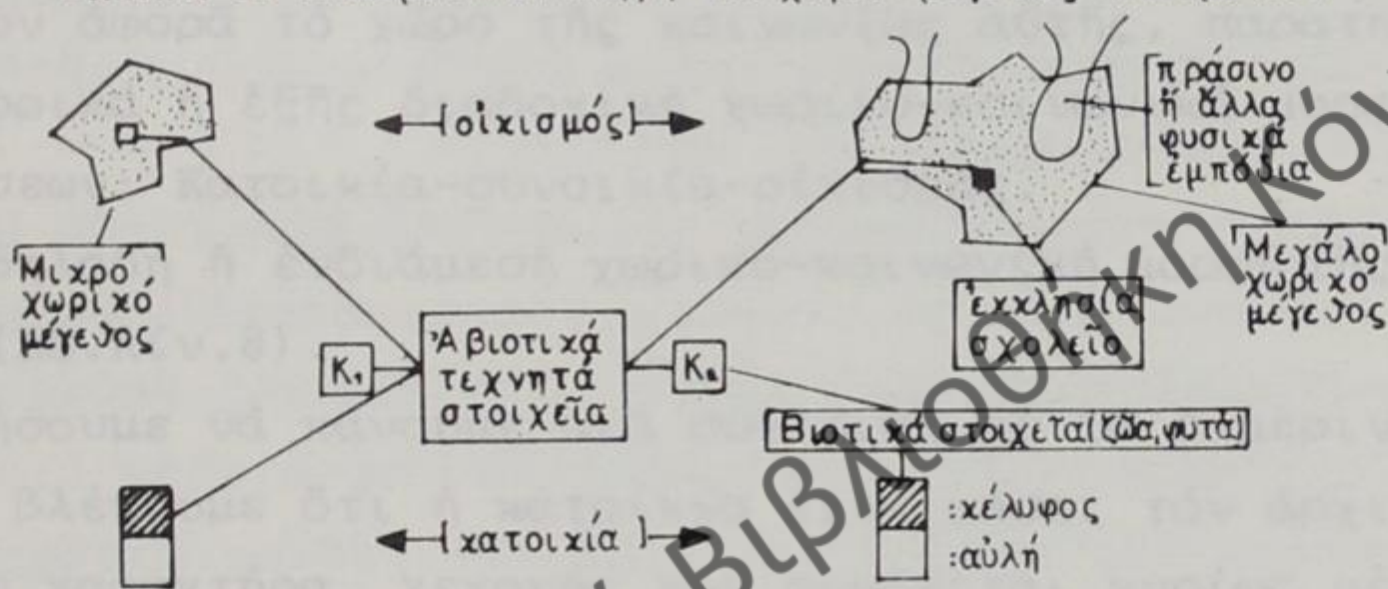
Στόν οίκισμό με μεγάλο χωρικό μέγεθος ὁ Κ2 προσανατολίζεται με τεχνητά σημεῖα (κυρίως τήν ἐκκλησία), ὁπότε ἀποδεικνύεται καί ἡ σημασία τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας τῆς θρησκείας γιά τόν κάτοικο (έρ.33).

Εδ315. 'Η αντίληψη του χώρου (οίκισμός-κατοικία) - μέγεθος οίκισμοῦ

'Από τίς ἐρωτήσεις 32,33 (Π.Εδ315) διαπιστώνεται ὅτι ὁ κάτοικος δίνει ἀνάλογη σημασία σέ βιοτικά ἢ ἀβιοτικά στοιχεία τοῦ οίκιστικοῦ ἢ οίκιακοῦ του περιβάλλοντος. 'Επίσης, φαίνεται ὅτι ἡ αντίληψη τοῦ χώρου, ὅπως ἀναφέρθηκε πιο πάνω, σχετίζεται μέ τό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ, καί αὐτό ἀπεικονίζεται στόν Εδ.πίν.6.

Εδ.πίν.6. 20 οίκισμοί: 'Η αντίληψη τοῦ χώρου-μέγεθος οίκισμοῦ,1974

Πηγή: ἐπιτόπια ἔρευνα.

'Από τόν Εδ.πίν.6 προκύπτουν τά ἑξῆς:

α. "Αν ὁ οίκισμός ἔχει μικρό χωρικό μέγεθος καί συγκροτημένη οίκιστική μορφή, τότε οἱ κάτοικοί του Κ1 δίνουν σημασία στά ἀβιοτικά τεχνητά στοιχεία τοῦ πολεοδομικοῦ χώρου του, ἀλλά σέ πολύ μικρότερο βαθμό ἀπό τούς Κ2. 'Εξαίρεση ἀποτελοῦν οἱ Α1, πού προσέχουν κυρίως τή φύση (ἐρ.33).

Σέ επίπεδο κελύφους τῆς κατοικίας τους προσέχουν κυρίως τά ἀβιοτικά τεχνητά στοιχεία (ἐρ.32) πού βρίσκονται στό ἐσωτερικό τοῦ κελύφους ἢ τήν αὐλή τους (Εδ.πίν.6).

β. "Αν ὁ οίκισμός ἔχει μεγάλο χωρικό μέγεθος καί ὁ πολεοδομικός του χώρος διασπᾶται ἀπό πράσινο ἢ ἄλλα φυσικά ἔμπόδια, οἱ κάτοικοί του Κ2 δίνουν σημασία στά

άβιοτικά τεχνητά στοιχεία (έρ.33), κυρίως κτίρια (π.χ. έκκλησία, σχολείο) πού φαίνεται ότι τούς βοηθοῦν στόν προσανατολισμό τους.

Σέ επίπεδο τοῦ κελύφους τῆς κατοικίας τους προσέχουν τά βιοτικά στοιχεία (έρ.32) (π.χ.φυτά ἢ ζῶα), ἴσως ἐξαιτίας τῆς σχετικῆς χωρικῆς ἀπομονώσεώς τους (Εδ. πίν.6).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Εδ4. Συμπεράσματα

Εδ41. Συσχέτιση κοινωνίας-άντιλήψεως χώρου στους οίκους - σμούς μελέτης

Τό περίγραμμα τής κοινωνικής δομής στά 1974 μάς δίνει μιά κοινωνία πού βρίσκεται μεταξύ παράδοσης καί αλλαγής (δηλαδή μεταξύ τής κατηγορίας α καί β (Β.πίν.6). Επίσης, όπως φαίνεται από τά αριθμητικά δεδομένα, τό παραδοσιακό τμήμα τής κοινωνίας αύτῆς εἶναι πολύ πιά σημαντικό από τό υπόλοιπο τής αλλαγής (Εδ142).

Όσον αφορά τό χώρο τής κοινωνίας αύτῆς, παρατηρεῖται ιστορικά ἡ ἐξῆς διαδοχική χωρικο-κοινωνική μορφή ἐγκαταστάσεων: Κατοικία-συνοικία-οίκισμός.

Λείπει δηλαδή ἡ ἐνδιάμεση χωρικο-κοινωνική μορφή τής γειτονιάς (Εδ.πίν.8).

Αν θελήσουμε νά κάνουμε μιά σύγκριση μέ τά σημερινά δεδομένα, βλέπουμε ὅτι ἡ κατοικία ἔχει χάσει τόν ἀρχικό διευρυμένο χαρακτήρα, γεγονός πού συνδέεται κυρίως μέ τό δημογραφικό πρόβλημα ἀλλά καί τό γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο. Ἐξάλλου, ἡ γειτονιά πού παραδοσιακά δέν εἶναι γνωστή μορφή, κάτω ἀπό τίς νέες κοινωνικές συνθήκες τείνει ἴσως νά δημιουργηθεῖ γιά τούς κατοίκους ἔχοντας ὁμως ἀκόμη περισσότερο χωρικό (Εδ3121) παρά σύνθετο χαρακτήρα, ὅπως εἶδαμε (Εδ212). Γι'αυτό οἱ κάτοικοι τόσο στους μικρούς ὅσο καί στους μεγάλους οίκισμούς τή "βλέπουν" ὡς χωρική μονάδα. Επίσης, ὅπως φαίνεται καί ἀπό τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τής γειτονιάς (α,β,γ,δ) πού εἶδαμε (Εδ 212), κανένα σχεδόν δέν ἰσχύει γιά τήν περιοχή μελέτης, ὅπου διαπιστώνεται κάποια μέτρια σύγχυση τῶν κατοίκων, ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπό τό μέγεθος τοῦ οίκισμοῦ.

Όσον αφορά τή συνοικία πού εἶναι ιστορικά ἡ τυπική μορφή κοινωνικής καί χωρικής ἐγκατάστασης, παρατηροῦμε ὅτι στους μέν μικρούς χωρικά οίκισμούς τόσο ὁ Α1 ὅσο καί ἡ Γ1 τήν ἀντιλαμβάνονται ὡς χωρικο-κοινωνική μονάδα, ἐνῶ

στούς μεγάλους χωρικά οίκισμούς ὁ μὲν Α2 βλέπει τή συνοικία ὡς κοινωνικο-χωρική μονάδα, ἐνῶ ἡ Γ2 ὡς χωρική (Εδ3111). Ἡ διαφοροποίηση αὐτή ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀντίληψη γιά τόν χῶρο τους, ἐρμηνεύεται ἀπό τό γεγονός ὅτι, ἐνῶ ὁ χῶρος αὐτός κατασκευάστηκε κάτω ἀπό διαφορετικές παραγωγικές διαδικασίες, ἔρχεται σήμερα νά γίνεи νέο πλαίσιο ζωῆς γιά τούς κατοίκους, ὁπότε δημιουργοῦνται νέες κοινωνικές συσχετίσεις, καί ἀκόμη ἀπό τό γεγονός ὅτι ἕνα μεγάλο τμήμα τῆς κοινωνίας αὐτῆς, ἐνῶ προωθήθηκε πρὸς κάποια ἀλλαγὴ σέ ἄλλο χῶρο (Εδ142), κάτω ἀπό τίς σημερινές συνθήκες, ἀποτελεῖ κυρίως τό παραδοσιακό τμήμα τῆς κοινωνίας αὐτῆς (π.χ. συνταξιούχοι, μετανάστες).

Σήμερα μέ τή συρρίκνωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τήν ὑποβάθμιση τῶν λειτουργιῶν, τή μειωμένη χρηστικότητα τους καί τό ὄξύ δημογραφικό πρόβλημα, τό γνωστό ρόλο τῆς γειτονιάς τείνει νά τόν πάρει ὁ οἰκισμός, ἀποικτώντας σχεδόν ὅλα τά χαρακτηριστικά της πού εἶδαμε (Εδ212), ἰδίως στούς μικροὺς οἰκισμούς.

Ἡ διαχρονική αὐτή μεταβολή τοῦ χῶρου, πού κάτω ἀπό τό νέο κοινωνικό πλαίσιο παίρνει ἄλλες διαστάσεις, ἀποδεικνύει τή διαλεκτική σχέση στήν ὁποία βρίσκεται αὐτός μέ τήν κοινωνία του (Βγ1) πού τόν προωθεῖ πρὸς κάποια ἀλλαγὴ ὅσον ἀφορᾷ τή χρήση του.

Εδ42. Χρήση τοῦ χῶρου στούς οἰκισμούς μελέτης

1. Ὅπως διαπιστώσαμε, ἡ μορφή τοῦ ὀδικοῦ δικτύου πού ἐξαρτᾶται ἀπό τή μορφολογία τοῦ ἐδάφους ἐπηρεάζει τή χωρική μορφή τοῦ κέντρου καί ὡς ἕνα σημεῖο μπορεῖ νά διαμορφώσει καί τό χωρικό σχῆμα τοῦ οἰκισμοῦ καί ἀντίστροφα νά διαμορφωθεῖ ἀπ'αὐτό (Εγ24).

Ἀπό τόν Εδ.πίν.3_{1,2} διαπιστώνεται ὅτι οἱ περισσότεροι οἰκισμοί ἔχουν τρεῖς ἢ καί περισσότερες συνοικίες. Αὐτό σημαίνει ὅτι κάτω ἀπό διάφορες ἱστορικές συνθήκες ἔγινε προσθήκη συνοικιῶν στόν ἀρχικό πυρῆνα. Μέ τήν

παραδοχή αυτή μπορεί να διερευνησουμε τον τρόπο χωρικού μετασχηματισμού του οίκισμού. Γιατί νέα συνοικία σημαίνει νέες εγκαταστάσεις (Eδ4313), άρα και όδική σύνδεση με τον προϋφιστάμενο πυρήνα του κέντρου. Τήν όδική σύνδεση ακολουθεί εγκατάσταση νέων λειτουργιών που εξαρτώνται από τή [Λα] και μετασχηματισμός τής χωρικής μορφής του κέντρου και του οίκισμού ανάλογα με τή μορφολογία του εδάφους.

Βέβαια, μόνο με υποθέσεις μπορούμε να υποστηρίξουμε γιατί τό κέντρο κάποιας συνοικίας απέκτησε σημασία για όλον τον οίκισμό και έγινε τό Μεσοχώρι ή γιατί δημιουργήθηκε ένδεχομένως νέο κέντρο στη συμβολή των όδικων συνδέσεων των συνοικιών, τό οποίο όνομάστηκε Μεσοχώρι.

Ό χώρος διαμορφώθηκε διαλεκτικά σε σχέση με τις κοινωνικές ανακατατάξεις. Ό διαχρονικός μετασχηματισμός του βλέπουμε ότι πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσο τής επίρροής του όδικού δικτύου και τής μορφολογίας του εδάφους.

Τό υφιστάμενο έσωτερικό όδικό δίκτυο του οίκισμού, σχηματισμένο κάτω από διάφορες συνθήκες, έρχεται να έξυπηρετήσει τό νέο τρόπο ζωής.

"Αν ό οίκισμός αποτελείται από μιά συνοικία, τό δίκτυο συνήθως είναι άκτινικό μέ άφετηρία τό Μεσοχώρι.

"Αν ό οίκισμός αποτελείται από περισσότερες συνοικίες, τότε δημιουργείται ένα όδικό πλέγμα μέ βάση πάλι τό Μεσοχώρι. Τό δίκτυο αυτό, μέ τή μετακινητικότητα των ατόμων (ροές), που εξαρτάται από τήν υφιστάμενη κοινωνική δομή, παίρνει νέα ταυτότητα.

"Έτσι, παρατηρούμε ότι ό Α (περισσότερο ό Α1) έμφανίζει έντονη μετακινητικότητα (κυρίως προς τό Μεσοχώρι) και έλλειψη κοινωνικών σχέσεων σε επίπεδο "μικρογειτονιάς" ή συνοικίας.

Τά προηγούμενα συντελούν στην έντονη χρήση (προσπελασιμότητα) του άκτινικού όδικού δικτύου κατοικία -

Μεσοχώρι.

Τό δίκτυο αυτό γίνεται πολυπλοκότερο όσο μεγαλώνει ο οίκισμός (συνδέσεις μέ συνοικίες), όποτε παρουσιάζονται καί περισσότερες έπιλογές διαδρομών για τόν κάτοικο από τήν περιοχή κατοικίας πρός τό κέντρο.

Ή προβολή τοῦ δικτύου αὐτοῦ στό έδαφος εἶναι θεμελιώδους σημασίας για τή χωρική όργάνωση τοῦ οίκισμού καί κατά κανόνα έξαιτίας τῆς μακροχρόνιας χρήσης του συνδέεται άμεσα μέ εϋνοϊκούς οίκολογικούς παράγοντες τῆς περιοχῆς (π.χ. όμαλή κλίση, όπτικές φυγές, εύχάριστη διαδρομή, θέα κτλ.). Έξάλλου, ἡ μειωμένη μετακινητικότητα τῶν κατοίκων στό πλαίσιο τῆς "μικρογειτονιάς" ἡ συνοικίας, έξαιτίας τῶν άσθενῶν κοινωνικῶν σχέσεων πού έμφανίζονται, συντελεῖ καί στήν άσθενέστερη μεταξύ τους όδική σύνδεση.

Έτσι προκύπτει ότι τό όδικό δίκτυο μέσο τῶν ροῶν (μετακινητικότητα) τῶν άτόμων άνταναικᾶ τή νέα κοινωνική κατάσταση πού διαμορφώθηκε, κάτω από τήν όποία αὐτό παίρνει νέα ταυτότητα.

Ε643. Έρμηνεία τῆς αντίληψης τῶν κατοίκων για τή διάρ -
θρωση τοῦ οίκισμού τους μέσο τῆς ιστορίας του

Ε6431. Ιστορική εἰσαγωγή

Παραθέτουμε ιστορικές μαρτυρίες για τήν κοινωνική όργάνωση τῶν πρώτων οίκισμῶν, τήν όνομασία τους, καθώς καί τίς έγκαταστάσεις τῶν οίκιστῶν τους σε περίπτωση μετοικεσιῶν στήν περιοχή μελέτης.

1. Ή κοινωνικο-χωρική δομή τοῦ οίκισμού.

Ή Μαρτινιανός¹¹⁵ μάς δίνει τήν έξῆς πληροφορία "Τό αὐτό περίπου άκριβῶς συμβαίνει άναλόγως καί εἰς οἶον-
δήποτε συνοικισμόν. Προκύπτει δηλονότι οὔτος έκ μιᾶς οἰκογενείας, έκ μιᾶς έστίας, έκ μιᾶς πατριᾶς ἡ φά-

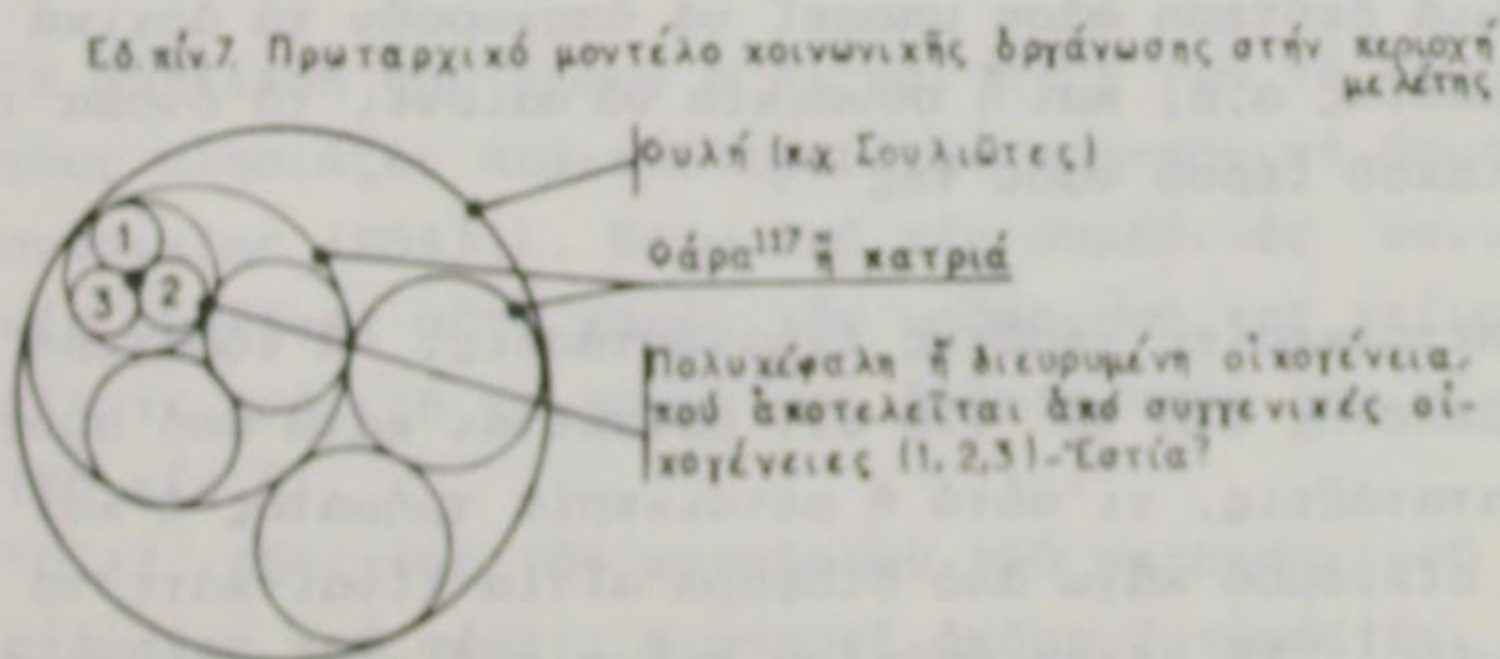

ρας, άνηκούσης είς μίαν ώρισμένην φυλήν καί συνοικούσης". Ο ίδιος παρακάτω σημειώνει "Μία δηλ. οίκογένεια ή ομάδα οίκογενειών συγγενικών, συνδεδεμένη δι'ένός γενάρχου ή ενός άρχηγού ή καί ενός πολιούχου άγίου, άπετέλει συνήθως ίδίαν πατριάν καί, άμα ώς έβλεπεν έαυτήν πληθουνομένην, έδιδε τήν συγκατάθεσιν καί ώρισμένα μέλη άπεσπώντο τής κατά τά ίδια έθιμα βάσεως τής προγονικής έστίας, εκλέγοντα ίδίαν πρόσφορον ταίς οίκειαις άνάγκαις περιοχήν, έγκαθίσταντο εκεί που έγγύς ή μακράν".

Έξάλλου, ο Π.Α.Π.¹¹⁶ άναφέρει σχετικά μέ τήν κοινωνική όργάνωση τών Σουλιωτών:

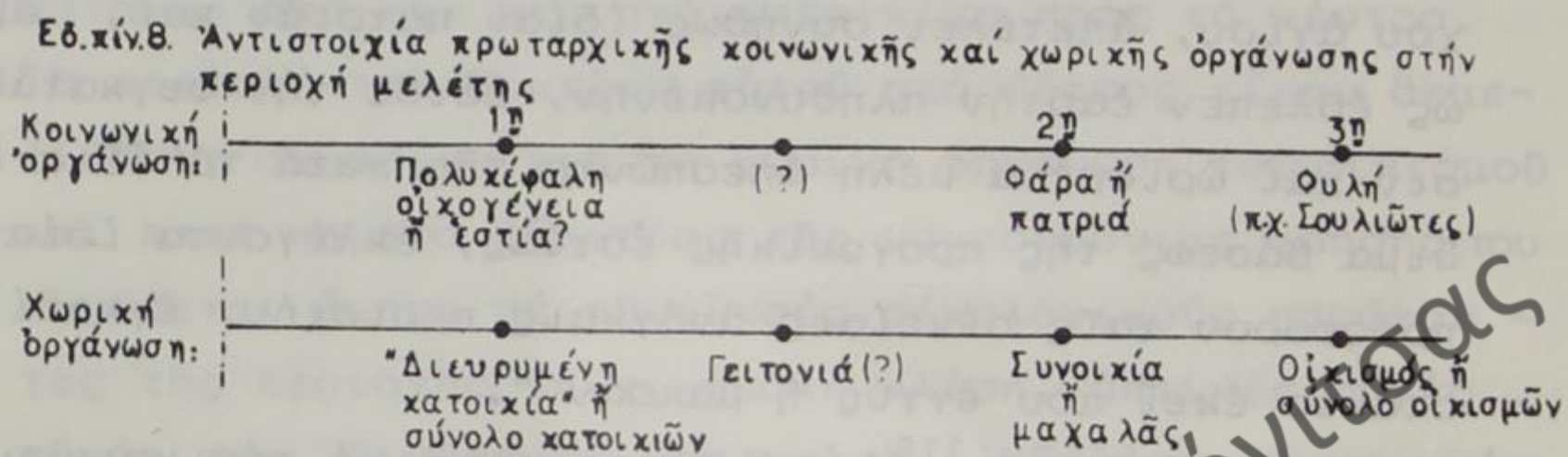
"Αί δύο αύται κοινωνικάί ομάδες τών 11 χωρίων άπηρίθμουν έσχάτως 800 οίκογενείας πολυκέφαλους, (διότι συνεβίουν άδαιρέτως οί άδελφοί), διηρημέναί είς 47 πατριάς ή φάρας, καί εκάστης τούτων προέδρευεν ο εύύποληπτότερος τών εκ τής αύτης πατριδος οίκογενειάρχων, επέχων τόπον έκκαστου καί συμβιβαστου τών μεταξύ τής πατριδος του προκυπτουσών διαφορών".

Άπό τά προηγούμενα μπορούμε νά υποθέσουμε ότι ένα πρωταρχικό μοντέλο κοινωνικής όργάνωσης στήν περιοχή μελέτης ήταν το παρακάτω:

Δηλαδή η διαδοχική κλίμακα κοινωνικής και χωρικής οργάνωσης συμπίπτει αντίστοιχα με χωρικές μορφές εγκαταστάσεων κατά το διάγραμμα Εδ. πίν. 8.

Παρατηρούμε ότι λείπει η ένδιάμεση χωρική και κοινωνική μονάδα "γειτονιά", και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της (Εδ212) τὰ καλύπτουν η κατοικία ή η συνοικία.

2. Τό όνομα τής συνοικίας. Μπορεί νά προέρχεται από τὰ έξής αίτια ¹¹⁸.

α. Από τό όνομα του γενάρχη τής φάρας (π.χ. Ποντικιάτασι, Ρομπάτασι, "Ηλιου κτλ.).

β. Από τόν τόπο προέλευσης τής φάρας (π.χ. Μετσοβίτσιλι, Σκαμνελίτσιλι).

γ. Από άλλη αίτια (π.χ. γεωγραφικό τοπωνύμιο (π.χ. Ράχη)).

Σέ μία δεύτερη φάση μπορεί νά υποχωρούν τὰ άρχικά αίτια όνομασίας α', β, και η συνοικία νά παίρνει τό όνομα του ένοριακού ιεροϋ ναοϋ τής ¹¹⁹.

3. Μετοικεσίες -πρώτες εγκαταστάσεις. Η εύρύτερη περιοχή μελέτης από τό 12ο αί. βρίσκεται κάτω από συνεχείς άνακατατάξεις, γι' αυτό η μετοικεσία τμήματος ή και συνόλου οίκισμου κάτω από διάφορα αίτια είναι κάτι τό συνηθισμένο ¹²⁰. Τό μετακινούμενο τμήμα του οίκισμου κατά τήν

έγκατάστασή του στο νέο τόπο έκλογής κατασκευάζει τίς έξής έγκαταστάσεις¹²¹:

1. κλίβανο (φοῦρνο) καί άργότερα πρατήριο (ίσως έργαστήριο), 2. Κρήνη, 3. Προσκυνητάρι (Νομαδικό).

Εδ432. Έρμηνεία τής αντίληψης τών κατοίκων ως προς τήν κοινωνική διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ τους

Άπό τή συσχέτιση τών δεδομένων τοῦ Εδ311 καί Εδ312, προκύπτουν βασικά συμπεράσματα ως προς τήν αντίληψη τής συνοικίας καί τής γειτονιάς από τόν κάτοικο, τά όποία συνοψίζουμε στόν Εδ.πίν.9.

Εδ.πίν.9. 20οίκισμοί: Αντίληψη τών κατοίκων ως προς τή συνοικία καί γειτονία, 1974

Μέγεθος οίκισμοῦ	Φύλο	Συνοικία	Γειτονιά
Μικρό χωρικό μέγεθος	Α ₁ Γ ₁	α. Χωρικο-κοινωνική μονάδα	γ. Χωρική μονάδα, 3-10 σπίτια (50%)
Μεγάλο χωρικό μέγεθος	Α ₂ Γ ₂	β. Κοινωνικο-χωρική μονάδα χωρική μονάδα	δ. Χωρική μονάδα, 10-50 σπίτια (50%)

Πηγή: έπιτόπια έρευνα

Άν διερευνήσουμε κάθε περίπτωση ξεχωριστά παρατηρούμε τά έξής:

1. Συνοικία

α. Η αντίληψη πού έχουν ό Α₁ καί ή Γ₁ γιά τή συνοικία τους πλησιάζει περισσότερο στήν πρωταρχική δομή τής συνοικίας (Εδ431). Κάτω από τίς σημερινές κοινωνικές συνθήκες αύτή χάνει τόν καθορισμό της τείνοντας άλλοτε προς τή γειτονία καί άλλοτε προς τόν οίκισμό (Εδ.πίν.5).

β. Ο Α₂, έξαιτίας τών καταβολών τοῦ πατριαρχικοῦ συστήματος πού φέρει, διατηρεῖ ακόμη έντονα τήν κοινωνική αντίληψη τής συνοικίας.

Αντίθετα, η Γ2 τή θεωρεί ως χωρική μονάδα εξαιτίας της έλλειψης κοινωνικών σχέσεων που έχει στο πλαίσιο της καθώς και γιατί συνήθως κατάγεται από άλλον οίκισμό.

2. Γειτονιά

- γ. Ο Α1 και η Γ1 τήν καθορίζουν ως χωρική μονάδα εξαιτίας της έλλειψης ή των μειωμένων κοινωνικών σχέσεων που διαθέτουν (Π.Εδ12), αλλά κυρίως γιατί τούς είναι κοινωνικά καινούργια έννοια. Όσον αφορά τον αριθμό των σπιτιών που τή καθορίζουν από 3-10, αυτό οφείλεται ίσως στις καταβολές της "διευρυμένης κατοικίας" που φέρουν ακόμη (Εδ.πίν.7)
- δ. Βασικά, για τούς ίδιους λόγους όπως και στο γ, τόσο ο Α2 όσο και η Γ2 θεωρούν τή γειτονιά ως χωρική μονάδα. Όσον αφορά τον αριθμό σπιτιών που τή καθορίζουν από 10-50 σπία, αυτό οφείλεται ίσως στο ότι τείνουν να ταυτίσουν τή γειτονιά περισσότερο με τή συνοικία εξαιτίας του μεγέθους του οίκισμού.

Εδ44. Κοινωνική οργάνωση - πολεολογικές λειτουργίες

1. Η κοινωνία συνδέεται με τό χώρο της μέσο των λειτουργιών (Β.πίν.6). Τό μεθοδολογικό αυτό πέρασμα τό επιχειρούμε στά τελικά συμπεράσματα (Εε2). Έπομένως, μία κοινωνική δομή που βρίσκεται σε ένδιάμεση κατάσταση μεταξύ παράδοσης -άλλαγής επίδρα ποσοτικά και ποιοτικά στό σύνολο των παραγόμενων πολεολογικών λειτουργιών.
2. Ο Α διαθέτει τόν έλεύθερο χρόνο του στό σπίτι ή "κάπου άλλο", ένω η Γ μένει στό σπίτι. Η έλλειψη σχεδόν μιας κοινωνικής συναναστροφής στό Μεσοχώρι άντανανκλα άμεσα στις πολεολογικές του λειτουργίες που έμφανίζονται υποβαθμισμένες, ένω αντίθετα παρουσιάζεται ένισχυμένη ή λειτουργία της κατοικίας.

3. Όλοι οι κάτοικοι προσέχουν τήν έγκλησία στόν οίκισμό τους. Έξαίρεση αποτελοῦν οί Α1, γιά τούς όποιους τό κτίριο τῆς έγκλησίας παίζει δευτερεύοντα ρόλο.

Ἡ χωροθέτηση τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας τῆς θρησκείας εἶναι βασικά κεντρική στόν οίκισμό, σχετίζεται μέ τήν ιστορία του καί ἴσως μέ τά αίτια τῆς δημιουργίας του.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Εε. Γενικά συμπεράσματα 27

Εε1. Συμπεράσματα από τό τέταρτο κεφάλαιο

Εε11. Συμβολή στή διαχρονική περιγραφή τῶν νομοτελειῶν τοῦ δικτύου οίκισμῶν Ἡπείρου σέ σχέση μέ τόν κυρίαρχο τρόπο παραγωγῆς (Δ.πίν.1)

Ἐπιχειροῦμε νά ἀνακεφαλαιώσουμε συνοπτικά τήν περιγραφή τῶν διαχρονικῶν νομοτελειῶν τοῦ οίκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἡπείρου, σέ σχέση μέ τούς ἄλλους παράγοντες (παραγωγικῆς δυνάμεις καί σχέσεις, δημογραφία κτλ.), πού καθορίζουν τελικά τόν τρόπο παραγωγῆς μιᾶς ἱστορικῆς περιόδου.

Εε111. Ἀρχαία περίοδος (5ος αἰ. π.Χ.-333 μ.Χ.) (Δα)

Γιά ἱστορικούς καί μεθοδολογικούς λόγους διαχωρίζουμε τήν περίοδο αὐτή σέ δύο φάσεις:

1. Ἀρχαία χρόνια (5ος αἰ.π.Χ.-167 π.Χ.) (Δα1)

Κατά τήν πρώτη αὐτή φάση τῆς ἀρχαίας περιόδου διαπιστώνεται σχετική ἐπάρκεια στόν πρωτογενή τομέα καί στε-

νότητα στους λοιπούς παραγωγικούς τομείς (Δα131), καθώς και περιορισμένες δυνατότητες κοινωνικοοικονομικών έπαφών σέ επίπεδο παραγωγικών σχέσεων (Δα132) πού έπικρατοῦν στό χῶρο τῆς Ἡπείρου, έξαιτίας τῆς μορφολογίας τοῦ έδάφους καί τοῦ ιδιάζοντος οίκολογικοῦ περιβάλλοντος (Δα12 καί Εα21). Ἡ κατάτμηση τοῦ γεωγραφικοῦ χῶρου συντελεῖ αντίστοιχα καί στήν πληθυσμική κατάτμηση, πού ακολουθεῖ τό φυλετικό σύστημα (Δα14). Ἡ διερεύνηση τῶν θεσμῶν πού έπικρατοῦν δίνει έμφαση κυρίως στή λειτουργία τῆς θρησκείας (άπό τό 2.000 π.Χ.) καί αργότερα καί στήν πολιτική λειτουργία (2ος αἰ.π.Χ.) έχοντας ὡς αποτέλεσμα ἕνα χαρακτηριστικά μικρό ἀριθμό πολεολογικών λειτουργιών (Δα162).

Ἡ ὕπαρξη δύο αξιόλογων δικτύων οἰκισμῶν στήν Ἡπειρο (ένός βασικοῦ καί ενός δευτερεύοντος) μάς ὀδηγοῦν ένδεχομένως στήν παραδοχή ὅτι ὁ παλαιότερος τρόπος παραγωγῆς, ὁ κοινοτικός, εἶχε ὡς αποτέλεσμα τή δημιουργία τοῦ πυκνοῦ δικτύου τῶν μικρῶν κτηνοτροφικῶν οἰκισμῶν (δευτερεῦον δίκτυο) πού οἱ χωρικές νομοτέλειές του δέν πρέπει νά διαφέρουν ριζικά ἀπό αὐτές πού έντοπίσαμε στή συγχρονική μελέτη του (Εα252).

Ὁ κοινοτικός αὐτός τρόπος παραγωγῆς μέ κάποια έντονη τάση νά γίνει ἀσιατικός τρόπος παραγωγῆς Β' (ὑπόθεση πού θέλει τεκμηρίωση) μειώνεται ἀνάμεσα στους 4ο αἰ. -3ο αἰ. π.Χ., ὅποτε έμφανίζεται, παράλληλα, ὁ ἀρχαῖος τρόπος παραγωγῆς, ἔτσι ὥστε στά μέσα τῶν 4ου αἰ.-3ου αἰ. π.Χ. καί στά μέσα τῶν 3ου αἰ.-2ου αἰ. π.Χ. νά έχουμε μιά μεταβατική περίοδο (Ββ11). Ὁ ἀρχαῖος τρόπος παραγωγῆς πού έπικρατεῖ στή συνέχεια, έχει ὡς αποτέλεσμα τήν παραγωγή ένός σημαντικοῦ δικτύου βασικῶν οἰκισμῶν στήν Ἡπειρο, πολυάνθρωπου καί ένταγμένου στό οίκολογικό περιβάλλον (Δα161).

Πόλοι του δικτύου αυτού ήταν τὰ κέντρα τῶν τριῶν κύριων φυλῶν, δηλαδή ἡ Φοινίκη (ΒΔ), ἡ Δωδώνη (ΒΑ) καί ἡ Πανδοσία (ΝΔ).

Δέν εἴμαστε σέ θέση νά καθορίσουμε μέ ποιόν τρόπο συνδέονταν τὰ δύο δίκτυα (βασικό καί δευτερεύον). Ὑπῆρχαν πάντως μεταξύ τῶν διάφορων φυλῶν κάποιες μεταβλητές ὀριογραμμές πού ἴσως ὄριζαν καί τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας τους καί κατ'ἐπέκταση ἴσως τήν ἀκτίνα ἐπιρροῆς τῶν κέντρων τους.

Ἡ τέλεια σχεδόν καταστροφή τοῦ βασικοῦ δικτύου οἰκισμῶν ἀπό τοὺς Ρωμαίους (Δα21) στά 167 π.Χ. ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τή διατήρηση καί πιθανότατα τήν ἐνίσχυση τοῦ δευτερεύοντος δικτύου οἰκισμῶν, καθῶς καί τήν ἐπικράτηση τοῦ δουλοκτητικοῦ τρόπου παραγωγῆς, πού διατηρεῖται σχεδόν ὡς τίς ἀρχές τοῦ 4ου αἰ.μ.Χ.

2. Ρωμαϊκά χρόνια (167 π.Χ. - 333 μ.Χ.) (Δα2)

Κατά τή δεύτερη αὐτή φάση τῆς ἀρχαίας περιόδου, ἡ πενιχρότητα τῶν διάφορων στοιχείων πού ἀφοροῦν τήν κοινωνική δομή ἡ ὁποία ἐπικρατοῦσε στήν Ἡπειρο εἶναι χαρακτηριστική, ἐπειδή ἡ Ἡπειρος βρίσκεται τελείως στό περιθώριο τῶν σημαντικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς. Μόνο σέ γενικές σχέσεις πού ἐπικρατοῦν στό συνολικό ἑλλαδικό χῶρο μπορούμε νά ἀναφερθοῦμε (Δα22). Παρ' ὅλα αὐτά, ἔξαιτίας τοῦ πρώτου τεχνητοῦ ὀδικοῦ δικτύου τῆς Ἡπείρου, πού ἐγένε ἀπό τοὺς Ρωμαίους, διασώθηκαν ἀρκετά χωρολογικά δεδομένα. Ἀπό αὐτά προκύπτει ὅτι τό ὀδικό αὐτό δίκτυο, πού ἔνωσε τή Νικόπολη μέ τήν Ἀπολλωνία, διαχωριζόταν σέ δύο δρόμους ἀπό τοὺς ὁποίους ὁ παράλιος περνοῦσε ἀπό τή Φοινίκη, ἐνῶ ὁ μεσόγειος ἀπό τή Δωδώνη. Οἱ ἄξονες αὐτοί, σέ μιά περιοχὴ πού κατέχεται ἀπό τό δουλοκτητικό τρόπο παραγωγῆς, ἀπέτελεσαν τό αἷτιο τῆς ἀνασυγκρότησης καί συνέχειας τοῦ βασικοῦ δικτύου οἰκισμῶν τῆς Ἡπείρου.

Ἡ δομή τοῦ δικτύου αὐτοῦ σχετίζεται μέ τήν προηγούμενη (Δα23).

Εε112. Μεσαιωνική περίοδος (333 μ.Χ. - 1431 μ.Χ.) (Δβ)

Εἶναι ἡ περίοδος τῶν μεγάλων ἐθνογραφικῶν καί δημογραφικῶν ἀναστατώσεων τῆς Ἠπείρου, ὅπου τίς ἀραιές πληροφορίες τῶν σκοτεινῶν χρόνων (4ος αἰ. μ.Χ. - 10ος αἰ. μ.Χ.) (Δβ2) τίς διαδέχεται μιά ἱστορική ἀναζωογόνηση (10ος αἰ. μ.Χ. - 12ος αἰ. μ.Χ.) (Δβ3), γιά νά ἐπακολουθήσει ἡ καθαρά Βυζαντινή περίοδος τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (τέλος 12ου αἰ. μ.Χ. - ἀρχή 14ου αἰ. μ.Χ.) (Δβ4), πού κλείνει μέ τήν ὑποταγή στούς Τούρκους (1431) (Δβ5).

Στή μακρότατη αὐτή περίοδο διαθέτουμε κυρίως ἱστορικής φύσεως πληροφορίες, οἱ ὁποῖες δέν μποροῦν νά μάς δώσουν μιά ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς δομῆς πού ἐπικρατοῦσε. Ἐτσι, ἄν καθορίσουμε ὡς γενικό ἱστορικό πλαίσιο (Εε31) τό φεουδαρχικό τρόπο παραγωγῆς, ὑποθετικά μόνο μποροῦμε νά ὑποδιαιρέσουμε τό διάστημα αὐτό σέ μιά φάση προφεουδαρχίας (4ος αἰ. μ.Χ. - 6ος αἰ. μ.Χ.), σέ μιά φάση πρῶιμης φεουδαρχίας (6ος αἰ. μ.Χ. - 11ος αἰ. μ.Χ.) καί σέ μιά φάση κατά τήν ὁποία ἐπικρατεῖ φεουδαρχία τοπικῆς μορφῆς σέ συνδυασμό μέ μιά φεουδαρχία δυτικοῦ τύπου, (11ος αἰ. μ.Χ. - 14ος αἰ. μ.Χ.), πρίν νά φτάσουμε στά 1431 μ.Χ., ὅποτε μπαίνουμε στή φάση τῆς φεουδαρχίας ὀθωμανικοῦ τύπου (1431-1913).

Εἰδικότερα γιά τό Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, παρ' ὅλο τό βυζαντινό του χαρακτήρα, ἕξαιτίας τῆς γεωγραφικῆς θέσης τῆς Ἠπείρου καί τῆς ἀσθενικῆς ἐπιρροῆς τοῦ Βυζαντίου πράγμα πού ἦταν ἄλλωστε ἀποτέλεσμα τῶν συνεχῶν ἐπιδρομῶν ἀπό τή Δύση καί τῶν συνεπειῶν τους, μποροῦμε νά διακρίνουμε ἴσως σ' αὐτό ἕναν τύπο φεουδαρχίας πού πλησιάζει τά δυτικά πρότυπα (ὑπόθεση πού θέλει τεκμηρίωση).

Κατά τό διάστημα αυτό, τά δίκτυα τῶν οἰκισμῶν (κύριο καί δευτερεύον) ὑφίστανται τίς μεγαλύτερες ἀλλαγές γιά τίς ὁποῖες ὅμως ἔχουμε ὡς σήμερα τά λιγότερα στοιχεῖα (ΔΒ6). Οἱ σημαντικοί ἑλληνικοί οἰκισμοί ὀργανώνονται ἀρχικά κατά μήκος τῆς παραλιακῆς ζώνης (6ος αἰ.μ.Χ.), ἐνῶ ἀργότερα στρέφονται στό ἐσωτερικό τῆς χώρας μέ κέντρο τή Φωτική, ὅποτε ἐνισχύεται καί ὁ μετέπειτα σημαντικός πόλος, τά Ἰωάννινα (7ος αἰ.μ.Χ.). Κατά τή διάρκεια τῶν ἐπόμενων πέντε αἰώνων (8ος αἰ., 9ος αἰ., 10ος αἰ., 11ος αἰ., 12ος αἰ.) οἱ ξένες ἐπιδρομές ἀπό τό βορρά καί τά δυτικά παράλια καί συγχρόνως τά σοβαρά ἐσωτερικά προβλήματα ἐπιφέρουν τήν πλήρη ἀναστάτωση καί ἀναδιάρθρωση τῶν ποιοτικῶν καί ποσοτικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ δικτύου (κύριου καί δευτερεύοντος), τά ὁποῖα πρὸς τό παρόν δέν μποροῦμε νά ἐκτιμήσουμε.

Στούς ἐπόμενους αἰῶνες (τέλος 12ου αἰ., 13ος αἰ., ἀρχή 14ου αἰ.) τό κέντρο βάρους τοῦ δικτύου κατεβαίνει νοτιότερα, καί νέοι σημαντικοί πόλοι ("Ἄρτα, Βόνιτσα), καθώς καί τά Ἰωάννινα, ἀποικοῦν παροδικά "ἐθνική ἀκτινοβολία". Τέλος, κατά τό 14ο αἰ. ἐνισχύεται ξανά τό δίκτυο τῶν βασικῶν παράλιων οἰκισμῶν, ἐνῶ στό ἐσωτερικό τῆς χώρας ἔχουμε τώρα ποσοτική καί ποσοτική ἀναδιάρθρωση τοῦ δικτύου μικρῶν κυρίως οἰκισμῶν, ἐξαιτίας ἐγκαταστάσεων ξένων στοιχείων μέ ἐπακόλουθο τή συρρίκνωση τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ σέ ἐθνικο-θρησκευτικούς θυλάκους πού παρουσιάζουν ἀσφάλεια καί αὐτάρκεια (π.χ. σέ ὄχυρωμένα κάστρα καί ὄχυρωμένες πόλεις).

Ἡ ἐπιβολή τῶν Τούρκων (1431 μ.Χ.) κλείνει τήν ταραχώδη μεσαιωνική περίοδο, χωρίς νά ἐπιφέρει ἄλλες ἐντονες ἀλλαγές στό δίκτυο οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου, καθιερώνει ὅμως τή φεουδαρχία ὀθωμανικοῦ τύπου στήν περιοχή πού διερευνοῦμε.

Εε113. Ἡ ὀθωμανική περίοδος (1431-1881(1913)) (Δγ) πού ἀκολουθεῖ διακρίνεται σέ τρεῖς φάσεις, κατά τίς ὁποῖες διαπιστώνεται κάποια ἀλλαγὴ στίς παραγωγικὲς δυνάμεις καί σχέσεις, ἂν καί σέ ὅλο αὐτό τό διάστημα παραμένει κυρίαρχη ἡ φεουδαρχία ὀθωμανικοῦ τύπου, πού ἀποτελεῖ καί αὐτή μιὰ φάση τοῦ συνολικοῦ φεουδαρχικοῦ τρόπου παραγωγῆς.

Κατά τήν πρώτη φάση, πού εἶναι "Συνέχιση τῆς βυζαντινῆς δομῆς (1431-1600)" (Δγ11), ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι δέ μεταβάλλουν τήν προϋφιστάμενη βυζαντινὴ κοινωνικὴ ὀργάνωση, οἱ Ἡπειρώτες ἔρχονται σέ ἐπαφὴ μέ τήν Εὐρώπη κυρίως μέσο Βενετίας καί ἀποκτοῦν ἐμπειρία στίς ἐμπορικὲς σχέσεις καί τή στρατιωτικὴ πρακτικὴ τῆς Δύσης (Δγ12). Ἡ συγκεκριμένη στάση πού υἱοθετεῖ κάθε σημαντικὴ κοινωνικὴ ὀμάδα ἀπέναντι στήν κυρίαρχη ὀθωμανικὴ κοινωνικὴ δομὴ ὀριοθετεῖ καί τή θέση της στό γενικὸ κοινωνικὸ πλαίσιο, πού ἀρχίζει ἀπὸ τήν ἀποδοχὴ ὡς τήν ἀπόρριψη τῆς κυρίαρχης δομῆς καί σχετίζεται ἄμεσα μέ τοὺς θεσμοὺς καί τήν ἰδεολογία τῆς ὀμάδας (Δγ14). Τὰ χωρικὰ ἀποτελέσματα τῶν διεργασιῶν αὐτῶν δέν ἐμφανίζονται ἀμέσως, διατηρεῖται ὅμως ἡ προηγούμενη δομὴ τοῦ δικτύου, δηλαδή ἐμφανίζεται κάποια πληθυσμικὴ πύκνωση πρὸς τίς παράλιες πόλεις, ἐνῶ ἐπικρατοῦν στή λοιπὴ ὑπαιθρο ξένα στοιχεῖα, καί τὰ Ἰωάννινα ἐμφανίζουσι ἀπαρχὴ οἰκονομικῆς ἀνόδου (Δγ15).

Κατά τή δεύτερη φάση τῆς "Σταθεροποιήσεως τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας (1600-1788)" (Δγ21), μέ ἀφορμὴ κάποιες τάσεις ἀνεξαρτητοποίησης πού δείχνει ὁ λαὸς τῆς Ἡπείρου, ἡ κυρίαρχη ὀθωμανικὴ δομὴ ἐμφανίζεται ἀποφασιστικότερη, καί πρώτη ἔνδειξη γι' αὐτό μᾶς δίνει ἡ δημογραφικὴ πύκνωση τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου (Δγ23). Ἡ κα-

τοχή τῶν λίγων εὐφορων ἑδαφῶν ἀπό τούς Τούρκους ἀναγκάζει τούς Ἑπειρῶτες νά ἐπιταχύνουν τή φυγή πρὸς τὰ ἔξω, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα δίκτυο ἀνθρώπινων σχέσεων καί συμφερόντων, ἀπαραίτητη ὑποδομή γιά τήν ἔντονη ἐμπορευματική φάση στήν ὁποία εἰσέρχονται τὰ Ἰωάννινα (ΔΥ22). Ἀντίθετα, στήν ὑπαιθρο ἐπικρατοῦν φεουδαρχικές σχέσεις πού ἡ διαφοροποίησή τους ἐξαρτᾶται ἀποφασιστικά ἀπό τή σχέση τῆς κυρίαρχης δομῆς καί τῆς ἀντίστοιχης κοινωνικῆς ὁμάδας, ὅπως εἶδαμε προηγουμένως.

Διακρίνουμε τρεῖς κύριους τύπους σχέσεων πού προκύπτουν βασικά ἀπό τίς ὑφιστάμενες σχέσεις ἰδιοκτησίας (ΔΥ22).

1. Ἀποδοχή τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς (π.χ. τσεφλίκια, ἰμλιάκια κτλ.).
2. Ἡμιαποδοχή τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς (π.χ. Ἰωάννινα, Κεφαλοχώρια κτλ.).
3. Ἀπόρριψη τῆς κυρίαρχης ὀθωμανικῆς δομῆς (π.χ. παράλιες πόλεις, πολεμικοὶ αὐτισμοί κτλ.).

Ἡ ἔνταξη μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδας σέ ἓναν ἀπό τούς παραπάνω κύριους τύπους σχέσεως καθορίζει τό πλαίσιο τῶν θεσμῶν καί τῆς ἰδεολογίας της, ἐνῶ παράλληλα ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπό τούς θεσμούς αὐτούς καί ἡ ἴδια ἡ ὀριοθέτησή της (ΔΥ24).

Σχετικά μέ τή χωρική ὀργάνωση, ἐπειδή κάθε κοινωνική δομή ἐνταγμένη στό οἰκολογικό της περιβάλλον μᾶς δίνει τήν ἐξαιρετικότητα τοῦ χώρου της, καταλαβαίνουμε ἀμέσως τήν πολυπλοκότητα τῆς ἀπεικόνισης τοῦ συνολικοῦ οἰκιστικοῦ χώρου τῆς Ἑπείρου. Πρὸς τό παρόν, μονογραφικά μόνο μπορούμε νά περιγράψουμε τό χῶρο αὐτόν, καί μάλιστα περιορισμένα. Ἐτσι, στό διάστημα αὐτό διαπιστώνουμε μιά ἀδυναμία περιγραφῆς τῆς χωρικῆς ὀργάνωσης τοῦ συνολικοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἑπείρου καί ἡ ἀδυναμία αὐτή πρέπει νά ἀρθεῖ μέ μελλοντική ἔρευνα (ΔΥ25).

Ἡ τρίτη φάση, πού καθορίζεται ἀπό τήν "ἐπικράτηση τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ (1788-1822) ὡς τήν ἀπελευθέρωση (1881-1913)", καλύπτεται σχεδόν ἀπό τήν πληθωρική καί σατραπική παρουσία τοῦ Ἀλῆ (ΔΥ31). Εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἔντονης ἐμπορευματοποίησης τῶν Ἰωαννίνων μέσα σέ ἕνα φεουδαρχικό ἀγροτοποιημένο περίγυρο, ὅπου εἶναι ἐμφανής ἡ διάσταση πόλης-ὑπαίθρου (ΔΥ32). Αὐτό ἐκφράζεται ἰδιαίτερα στή διαφοροποίηση τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πού ἀρχίζει νά ἐμφανίζεται καί στίς μεταξύ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων σχέσεις (ΔΥ33). Οἱ θεσμοί τῆς ἐκκλησίας, τῆς κοινότητας, τῆς συντεχνίας καί τῆς διευρυμένης οἰκογένειας ἀποτελοῦν τό βασικό κοινωνικό πλαίσιο (ΔΥ35) ἐνός ἀνασυγκροτημένου δημογραφικά πληθυσμοῦ (ΔΥ34).

Σχετικά μέ τόν οἰκιστικό χῶρο γνωρίζουμε ὅτι τά Ἰωάννινα γίνονται ἕνα καταναλωτικό κέντρο, ὁ σημαντικότερος πόλος τῆς Ἠπείρου μέ "ἐθνική ἀκτινοβολία", σοβαρό συγκοινωνιακό κέντρο τῆς ἐποχῆς. Ἀπό ἐκεῖ ξεκινᾶ ἕνα πυκνό ἐσωτερικό ὁδικό δίκτυο πού ἔχει διεθνεῖς διασυνδέσεις πρὸς τά ἔξω. Αὐτό τό δίκτυο γίνεται αἰτία νά ἀναζωογονηθεῖ, προσωρινά ὅμως, τό δίκτυο τῶν οἰκισμῶν πού εἶναι κατά μήκος του.

Πάντως, στή φάση αὐτή, καί γιά λόγους δημογραφικούς (ΔΥ34), ἔχουμε ποιοτική βελτίωση τοῦ δικτύου μικρῶν οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου μέ παράλληλη ἀνάπτυξη τῶν Ἰωαννίνων καί μερικῶν ἄλλων οἰκισμῶν πού βρίσκονται σέ κόμβους τοῦ συγκοινωνιακοῦ δικτύου. Ἡ ἔντονη αὐτή ἐμπορευματοποίηση, πού φέρνει μέσα της τό σπέρμα τοῦ καπιταλισμοῦ, ἀποσυντέθηκε ἀμέσως μετά τό θάνατο τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ γιά ἐσωτερικούς καί ἐξωτερικούς λόγους, ἐπιφέροντας τήν ἀπομόνωση (οἰκονομική, κοινωνική κτλ.) μεγάλων περιοχῶν τῆς Ἠπείρου, μέσα σέ μιά σκληρή φεουδαρχία τοπικῆς μορφῆς, πού ἐπανῆλθε δριμύτερη (ΔΥ31).

Εε114. Νεώτερη περίοδος (1913-28) (Δδ)

Ἡ Ἠπειρος μπαίνει καθυστερημένα καί σέ ἐλάχιστο χρονικό διάστημα ἀπό τή φεουδαρχία στό βιομηχανικό καπιταλισμό πού ἐπικρατεῖ σχεδόν στό σύνολο τῆς χώρας (1920). Ἀντιμετωπίζει ἐπίσης σοβαρά προβλήματα μεγαλοϊδιοκτησίας στόν πρωτογενή τομέα, ἐμφανίζει ἀνύπαρκτο σχεδόν δευτερογενή τομέα καί ἴσως καί τριτογενή (γιά τόν ὁποῖο δέν ἔχουμε στοιχεῖα) (Δδ12). Παράλληλα, τήν κοινωνική της δομή τή χαρακτηρίζει ἡ ἀνύπαρκτη σχεδόν ἐργατική τάξη καί ἡ ὑπερενισχυμένη ἀγροτική, πού εἶναι πιά κοντά στήν παράδοση (Δδ13), καθώς καί σοβαρές ἄλλες δημογραφικές ἐνδείξεις γιά τήν ἀναδυναμωσὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς (Δδ14). Ἡ εἰσοδός της στό ἐλληνικό κράτος γίνεται σέ μιά περίοδο ἰδιαίτερα ταραχώδη γι' αὐτό, ὅταν ἀναθεωροῦνται πολλοί ἀπό τούς θεσμούς καί τίς ἰδεολογίες πού ἐπικρατοῦσαν (Δδ15).

Τά παραπάνω συνηγοροῦν γιά τήν καθολική ἐξάρτηση τοῦ ἤδη ἀποδυναμωμένου κύριου οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἠπείρου ἀπό τό ὑπόλοιπο δίκτυο τῆς χώρας, πού ὀργανώνεται καί ἱεραρχεῖται κατὰ πόλους καί ἄξονες κατὰ τό νεοσύστατο ἀστικό ἄξονα Πάτρας-Ἀθήνας-Θεσσαλονίκης-Καβάλας, ἀκολουθώντας τίς νομοτέλειες πού ἐπιβάλλει ὁ βιομηχανικός καπιταλισμός, ὁ ὁποῖος φέρνει τόν ἐκσυγχρονισμό κατὰ τόν ἄξονα αὐτόν καί ἀφήνει τήν ὑπόλοιπη χώρα κοντά στήν παράδοση.

Παραμένει ἐπομένως τό πυκνό δίκτυο τῶν μικρῶν οἰκισμῶν, πού ἡ διαχρονική του παρουσία ἀποδεικνύει τήν ἰκανότητά του νά ἀντιστέκεται κάτω ἀπό ἐξαιρετικά δύσκολες συνθηκικές ἱστορικοῦ πλαισίου. Ὁ βιομηχανικός ὅμως καπιταλισμός θά ἐπιβάλλει σύντομα τήν ἀποδυναμωσὴ καί αὐτοῦ τοῦ δικτύου (Εα3).

Εει12. Τρόπος παραγωγής και δίκτυο οίκισμῶν

Κατά τή διαχρονική διερεύνηση τοῦ δικτύου οίκισμῶν στήν Ἠπειρο ἐπισημάνθησαν:

- Τό δίκτυο τῶν μικρῶν οίκισμῶν (δευτερεῦον), πού ὀφείλεται ἴσως στόν κοινοτικό τρόπο παραγωγῆς.
- Τό δίκτυο τῶν μεγάλων οίκισμῶν (πρωτεῦον), πού ὀφείλεται κυρίως στόν ἀρχαῖο τρόπο παραγωγῆς.

Ἄν παρακολουθήσουμε τή διαχρονική εξέλιξη τοῦ κάθε δικτύου ξεχωριστά, ἐπισημαίνουμε τά ἐξῆς σημεῖα πού ὀδηγοῦν σέ γενικότερα συμπεράσματα.

Εει121. Δίκτυο μικρῶν οίκισμῶν Ἠλείου (δευτερεῦον)

α. Σχηματισμένο ἴσως κατά τή διάρκεια τοῦ κοινοτικοῦ τρόπου παραγωγῆς, διατηρεῖται κατά τό διάστημα τόσο τοῦ ἀρχαίου ὅσο καί τοῦ δουλοκτητικοῦ τρόπου παραγωγῆς μέ μικρές μόνο ποιοτικές ἀλλαγές.

β. Κατά τή διάρκεια τοῦ φεουδαρχικοῦ τρόπου παραγωγῆς, κατά δύο δηλαδή τουλάχιστον ἱστορικές περιόδους (μεταξύ 8ου αἰ. -10ου αἰ. καί 13ου αἰ. -14ου αἰ.), ὑφίσταται σημαντικό ποιοτικό καί ποσοτικό μετασχηματισμό πού τήν ἔκταση καί τίς ἐπιπτώσεις του δέν μποροῦμε νά τίς ἐκτιμήσουμε.

Ἄντίθετα, κατά τή φεουδαρχία ὀθωμανικοῦ τύπου παρουσιάζει σταθερότητα καί κάποτε καί ἀκμή.

γ. Ὁ βιομηχανικός τρόπος παραγωγῆς ἐπιφέρει τήν ἀποδυναμωση καί τή συνεχή ὑποβάθμισή του.

Εει122. Δίκτυο μεγάλων οίκισμῶν Ἠλείου (πρωτεῦον)

α. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου παραγωγῆς ἀπό τόν ἀρχαῖο στό δουλοκτητικό, ἐπιφέρει τήν προσωρινή διακοπή τῆς συ-

νέχειας τοῦ δικτύου τῶν οἰκισμῶν. Ἐπακολουθεῖ ὁμως γρήγορα ἡ συνέχεια αὐτοῦ.

Ἡ χωρική συνέχεια τοῦ δικτύου συνεπάγεται τήν ὑπαρξη ἑνός σημαντικοῦ ὀδικοῦ δικτύου.

β. Κατά τίς πρῶτες φάσεις τοῦ φεουδαρχικοῦ τρόπου παραγωγῆς (προφεουδαρχία, πρῶιμη φεουδαρχία, φεουδαρχία δυτικῆς τύπου), παρόλο πού ἐπικρατεῖ ἕνας κυρίαρχος τρόπος παραγωγῆς, διαπιστώνονται πολλοί μετασχηματισμοί στό δίκτυο μεταξύ 6ου αἰ.-8ου αἰ. ὡς 11ου αἰ.-14ου αἰ.). Ἀντίθετα, κατά τή φάση τῆς φεουδαρχίας ὀθωμανικοῦ τύπου τό δίκτυο ἐμφανίζει ἀργό μετασχηματισμό, πού ὁδηγεῖ στήν πόλωση (ἕνα μόνο κέντρο, τά Ἰωάννινα).

γ. Ἡ ἐπίδραση τοῦ βιομηχανικοῦ τρόπου παραγωγῆς στό δίκτυο ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τό ριζικό μετασχηματισμό του καί τήν ὑποτέλειά του στίς νομοτέλειες πού ἀκολουθεῖ τό συνολικό δίκτυο οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδας. Ὁ μετασχηματισμός αὐτός τοῦ δικτύου ἐπέρχεται κατά τή φορά Πάτρα - Ἰωάννινα.

Εε123. Γενικότερα συμπεράσματα (τρόπος παραγωγῆς - δίκτυο οἰκισμῶν)

1. Τά ποιοτικά καί ποσοτικά χαρακτηριστικά ἑνός δικτύου οἰκισμῶν ἐξαρτῶνται ἄμεσα ἀπό τόν τρόπο παραγωγῆς μέσα στόν ὁποῖο σχηματίστηκε αὐτό.

2. Τό δίκτυο μικρῶν οἰκισμῶν παρουσιάζει μεγαλύτερη ἀντίσταση στή μεταβολή πού ἐπιφέρει ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου παραγωγῆς. Τά αἷτια ὀφείλονται ἴσως στήν ἐπιτυχέστερη ἔνταξη τῆς κοινωνικῆς δομῆς τοῦ δικτύου αὐτοῦ στό οἰκολογικό της περιβάλλον.

Ὁ βιομηχανικός τρόπος παραγωγῆς ἐπιφέρει τή ραγδαία μεταβολή τῆς σχέσης αὐτῆς (οἰκισμός - κοινωνία - οἰκο-

- λογικό περιβάλλον).
3. Μετασχηματισμός στά πλαίσια συγγενῶν τρόπων παραγωγῆς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τή συνέχεια τοῦ δικτύου τῶν βασικῶν οἰκισμῶν. Ἡ χωρική αὐτή συνέχεια συνεπάγεται καί τή λειτουργία ἐνός σημαντικοῦ ὀδικοῦ δικτύου.
  4. Ἐντονους χωρικούς μετασχηματισμούς τοῦ δικτύου οἰκισμῶν μποροῦμε νά ἔχουμε καί κατά τή διάρκεια πού ἐπικρατεῖ ἕνας κυρίαρχος τρόπος παραγωγῆς, ἐφόσον συμβαίνουν βίαια ἐξωτερικά γεγονότα ἢ ἄλλοι κοινωνικο-οικονομικοί μετασχηματισμοί (σύγκρινε μέ τό Εε23).
  5. Κατά τή διάρκεια ἐξελίξεως ἐνός τρόπου παραγωγῆς (π. χ. φεουδαρχίας) μπορεῖ νά παρουσιαστοῦν ἀντιφάσεις ὡς πρός τό ρυθμό μετασχηματισμοῦ τοῦ δικτύου οἰκισμῶν. Ἡ ἰδιαιτερότητα αὐτή θά καθοριστεῖ ἴσως θεωρητικά, ἂν διευκρινιστεῖ πληρέστερα ὁ ἴδιος ὁ τρόπος παραγωγῆς.
  6. Ἡ κατεύθυνση μέ τήν ὁποία εἰσέρχεται ἕνας νέος τρόπος παραγωγῆς (ἀναφέρεται κυρίως στό βιομηχανικό τρόπο παραγωγῆς) σέ μιὰ περιοχή ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τόν ἐντονο μετασχηματισμό τοῦ δικτύου οἰκισμῶν πού βρίσκονται πάνω σ'αὐτήν κυρίως τήν κατεύθυνση. Εἰδικότερα, ὁ μετασχηματισμός πετυχαίνεται μέ τή μεταβολή τῶν πολεολογικῶν καί χωρολογικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν λειτουργιῶν καί τό κυκλοφοριακό δίκτυο (Εε23), ἀλλά οὐσιαστικά μέ τήν ἀλλαγὴ τῆς κοινωνίας.

Εε2. Συμπεράσματα από τό δεύτερο μέρος

Εε21. Συσχέτιση κοινωνίας καί χώρου μέσο τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν

Ἡ συσχέτιση κοινωνίας καί χώρου εἶναι διαλεκτική καί μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ σέ διάφορες φάσεις μέσα ἀπό μιά συνεχή διαδικασία (Βγ1 καί Β.πίν.6).

Ἡ συνολική κοινωνική δομή [Κ] μέσα στό οἰκοσύστημά της καί στό συγκεκριμένο τρόπο παραγωγῆς ἀρθρώνεται μέ τό λειτουργικό χῶρο [Χ] μέσο τῆς λειτουργικῆς δομῆς [Λα] κατά τή σχέση [Κα] → [Λα] → [Χ] (Βγ3 καί Β.πίν.7).

Μέ βάση τά προηγούμενα μποροῦμε νά ὑποθέσουμε ὅτι κατά τή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί τή μεταβολή τῆς κοινωνίας, μιά ἀνάλογη διαδικασία ἀλλαγῆς πρέπει νά ὑφίσταται καί γιά τίς πολεολογικές λειτουργίες. Ἐτσι, τό διάγραμμα συσχετισμοῦ κοινωνίας - χώρου (Β.πίν.6) μπορεῖ νά πάρει τήν ἑξῆς μορφή:

		[Κ] Κοινωνία	
	[Λα]	παράδοση	ἀλλαγή
χῶρος [Χ]	παράδοση	α	β
	ἀλλαγή	γ	δ

Ὅποτε κατά τή διαδικασία ἐκσυγχρονισμοῦ μιᾶς κοινωνίας οἱ λειτουργίες της μπορεῖ νά βρίσκονται σέ μιά ἀπό τίς περιοχές (α...δ).

α. Στήν περιοχή αὐτή ὅλα τά στοιχεῖα τῆς δομῆς τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας εἶναι παραδοσιακά (π.χ. ἱστορική πολεολογική λειτουργία).

β. Στήν περιοχή αὐτή τά παραδοσιακά στοιχεῖα τῆς δομῆς τῆς λειτουργίας ὑπερισχύουν ἀπό τά ὑπόλοιπα τῆς ἀλλαγῆς (π.χ. παραδοσιακή κατοικία πού ἔχει διαμορφωμένο χῶρο σαλοτραπεζαρίας).

γ. Στήν περιοχή αὐτή τά στοιχεῖα ἀλλαγῆς τῆς δομῆς τῆς

λειτουργίας υπερισχύουν από τὰ υπόλοιπα τῆς παράδοσης (π.χ. μιά παραδοσιακή κατοικία στήν ὁποία ἔχουμε κάνει πολλές ἐσωτερικές τροποποιήσεις).

δ. Ἡ λειτουργία εἶναι τελείως καινούρια καί δέν ἔχει κανένα παραδοσιακό στοιχεῖο στή δομή της (π.χ. νέες λειτουργίες τοῦ καπιταλισμοῦ).

Ἔτσι καταλήγουμε στό συμπέρασμα πώς ἡ δομή κάθε πολεολογικῆς λειτουργίας ἀποτελεῖται κατά βάση ἀπό στοιχεῖα παραδοσιακά καί στοιχεῖα ἀλλαγῆς.

Κατά τή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί ἐνδεχομένως τῆς ἀλλαγῆς τοῦ τρόπου παραγωγῆς, ἡ πολεολογική λειτουργία διέρχεται ἀνάλογες φάσεις μετασχηματισμοῦ (α, β, γ, δ).

Ὅσο ἡ κοινωνία προωθεῖται ταχύτερα πρὸς τόν ἐκσυγχρονισμό, τόσο στή δομή τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας μειώνονται τὰ παραδοσιακά στοιχεῖα.

Εε22. Τρόπος μετασχηματισμοῦ τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας

Σύμφωνα μέ τόν ὀρισμό, ἡ λειτουργία μιᾶς πολεολογικῆς λειτουργίας ὑπάρχει γενετικά ἐξαιτίας τῆς σχέσεώς της μέ τίς ἄλλες, δηλαδή μέ τό λειτουργικό της χῶρο (Bγ31).

Ἐνδεχόμενη ἀλλαγή στό πολεολογικό της περιβάλλον ἢ στήν κοινωνία πού τήν παρήγαγε ἐπιφέρει ἀλλαγή καί στή λειτουργία τῆς λειτουργίας, ἀποτελώντας τό ἐξωτερικό αἷτιο τοῦ μετασχηματισμοῦ της. Ἡ ἐπιρροή τῆς ἀλλαγῆς ἱεραρχεῖται κατά τή σχέση:

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: [τρόπος παραγωγῆς] → [ΚΔ] → [Λα] → [Χ] → $\left. \begin{array}{l} \text{ἐξωτερικό} \\ \text{αἷτιο ἀλλαγῆς} \\ \text{πολεολ. περιβάλλ.} \end{array} \right\}$

↑
ἀπ.

Ἐπίσης, καί ἡ δομή τῆς πολεολογικῆς λειτουργίας (δηλαδή οἱ σχέσεις τῶν στοιχείων πού τήν ἀποτελοῦν), κάτω ἀπό τό

έξωτερικό αίτιο πού αναφέραμε, μετασχηματίζεται και ένδεχομένως εμπλουτίζεται με νέα στοιχεία (άλλαγή στην όργάνωσή της) κρατώντας όμως στοιχεία της προηγούμενης δομής της (π.χ. η δομή της λειτουργίας της κατοικίας αλλάζει αν μεταβληθεί η παραγωγική διαδικασία). Είναι πιθανό, έσωτερική εξέλιξη της δομής της λειτουργίας (π.χ. αλλαγή στην όργάνωσή της) να οδηγήσει στη μεταβολή της σχέσεως των στοιχείων της δομής της ανεξάρτητα από έξωτερικά αίτια (έσωτερικό αίτιο αλλαγής).

Εε23. Τρόπος παραγωγής και πολεολογικές λειτουργίες

Κάθε νέος τρόπος παραγωγής εμφανίζεται στο ιστορικό πλαίσιο υπό μορφή νέων κοινωνικών διαδικασιών μέσα στον ήδη υπάρχοντα κυρίαρχο τρόπο (ή κυρίαρχους τρόπους) παραγωγής (Ββ11). Ο νέος τρόπος παραγωγής με την καθορισμένη παραγωγική διαδικασία του (Ββ12), αν εξελιχτεί σε κυρίαρχο τρόπο, χαρακτηρίζει την κοινωνική δομή της κοινωνίας (Ββ2) και διαμέσου της επηρεάζει τις πολεολογικές λειτουργίες στο λειτουργικό επίπεδο (Βγ2 και Β.πίν.7). Η επίρροή του τρόπου παραγωγής στις πολεολογικές λειτουργίες αναφέρεται συγκεκριμένα σε χωρολογικό και πολεολογικό επίπεδο. Ο νέος τρόπος παραγωγής σε χωρολογικό επίπεδο φέρει νέες πολεολογικές λειτουργίες πού παράγονται από τη σχέση της [ΚΔ] και του οικολογικού της περιβάλλοντος καθώς και άλλες πού είναι τελείως έξω από τον κοινωνικό σχηματισμό όπου δρα.

Η χωροθέτηση των λειτουργιών αυτών επιφέρει χωρολογικό μετασχηματισμό των προηγούμενων λειτουργιών, μεταβάλλοντας τη λειτουργία τους (σχέση τους) και αποτελώντας τό έξωτερικό αίτιο της έσωτερικής αλλαγής της δομής και όργάνωσης της κάθε πολεολογικής λειτουργίας (Εε22).

Τά χωρολογικά αυτά χαρακτηριστικά του χώρου, μεταβάλλουν τελικά και τη δομή του δικτύου των οικισμών, επιφέροντας αναδιάρθρωσή του.

Παράλληλα, σέ πολεολογικό επίπεδο, ὁ νέος τρόπος παραγωγῆς ἐπιφέρει στή δομή τοῦ κάθε οἰκισμού ἀναδιαρθρώσεις πού ἀναφέρονται κυρίως στή μεταβολή τῆς χωροθέτησης τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στό ἐσωτερικό τοῦ οἰκισμού καί στή μεταβολή τῶν δικτύων του, εἰδικότερα τοῦ κυκλοφοριακοῦ.

Ἡ ἐπιρροή τοῦ τρόπου παραγωγῆς στίς πολεολογικές λειτουργίες πού ἐξετάσαμε, τόσο σέ χωρολογικό ὅσο καί σέ πολεολογικό επίπεδο, γίνεται ταυτόχρονα, ἀκολουθεῖ μιά συγκεκριμένη διαδικασία καί βρίσκεται πάντα σέ ἀμεση συσχέτιση μέ τήν κοινωνία ὅπου δρᾷ.

Εε24. Ἑρμηνεία τῆς παραγωγῆς καί χωροθέτησης τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν στούς οἰκισμούς μελέτης μέσα στό κεφαλαιοκρατικό σύστημα τῆς χώρας

(Εε24) 1. Ὁ νέος τρόπος παραγωγῆς, ὁ κεφαλαιοκρατικός, μπῆκε στή χώρα μας κατά τήν πρώτη (α') φάση του ἀπό τήν περιφέρεια τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου μέ κύρια κατεύθυνση ἀπό νότο πρὸς βορρά, ἐκτοπίζοντας διαδοχικά τόν προηγούμενο τρόπο παραγωγῆς, τό φεουδαρχικό¹²² (Εα1221).

Κατά τή δεύτερη (β') φάση του, τή βιομηχανική (ἰδίως μετά τό 1920), ἐπέδρασε στό χῶρο μέ συγκεκριμένα φαινόμενα πού ἐντοπίζονται ὡς ἑξῆς:

α. Δημιουργία ἀξόνων καί πόλων ἀνάπτυξης (Εα132).

β. Μεταβολή στά χωρολογικά καί πολεολογικά χαρακτηριστικά τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς χώρας (Εα132 καί Εα133).

Ἄν ἐξετάσουμε τήν περίπτωση α προσεγγίζοντας τήν περιοχή μελέτης, βλέπουμε πολύ γενικά ὅτι ὁ ἐλληνικός χῶρος διαρθρώνεται ἀναπτυξιακά κατά τό σχῆμα (0).

Δηλαδή ὑπάρχει ἓνας κύριος ἄξονας ἀνάπτυξης:

Καβάλα-Θεσ/νίκη-Ἀθήνα-Πάτρα-Δυτ. Πελοπόννησος

(Εα132),

καί ἄλλοι δευτερεύοντες (π.χ. στήν περιφέρεια

μελέτης):

Πάτρα - Ιωάννινα (Εα251) και Πάτρα - παράλια Ήπειρου (Εα2521).

Δηλαδή, η περιοχή μελέτης βρίσκεται εκτός κύριων αξόνων ή πόλων ανάπτυξης.

Αν εξετάσουμε την περίπτωση β σχετικά με τις χωρολογικές τάσεις των πολεολογικών λειτουργιών, παρατηρούμε συνοπτικά τα εξής:

- Βιομηχανία: Επηρεάζεται από χωροταξικούς παράγοντες. Ύψηλότεροι δείκτες απασχολήσεως σ' αυτήν εμφανίζονται στον κύριο άξονα Κ-Θ-Α-Π-Δ.Π. (Εα13211).
- Έμπόριο και γραφεΐα: Ο οίκονομικός πυρήνας της πόλεως είναι τό C.B.D. (γραφεΐα και λιανικό εμπόριο). Αυτό εμφανίζεται μόνο στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη και πιθανώς στην Πάτρα, τό Βόλο και τό Ηράκλειο. Επίσης στά Χανιά και στη Λάρισα. παρουσιάζεται κάποια τάση για διαμόρφωση C.B.D. (Εα13212).
- Κρατική λειτουργία: (έπιτελικές, κύριες και βοηθητικές λειτουργίες) Καταλαμβάνει κεντροβαρική θέση στην πρωτεύουσα ή σε κάθε οίκισμό ανάλογα με τό διοικητικό ρόλο του οίκισμού (Εα13213).

Γιά τις τάσεις χωροθέτησης των πολεολογικών λειτουργιών μέσα στον οίκισμό, παρατηρούμε συνοπτικά τα εξής:

- Βιομηχανία: Χωροθετείται μέσα και έξω από τον οίκισμό παρουσιάζοντας φυγόκεντρη τάση ως προς τή λειτουργία της επιχείρησης και κεντρομόλο ως προς τή γενική λειτουργία της (διοίκηση). Η χωροθέτησή της παρουσιάζει ιδιορρυθμίες, γι' αυτό διερευνάται με είδικά μαθηματικά μοντέλα (Εα13311).
- Έμπόριο: Χωροθετείται άλλοτε περιφερειακά, άλλοτε κεντρικά, και είναι στενά συνδεδεμένο με τό C.B.D. (Εα13312).
- Γραφεΐα : Χωροθετούνται κεντρικά σε θέσεις ύψηλης προσπελασιμότητας (C.B.D.) (Εα13313).
- Κρατική λειτουργία: Ακολουθεΐ γενικά τις παρακάτω χωροθετικές τάσεις:

“Έδρα τῆς κοινότητας (κέντρο), ένορία (κέντρο), Δημόσια Τάξη (κέντρο), έφορία, Νομαρχία καί Δικαστήρια (συνήθως κεντρική θέση) (Εα13314).

Δηλαδή, ώς συμπέρασμα προκύπτει ότι ό άστικός χώρος διαρθρώνεται χωρολογικά κατά πόλους καί άξονες, ένώ πολεολογικά γύρω από δύο πόλους. Έναν πόλο τριτογενούς - τεταρτογενούς φύσεως (κέντρο πόλης) καί ένα δευτερογενούς (βιομηχανικές ζώνες). Ό ούσιαστικός όμως πόλος είναι ή έργασία.

(Εε24) 2. Συνοψίζουμε τούς κυριότερους παράγοντες πού έπιδρούν καί καθορίζουν τά χαρακτηριστικά των πολεολογικών λειτουργιών στους οίκισμούς μελέτης (άγροτικός χώρος).

- Τό δυσχερές οίκολογικό περιβάλλον καί ό έντονα δασοποιμενικός χαρακτήρας τών οίκισμών έπιδρά στά ποιοτικά καί ποσοτικά χαρακτηριστικά όλων γενικά τών πολεολογικών λειτουργιών (Εα343α).

- Τό όξύ δημογραφικό πρόβλημα συντελεϊ στή μειωμένη χρηστικότητα όλων τών πολεολογικών λειτουργιών, κυρίως τών οίκονομικών (Εα343β, γ).

- Η υποβαθμισμένη κοινωνική ζωή έπενεργεί τόσο στις έμπολιτιστικές δραστηριότητες όσο καί στήν πολεολογική λειτουργία τῆς άναψυχῆς (Εα343δ).

- Η τοποθέτηση τῆς περιοχῆς έξω από τούς πόλους καί άξονες συντελεϊ ώστε ή κρατική λειτουργία νά έμφανίζεται μέ τά πολεολογικά χαρακτηριστικά πού είδαμε παραπάνω Εε241, έχοντας συνήθως κεντροβαρική θέση στόν οίκισμό (Εα343ε).

Τά προηγούμενα χαρακτηριστικά καί ή κοινωνική δομή πού διατηρεϊται σέ μιά ένδιάμεση κατάσταση (Εα342) καθορίζουν τό γενικό πλαίσιο αύτών τών πολεολογικών λειτουργιών. Τό σύνολο τών λειτουργιών, άν τό έντάξουμε τυπολογικά σύμφωνα μέ τό (Εε21), συμπεριλαμβάνεται σέ δύο κύ-

ριες κατηγορίες (β) (γ).

β. Περιλαμβάνει τίς πολεολογικές λειτουργίες πού στή δομή τους ὑπερισχύουν τά παραδοσιακά στοιχεῖα (κατοικία, θρησκεία).

γ. Περιλαμβάνει τίς πολεολογικές λειτουργίες πού στή δομή τους ὑπερισχύουν τά στοιχεῖα ἀλλαγῆς (οἰκονομικές λειτουργίες, πολιτική λειτουργία, ἐμπολιτιστικές δραστηριότητες, λειτουργίες ἀναψυχῆς, λειτουργία μέριμνας κτλ.).

Ἡ ἔνταξη στίς γενικές αὐτές κατηγορίες δέν ἀποκλείει τυπολογικές ἰδιαιτερότητες πού μπορεῖ νά προκύψουν ὡς πρὸς τή φύση κάθε λειτουργίας στήν περιοχὴ μελέτης ὕστερα ἀπὸ διερεῦνηση τοῦ ἱστορικοῦ ρόλου της στὸν οἰκισμό.

Ὡς συμπέρασμα προκύπτει ὅτι ὁ οἰκιστικὸς χῶρος τοῦ κάθε οἰκισμού μελέτης διαρθρώνεται κατ'ἀρχὴν γύρω ἀπὸ τὴν πολεολογικὴ λειτουργία τῆς θρησκείας ἢ κατοικίας (ἢ καὶ τῶν δύο μαζί), ὕστερα ἀκολουθοῦν κατὰ κανόνα οἱ οἰκονομικές λειτουργίες καὶ οἱ ἐμπολιτιστικές δραστηριότητες καὶ τελευταῖα οἱ λειτουργίες ἀναψυχῆς¹²³ (Π.Εβ.ὀμ.χαρτ.Κ.(1-20)).

(Εε24) 3. Παρόλο πού ὁ κυρίαρχος τρόπος παραγωγῆς τῆς χώρας εἶναι ὁ κεφαλαιοκρατικός, ὁ ἐκσυγχρονισμὸς δέν ἐξάπλώνεται στὸ χῶρο ὁμοιόμορφα. Κύριος φορέας ἐξάπλωσης τῆς ἀλλαγῆς πού ἐπιφέρει εἶναι οἱ πόλοι καὶ οἱ ἄξονες ἀνάπτυξης (Εε241). Ἔτσι, καὶ στὸ χῶρο τῆς Ἡπείρου ἡ ἐξάπλωση τῆς ἀλλαγῆς γίνεται ἀπὸ νότο πρὸς βορρά, βασικά κατὰ τὸν ἄξονα Πάτρα-Ἰωάννινα, ἀφήνοντας τὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ ἐκτός ἀπὸ τὰ παράλια στήν παράδοση (Εε241).

Ἡ ἐξάπλωση τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς ἐπιφέρει χωρολογικές ἀναδιαρθρώσεις στὸ οἰκιστικὸ δίκτυο, καθὼς καὶ πολεολογικές στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κάθε οἰκισμού (Εε23).

Οἱ κύριες πολεολογικές λειτουργίες του ἐγκαθίστανται βασικά στοὺς κύριους ἄξονες καὶ πόλους ἀνάπτυξης, καὶ μόνη ἡ κρατικὴ λειτουργία, πού συνδέεται στενά μέ τὸ σύστημα,

έξαπλώνεται ιεραρχικά στόν χώρο ως τόν τελευταίο οίκισμο. Οί ύφιστάμενες πολεολογικές λειτουργίες στους οίκισμούς μελέτης, κάτω από τήν επίδραση τοῦ τρόπου παραγωγῆς, μεταβάλλουν τά χαρακτηριστικά τους κυρίως τή λειτουργία καί τή δομή τους (Εε22), ἔτσι ὥστε τελικά νά μετασχηματίζονται ἐξυπηρετώντας τίς νέες ἀνάγκες τῆς κοινωνίας. Τυπολογικά ἐντάσσονται στήν κατηγορία β καί γ (Εε21). Ἀπό ὅλες τίς ὑφιστάμενες λειτουργίες, ἡ κατοικία καί ἡ θρησκεία, φέρουν περισσότερα παραδοσιακά στοιχεῖα στή δομή τους καί ἀποτελοῦν καί τόν πόλο τοῦ κάθε οίκισμου μελέτης. Οἱ ὑπόλοιπες λειτουργίες πλησιάζουν περισσότερο πρὸς τήν ἀλλαγή (Εε242). Ἐτσι, ὡς τελικό συμπέρασμα προκύπτει πὼς ὁ ἐκσυγχρονισμός μέ κύριο πόλο τήν ἐργασία ἀντιπαρατίθεται στήν παράδοση πού ἔχει κύριο πόλο τήν κατοικία. Ἡ χωρική αὐτή διαφοροποίηση πού προβάλλει ξεκάθαρα κατά τή σύγκριση ἀνάμεσα στή χώρα καί στήν περιοχή μελέτης μέ ἐνδιάμεση συνέχεια τήν περιφέρεια μελέτης, χαρακτηρίζει τό βιομηχανικό τρόπο παραγωγῆς καί ἰσχύει τόσο σέ χωρολογική ὅσο καί πολεολογική κλίμακα (π.χ. κέντρο πόλης - περιφέρεια πόλης).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Εε3. Συμπεράσματα από τό τρίτο μέρος

Εε31. 'Ιστορικό πλαίσιο, τρόπος παραγωγής-τοπολογική δομή [T]

'Αρχικά σέ θεωρητικό επίπεδο καί κατόπιν σέ εφαρμογή δείχτηκε ή θεμελιώδης σχέση τής Πολεολογίας $[Λα] = [X] = [T]$ (Βγ33 καί Εβ4) σύμφωνα μέ τήν όποία σχετίζονται ή λειτουργική καί ή τοπολογική δομή τών πολεολογιών λειτουργιών (λειτουργία -θέση). Μιά εύρύτερη θεώρηση τής σχέσης αύτης μάς επιτρέπει νά τήν παρουσιάσουμε κατά τό εξής διάγραμμα:

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

$\left[\begin{array}{l} \text{ΙΣΤΟΡΙΚΟ} \\ \text{ΠΛΑΙΣΙΟ} \end{array} \right] : \left[\begin{array}{l} \text{Τρόπος} \\ \text{παραγωγής} \end{array} \right] = [Κα] = [Λα] = [X] = [T]$

Μέ τό διάγραμμα αυτό φαίνεται καθαρά πώς μία μεταβολή τών λειτουργικών σχέσεων τών λειτουργιών πού προέρχεται από τήν αλλαγή του τρόπου παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα καί τήν αλλαγή τής χωρικής ή τοπολογικής δομής τους [T] σέ άμεση συνάρτηση όμως μέ τό όδικό δίκτυο καί τό έδαφος. 'Η κυρίαρχη ζώνη τών λειτουργιών προβάλλει στό κέντρο του χώρου [T]. 'Αλλά ή σχέση αύτή ίσχύει καί αντίθετα. Δηλαδή, χωρικές συγγένειες λειτουργιών πού μπορούμε νά τις διαπιστώσουμε από χωρικο-τοπολογικό διάγραμμα (π.χ. από ένα χάρτη του κέντρου) μπορούν νά μάς περιγράψουν τις λειτουργικές συσχετίσεις ή τά λειτουργικά συμπλέγματα λειτουργιών πού είναι χαρακτηριστικά του τρόπου παραγωγής (Εβ5). 'Ετσι για παράδειγμα, στήν περίπτωση ενός ιστορικού οίκισμού οι στατικές χωρικές συσχετίσεις τών πολεολογιών λειτουργιών του, μπορούν νά μάς προσδιορίσουν καί τά τυπικά λειτουργικά συμπλέγματα τών λειτουργιών πού παράγονται από τόν τρόπο παραγωγής πού δρᾶ στό χῶρο του. 'Επίσης, όσον αφορά τή συσχέτιση ιστορικού πλαισίου καί τρόπου παραγωγής θεωρούμε ότι τά στοιχεῖα πού καθορίζουν τό δεύτερο (καί είναι βασικά σύνθεση τομέων παραγωγής,

κοινωνικές τάξεις, θεσμοί, καί ιδεολογίες) μᾶς δίνουν ἓνο ικανοποιητικό περίγραμμα τοῦ πρώτου. Μιά στενότερη αντίληψη γιά τό ιστορικό πλαίσιο ἔχουμε ἀπό τό περίγραμμα τῆς κοινωνικῆς δομῆς του.

Εε32. Χωρική ὀργάνωση οἰκισμού στήν Ἡπειρο

Κάθε οἰκισμός ἀποτελεῖ μιᾶ δομή. Ἡ δομή αὐτή κατά τήν ἔνταξή της στό χῶρο ἐπηρεάζεται ἀπό ἔξωτερικούς καί ἔσωτερικούς παράγοντες, πού θά ἐπιχειρήσουμε νά τοὺς διερευνήσουμε γιά τήν περίπτωση οἰκισμού στήν Ἡπειρο.

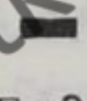
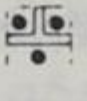

(Εε32) 1. Ἐξωτερικοί παράγοντες ἐπιρροῆς. Ἡ ὄρεινότητα τῆς Ἡπείρου ὀφείλεται στά ἐπιμήκη ἀσβεστολιθικά βουνά πού ἔχουν γενική κατεύθυνση (BN) καί εἶναι συνήθως κεκλιμένα καί ἀπωθημένα πρὸς τά δυτικά (Εα221). Στούς πρόποδες κυρίως τῶν δυτικῶν αὐτῶν βουνοπλαγιῶν παρατηροῦνται συσσωρευμένα κορύματα, πού ἡ σημασία τους, ἔξαιτίας τῶν ὑδροφόρων στρωμάτων πού παρουσιάζουν, εἶναι βασική γιά τοὺς οἰκισμούς (Εα2111). Ἡ γενική κατεύθυνση τῶν ὄρεινῶν ὄγκων (BN) δημιουργεῖ παράλληλες λεκάνες ἀπορροῆς καί παράλληλα ρεῦματα ποταμῶν στό πυκνό ὑδρογραφικό δίκτυο (Εα2121). Κύριο χαρακτηριστικό τοῦ δικτύου τῶν μικρῶν οἰκισμῶν τῆς Ἡπείρου εἶναι ἡ μεγάλη διασπορά του, ἡ πυκνή διάταξη, ἡ χαμηλή πληθυσμική βάση του καί τό μεγάλο ὑψόμετρο (Εα253). Δέ γνωρίζουμε περισσότερα γιά τή χωρική ὀργάνωση αὐτοῦ τοῦ δικτύου, ἀλλά ἔχουμε ἐνδείξεις ὅτι ἀκολουθεῖ τίς νομοτέλειες τοῦ οἰκολογικοῦ περιβάλλοντος, δηλαδή εἶναι ιδιαίτερα πυκνό στίς δυτικές βουνοπλαγιές κατά μῆκος μακριῶν κοιλάδων ἐκεῖ ὅπου δημιουργοῦνται εὐνοϊκές "κλιματικές νησίδες" (Εα2132) σέ στενή συνάρτηση μέ τό ὑδρογραφικό δίκτυο (Εε121). Βλέπουμε λοιπόν ὅτι ἡ γενική Δειναρική κατεύθυνση (BBA-NNA) τῶν Ἑλληνίδων (Εα111) δέσμευε τό δίκτυο τῶν μικρῶν οἰκισμῶν, τό ὑδρογραφικό δίκτυο καί τό ἀρχικό ὀδικό δί-

κτυο πού συνήθως άκολουθοῦσε παράλληλη κατεύθυνση πρὸς ὄρεινούς ὄγκους ἢ ποτάμια (φυσικά ὅπου ἦταν δυνατό, γιατί σέ ὀρισμένα σημεία παράλληλη πορεία μέ τόν ποταμό ἦταν άδύνατη, ἐξαιτίας τῶν άπότομων στροφῶν του καί τῆς εἰσόδου του σέ άπότομες χαράδρες).

(Εε32) 2. Ἐσωτερικοί παράγοντες ἐπιρροῆς

Βασικά στοιχεῖα τῆς δομῆς τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι τό ὀδικό δίκτυο καί οἱ πολεολογικές λειτουργίες πού άποτελοῦν μεταξύ τους διάφορα χωρικά συμπλέγματα. Τυπολογική διερεύνηση τῶν στοιχείων αὐτῶν στούς οἰκισμούς μελέτης άποδεικνύει ὅτι ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ μεταβάλλεται άνάλογα μέ τή συσχέτιση χωρικῶν συμπλεγμάτων λειτουργιῶν - ὀδικοῦ δικτύου (Εγ23(1)).

Ἐο συνδυασμός τῶν στοιχείων αὐτῶν ἔχει βασικά προσανατολισμό ΒΝ (Εγ.πίν.1) δηλ. τή Δειναρική κατεύθυνση. Ἐτσι, παρατηροῦμε τυπολογικά πὼς ὅταν ἔχουμε συνδυασμό τῶν προηγούμενων στοιχείων μορφῆς ἢ , τό χωρικό σχῆμα τοῦ κέντρου εἶναι , ἐνῶ ὅταν ἔχουμε ἢ εἶναι ἢ (Εγ23α,β,γ).

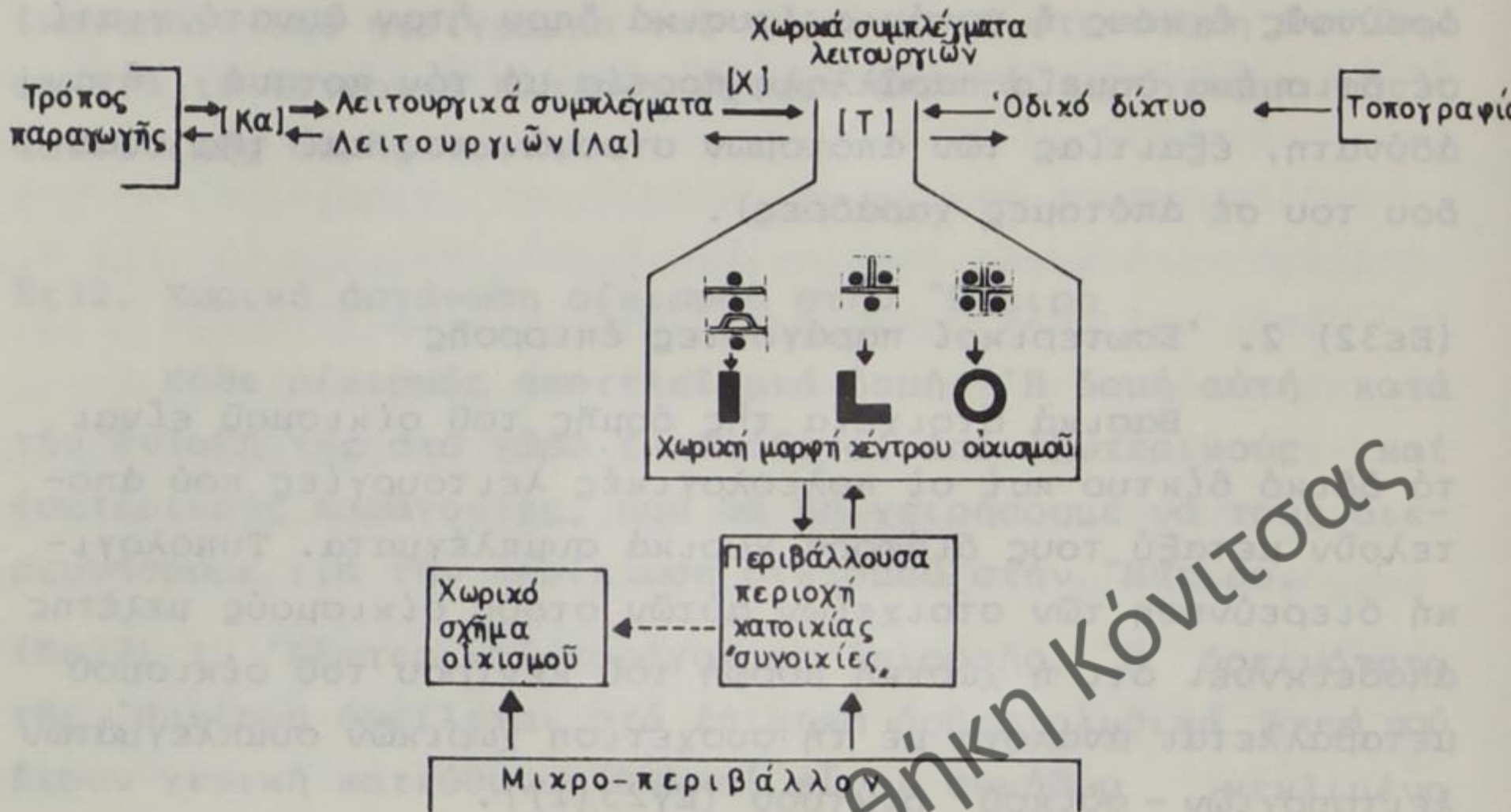
Ἄλλά τά χωρικά αὐτά συμπλέγματα τῶν λειτουργιῶν δέν άποτελοῦν παρά τίς προβολές τῶν στατικῶν λειτουργικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν στό γεωγραφικό χῶρο κατά τή σχέση $[Λα] \rightarrow [Χ] \rightarrow [Τ]$ (Β.πίν.7) ὅπου καί ἐπηρεάζονται άπό τό ὀδικό δίκτυο καί τό ἔδαφος ἀλλά ἐξαρτῶνται τελικά άπό τόν τρόπο παραγωγῆς τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ (Εε22).

Ἡ χωρική μορφή τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ βρίσκεται σέ διαλεκτική συσχέτιση μέ τήν περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας, εἰδικότερα μέ τή χωρική ὀργάνωση τῶν συνοικιῶν του (Εδ211) καί κατά συνέπεια μπορεῖ νά ἐπηρεάσει ὡς ἓνα σημείο τό χωρικό σχῆμα τοῦ οἰκισμοῦ. Ὡς ἓνα σημείο μόνο, γιατί ὕστερα ἐπιδρά τό μικροπεριβάλλον του (Εγ24) 2.

Ἐτσι παρατηροῦμε ὅτι οἱ παράγοντες πού ἐπηρεάζουν τήν ἔσωτερική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ καί ἡ μεταξύ τους σχέση

συμπερασματικά είναι οι έξης (Εγ23) 2:

(Εε32) 3. Ἡ χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ στήν "Ἠπειρο εἶδαμε ὅτι ἐπηρεάζεται βασικά ἀπό τό οἰκολογικό περιβάλλον ἀλλά καί τήν κοινωνική του δομή. Σχετικά μέ τόν πρῶτο παράγοντα, σέ ἕνα γενικότερο ἐπίπεδο ἡ ἐπίδραση αὐτή ἀναφέρεται στίς συγκεντρώσεις τῶν οἰκισμῶν, στό χῶρο καί στίς συσχετίσεις μεταξύ τους μέ ἕνα ὁδικό δίκτυο πού πρέπει νά εἶχε βασικά κατεύθυνση ΒΝ. Ἡ γενική αὐτή ἐπίδραση στούς οἰκισμούς φαίνεται εἰδικότερα στήν περίπτωση πού αὐτός ἔχει χωρική μορφή ἐπιμήκη ὁπότε σύμφωνα μέ τίς περιπτώσεις πού συναντήσαμε, ποσοστό οἰκισμῶν 81% προσαρμόζεται στίς καμπύλες τοῦ ἐδάφους, ποσοστό 70% εἶναι παράλληλο πρὸς γειτονικό ποτάμι καί ποσοστό 64% ἀκολουθεῖ τή χωρική κατεύθυνση ΒΝ (Εγ31α,β,γ).

Σέ μιά στενότερη ἔννοια τό μικροπεριβάλλον ἐπιδρά στή διαμόρφωση τόσο ὡς πρὸς τή θέση καί σχέση τῶν συνοικιῶν ὅσο καί ὡς πρὸς τή μορφή καί σχέση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου καί τῶν χωρικῶν συμπλεγμάτων, δηλαδή στή μορφή τοῦ κέντρου τοῦ οἰκισμοῦ.

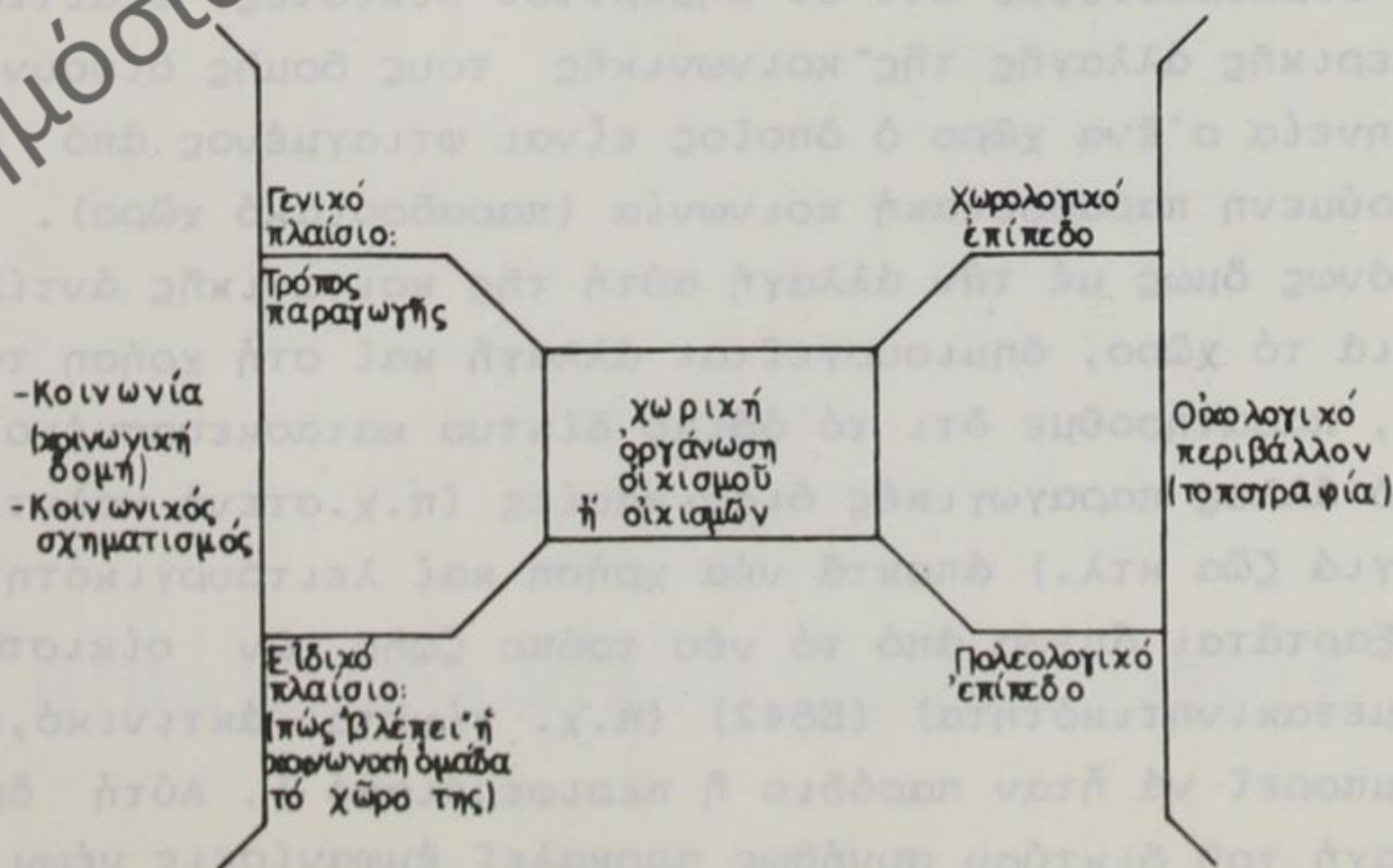
Παρατηροῦμε λοιπόν μιά καθολική ἐπιρροή τοῦ οἰκολογικοῦ περιβάλλοντος στή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ τόσο σ' ἕνα χωρολογικό ὅσο καί πολεολογικό ἐπίπεδο ἀπό τήν πλευρά τῆς ἐπιβολῆς σειρᾶς γεωγραφικῶν δεσμεύσεων.

Ο δεύτερος παράγοντας που επηρεάζει τη χωρική οργάνωση είναι η κοινωνική δομή [Κα] της περιοχής που μελετούμε, η οποία εντάσσεται στον ευρύτερο ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, τον οποίο χαρακτηρίζει ως γενικό πλαίσιο ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής (Εε24). Η κοινωνική όμως αυτή δομή [Κα] συσχετίζεται με το χώρο της μέσω των πολεολογικών λειτουργιών (Εε21), οι οποίες σε χωρολογικό και πολεολογικό επίπεδο δεσμεύονται από το προηγούμενο γενικό πλαίσιο.

Επίσης, η κοινωνία αυτή "βλέπει" (Εδ31) και γενικά κάνει χρήση του χώρου της (Εδ42) σε άμεση συνάρτηση με το βαθμό έκσυγχρονισμού στον οποίο βρίσκεται (Εδ14). Αυτά βασικά αποτελούν και το ειδικό πλαίσιο που επηρεάζει την οργάνωση του οικισμού.

Ωστε τόσο σε γενικό όσο και σε ειδικό επίπεδο, όπως εξετάσαμε, πραγματοποιούνται με την ανάλογη ιδιαιτερότητα για κάθε περίπτωση οικισμού οι διαλεκτικές συσχετίσεις της κοινωνίας του και του οικολογικού του περιβάλλοντος (μικρο-μακρο-), που σε τελευταία ανάλυση καθορίζουν και την οργάνωσή του στο χώρο. Η συνολική αυτή διαδικασία φαίνεται σχηματικά ως εξής:

Εε33. Διαδικασία αλλαγής παραδοσιακού χώρου

Κοινωνία και χώρος συνδέονται διαλεκτικά (Bγ1). Άλλαγή της κοινωνίας προς μία άλλη κατάσταση έχει ως αποτέλεσμα και την αλλαγή του χώρου, με κάποια όμως σχετική αδράνεια που αυτός παρουσιάζει.

Στήν περίπτωση μας διαπιστώσαμε πως η κοινωνική δομή τόσο στα 1961 όσο και στα 1974 διατηρείται σε μία ένδιάμεση κατάσταση μεταξύ παράδοσης και αλλαγής (Εα324). Πώς επακολουθεί όμως η μεταβολή του παραδοσιακού της χώρου προς τη νέα αυτή κατάσταση;

Από τις απαντήσεις των κατοίκων φαίνεται πως ο αρχικός καθορισμός της συνοικίας, που προκύπτει από ιστορικές πηγές (Εδ431), τείνει να μεταβληθεί σήμερα (Εδ311), και αυτό εξαρτάται από το φύλο του ατόμου και το μέγεθος του οίκισμού (Εδ432). Παράλληλα, υπάρχει στους κατοίκους και η άποψη ότι λειτουργεί η "γειτονιά" (Εδ312), την οποία όμως βλέπουν περισσότερο ως χωρική μονάδα (Εδ432), χωρίς τα τυπικά χαρακτηριστικά της (Εδ212), αν και από τις ίδιες ιστορικές πηγές προκύπτει ότι η μορφή αυτή τόσο ως κοινωνική όσο και ως χωρική μονάδα ήταν ξένη στην περιοχή (Εδ431).

Έτσι συμπεραίνουμε ότι οι σημερινοί οίκιστές, εξαιτίας της μερικής αλλαγής της κοινωνικής τους δομής δίνουν νέα ερμηνεία σ' ένα χώρο ο οποίος είναι φτιαγμένος από μία προηγούμενη παραδοσιακή κοινωνία (παραδοσιακό χώρο).

Συγχρόνως όμως με την αλλαγή αυτή της κοινωνικής αντίληψης για το χώρο, δημιουργείται αλλαγή και στη χρήση του.

Έτσι, παρατηρούμε ότι το οδικό δίκτυο κατασκευασμένο κάτω από άλλες παραγωγικές διαδικασίες (π.χ. στενό καλντερίμι για ζώα κτλ.) αποκτά νέα χρήση και λειτουργικότητα που εξαρτάται άμεσα από το νέο τρόπο ζωής των οίκιστών του (μετακινητικότητα) (Εδ42) (π.χ. γίνεται ακτινικό, ενώ πριν μπορεί να ήταν παρόδιο ή περιφερειακό). Αυτή όμως η αλλαγή του δικτύου συνήθως προκαλεί εμφανίσεις νέων χω-

ρικῶν συμπλεγμάτων κατά τό σχῆμα: [Λα] ≠ [Χ] ≠ [Τ] καί νέων συσχετίσεων. Παράλληλα οἱ πολεολογικές λειτουργίες εἰσέρχονται κι αὐτές σέ διαδικασία ἀλλαγῆς (Εε21).

Ἡ συσχετισμένη ἀλλαγή χωρικῶν συμπλεγμάτων λειτουργιῶν καί ὀδικοῦ δικτύου καθώς καί ἡ ταυτόχρονη μεταβολή τῆς κοινωνίας, ἐπιφέρουν ἀνασχηματισμό στή χωρική ὀργάνωση τοῦ οἰκισμοῦ προωθώντας τον πρός νέο σχῆμα διαφορετικό ἀπό τό παραδοσιακό.

Ὡστε ἡ διαδικασία ἀλλαγῆς ἑνός παραδοσιακοῦ χώρου, στό καθορισμένο πλαίσιο τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ τρόπου παραγωγῆς, γίνεται μέ τή σύγχρονη ἀλλαγή τῆς κοινωνικῆς ἀντίληψης καί τήν ἀλλαγή τῆς χρήσης τοῦ χώρου αὐτοῦ ἀπό τήν κοινωνική ὁμάδα πού τόν κατοικεῖ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Α.-Φ. Λαζαρίδης, *Επιστημολογία*, 1974, 23 και Α.-Φ. Κολινοπούλου, 1964, 252-254 και Β.Ι. Κωνσταντίνου, 1970, 73-74.

2. Ζα. Μανιάνης, 1930, 151 και Ε. Μανιάνης, 1974, 130.

3. Α.-Φ. Λαζαρίδης, *Επιστημολογία*, 1974, 23 και Α.-Φ. Κολινοπούλου, 1964, 252-254 και Β.Ι. Κωνσταντίνου, 1970, 73-74.

4. Α.-Φ. Λαζαρίδης, 1974, 23 και Α.-Φ. Κολινοπούλου, 1964, 252-254 και Β.Ι. Κωνσταντίνου, 1970, 73-74.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

BIBLIOTHIKES ZHMEIΩSEIS

Π Ρ Ω Τ Ο Μ Ε Ρ Ο Σ

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 29 καὶ A.B. Hollingshead, 1969, 252-256 καὶ R.L. Norrill, 1970, 73-74.
2. Χρ. Λούης, 1930, 161 καὶ Ε. Δημητριάδης, 1974, 130.
3. "Σκοπός τῆς ἱστορικῆς, τῆς ἐθνολογικῆς καὶ τῆς λαογραφικῆς πολεολογίας εἶναι ἡ ἔρευνα καὶ κατανόησι τῶν πολεολογικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν οἰκισμῶν καὶ τῶν πολεολογικῶν διαδικασιῶν τῶν μὴ σύγχρονων δυτικῶν πολιτισμῶν, δηλαδή τῶν πολιτισμῶν τοὺς ὁποῖους μελετοῦν ἡ ἀρχαιολογία, ἡ ἱστορία, ἡ ἐθνολογία ("πρωτόγονοι" πολιτισμοί) καὶ ἡ λαογραφία (μὴ ἀστικοποιημένα περὶ τῶν δυτικῶν βιομηχανικῶν πολιτισμῶν)". A.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 11.
4. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 5-6-7-8-9, ὅπου ἀναφέρονται οἱ κυριότεροι ἐπιστημονικοὶ κλάδοι πού σχετίζονται μὲ τὴν Πολεολογία καὶ τὴν Πολεοδομία.

B. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1973α, 29-30 και E. Δημητριάδης, 1975, 198-199.
2. Εύρ. Σούρλας, 1975, ο οποίος υποστηρίζει ότι, για να συγγραφεί μια πλήρης ιστορία της 'Ηπείρου, πρέπει να ανατρέξουμε συνοπτικά, ειδικότερα για την περίοδο της Τουρκοκρατίας, στις έξι πηγές: Στά αρχεία του υπουργείου εξωτερικών Γαλλίας, Αυστρίας, 'Αγγλίας, 'Ελλάδας, επίσης στα αρχεία Κων/πόλεως, ιδίως στο τουρκικό κτηματολόγιο, του οποίου τό υλικό θα διαφωτίσει σκοτεινά σημεία γύρω από την ιστορία των χωριών της 'Ηπείρου, και στο αρχείο της Βενετίας. 'Επίσης, στα αρχεία των Μητροπόλεων της 'Ηπείρου, καθώς και των δήμων και κοινοτήτων, και σε άλλα προσωπικά αρχεία. Τέλος, στις συγγραφές των ξένων περιηγητών για την 'Ηπειρο, ιδιαίτερα του 'Ελιγιᾶ Τσελεπῆ κτλ.
3. Γρ. Καυκαλᾶς, 1977, E-4, E-5, E-6, και M. Godelier, 1975.
4. Γρ. Καυκαλᾶς, 1977, E-3.
5. Γρ. Καυκαλᾶς, 1977, E-6, E-7, E-8, E-9, E-10.
6. "οί χαρακτηρισμοί "κυρίαρχος" και "κυριαρχούμενος" δέν ἔχουν κατ' ἀρχήν ἠθικό βάρος, ὅπως χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ, ἀλλά σημαίνουν ὅτι ὁ πρῶτος ἔχει τόν οἰκονομικό ἔλεγχο (πού μπορεῖ νά μήν συνεπάγε - ται πάντα καί τήν ἰδιοκτησία) τῶν μέσων παραγωγῆς καί τῆς ἐργασίας ἄλλων ἀνθρώπων, ἐνῶ ὁ δεύτερος προσφέρει μέρος τῆς ἐργασίας του στόν πρῶτο καί δέν ἔχει τόν ἔλεγχο μέσων παραγωγῆς καί τῆς ἐργασίας ἄλλων". Γρ. Καυκαλᾶς, 1977, E-7.
7. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1976, 47-48-49.
8. 'Ελ. 'Ανδρικοπούλου-Γρ. Καυκαλᾶς, 1976, 14-15.
9. 'Ελ. 'Ανδρικοπούλου-Γρ. Καυκαλᾶς, 1976, 6.
10. 'Ελ. 'Ανδρικοπούλου-Γρ. Καυκαλᾶς, 1976, 8.
11. 'Η παράγρ. Βγ2. στηρίζεται σέ πανεπιστημιακό μάθημα, τοῦ Γ' ἔτους 'Αρχιτεκτόνων τῆς Π.Σ. τοῦ Α.Π.Θ., τοῦ καθ. Α.-Φ. Λαγόπουλου κατά τό ἀκαδημαϊκό ἔτος 1977-78.
12. J. Piaget, 1972, 32, ο οποίος ὀρίζει ὅτι "δομή εἶναι ἕνα σύστημα μετασχηματισμῶν, τό ὅποιο διέπεται ἀπό νόμους (ἄσχετους μέ τίς ἰδιότητες τῶν στοιχείων πού συναποτελοῦν τή δομή) καί τό ὅποιο διατηρεῖται ἢ ἐμπλουτίζεται ἀπό τούς ἴδιους του τούς μετασχηματισμούς,

χωρίς αὐτοῦ νά ξεπερνοῦν τά ὄρια τους ἢ νά προσφεύγουν σέ ἔξωτε-
 ρικά στοιχεῖα. Μέ δύο λόγια, ἡ δομή ἐμπεριέχει τρία χαρακτηρι-
 στικά: τήν ὁλότητα, τό μετασχηματισμό καί τήν αὐτορρύθμιση". Τό δεύτερο
 χαρακτηριστικό τῆς δομῆς συναντᾶται μέ τήν ὀνομασία "μετατρέψιμο",
 βλ. σχ. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1973α, 16.

13. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1973α, 26-27-28-29.
14. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 21-22. Τά χαρακτηριστικά τῆς πολεολογικῆς
 λειτουργίας εἶναι ἡ θέση καί ἡ λειτουργία, πού ἀναφέρονται κυρίως
 στό πολεοδομικό ἐπίπεδο. Ἐπίσης ἡ δομή, ἡ ὀργάνωση, τό μέγεθος καί
 τό κέλυφος, πού ἀφοροῦν τόσο τό πολεοδομικό ὅσο καί τό ἀρχιτεκτο-
 νικό ἐπίπεδο. Εἰδικότερα τό κέλυφος ἀφορᾷ ἀμέσως τά ἐπί μέρους πο-
 λεοδομικά σχέδια ἐφαρμογῆς.
15. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1973α, 24-25, ὅπου φαίνονται οἱ γενικές κατηγορίες
 τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί τά μοναδιαῖα στοιχεῖα τους.
16. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 26.
17. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 25.
18. Ε. Δημητριάδης, 1975, 202-203, ὅπου παρουσιάστηκε μιά πρώτη θεωρη-
 τική προσέγγιση στή διατύπωση αὐτῆς τῆς μεθοδολογίας, στά πλαίσια
 τοῦ πρώτου μετεκπαιδευτικοῦ σεμιναρίου τοῦ Σπουδαστηρίου Πολεοδο-
 μίας, Α.Π.Θ. "Μεθοδολογία καί πολεοδομία-χωροταξία".
19. Ι. Φωτοπούλου-Λαγοπούλου, 1978, 12.

Γ. ΠΗΓΕΣ

---

1. Ἡ ἀνάλυση τῶν ἀπαντήσεων τῶν κατοίκων καθώς καί οἱ σχετικοί πί-
 νακες συμπεριλαμβάνονται στό παράρτημα S , 448-476.

Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΠΕΙΡΟΥ

Δα. Ἀρχαῖα περίοδος (5ος αἰ. π.Χ. - 333 μ.Χ.)

1. Pauly, 1905, 2718-2731, Μ.Ε.Ε., 326-331, Ε.Ε.Λ., 1929, 376-379, Π.Λ.7, 1964, 267-268.
2. Σ. Δάκαρης, 1954α, 679.
3. Σ. Δάκαρης, 1954α, 677, 679, 681. Ἐπίσης τοῦ Ἰδίου, 1954γ, 1063.
4. "Ἐξελληνισμός" ἔχει τήν ἔννοια τῆς σύνδεσης τῶν Μολοσσῶν μέ τόν κλασικό πολιτισμό τῶν νότιων Ἑλλήνων βλ. σχ. Σ. Δάκαρης, 1954α, 682. βλ. ἐπίσης Pauly, 1905, 2722.
5. Ε.Ε.Λ., 1929, 376. Βασιλά οὐ Πύνδαρος, οὐ Θουκυδίδης, οὐ Ξενοφῶν καί οὐ Στράβων, τοποθετοῦσαν τήν Ἠπειρο ἀνάμεσα στά Ἀκροκεραύνια ὄρη (Β) καί τόν Ἀμβρακικό κόλπο (Ν), καθώς καί ἀνάμεσα στό Ἰόνιο πέλαγος (Δ) καί τή Θεσσαλία (Α). Ἐπίσης βλ. σχ. Pauly, 1905, 2718-2719.
6. Pauly, 1905, 2719. Πάντως, ἀπό τά προϊστορικά εὐρήματα τῆς Δωδώνης (κυρίως ἀγγεῖα) εἰκάζει κανεῖς πῶς ὑπῆρχαν κάποια σημεῖα πολιτιστικῆς ἐπαφῆς μεταξύ Ἠπείρου καί Θεσσαλίας, Δ. Εὐαγγελίδης, 1935, 208. "Ἄλλωστε εἶναι γνωστός ἕξι ὄρεινές δίοδοι μεταξύ Ἠπείρου - Θεσσαλίας, πού χρησιμοποιοῦν οἱ κτηνοτρόφοι ὡς σήμερα, Ν. Κοσμάς, 1955, 14.
7. Pauly, 1905, 2720. Ἡ τοπογραφία, κυρίως στά προσχωσιγενή δέλτα ἀρκετῶν ποταμῶν τῆς Ἠπείρου, ἔχει ἀλλοιωθεῖ σημαντικά (π.χ. ἐκβολές Καλαμᾶ), ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Κ. Παπαγεωργίου, 1953, 250-251.
8. Pauly, 1905, 2720.
9. Ὁ Πύνδαρος (Νεμ. IV, 84 ἐξ.) ἀποκαλεῖ τοὺς Ἠπειρῶτες "βουβόται πρῶνες ἐξόχοι" ἐπίσης ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ (De bello civili III, 47) ἐξαύρει τόν πλοῦτο τῆς Ἠπείρου σέ πούμνια. "Ὡς τόν 4ο αἰ. π.Χ οἱ Ἠπειρῶτες ἀναφέρονται ὡς ποιμένες καί γεωργοί πού κατοικοῦσαν σέ χωριά. (Σκύλ. Περίπλ. 28, 30-31-32) βλ. σχ. Pauly, 1905, 2722, 2724, Μ.Ε.Ε., 328-329, Ε.Ε.Λ., 1929, 377, Π.Λ.7, 1964, 267.
10. Pauly, 1905, 2721. N.G.L. Hammond, 1953, 789.
11. Pauly, 1905, 2722.
12. Σ. Δάκαρης, 1954γ, 1062-1063, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ ὅτι ὄστρακα προϊστορικῶν ἀγγείων ἔχουν βρεθεῖ σέ περισσότερες ἀπό τριάντα θέσεις στήν Ἠπειρο. Εἶναι ὁμως ἄγνωστο ἂν αὐτά κατασκευάζονταν στήν Ἠπειρο ἀπό νεολιθικούς ἀνθρώπους ἢ ἡ κατασκευή τους ἔγινε γνωστή

- κατά τήν ἐποχή τοῦ χαλκοῦ. Ἐπίσης, βλ. περισσ. στοῦ Ἰδίου, 1954α, 678. Ὁ Δ.Εὐαγγελίδης, 1935, 209, ὑποστηρίζει ὅτι στή Δωδώνη ἀναπτύχθηκε χωριστό τοπικό ἐργαστήριο (βιοτεχνία), μέ ἐλαφρές τοπικές παραλλαγές, πού ἴσως περιλάμβανε τήν Λευκάδα καί τά Ἰόνια νησιά. Τά ἰδιαίτερα αὐτά γνωρίσματα φέρνουν τήν ἠπειρώτικη κεραμική κοντά στή Θεσσαλία.
13. Γ.Βάνζιος, 1953, 974, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει περιοχές τῆς Ἠπείρου, ὅπου παρατηροῦνται σκωρίες ἀρχαίων ἐκκαμινεύσεων.
Ἐπίσης, βλ. σχ. Μ.Ε.Ε., 328, ὅπου γίνεται λόγος γιά τά μεταλλεῖα ἀργύρου στό Δαμάστιο (Στράβ. Δ., 323).
14. Σ.Δάκαρης, 1954α, 681-682, ὅπου παραθέτει τίς σχετικές πηγές: (Ὀδυσσ. I, 259, XIV, 315 κ.έξ., XIX, 287 κ.έξ. XVI, 425-7, XIV, 334 κ.έξ. καί XIX, 291).
15. Σ.Δάκαρης, 1954β, 819. Βλ. ἐπ. G. Stadtmüller, 1934, 147, ὅπου συσχετίζει τή χωρική διάδοση τῶν νομισματικῶν εὐρημάτων γιά τή γνώση τῶν ἐμπορικῶν δρόμων ἀπό τίς ἐλληνικές παράλλους ἀποικίες τῆς Ἠπείρου πρὸς τό ἐσωτερικό της.
16. Σ.Δάκαρης, 1955, 23-24, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει μιᾶ ἐπιγραφή τοῦ δευτέρου τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. σχετική μέ ψήφισμα τῶν Μολοσσῶν κατά τή διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Νεοπτολέμου, γιοῦ τοῦ Ἀλέξανδρου, τό ὁποῖο ἀφορᾷ τή χορήγηση πολιτικῶν δικαιωμάτων σέ δύο ξένες γυναῖκες.
Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἀναφέρει πιοῦ κάτω γιά μιᾶ ἄλλη λίθινη ἐπιγραφή, πού τή μελέτησε ὁ Δ.Εὐαγγελίδης καί ἀναφέρεται πάλι σέ χορήγηση πολιτικῶν δικαιωμάτων σέ ξένους πολῖτες καί στίς οἰκογένειές τους, καθώς καί στούς ἀπογόνους τους. Ἀκόμα, χορηγοῦνται σ'αὐτούς "γᾶς ἔγκτασις καί ὅσα πάντα τίμια".
17. Σ.Δάκαρης, 1954γ, 1061. Ὑποστηρίζει ὅτι τά ἐρείπια τῆς κοιλάδας καί ἡ ἀκρόπολη τοῦ Γαρδικίου εἶναι ἡ ἀρχαία Πασσαρών, τό πολιτικό καί θρησκευτικό κέντρο τῶν Μολοσσῶν. Ἐπίσης, βλ. σχ. Μ.Ε.Ε., 329.
18. N.G.L. Hammond, 1953, 791.
19. Pauly, 1905, 2722, 2724 ὅπου ὁ θεόπομπος (4ος αἰ. π.Χ.) (Στράβων VII 323) ἀναφέρει 14 ἠπειρώτικες φυλές (ἔθνη), ἀπό τίς ὁποῖες

διέσωσε τὰ ὀνόματα γιὰ τὴν ἐξῆς 13: "Χάονες, Θεσπρωτοί, Κασσωπαῖοι, Μολοσσοί, Ἀτιντάνες, Ὀρέστες, Αἰθίκες, Τυμφαῖοι, Παρωραῖοι, Ἀθαμάνες, Ἀμφύλοχοι, Ἀγραῖοι, Ἀποδωτοί ("Ἀβαντες;)" (βλ. περισσ. γιὰ τὴν κάθε φυλὴν στὰ οἰκεῖα ἄρθρα).

Ὁ Στράβων μετρεῖ μόνο 11 φυλές (ὁ.π., 227). Ἐγίναν διάφορες προσπάθειες γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλῶν. (βλ. ὁ.π., σχ. βιβλιογραφία). Ἐπίσης, βλ. σχ. Μ.Ε.Ε., 326, Π.Λ.7, 1964, 267. Τὰ ἀναφερόμενα αὐτὰ φύλα ἐκτόπισαν τοὺς παλαιότερους ἑλληνικοὺς ἔθως πληθυσμούς, στοὺς ὁποίους ἀνήκαν πιθανῶς οἱ Γραικοὶ καὶ οἱ Σελλοὶ ἢ Ἐλλοὶ καὶ κατοικοῦσαν γύρω ἀπὸ τὴν Δωδώνη. Ἐπίσης, βλ. σχ. Σ.Ξενόπουλος, 1957α, 794-795, ὅπου τοποθετοῦνται γεωγραφικὰ οἱ περιοχὲς ἐκτροπῆς τῶν ἀρχαίων φύλων, π.χ. Χαονία, Μολοσσία, Ἀθαμανία κτλ. Ἐπίσης, δύνονται καὶ πολλὲς βιβλιογραφικὲς πηγές γιὰ τὴν ἀρχαίαν αὐτὴν περιοχὴ. Ἐπίσης, βλ. σχ. K.J.Beloch, 1953, 10-11, περισσ. γιὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἡπειρωτικῶν φύλων, γραμμὴ γλωσσικοῦ ὁρίου κτλ.

20. N.G.L. Hammond, 1953, 790, ὅπου ἀναφέρει τὴν περιγραφή ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐπίσης, τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τοῦ ὄροπεδίου τῶν Ἰωνικῶν, ἀπὸ ὅπου ξεκίνοῦν ριπιδωτὰ ὄδικες ἀρτηρίες μεγάλης στρατηγικῆς σημασίας, ἐπισημαίνει ὁ Σ.Δάκαρης, 1952, 553 ὑπ. 46.

21. Pauly, 1905, 2723, 2726.

22. Συμφωνοῦν μετὰ τὴν ἀποψη αὐτῆν οἱ ἡπειρωτῆες εἶχαν στενοτάτη συγγένεια μετὰ τοὺς πληθυσμούς τῆς ΝΑ Ἰταλίας, καθὼς καὶ μετὰ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνανούς. Ἡ ἀποψη αὐτὴ στηρίχθηκε ἐπὶ τὴν ὑπαρξὴ ὀρισμένων τοπωνυμίων ἐν περιοχῇ καὶ βρίσκονται ἐπὶ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Ἀδριατικῆς. Ἐπίσης, βλ. σχ. βιβλιογραφία. Π.Λ.7, 1964, 267. Ἐπίσης βλ. περισσ. Pauly, 1905, 2719, 2722, 2724.

23. K.J. Beloch, 1953, 5-6-7-8-9-10, ὅπου τεκμηριώνει συστηματικὰ τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἡπειρωτικῶν φύλων. Ἐπίσης, βλ. σχ. Σ.Δάκαρης, 1954α, 675-683, ὅπου ὑποστηρίζει συστηματικὰ τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἀρχαίων ἡπειρωτικῶν μετὰ βάση τὰ τοπωνύμια, τὰ σχήματα καὶ τὸ γραπτὸ ρυθμὸν τῶν χειροποικίτων ἀγγείων καὶ βρίσκονται ἐπὶ

- ὄλη τήν Ἡπειρο, τόν τρόπο ταφῆς καί ἐναπόθεσης τῶν κτερισμάτων, καθώς καί ἀπό ἄλλες ἐνδείξεις ἀπό τίς πιό ἀπλές ὡς τίς συνθετότερες πού ἀφοροῦν τήν ἐκδήλωση τοῦ ἀρχαῖου πολιτισμοῦ τους.
24. Ἐννοεῖται βέβαια ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτή δέν ἦταν ἐγχώριο ἰδίωμα, ἀλλά ἡ κορινθιακή διάλεκτος πού μιλοῦσαν στήν Ἀμβρακία, Λευκάδα καί Κέρκυρα, ἡ Δωρική δηλαδή "κοινή", στήν ὁποία προστέθηκαν πολλά στοιχεῖα τῆς ἐγχώριας διαλέκτου. βλ. σχ. K.J. Beloch, 1953, 6.
25. Pauly, 1905, 2722.
26. M.E.E., 329. Ἐπίσης, βλ. σχ. Pauly, 1905, 2724-2725.
27. Σ. Ξενόπουλος, 1957α, 793, ὅπου στό κεφ. θ' ἀναφέρει: "περὶ τῶν βασιλευσάντων ἐν Ἠπειρῷ πρὶν τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως". Παράλληλα στά σχόλια ἀναφέρονται πολλές πληροφορίες γιά τήν ἀρχαία ἱστορία τῆς Ἠπειροῦ καί παραθέτονται πολλές βιβλιογραφικές πηγές.
28. Pauly, 1905, 2725. Ἐπίσης οἱ Χάονες εἶχαν καταργήσει ἀπό νωρίς τή βασιλεία καί κυβερνοῦνταν ἀριστοκρατικά μέ ἐπικεφαλῆς ἐτήσιους προστάτες ἀπό βασιλικό γένος. Ἀβασύλευτοι ἐπίσης ἦταν καί οἱ Θεσπρωτοί (Θουκ. II, 80, 5)· βλ. σχ. M.E.E., 329.
29. Pauly, 1905, 2725, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἤδη πρὶν ἀπό τή βασιλεία τοῦ θαρῦπα ὑφίσταται ὁ θεσμός τοῦ προστάτη στοὺς Χάονες. Ἐπίσης βλ. σχ. M.E.E., 329.
30. Ἀπό τίς ἡπειρώτικες ἐπιγραφές πού διασώθηκαν καί εἶναι σχεδόν τὰ ἀποκλειστικά κριτήρια γιά τήν ὕπαρξη τῆς ἡπειρώτικης ὁμοσπονδίας καί καμιά δέν εἶναι παλαιότερη ἀπό τό γύρισμα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. πρὶν τόν 3ο αἰ. π.Χ. (π.χ. Καραπάνος Δωδώνη 48)· βλ. σχ. Pauly, 1905, 2726-2727, 2729 καί Π.Λ.7, 1964, 268. Ἐπίσης τό ὁμοσπονδιακό αὐτό πολίτευμα χαρακτηρίζεται ἀπό μιά ἐξίσωση τοῦ κυρίαρχου ὡς τότε φύλου τῶν Μολοσσῶν μέ τά φύλα τῶν Χαόνων καί Θεσπρωτῶν. "Ἄλλωστε, γι' αὐτό φαίνεται ὅτι τό πολιτικό κέντρο τῆς νέας ὁμοσπονδίας ἦταν ἡ Φοινύκη, "τό κοινόν τῶν Ἠπειρωτῶν τῶν περὶ Φοινύκην"· βλ. σχ. βιβλιογραφία Paulys, ὁ.π., 2729. (Dittenberger Syll.².291, Πολύβιος XVI 27,4. XXXII 21,2. II 8,4. Λύβιος XXIX 12;).
- Ἐπίσης ἀπό τίς ἐπιγραφές ἔχουμε πληροφορίες γιά τή θεμελίωση,

- τή διοίκηση, τὶς σχέσεις καὶ ἄλλες λεπτομέρειες τῆς ἠπειρώτικης ὁμοσπονδίας· βλ. σχ. Pauly, 1905, 2725-2726-2727, 2729-2730.
31. Π.Λ.5, 1964, 937-938-939-940.
32. Τὶς ἀνασκαφές τοῦ Κ. Καραπάνου (1875-76) τὶς συνέχισε γιὰ λίγο διάστημα ὁ καθηγητὴς Γ. Σωτηριάδης (1921) καὶ ἀργότερα (1928-35) ὁ καθηγητὴς Δ. Εὐαγγελίδης, ὁ ὁποῖος, ὕστερα ἀπὸ μακρὰ διακοπή, ἄρχισε ξανά τὴν ἔρευνα (1952-59) μαζί μέ τόν τότε ἔφορο ἀρχαιοτήτων Σ. Δάκαρη. Π.Λ. 5, 938. Ἐπίσης, βλ. περισσ. Σ. Δάκαρης, 1955, 21-27. Ἐπίσης, βλ. σχ. βιβλιογραφία γιὰ τὴ Δωδώνη, Π.Λ. 5, μετὰ τὴ σ. 994, III.
33. Τὸ ἱερό μαντεῖο ὀνομάζεται ἀπὸ τόν Πολύβιο "ἱερά οἶκος" (Δ' 67, 3), ἔφερε τὰ γνωρίσματα τῆς χθόνιας λατρείας καὶ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἕναν ἀπλό ναό μέ στωϊκό περίβολο πού περιλάμβανε τὰ ἱερότατα σύμβολα τῆς λατρείας, δηλαδή τὸ "μέγαρον" (= χάσμα γῆς), ὅπου ρύπτονταν χοῦροι πρὸς θυσία γιὰ τὴ χθόνια θεότητα, τὴν "Ναῦαν" πηγή καὶ τὴ μαντική δρύ, καθώς καὶ ἄλλα σύμβολα· βλ. σχ. Π.Λ.5, 938. Ἐπίσης βλ. περισσ. Σ. Δάκαρης 1955, 24-25 γιὰ τὸ μαντεῖο τῆς Δωδώνης.
- Ἡ τυπικὴ σχεδόν παρουσία πηγῆς καὶ βαλανιδιάς ἢ πλατάνου στά κέντρα τῶν μικρῶν ἠπειρώτικων οἰκισμῶν ἴσως συσχετίζεται μέ τὴ μαντικὴ πηγή καὶ τὴν προφητικὴ βαλανιδιά.
34. Μόνο κατὰ τὴν ἔναρξη τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ὁ Πύρρος εἰσήγαγε νέα λατρεία στό ἱερό τῆς Δωδώνης, σχετιζόμενη μέ τὶς γενεαλογικὲς παραδόσεις τῶν Μολοσσῶν. Π.Λ. 5, 938.
35. Κοντὰ στήν ἱερὴ δρύ κατοικοῦσαν σέ καλύβες οἱ "ὑποφῆται" τοῦ Δία, οἱ Σελλοὺ ('Ιλ. Π 235 κ.έξ.), πού διατηροῦσαν τὴν πανάρχαια λατρευτικὴ συνήθεια νά κοιμοῦνται καταγῆς (χαμαλεῦναι) καὶ νά μή "νύπτουν τὰ πόδια τους" (ἀνιπτόποδες), στοιχεῖα πού μαρτυροῦν ἐπίσης τὴ χθόνια προέλευση τῆς λατρείας, Π.Λ.5, 938.
36. Σ. Δάκαρης, 1954α, 683. Ἐπίσης, ὁ ἕδιος παρατηρεῖ, σχετικὰ μέ τὴ συντηρητικότητά στήν παράδοση τῶν ἠπειρωτῶν, πὼς ἀκόμη ὡς σήμερα (1954) κρεμοῦν χαυλιόδοντες ἀγριοχούρων στά ἄλογα γιὰ νά

- τά προφυλάξουν από τό κακό, παράδοση πού ξεκινᾶ από τούς νεολιθικούς χρόνους. Ἐπίσης, ἡ ἔντονη συντηρητικότητα τοῦ πολιτισμοῦ τους φαίνεται από στοιχεῖα τῆς νεολιθικῆς περιόδου καί τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ πού διατηρήθηκαν ἐπίμονα ὡς τούς ἱστορικούς χρόνους. Στόν 4ο αἰ. π.Χ. παράλληλα μέ τή χρήση τοῦ τροχοῦ γιά τήν κατασκευή τῶν ἀγγείων, κατασκευάζονταν καί χειροποίητα. Σ. Δάκαρης, 1954γ, 1064-1065.
37. Τήν ἔρευνα γιά τίς ἀρχαῖες πόλεις τῆς Ἠπείρου τήν προώθησε σημαντικά ἡ ἀξιόλογη μελέτη τοῦ N.G.L. Hammond, Epirus, 1967.
38. Pauly, 1905, 2721-2722. Ἐπίσης, βλ. N.G.L. Hammond, 1953, 792.
39. N.G.L. Hammond, 1953, 791-792.
40. Σ. Δάκαρης, 1954γ, 1064, ὅπου ἀναφέρει γιά τήν κατασκευή τῶν πολυγωνικῶν τειχῶν τῆς Καστρίτσας, πού εἶναι ἀρχαιότερη ἀπό τά μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἐπίσης, γιά τίς ὀχυρώσεις τῶν ἀρχαίων ἠπειρώτικων πόλεων βλ. σχ. N.G.L. Hammond, 1967, πύν. 1-2-3-4, 6-7-8-9-10, 12-13-14-15-16-17 (μετά τή σ. 744) ὅπου ἀπεικονίζονται σέ τοπογραφικά σκαριφήματα γνωστές πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου.
41. Ὅπως εἶναι ἡ Ἄρτα, οἱ Ρωγοῦ, τό Λέλοβο, ἡ Καμαρίνα, ἡ Γκούμανη, τό Βουθρωτό, ἡ Χειμάρρα κτλ. βλ. σχ. N.G.L. Hammond, 1953, 792.
42. Ὅπως εἶναι ἡ Καστρίτσα, τό Γαρδύκι, ἡ Γκιρύμπιανη, ἡ Δωδώνη, ἡ Παραμυθιά, τό Δολιανά, τό Σκαμνέλι κτλ. βλ. σχ. N.G.L. Hammond, 1953, 792.
43. Σ. Δάκαρης, (1971β), 27-28-29-30-31-32-33-34-35-36, καθώς καί τά σχ. 5-6-7-8, ὅπου φαίνονται τό γενικό πολεοδομικό σχέδιο τῆς πόλης (5) καί πολεοδομικές λεπτομέρειες τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς (6), τοῦ Πρυτανείου (7) καί τοῦ μεγάλου θεάτρου (8) τῆς Κασσώπης.
44. Σ. Δάκαρης, 1954γ, 1059-1060, ὅπου παρουσιάζεται ἡ ἀνασκαφή πού ἀφορᾶ τόν ἰωνικό πρόστυλο περίπτερο ναό καί τήν πλατεία του, στήν κοιλάδα τοῦ Ροδοτοβιοῦ. Ἐπίσης, βλ. σχ. Π.Λ.5., 938-939, πού ἀναφέρονται στά εὐρήματα τῶν ἱερῶν χώρων τῆς Δωδώνης καθώς καί τό σχέδ. 1 καί εἰκ. 3-4-5-6.
45. Σ. Δάκαρης, 1954γ, 1061, σχετικά μέ τίς θέσεις τοῦ οἰκισμοῦ (κοιλάδα), τοῦ ἱεροῦ (δυτ. πρόποδες τῆς λοφοσειρᾶς) καί τῆς ἀκρόπο-

λης (κορυφή) τῆς Πασσαρῶνος. Ἐπίσης, Π.Λ.5, 937 γιά τή θέση τῆς ἀκρόπολης καί τῶν ἱερῶν χώρων τῆς Δωδώνης (σχέδ.1).

46. Σ.Δάκαρης, 1955, 22, ὅπου ἀναφέρεται στίς διαδοχικές κατασκευές ναοῦ πού παρατήρησε στίς ἀνασκαφές τῆς Δωδώνης.

47. N.G.L.Hammond, 1953, 792, ὅπου ἀναφέρει ὅτι τά σπίτια ἦταν διώροφα, ὕψους περίπου 5 μέτρων μέ ἐσωτερική αὐλή καί δύο πόρτες. Οἱ τοῖχοι ἀποτελοῦνταν ἀπό ἰσοδομική ξηρολιθιά, κομμένη μέ μεγάλη τέχνη. Γενικά, παρατηρεῖ ὅτι ἦταν μεγαλύτερα καί καλύτερα κατασκευασμένα ἀπό τά σημερινά σπίτια.

48. βλ. σχ. Ε.Ε.Λ., 1929, 378-379. Ἐπίσης, Μ.Ε.Ε., 330-331, ὅπου παρατίθεται ἀναλυτική βιβλιογραφία. Ἐπίσης Π.Λ.7, 268, καί Π.Λ.6, 309.

49. Σ.Δάκαρης, 1952, 553 ὑπ.45, ὅπου ἀναφέρεται τό σχετικό χωρίο, Στράβων, Ζ, 7,9-10: "Ὅμως ἡγάδρει ἦτε Ἡπειρος πᾶσα καί ἡ Ἰλλυρία· νῦν δέ τά πολλά μέν ἐρημια κατέχει, τά δ' οἰκούμενα κωμηδόν καί ἐν ἐρειπίοις λείπεται".

50. R.J. Forbes, 1964, 125, 145. Ἐπίσης βλ. σχ. N.G.L.Hammond, 1967, 700, χάρτης 18, ὅπου φαίνεται ἡ πορεία τῶν δύο ρωμαϊκῶν στρατιωτικῶν δρόμων ἀπό τή Νικόπολη πρός τήν Ἀπολλωνία.

51. G.Stadt Müller, 1934, 145, 147, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ συσχέτιση τῶν ρωμαϊκῶν στρατιωτικῶν δρόμων, μέ τήν ὕπαρξη κατά μῆκος τους πολυάριθμῶν ἀρχαίων οἰκήσεων. Ἐπίσης, βλ. σχ. K.Miller, 1916, 561, 563, χάρτες 179-180, ὅπου φαίνονται οἱ διαδρομές τῶν δύο ρωμαϊκῶν δρόμων τῆς Ἡπείρου καί συσχετίζονται μέ τό ὑπόλοιπο ὁδικό δίκτυο τῆς τότε Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδας.

Δβ. Μεσαιωνική περίοδος (4ος αἰ. μ.Χ. - 1431 μ.Χ.).

52. Ε.Ε.Λ, 1929, 379 καὶ Π.Λ., τ. 7, 268-269-270 καὶ Μ.Ε.Ε., 331-332-333-334-335-336 μετὰ ἀκολουθεῖ βιβλιογραφία γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ Ἠπειρο.
53. Ἀκολουθοῦμε τὴ διαίρεση τῶν ἱστορικῶν μεσαιωνικῶν περιόδων, ὅπως προτείνεται στὸ σχετικὸ κεφ. βλ. Μ.Ε.Ε., 331.
54. Σημαντικότετη ἱστορικὴ πηγὴ γιὰ τὴν Ἠπειρο κατὰ τοὺς Ἰουστιανέους χρόνους, ἀποτελεῖ ἡ "Notitia dignitatum utriusque Imperii". βλ. σχ. Μ.Ε.Ε., 331.
55. Ἐπίσης, σπουδαιότετη πηγὴ γιὰ τὴς ἀρχές τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. στὴν Ἠπειρο, ἀποτελεῖ ὁ "Συνέκδημος" τοῦ Ἱεροκλέους, πού συντάχθηκε μετὰ τῶν ἐτῶν 527-528 μ.Χ.. Ἐκεῖ δύνονται πληροφορίες γιὰ 12 πόλεις τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου. Τὴ σημαντικότετη αὐτὴ πηγὴ γιὰ τὴ γεωγραφία τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, σέ μίᾳ ἐποχῇ πού οἱ ἱστορικὲς εἰδήσεις εἶναι πενιχρότατες, τὴν ἀμφισβήτησε ὁ Φαλμεράουερ. Ἀλλὰ ὁ Σ. Δάκαρης, 1952, 542-543-544-545, τεκμηριώνει τὴν ἄποψη ὅτι τὸ δρομολόγιό τοῦ Συνέκδημου ἀκολουθεῖ συγκεκριμένη κατεύθυνση μὲ ὑπαρκτὲς πόλεις καὶ δὲν ἀποκλείεται βέβαια νὰ εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Ἱεροκλῆς βοηθητικὰ ἀπὸ παλαιότερους καταλόγους λαθεμένες χειρόγραφες παραδόσεις γιὰ τὰ ὀνόματα κάποιων πόλεων. Μ.Ε.Ε., 331.
56. Ἐπίσης γιὰ τὴ γεωγραφικὴ κατάσταση τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸν 6ο αἰ. μ.Χ., καθὼς καὶ γιὰ τὴς ὀχυρώσεις τῶν πόλεων μᾶς πληροφορεῖ ὁ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς Προκόπιος (περὶ Κτισμάτων IV, 1, 37-41). Γιὰ πολλές ὅμως ἀπὸ τὴς πόλεις πού ἀναφέρει δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀναγνώριση. Ἐπίσης, μνημονεύει καὶ πάρα πολλὰ κάστρα. Μ.Ε.Ε., 331 καὶ Σ. Δάκαρης, 1952, 538.
57. Π. Χρήστου, 1952, 119, ὅπου τοποθετεῖ τὴ Φωτικὴ στὴ Λαμποβήθρα τῆς Θεσπρωτίας, 4 χλμ. ΒΔ τῆς Παραμυθιάς. "Ὅταν ἡ Νικόπολη καταστράφηκε τὸ 929 μ.Χ. ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἡ ἔδρα τῆς διοικήσεως τῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου μεταφέρθηκε στὴ Φωτικὴ, γι' αὐτὸ καὶ ὀλόκληρη ἡ Ἠπειρος ὀνομαζόταν "Φωτικὴ". Ἡ Φωτικὴ ἀπὸ τὸ 13ο αἰ. μ.Χ. πιθανῶς παράκμασε ἢ καταστράφηκε καὶ τότε μετατέθηκε ἡ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς στὴ Βελᾶ· βλέπε ἐπίσης καὶ περιγραφή τῆς πόλης ἀπὸ ἕνα θεολογικὸ ἔργο, ὅ.π., 120.

58. Συνοπτικά αναφέρουμε τούς ἑξῆς ξένους ἐπιδρομεῖς στήν Ἠπειρο κατά τήν ἀχιλιετία μ.Χ. : Γότθους (395 μ.Χ.), Οὐννους (447 μ.Χ.) Ὀστρογότθους (473 μ.Χ.), Βάνδαλους (475 μ.Χ.), Ὀστρογότθους (480-490 μ.Χ.), Οὐννους (529 μ.Χ.), Βουλγάρους (487, 523, 529, 548 μ.Χ.), Χαζάρους (567 μ.Χ.), Ἀβάρους (567 - 579 μ.Χ.), Σλάβους (γύρω στά 700 μ.Χ.), πού ἐγκαταστάθηκαν στήν ὄρεινή χώρα Θεσσαλίας-Ἠπείρου, Σαρακηνοῦς πειρατές στά παράλια (877-950 μ.Χ.), Βουλγάρους (929, 975, 1034 καί 1040 μ.Χ.), Οὐζους Σέρβους (1059 μ.Χ.), Σλάβους Χωροβάτες (1071 μ.Χ.), Νορμανδούς (1081-1185 μ.Χ.). Ἐπίσης, μεγάλοι σεισμοί καί πείνα ἔγιναν στά χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁπότε πέθαναν χιλιάδες ἄνθρωποι καί ἀφαιρέστηκαν ὀλόκληρες πόλεις· βλ. σχ. Σ.Ξενόπουλος, 1957β, 549 ὑπ. 71.
59. Μ.Ε.Ε., 333 καί ὁ.π., ὑπ. 58.
60. Συνοπτικά αναφέρουμε τίς ἑξῆς νορμανδικές ἐπιδρομές στήν Ἠπειρο. Τοῦ Ροβέρτου Γυῖσκάρδου (1081 καί 1084 μ.Χ.), τοῦ Βοημούνδου (γιοῦ τοῦ Γυῖσκάρδου 1107 μ.Χ.), τοῦ Ρογήρου Β' (1147 μ.Χ.), τοῦ Γουλιέλμου Β' (1185 μ.Χ.)· βλ. σχ. Μ.Ε.Ε., 333-334.
61. Μ.Ε.Ε., 334-335-336, καί Π.Α. 7, 269-270 καί Ε.Ε.Λ., 1929, 379-380· βλ. περὶ σσ. Σ.Ξενόπουλος, 1957β, 851-858, ὅπου στό κεφ. Γ' "περὶ τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου" περιλαμβάνονται διευκρινιστικές ὑποσημειώσεις γιά τό Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου ἀπό τό Γ. Τσούτσινο.
62. Μ.Ε.Ε., 336-337, καί Π.Α. 7, 270 καί Ε.Ε.Λ., 1929, 380-381.
63. Ὁ κόμης τῆς Κεφαλληνίας Κάρολος Α' Τόκκος στήν ἀρχή συνδεόταν μέ φεουδαλικό δεσμό μέ τόν ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας· βλ. σχ. Ι.Κ. Βογιατζίδης, 1926, 75.
64. Ἀπό βυζαντινό ἀνεκίγγραφο πανηγυρικό, πού γράφηκε μεταξύ τῶν ἐτῶν 1427-1446 καί δημοσίεψε ὁ Ι.Κ. Βογιατζίδης, 71-80, προκύπτουν στοιχεῖα γιά τήν ἐθνολογική κατάσταση τῶν ἡπειρώτικων χωρῶν, κατά τό διάστημα τῆς ἐξουσίας τοῦ Καρόλου Α'. Ἀπό τήν πηγή αὐτή προκύπτει ὅτι οἱ πόλεις γενικά, παράλια καί μεσόγειες, ἦταν ὄχυρωμένες καί κατοικοῦνταν ἀπό ἀμιγῆ ἑλληνικό πληθυσμό, ἐνῶ στήν ὕψαιθρο κυριαρχοῦσαν οἱ Ἀλβανοί, οἱ Σέρβοι καί οἱ Βλάχοι· βλ. σχ. τῆ δημοσιευμένη νέα βυζαντινή πηγή, Ι.Κ. Βογιατζίδης, 1926, 79-80.
65. Γ. Κονιδάρης, 1953, 471.

Δγ. Ὀθωμανική περίοδος (1431-1881 (1913))

66. Γιά τά βασιικά ἱστορικά σημεῖα βλ.σχ. Μ.Ε.Ε., 337-338-339-340 καί Ε.Ε.Λ., 381-382-383 καί Π.Λ. 7, 270-271-272-273.
67. Βλ. περισσ. Κ. Ἀμαντος, 1930, 197-210. Ἐπίσης, περιέχεται ὁ ὀρισμός ὅπως τόν ἀντέγραψε ὁ συγγραφέας ἀπό τό Σιναῦτικό Κώδικα 1208 (φ. 193^β), ὀ.π., 208. Ἐπίσης τόν ὀρισμό τοῦ Σινάν Πασᾶ σέ μετάφραση ἀπό τήν τουρκική κοινοποίηση πρὸς τοὺς πολιορκημένους Ἰωαννίτες τόν ἀναφέρει ὁ Π. Α. Ἀραβαντινός, 1857, 315-316-317. Ὁ ὀρισμός τοῦ Σινάν Πασᾶ ἐξασφάλιζε πολὺτιμα προνόμια στοὺς Ἰωαννίτες, τά ὁποῖα βέβαια δέν ἐφαρμόζονταν πάντοτε. Ἡ ἐφαρμογή ἐξαρτιόταν ἀπό τὰ μέσα πού διέθεταν οἱ Ἰωαννίτες στήν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλά οἱ πολιτικές παραχωρήσεις τοῦ Μουράτ Β' διὰ τοῦ Σινάν Πασᾶ καί τοῦ Μεχμέτ Β' ὑπῆρξαν ἡ ἀφειτηρία σειρᾶς ὀρισμῶν ἢ ἀχτναμέδων εὐνοϊκῶν γιά τοὺς Χριστιανούς (π.χ. οἱ Κυκλάδες, ἡ Χίος, ἡ Μανη, ἡ Ἀθήνα, ἡ Χαλκιδική κτλ. εὐτύχησαν γιά διάφορους λόγους νά πάρουν προνομιακοὺς ὀρισμούς).
68. Δ. Σαλαμάγκας, 1959γ, 315.
69. Κατά τό 1319 ὁ Συργιάννης πού διοικοῦσε τά βυζαντινά στρατεύματα στήν Ἠπειρο, γιά νά πείσει τοὺς Ἰωαννίτες νά ὑποταχτοῦν στόν Αὐτοκράτορα, τοὺς ὑποσχέθηκε ὅρους πού περιλήφθηκαν στό χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρόνικου Α' Παλαιολόγου. Μέ τοὺς ὅρους αὐτοὺς ἀναγνωρίζονταν τά ὑπερβολικά αἰτήματα τῶν "δυνατῶν" καί τῆς ἐκκλησίας καί δέ δινόταν σημασία στοὺς δουλοπαροῦκους πού δούλευαν σέ ἐκκλησιαστικά ἢ ἄλλα μεγάλα κτήματα· βλ. περισσ. Κ. Ἀμαντος, 1930, 206-207.
70. Μ.Ε.Ε., 337. Ἐπίσης, βλ.σχ. Π. Α. Ἀραβαντινός, 1856, 194, ὑπ. 2, ὅπου ὀνομάζει "Κεφαλάδες" τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἔνοπλων τμημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ πού παρέμεινε στά ὀρεινά διαμερίσματα τῆς χώρας καί μετά τήν κατάκτηση ἀπό τοὺς Τούρκους (δηλ. τοὺς Καπεταναίους).
71. Οἱ "Σπαχίδες ἢ Σιπαχίδες ἢ Σπα(χ)ῆδες" (στά τουρκικά "Σιπάχ" = ἱππέας) ἦταν τιμαριοῦχοι πού ἡ ὀθωμανική κυβέρνηση τοὺς χορηγοῦσε τό δικαίωμα νά νέμονται ἰσόβια τῆ δεκάτη ὀρισμένων δημόσιων γαιῶν, ὑποχρεωμένοι νά ὑπηρετοῦν αὐτοπροσώπως στό στρατό σέ περίπτωση ἀνάγκης καί νά χορηγοῦν ὀρισμένο ἀριθμό ὀπλιτῶν. Κάτοχος ἢ καλλιεργητής γαιῶν πού ἀνήκαν σέ "σιπαχιλίκι" δέν μποροῦσε οὔτε νά τίς ἐκποιήσει οὔτε νά τίς μεταβιβάσει χωρὶς τήν ἄδεια τοῦ Σιπαχῆ, πού νεμόταν τῆ δεκά-

τη τῶν γαιῶν, δηλαδή ἐκπροσωποῦσε τό Σουλτάνο. Στήν "Ἡπειρο οἱ περισσότεροι Σπαχήδες ἦταν ἐξισλαμισμένοι Χριστιανοί" βλ. σχ. Σπ. Ἀραβαντινός, 1895, 46 ὑπ. 1.

Στήν "Ἡπειρο ὁ φόρος τῆς δεκάτης πού ἔπαιρναν οἱ Σπαχήδες ὀνομαζόταν "κεσίμι" ἢ "κέσημ" καί κάθε Σπαής εἶχε ἰδιαίτερη σφραγίδα πού τή χρησιμοποιοῦσε ὅταν χορηγοῦσε ἐξοφλητικές ἀποδείξεις" βλ. σχ. πωλητήρια ἔγγραφα τοῦ 1788, Κ. Λαζαρίδης, 1952α, 11. Ἐπίσης, βλ. σχ. Β. Πατσέλης, 1952, 789-790, γιά τό θεσμό καί τά προνόμια τῶν Τούρκων Σπαχήδων στήν "Ἡπειρο. Ὁ θεσμός τῶν Σπαχήδων καταργήθηκε ὅταν εἰσάχτηκε στήν Τουρκία ἡ νεώτερη ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ. Τό ἔργο τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν Σπαχήδων στήν "Ἡπειρο τό ὀλοκλήρωσε ὁ Μουχαμέτ Ρεσίτ Πασάς γύρω στά 1846" βλ. σχ. Β. Πατσέλης, 1953, 30.

72. Οἱ διαφορές μεταξύ μικρεμπόρων, τεχνιτῶν καί γεωργῶν ἐκδικάζονταν ἀπό τή δικαστική ἀρχή τῆς Μητροπόλεως μέ βάση τό Βυζαντινό Δίκαιο καί τίς καθιερωμένες τοπικές συνήθειες.

Σημαντικό ὄπλο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἦταν ὁ "ἐξεκκλησιασμός" καί κυρίως ὁ ἀφορισμός, πού συνοδεύεσταν καί ἀπό ἄλλες, κοινωνικο-οικονομικές κυρώσεις (π.χ. δέ χαροτοῦσαν ἕναν ἀφορισμένο καί οὔτε συνεργάζονταν μαζί του ἐμπορικά)· βλ. περισσ. Π. Ἀραβαντινός, 1857, 257 - 258. Ἐπίσης, βλ. περισσ. γιά τίς θρησκευτικές συσσωματώσεις κατά τήν Τουρκοκρατία, Ν. Πανταζόπουλος, 1958, 13.

73. Ἡ κοινωνική διαφοροποίηση, ἡ διατήρηση τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων καθώς καί τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν (τιμάρια), γιά τά Ἰωάννινα διατυπώνονται μέ σαφήνεια στόν ὀρισμό τοῦ Σινάν Πασᾶ· βλ. σχ. Κ. Ἀμαντος, 1930, 208.

74. Π. Ἀραβαντινός, 1856, 194-195, ὅπου ἀναφέρει ὅτι κατά τή διάρκεια πού ἦταν Μέγας Βεζύρης ὁ Ἰμπραήμ Πασάς (1529-1565) ἐκδόθηκε φερμάνι πού διαίροῦσε τήν "Ἀρκτική" Ἑλλάδα σέ 15 χῶρες καί στήν καθεμία ἀναγνωρίζονταν γιά ἐπιτόπια ἀρχή ἕνας ὀπλαρχηγός (Καπετάνος) Χριστιανός, γιά νά περιφρουρεῖ τήν περιοχή του. Αὐτή ἡ τοπική ἀρχή ὑπαγόταν στήν κοντινότερη Σατραπεῖα ἢ διοίκηση. Στήν "Ἡπειρο καί τήν Αἰτωλοακαρνανία ἀναγνωρίστηκαν οἱ ἐξῆς τοπικές ἀρχές ἢ Καπετανάτα: "Τό Μαλακάσι, τό Τσουμέρκον, τό Ξηρόμερον, τό Λοιδορῆκι καί τό Βενετικόν". Ἐπίσης γιά τήν ὀργάνωση τῶν στρατιωτικῶν συσσωματώσεων (καπετανάτα, ἄρματολούς καί κλέ-

φτες κτλ.) βλ. περισσ. N. Πανταζόπουλος, 1958, 16-17-18.

75. M. Δένδιας, 1953, 469, αναφέρει ότι στο βυζαντινό διοικητικό σύστημα δεν υπήρχαν γενικές αρχές αυτοδιοικήσεως όπως τις έννοοῦμε σήμερα, αλλά "τοπικά προνόμια" και "τοπικά ἐλευθερία", που ποικίλλουν κατά πόλεις. Σχετικά με τους ἀγροτικούς συνοικισμούς που συναντῶνται με διάφορη ὀνομασία (π.χ. "κῆμη, χωρίον, ἀγρίδιον, μετόχιον, ἐμπόριον, πρόνοια", κτλ.) παρουσιάζει τις διαφορές ως πρὸς τὴ διοίκησή τους ἀπὸ ἄποψη τοπικῶν ἐλευθεριῶν, ὥστε νὰ τοὺς διακρίνει σὲ αὐτοδιοικούμενους καὶ ὄχι. Ἐπίσης, βλ. σχ. M.E.E., 340, ὅπου οἱ Τοῦρκοι παρεῦχαν εἰδικὰ προνόμια γιὰ ἀμοιβὴ ἐξαιρετικῶν ὑπηρεσιῶν που κατοχυρώθηκαν με φερμάνια ἢ καὶ διαφορετικά. Στὴν Ἠπειρο τέτοιες εὐνοούμενες περιοχὲς ἦταν οἱ ἐξῆς: τὰ Ἰωάννινα, τὸ Ζαγόρι, τὰ Βλαχοχώρια τῆς Πύνδου, τὸ Μέτσοβο, τὰ Σουλιωτοχώρια κτλ.
76. I.E.E., 1975, 153-154-155.
77. Στὴς 8 Σεπτεμβρίου 1612 ἀποφασίστηκε, στὴν Κούκη τῆς Ἀλβανίας σὲ γενικὴ συνέλευση κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων, ἡ ἐπανάσταση τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὴν ἀνάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Ὁ ἑβδομηντάρχρονος ἀρχιερεὺς Τρύκης Διονύσιος που ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους "Σηυλόσοφος", με ὀχτακόσιους περίπου νέους ἄντρες κατέλαβε τὰ Ἰωάννινα τὴ νύχτα τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1612 καὶ ἔβαλε φωτιὰ σὲ δημόσια οἰκῆματα. Ἡ στάση κατεστάλη καὶ οἱ Ἰσραηλίτες, κατέδωσαν τὸ Διονύσιο σὲς ἀρχές, που τὸν ἔγδαραν ζωντανό. Τὸ δέρμα του τὸ γέμισαν με ἄχυρα καὶ τὸ ἔστειλαν σὲ Σουλτάνο που με ἐντολὴ του τὸ γύριζαν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη γιὰ παραδειγματισμό. βλ. σχ., M.E.E., 337.
78. Π. Ἀραβαντινός, 1856, 226-227, ὅπου αναφέρει ὅτι οἱ Ἠπειρῶτες Σπαχήδες, που στὴν πλειοψηφία ἦταν Χριστιανοί, ὅταν ἀναχωροῦσαν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα γιὰ ἐκστρατεῖες, εἶχαν ὑψωμένη τὴ χριστιανικὴ σημαία, τὴν ὁποία στά ὄρια τῆς Ἠπείρου τὴν τύλιγαν καὶ ἄνοιγαν τὴν ὀθωμανικὴ. Σὲ μιὰ μάχη με τοὺς Πέρσες, πάνω στὸν ἐνθουσιασμό τους ἄνοιξαν τὴ θρησκευτικὴ σημαία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσουν, προκάλεσαν ὅμως τὸ φθόνο τῶν

Τούρκων στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι τοὺς κατήγγειλαν στό Διβάνι, πού ἀποφάσισε νά μήν μπορεῖ κανείς πλέον Χριστιανός τῆς Ἡπείρου νά νέμεται τά δικαιώματα δεκάτων, ἂν δέν ἐξισλαμιστεῖ (1635).

79. Κ.Δ.Μέρτζιος, 1936, 294.
80. Α.Ε. Βακαλόπουλος, 1969, 349-350-351-352-353-354-355. Ἐπίσης βλ. καί χάρτη 9, ὅπου φαίνονται οἱ κύριοι δρόμοι μετανάστευσης τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Οὐγγαρία, Αὐστρία, Βλαχία καί Μολδαβία, οἱ ὅποιοι ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη.
81. Κ.Δ.Μέρτζιος, 1935, 183. ὅπου στό δρομοδείκτη μέ ἀριθμό 1829584 περιέχονται σημαντικότερες πληροφορίες γιὰ τὰ δρομολογια τῶν Καραβανιῶν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα πρὸς Βιτώλια, Λάρισα, Σκόδρα, Σαγιάδα, Αὐλώνα κτλ., οἱ ὅποιοι δείχνουν τὴν προυδαιότητά του ὡς συγκοινωνιακοῦ κόμβου κατὰ τὸ 17ο-18ο αἶ.
82. Π. Ἀραβαντινός, 1856, 227 ὑπ. 1, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ὡς τότε (1635) ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Παλαιῆς καί τῆς Νέας Ἡπείρου ἀποτελοῦσε τὸ 1/5 τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ τῆς.
83. Δ.Σαλαμάγκας, 1959δ, 388-389, ἀναφέρει, ἀναλυτικά, προϊόντα πού ἀγόραζαν οἱ Γιαννιῶτες ἔμποροι ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα (π.χ. λάδι, κηρύ, πρινοκόκκινα κτλ.) καί τὰ ἔστελναν στὴ Βενετία, καθὼς καί ἄλλα πού εἰσήγαγαν ἀπὸ ἐκεῖ (π.χ. "ροῦχα, μεταξωτά, κατηφέδες" κτλ.). Τὴν ἐμπορικὴ αὐτὴ κίνηση τῶν Ἰωαννίνων τὴν ἐπισημαίνουν καί οἱ περιηγητές, ὅπως ὁ Σπόν στά 1666 καί ὁ ἐμπορικὸς πράκτορας τῆς Γαλλίας Γκαρνιέ στά 1702. Ἐπίσης πολλά στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐμπορικὴ κίνηση προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία Γιαννιωτῶν ἐμπόρων πρὸς τὴ Βενετία (π.χ. καταστήματα Κ. Σελέκη καί Λ.Σάρρου γιὰ τὰ ἔτη 1723-1730).
- Οἱ βιοτεχνίες παρουσιάζουν ἀνθηση, ὅπως ἡ γουνοποιία, ἡ βυρσοδεψία, ἡ χρυσοχοϊκή, ἡ φλοκατοποιία, ἡ τσαρουχοποιία κτλ. βλ.σχ. Στ. Μπέττης, 1963, 178-179. Ἐπίσης βλ. σχ. Ν.Γ. Σβορώνος, 1976, 44-45.
34. Ὁ Εὐλ. Κουρίλας, 1955, 9-10, ἀναφέρει ὅτι, ἐκτός ἀπὸ τοὺς Ἰωαννίτες, καί ἄλλοι Ἡπειρῶτες ἀσχολήθηκαν ἐπάξια μέ τὸ ἐμπόριο

"Έτσι, οί Μοσχοπολύτες, πού επέκτειναν τήν έμπορική τους δραστηριότητα (π.χ. Βουδαπέστη, Βιέννη, Μοναστήρι, Περλεπέ, 'Αχρίδα, Βελιγράδι κτλ.). Οί Μετσοβίτες επίσης από τό 1754 ιδρύουν σημαντικούς έμπορικούς οἴκους (π.χ. Λιβόρνο, Σέρρες, Βιέννη, Κων/πολη, 'Οδησσό, 'Αλεξάνδρεια, Μόσχα, Βενετία, Θεσσαλονίκη, Νεάπολη, Τεργέστη κτλ.).

85. Μέ χρήματα πού προέρχονται κυρίως από τήν παροικία τῶν 'Ιωαννι-
τῶν στή Βενετία ἄνοιξαν στά Γιάννινα, στίς ἀρχές τοῦ 2ου μισοῦ
τοῦ 17ου αἰ., δύο μεγάλες Σχολές, τοῦ 'Επιφανείου (1658-1820)
καί τοῦ Γκιούμα (1672-1820), πού ὑπῆρξαν γιά μεγάλο διάστημα
πνευματικές ἐστίες μέ πανεθνική σημασία· βλ. σχ. Στ. Μπέττης,
1963, 181 ὅπου ὑπάρχουν ἀκόμη ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά
μέ τίς παραπάνω Σχολές.

Στήν ἡπειρώτικη ὕπαιθρο, τά παιδιά διδάσκονταν στα κοινά σχολεῖα
τοῦ **νάρθηκος** τῶν ἐκκλησιῶν. 'Από ἓνα χειρόγραφο τοῦ 18ου αἰ. πληρο-
φοροῦμαστε τή διδασκόμενη ὕλη, πού ἦταν κυρίως προσευχές, στοι-
χεῖα κοσμογονίας, γεωγραφίας, ἐλληνικῆς μυθολογίας. 'Επίσης, γραμ-
ματική καί ἀριθμητική (Σουμμερασμόν)· βλ. περισσ. γιά τό παρα-
πάνω χειρόγραφο, Β. Μπάρας, 1962, 466-475. Σημαντική ᾠθηση στήν
ἐκπαίδευση τῆς ὑπαιθροῦ στήν Ἠπειρο ἔδωσε ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός
(1714-1779).

86. Ν. Γ. Σβορώνος, 1976, 40-41-42-43.

87. Ν. Ι. Πανταζόπουλος, 1967, 12-13, ὅπου ἀναφέρει ὅτι: "Οί ἐπί τιμα-
ρωτικῶν ἐπί παραδείγματι γαιῶν διαβλοῦντες δέν ἠδύναντο νά ἀπο-
μακρυνθοῦν τούτων ἄνευ ἀδείας τοῦ τιμαρλιούχου ἀσκοῦντος ἐπ' αὐτῶν
ἐκτός τῆς φορολογικῆς καί "ποινικῆν" δικαιοδοσίαν. 'Αντιθέτως
διάφορος ἦτο ἡ σχέση τοῦ ὑποδοῦλου πρὸς τήν ἀφιερωμένην γῆν (βα-
κούφ) ἢ τήν ἰδιόκτητον τοιαύτην". 'Επίσης ὁ ἴδιος παρακάτω, δια-
κρίνει τέσσερις κατηγορίες γαιῶν κατά τήν Τουρκοκρατία: α) τίς
δημόσιες, β) τίς ὑποδημόσιες, γ) τίς ἰδιόκτητες καί δ) τίς ἀφιε-
ρωμένες.

88. Στυλ. Σιωμόπουλος, 1963α, 115-116, ὅπου ἀναφέρει ὅτι τά κτήματα

πού ανήκαν άλλοτε σέ κατακτημένους "μέ τό ξύφος " λαούς πέρασαν στό τουρκικό Δημόσιο πού προσωποποίησή του ήταν ό Σουλτάνος. Αύτός, κρατώντας γιά λογαριασμό τοῦ Δημοσίου τήν κυριότητα τῆς καλλιεργούμενης (ἀγροτικῆς) γῆς, μούραζε γιά κατοχή μόνο καί ἐκμετάλλευση" (τεσσαρούφ)" κατά τή θέλησή του στούς μεγιστάνες καί ἐκεῖνοι σέ μικρότερους, κτλ. μέ ἀντάλλαγμα τήν παροχή ὀρισμένων στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν ἢ καί φόρου. Γιά τή μεταβίβαση ὅμως τοῦ τεσσαρούφ, δηλαδή γιά νά παραχωρηθεῖ ἡ χρήση ἀπό κάτοχο σέ κάτοχο, χρειαζόταν Σουλτανική ἄδεια πού ἀφοροῦσε τήν κατοχή καί ποτέ τήν κυριότητα, καί τήν ἄδεια αὐτή ἀσκοῦσαν στό ὄνομα τοῦ Σουλτάνου τούς πρώτους αἰῶνες οἱ Σπαχῆδες.

Ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι, μέ τόν ὀρισμό τοῦ Σινάν Πασᾶ ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀτομική ἰδιοκτησία, κατά ἐρμηνεῖα ὅμως τῶν Τούρκων μόνο γιά τούς ἐντός τοῦ Κάστρου κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων, ἐνῶ ὅλη ἡ ὑπόλοιπη ἀγροτική γῆ χαρακτηρίστηκε δημόσια" (ἐραζηῖ μινιλιέ)", γι' αὐτό καί τά ἐλεύθερης ἰδιοκτησίας ἀγροτικά κτήματα" (μούλκια)" στήν Ἠπειρο ἦταν λιγοστά. Ἐπίσης, ἀπό τή γενική αὐτή δήμευση, ἐξαιρέθηκαν μόνο τά σπίτια τῶν πόλεων καί τῶν χωριῶν μέ τίς αὐλές τους, οἱ μέσα στούς κατοικημένους τόπους κῆποι καί χωράφια" (σώχωρα)" καί, τό κυριότερο, τά χωράφια τῶν περιοχῶν πού δέν ἀντιτάχτηκαν ἔνοπλα στόν κατακτητή.

Ἡ σουλτανική ἔγκριση γιά τήν κατοχή ἀποτελοῦσε τό νόμιμο τίτλο "ταπί)" γιά τή μεταβίβαση τῆς ἐξουσίας ἐνός ἀκινήτου. Γιά τήν ἔκδοση ταπιού χρειαζόνταν μιᾶ ἱερονομική διαδικασία καί ἀρκετά ἔξοδα, γι' αὐτό σπάνια οἱ χωρικοί τό ἔβγαζαν πρῖν ἀπό τά 1856. Συνήθως τό κτήμα περνοῦσε ἀπό γενιά σέ γενιά μέ βάση" τήν κοινή πεποίθηση τοῦ χωριοῦ ὅτι τό τάδε κτήμα ἀνήκει κατά τήν κατοχή καί ἐκμετάλλευση στό δεῖνα". Σοβαρή ἀπόδειξη γιά τήν ἀνενόχλητη κατοχή τοῦ κτήματος ἦταν ἡ καταβολή τῶν φόρων.

Ἐπίσης καί τά δάση δέ "δημεύτηκαν" ἀπέτελεσαν ὅμως ἀντικείμενο καθαρῆς κυριότητος, σέ μερικές περιπτώσεις ἀκόμη καί τῶν "ραγιάδων" ἢ συνηθέστερα τῶν κοινοτήτων. (σ. Ἡ πληροφορία αὐτή ἔρχεται μέ μερική ἀντίφαση μέ τά παραπάνω, ὅσο ἀφορᾷ τήν κυριότητα). Στά συμπεράσματα αὐτά καταλήγει ὁ δικηγόρος Στυλ. Σιωμόπουλος, ἀπό τή μελέτη τοῦ φοροτεχνικοῦ συστήματος τῶν Τούρκων στήν Ἠπειρο, ὅπως προκύπτει ἀπό σχετικά ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1784-1913,

του αρχείου Κακαϊδῆ. Επίσης, βλ. σχ. Κ.Βεργόπουλος, 1975, 55-56-57-58.

89. Στυλ. Σιωμόπουλος, 1963β, 311, ο οποίος αναφέρει ότι: "Τσιφλί-κι" ήταν αγροτικό κτήμα, τό οποίο ο κάτοχός του ἔδινε γιά καλλιέργειο σέ τρίτους παίρνοντας γιά ἀντάλλαγμα τό ἥμορο.

Οἱ καλλιεργητές ἦταν δεμένοι μέ τό κτήμα ἰσόβια, αὐτοῦ καί σί ἀπόγονοῦ τους, καί ἀκολουθοῦσαν τήν τύχη τοῦ κτήματος, τό ἀφεντικό ὅμως τούς ἔδινε ὅποτε ἤθελε **"καί συνεχίζει παρακάτω"** Πληρώνοντας ὁ καλλιεργητής τό ἥμορο ξωφλοῦσε καί τό δημόσιο φόρο, γιὰ αὐτός ἀποτελοῦσε ὑποχρέωση τοῦ τσιφλικούχου, ὁ ὅποιος ὅπως ἦταν φυσικό, τόν ὑπολόγιζε στό ἥμορο!

Ἐπίσης ὁ Π. Ἀραβαντινός, 1856, 240-241, ἀναφέρει ὅτι ἐκτός ἀπό τό 1/10 κάθε κτήματος ἐθνικοῦ, ἰδιοκτητοῦ ἢ ἐλεύθερου πού χορηγοῦνταν στούς Σπαχῆδες, δύνονταν ἐπί πλέον ἀπό τούς "γεωργοῦντες στά τσεφλήκια καί ἰμλιάκια" τά 3/10 τῶν καρπῶν, ἐλεύθερα ἀπό κάθε βάρος, πού διαμετακόμιζαν στίς ἐθνικές ἢ ἰδιοκτητες σιταποθήκες. Ἐμεναν δηλαδή τά 6/10 στό γεωργό καί τήν οἰκογένειά του μέ τήν ἐπί πλέον ὑποχρέωση νά προσφέρει στόν ἰδιοκτήτη τή "Σαλαρία" (δηλ. ἕνα πρόβατο, λίγες κότσες, αὐγά κτλ.) καί νά καλλιεργήσει ἕναν ἀγρό πού τήν ἐπικαρπία του λάμβανε ἀνέξοδα ὁ ἰδιοκτήτης, τό λεγόμενο "παρασπόριον".

Ἐπίσης ὁ ἴδιος ἀναφέρει ὑποχρεώσεις τῶν "ραγιτῶν ἢ δουλοπαροίκων" (δηλ. τῶν καλλιεργητῶν) καί χρέη τοῦ "πάτρωνα" πρὸς αὐτούς.

Γιά τίς ἱστορικές προϋποθέσεις καί τό θεσμό τοῦ τσιφλικιοῦ, κυρίως κατά τή διάρκεια τοῦ 17ου αἰ., βλ. περισσ. Κ.Βεργόπουλος, 1975, 64-97.

Ἐπίσης βλ. σχ. Σπ. Ἀραβαντινός, 1895, 601-610, ὅπου δημοσιεύεται κατάλογος μέ τά τσιφλίκια τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ καί τῶν γιῶν του, στήν Ἠπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία, Ναύπακτο κτλ., ὅπως διασώθηκαν ἀπό τό δάσκαλο τοῦ γένους Φιλητᾶ.

90. "Ἰμλιάκι-τσιφλίκι", "ἦταν τό δημευμένο κτήμα πού δόθηκε κατά παραχώρηση τοῦ Δημοσίου σάν τσιφλίκι" βλ. σχ. Στυλ. Σιωμόπουλος, ὁ.π., 311. Ἐπίσης "ἰμλιάκια" ὀνομάζονταν καί τά χωριά πού προέρχονταν ἀπό δήμευση, ἀπό μή ἐξισλαμισθέντες Σπαχῆδες. Αὐτά πουλιοῦν-

ταν μεταγενέστερα (1845) σέ διάφορους προύχοντες 'Οθωμανούς ή Χριστιανούς, καί ήταν τά λεγόμενα "Μουαντζέλι"· βλ. σχ. N.B. Πατσέλης, 1953, 31 καί Π. 'Αραβαντινός, 1857, 397.

91. M.E.E., 338, στ. I. 'Επίσης βλ. περισσ. ὄ.π., ὑποσ. 127 (Δγ 35).

92. Στυλ. Σιωμόπουλος, 1963β, 312-313, ὅπου ἀναφέρει: "Ὁ ἱερός Μουσουλμανικός νόμος ἀπαγόρευε στίς ἐκκλησίες καί στίς μονές νά ἐξουσιάζουν μέ ὅποιοδήποτε τίτλο δημόσια γῆ". "Ενας πλάγιος τρόπος γιά νά ἀγοράσει ἀγροτικά κτήματα ή μονή ήταν, ὁ ἡγούμενος νά δηλώσει ἐπίσημα ὅτι τά χρήματά προέρχονταν ἀπό τή μονή καί ὅτι ἐπιθυμεῖ νά περιέλθει τό κτήμα στή χρήση τῶν μοναχῶν της. Με τόν τρόπο αὐτόν ἀποκτοῦσαν οἱ μονές καμιά φορά τεράστια περιουσία καταστρατηγώντας τούς ἀπαγορευτικούς τουρκικούς νόμους· βλ. σχ. ἔγγραφο πού ἀφορᾶ τήν ἀγορά ενός μοναστηριακοῦ κτήματος (ἀρχεῖο Κακαῦδῆ). Ἡ κινητή καί ἀκίνητη περιουσία κάθε μονῆς καταγραφόταν σέ "κατάστιχο", ὅπως αὐτό πού διασώθηκε, τῆς ἱερῆς μονῆς τοῦ 'Αγίου Νικολάου Σκαμνελίου· βλ. σχ. Γ. Παῦσιος, 1954, 476-480.

93. Γύρω στά 1685, ἐκτός ἀπό τίς παράλιες Βενετικές κτήσεις ζοῦσαν ἐπίσης αὐτόνομα στήν Ἠπειρο τά χωριά τῆς Χειμάρρας καί τοῦ Σουλίου, καί ἡμιαυτόνομα, ἡ Γαρδύκη, οἱ Ζουλιᾶται, ἡ Κονίσπολις, ἡ Παραμυθιά, τό Μαρμαρίτιον καί λοιπά"· βλ. σχ. Π. 'Αραβαντινός, 1856, 230. 'Επίσης τά 46 χωριά τοῦ Ζαγορίου εἶχαν ἀναπτύξει σπουδαιότητα θέσμια, ἀποτελώντας πρότυπο αὐτοδιοικούμενης κοινότητας· βλ. περισσ. Περ. Κ. Βιζουκίδης, 1927, 5-53. 'Επίσης, βλ. σχ. κείμενο μέ "τά προνόμια καί τίς καθιερωμένες διατυπώσεις" τοῦ Ζαγορίου πού ὑπέγραψε καί ἐπικύρωσε ὁ Βεζύρης Ρεσίτ Μεχμέτ-Πασάς στά 1828. Ι. Λαμπρίδης, τ. 9, 1889, 82-83-84-85-86.

94. Τά χωριά αὐτά εἶχαν παραμείνει ἔτσι γιά διάφορες αἰτίες ἀπό τήν ἐποχή τῆς κατακτήσεως. Ἐκεῖ "οἱ ἐγχώριοι λόγω δεσποτείας ἐπεκαρποῦντο τά 9 δέκατα τῆς ὅλης ἐπικαρπίας"· βλ. σχ. Π. 'Αραβαντινός, 1856, 239 ὑπ. 1. Στά "αὐτοκέφαλα χωριά (καριέ)", ἡ δημογεροντία εἶχε τό δικαίωμα ἀναγκαστικῆς ἐκτέλεσης σέ κτηματικές διαφορές· βλ. σχ. Στυλ. Σιωμόπουλος, 1963β, 314.

95. Σπ. Π. 'Αραβαντινός, 1895, 64-77, ὅπου ἀναφέρονται λεπτομέρειες γιά τά χωριά τοῦ Σουλίου (Τετραχώριο, Ἑπταχώριο), καθώς καί ἄλλες

- πληροφορίες για την πολιτειακή και κοινωνική ζωή των κατοίκων.
96. Μ.Ε.Ε., 338. Κύρια φροντίδα των προεστώτων ήταν η εισπραξη των δημόσιων φόρων. Είχαν όμως και άλλα καθήκοντα: αντιπροσώπευαν την κοινότητα στη διοίκηση, δανεύζονταν στο όνομα της κοινότητας, είχαν δικαστική εξουσία για μικρές διενέξεις κτλ. βλ. περισ. Π. 'Αραβαντινός, 1856, 254-255 υπ. 3. 'Επίσης, για τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του γενικού προεστώτα των Ζαγοροχωρίων κτλ., βλ. σχ. 'Ι. Λαμπρίδης, 1889, τ.9, 19-20-21-22-23.
97. Βλ. περισ. δ.π., 385, υποσ. 106, (Εδ14).
98. Ι.Ε.Ε., 1975, 156-157-158.
99. 'Η 'Ελ. 'Αντωνιάδου-Μπιμπύκου, 1965, 393-394-395, διακρίνει στο δεύτερο μισό του 18ου αί. τέσσερις τύπους μεταναστευτικών κινήσεων: α) Μετακίνηση πληθυσμού της υπαίθρου προς πόλεις του Βαλκάνιου χώρου. β) Μετακίνηση πληθυσμού από τις πεδιάδες στα ψηλά βουνά. γ) 'Εσωτερική μετακίνηση πληθυσμού. δ) Μετανάστευση στο έξωτερικό.
100. Μ.Ε.Ε., 337, όπου αναφέρονται πληροφορίες για τους εξισλαμισμούς στην 'Ηπειρο.
101. Κ. Βεργόπουλος, 1975, 60-61-62-63, όπου αναφέρει ότι οι φόροι προσδιορίζονταν συνοπτικά από το τουρκικό κράτος, ανάλογα με τις ανάγκες του. Το συνολικό ποσό που έπρεπε να εισπραχτεί κατανεμόταν περιφερειακά ως τα πιο μικρά χωριά. 'Επίσης, ο Χρ. Κιτσίδης, 1952β, 150-151, απαριθμεί τις κυριότερες λειτουργίες της ηπειρώτικης κοινότητας επί Τουρκοκρατίας. Το πιο χαρακτηριστικό που αναφέρει είναι ότι η κοινότητα καθόριζε τις ζώνες καλλιέργειας και βοσκής, το είδος καλλιέργειας κτλ., δηλαδή την αγροτική οικονομία του χωριού.
102. Για τη ζωή, το έργο και γενικά τη δράση του 'Αλή βλ. περισ. στο δημοσίευμα του Σπ. Π. 'Αραβαντινού, 1895. Στα προλεγόμενα αυτής της μελέτης (κδ'-ν') περιλαμβάνεται πλούσια βιβλιογραφία για τον Τεπελενλή, καθώς και γενικότερα για την τουρκοκρατούμενη 'Ηπειρο.
103. Σύμφωνα με τον Smart Hughes, ο 'Αλή Πασάς είχε συστήσει στο κράτος του αστυνομία, ενώ ήταν άγνωστη στην υπόλοιπη Τουρκία, και σκοπός της ήταν η διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας. Στο πλαίσιο

σιο αὐτῆς τῆς τακτικῆς, κατασκόπευε μέ πράκτορές του τήν ἀλληλο-γραφία, ὄχι μόνον τῶν Ἰωαννιτῶν μέ τήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καί τῶν ξένων διπλωματικῶν πρακτόρων, γιά νά μαθαίνει τά συμβαίνοντα στήν Εὐρώπη· βλ. σχ. Σπ.Π. Ἀραβαντινός, 1895, 343-344 ὑπ.

1. Ἐπίσης, γιά λόγους ἀσφάλειας δημιούργησε ἰσχυρό στρατό, πού τόν ἀποτελοῦσαν κυρίως ἄτακτα στοιχεῖα. Μικρό μέρος αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ θεωροῦνταν συγκροτημένο σύμφωνα μέ τά εὐρωπαϊκά πρότυπα ὄ.π., 384· βλ. σχ. ἀπόψεις τοῦ Ibrahim Manzour Efendi, πού ἦταν στή στρατιωτική ὑπηρεσία τοῦ Ἀλή κατά τό διάστημα 1811-18 καί ὁ ὁποῖος μιλά γιά τή στρατιωτική ὀργάνωση τοῦ Ἀλή, ὄ.π., 384-385-386. Ἐπίσης ὁ Ἀλής διαύρεσε τήν ὀρεινή κυρίως χώρα σέ "κόλια ἢ φυλακεῖα", ὅπου διόρισε τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἄρματωλικῶν ἢ καπετανάτων" πού τοὺς ὀνόμαζαν "Δερβεναγάδες" καί ἦταν κυρίως Χριστιανοί. Ἡ ἐπίδειξη τοῦ διαβατηρίου ἢ "τεσκερέ", μέ τή μικρή σφραγίδα τοῦ Ἀλή Πασᾶ, ἦταν ἀπαραίτητη γιά κάθε "μή ἐγχώριο", ὅταν περνοῦσε τά φυλάκια, ἀλλιῶς τόν περίμενε μεγάλη τιμωρία· βλ. σχ. ὄ.π., 343.

104. Μέ τήν ἀγγαρεία τῶν κατοίκων καί μέ δαπάνες τους ὡς ἐπί τό πλεῖστον, κατασκεύασε κυρίως δρόμους, γέφυρες καί ὑδραυλικά ἔργα· βλ. περισσ. λεπτομέρειες Σπ.Π. Ἀραβαντινός, 1895, 344-345-346, ὑπ.1.

Δρόμοι πού θεωροῦνται ὅτι κατασκευάστηκαν ἐπί Ἀλή Πασᾶ εἶναι:

1. Ἰωάννινα-Γέφυρα Μπαλδούμας-Τρία Χάνια-Πολιτσά Μετσόβου-Γρεβενά-Θεσ/νίκη (παλαιά Ἐγνατία ὁδός;).
2. Ἰωάννινα-Πρωτόπαπα-Ζαραβίνα-Ἐπισκοπή - Ἀργυρόκαστρο-Τεπελένι.
3. Ἰωάννινα -Πέντε Πηγάδια-"Ἄρτα.
4. Ἰωάννινα-Πρέβεζα· βλ. σχ. ὄ.π., ὑπ.2.

105. Κ.Γ. Σφήκας, 1953, 1133-1134, ὅπου ἀναφέρει λεπτομέρειες γιά τήν ταχυδρομική ὑπηρεσία πού ὀργάνωσε ὁ Ἀλή Πασάς στήν ἐπικράτειά του.

Γιά τοὺς σταθμούς καί τά "μεντζύλια"(ταχυδρομεῖα) τοῦ Ἀλή Πασᾶ βλ. σχ. W. Leake, *Travels in Northern Greece*. τ.Ι, 452, τ.ΙΙΙ, 529 καί τ.ΙV, 87, London 1835.

106. Σπ.Π. 'Αραβαντινός, 1895, 347-365, όπου περιγράφει συστηματικά τούς οικονομικούς πόρους του 'Αλή, οί οποίοι προέρχονταν συνήθως από σφετερισμούς κτημάτων, δημεύσεις, εισφορές, εκμισθώσεις καί άλλες κερδοσκοπικές επιχειρήσεις του. 'Επίσης, ο ίδιος μάς δύνει πληροφορίες για τόν τρόπο πού απένεμε τή δικαιοσύνη ο 'Αλή Πασάς, ό.π., 366-383.

107. Τό έργο τής Φιλικῆς 'Εταιρείας συντελοῦνταν ἀπρόσκοπτα σέ ὅλη τήν ἐπικράτεια τοῦ 'Αλή Πασᾶ. Μεταξύ τῶν ἄλλων σημαίνουσα θέση στήν αὐλή του εἶχε καί ὁ Κώστας Γραμματικός ἀπό τή Βούρμπιανη· βλ. σχ.Μ.Ε.Ε., 339.

108. Βλ. περισσ. για τήν ἐπανάσταση στήν "Ἠπειρο στά 1854, Κ.Α. Παπαγεωργίου, 1954, 945-948 καί Β.Χ. Σκαφίδας, 1954, 803-809.

109. Εὐρ. Σούρλας, 1937α, 135-136-137-138, 141-142-143-144-145.

110. Π. 'Αραβαντινός, 1857, 252-253.

111. Π. 'Αραβαντινός, 1857, 251-252.

112. Στ.Μ. Γκατσόπουλος, 1960α,β, όπου ἀναπτύσσει τό ἱστορικό για τήν παλαιότατη γνωστή σέ ὅλη τήν Ἠπειρο ἐμποροπανήγυρη τής "Παγωνιανῆς", πού γινόταν κοντά στή Διπαλύτσα. 'Επίσης, ἄλλη γνωστή πανήγυρη στήν Ἠπειρο ἦταν τό "Πανηγυρόπουλον" (κοινῶς Παζαρόπουλο), πού συγκροτεῖται ἀκόμη στήν Κόνιτσα, στά μέσα τοῦ Σεπτεμβρίου.

113. Σπ.Π. 'Αραβαντινός, 1895, 603, όπου ἀναφέρει ἔντεκα χωριά τής ἐπαρχίας Κόνιτσας πού ἦταν τσιφλίκια τοῦ 'Αλή Πασᾶ, ἀπό τά ὁποῖα τά ὑπογραμμισμένα εἶναι στήν περιοχὴ μελέτης τῶν 20 οἰκισμῶν "Λιτονιαβύτσα, Γορίτσα, Μάζιο, Τζεφλικόπουλο, Κριτσούνιστα, Δερβένι, Στράτζανη, Φοῦρκα, Μπουρμπουτζικό, Χιονάδες, Λισκάτζι". Στά τσιφλίκια του, ὁ 'Αλή Πασάς κατά πληροφορίες τοῦ Smart Hughes ἔπαιρνε τό 1/10 τῆς ὅλης παραγωγῆς. Τό ὑπόλοιπο διαιρεῖται σέ τρία μερίδια, ἀπό τά ὁποῖα αὐτός ἔπαιρνε τά δύο· ἂν μάλιστα χορηγοῦσε τό σπόρο καί τό κεφάλαιο, ἔπαιρνε ἐπίσης τό μισό ἀπό τό τρίτο πού ἀπέμενε. 'Επίσης, συχνά μετέφερε ἀπό τό ἓνα στό ἄλλο μέρος τούς καλλιεργητές τῶν τσιφλικιῶν του· βλ. σχ. ό.π., 364 ὑπ.1. 'Επίσης, ἀπό δημοσιευμένα ἔγγραφα (μπουγιουρντί) διαφαίνεται ὅτι κατά τό διάστημα τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ

Ἄλῃ Πασᾶ, στά περισσότερα τσιφλίκια του στήν Ἡπειρο εἶχε καθοριστεῖ τό ἥμορο κατά ἐνιαῖο τρόπο, γιά κάθε εἶδος, καί ὅπως φαίνεται κατά δικαιότερο καί συμφερότερο τρόπο γιά τούς κατοίκους· βλ. σχ. Στυλ. Σιωμόπουλος, 1963β, 310-311. Αὐτές οἱ διαφορετικές πληροφορίες καθορίζουν βέβαια τόν τελείως ἀντιφατικό χαρακτήρα τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ.

114. Κ. Τσουκαλᾶς, 1977, 136-146, ὅπου ἀναλύει συστηματικά τό χαρακτήρα τῆς ἀγροτικῆς ἐξόδου καί τόν συνδυάζει μέ τό ἐλληνικό μεταναστευτικό κίνημα τοῦ 19ου αἰ. πρός τό ἐξωτερικό.

115. Π. Ἀραβαντινός, 1857, 259 καί Δ. Σαλαμάγκας, 1959δ, 392· τοῦ ἴδιου 1958β, 299.

116. Αὐτοῦ προέρχονταν ἀπό ἀλβανικές καί τουρκαλβανικές οἰκογένειες τιμαριούχων πού ἐγκαταστάθηκαν στήν ἐπάνω Κόνιτσα, κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας· βλ. περισ. Ἄν. Εὐθυμίου, 1957, 627.

Ἐπίσης καί οἱ κάτοικοι στό Λιασκαβίσι, τό ὅποιο βρίσκεται στή δεξιὰ ὄχθη τοῦ Σαραντάπορου, πολύ κοντά στήν περιοχή μελέτης, αὐτοαποκαλοῦνταν Μπέηδες καί ἀσχολοῦνταν συνήθως μέ τήν ἐκμίσθωση τῶν ἐθνικῶν προσόδων· βλ. σχ. Π. Ἀραβαντινός, 1857, 97.

117. Τό κοινωνικο-πολιτικό αὐτό σχῆμα προκύπτει ἀπό τή μελέτη τῶν ἐγγράφων, ἀπό τό ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Ι.Κ. Σούρλα. Ἐπίσης, στό ἀρχεῖο περιέχονται καί πολλές ἄλλες πληροφορίες πού ἀποδεικνύουν τό κεντρικό κοινωνικό πλαίσιο κατά τό 2ο τέταρτο τοῦ 19ου αἰ. στήν ἐπαρχία Κόνιτσας· βλ. περισ. Εὐρ. Σούρλας, 1929, 206-234.

118. Μέ ἀφορμή τήν κοινωνική κατανομή οἰκονομικῶν πόρων (τά λεγόμενα "Ἐλέη") πού προέρχονταν ἀπό διάφορα κληροδοτήματα (τά λεγόμενα "λάσσα") πρός τήν πόλη, δημιουργοῦνται δύο στοιχειώδεις ἀντίπαλοι κομματικοί ὀργανισμοί. Ἡ "Κόσσα", πού ἐκπροσωπεῖ τούς ἄρχοντες καί ἡ "Βλιῶρα", πού ἐκπροσωπεῖ τό λαό· βλ. περισ. Δ. Σαλαμάγκας, 1958 α, β, γ.

119. Δ. Σαλαμάγκας, 1959α, β, γ, δ, ε, ς, ζ, ὅπου ἀναλύει τό ρόλο τῶν συντεχνικῶν στήν κοινωνικοοικονομική ὀργάνωση τῶν Ἰωαννίνων στά τέλη τοῦ 18ου αἰ. καί ἀρχή τοῦ 19ου αἰ. Ὁ ἴδιος παραθέτει (1959α, 137-140 καί 1959β, 214-218 καί 1959γ, 311-313) πολύ ἐνδιαφέροντα κατάλογο μέ ἐπαγγέλματα ἢ τέχνες ἢ ἀπασχολήσεις στά Ἰωάννινα γύρω στά τέ-

- λη τοῦ 18ου αἰ. Παράλληλα, μᾶς δίνει σημαντικές πληροφορίες γιά τήν ἐσωτερική ὀργάνωση τῶν συντεχνιῶν καί τόν κοινωνικό ρόλο τους στήν πόλη τῶν Ἰωαννίνων (1959ς, 564-569). Ἐπίσης, βλ. σχ. N.I. Πανταζόπουλος, 1958, 18-19.
120. Χρ.Ι.Σούλης, 1930, 161-163. Εὐρ.Σούρλας, 1957,40. Ε.Δημητριάδης, 1974, 130-131-132. Ἐπίσης, γιά πολλές πληροφορίες σχετικά μέ τίς συντεχνίες τῶν Μαστόρων βλ. N.K.Μουτσόπουλος, 1971,97-121.
121. Κ.Τσουκαλάς, 1977, 97-98-99-100-101-102-103-104.
122. Τό ἀποτέλεσμα αὐτό στηρίζεται στό ὅτι ὑπάρχει μιά διαφορά μεταξύ ἐστιῶν (διευρυμένες οἰκογένειες) καί στεφάνων (ζευγάρια μέσα στήν οἰκογένεια) ἔση μέ 26% ὑπέρ τοῦ δευτέρου καί ὅτι κάθε οἰκογένεια ἔχει μέσο ἀριθμό ψυχῶν ἔσο μέ πέντε' βλ. σχ. Π. Ἀραβαντινός, 1857 399-400.
123. Γάλλος λόγιος, πού παρέμεινε ὡς πρόξενος στά Ἰωάννινα, στήν ἀυλή τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατά τό διάστημα 1805-1812. Ἐγραψε τό ἐξάτομο σύγγραμμα (*Voyage de la Grèce, Paris 1827*), ὅπου ἀναφέρει (τ.Ι, 230-234) ἀρκετά στοιχεῖα ἀνακριβή γιά τήν ἐπαρχία Κόνιτσας. Ὁ Εὐρ. Σούρλας, 1929 Α', 195-206, ἀλλά καί ὁ Κ.Δ. Στεργιόπουλος, 1934, 205-207, μέ τίς σχετικές τους ἐργασίες ἀντικρούουν τίς ἀπόψεις τοῦ Rouqueville.
124. Ἐνα σημαντικό πρωτογενές ὑλικό λαογραφικῆς, ἀλλά καί εὐρύτερα πολιτισμικῆς σημασίας, περιέχεται στήν ἐργασία τοῦ Κ.Δ.Στεργιόπουλου, 1934, 1937, 1938 σχετικά μέ τά τοπωνύμια τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας. Ὅπως τονίζει ὁ ἕδιος (1934, 208), οἱ πηγές ἀπό ὅπου προέρχονται τά τοπωνύμια εἶναι οἱ ἐξῆς: γνωρίσματα θέσεων πού ἀποτελοῦν ἰδιοκτησίες, τό ἔδαφος, τά σωζόμενα ἢ ἐρειπωμένα κτίρια, διάφορα τοπικά συμβάντα, παραδόσεις γιά μυθολογικά πρόσωπα, ζῶα, φυτά καί δέντρα.
125. Στά μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἡ ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων ἐπόπτευε σέ τέσσερις ἐπισκοπές (Παραμυθιάς, Βελλᾶς, Δρυϊνουπόλεως καί Χειμάρρας) καί εἶχε ἐπίσης ὑπό ἔλεγχο πέντε ἐνορίες ἢ περιοχές "(Ζαγορίου, Κουρέντων, Τζαρακοβίστας, Μαλακασίου καί Τζουμέρκων)" ἔξω ἀπό τήν πόλη. Ὁ Π. Ἀραβαντινός ὑπολογίζει ὅτι περιλάμβανε στή δικαιοδοσία της 230 περίπου χωριά καί κῶμες πού περιεῖχαν 6.770 χριστιανικές

- 'Αλή Πασᾶ, στά περισσότερα τσιφλίκια του στήν Ἡπειρο εἶχε καθοριστεῖ τό ἥμορο κατά ἐνιαῖο τρόπο, γιά κάθε εἶδος, καί ὅπως φαίνεται κατά δικαιότερο καί συμφερότερο τρόπο γιά τούς κατοίκους' βλ.σχ. Στυλ.Σιωμόπουλος, 1963β, 310-311. Αὐτές οἱ διαφορετικές πληροφορίες καθορίζουν βέβαια τόν τελείως ἀντιφατικό χαρακτήρα τοῦ 'Αλή Πασᾶ.
114. Κ.Τσουκαλάς, 1977, 136-146, ὅπου ἀναλύει συστηματικά τό χαρακτήρα τῆς ἀγροτικῆς ἐξόδου καί τόν συνδυάζει μέ τό ἐλληνικό μεταναστευτικό κίνημα τοῦ 19ου αἰ. πρὸς τό ἐξωτερικό.
115. Π. 'Αραβαντινός, 1857, 259 καί Δ.Σαλαμάγκας, 1959δ, 392 τοῦ ἴδιου 1958β, 299.
116. Αὐτοῦ προέρχονταν ἀπό ἀλβανικές καί τουρκαλβανικές οἰκογένειες τιμαριούχων πού ἐγκαταστάθηκαν στήν ἐπάνω Κόνιτσα, κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας' βλ. περισ. 'Αν. Τυθιμού, 1957, 627. Ἐπίσης καί οἱ κάτοικοι στό Λιασκοῦλι, τό ὅποιο βρῖσκεται στή δεξιὰ ὄχθη τοῦ Σαραντάπορου, πολύ κοντά στήν περιοχή μελέτης, αὐτοαποκαλοῦνταν Μπέηδες καί ἀσχολοῦνταν συνήθως μέ τήν ἐκμίσθωση τῶν ἐθνικῶν προσόδων' βλ. σχ. Π. 'Αραβαντινός, 1857, 97.
117. Τό κοινωνικο-πολιτικό αὐτό σχῆμα προκύπτει ἀπό τή μελέτη τῶν ἐγγράφων, ἀπό τό ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Ι.Κ.Σούρλα. Ἐπίσης, στό ἀρχεῖο περιέχονται καί πολλές ἄλλες πληροφορίες πού ἀποδεικνύουν τό κυρίαρχο κοινωνικό πλαίσιο κατά τό 2ο τέταρτο τοῦ 19ου αἰ. στήν ἐπαρχία Κόνιτσας' βλ. περισσ. Εὐρ. Σούρλας, 1929, 206-234.
118. Μέ ἀφορμή τήν κοινωνική κατανομή οἰκονομικῶν πόρων (τά λεγόμενα "Ἐλέη") πού προέρχονταν ἀπό διάφορα κληροδοτήματα (τά λεγόμενα "λάσσα") πρὸς τήν πόλη, δημιουργοῦνται δύο στοιχειώδεις ἀντίπαλοι κομματικοί ὀργανισμοί. Ἡ "Κόσσα", πού ἐκπροσωπεῖ τούς ἄρχοντες καί ἡ "Βλιῶρα", πού ἐκπροσωπεῖ τό λαό' βλ. περισσ. Δ.Σαλαμάγκας, 1958 α, β, γ.
119. Δ.Σαλαμάγκας, 1959α, β, γ, δ, ε, ς, ζ, ὅπου ἀναλύει τό ρόλο τῶν συντεχνιῶν στήν κοινωνικοοικονομική ὀργάνωση τῶν Ἰωαννίνων στά τέλη τοῦ 18ου αἰ. καί ἀρχή τοῦ 19ου αἰ. Ὁ ἴδιος παραθέτει (1959α, 137-140 καί 1959β, 214-218 καί 1959γ, 311-313) πολύ ἐνδιαφέροντα κατάλογο μέ ἐπαγγέλματα ἢ τέχνες ἢ ἀπασχολήσεις στά Ἰωάννινα γύρω στά τέ-

- λη τοῦ 18ου αἰ. Παράλληλα, μᾶς δύνει σημαντικές πληροφορίες γιά τήν ἐσωτερική ὀργάνωση τῶν συντεχνιῶν καί τόν κοινωνικό ρόλο τους στήν πόλη τῶν Ἰωαννίνων (1959, 564-569). Ἐπίσης, βλ. σχ. N.I. Πανταζόπουλος, 1958, 18-19.
120. Χρ.Ι. Σούλης, 1930, 161-163. Εὐρ. Σούρας, 1957, 40. Ε. Δημητριάδης, 1974, 130-131-132. Ἐπίσης, γιά πολλές πληροφορίες σχετικά μέ τίς συντεχνίες τῶν Μαστόρων βλ. N.K. Μουτσόπουλος, 1971, 97-121.
121. Κ. Τσουκαλάς, 1977, 97-98-99-100-101-102-103-104.
122. Τό ἀποτέλεσμα αὐτό στηρίζεται στό ὅτι ὑπάρχει μιᾶ διαφορά μεταξύ ἐστιῶν (διευρυμένες οἰκογένειες) καί στεφάνων (ζευγάρια μέσα στήν οἰκογένεια) ἔση μέ 26% ὑπέρ τοῦ δευτέρου καί ὅτι κάθε οἰκογένεια ἔχει μέσο ἀριθμό ψυχῶν ἔσο μέ πέντε· βλ. σχ. Π. Ἀραβαντινός, 1857 399-400.
123. Γάλλος λόγιος, πού παρέμεινε ὡς πρόξενος στά Ἰωάννινα, στήν αὐλή τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ κατά τό διάστημα 1805-1812. Ἐγραψε τό ἐξάτομο σύγγραμμα (*Voyage de la Grèce, Paris 1827*), ὅπου ἀναφέρει (τ. I, 230-234) ἀρκετά στοιχεῖα ἀνακριβή γιά τήν ἐπαρχία Κόνιτσας. Ὁ Εὐρ. Σούρας, 1929 Α', 195-206, ἀλλά καί ὁ Κ. Δ. Στεργιόπουλος, 1934, 205-207, μέ τίς σχετικές τους ἐργασίες ἀντικρούουν τίς ἀπόψεις τοῦ Rouqueville.
124. Ἐνα σημαντικό πρωτογενές ὑλικό λαογραφικῆς, ἀλλά καί εὐρύτερα πολιτισμικῆς σημασίας, περιέχεται στήν ἐργασία τοῦ Κ. Δ. Στεργιόπουλου, 1934, 1937, 1938 σχετικά μέ τά τοπωνύμια τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας. Ὅπως τονίζει ὁ ἕδιος (1934, 208), οἱ πηγές ἀπό ὅπου προέρχονται τά τοπωνύμια εἶναι οἱ ἐξῆς: γνωρίσματα θέσεων πού ἀποτελοῦν ἰδιοκτησίες, τό ἔδαφος, τά σωζόμενα ἢ ἐρειπωμένα κτίρια, διάφορα τοπικά συμβάντα, παραδόσεις γιά μυθολογικά πρόσωπα, ζῶα, φυτά καί δέντρα.
125. Στά μέσα τοῦ 19ου αἰ. ἡ ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων ἐπόπτευε σέ τέσσερις ἐπισκοπές (Παραμυθιάς, Βελλᾶς, Δρυϊνουπόλεως καί Χειμάρρας) καί εἶχε ἐπίσης ὑπό ἔλεγχο πέντε ἐνορίες ἢ περιοχές "(Ζαγορίου, Κουρέντων, Τζαρακοβίστας, Μαλακασίου καί Τζουμέρκων)" ἔξω ἀπό τήν πόλη. Ὁ Π. Ἀραβαντινός ὑπολογίζει ὅτι περιλάμβανε στή δικαιοδοσία της 230 περίπου χωριά καί κῶμες πού περιεῖχαν 6.770 χριστιανικές

οικογένειες καὶ 10.900 στέφανα ἐκτός ἀπὸ τὴν πόλη, καὶ τὸ νησί τῶν Ἰωαννίνων 2.300 οἰκογένειες. Ἐπίσης, ἡ ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων "ἐκέκτητο καὶ ἐκαρποῦτο χωρὶά καθ' ὅλοκληρίαν ὀκτώ, καὶ ἐπὶ ἑτέρων διαφόρων χωρίων οὐκ ὀλίγους ἀγρούς καὶ κτήματα, ἀλλὰ τὰ τοσαυτα πλουσιώτατα κτήματα ὀλίγῃ κατ' ὀλίγον ἀπεστερήθη, καὶ μόνον ἤδη διατηρεῖ δύο λειβάδια" βλ.σχ.Π. Ἀραβαντινός, 1857, 231, 233-234-235.

126. Ἐξαιτίας κοινωνικο-οικονομικῶν αἰτιῶν (π.χ. συγγενική σχέση, μείωση φορολογίας κτλ.) συνηθιζόταν στὴν Ἠπειρο ἡ συγκατοίκηση, ἐπὶ τὴν ἴδια πατρική στέγη πολλῶν συγγενικῶν οἰκογενειῶν (ἀδελφοί, ξαδελφία κτλ.), πού ἀποτελοῦσαν τὴ λεγόμενη διευρυμένη οἰκογένεια. Πολλές φορές ἔφταναν 40-50 ἄτομα τῆς αὐτῆς καταγωγῆς νὰ συζοῦν. Ἐπίσης, ἐπιτρέπονταν καὶ γάμοι μεταξὺ συγγενῶν πού ἀπεῖχαν ὡς τὸν 7ο βαθμό· βλ.σχ. Π. Ἀραβαντινός, 1857, 249, σελ. 1. Κάπως ἀνάλογη παρουσιάζεται καὶ ἡ δομὴ τῆς ἀγροτικῆς νοτιοσλαβικῆς οἰκογενειακῆς κοινότητας "Zadruga"· βλ.σχ. Φ. Βενγκελς, "Ἡ καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας, τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ κράτους" (μετάφραση Α. Σέεμαν), 84-85.

Ἐπίσης, ἕνας φορέας πού στηρίζεται στὴ νομαδικὴ ποιμενικὴ οἰκονομία ἦταν τὸ "τσελιγκάτο", δηλαδή ἡ διευρυμένη νομαδικὴ οἰκογένεια πού στὴν Ἑλλάδα ἀποκαλοῦνταν "Σαρακατσάνοι, Βλάχοι" κτλ.)· βλ.σχ.Κ. Βεργόπουλος, 1975, 137. Ἡ μορφή αὐτὴ τῆς παραγωγικῆς συνεργασίας "τσελιγκάτο" δέν ἦταν ἄγνωστη στὴν περιοχὴ μελέτης· βλ.σχ.Γ. Λυμπερόπουλος, 1972, 69-70.

127. Στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας ἦταν αὐξημένη ἡ ἐπιρροή τῶν Ἀλβανῶν Μπέηδων καὶ Ἀγάδων τῆς Κολόνιας καὶ ἄλλων γειτονικῶν ἀλβανικῶν περιοχῶν καὶ σ' αὐτούς οἱ κάτοικοι πλήρωναν ἕνα εἶδος φόρου, ὁ ὁποῖος λεγόταν "Ἀγαλίκι ἢ Σουμπασλίκι". Γιά νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ κάτοικοι ἀπὸ αὐτόν συνέστησαν ἕνα σύστημα αὐτοδιοικήσεως, πού ἐπὶ κεφαλῆς εἶχε τοὺς προεστώτες ἀπὸ πέντε χωριά τῆς ἐπαρχίας (πέντε κύκλους)· βλ.σχ.Εὐρ. Σούρλας, 1937β, 151-152, 156. Γιά τὸν τρόπο ὀργάνωσης κτλ. τῶν "προεστώτων τῶν 5 κύκλων" πληροφοροῦμαστε ἀπὸ δημοσιευμένα ἔγγραφα τῆς οἰκογένειας τοῦ Ι.Κ. Σούρλα, πού ἀναφέρονται γύρω στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ.·

βλ. σχ. Εύρ. Σούρλας, 1929 Β', 206-234. 'Επίσης, βλ. σχ. Ν.Β. Πα-
τσέλης, 1953, 26-27.

128. Π. 'Αραβαντινός, 1857, 239-248, όπου περιέχονται πληροφορίες για
τά 'Ιωάννινα στά μέσα του 19ου αί. Είδικότερα αναφέρεται τό πο-
λεοδομικό σύστημα, ή θέση τών συνοικιῶν, ό αριθμός καί ή τοποθεσία
τῶν ναῶν, συναγωγῶν κτλ. 'Επίσης περιέχονται στοιχεῖα πού ἀποδει-
κνύουν ὅτι ή πόλη ἦταν ἕνα μεγάλο καταναλωτικό κέντρο ἀγαθῶν τῆς
περιφέρειάς της.

129. Για τίς βασικές ὁδικές ἀρτηρίες τῆς 'Ηπείρου κατά τήν ἐξεταζόμε-
νη ἱστορική φάση βλ. Δ. πίν. 1. 'Επίσης, βλ. σχ. ὁ.π., ὑπ. 104. 'Επίσης
για τό σημαντικό ὁδικό κύκλωμα Σαγιάδα-'Ιωάννινα κτλ. καί τήν ἐμπο-
ρική σημασία τῆς Σαγιάδας, ἤδη ἀπό τό 15ο αί. βλ. σχ. Κ. Δ. Μέρτζιος,
Παράρτημα εἰς τήν μονογραφίαν " 'Η οἰκογένεια τῶν Γλυκῶν ἢ Γλυκή-
δων". 'Ηπ. Χρ., τ. 11, 1936, 296-297 ὑπ. 6.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονιτῶνας

Δδ. Νεώτερη περίοδος (1913-1928)

130. Βλ.σχ.γιατά βασιικά ιστορικά σημεία Μ.Ε.Ε., 340-341 καί Ε.Ε.Λ., 1929, 382-383 καί Π.Λ.7, 272-273.
- 131.Για συστηματικότερα γεωγραφικά καί πληθυσμικά στατιστικά στοιχεία σχετικά μέ τή χώρα, τά διαμερίσματα, τούς νόμους, τίσ πόλεις κτλ.βλ. Μιχ. Χουλιάρáκης, 1973, Α-Ι. Για πληθυσμικά στοιχεία σέ επίπεδο χώρας, περιόδου 1920-28 βλ. Ε.Κ.Κ.Ε., 1973α,β.
- 132.Κ.Τσουκαλάς, 1977, 183, όπου στόν πίν.24, πού απεικονίζει τή σύνθεση τοῦ ενεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας (1861-1920), διαφαίνεται τό σύνολο τῶν απασχολουμένων στή γεωργία, βιομηχανία κτλ. στά 1920. Σχετικά μέ τούς απασχολουμένους στή γεωργία κτλ. στά 1928, βλ. Γ.Δερτιλῆς, 1977, 54-55.
- 133.Κ.Βεργόπουλος, 1975, 136, ὁ ὁποῖος στηριγμένος στις θεσσαλικές ἀναλογίες ἐκτάσεων τσιφλικιῶν πρὸς τή συνολική ἐπιφάνεια τοῦ διαμερίσματος μεταξύ 1896-1907, προτείνει ἕνα πίνακα ὅπου ἡ Θεσσαλία προηγείται μέ ποσοστό τσιφλικιῶν 50,5% ἐπί τῆς συνολικῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεώς της καί ἀκολουθεῖ ἡ Μακεδονία μέ ποσοστό 41%. Ἐπίσης βλ. σχ.Κ.Βεργόπουλος, ὅ.π., ὑπ. 59.
- 134.Κ.Τσουκαλάς, 1977, 81-82, ὅπου στόν πίν.2 φαίνονται οἱ ἀπαλλοτριώσεις σέ στρέμμ. πού ἔγιναν μέ τήν ἀγροτική μεταρρύθμιση (1922-28). Ὁ πίνακας αὐτός εἶναι ἡ-σοβαρότερη ἔνδειξη τῆς ἔκτασης τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν πρὶν ἀπό τά 1922.
- 135.Για τό σύνολο τῶν απασχολουμένων στή βιομηχανία καί βιοτεχνία ἀπό τόν ενεργό πληθυσμό τῆς χώρας για τήν περίοδο 1920-28· βλ. ὅ.π., ὑπ. 132.
- 136.Ε.Δημητριάδης, 1977, Α-136, πίν. Α28. Ἐπίσης, βλ. σχ. Α-66, Α-67, πίν. Α12, Α13.
- Για περισσότερα στοιχεία σχετικά μέ τή βιομηχανία στήν Ἑλλάδα ἀπό τά μέσα τοῦ 19ου αἰ. ὡς τά μέσα τοῦ 20οῦ αἰ.βλ. Γ.Α. Ἀναστασόπουλος, 1947(Α-Γ).
- 137.Γ.Α. Ἀναστασόπουλος, 1947Γ, 1261 πίν. μέ "κλάσεις βιομηχανίας" κατά διαμέρισμα τῆς χώρας για τό διάστημα γύρω στά 1928.
- 138.Γ.Α. Ἀναστασόπουλος, 1947Β, 1001 ὅπου στό σχετικό πίνακα φαίνονται ὁ πληθυσμός στά 1920, ὁ ἀριθμός βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ὁ ἀριθμός απασχολουμένων καί οἱ ἀτμόμυλοι κατά νομό τῆς χώρας. Σημειωτέο ὅτι ἡ συμμετοχή τῶν απασχολουμένων στήν Ἡπειρο, στίς βιομηχανικές ἐπιχειρήσεις, στό σύνολο τῶν απασχολουμένων στήν Ἑλλάδα διατηρεῖ-

ται σέ ανάλογη αριθμητική σχέση καί στά 1928, όποτε ἔχουμε στήν Ἠπειρο 6961 ἀπασχολουμένους, ἐνώ στό σύνολο Ἑλλάδας 280.331 ἐργάτες· βλ. σχ. ὄ.π., 1947Γ, 1262.

139.Γιά τήν ἀπασχόληση στόν τριτογενή τομέα βλ. σχ. ὄ.π., ὑπ. 132.

140. Ε.Δημητριάδης, 1978, 25-26-27, 30-31. Γιά περισσότερα στοιχεῖα σχετικά μέ τήν εξέλιξη καί τήν κοινωνικο-επαγγελματική σύνθεση τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ στήν Ἑλλάδα βλ. Κ.Τσουκαλάς, 1977, 164-196.

141.Ε.Δημητριάδης, 1977, Α-139, Α-140.

142.Κ.Τσουκαλάς, 1977, 17, 50, 209-226. Ἐπίσης βλ. σχ. Γ.Δερτιλῆς, 1977, 103-111, 130, 154, 157-158. Ἐπίσης βλ. σχ. Κ.Βεργόπουλος, 1975, 139-141.

143. Γ.Δερτιλῆς, 1977, 110-111.

144.Ε.Δημητριάδης, 1978, 60-61-62-63· γιά τόν τίτλο τῆς παραγρ. Δδ16, βλ. Α.-Φ.Λαγόπουλος, 1978, 311.

145.Ε.Δημητριάδης, 1977, Α-111, Α-112, πύν. Α27, πού ἀναφέρεται στίς πληθυσμικές αὐξομειώσεις τῶν οἰκισμῶν, πάνω ἀπό 5.000 κατοίκους στήν Ἑλλάδα, κατά τά διαστήματα 1879-1907, 1907-1920, 1920-1928.

146.Ε.Δημητριάδης, 1978, 63-64-65-66. Ἐπίσης, βλ. περισσ. γιά τόν πληθυσμικό καί ἀστικό χωρικό ἀξονα τῆς χώρας κατά τήν περίοδο μεταξύ 1880-1928, ὄ.π., 48-49-50-51-52-53, καθώς καί χάρτες Α5, Α6,

147. Ὁ.π., ὑπ. 145, πύν. Α27. Α7, Α8.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Μ Ε Ρ Ο Σ

Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εα. Ἡ παραγωγή τῶν λειτουργιῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς σχέσης τοῦ οἰκοσυστήματος καί τῆς κοινωνικῆς δομῆς

Εα1. Τό χωροταξικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

1. Δημητράκος, 1975α, (π.νακ.ε) 17,31,38,42-43,45,52,58.
Ἐπίσης βλ. σχ. Ε. Δημητριάδης, 1977, Α-1/Α-26.
2. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀκολουθεῖ γίνεται μεθοδολογικά κατὰ τό διάγραμμα Β. πίν. 5 τῆς παραγρ. ΒΒ3.
3. Μ. Γιαουτζῆ, 1977, Β-3, Β-5, Β-16, Β-17, Β-18, Β-24, Β-28, Β-32, Β-38, Β-39, Β-41.
4. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977γ, 1,3,14.
5. Μ. Γιαουτζῆ, 1977, Β-58.
6. Μ. Γιαουτζῆ, 1977, Β-59, Β-63.
7. Ι. Λαγοπούλου, 1974, 1,7,8,9.
8. Μ. Γιαουτζῆ, 1977, Β-64, καί πίν. Β34.
9. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1974, 1-2-3-4-5-6-7-8.
10. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977β, 1-2-3-4-5, 9-10.
11. Γρ. Καυκαλάς, 1977, Ε-10, Ε-11, Ε-12, Ε-13.
12. Γρ. Καυκαλάς, 1977, Ε-13, Ε-14, Ε-15, Ε-16, ὅπου ἡ διερεύνηση τῶν κοι-

νωνικῶν τάξεων στήν Ἑλλάδα γίνεται, ἀπό τό συγγραφέα, μέ κριτήριο τίς συγκεκριμένες κατηγορίες τοῦ ἐπαγγέλματος (ὡς ἔνδειξη τῆς τεχνικῆς διαίρεσης ἐργασίας) καί τῆς θέσης στό ἐπάγγελμα (ὡς ἔνδειξη τῆς κοινωνικῆς διαίρεσης ἐργασίας) πού δίνει ἡ στατιστική ὑπηρεσία (Ε.Σ.Υ.Ε.) γιά τό σύνολο τῆς κοινωνικῆς δομῆς στήν Ἑλλάδα. Ἐτσι, ὁ συγγραφέας μπορεῖ νά παρακολουθήσει τήν ποσοτική ἔκφραση τῶν κοινωνικῶν τάξεων σέ διάφορες χρονικές τομές (βλ. σχ.Εα1.πύν.4). Τό σημαντικό πρόβλημα τῆς ὀριοθέτησης τῶν κοινωνικῶν τάξεων στήν Ἑλλάδα, πού καλύπτεται μέ μιᾶ ἐπισκόπηση στίς ὑπάρχουσες σχετικές μελέτες γιά τήν ἑλληνική κοινωνική δομή (βλ. σχ.Ε-20/Ε-34), ἐπιλύεται στή συγκεκριμένη μελέτη μέ βάση τή σχέση πού ἔχουν τά ἄτομα στήν παραγωγική διαδικασία (π.χ. τό ἐπάγγελμα ἐπιδόσεων) καί ὄχι τή σχετική ἀντίληψη γι'αὐτή (π.χ. ταξική συνείδηση). Μεθοδολογικά ἐντάσσονται ἔτσι σέ βασικές ὁμάδες ἐπαγγελματιῶν (Ε-17/Ε-19)(π.χ. ἐπιστήμονες, ὑπάλληλοι γραφείου, ἔμποροι καί πωλητές κτλ.).

13. Γρ. Καυκαλάς, 1977, Ε-34, ὅπου σημειώνεται ὅτι στούς πίνακες αὐτοῦς ἡ κοινωνική δομή συμπεριλαμβάνει μόνο τόν ἐνεργό πληθυσμό, ἡλικίας ἄνω τῶν 10 ἐτῶν ἐκτός ἀπό τοῦς συμβοηθοῦντες καί μή ἀμειβομένους καί δέν ἀναλύεται τό θεωρητικό περιεχόμενο ἢ ὁ πολιτικός ρόλος κάθε κοινωνικῆς τάξης.
14. Μέ τήν ἔννοια οἰκισμός θεωρεῖται: "Κάθε σχετικά ἀνεξάρτητη χωρική συγκέντρωση λειτουργιῶν (καί ἀτόμων). Ὁ ὅρος καλύπτει ὅλες τίς βαθμίδες τῆς ἱεραρχίας τῶν οἰκισμῶν, ἀπό τό μικρό χωριό μέχρι τήν μητρόπολι". Κατά τήν ἱεράρχηση τῶν οἰκισμῶν παρουσιάζεται καί ὁ πόλος πού θεωρεῖται: "Κάθε οἰκισμός πού πολώνει μιᾶ εὐρύτερη περιοχή, ἐπειδή ἔλκει δραστηριότητές της, προκειμένου νά τίς ἐκμεταλλευθῆ ἢ / καί νά προσφέρῃ ὀρισμένες ἐξυπηρετήσεις. Αὐτή ἡ ἰδιότης συνεπάγεται συγκέντρωση δραστηριοτήτων στόν πόλο". Ἐτσι ὁ πόλος ἀναπτύξεως θεωρεῖται ὁ οἰκισμός πού ἐμφανίζει μεγαλύτερη σημασία. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1978, 293-294.
15. Ὡς πόλοι: "θεωροῦνται τά μεγαλύτερα ἀστικοβιομηχανικά κέντρα πού συγκεντρώνουν πληθυσμόν καί δραστηριότητας καί ἐπηρεάζουν σημαντικὰ περιοχάς τῆς χώρας".

Ἐπίσης, ὡς ἄξονες θεωροῦνται: "ἐπιμήκεις περιοχαί, συνήθως κατά μή-

κος τῶν κυριότερων ἀξόνων κυκλοφορίας, αἱ ὁποῖαι ἐνώνουν τοὺς πόλους μεταξύ τους καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων παρατηρεῖται συγκέντρωσις πληθυσμοῦ (οἰκισμῶν) καὶ δραστηριοτήτων". βλ. σχ. Κλ.Λεοντίδου-Γεράρδη, 1977, 111.

16. Κλ. Λεοντίδου-Γεράρδη, 1977, 153-154-155-156, βλ. ἐπίσης συγκεντρωτικό πίνακα (III 6), 157, μέ τίς χωροταξικές κατηγορίες τῶν οἰκισμῶν, καθώς καὶ χάρτη (III 5), 159, μέ τοὺς πόλους καὶ ἄξονες ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδας.
17. Κλ. Λεοντίδου-Γεράρδη, 1977, 397-398-399.
18. Ἑλ. Ἀνδρικοπούλου, 1977, Στ-8, Στ-11, Στ-47. Ἐπίσης, βλ. σχ. τό χάρτη μέ τοὺς πόλους ἀνάπτυξης καὶ τίς πολωμένες περιφέρειες τοῦ ἑλληνικό χῶρο μετά τήν Στ-53. Ἐπίσης, βλ. σχ. ἀνάπτυξη θεωριῶν γιά τή σχέση τοῦ κέντρου μέ τήν περιφέρειά του, Στ-42/Στ-48. Ἐπίσης, βλ. σχ. Ἑλ. Ἀνδρικοπούλου-Καυκαλά, 1978, χάρτες 1, (277-278) καὶ 4, (283-284).
19. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977γ, 9-10, 16.
20. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1974, 8-9-10-11.
21. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977β, 6-7, 21.
22. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 49-50-51-52-53-54, βλ. περισσ. γιά πολεολογικούς δεῦκτες καὶ πολεοδομικούς δεῦκτες -προδιαγραφές.
23. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977γ, 5-6-7-8.
24. Ι. Λαγοπούλου, 1974, 7-8-9-10-11-12.
25. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1974, 6.
26. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1977β, 6-7, 24-25-26, 28-29.
27. Α.-Φ. Λαγόπουλος, 1976, 61-62.

Εα2. Τό περιφερειακό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

28. Δημητράκος, 1975β, γιά τήν Ἠπειρο, 172-173-174. γιά τό Ν. Ἰωαννίνων, 182-183-184-185.
29. Δημητράκος, 1975β, 175.
30. Ὁ "φλύσχης" εἶναι σύστημα ἀπό ἐναλλασσόμενα ἀργιλικὰ καὶ φαμμαιτικά ὑ-

- λικά. "Όταν ιύγρανθεῖ τό ἀργιλικό ὑλικό, μετατρέπεται σέ μαλακή γλω-
 ώδη μάζα, καί ὑπάρχει κίνδυνος κατολισθήσεων, Π.Λ.12, 777.
31. Δημητράκος, 1975β, γιά τήν "Ἠπειρο, 175-176-177" γιά τό Ν. 'Ιωαννίνων
 185-186.
32. Δημητράκος, 1975β, γιά τήν "Ἠπειρο, 179" γιά τό Ν. 'Ιωαννίνων, 179, 186.
33. Ε.Μπόγκας, 1954, 1955, 1956. Μᾶς δίνει ἐκτενέστερες πληροφορίες γιά
 τήν πανίδα στήν "Ἠπειρο. 'Επίσης ἀναφέρει καί πολλές λαϊκές δοξασίες,
 πού στηρίζονται σ'αὐτά τά ζῶα (π.χ. τό ἐλάφι, τό ζαρκάδι, τή "γκαίλα"
 (κάργια), τήν καρακάξα, τή νυφίτσα, τήν πέρδικα, τό σκαντζόχοιρο, τό
 λαγό κτλ.). 'Επίσης, ἀναφέρει καί γιά ὑδρόβια ζῶα (π.χ. τίς "τσόμες",
 τά "μαρύτσια", τά χέλια, τίς βύδρες κτλ.).
34. Τό κείμενο πού ἀφορᾷ τίς πρῶτες ὕλες (Εα22), μεθοδολογικά ἐντάσσεται
 στά οἰκολογικά στοιχεῖα (Εα21), ἐπειδή ὅμως αὐτές οὐσιαστικά ἀποτε-
 λοῦν ἄρθρωση τοῦ οἰκοσυστήματος καί τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (βλ.σχ.
 Β.πύν.5), γι'αὐτό τοποθετήθηκαν στό ὑποκεφάλαιο Εα2, στή συγκεκριμέ-
 νη θέση Εα22 (δηλ. μεταξύ τῶν οἰκολογικῶν στοιχείων (Εα21) καί τῆς
 κοινωνικῆς δομῆς (Εα23)).
35. Μαρίνου Ι., 'Ανδρονοπούλου Β., Μελιδώνη Ν., 1959, 571-572-573-574-
 575-576.
36. ὁ.π., στήν ὑποσ.1, 573 ἀναφέρονται τά ἑξῆς: "Πτυχαί εἶναι τά διάφορα
 στρώματα τῶν πετρωμάτων, τά ὅποια ἄπαξ κυρίως στολιδοθέντα ἀπετέλε-
 σαν ἐξάρσεις (βουνά, λόφους) παρακολουθόμενας ἀπό καταβυθίσεις (κοι-
 λάδας, παφρους). Τό ἐσώτατον τμήμα κάθε πτυχῆς καλεῖται πυρήν, τό
 δέ ἐξώτατον κορυφή. Πτυχή ἔχουσα εἰς τόν πυρῆνα τῆς τό ἀρχαιότατον
 στρῶμα καί εἰς τήν κορυφήν τό νεώτατον, καλεῖται σάγμα, καμάρα ἢ ἀν-
 τύκλινον, διότι ἀπό τῆς κορυφῆς του τά στρώματα ἀποκλίνουν πρὸς
 ἀντιθέτους κατευθύνσεις. 'Αντιθέτως, ἐάν ἡ πτυχή ἔχει εἰς μέν τόν πυ-
 ρῆνα τά νεώτατα στρώματα, εἰς δέ τήν κορυφήν τά ἀρχαιότατα, ὀνομάζε-
 ται σκάφη, λεκάνη ἢ σύγκλινον".
37. Δημητράκος, 1975β, 188.
38. Φ. Λαμούρ, 1959α, 148-149. 'Επίσης βλ. περισσ. γιά τή γεωργία, κτη-
 νοτροφία καί δάση στήν "Ἠπειρο στά 1958, τοῦ Ἰδίου, 1959β, 226-230.
39. 'Αλ. Κ.Μυλωνᾶς, 1959, 815-816, ὅπου ἀναφέρεται στό ἱστορικό τῆς ἀνα-
 γνωρίσεως τῶν ἰδιόκτητων δασῶν τῆς 'Ἠπείρου, καθώς καί τῶν κοινόχρη-

στων δασοτεμαχίων (π.χ. "μπαλταλικίων"). Σύμφωνα μέ τό συγγραφέα, επί τουρκοκρατίας πολλά χωριά τῆς Ἡπείρου νέμονταν ὡς ἰδιοκτησίαι τους τά δάση τῆς περιφέρειάς τους. Μετά τήν "κατάληψη" (1913), τό ἑλληνικό δημόσιο ἀπέρριψε τίς ἀξιώσεις τῶν περισσότερων χωριῶν γιά τήν ἀναγνώριση τῶν δασικῶν δικαιωμάτων τους, γιὰτί δέν εἶχαν τίτλους ἢ ἄλλα σχετικά ἔγγραφα σύμφωνα μέ τόν "περί γαιῶν" ὀθωμανικό νόμο, καταργώντας "δικαιώματα ἔκπαλαι ὑφιστάμενα καί, ἂν μή ἀναγνωριζόμενα, τούλάχιστον κατ'ἀνοχήν τοῦ Τουρκικοῦ Δημοσίου κτλ."

40. Φ. Λαμούρ, 1959α, 149.
41. Δημητράκος, 1975β, 188, ὅπου τά ἀριθμητικά δεδομένα ὡς πρός τήν ἔκταση τῶν δασῶν, διαφέρουν ἐλαφρά ἀπό τόν Εα2.πίν.1.
42. Δημητράκος, 1975β, 188.
43. Λ.Λελοβύτης, 1962, 739-740.
44. Π.Παπαδοπούλου, 1977, Γ-15, Γ-16.
45. Δημητράκος, 1975β, 187.
46. Λ.Λελοβύτης, 1962, 738.
47. Σ.Π.Ε., 1971, 7.
48. Φ. Λαμούρ, 1959α, 148.
49. Λ.Λελοβύτης, 1962, 733-734, ὅπου ὁ κοινωνιολόγος τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ κ. Ἐρρίκος Μεντράς ὑπολογίζει ὅτι 100 στρέμμ. θεωρεῖται τό ἐλάχιστο, ἐνῶ ὁ κ. Λύβιο Λάτσι, ἐμπειρογνώμονας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ὀργανισμοῦ παραγωγικότητας, ὑπολογίζει τό βιώσιμο κλῆρο στήν Ἠπειρο σέ 40 ἀρδευόμενα στρέμμ. Ἀνάλογες ἀπόψεις διατυπώνουν καί οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες Φ. Λαμούρ καί Ζύμερμαν.
50. Λ. Λελοβύτης, 1962, 736.
51. Λ. Λελοβύτης, 1962, 736.
52. Φ.Λαμούρ, 1959α, 148.
53. Οἱ καλλιεργούμενες ἐκτάσεις στήν Ἠπειρο (1962) παρουσιάζονται λιγότερες σέ σχέση μέ τά δεδομένα τοῦ Εα2.πίν.1.
54. Λ.Λελοβύτης, 1962, 737.
55. Γρ. Καυκαλάς, 1977, Ε-53, Ε-54· βλ. ἐπίσης καί τούς πίνακες Ε-13, Ε-14 ἀντίστοιχα στίς σελ. Ε-55 καί Ε-58 ὅπου γίνεται ἡ κατάταξη ὄλων τῶν νομῶν τῆς χώρας σέ σχέση μέ τούς δεῦκτες (μισθωτοί: σύνολο κοινωνικῆς δομῆς) καί (συμβοηθοῦντες καί μή ἀμειβόμενοι: σύνολο ἐνεργοῦ

πληθυσμοῦ) γιά τό 1961 καί 1971 ἀντίστοιχα.

56. Τά χωρικά ἀποτελέσματα τοῦ δείκτη (μισθωτοῦ: σύνολο κοινωνικῆς δομῆς) σέ ἐπίπεδο χώρας, φαίνονται στούς χάρτες ὄ.π., E-1 καί E-2 στίς σελ. E-61, E-62 καί γιά τίς χρονικές τομές 1961, 1971.
57. Γ. Δράγκος, 1977, Δ-39, Δ-40 βλ. ἐπίσης πίν. Δ12, πού ἀφορᾷ τήν ἐξωτερική μετανάστευση τοῦ πληθυσμοῦ κατά γεωγραφικό διαμέρισμα τῆς χώρας, γιά τό διάστημα 1951-60. Ἐπίσης, ὄ.π., Δ-47, Δ-48 καί πίν. Δ14.
58. Λ. Λελοβύτης, 1962, 741-742.
59. Γ. Δράγκος, 1977, Δ-37, πίνακας Δ9, ὅπου φαίνεται ἡ φυσική κίνηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας, κατά γεωγραφικό διαμέρισμα, στή δεκαετία 1961-71 (μέσος ὄρος).
60. Ὁ μέσος ὄρος τῆς βιολογικῆς αὔξεσης τοῦ πληθυσμοῦ (δηλ. ὑπεροχή τῶν γεννήσεων σέ σχέση μέ τούς θανάτους) ἔφτανε στήν Ἑλλάδα κατά τό διάστημα 1951-61 σέ ποσοστό $11,8^0/00$, ἐνῶ τό διάστημα 1961-71 σέ ποσοστό $9,5^0/00$ βλ. σχ. Γ. Δράγκος, 1977, Δ-32.
61. Γ. Δράγκος, 1977, Δ-50, πίνακας Δ16.
62. Ἰνστιτούτο Συστημῶν Συγκοινωνιολογίας, 1962, 24.
63. Κλ. Λεοντίδου-Γεράρδη, 1977, 154. (Σ.σ. Ἐπίσης μερική ἀντίφαση ὡς πρός τίς κατηγορίες τῶν οἰκισμῶν τῆς προηγούμενης πηγῆς καί τῶν Εα13211 καί Εα2. πίν. 22 τοῦ κειμένου).
64. Σ.Π.Ε., 1971, 9-10.
65. Ὁ παραλιακός ἄξονας: Πρέβεζα- Παραμυθιά - Ἡγουμενίτσα- Φιλιάτες, θεωρεῖται τοπικῆς σημασίας σέ σχέση μέ τή σύνδεση μέ τό εὐρύτερο οἰκιστικό δίκτυο τῆς χώρας.

Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

66. Δημητράκος, 1975β, 183, 205, ὅπου ἀναφέρονται καί τά σημαντικότερα ὄρη τῆς ἐπαρχίας πού εἶναι: ὁ Γράμμος (Τσουκαρέτσα 2.520 μ.), ὁ Σμόλικας (2.637μ.), ἡ Βασιλύτσα (2.249μ.), ἡ Ἐπάνω Ἀρένα (2.192μ.) ἡ Κάτω Ἀρένα (2.075μ.), τό Μπουχέτσι (1.700 μ.), τό Βούζιο (2.239μ.) κτλ.
67. Ἐρρ. Μεντράς, 1959α, 821.
68. Δημητράκος, 1975β, 206-207-208, ὅπου ἀναφέρονται περισσότερα στοι -

χεῖρα γιά τίς κοινότητες τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας.

69. βλ. σχ. ὑποσημείωση 33, στό ὑποκ. Εα2.

70. Ε. Δημητριάδης, 1976, 132-133-134-135-136-137, ὅπου ἀναλύονται εἰδικότερα οἱ συνθήκες σχετικά μέ τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία, τή δάση κτλ. σχετικά μέ τή "ζώνη πειραματισμοῦ καί ἐπιδείξεως (Ζ.Π.Ε.)", στήν ὁποία συμπεριλαμβάνεται καί ἡ περιοχή διερεύνησης τῶν 20 οἰκισμῶν.

71. Ἀναφέρεται στίς δύο ἐπιτροπές τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ στίς ὁποῖες ἀνατέθηκε τόν Ἰούνιο τοῦ 1957 ἡ ἐκπόνηση ἑνός ἀναλυτικοῦ σχεδίου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἠπείρου. Συμβουλευτικό χαρακτήρα γιά τά πορίσματα τῶν δύο ἐπιτροπῶν ἀποτελέσει ἡ ἔκθεση τοῦ Φ. Λαμούρ. Ἐπίσης, βλ. περισσ. σχετικά μέ τήν κτηνοτροφία (Εα32123), Υ.Σ., 1959β, 492-493 494. Ἐπίσης, σχετικά μέ τή δάση (Εα32124), Υ.Σ., 1959β, 494-495-496, καί σχετικά μέ τή δενδροκομία, Υ.Σ., 1959β, 491-492.

72. βλ. περισσ. γιά τίς ἀπαντήσεις πού δόθηκαν στά ἐρωτηματολόγια, στό παράρτημα S, σ. 448.

Στά ἐρωτηματολόγια τηρήθηκε ἡ παρακάτω συντομογραφία:

A₁: Ἀντρας σέ οἰκισμό μέ μικρό χωρικό μέγεθος

Γ₁: Γυναίκα " " " "

Κ₁: Κάτοικος " " " "

A₂: Ἀντρας σέ οἰκισμό μέ μεγάλο χωρικό μέγεθος

Γ₂: Γυναίκα " " " "

Κ₂: Κάτοικος " " " "

73. Ἐρρ. Μεντράς, 1959γ, 988, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τίς σχετικές πληροφορίες πού ἀφοροῦν τή γεωργία, τήν κτηνοτροφία καί τή δασοπονία τῶν ἑξῆς οἰκισμῶν μελέτης, ὁ κοινωνιολόγος Μεντράς τίς βρῆκε ἀπό τά στοιχεῖα πού εἶχε συγκεντρώσει μιά ἐπιτροπή πού ἐπισκέφτηκε τά χωριά αὐτά τό 1957, στά πλαίσια τοῦ προγράμματος ἀναπτύξεως Ἠπείρου.

74. Γρ. Καυκαλάς, 1977, Ε-14.

75. Κ. Τσουκαλάς, 1977, 124-135, ὅπου ἀναλύονται καί συσχετίζονται ἡ ἀγροτική ἔξοδος, ἡ μικρή ἰδιοκτησία καί οἱ οἰκογενειακές δομές κυρίως στήν ἐπαρχία, κατά τόν προηγούμενο αἰώνα.

76. Κ. Τσουκαλάς, 1977, 136-146, ὅπου ἀναλύεται ὁ χαρακτήρας τῆς ἀγροτικῆς ἐξόδου καί τεκμηριώνεται ἡ ἄποψη ὅτι αὐτή στοχεύει κυρίως στήν ἔνταξη τῶν ἀγροτῶν στή μικροαστική τάξη τῶν πόλεων, τῶν χωρῶν τῆς περιφέρειας τῆς Μεσογείου.

77. Έρρ. Μεντράς, 1960α, 52-53-54-55.
78. Έρρ. Μεντράς, 1959γ, 991.
79. Έρρ. Μεντράς, 1960β, 228-229, 232-233-234.
80. Έρρ. Μεντράς, 1960α, 56, 58-59· του ΐδιου 1959γ, 985-986.
81. Έρρ. Μεντράς, 1960ς, 602-603.
82. Έρρ. Μεντράς, 1960β, 228.
83. Έρρ. Μεντράς, 1959β, 896-897-898.
84. Έρρ. Μεντράς, 1960β, 230. 'Επίσης του ΐδιου 1960α, 56-57.
85. Έρρ. Μεντράς, 1960δ, 406-407-408-409-410.
86. Έρρ. Μεντράς, 1959β, 900-901-902. 'Επίσης του ΐδιου 1959γ, 985-988.
87. 'Υπονοεΐται ή έπιτροπή του 'Υπουργείου Συντονισμού πού αποτελεία της χρησιμοποίησε ό 'Ερρ. Μεντράς κατά τήν κοινωνιολογική του διερεύνηση στη Ζ.Π.Ε. βλ. σχ.δ.π., ύποσημ.73.
88. 'Η παράσταση τής πυραμίδας ήλικιών για τήν περιοχή τών 20 οΐκισμών μελέτης γίνεται μέ σχετική έπιφύλαξη, έξαιτίας τών είδικών συνθηκών τής δειγματοληψίας' βλ. σχ.κεφ.Γ
89. Λ. Λελοβύτης, 1962, 740.
90. Έρρ. Μεντράς, 1959γ, 986.
91. Am. Rapoport, 1976, 18-19-20-21, όπου αναφέρονται ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τή στενή σχέση μορφής "προτύπου" κατοικίας σέ προβιομηχανικές κοινωνίες καί κουλτούρας αΐτης τής κοινωνίας, καθώς καί για τή συμμετοχή του ΐδιοκτήτη άγρότη στη διαδικασία σύνθεσης αΐτου του προτύπου. 'Επίσης ό ΐδιος παρατηρεΐ ότι "Γενικά υπάρχουν δύο κατηγορίες συγκεντρωμένων οΐκισμών. Στη μιά ολόκληρος ό οΐκισμός θεωρεΐται σάν τό πλαίσιο τής ζωής, ενώ τό σΐτι άπλως άποτελεΐ ένα μέρος του ζωτικού χώρου περισσότερο ΐδιωτικό, κλειστό καί προφυλαγμένο. Στην άλλη κατηγορία, τό σΐτι θεωρεΐται βασικά σάν τό καθολικό πλαίσιο τής ζωής, καί ό οΐκισμός, είτε χωριό είτε πόλη, θεωρεΐται σάν συνεκτικός ιστός, ένας σχεδόν "έρημος" χΰρος δευτερεύουσας σημασίας, πού χρειάζεται κανείς νά διασχΐσει . . . . . Μέσα στα πλαίσια μιās δεδομένης κουλτούρας, μπορούμε νά θεωρήσουμε τήν άνώνημη παράδοση σάν τυπικό δεΐγμα τής πρώτης κατηγορίας, καί τήν παράδοση τής έπίσημης αρχιτεκτονικής τυπικό δεΐγμα τής δεύτερης " βλ. σχ. δ.π., 101-102.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΒ. 'Η δομή τῶν λειτουργιῶν στοὺς 20 οἰκισμοὺς μελέτης

92. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1973α, 24, (πίνακες).

93. Γιά λόγους συμβολισμοῦ στὰ χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα τῶν οἰκισμῶν μελέτης (Π.ΕΒ. ὁμ.διαγραμ.Χ.Τ.(1-20) ἐμφανίζεται σέ κάθε κελυφος στό κ. βάρος του ἀπὸ ἕνα ἀριθμὸς (1...n) πού βοηθᾷ σύμφωνα μέ τό ὑπόδειγμα τοῦ οἰκισμοῦ 3, στή συσχέτιση τοῦ συνόλου τῶν μοναδιαίων λειτουργιῶν τοῦ διαγράμματος (π.χ. Π.ΕΒ. ὁμ.Χ.Τ.3). Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ δὲ συσχετίζονται μέ τούς ἄλλους ἀριθμοὺς πού ἐμφανίζονται στοὺς πολεοδομικοὺς χάρτες (Π.ΕΒ. ὁμ.χαρτ.Κ.(1-20)). Οἱ τελευταῖοι ἀναφέρονται στή διερεύνηση σχετικὰ μέ τὰ χωρικά συμπλέγματα τῶν λειτουργιῶν. (ΕΒ .πίν.11).

94. 'Απὸ τή στατιστικὴ διερεύνηση τῶν μεταβλητῶν τοῦ ΕΒ.πίν.6 προέκυψαν οἱ δύο μέθοδοι ἐλέγχου, ἡ "ποσοτικὴ" καὶ ἡ "δυναμικὴ", καθὼς καὶ τέσσερις ἐναλλακτικὲς θέσεις γιὰ τή δομή [T], οἱ Α,Β,Γ,Δ, ἀνά δύο γιὰ κάθε μέθοδο ἐλέγχου. Κατὰ τή συσχέτιση τῶν δομῶν [Λα] καὶ [T] διατηροῦμε τήν προηγούμενη ὀρολογία τῶν μεθόδων ἐλέγχου, μιά καὶ ἡ δομή [Λα] εἶναι ἡ ἴδια καὶ στίς τέσσερις συγκρινόμενες σχέσεις τοῦ τύπου: $\frac{[Λα]}{[T]}$ στοὺς ΕΒ.πίν.91,2,3,4.

95. A.B. Hollingshead, 1969, 256-260.

Εγ. Χωρική όργάνωση καί ένταξη τών οίκισμῶν μελέτης στό οίκολογικό τους περιβάλλον

96. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 56 ὅπου ἀναφέρει: "Ὁ οίκισμός εἶναι ἓνα λειτουργικό continuum, τό τελευταῖο, ὅμως, παρουσιάζει λειτουργικά συμπυκνώσεις σέ μία ἢ περισσοτέρας θέσεις του".
97. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 60.
98. A.-Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 58, ὅπου διακρίνει τό γενικό περίγραμμα τοῦ κέντρου οίκισμοῦ σέ τρεῖς κατηγορίες μορφῶν: α. Τύς πυρηνικές μορφές (κυκλοτερεῖς ἢ ὀρθογωνικές). β. Τύς γραμμικές μορφές. γ. Τύς ἀστεροειδεῖς (δακτυλιοειδεῖς) μορφές.
99. Σέ μερικές περιπτώσεις παρατηρήθηκε ὅτι τό περίγραμμα τῆς χωρικής μορφῆς τοῦ κέντρου τοῦ οίκισμοῦ τείνει συγχρόνως πρὸς δύο κατηγορίες μορφῶν (π.χ. **L** ἢ **O**). Στίς περιπτώσεις αὐτές ἔχουμε δύο ἐναλλακτικούς πίνακες (π.χ. Εγ. πίν. 3₁ καί Εγ. πίν. 3₂), καί ὁ καθένας συσχετίζεται μέ τά ἄλλα δεδομένα γιά τή συναγωγή συμπερασμάτων.
100. Οἱ παραδοχές εἶναι οἱ ἑξῆς:
- α. "Ἄν τό μήκος τοῦ οίκισμοῦ εἶναι μεγαλύτερο ἢ ἴσο μέ τό $1\frac{1}{2}$ τοῦ πλάτους του, τότε ἡ χωρική μορφή του χαρακτηρίζεται ἐπιμήκης ὀρθογωνική (I).
- β. "Ἄν ἡ χωρική μορφή τοῦ οίκισμοῦ τείνει πρὸς τόν κύκλο, χαρακτηρίζεται κυκλοτερής (πυρηνική) (II).
- γ. "Ἄν ἡ χωρική μορφή τοῦ οίκισμοῦ δέν ἀνήκει σέ καμιά ἀπό τίς προηγούμενες περιπτώσεις, χαρακτηρίζεται τυχαία (ἀστεροειδής).
101. R. J. Forbes, 1964, 169-170-171-172, ὅπου ἀναφέρει ὅτι γιά τήν ἀναγνώριση τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας μιᾶς περιοχῆς, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τό ὀδικό δίκτυο, μποροῦν νά συνεισφέρουν σημαντικά τά ἑξῆς δεδομένα: 1. Ἡ ἀρχαία φιλολογία. 2. Ἐτυμολογικά στοιχεῖα (π.χ. μιᾶ ὀνομασία τοῦ τύπου "Welsh Way" ἢ "ox-drove"). 3. Τοπικοί χάρτες. 4. Ἐπισκόπηση τῆς περιοχῆς ἀπό ψηλά (π.χ. ἀεροφωτογραφίες). 5. Ἀνασκαφές.

Εδ. 'Η κοινωνική οργάνωση, ή χρήση τοῦ οἰκισμοῦ καί ή ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ

102. 'Ελ. 'Ανδρικοπούλου- Γρ. Καυκαλάς, 1976, 10-11.

103. 'Ελ. 'Ανδρικοπούλου-Γρ. Καυκαλάς, 1976, 12-13.

104. Στό παράρτημα S , παραθέτουμε ταξινομημένες τίς ἀπαντήσεις πού προέκυψαν ἀπό τά ἐρωτηματολόγια, πού γιά μέν τούς 3 οἰκ. (6,11,12) λήφθηκαν μέ προσωπική ἔρευνα τοῦ γράφοντος, ἐνῶ γιά τούς ὑπόλοιπους 12 οἰκισμούς στάλθηκαν αὐτά συμπληρωμένα ἀπό τίς κοινότητες τῶν οἰκισμῶν (βλ. σχ. κεφ.Γ.).

Γιά νά διερευνήσουμε τήν ἀντίληψη τῶν κατοίκων σχετικά μέ τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ τους, ἀπομονώσαμε ἀπό τούς 12 ὑπόλοιπους οἰκισμούς τρεῖς (μέ κ. ἀρ. 14,19,20), πού παρουσιάζουν μεγάλο χωρικό μέγεθος καί τούς συγκρίναμε μέ τούς ἄλλους 3 οἰκ. (6,11,12) πού ἐμφαρίζουν μικρό χωρικό μέγεθος. Ἐτσι προκύπτει ὁ Εδ. πίν.5 πού προέρχεται ἀπό ἐπεξεργασία τῶν ἐρωτ.(25, 26α'β'μ., 27-28-29-30, 33-34-35) τοῦ ἐρωτηματολογίου Γ. πίν.1.

105. 'Η οργάνωση τῆς σύγχρονης βιομηχανικῆς κοινωνίας γίνεται ἔτσι, ὥστε νά προκαλεῖ τή διχοτόμηση τοῦ χρόνου τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς σέ δύο μεγάλες κατηγορίες: Τό χρόνο τῆς ἐργασίας καί τό χρόνο τῆς "μῆ ἐργασίας" (ἐλεύθερο χρόνο). Ὁ τρόπος χρησιμοποίησης τοῦ ἐλεύθερου χρόνου ἀποτελεῖ συνάρτηση τῆς κοινωνικῆς τάξης καί εἰδικότερα τῆς ὁμάδας στήν ὁποία ἀνήκει τό ἄτομο. Ἐπίσης, ἐπηρεάζεται ἀπό τήν κοινωνικο-ἐπαγγελματική καί εἰσοδηματική τάξη, καθώς καί τό πολιτιστικό ἐπίπεδο τοῦ ἀτόμου, ὅπως καί ἀπό τήν ἡλικία, τήν οἰκογενειακή κατάσταση καί τή θέση τῆς κατοικίας. Α.Φ.Λαγόπουλος, 1977α, 119-120-121-122.

106. Κ.Τσουκαλάς, 1977, 47-48-49-50.

107. Κ.Τσουκαλάς, 1977, 103-104.

108. Κ. Τσουκαλάς , 1977, 25-26.

109. Κ.Τσουκαλάς , 1977, 56-57.

110. 'Ο ἀριθμός καί ή θέση τῶν συνοικιῶν ὅπως φαίνονται στούς Π.Εδ. ὁμάδα χαρτῶν T.(1-20) προῆλθαν ἀπό κατοίκους πού ρωτήθηκαν κατά τήν ἐπιτόπια ἔρευνα. Ἐπειδή οἱ κάτοικοι δέν ἦταν σαφεῖς, ὡς πρός τό διαφορισμό τῶν ἐννοιῶν συνοικίας- γειτονιᾶς, πού διαπιστώθηκε μεταγενέστερα καί ή ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπό τό φύλο καί τό χωρικό μέγεθος τοῦ οἰ-

κισμού, θά πρέπει νά διατηρήσουμε τόσο γιά τόν ἀριθμό ὅσο καί τή θέση τῶν συνοικιῶν μιᾶ σχετική ἐπιφύλαξη.

111. Α.Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 85-86.

112. Ἡ σχέση τοῦ κατοίκου μιᾶς πόλης μέ τό κέντρο της ταξινομεῖται κατά τόν W.F. Heine Meyer σέ τέσσερις κατηγορίες, ἀνάλογα μέ τή χρήση τοῦ κέντρου καί τή συμπάθεια πού ἔχει πρὸς αὐτό. Α.Φ. Λαγόπουλος, 1977α, 65-66. Ἡ ταξινομήση ἑνός ἀτόμου σέ μιᾶ ἀπό τίς τέσσερις αὐτές κατηγορίες εἶναι βασικά συνάρτηση τῆς κοινωνικῆς του ομάδας (π.χ. τό κέντρο εἶναι "λειτουργικό" γιά τίς μεσαῖες εἰσοδηματικές τάξεις). Ἡ ταξινομήση πού ἐπιχειρεῖται στή χρήση τοῦ κέντρου (Μεσοχώρι) κατά φύλο-μέγεθος οἰκισμού στή συγκεκριμένη περίπτωση τῶν οἰκισμῶν εἶναι ὀριακή καί ἔχει σκοπό νά διερευνήσει κάποια ἰδιαιτερότητα που προκύπτει ἀπό τά ἐρωτηματολόγια σχετικά μέ τή χρήση του.

113. Γ. Λυμπερόπουλος, 1972, 21, ὅπου ἀναφέρει: "Ἐτσι, τό Γαναδιό, ὅπως καί τά περισσότερα ὄρεινά χωριά τῆς Κόνιτσας, εἶναι ἕνας οἰκισμός μονόκεντρος. Βασικός πυρήνας του τό Μεσοχώρι. Πλάϊ στό Μεσοχώρι, ἡ ἐκκλησιά, ἡ βρύση, τό ἀμικικό. Παλιότερα τό σχολειό. Ὅλα μαζύ σύνθεταν ἕνα πραγματικό Κέντρο. Πνευματικό. Θρησκευτικό. Κοινωνικό. Ψυχαγωγικό. Ἀπό κεῖ ξεκινᾶνε ἀκτινῶτα, δύχως ἀνεβοκατεβάσματα, πάνω σ' ἕνα ἐπίπεδο ὀροπέδιο, τρεῖς πλακόστρωτες ἀρτηρίες".

114. βλ. σχ. παραπ. ὑπόσημ. 104, Εδ12.

115. Ι. Μαρτινιανός, 1957, 70-71.

116. Π. Α. Αραβαντινός, 1857, 157.

117. "Φάρα ἡ Δ. (λ. γερμ. ἀρχῆς, fara=γένος)· φυλή, γένος (κν. σόυ)" (βλ. σχ.

Πάπυρος Λαρούς, τ. 12, 682). Ἐπίσης, ὁ Σπ. Π. Ἀραβαντινός, 1895, 69, ἀναφέρει. "Οἱ πρῶτοι οἰκισταί κατεμερίζοντο εἰς φυλάς ἢ φάρας, ἦτοι εἰς ομάδας οἰκογενειῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχικοῦ γενάρχου καταγομένων".

Ἐπίσης ὁ ἴδιος σημειώνει σέ ὑποσημείωση ὅτι ἡ διαίρεση σέ φάρες συναντᾶται σ' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Ἀλβανούς τῆς πάνω καί κάτω Ἀλβανίας.

118. Ι. Μαρτινιανός, 1957, 71.

119. Μιᾶ διαδεδομένη μορφή οἰκοδομικοῦ τετραγώνου κατά τήν τουρκοκρατία στήν Καστοριά καί τή Βέροια ἦταν αὐτή κατά τήν ὁποία σχεδόν κάθε μαχαλάς εἶχε τήν ἐκκλησιά του, πού χτιζόταν στό κέντρο τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου, ἀθέατη ἀπό ἔξω. Ἡ γενική μορφολογία τοῦ τετραγώνου ἐπηρε-

αζόταν έτσι, καί ἡ ὄλη σύνθεση θύμιζε μοναστηριακό καθολικό. Τότε ἦταν πού τό τετράγωνο ἔπαιρνε καί τό ὄνομα τῆς ἐκκλησίας. βλ.σχ. Νικ. Κ. Μουτσόπουλος, 1971, 163. Ἐπίσης τοῦ Ἰδίου εἰκ. 50. Στή συγκεκριμένη περίπτωση τῶν οἰκισμῶν μελέτης δέν εἶναι γνωστή αὐτή ἡ μορφή τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου, ἀλλά μπορεῖ ἡ συνοικία νά πάρει τό ὄνομα τοῦ ἑνοριακοῦ τῆς ναοῦ.

120. Ι. Μαρτινιανός, 1957, 68-69.

121. Ι. Μαρτινιανός, 1957, 71.

122. Β. Δημητριάδης, 1978, 17-18.

123. Σύμφωνα μέ μελέτη πού πραγματοποιήθηκε γιά τήν πλατεία τοῦ Γαλακτοῦ,

οἱ χρήσεις στίς πολεολογικές λειτουργίες τῆς μεταβάλλοντα διαχρονικά (θεωροῦμε τό τέλος τοῦ 19ου αἰ. ὡς σήμερα) ὡς ἐξῆς:

α. Φάση (ἀρχική, σύμφωνα μέ πληροφορίες γερόντων):

-Θρησκεία+Κοινόχρ. λειτουργίες+Διοίκηση+ἐκπαίδευση+

+Φιλοξενία = 55,5% ἔκταση σέ μ²

-Καταστήματα - βιοτεχνίες = 14,4%

- Διάφορα, κτλ. = 30,1%

β. Φάση: (ἐνδιάμεση):

100,0%

-Θρησκεία+Κοινόχρ. λειτ. + Διοίκηση+ Φιλοξενία+

+Ψυχαγωγία = 53,8% ---

-Καταστήματα + βιοτεχνίες = 21,3%

-Διάφορα, κτλ. = 24,9%

100,0%

γ. Φάση (σύγχρονη):

- Θρησκεία + Ψυχαγωγία

50,2% ---

- Κατοικία + βοηθητικά κτίσματα.

49,8%

100,0%

Στά παραπάνω φαίνεται ἡ διαδοχική σειρά εἰσόδου διάφορων λειτουργιῶν στό κέντρο τοῦ οἰκισμοῦ (Μεσοχώρι). βλ. σχ. Ε. Δημητριάδης, 1974, 191, πίν. 2, συγκεντρωτικός.

S. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ('Ανάλυση έρωτηματολογίων)

1. Οί ταξινομημένες απαντήσεις τών έρωτηματολογίων πού ακολουθοῦν ἀναφέρονται κυρίως στά ὑποκ. Εα3 καί Εδ. τοῦ κεφ. Ε.(περίοδος μελέτης). Γιά νά τίς συσχετίσουμε λοιπόν μέ τά προηγούμενα ἀντίστοιχα δύο ὑποκεφάλαια, διατηροῦμε ἴδια σύμβολα παραγραφοποίησης, μόνο πού προσθέτουμε μπροστά τό γράμμα Π. (π.χ. οί παραγωγικές δυνάμεις πού ἔχουν τό συμβολισμό Εα 321, γίνονται στό παράρτημα Π.Εα321).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

- Λιανός, Κ., Η άγνοια από τον μακεδονοβραχευτινόν και πολιτών δικαιωμάτων των χαριστινών και ο διορισμός του Βασιλίου Πασι. Βη.Χα., τ.5, 1930, 197-210.

- Αναστασοπούλου, Γ.Α., Ιστορία της ελληνικής βιομηχανίας 1840-1940. τ.Α-Γ, ελληνική έκδοτική εταιρεία, Αθήνα 1947.

- Ανδρικοπούλου, Ελ.- Καυκαλάς, Γρ., Τρόποι ζωής και οικονομικός στην Ελλάδα. Θεσσαλονίκη 1971.

- Ανδρικοπούλου, Ελ., Χωρολογική εξέλιξη της διαμόρφωσης οικισμών στην Ελλάδα. Β.Α.Β.Θ., έκδοση 1977, 17-1/17-70.

- Ανδρικοπούλου-Καυκαλάς, Ελ., Οικονομική και χωρική ανάπτυξη της Ελλάδας. Β.Α.Β.Θ., έκδοση 1977, 233-288.

- Αραβαν, Π.Α., Χρονολογία της Ημερίδας. τ.1,11, Αθήνα 1856, 1857.

- Βασιλίου, Π. Β., Ιστορία της Ελλάδας του Τσελενλή, Αθήνα 1895.

- Βακαλόπουλος, Α.Ε., Ιστορία της Μακεδονίας 1394-1833. Θεσσαλονίκη 1969.

- Βάντζιος, Γ., Ο δοκτικός κλάδος της Ηπείρου. Ηπ. Βοτία, τ.17, 1953, 970-975.

- Βερυόπουλος, Κ., Το άγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Έκδοσεις Βιβλιόκλας, Αθήνα 1975.

- Βιζουκίδης, Βερ., Η οικονομία της Ελλάδας. Ηπ. Χα., τ.2, 1927, 5-53.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

5. ΠΑΡΑΡΤΗΡΙΑ (Ανάλυση μαθηματικών)

1. Η ανάλυση των μαθηματικών είναι η διαδικασία της αποδόμησης των μαθηματικών εννοιών σε απλούστερα μέρη. Η ανάλυση των μαθηματικών είναι η διαδικασία της αποδόμησης των μαθηματικών εννοιών σε απλούστερα μέρη. Η ανάλυση των μαθηματικών είναι η διαδικασία της αποδόμησης των μαθηματικών εννοιών σε απλούστερα μέρη.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

- "Αμαντος, Κ., 'Η άναγνώρισις υπό τῶν μωαμεθανῶν θρησκευτικῶν καί πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν χριστιανῶν καί ὁ ὀρισμός τοῦ Σινᾶν Πασᾶ. 'Ηπ. Χρ., τ. 5, 1930, 197-210.
- "Αναστασόπουλος, Γ. Α., 'Ιστορία τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας 1840-1940. τ. Α-Γ, ἑλληνική ἐκδοτική ἐταιρεία, 'Αθήναι 1947.
- "Ανδρικοπούλου, 'Ελ.- Καυκαλάς, Γρ., Τρόποι ζωῆς καί ἐκσυγχρονισμός στήν 'Ελλάδα. Θεσσαλονίκη 1976.
- "Ανδρικοπούλου, 'Ελ., Χωρολογία. 2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν 'Ελλάδα. "Εδρα πολεοδομίας Β. Α. Π. Θ., ἐκδόσεις Τ. Ε. Ε., Θεσσαλονίκη 1977, ΣΤ-1/ΣΤ-70.
- "Ανδρικοπούλου - Καυκαλά, 'Ελ., Λειτουργική καί χωρική ἀνάλυση τῆς διάρθρωσης τοῦ δικτύου τῶν ἑλληνικῶν οἰκισμῶν. "Διερεύνηση τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν 'Ελλάδα 3η φάση". "Εδρα πολεοδομίας Β. Α. Π. Θ., ἐκδόσεις Τ. Ε. Ε., Θεσσαλονίκη 1978, 233-286.
- "Αραβαντινός, Π. Α., Χρονογραφία τῆς 'Ηπείρου. τ. Ι, ΙΙ, 'Αθήναι 1856, 1857.
- "Αραβαντινός, Σπ. Π., 'Ιστορία 'Αλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ, 'Αθήναι 1895.
- Βακαλόπουλος, Α. Ε., 'Ιστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833. Θεσσαλονίκη 1969.
- Βάνζιος, Γ., 'Ο ὀρυκτός πλοῦτος τῆς 'Ηπείρου. 'Ηπ. 'Εστία, τ. 17, 1953, 970 -975.
- Βεργόπουλος, Κ., Τό ἀγροτικό ζήτημα στήν 'Ελλάδα. 'Εκδόσεις 'Εξάντας, 'Αθήνα 1975.
- Βιζουκίδης, Περ, Κ., 'Ηπειρωτικῶν θεσμίων ἔρευνα. 'Ηπ. Χρ., τ. 2, 1927, 5-53.

- Βογιατζίδης, Ι.Κ., Συμβολή εις τήν Μεσαιωνικήν Ἱστορίαν τῆς Ἠπείρου. Ἡπ. Χρ., τ.1, 1926, 72-80.
- Γιαουτζῆ Μ., Κλάδοι οἰκονομικῆς δραστηριότητος. "2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα". Ἔδρα πολεοδομίας Β. Α.Π.Θ., ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη, 1977, Β-1/Β-74.
- Γιατσόπουλος, Στ.Μ., Ἡ ἐμποροπανήγυρις "Πωγωνιανή" καί ἡ πάλαι ποτέ ἀκμάσασα πόλις Διπαλίτσα. Ἡπ. Ἔστια, τ.94, 1960(α), 142-147, τ.95, 1960(β), 220-227.
- Δάκαρης, Σ., Ἰωάννινα, ἡ νεώτερη Εὐροία. Ἡπ. Ἔστια, τ.6, 1952, 537-554.
- Δάκαρης, Σ., Ἡ ἐθνικότης τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτῶν. Ἡπ. Ἔστια, τ.27, 1954(α), 675-684.
- Δάκαρης, Σ., Ἡ ἀρχαιολογική ἐρευνα στήν Ἠπειρο. Ἡπ. Ἔστια, τ. 28-29, 1954(β), 817-821, Ἐπίσης συνέχεια τοῦ ἰδίου ἀρθρου, ὁ.π., τ.31, 1954(γ), 1059-1066. Ἐπίσης συνέχεια τοῦ ἰδίου ἀρθρου, ὁ.π., τ.33, 1955, 21-27.
- Δάκαρης, Σ., Ἀρχαιότητες Ἠπείρου, ἐκδόσεις Ἀπόλλων, Ἀθήνα, 3-39, Ἐπίσης βλ. "Dakarlis, S., Cassopraia, Athens Center of Ekistics, 1971".
- Δενδύας, Μ.Α., Ἡ τοπική διοικήσεις ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει (ἀνακοίνωσις στό θ. Βυζαντινολογικό συνέδριο περί Ἠπείρου). Ἡπ. Ἔστια, τ.13, 1953, 469.
- Δερτιλῆς, Γ., Κοινωνικός μετασχηματισμός καί στρατιωτική ἐπέμβαση 1880-1909. Ἐκδόσεις Ἐξάντας, Ἀθήνα 1977.
- Δημητράκος, Παγκόσμιος γεωγραφία, Ἄτλας, (Ἑλλάς 1), ἐκδόσεις Κουτσοῦμπος, Ἀθήνα 1975(α).
- Δημητράκος, Παγκόσμιος γεωγραφία, Ἄτλας, (Ἑλλάς 2), ἐκδόσεις Κουτσοῦμπος, Ἀθήνα 1975(β).
- Δημητριάδης, Ε., Ἡ Μόλιστα τῆς Ἠπείρου. Ε.Ε.Π.Σ. τοῦ Α. Π.Θ., τ.6, 1974, 109-230.

- Δημητριάδης, Ε., Συμβολή εις τήν μεθοδολογία μελέτης ὀρεινῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν. Ἐφαρμογή εις τήν Μεσαριά Κονίτσης. "Μεθοδολογία καί πολεοδομία-χωροταξία". Σπουδαστήριον πολεοδομίας Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1975, 191-204.
- " - - Χαρακτηριστικά καί προβλήματα τῶν Ἑλληνικῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν. Τό παράδειγμα τῶν οἰκισμῶν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης. "Χαρακτηριστικά καί προβλήματα τῶν ἑλληνικῶν οἰκισμῶν". Ἐδρα πολεοδομίας Β΄ Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1976, 121-163.
- " - Β. Ἱστορική ἐξέλιξη τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου στήν Ἑλλάδα 1821-1928. "2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα". Ἐδρα πολεοδομίας Β΄ Α.Π.Θ., ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη 1977, Α-1/Α-164.
- " - Β. Ἡ ἐξέλιξη τοῦ δικτύου οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα 1821-1928. "Διερεύνηση τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα, 3η φάση". Ἐδρα πολεοδομίας Β΄ Α.Π.Θ., ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη 1978, 11-98.
- Δράγκος, Γ., Δημογραφία. "2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν Ἑλλάδα". Ἐδρα πολεοδομίας Β΄ Α.Π.Θ., ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη 1977, Δ-1/Δ-54.
- Ἐθνικόν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἐξελίξεις καί προοπτικά τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1920-1985. Ἀθήνα 1973(α).
- Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν ἦ (Ε.Ε.Λ.), τ.6, Ἀθήναι 1929.
- Ε.Κ.Κ.Ε., Στατιστικά μελέται 1821-1971, Ἀθήνα 1973(β).
- Ε.Σ.Υ.Ε., Ἐπετηρίδες 1955-1975.
- Εὐαγγελίδης, Δ., Ἡπειρωτικά ἔρευναί. Ἡ ἀνασκαφή τῆς Δωδώνης 1935. Ἡπ. Χρ., τ.10, 1935, 197-213.

- Εύθυμίου, Άν., Μικρά συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κονί-
τσης, Ἡπ. Ἑστία, τ. 64-65, 1957, 626-629.
- Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους (Ι.Ε.Ε.,). Ὁ
Ἑλληνισμὸς ὑπὸ ξένη κυριαρχία (περίοδος 1669-
1821), Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία, Ἐκδοτικὴ Ἀ-
θηνῶν, Α.Ε., 1975.
- Καυκαλάς, Γρ., Κοινωνιὸ περιεχόμενον τοῦ δικτύου τῶν Ἑλ-
ληνικῶν οἰκισμῶν." 2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύ-
ου ἀστικῶν οἰκισμῶν στὴν Ἑλλάδα." Ἑδρα πολεοδο-
μίας Β. Α.Π.Θ., ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη 1977,
Ε-1/Ε-66.
- Κιτσιδης, Χρ., Αἱ ἠπειρωτικαὶ κοινότητες. Ἡπ. Ἑστία, τ.
1, 1952(α) 24-28, τ.2, 1952(β), 150-154.
- Κονιδάρης, Γ., Πότε παρήκμασεν ἢ ἐξέλιπε καὶ ἐκκλησιαστι-
κῶς ἡ Νικόπολις καὶ ἀνεδείχθη ἡ Ναύπακτος Μητρό-
πολις. Ἡπ. Ἑστία, τ. 13, 1953, 470-471.
- Κοσμᾶς, Ν., Αἱ δίοδοι τῆς Πίνδου. Ἡπ. Ἑστία, τ. 33, 1955,
14-20.
- Κοσμᾶς Θεσπρωτὸς καὶ Ἄθαν. Ψαλίδας, Γεωγραφία Ἀλβανίας
καὶ Ἡπείρου, ἔκδ. Ε.Η.Μ., ἐπιμελ. Ἄθαν. Χ. Παπα-
χαρίση, Ἰωάννινα 1964.
- Κουρίλας, Εὐλ., Ἡπειρώτικα ἀνάλεκτα. Ἡπ. Ἑστία, τ. 33,
1955, 9-13.
- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Δομικὴ πολεοδομία. Ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Ἀ-
θῆναι 1973(α).
- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Γραφεῖα, προτελικόν κείμενον." Ἐρευνα πο-
λεοδομικῶν προτύπων, ΣΠΕ, Ἀθῆναι 1974.
- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Λειτουργικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν Ἑλληνικῶν
οἰκισμῶν καὶ ἐρμηνεῖα τους." Χαρακτηριστικὰ καὶ προ-
βλήματα τῶν ἑλληνικῶν οἰκισμῶν". Ἑδρα πολεοδομίας
Β. Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1976, 45-68.
- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Ἐγχειρίδιον πολεοδομίας. Μέρους Α, τ. Ι, Θεσ-

σαλονίκη 1977α).

- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Κρατική λειτουργία. "Ερευνα πολεοδομικών προτύπων, ΣΠΕ, 'Αθήνα 1977β).
- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Βιομηχανία. "Ερευνα πολεοδομικών προτύπων, ΣΠΕ, 'Αθήνα 1977γ).
- Λαγόπουλος, Α.-Φ., Σχέση τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ καί τοῦ δικτύου οίκισμῶν στήν Ἑλλάδα, 1821-1971.
"Διερεύνηση τοῦ δικτύου ἀστικῶν οίκισμῶν στήν Ἑλλάδα, 3η φάση". Ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη 1978, 287-337.
- Λαγοπούλου, Ι., Ἐμπόριον, προτελικόν κείμενον. "Ερευνα πολεοδομικών προτύπων, ΣΠΕ, 'Αθήναι 1974.
- Λαζαρίδης Κ., Οἱ Τοῦρκοι Σπαῆδες. Ἠπ. Ἐστία, τ.1, 1952(α), 10-14, τ.2, 1952(β), 137-142.
- Λαμούρ, Φ., Διευθέτησις τῆς περιοχῆς Ἠπείρου. "Τό πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἠπείρου ζώνη πειραματισμοῦ καί ἐπιδείξεως, Κονίτσης-Ζαγορίου-Παρακαλάμου". Ἠπ. Ἐστία, τ.82, 1959(α), 146-151, τ.83, 1959(β), 226-233, τ.84, 1959(γ), 318-326 κτλ.
- Λαμπρίδης, Ι., Ἠπειρωτικά μελετήματα. Τεύχη 1-10, 'Αθήναι 1889-1890.
- Λεοντίδου-Γεραροδη, Κλ., Λειτουργική ταξινόμησις ἑλληνικῶν οίκισμῶν, (διατριβή γιά διδακτορία) τ.Ι, 'Αθήναι 1977.
- Λελοβίτης Λ., Ἡ στενότης τῶν καλλιεργουμένων ἔδαφῶν καί ἡ ἐξ αὐτῆς προκαλουμένη δημογραφική πίεσις εἰς τήν Ζ.Π.Ε. Ἠπείρου-Κερκύρας καί Λευκάδος. Ἠπ. Ἐστία, τ.125-126, 1962, 733-747.
- Λυμπερόπουλος, Γ., Ὀρεινοί καί Μεθόριοι. 'Αθήνα 1972.
- Μαρίνου, Ι., Ἀνδρονοπούλου, Β., Μελιδῶνη Ν., τό ὑπέδαφος τῆς Ἠπείρου. "Τό πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἠπείρου, ζώνη πειραματισμοῦ καί ἐπιδείξεως Κονίτσης-Ζαγορίου-Παρακαλάμου". Ἠπ. Ἐστία, τ.87, 1959, 571-578 καί τ.88-89, 1959, 707-709.
- Μαρτινιανός, Ι., Ἡ Μοσχόπολις 1330-1930. Ἐκδοση Ε.Μ.Σ., Θεσ-

- σαλονίκη 1957.
- Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια ἢ (Μ.Ε.Ε.), ἔκδοσις "Ὁ Φοῖνιξ", τ.12.
- Μεντράς, Ἐρρ., Κοινωνιολογική διερεύνησις 3 πεδινῶν καὶ 3 ὄρεινῶν κοινοτήτων τῆς περιοχῆς Κονίτσης. "Τό πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἠπειροῦ ζώνη πειραματισμοῦ καὶ ἐπιδείξεως Κονίτσης-Ζαγορίου-Παρακαλάμου". Ἠπ. Ἐστία, τ.90, 1959(α), 815-822, τ.91, 1959(β), 895-902, τ.92, 1959(γ), 985-993, τ.93, 1960(α), 52-59, τ.95, 1960(β), 228-236, τ.96, 1960(γ), 317-324, τ.97, 1960(δ), 405-411, τ.98, 1960(ε), 493-502, τ.99-100, 1960(ς), 601-604.
- Μέρτζιος, Κ.Δ., Παράρτημα καταλόγου ἐκδόσεων Ν. Γλυκῆς. Ἠπ. Χρ., τ.10, 1935, 175-186.
- " - Τό ἐν Βενετίᾳ Ἠπειρωτικόν Ἄρχειον. Ἠπ. Χρ., τ.11, 1936, 1-341.
- Μουτσόπουλος, Νικ.Κ., Καστοριά. Τά ἀρχοντικά. Ἐκδοσις ἀρχιτεκτονικῆς, Ἀθῆναι 1962.
- " - Μακεδονική ἀρχιτεκτονική. Θεσσαλονίκη 1971.
- Μπάρας, Β.Γ., Ἡ διδασκομένη ὕλη εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἠπ. Ἐστία, τ.121-122, 1962, 465-475.
- Μπέττης, Στ., Γεώργιος ἱερεὺς Σουγδούρης. Α', Τά Γιάννινα στὰ χρόνια 1650-1750. Ἠπ. Ἐστία, τ.131, 1963, 177-184.
- Μπόγνας, Ε., Τά ζῶα καὶ τὰ πουλιὰ στοὺς Ἠπειρωτικούς θρούλους. Ἠπ. Ἐστία, τ. 30, 31, 1954 καὶ τ.33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40-41, 42, 43, 44, 1955 καὶ τ. 45, 46, 1956.
- Μυλωνάς, Ἀλ.Κ., Οἱ ὄρεινοὶ πληθυσμοί. Ἠπ. Ἐστία, τ.40-41, 1955, 815-822.
- Ξενόπουλος, Σ., Δοκίμιον, ἱστορικῆς τινός περιλήψεως τῆς ποτέ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου ἡπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης. (Σχόλια, Γ.Τσοῦτσινου). Ἠπ. Ἐστία, τ.65, 1957(α), 793-802, τοῦ ἴδιου τ. 67-68, 1957(β), 849-858.
- Παῖσιος, Γ., Τό κατάστιχον τῆς ἱερᾶς μονῆς ἀγίου Νικολάου

- Σιαμνελίου (1736). 'Ηπ.Εστία, τ.25, 1954, 475-480.
- Πανταζόπουλος, Ν.Ι., 'Ελλήνων συσσωματώσεις κατά τήν Τουρκοκρατίαν, 'Αθήναι 1958.
- "- - Κοινοτικός βίος εἰς τήν Θετταλομαγνησίαν ἐπί τουρκοκρατίας. Ε.Ε.Σ.Ν.Ο.Ε., τ.14, 1967, 1-103.
- Παπαγεωργίου, Κ.Α., 'Η 'Ηπειροθεσσαλική ἐπανάστασις τοῦ 1854. 'Ηπ.Εστία, τ. 30, 1954, 945-948.
- Παπαγεωργίου, Κ.Α., Συβότα, 'Αχερουσία λίμνη, Γλυκὺς κόλπος. 'Ηπ.Εστία, τ.11, 1953, 250-255.
- Παπαδοπούλου, Π. 'Απασχόληση. "2η φάση διερεύνησης τοῦ δικτύου ἀστικῶν οἰκισμῶν στήν 'Ελλάδα". 'Εδρα πολεοδομίας Β.Α.Π.Θ., ἐκδόσεις Τ.Ε.Ε., Θεσσαλονίκη 1977, Γ-1/Γ-68.
- Πάπυρος-Λαρούς ἦ (Π.Λ.5), Γενική παγκόσμιος ἐγκυκλοπαίδεια τ.5, 'Αθήναι 1964.
- Πάπυρος-Λαρούς ἦ (Π.Λ.6), - " - τ.6, 'Αθήναι 1964.
- Πάπυρος-Λαρούς ἦ (Π.Λ.7), - " - τ.7, 'Αθήναι 1964.
- Πατσέλης, Ν.Β., Οἱ Τούρκοι Σπαχήδες. 'Ιστορικόν τοῦ θεσμοῦ τῶν Σπαχήδων. 'Ηπ.Εστία, τ.8; , 1952, 789-798, τ.9, 1953, 25-32.
- Papoport Απ., 'Ανώσυμη ἀρχιτεκτονική καί πολιτιστικοί παράγοντες. "Εκδοσις "ἀρχιτεκτονικῶν θεμάτων", 'Αθήνα 1976.
- Σαλαμάγκας, Δ., Τά 'Ισνάφια καί τὰ ἐπαγγέλματα ἐπί τουρκοκρατίας στά Γιάννινα. 'Ηπ.Εστία, τ.82, 1959(α), 136-140, τ.83, 1959(β), 214-218, τ.84, 1959(γ), 311-315, τ.85, 1959(δ), 387-396, τ.86, 1959(ε), 482-486, τ.87, 1959(ς), 563-569, τ.88-89, 1959(ζ), 698 κτλ.
- Σαλαμάγκας, Δ., 'Η κόσσα καί ἡ βλιώρα. 'Ηπ.Εστία, τ.71, 1958(α), 216-222, τ.72, 1958(β), 298-306, τ.73, 1958(γ), 389-397.
- Σβοῦνος, Ν.Γ., 'Επισκόπησις τῆς Νεοελληνικῆς ἱστορίας. 'Εκ-

- δόσεις θεμέλιο, 'Αθήνα 1976.
- Σιωμόπουλος, Στυλ., "Εγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας (ἀπό τό ἀρχεῖον Κακαϊδῆ). 'Ηπ. 'Εστία, τ.130,1963(α), 113-117, τ. 132, 1963(β), 310-317.
- Σούλης, Χρ.Ι., Τά κουδαρίτικα τῶν Χουλιαροχωριῶν τῆς 'Ηπείρου. 'Ηπ.Χρ., τ.5, 1930, 161-168.
- Σούρλας, Εὐρ., Συμβολαί εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης (Α': Β':). (Α':) 'Ιστορικαί καί πραγματικαί πλάναι τοῦ Rouqueville περὶ τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης (195-206). (Β':) 'Από τὸν ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον βίον τῶν ὑποδούλων τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, (206-234). 'Ηπ.Χρ., τ.4, 1929.
- Σούρλας, Εὐρ., 'Η ξυλογλυπτικὴ τέχνη στὴν ἐπαρχία Κονίτσης. 'Ηπ. 'Εστία, τ.57, 1957, 39-42.
- Σούρλας, Εὐρ., 'Η ἠπειρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας. 'Ηπ.Χρ., τ.12, 1937(α), 133-149.
- Σούρλας, Εὐρ., 'Επαρχία Κονίτσης καὶ ἄλβανοὶ μπέηδες. 'Ηπ. Χρ., τ.12, 1937(β), 151-156.
- Σούρλας, Εὐρ., 'Ηπειρωτικά. "Ἀρθρο ἐφημ. " 'Ηπειρωτικὸν μέλλον" ἀρ.φύλ. 97/802, 'Αθήναι 1975.
- Σκαφίδας, Β.Α., 'Η ἐλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1854 ἐν 'Ηπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ Μετσόβου. 'Ηπ. 'Εστία, τ.28-29, 1954, 803-809.
- Σπουδαστήριον πολεοδομικῶν ἐρευνῶν (Σ Π Ε), Διερεῦνησις 'Ηπείρου-Θεσσαλίας. 'Αναδιάρθρωσις σεισμοπλήκτου περιοχῆς 'Ηπείρου-Θεσσαλίας. Ρυθμιστικὰ - πολεοδομικὰ σχέδια Ροδαυγῆς, Σαλαῶρας 'Αρτης κτλ. 'Αθήναι 1971.
- Stadt Müller, G., Τά προβλήματα τῆς ἱστορικῆς διερευνήσεως τῆς 'Ηπείρου. 'Ηπ.Χρ. τ. 9, 1934, 140-169.
- Στεργιόπουλος, Κ.Δ., Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης. 'Ηπ.Χρ., τ.9, 1934 (Α-Ι), 204-244, τ.12, 1937 (Κ-Ο), 205-251, τ.13, 1938 (Π-Ψ), 151-190.
- "- Παρατηρήσεις εἰς τὴν νεωτέραν γεωγραφίαν τῆς 'Ηπείρου, 'Αθήνα 1937.

- Σφήκας, Κ.Γ., Τό ταχυδρομείον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἡπ. Ἐστία, τ. 19, 1953, 1133-1136.
- Τσουκαλάς, Κ., Ἐξάρτηση καί ἀναπαραγωγή. Ὁ κοινωνικός ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν μηχανισμῶν στήν Ἑλλάδα (1830-1922). Ἐκδόσεις Θεμέλιο, Ἀθήνα 1977.
- Ἐπιτελεῖον Συντονισμοῦ, "Ἐκθεσις ἐπί τῶν ἐργασιῶν ἐκπονήσεως προγράμματος ἀναπτύξεως Ἠπείρου." Τό πρόγραμμα ἀναπτύξεως Ἠπείρου ζώνη πειραματισμοῦ καί ἐπιδείξεως Κονίτσης-Ζαγορίου-Παραναλάμου". Ἡπ. Ἐστία, τ. 85, 1959(α), 397-405, τ. 86, 1959(β), 490-498, τ. 87, 1959(γ), 570-571.
- Ἐπιτελεῖον Συντονισμοῦ, Υ.Π.Α.Η., Μελέται καί ἐκθέσεις ἀναπτύξεως Ἠπείρου. τ. Γ, Δ (ἀνάπτυξιν), Ἰωάννινα 1962.
- Φρόντζος, Κ., Ἠπειρωτικά ἔθιμα. (Εἰσαγωγή - κείμενα - μεθοδολογική κατάταξις). Ἡπ. Ἐστία. τ. 35, 1955, 221-232 - τ. 36, 1955, 315-324, - τ. 38, 1955, 533-539.
- Φωτοπούλου-Λαγοπούλου Ι., Πολεοδομική ἐξέλιξις τοῦ κέντρου τῆς Ἀθήνας (διατριβή γιά διδακτορία). Θεσσαλονίκη 1978.
- Hammond N.G.L., Περὶ τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου. Ἡπ. Ἐστία, τ. 16, 1953, 789-792.
- Χρήστου Π., Φωτική, μιὰ ἀρχαία πόλις τῆς Ἠπείρου. Ἡπ. Ἐστία, τ. 2, 1952, 119-120.
- Χουλιάρκης, Μιχ., Γεωγραφική, διοικητική καί δημογραφική ἐξέλιξις τῆς Ἑλλάδος 1821-1971, Α-Ι. Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1973.
- Paulys, Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft. J.B. Metzlersche, Stuttgart 1905.
- Piaget, J., Εὐρυκταραλισμός. Ἐκδόσεις Α. Καστανιάτη, Ἀθήνα 1972.
- Wace A.J.B. - Thompson H.S., The home of the Peloponnesians. London 1913.

Βιβλιογραφίες για τήν "Ηπειρο"

- Βέης, Ν.Α., Συμβολαί εἰς τήν Ἑπειρωτικήν βιβλιογραφίαν. Ἑπ.Χρ., τ.2, 1927, 127-152.
- Βιζουκίδης, Περ., Συμβολαί εἰς τήν Ἑπειρωτικήν βιβλιογραφίαν. Ἑπ. Χρ., τ.2, 1927, 110-126.
- Βιζουκίδης, Περ. Ἐτέρα συμβολή εἰς τήν Ἑπειρωτικήν βιβλιογραφίαν. Ἑπ.Χρ., τ.3, 1928, 103-116.
- Βύρχνερ, Λουδ., Δοκίμιον βιβλιογραφικόν τῶν περί τῆς Ἑπείρου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δημοσιευθέντων. Ἑπ.Χρ., τ.1, 1926, 7-38.
- Δρούλια, Λουκ., Σχεδιάσμα Ἑπειρωτικῆς βιβλιογραφίας. Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1964.
- Κουρίλας, Εὐλ., Βιβλιογραφία Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας. (Συμπλήρωμα τῶν ὑπὸ Legend, Βύρχνερ, Βιζουκίδου καὶ Βέη ἐκδοθεισῶν). Ἑπ.Χρ., τ.3, 1928, 50-102. Ἐπίσης τοῦ ἴδιου (συνέχεια). Ἑπ.Χρ., τ.4 1929, 112-145. Ἐπίσης τοῦ ἴδιου (συνέχεια) Ἑπ.Χρ., τ.5, 1930, 119-152. Ἐπίσης τοῦ ἴδιου (προσθήκη). Ἑπ.Χρ., τ.5, 1930, 236-252.
- Κουρίλας, Εὐλ., Βιβλιογραφία Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας. Ἑπ. Χρ., τ.6, 1931, 75-153.
- Μιχαλόπουλος, Φ., Συμβολή εἰς τήν Ἑπειρωτικήν βιβλιογραφίαν. Ἑπ.Χρ., τ.7, 1932, 131-148, ἐπίσης τοῦ ἴδιου Ἑπ. Χρ., τ.9 1934, 173-181.
- Πεικάρης, Π., Συμβολαί εἰς τήν Ἑπειρωτικήν βιβλιογραφίαν. Ἑπ.Χρ., τ.9, 1934, 170-173.
- Stadtmüller, Β., Τὰ πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς διερεύνησης τῆς Ἑπείρου. Ἑπ.Χρ., τ.9, 1934, 140-169.
- Στεργιόπουλος, Κ.Δ., Τοπωνυμικόν τῆς ἐπαρχίας Κονίτιος. Ἑπ.Χρ., τ.9, 1934 (Α-Γ), 204-244, τ.12, 1937 (Κ-Ο), 205-251, τ.13, 1938 (Π-Ρ), 151-190.
- Παράρτησις εἰς τήν νεωτέραν γυναικίαν τῆς Ἑπείρου, Ἀθήνα 1937.

 Εένη Βιβλιογραφία

- Antoniadis-Bibikou ,Hél., Villages desertés en Grèce: Un bilan provisoire ."Villages desertés et histoire économique.XI-XVIII siècle."Edition de la VIème section de l' Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris, S.E.V.P.E.N. 1965, 343 κ έ.
- Beloch, K.J., 'Η έθνικότης τών αρχαίων 'Ηπειρωτών. 'Ηπ.'Εστία, τ.9, 1953, 3-12 (μετάφραση Ν.Παπαδοπούλου). "Griechische Geschichte, zweite neugestaltete Auflage, Berlin - Leipzig 1926, 33-44".
- Braudel, F., "Time, history and the social sciences: The long term" in Ed.F.Stern, "The varieties of history" Vintage Books, 1973, p.1956.
- Godelier, M., 'Ο άσιατικός τρόπος παραγωγής. Εκδόσεις "αύριο", 'Αθήναι 1975;.
- Forbes, R.J., Notes on the history of ancient roads and their construction, Amsterdam 1964.
- Hammond, N.G.L., Epirus. (The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas). Oxford 1967.
- Hollingshead, A.B., Human Ecology, in Principles of Sociology (ed. by A. McGlun Lee) Barnes and Noble, Inc., New York 1969 (1939), 252-256.
- Miller K., Itineraria Romana, Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana dargestellt, Stuttgart 1916.
- Norrill, R.L., The Spatial Organization of Society, Duxbury Press, 1970.
- Paulys, Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft. J.B.Metzlersche , Stuttgart 1905.
- Piaget, J., Στρουκτουραλισμός. 'Εκδόσεις Α. Καστανιώτη, 'Αθήνα 1972.
- Wace A.J.B.- Thompson M.S., The nomads of the Balkans. London 1913.

Σύμφωνα με τον...

Antoniadis-Birkhoff, H.L., Villages désertés en Grèce: un...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

...deserted villages in Greece: an...

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

SOCIAL FORMATION AND URBANOLOGICAL SPACE. THE CASE OF THE PROVINCE OF KONITSA, EPIRUS

- 1. Epistemological Introduction
  - 11. Goals, objectives and scope
  - 12. Basic concepts used
  - 13. Methodological approach
- 2. Chronological study of the urban system of Konitsa from the 19th century to the present
  - 21. Synthesis of the urban system of Konitsa, 19th century
  - 22. Regional and local context
  - 23. Urban evolution from the correlation of urban and regional development
  - 24. Interpretation of the evolution and expansion of the urban system in relation to the settlements studied
- 3. Socio-functional analysis of the urban settlement in Konitsa
  - 31. Study of the production of the settlement of the system
    - 311. Society - (function) space (18)
    - 312. Assumption for the comparison of (18) and (19)
    - 313. Correlation of the structure (18) and (19)
    - 314. Confirmation of the hypothesis (18) and (19)
    - 315. See also (18) and (19)
  - 32. Functions - (function) space (18)
- 4. Study of the production of the space of the system
  - 41. Society - space (18)

SUMMARY

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

SUMMARY

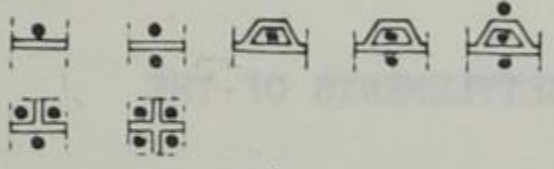
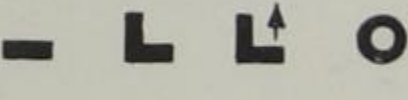

SOCIAL FORMATION AND URBANOLOGICAL SPACE. TWENTY SETTLEMENTS OF THE PROVINCE OF KONITSA, EPIRUS

1. Epistemological introduction
  11. Goals, objectives and targets of the study
  12. Basic concepts used
  13. Methodological outline of the study
2. Diachronic study of the settlement network of Epirus from the 5th century B.C. to the capitalist mode of production
3. Synchronic situation of the system "settlement in Konitsa, Epirus" in a national, regional and local context
  31. Theoretical conclusions from the correlation of society and space through the urbanological functions
  32. Interpretation of the production and location of the urbanological functions in the settlements studied
4. Socio-functional analysis of the system settlement in Konitsa, 1974
  41. Study of the production of the functions of the system
    411. Society - (functional) space (E β)
      4111. Assumption for the correlation of / $\Lambda\alpha$ / and /T/
      4112. Correlation of the structures / $\Lambda\alpha$ / and /T/
      4113. Confirmation of the assumption / $\Lambda\alpha$ / $\leftrightarrow$ /T/
      4114. Some conclusions
    412. Functions - (topological) space (E γ)
  42. Study of the production of the space of the system
    421. Society - space (E δ)

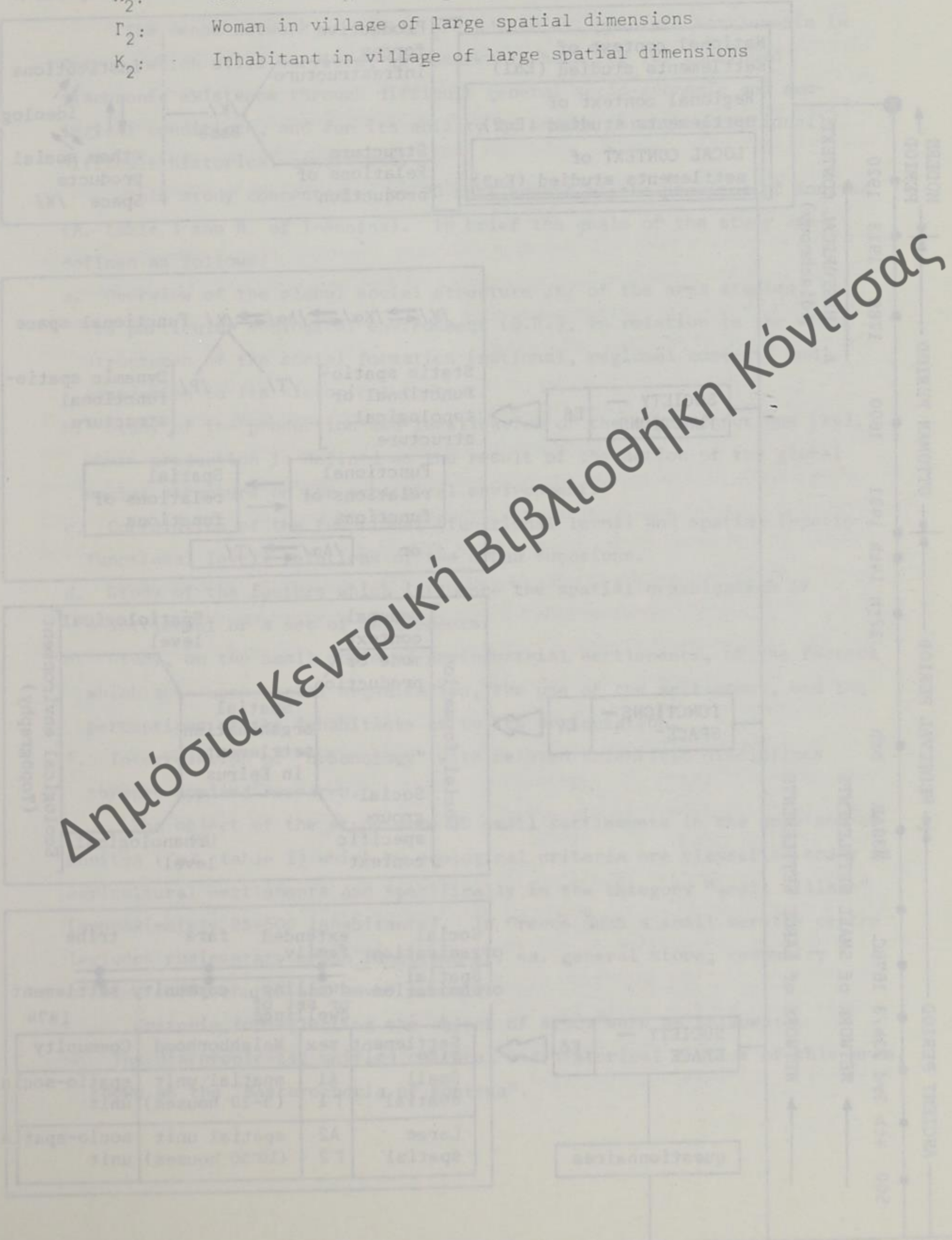

Abbreviations

- /K/ Global social structure or society
- /KΔ/ Social structure
- /Kα/, /Kσ/ Objective social structure, semiotic social structure
- (Ο.Π.) Ecological environment
- (λν) Urbanological functions
- /Λα/ Static functional structure
- /T/ Static spatio-functional or topological structure
- (T.Π.) Mode of production
- (T.Δ.E.) Technical division of labour (T.D.L.)
- (K.Δ.E.) Social division of labour (S.D.L.)
- /X/ Functional space
- : Various types of spatial concentration of urbanological functions and road network
- : Various types of the spatial form of settlement centre
- : Various types of the spatial form of a settlement
- Π. Appendix of Greek text
- ΕΒ, Εγ, Εδ Chapter numbers of Greek text
- Π.Εβ. maps K.(1-20): Areal view of the centres of the 20 settlements studied, scale 1:500 (p.531)
- Π.Εβ. diagr. X.T.(1-20): Spatio-topological diagrams of the 20 settlements studied (p. 555)
- Π.Εβ. tables T.(1-20): Set of spatial relations between functions represented in articulation with variables (αi ... γii) (p. 477)
- Π.Εδ. maps T.(1-20): Comparative topological maps of the spatial form and location of the settlement centres, and of the spatial location of the settlements (p. 579)
- Π.Εδ1, Π.Εδ2, Π.Εα3232, Π.Εα321: References from Appendix S (p.448)
- A₁: Man in village of small spatial dimensions
- Γ₁: Woman in village of small spatial dimensions

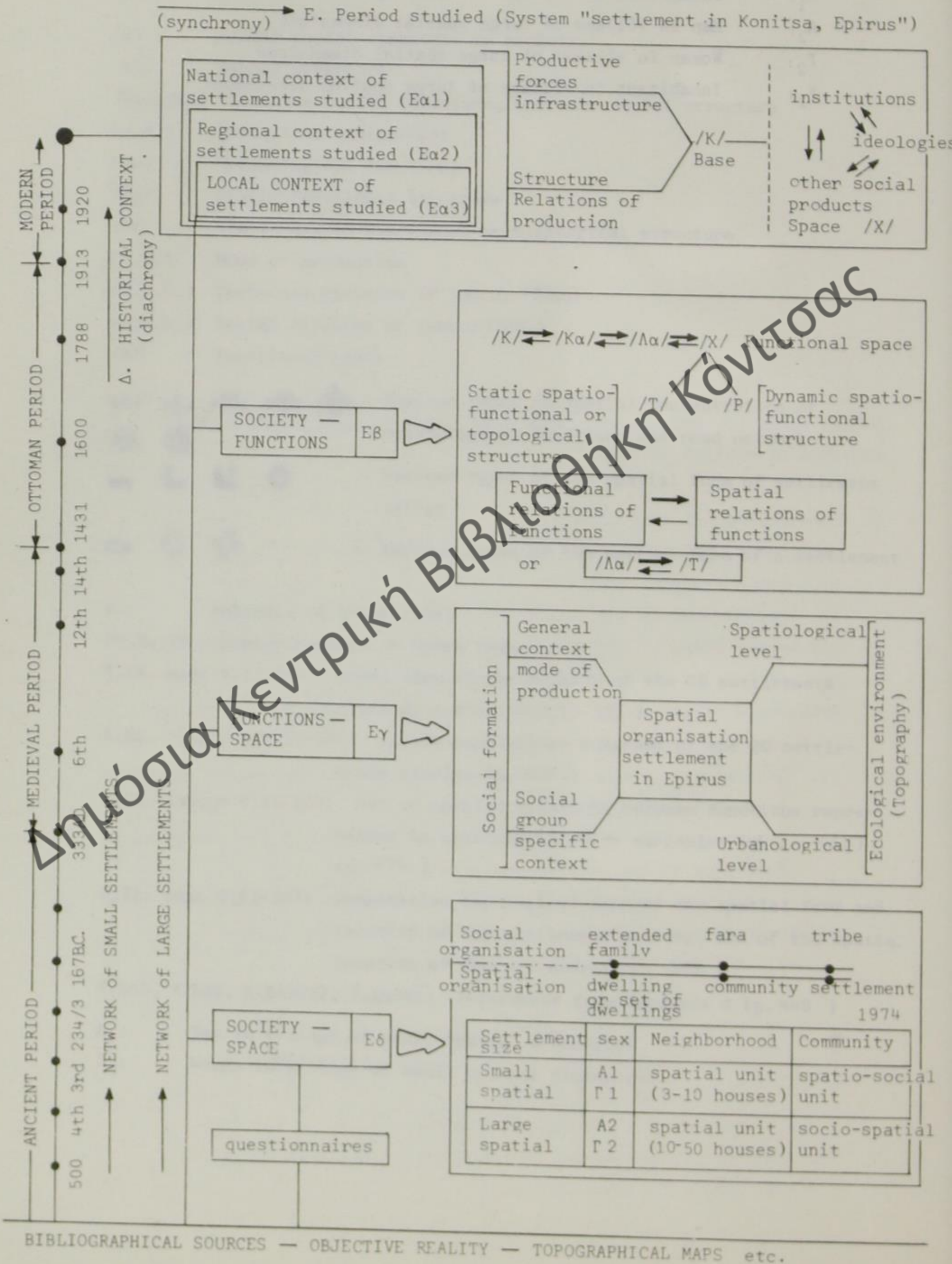
- K_1 : Inhabitant in village of small spatial dimensions
- A_2 : Man in village of large spatial dimensions
- Γ_2 : Woman in village of large spatial dimensions
- K_2 : Inhabitant in village of large spatial dimensions

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

B. table 2. Final Diagram of Study

1. Epistemological introduction
11. Goals, objectives and targets of the study

The dense network of small, preindustrial, mountain settlements in Epirus, which still survives, is remarkable both for its continued diachronic existence through difficult general socio-economic and ecological conditions, and for its ability to endure through exceptionally difficult historical conditions.

This study concentrates on 20 settlements of the province of Konitsa (A. table 1 map N. of Ioannina). In brief the goals of the study are defined as follows:

- a. Overview of the global social structure /K/ of the area studied, in its particular ecological environment (O.Π.), in relation to the wider structures of the social formation (national, regional context) and connection to its historical context.
- b. Study of the production and localisation of the urban functions (λν), where production is defined as the result of the action of the global social structure on the ecological environment.
- c. Correlation of the functional (functional level) and spatial (spatio-functional level) relations of the urban functions.
- d. Study of the factors which influence the spatial organisation of a settlement or a set of settlements.
- e. Study, on the small scale of preindustrial settlements, of the factors which act upon local organisation, the use of the settlement, and the perceptions of the inhabitants as to its articulation.
- f. Interrelation of "urbanology" with related scientific disciplines through applied research.

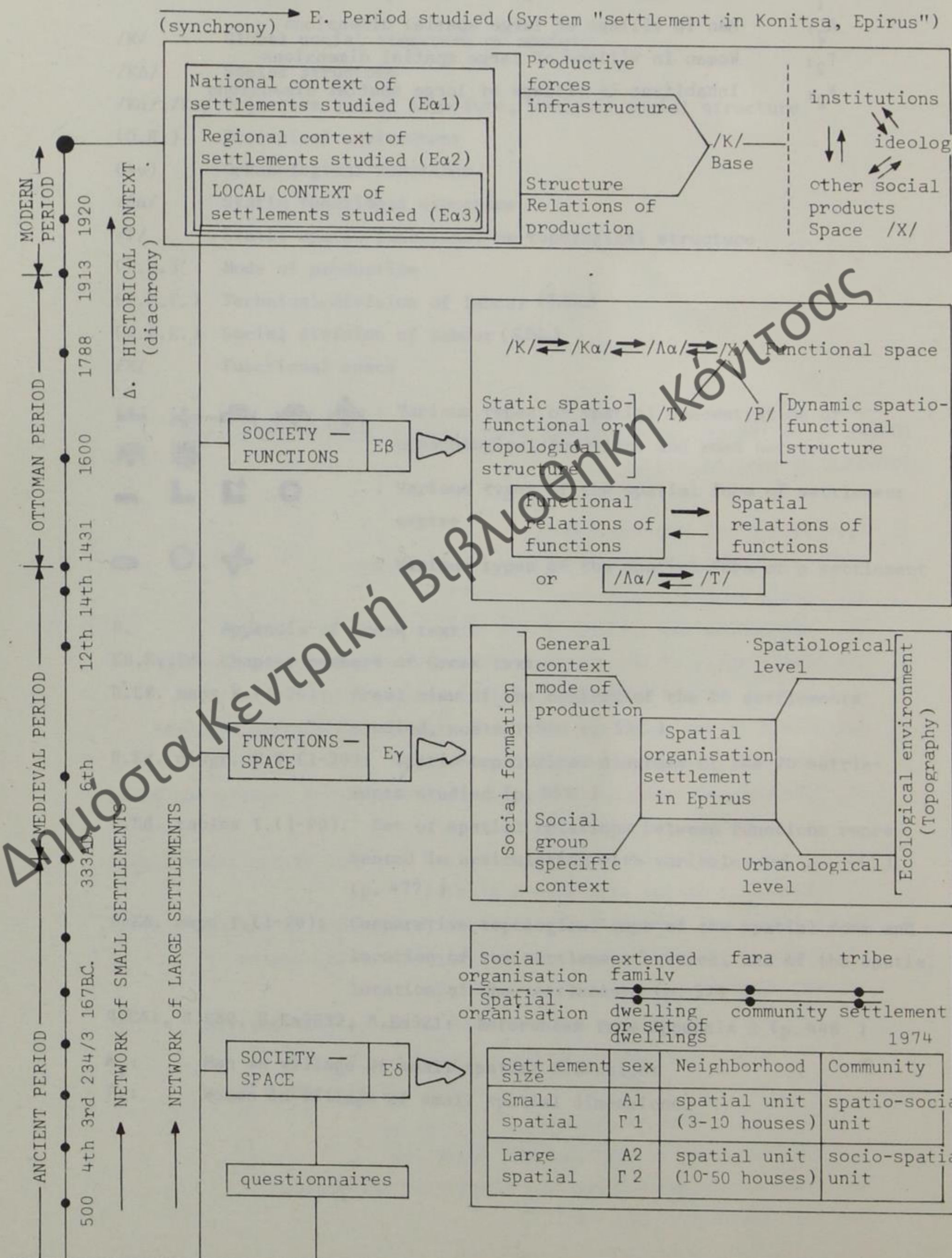
The object of the study were 20 small settlements in the province of Konitsa (Pa3. table 1) which by ecological criteria are classified today as agricultural settlements and specifically in the category "small village" (approximately 25-500 inhabitants). In Greece such a small service centre includes rudimentary urban functions (f. ex. general store, community office, café, church and maybe school).

Criteria for selecting the object of study were as follows:

- a. The diachronically unified cultural and historical context of this area, known as the "Mastorochochia of Konitsa".

B. table 2. Final Diagram of Study

1. Epistemological introduction
11. Goals, objectives and targets of the study

The dense network of small, preindustrial, mountain settlements in Epirus, which still survives, is remarkable both for its continued diachronic existence through difficult general socio-economic and ecological conditions, and for its ability to endure through exceptionally difficult historical conditions.

This study concentrates on 20 settlements of the province of Konitsa (A. table 1 map N. of Ioannina). In brief the goals of the study are defined as follows:

- a. Overview of the global social structure /K/ of the area studied, in its particular ecological environment (O.Π.), in relation to the wider structures of the social formation (national, regional context) and connection to its historical context.
- b. Study of the production and localisation of the urban functions (λν), where production is defined as the result of the action of the global social structure on the ecological environment.
- c. Correlation of the functional (functional level) and spatial (spatio-functional level) relations of the urban functions.
- d. Study of the factors which influence the spatial organisation of a settlement or a set of settlements.
- e. Study, on the small scale of preindustrial settlements, of the factors which act upon social organisation, the use of the settlement, and the perceptions of the inhabitants as to its articulation.
- f. Interrelation of "urbanology" with related scientific disciplines through applied research.

The object of the study were 20 small settlements in the province of Konitsa (Ea3. table 1) which by ecological criteria are classified today as agricultural settlements and specifically in the category "small village" (approximately 25-500 inhabitants). In Greece such a small service centre includes rudimentary urban functions (f. ex. general store, community office, café, church and maybe school).

Criteria for selecting the object of study were as follows:

- a. The diachronically unified cultural and historical context of this area, known as the "Mastorochochia of Konitsa".

- b. The settlements studied show synchronically common economic, social, demographic and other problems, so that they constitute a whole which can be studied more generally.
- c. The area of the settlements is outside of poles and axes of development and modernisation, so that it constitutes a model of "traditionalness" in the Greek capitalist social formation of today.
- d. These settlements show a small number of urban functions, quantitatively and qualitatively simple, which are concentrated in the central square or Mesochori. This favours their study in the context of a personal research project (Π.Εβ. maps K(1-20), p. 531).
- e. While we have a rich bibliography for many interesting subjects concerning Epirus, we lack urbanological approaches to the settlements. At the same time, this study also contributes more specifically to the as yet inexistent field of Greek historical urbanology.

This study is classed as functional urbanology and aims at the development of the following series of targets:

- a. Correlation of the social structure /KΔ/ of the area studied with its historical context (Δ) by means of the mode of production (Τ.Π.).
- b. Study of the production, localisation and characteristics of the "local" urbanological functions in the specific ecological environment (Ο.Π.) of the settlements studied (Εα34) and the comparison of these with the contemporary "central" urbanological functions found in the poles and axes of development in Greece (Εα13 and Εα14).
- c. Formulation of a method of correlation of the static functional structure /Λα/ (functional level) and the static spatio-functional or topological structure /Τ/ (spatio-functional level) of the urbanological functions which appear in the urban space of the centre of the settlements studied (Εβ4).
- d. Study of the spatial relations of attraction of the functions with as goal a contribution to the study of the laws of their localisation (Εβ5).
- e. Statistical correlation of the relationship between certain spatial variables (f.ex. concentration of urbanological functions, road network, spatial shape of the centre and the settlement etc.), as well as their relation to various local ecological factors (f.ex. topography, climate, waterways, orientation, etc.)(Εγ).

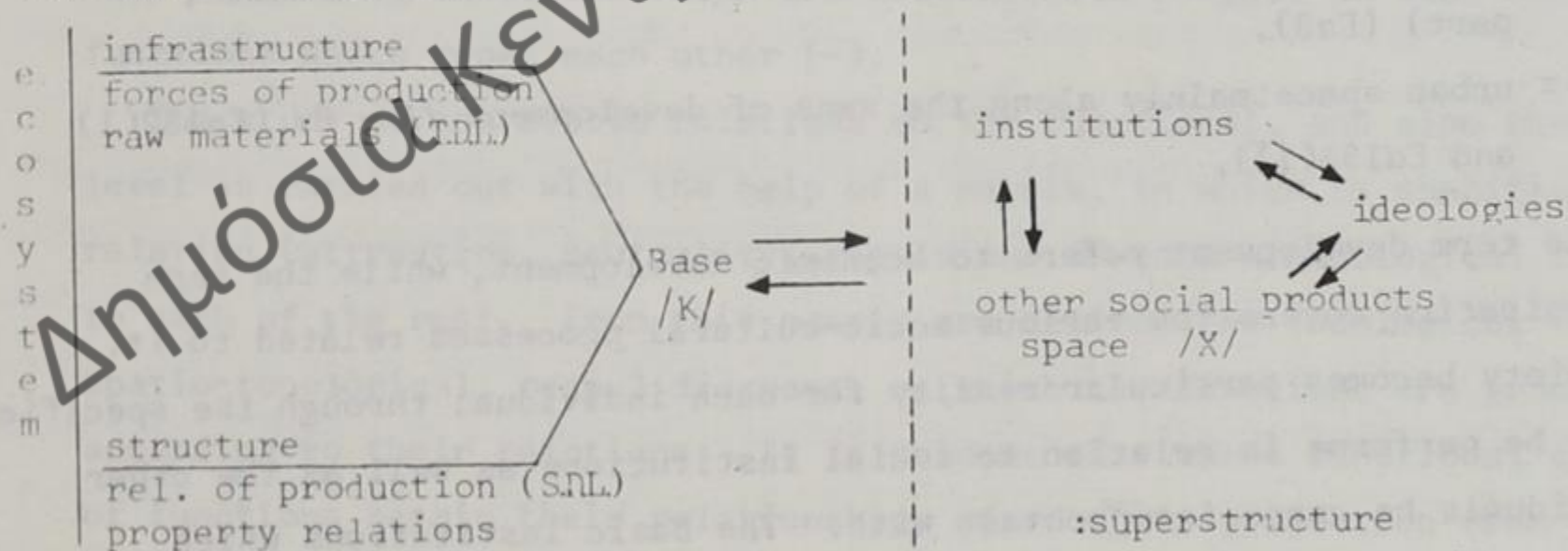
- f. Based on field work (S) using questionnaires (Γ) and bibliographical research, we attempted to analyse and interpret the society, and to relate it to its space (Eδ). Specifically, we observed and interpreted the perceptions of the inhabitants concerning the concepts of community, neighborhood, etc. (Eδ3). Finally, we analysed the process of modernisation of a traditional space (Eε33).
- g. With this applied research we also attempt to specify the relation of urbanology with the following scientific branches: spatiology, urban sociology, urban geography, ecology and traffic engineering (Αγ(ζ)).

12. Basic concepts used

- a. Social formation may be the whole of a society (general cadre) at a particular period in time (Bβ1).

The social structure which characterises a society is determined by two basic dimensions: the technical division of labour (TDL), which concerns men's relations to the means of production which they use during the production process (Bβ21 and B. table 3), and the social division of labour (SDL), which results from the relations between men created during the production process (Bβ22 and B. table 4).

- b. The global social structure of the formation is produced and transformed by human praxis and determined by the following relationship (Bβ3 and B. table 5):

Its component levels are hierarchically articulated, the level of the productive forces being in the last analysis dominant. Property relations contribute coherence to the total social structure.

c. Mode of production indicates, in a narrow sense, the forms of the production process (forces and relations of production) which make up the basic structure of the social formation. Essentially, it defines the type of production process of the social formation (B811).

In a wider sense, mode of production in addition to the base also includes political and ideological elements, in which case it is defined specifically by the following: composition of sectors of production, social classes, institutions and ideologies. The effect of the demographic factor is also basic.

- d. The process of production is taken to be the historical praxis of the creation (production and reproduction) by man of the means of self-preservation. The delimitation of social classes results from the defined relations between individuals within the production process (B812).
- e. Society and space are in a dialectical relationship $X \leftrightarrow Y$. Under specific historical conditions we sometimes have change (modernisation) in various spatial and social sectors, and sometimes traditionality. This relation is defined by the following diagram (Bv1 and B. table 6):

		Society	
		tradition	change
Space	tradition	α	β
	change	γ	δ

α = traditional space and society (f.ex. the settlements studied, in part) (Ea9).

δ = urban space mainly along the axes of development /A - θ / (Ea132(1) and Ea133(1)).

The term development refers to economic development, while the term modernisation covers the various socio-cultural processes related to it.

- f. Society becomes particular reality for each individual through the specific roles he performs in relation to social institutions as well as the other individuals he comes into contact with. The basic institutions which function as mediators between the individual and society are the family and employment (E811).
- g. The individual differentiates his relations with others depending on the importance they have for him in his everyday life and in the realisation of his future plans. Thus is created the web of social relations (social network) (E812).

h. The urbanological function is considered as the result of an economic formation, is characterised by internal and external dynamic, and is taken as the unit for the functional and spatio-functional approach. It shows six characteristics (organisation, structure, size, function, shell and location). A classification of the categories of the urbanological functions and their unitary elements for contemporary settlements has been made and is used in the course of this study (Eβ1 and Eβ. table 1).

The location, organisation, size, type and quality of a unitary urbanological function determine the degree of attraction or repulsion it exercises on the networks of the settlement and on the other settlement functions, as well as its capacity for alimending the networks. It is thus possible to find related functions and to study the laws of their concentration. An urbanological function is studied by the science of urbanology, which is concerned with the type and the meaning of space, taken as a physical (geographical) reality. Urbanology is distinguished from urban (city, town) planning, which is a technical intervention in the settlement.

i. Functional space /X/ (B. table 2). In function of the mode of production and the limitations of the ecological environment, the social structure produces urbanological functions ($\lambda\nu$). These on the functional level have certain static relations, that is, a certain structure / $\Lambda\alpha$ /.

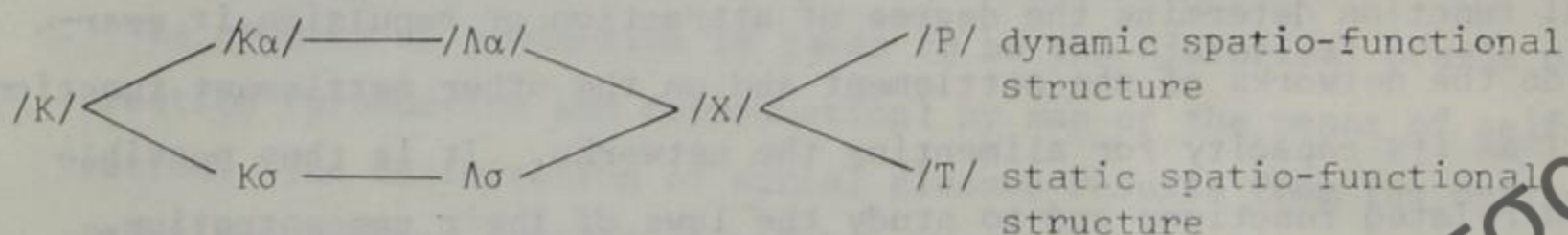
The relations of the functions on the functional level are studied using three or more logical categories (Bγ32 and Eβ21): functions which attract each other (+), functions which are neutral with respect to each other (0), functions which repel each other (-).

The study of the static relations on the functional, and also the spatial level is carried out with the help of a matrix, in which is specified the relation (attraction, neutrality, repulsion) of each urbanological function to each of the rest. From this matrix are derived the topological (or spatio-topological, resp.) diagrams, on which the functions are grouped according to their relations. It is evident that these functional clusters of functions retain their relationships after their projection from the functional to the spatio-functional level.

The projection of these static relations of functions into geographical space gives us "functional" space /X/, but into this functional space also enters a variable "spatial dimension" (δ). In order to study the structure of the functions which results from the projection into geographical space,

we can use two points of view. According to the first, the dynamic spatio-functional view, we can study the structure /P/ which is expressed as the flow of persons between functions. This approach presents particular problems in our area, which is why we did not examine it. According to the second, the static spatio-functional view, we take the topological structure /T/, which is more accessible to study by means of the spatio-topological diagrams (Π. Εβ. diagram X.T. (1-20) p. 555). The full process can be shown as follows (By2 and B. table 7 and B. table 2):

Source: A.-Ph. Lagopoulos, Lecture notes, academic year 1977-78

(The semiotic structure $\Lambda\sigma$ is simply the objective functional structure $/\Lambda\alpha/$ as it is converted through the ideology produced by the social formation).

- j. The settlement is a structure. This structure forms a complex system of urbanological functions which are tied to the network of the circulation of individuals, considered for urbanology as the most important of the communications networks.
- k_a . Pole. Each settlement which polarizes a wider region, because it attracts activities from it in order to exploit them or also to offer certain services. (Non pole is defined empirically as equivalent to the term "countryside").
- k_b . Development pole is a pole which has greater importance and radiation.
- k_c . Polarisation. The characteristic of a pole to polarize a wider region.
- k_d . Spatiology. The science which has as its object the study of the "physical" space of a region. Its applied branch, which concerns intervention in the region, is regional planning.

13. Methodological outline of the study (see fig. B. table 2 and Ba1)

The present study is composed of three parts and is based on two fundamental axes of analysis (synchronic and diachronic), since the system analysed, "mountain settlement in Konitsa, Epirus" is historical and related to the variable "historical time".

The basic groups of relations into which we analyse the system along the

synchronic axis refer to the primary relation: society $\begin{cases} \rightarrow \text{functions} \\ \rightarrow \text{space} \end{cases}$

Thus, chapter E, which refers to the period of study (1974), is composed of two parts, the first of which (part two in the general table of contents Eα1, Eα2, Eα3) consists of a more precise identification of the object of study with the help of three successive scales of approach:

1. The national context of the settlements studied (Eα1, p. 109)
2. The regional context of the settlements studied (Eα2, p. 152)
3. The local context of the settlements studied (Eα3, p. 200).

The second part, part three in the general table of contents (Eβ, Eγ, Eδ, p. 255), is an in-depth approach to the object of study. More precisely in

section Eβ (p. 255) are correlated the structures /Λα/ and /T/ with as areas of application the centres of the settlements studied (according to the relation society $\rightarrow$ functions). In section Eγ (p. 279), the spatial organisation of the settlements studied and their integration in their ecological environment are studied (according to the relation functions $\rightarrow$ space).

Finally, in section Eδ (p. 297), the social structure and the use of the settlement are studied "objectively", that is as they are, and the perception by the inhabitants of the objective articulation of the settlement is studied "semiotically", and an answer is given concerning the existence of the socio-spatial units (ie. neighborhood, community, etc.) (according to the relation society $\rightarrow$ space). The statement of the principles of the research approach in section Eα (specifically in Eα3), and the partial correlations of its basic groups of relations in Eβ, Eγ, Eδ, give us in section Eε the final conclusions (Eε2, Eε3) for the horizontal synchronic axis of the system analysed.

Along the vertical diachronic axis (historical dimension) which is included in the first part of the study together with the prologue, the introduction and the sources (A, B, Γ, p. 13), the especially scanty information on the system under study necessitates a displacement of the level of analysis to the description of the dynamic diachronic laws of the settlement network of Epirus as a whole, though even in this case the data for certain periods is particularly limited.

Each period studied in chapter Δ (p. 61) is defined with historical criteria, the main points of which appear in the summary at the beginning of each period (Δα, Δβ, Δγ, Δδ). However, in the final conclusions (Eε1, p. 327) an attempt is made to integrate the periods studied into the dominant modes of production. The final positions given must be considered as a first contribution to this serious matter. The four periods studied in

chapter Δ are divided into the following sub-periods or phases:

- Δα. Ancient period (5th century B.C. - 333 A.D.), including:
  - Δα1. Ancient age (5th century B.C. - 167 B.C.) (p. 61)
  - Δα2. Roman age (167 B.C. - 333 A.D.) (p. 72)
- Δβ. Medieval period (333 A.D. - 1431 A.D.), including:
  - Δβ2. The dark ages (4th - 10th centuries) (p. 75)
  - Δβ3. The age of historical revival (10th - 12th centuries) (p. 77)
  - Δβ4. The Despotate of Epirus (end of 12th - beginning of 14th centuries A.D.) until the Turkish conquest in 1431 (Δβ5).
- Δγ. Ottoman period (1431 - 1881 (1913)), including:
  - Δγ1. Continuation of the Byzantine structure (1431-1600) /phase 1/ (p. 81)
  - Δγ2. Stabilisation of Ottoman domination (1600-1788) /phase 2/ (p. 84)
  - Δγ3. From Ali Pasha (1788-1822) to the liberation (1881-1913) /phase 3/ (p. 91)
- Δδ. Modern period (1913 - 1928), which is the period from feudalism to industrial capitalism (Δδ1) (p. 100)

All periods and sub-periods (phases) are studied with the same methodological criteria which are as follows: forces and relations of production, demography, institutions, ideologies, and space, that is, the settlement network of Epirus, which is also given special emphasis.

If we attempt to correlate the periods studied in chapter Δ, which refers to Epirus, with the dominant mode of production contemporary with them, we have the following first approach (Δ. table 1 and B. table 2): During the ancient period (Δα) and during the first phase, the ancient age (Δα1), the mode of production is communal from approximately the middle of the third century B.C. until the second century B.C. At the same time, the ancient mode of production begins to appear from the mid-4th century B.C. to the third century B.C., so that for a period between the mid-4th to third centuries B.C. and the mid-third to second centuries B.C. we have a transitional phase (Bβ11) until finally the ancient mode of production dominates up to the destruction by the Romans in 167 B.C.

From 167 B.C. the esclavagist mode of production dominates during the duration of the Roman age (Δα2) until approximately the beginning of the 4th century A.D.

During the long medieval period ($\Delta\beta$), the wider social context ($E\epsilon 21$) is defined by the feudal mode of production and we can only hypothetically subdivide this period into a prefeudal phase (4th - 6th centuries A.D.), a phase of early feudalism (6th - 11th centuries A.D.), and a phase when a feudalism of local form dominates in combination with Feudalism of the western type (11th - 14th centuries A.D.), until the Turkish conquest (1431), after which the dominant mode of production is a feudalism of Ottoman type (1431-1913) ($\Delta\gamma$).

Finally, during the modern period ($\Delta\delta$), the very brief transitional period from feudalism to capitalism (1913-1920) is succeeded by the industrial mode of production.

Both the theoretical problems which are raised by the above correlation between periods studied and modes of production, and the lack of information we still suffer from for large periods of the history of Epirus, indicate that this presentation should be considered a first contribution to the subject of the diachronical study of the settlement network in Epirus.

The level adopted for the analysis of space was the spatio-functional, in spite of the special problems it presents, more particularly in the case of the second part. The correlation of the level of analysis with all of the levels of the social structure (K) is operationally realized with the relationship given in B. table 5 of the global structure ($B\beta 3$) (see 12 β), which is then in turn integrated into the mode of production of the corresponding historical period under study ($B\beta 11$).

Finally, the description given of the diachronic laws of the settlement network in Epirus is organically linked with the synchronic structure of the network ($E\alpha 25$) (p. 188), of which the system under study is a part, and is also in turn integrated in the global settlement network of Greece ($E\alpha 13$) (p. 133), so that we achieve a global overview (B. table 2).

2. Diachronic study of the settlement network of Epirus from the 5th century B.C. to the capitalist mode of production (B. table 2)

During the diachronic study of the settlement network of Epirus ($E\epsilon 11$, p. 327), where we viewed systematically every period of study (13), we localised:

- A network of small settlements (secondary), which may have its origins in the communal mode of production.

- A network of large settlements (primary), which has its origins in the ancient mode of production.

If we follow the diachronic development of each network separately, we observe, in brief, the following points from which we are led to more general conclusions:

- a. The network of small settlements in Epirus is preserved during both the ancient and the esclavagist modes of production, with only slight qualitative changes (Eε121α). During the feudal mode of production, at two historical periods (8th-10th centuries and 13th-14th centuries) it is subject to a qualitative and quantitative transformation the extent of which we cannot estimate, while during Ottoman-type feudalism it remains stable (Eε121β). Finally, the industrial mode of production brings about its continuous decline (Eε121γ).
- b. The network of large settlements in Epirus, after a temporary break of continuity during the change from the ancient to the esclavagist mode of production, continues to exist. The spatial continuity of the network implies the existence of an important road network (E2122α). During the first periods of the dominance of the feudal mode of production we noted many transformations in the network (6th, 8th - 11th centuries, 14th century), while during Ottoman-type feudalism, on the other hand, the network shows slow transformation with polarisation around Ioannina (Eε122β). The influence of the industrial mode of production results in a radical transformation of the network and its subjection to the laws followed by the global settlement network of Greece. The transformation proceeds from the direction of Patras — Ioannina (Eε122γ).

The more general conclusions we drew from the relation mode of production - settlement network are as follows (Eε123):

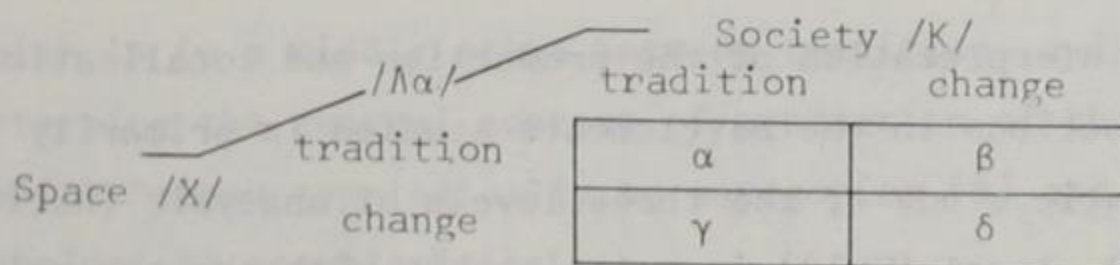
1. The qualitative and quantitative characteristics of a settlement network depend directly upon the mode of production in which the network was formed.
2. The network of small settlements shows more resistance to the modification brought about by a change in the mode of production. The reasons for this are perhaps due to the more successful integration of the social structure of this network in its ecological environment. The industrial mode of production brings about a violent modification of the relationship: settlement - society - ecological environment.

3. Transformations within the context of related modes of production result in the continuation of the network of basic settlements. The spatial continuity of the network also implies the functioning of an important road network.
4. We can have intense spatial transformations even during the duration of a single dominant mode of production, if there are violent external events or other socio-economic transformations.
5. The direction from which a new mode of production (we refer mainly to the industrial mode of production) advances in a region results in the intense transformation of the network of settlements located mainly in that direction. Specifically of course, a transformation is accomplished with the modification of the urbanological and spatial characteristics of the functions and the circulation network (Eε23), essentially however it is brought about by change in the society.

(B. table 2)

3. Synchronic situation of the system "settlement in Konitsa, Epirus" in a national, regional and local context
31. Theoretical conclusions from the correlation of society and space through the urbanological functions
311. The dialectical correlation of society and space $/K/ \rightarrow /X/$ is realised through a continuous process of modernisation by specific stages ($\alpha \dots \delta$), both for the society $/K/$ and for its space $/X/$ (By1 and B. table 6). An analogous process results in the urbanological functions, by the relation $/\lambda\alpha/ \rightarrow /X/$ (Eε21).

Thus we conclude that the situation of an urbanological function in a specific stage of modernisation also determines the function's own structure, in which either traditional elements or elements of change may predominate. Advance by the society towards modernisation means reduction of the traditional elements in the structure of the function (Eε21).

312. Concerning the manner of transformation of the urbanological function during the modernisation process, we conclude that it is provoked mainly by an external cause for change (change of the regional or urbanological environment), without however excluding the possibility that this itself is also due to an internal cause (f.ex. change in the organisation of the function with reinforcement of new elements). External change is hierarchically analysed according to the relation (Eε22):

Historical context: (Mode of production) → /ΚΔ/ → /Λα/ → /X/

→ external cause of change in regional or urbanological environment

313. The influence of the mode of production on the urbanological functions is realised on the regional and the urbanological scale. On the first scale the influence appears through the new urbanological functions brought about by a new mode of production from the relationship of the global social structure with its ecological environment, as well as the other functions which are external to the social formation where it is active.

The localisation of these functions in the ecological environment modifies their function (their relation), but also their structure and organisation, resulting finally in a reorganisation of the regional space (f.ex. change in the structure of the settlement network).

On the second scale the influence of the mode of production refers to modification of the localisation of the urbanological functions within the settlement, and to that of their networks, especially the circulation network. The influence of the mode of production is simultaneous on both the regional and the urbanological plane, follows a specific process, and is directly related to the society in which it is active (Eε23).

32. Interpretation of the production and localisation of the urbanological functions in the settlements studied

The synchronic interpretation of the production and localisation of the urbanological functions in the settlements studied is primarily the result of the systematic study of the three levels of analysis (national (Eα1), regional (Eα2), local (Eα3)) in relationship with the ecological environment, the social structure (forces and relations of production), the demographical situation etc., with emphasis on the production of space on the regional and urbanological scale, and involves the understanding and more

general situation of the object of study. In continuation we attempt the study of the urbanological functions by comparison mainly between those two levels of analysis which refer to the national scale and the local scale, so as to reveal in more detail the spatial differentiation of the urbanological functions.

As is well known, the capitalist mode of production in its second phase, that of industry (especially after 1920), in acting on Greek space produced particular spatial phenomena which can be specified mainly as follows:

- a. Creation of axes and poles of development (Eα132)
- b. Modification of regional and urbanological characteristics of the settlement network of the country (Eα132 and Eα133). That is, Greek space is articulated, from the point of view of development, mainly in the space of an S following spatially the imaginary line Kavala - Thessaloniki Athens - Patra - western Peloponnese, and secondarily along other axes such as f.ex. Patra - Ioannina (Eα251), which leave aside the area studied. If we examine more analytically the regional tendencies of the "central" urbanological functions (Eα1321) and also the tendencies for their localisation within the settlement (Eα1331), we can conclude that urban space is articulated spatially into poles and axes, and urbanologically around two poles: one pole of a tertiary-quaternary nature (city centre) and one secondary (industrial zones). These two poles make up a more general pole, which is employment (Eε24).

The main factors acting on and determining the characteristics of the "local" urbanological functions in the settlements studied (agricultural space) are in summary as follows:

The difficult ecological environment (Eα31 and Eα343α), the acute demographic problem (Eα33 and Eα343βγ), the reduced economic and social life (Eα323 and Eδ1), the location of the area outside poles and axes of development (Eα14 and Eα26). All these factors, as well as the social structure which is in a middle stage between tradition and change (Eα32 and Eα34(2)), determine the general context of production of the urbanological functions, which belong typologically to categories (β) and (γ) (311) without excluding typological peculiarities.

The settled space of each settlement studied is in principle articulated around the urbanological function of religion or housing (or both together),

then follow in order of importance the economic functions and finally the recreational functions (Π.Εβ. maps K.(1-20) p. 531).

Thus we can conclude that modernisation, with as its main pole employment, is in contrast to tradition, which in the settlements studied has as its main pole housing. This spatial differentiation, which is clearly apparent with the comparison between the country as a whole (Eα1) and the area studied (Eα3), while the region studied is in an intermediate position (Eα2), is characteristic of the industrial mode of production and is valid on both the regional and the urbanological scale (f.ex. city centre - outlying areas) ((Eε24)3).

4. Socio-functional analysis of the system "settlement in Konitsa", 1974
 41. Study of the production of the functions of the system
 411. Society - (functional) space (Eβ) (B. table 2)
 4111. Assumption for the correlation of /Λα/ and /T/

In this section we attempt, for the specific urbanological space of the 20 settlements studied, the correlation of the static functional structure /Λα/ with the static spatio-functional or topological structure /T/, after having discussed the theoretical solution of this important problem as to the variables used and the method of relating the two structures in the introductory chapter (Bγ32 and Bγ33). The structures correlated in this particular case appear as follows:

Structure /Λα/. The representation on a matrix of all of the static functional relations of the functions (that is, the structure /Λα/) on the functional level is undertaken through classifying them logically (functions which attract or repel each other or are neutral) with the help of variables of which two are determinant (Eβ21):

- "The nature of the function" (variable X (αi ... γii) B. table 8₁ and Eβ. table 3₁, 3₂).
- "Frequency of flow of individuals for each pair of functions" (variable Ψ (αi ... γii) B. table 8₂ and Eβ. table 4₁, 4₂). Though the use of this variable is premature, it is proved theoretically that this variable is determinant on the functional level for the representation of /Λα/.

The correlation of these variables in a common matrix (where the second outweighs the first) gives us the functional relationship of the functions

(B.table 9) or the static functional structure $/\Lambda\alpha/$, which for the settlements studied is summarized in E β . table 5, where the final variables which result appear in heavier type. From this functional relationship are derived the topological diagrams of the functions (E β 23).

Structure /T/. With the projection into geographical space the aforementioned relations of functions are translated into static spatio-functional ones, while they suffer the consequent alterations from the road network and the topography, with the admission of non-serious topographical anomalies. Into these relations enters as variable the "spatial dimension", defined as the spatial (geographical) distance between each pair of functions as shown by the spatio-topological diagrams (B. table 10) (E β 34). But this spatial dimension can be correlated with the previous variables (11) with the assumption (E β 31):

very small spatial distance or strong attraction (++) or α_i very large spatial distance or strong repulsion (--) or γ_{ii}	(0)
--	-----

and presupposes basically little technological development, due to the traditionality of the social structure.

Thus, based on the 20 spatio-topological diagrams of the settlements studied (Π. E β . diagrams X.T. (1-20) p. 555) and the tables (Π. E β . tables T.(1-20) p. 477 - these result from the application of relation (0) to all of the settlements studied, p. 477 (see E β 32)), which derive successively from the urban maps of the settlement centres (Π. E β . maps K.(1-20) p. 531), we recorded and then analysed statistically all the spatial relations between functions which they showed, that is we formulated the static spatio-functional or topological structure /T/ of the functions in the settlements studied (B. table 12 and E β 33 and E β .table 6).

The statistical study of the spatial relations between functions in the centres of the 20 settlements studied is carried out on the basis of two proposed methods of calculation (E β 332). The quantitative method (E β 3321), based on the highest arithmetical value of the variable for each element of matrix E β . table 6 and giving two probable alternatives (A, B), and the dynamic method (E β 3322), based on the dynamically dominant variable of each element of matrix E β . table 6, if we take as

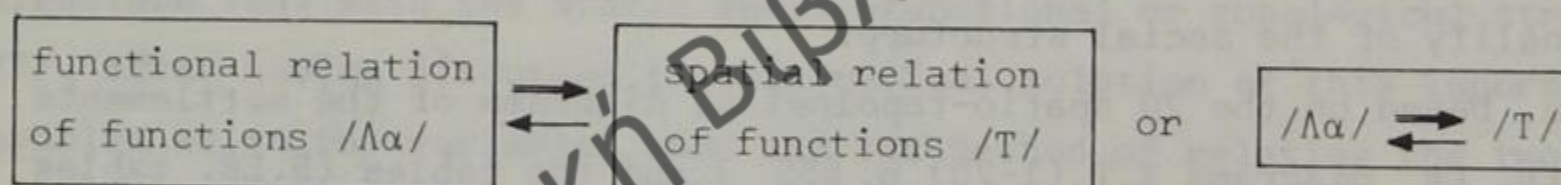
balancing axis the horizontal neutral axis which passes through variable (β). It also gives two more probable alternatives (Γ, Δ).

From the spatial relationship of the functions are derived the spatio-topological diagrams (E β 34).

Thus in conclusion, by the two methods mentioned we arrive at at least four alternative approaches (A, B, Γ, Δ) with respect to the variables ($\alpha_i \dots \gamma_{ii}$) which also constitute alternative formulations of the topological structure /T/.

4112. Correlation of the structures / $\Lambda\alpha$ / and /T/

The structures / $\Lambda\alpha$ / and /T/, represented in the manner discussed (4111), are correlated together in a common matrix (B. table 13 and E β . table 9^{1, 2, 3, 4}), because of the great similarities they show (f.ex. common functions, common matrix, related variables, common mode of production etc.), and basically because the functional relations between functions also determine their locational relations (B γ 33 and E β 4), with the assumption that there are no important topographical anomalies (E γ 23)2. Thus we propose the following in principle acceptable relation:

4113. Confirmation of the assumption / $\Lambda\alpha$ / $\longleftrightarrow$ /T/

As is seen from the above (4111 and 4112), the static functional structure / $\Lambda\alpha$ / is represented with matrix E β . table 5, while the spatio-functional or topological structure /T/ is represented on the basis of the two methods proposed according to the four alternative matrices (A, B, Γ, Δ) which are derived from E β . table 6. The correlation of the first matrix with each of the other four (that is, in essence, correlation of the two structures) in a common matrix of the same type gives us four alternative solutions (E β . table 9^{1, 2, 3, 4}), from which follow our acceptance or rejection of the in principle acceptable relation (4112), depending on whether in each case the total of the variables of the matrices being compared show a statistically satisfactory agreement.

From the comparison of the matrices in the manner explained we derive the following results in each case: (Note that we retain the same terminology

for the final results of the correlation of the structures, as it follows from the statistical study of the spatial relations of the functions (structure /T/ (4111)).

By the quantitative method (Eβ411):

Alternative (A) agreement of variables = 82,60% (Eβ. table 9₁)

" (B) - " - = 71,35% (Eβ. table 9₂)

By the dynamic method (Eβ412):

Alternative (Γ) agreement of variables = 74,7% (Eβ. table 9₃)

" (Δ) - " - = 71,9% (Eβ. table 9₄)

From this it follows that the in principle acceptable relation (4112), that is /Λα/ ⇔ /T/, is accepted as valid.

4114. Some conclusions

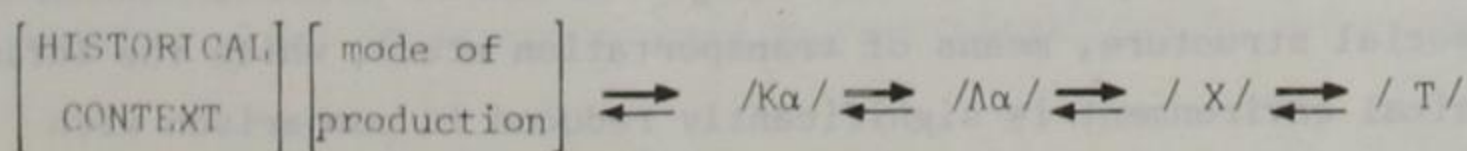
From Eβ. table 6 is also derived the model of the existing static spatio-functional relations between functions which depending on alternatives (A, B) can take the form of Eβ. table 7₁ and Eβ. table 7₂. If we group the variables (αi ... γii) into more general categories (attraction, neutrality, repulsion), we get:

Matrix Eβ. table 10_{1, 2}, which can assist us in studying the laws of localisation of functions, because it is derived from their real spatial relations (Eβ5α). A more specific approach to the laws of localisation of functions is achieved with the study of the spatial clusters of functions, resulting from the spatial proximity of a number of functions in such a manner as to create a group of spatially linked functions. A description of spatial clusters of functions was attempted in this case with maps (Π. Eβ. maps K(1-20)), and gave us as results the summary in Eβ. table 11, from which can be derived the following typical clusters in the area studied, in order of their frequency of appearance:

(housing (group of dwellings)), (housing + economic functions)

(economic function + political function + cultural activity + recreational function + religious function) etc.

Also, a correlation with basic concepts that have been presented gives us the diagram (Eε31):

The usefulness of this diagram for the interpretation of the functional correlations or the functional clusters which are characteristic of the mode of production, in the case here examines the spatio-topological diagram of an historical settlement (f.ex. a map of its centre), is obvious. We consider that the historical context is defined by the basic elements which constitute the mode of production, that is (composition of the productive sectors, social classes, institutions, ideologies).

412. Functions - (topological) space (E γ) (B. table 2)

The spatial organisation of the settlement in Epirus (E ϵ 32) is basically determined by the social structure and constrained by the ecological environment. In the ecological environment we distinguish external and internal influencing factors.

External influencing factors. The main characteristics of the network of small settlements in Epirus (the secondary network) (E ϵ 121) are: its wide dispersement, its disposition into dense clusters, its low population base and the high altitude of its settlements (E α 253). We have indications that this network follows closely the laws of the ecological environment, that is, it is especially dense on the western mountainsides, where we observe accumulations of soil deposits, indicating the presence of waterbearing strata (E α 2111) along the length of long drainage basins, where favourable "climate islands" are created (E α 2132) in close articulation with the hydrographic network (E ϵ 121).

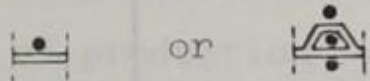
The network of large settlements in Epirus (E ϵ 122) (the primary network) which follows the general hierarchical model of the settlement network of Greece, is organised mainly along two basic axes of development: one is along the direction Patra - Ioannina, and the other is a "local" parallel axis of settlements with more than 500 inhabitants. The poles of the network are also hierarchically related, as Ioannina, Arta, Igoumenitsa (E α 26(3)) etc.

Thus we observe that the general Deinaric orientation (NNW-SSE) of the "Hellenides" mountains (E α 111) constrained the drainage basins, the hydrographic network, the original road network (E γ 32) and maybe also the regional network of small settlements (E γ 4). On the other hand, the network of large settlements seems to be influenced by other factors (f.ex. historical causes, mode of production, social structure, means of transportation etc.), while the influence of the ecological environment is significantly reduced in comparison with the network of small settlements.

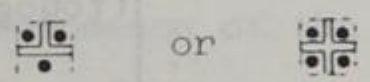
Internal influencing factors. Basic elements which determine the topological structure /T/ of the settlement are the road network and the concentrations of urbanological functions that together compose various spatial clusters. Typological study of these two elements shows that:

If the concentration of urbanological functions and the road network are of the type:

or

If of the type:

or

then the spatial form of the centre of the settlement will be of the type:

then:

or

That is, the spatial form of the settlement centre changes in function of the combination of the previous variables. The spatial form of the centre is in a dialectical relation to the surrounding housing area (communities) (Eδ211) and can to a certain extent influence the spatial shape of the settlement, which is affected a posteriori by the microenvironment (Eγ24)2. The spatial shape of the settlement, however, especially if it is elongated, is constrained by the wider ecological environment. Thus, we observe in this case that 81% of the settlements of the type are adjusted to the direction of the topographical curves, 70% are parallel to a neighboring river and 64% follow a N-S orientation (Eγ31α, β, γ).

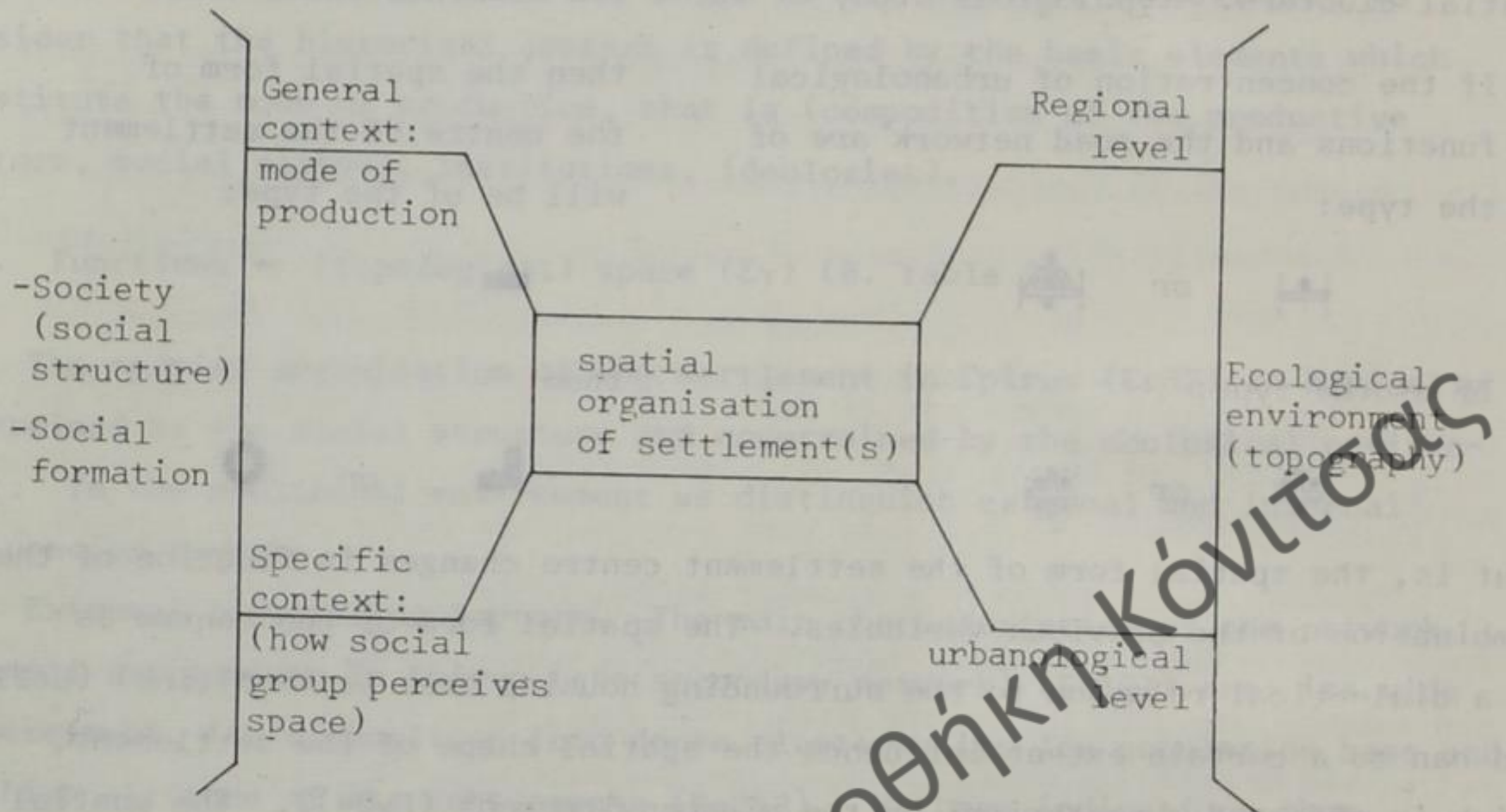
So we observe a general action of the ecological environment upon the spatial organisation of the small settlement, both on the regional and on the urbanological level, in the form of the imposition of a series of geographical constraints.

Concerning the main factors influencing the spatial organisation of the settlement, the social structure of the area studied, we observe that it is related to its space through the urbanological functions on the basis of the relation $(K \rightarrow \Lambda \rightarrow X)$ (Eε21), which on the regional and urbanological level are constrained by the capitalist mode of production (Eε24).

But within the settlement itself as well, the social group "perceives" (Eδ31) and generally makes use of its space (Eδ42) in function of the degree of modernisation which it has undergone (Eδ14). Thus, we observe that both

the general social context (mode of production) and the specific one (the social group in question), which has its source in the former, decisively influence the organisation of their settlement. This global process can be schematised as follows:

42. Study of the production of the space of the system

421. Society — space (Eδ) (B. table 2).

In this section we attempted an analysis of the social group of the settlements, with the goal of giving a general description of the society studied, essential for the understanding of the space in which it lives. The research is based on questionnaires filled out in the spring of 1975 (a sample is found in Γ. table 1) and refers to 12 of the settlements studied (for details, see chapter Γ). During the elaboration of a sample of the inhabitants' responses it was observed that there were differentiations among them depending on the sex of the individual (man — woman) and on the spatial dimensions of the settlement (small — large). This led us to concentrate our sociological approach, which concerns certain elements of the social organisation (community, neighborhood, etc.), more specifically on six settlements, three of which are of small spatial dimensions (code numbers 6, 11, 12), while the other three are large (code numbers 14, 19, 20) (see Eδ. table 5 and II.Eδ. maps T.(1-20) p. 579 and appendix S, p. 448, where the total number of responses of the inhabitants appear in the small tables. Each

small table is divided into four columns, of which columns I and III are the results of my personal research).

The area studied was during the 19th century integrated into the general context of the Balkan peninsula, which from the 18th century, with the renewed functioning of the road communications network between the East and Central Europe, shows a continuous reallocation of population together with the appearance of the first bourgeois commercial (retailing) strata along the main road axes. These strata are economically based on the triple function of production — commerce — and transportation of export products (Eδ141).

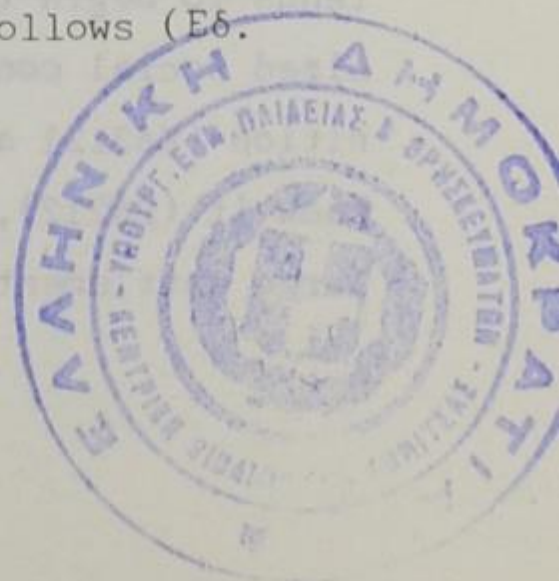
The petit-bourgeois Greek retailing class of the Diaspora was supported by the phenomenon of the 19th-century emigration from Greece, which in its most typical form appears as "exodus from the farm" and integration into the small and middle bourgeois class of the cities. Emigration was particularly intense in areas dominated by small-scale and middle-scale agricultural exploitation (Eα32221).

Thus, from the area studied also (Eα242 and Eα332), which is integrated into this general socio-economic context, a broad mass of farming population emigrated towards Roumania (1800-1880) and Egypt (1840-50 and 1870-1920). The analysis of the social structure in 1961 (Eα3. table 21) seems to indicate a traditional society (Eα342) and space (that is, category (α) according to the diagram of B. table 6 and 12c), a fact which is historically tied to the known types of social and corresponding spatial organisation observed in the area studied (Eδ431). A further study, following the historical periods studied (A), of these two parallel organisations would lead to interesting conclusions, which we can however approach in a very general way, particularly concerning the settlement network (Eε11).

From historical witnesses (Eδ431) it appears that the basic model of the original social organisation in the area studied was as follows (Eδ. table 7):

Extended family or related families	—	Fara or phratry (lineage)	—	Tribe (f.ex. Souliotes)
--	---	------------------------------	---	----------------------------

The corresponding spatial organisation which we found was as follows (Eδ. table 8):

Extended dwelling or group of dwellings (Eα34(5) end)	— Community — (Eδ431(1),(2),(3))	— Settlement or group of settlements (Eδ431(1))
---	-------------------------------------	---

We observe, then, that the intermediate spatial and social unit of the "neighborhood" was lacking, and its special characteristics (Eδ212) filled by the dwelling, the community or the settlement, while the spatial organisation of the community is identified with the corresponding social one of the Fara or lineage.

The description of the social structure in 1974 gives us a society ((Eα324) and (Eα342)) in a position between tradition and change (Eα3. table 13) (that is, between categories α and β (B. table 6 and 12ε)).

Likewise, as is apparent from the numerical data, the traditional section of this society is much more important than the section of change (Eα3. table 22). On the other hand, space remains almost exclusively traditional. The fact that an important part of this society has emigrated towards some social change beyond the borders of its space explains the vagueness we observed in answers concerning the perception of that space (Eδ. table 5). Indeed, the general social context and the analysis of the social structure provide the interpretation for a series of observations we made from the questionnaires (Π. Eδ1, Π. Eδ2, Π. Eα3232, Π. Eα321), such as the lack of social relations between men and the weakness of the social relations between women of the same settlement (Π. Eδ12), the immediate contact today with Athens (Eδ12 and Eδ. table 1), the difference in educational level between the sexes with a marked superiority of the man (Eα3232 and Eα3. table 12 and Π. Eα3232), the removal of the man from the primary production sector and the overemployment of the woman and the family in that sector (Eα32132 and Π. Eα321) and finally the difference that was observed between the sexes as to the disposal of their leisure time (Eδ13 and Π. Eδ13). Concerning the space of this society, we observe that the dwelling house has lost its original extended character, a fact which is linked mainly to the acute demographic problem of the area (Eα33 and Π. Eα33), but also to the general social context. On the other hand the neighborhood, which is not a traditionally known form, tends to begin to exist for the inhabitants with the arrival of the new modernized social conditions, though as a unit it still has mostly a spatial definition (Eδ3121 and Π. Eδ312) rather than a mixed character as we generally know it (Eδ212), a fact observed from the inhabitants both of small and of large settlements (B. table 2).

Concerning the community, which is the historically typical form of social and spatial installation, we observe that its original role has been differentiated and that, while in spatially small settlements both A1 and Γ1 perceive it as a spatio-social unit (emphasis on spatial factors), in spatially large settlements A2 sees the community as a socio-spatial unit (emphasis on social factors) while Γ2 sees it as spatial (Eδ3111 and Π. Eδ311). (The synchronic perception of the inhabitants for the community and neighborhood by sex and by settlement size appears summarized in Eδ.table 5 and B. table 2, see further Π. Eδ3).

This differentiation in the perception of space is explained by the fact that, while this space was constructed through other productive processes, it is becoming today the environment of a new life style for the inhabitants, and new social but also new spatio-functional relations are created (Eε21). Today (Eα34(5)), with the impoverishment of social life, the degradation of functions and their reduced use, as well as the acute demographic problem, the settlement tends to acquire almost all the characteristics of the neighborhood (Eδ212), especially in small settlements.

Thus we conclude that the current inhabitants, because of the partial change of their social structure, give a new interpretation to a space constructed by an earlier traditional society (traditional space). But together with this change in the social perception of space has appeared a change also in the use of space. Thus the original road network acquires new functionality which depends upon the new life style of the inhabitants (mobility) (f.ex. it becomes radial where previously it may have been net-shaped or circular wing-shaped (Eδ42(2))). But this change in the road network may contribute secondarily to the appearance of new spatial clusters according to the relation $/T/ \rightarrow /X/ \rightarrow /Λα/$, and new combinations which bring about re-formation in the spatial organisation of the settlement, advancing it towards a new form, different from the traditional one (Eε33). Thus, the process of change of a traditional space within the context defined by the capitalist mode of production occurs simultaneously with a change in the social perception, and a change in the use, of that space by the social group inhabiting it, but presupposes a pronounced simultaneous modification of the society.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (Ανάλυση ερωτηματολογίων)

- Π.Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο των οικισμών
  - Π.Εα32. Η κοινωνική δομή στην περιοχή
  - Π.Εα33. Δημογραφικό χαρακτήριση
  - Π.Εδ. Η κοινωνική δομή, η ανάπτυξη και η αντίληψη των κατοίκων
  - Π.Εδ1. Κοινωνική δομή της ομάδας
  - Π.Εδ7. Η χρήση του χώρου
  - Π.Εδ3. Γενική θεώρηση του οικισμού
  - Π.Εδ. εικόνα 1 (1-20) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 2 (21-40) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 3 (41-60) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 4 (61-80) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 5 (81-100) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 6 (101-120) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 7 (121-140) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 8 (141-160) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 9 (161-180) Χωρικός σχεδιασμός
  - Π.Εδ. εικόνα 10 (181-200) Χωρικός σχεδιασμός
- ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ - ΧΑΡΤΩΝ
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Αναλυτικός πίνακας)
ΧΑΡΤΕΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

S. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ('Ανάλυση έρωτηματολογίων)

Π.Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οίκισμῶν μελέτης

Π.Εα32. Ἡ κοινωνική δομή στήν περιοχή μελέτης

Π.Εα33. Δημογραφικά χαρακτηριστικά τῆς περιοχῆς μελέτης

Π.Εδ. Ἡ κοινωνική ὀργάνωση, ἡ χρήση τοῦ οίκισμοῦ καί ἡ αντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οί-
κισμοῦ

Π.Εδ1. Κοινωνική θεώρηση τῆς ὁμάδας

Π.Εδ2. Ἡ χρήση τοῦ οίκισμοῦ

Π.Εδ3. Σημειωτική θεώρηση τοῦ οίκισμοῦ

Π.Εβ. ὁμάδα π.π.τ. (1-20): Χωρικές ἀποστάσεις κατά
ζεύγος λειτουργιῶν πού διατυπώνονται σέ συνάρ-
τηση μέ τίς μεταβλητές (αι...γii) στούς 20 οί-
κισμούς μελέτης

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ - ΧΑΡΤΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ('Αναλυτικός πίνακας)

ΧΑΡΤΕΣ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ 447

S. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ('Ανάλυση έρωτηματολογίων)¹

Π.Εα3. Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης

Π.Εα32. Ἡ κοινωνική δομή στήν περιοχή μελέτης

Π.Εα321. Παραγωγικές δυνάμεις

Π.Εα3212. Πρωτογενής τομέας. 20 οἰκισμοί μελέτης

Μέσα παραγωγῆς

Στήν έρ.2 "Πόσα στρέμματα χωράφια ἔχεις περίπου;" ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

έρ. 2		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οἰχ. I (A ₁)	ὑπ. οἰχ. II (A ₂)	3οἰχ. III (Γ ₁)	ὑπ. οἰχ. IV (Γ ₂)
α	Πάνω ἀπό 10 στρέμμ.	15.8	25.5	10.5	5.6
β	Μεταξύ 10-3 στρέμμ.	78.9	63.6	63.2	77.8
γ	Κάτω ἀπό 3 στρέμμ.	—	7.3	15.8	16.6
δ	Δέν ἔχω γῆ	5.3	—	10.5	—
ε	ὄ	—	3.6	—	—

1. Οἱ περισσότεροι Κ ἔχουν χωράφια ἐκτάσεως 10-3 στρέμματα περίπου (β).

2. Μικρό ποσοστό Κ1 δέν ἔχει καθόλου ἰδιοκτησία γῆς (δ).

Στήν έρ. 10 "Τά χωράφια σου εἶναι μαζεμένα ἢ διασκορπισμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ;", ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

έρ. 10		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οἰχ. I (A ₁)	ὑπ. οἰχ. II (A ₂)	3οἰχ. III (Γ ₁)	ὑπ. οἰχ. IV (Γ ₂)
α	Ναί, μαζεμένα	—	7.3	5.3	—
β	Ναί, διασκορπισμένα	94.7	89.1	84.2	100.0
γ	Ὁχι, δέν ἔχω	5.3	—	10.5	—
δ	ὄ	—	3.6	—	—

1. Οί περισσότερες ιδιοκτησίες γῆς εἶναι διασκορπισμένες χωρικά (β).

Σέ πολύ μικρό βαθμό εἶναι συγκεντρωμένες (α).

Στήν ἐρ. 3 "Τύ καλλιεργεῖς (ἢ καλλιεργοῦσες) σ'αὐτά;" ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 3		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑπ.οἰκ. III (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἰκ. IV (Γ ₂)
α	καλλιεργῶ τώρα	55.6	78.2	44.4	66.6
β	καλλιεργοῦσα παλαιά	38.9	12.7	44.4	33.4
γ	Δέν ἔχω χτήματα	5.5	—	11.2	—
δ	ο	—	9.1	—	—

1. Οί περισσότεροι Κ καλλιεργοῦν καί σήμερα τά χωράφια τους (α).

2. Στούς 3 οἰκισμούς ἐμφανίζεται τό φαινόμενο τῆς ἐγκατάλειψης τῆς γεωργίας (β), ἐνώ στους ὑπόλοιπους οἰκισμούς γίνεται μέ κάπως ἐντατικότερο ρυθμό (α).

Τά κυριότερα προϊόντα πού παράγουν προκύπτουν ἀπό τήν ἐρ. 3 καί εἶναι τά παρακάτω (ἐρ. 3₁).

ἐρ. 3 ₁		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑπ.οἰκ. II (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἰκ. IV (Γ ₂)
α	Δημητριακά	38.5	29.6	37.9	36.4
β	Ὄσπρια	15.4	23.2	13.8	21.2
γ	Κηπευτικά	10.2	18.5	17.2	18.2
δ	Ἀμπέλια	15.4	4.6	3.5	3.0
ε	Τριφύλλι	15.4	18.5	13.8	18.2
ς	Τίποτα	5.1	2.8	13.8	—
ζ	ο	—	2.8	—	3.0

1. Βασικά προηγείται ή καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν (α) πού καλύπτει τίς βασικές ἀνάγκες διατροφῆς τῶν Κ.

Ἐξοχικῶς ἡ καλλιέργεια τῶν ὀσπρίων καί τοῦ τριφυλλιοῦ (γιά τὰ ζῶα).

Ἀπό τήν ἴδια ἐρώτηση ἐπίσης προκύπτει καί ἡ συχνότητα καλλιεργούμενου εἴδους στούς οἰκισμούς (ἐρ. 3₂).

ἐρ. 3.2		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οἰχ. I (A ₁)	ὑπ.οἰχ. II (A ₂)	3οἰχ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἰχ. IV (Γ ₂)
α	Καλλιεργοῦν ἓνα εἶδος	29.4	25.0	60.0	47.2
β	» δύο εἶδη	35.3	48.0	13.3	35.3
γ	» τρία εἶδη	23.6	27.0	26.7	17.6
δ	» τέσσερα»	11.7	—	—	5.9

1. Οἱ περισσότεροι Α καλλιεργοῦν δύο γεωργικά προϊόντα (β), ἐνῶ οἱ περισσότερες Γ ἓνα προϊόν (γ).

2. Τό 1/4 τῶν Κ περὶπου καλλιεργεῖ τρία γεωργικά προϊόντα (γ).

3. Ὁ βαθμός τοῦ καλλιεργεῖας φτάνει τὰ τέσσερα προϊόντα, ἀλλά αὐτό γίνεται σέ μικρό ποσοστό (δ).

Π.Εα3213. Τεχνική διαύρεση ἐργασίας

Σύμφωνα μέ ἐπαγγέλματα πού δήλωσαν, κατατάξαμε τοὺς Κ.

ἐπάγγελμα		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οἰχ. I (A ₁)	ὑπ.οἰχ. II (A ₂)	3οἰχ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἰχ. IV (Γ ₂)
α	Γεωργία-Κτηνοτροφία-Δάση	36.8	29.1	10.5	11.1
β	Βιομηχανία-Βιοτεχνία	—	3.6	—	—
γ	Κατοικία-Δημόσια ἔργα	5.3	18.2	—	—
δ	Ἡλεκτρισμός-Υδροεὐση	—	—	—	—
ε	Ἐμπόριο	10.5	9.1	—	—
ς	Μεταφορές	—	—	—	—
ζ	Τράπεζα	—	—	—	—
η	Υπηρεσία	10.6	18.2	5.3	5.6
θ	Νοικοκυρά	—	—	47.4	61.1
ι	Ναυαγορά-Ἀγρότισσα	—	—	36.8	5.6
κ	Συνταξιούχος	36.8	21.8	—	16.6

1. Τό 1/3 τῶν Α στοὺς οἰκισμούς μελέτης ἀπασχολεῖται μέ τόν πρωτογενή τομέα παραγωγῆς (α). Σημαντικό μέρος τῶν Α ἀπασχολεῖται

μέ τόν τομέα κατοικία - δημ. ἔργα $A1 < A2$ (γ) ἢ στίς δημόσιες ὑπηρεσίες $A1 < A2$ (η). Παρουσιάζεται ἐπίσης μέγας βαθμός συνταξιούχων $A1 > A2$ (κ).

2. Τό 1/2 τῶν Γ στούς οἰκισμούς ἀπασχολεῖται μέ τό νοικοκυριό τοῦ σπιτιοῦ (θ). Ἐνα μικρό ποσοστό ἀπασχολεῖται στόν πρωτογενή τομέα παραγωγῆς (α) ἢ στίς δημ. ὑπηρεσίες (η). Μικρός ἀριθμός Γ εἶναι συνταξιούχοι (κ).

Στήν ἐρ. 8 "Δουλεύεις καί σέ ἄλλη δουλειά ἐκτός ἀπό τήν κανονική καί σέ ποιά;", ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 8		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑπ.οἰκ. II (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἰκ. IV (Γ ₂)
α	Ναί δουλεύω	36.8	30.9	—	5.6
β	Ὁχι δέ δουλεύω	63.2	65.5	100.0	83.3
γ	ϕ	—	3.6	—	11.1

1. Μόνο τό 1/3 τῶν Α στούς οἰκισμούς ἀπασχολεῖται καί σέ ἄλλη ἐργασία ἐκτός ἀπό τήν κανονική πού δήλωσαν (α).

2. Οἱ Γ ἀπασχολοῦνται κυρίως μέ τίς οἰκιακές ἐργασίες καί δέν ἔχουν ἄλλη ἐργασία ἐκτός ἀπ'αὐτήν (β).

Στήν ἐρ. 14 "Τί δουλειά ἔκανε ἡ μάνα σου στό σπίτι; " ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 14		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑπ.οἰκ. II (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἰκ. IV (Γ ₂)
α	Νοικοκυριό + Χωράφια	68.4	27.3	89.4	16.7
β	Νοικοκυριό + Χωράφια + Ζῶα	15.8	3.6	5.3	—
γ	Τίποτε ἄλλο (νοικοχ., ζῶα)	15.8	67.3	5.3	83.3
δ	ϕ	—	1.8	—	—

1. Στούς 3 οἰκισμούς γιά διάφορα αἷτια οἱ Γ1 ἀπασχολοῦνταν τόσο μέ τό νοικοκυριό ὅσο καί μέ τή διαδικασία τῆς παραγωγῆς (α).

2. Στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς οἱ Γ2 ἀπασχολοῦνταν περισσότερο μέ τό νοικοκυριό καί τίς ἐργασίες τοῦ σπιτιοῦ παρά μέ τήν πα-

ραγωγική διαδικασία (γ).

Παρ' όλα αυτά, καί στην περίπτωση αυτή, ένα σημαντικό ποσοστό Γ2 συμμετείχε σ' αυτήν (α).

Στήν έρ. 15 "Τύ δουλειές έκανε ό πατέρας σου στό σπύτι;" άπάντησαν ως έξής:

έρ.15		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίχ. I (A ₁)	ύπ.οίχ. II (A ₂)	3 οίχ. III (Γ ₁)	ύπ.οίχ. IV (Γ ₂)
α	Χωράφια + ζώα	—	29.1	5.3	44.4
β	Άλλη έργασία (π.χ. χτίστης)	36.8	36.3	15.8	50.0
γ	Ταξίδια (μέσα ή έξω) Έλλ.	63.2	7.3	78.9	5.6
δ	α+β	—	7.3	—	—
ε	φ	—	20.0	—	—

1. Στούς 3 οίκισμούς οί Α₁ ταξίδεψαν, όπως φαίνεται παραδοσιακά, μέσα καί έξω από τήν Έλλάδα γιά νά έργαστούν (γ).

2. Στούς 3 οίκισμούς έλεγχιστοί Α₁ άπασχολοούνταν μέ τόν πρωτογενή τομέα παραγωγής (α).

3. Τό 1/3 τών Α έργάζονταν σέ άλλη έργασία δευτερογενούς ή τριτογενούς φύσεως, π.χ. χτίστες, έμποροι (β).

4. Στούς υπόλοιπους οίκισμούς όπου φαίνεται ότι τό φαινόμενο τής μετανάστευσης δέν ήταν ίσως τόσο όξύ, τό 1/3 περίπου τών Α₂ άπασχολοούνταν μέ τόν πρωτογενή τομέα (α) (γεωργία).

Π.Εα3214. Τεχνική όργάνωση έργασίας

Στήν έρ. 6 "Πόσοι άνθρωποι δουλεύουν εκτός από σένα στό χωράφια σου;", άπάντησαν ως έξής:

έρ. 6		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίχ. I (A ₁)	ύπ.οίχ. II (A ₂)	3 οίχ. III (Γ ₁)	ύπ.οίχ. IV (Γ ₂)
α	Η οίκογένεια μόνο	94.7	87.3	68.4	61.0
β	Λίγο ή οίκογένεια, λίγο απ' έξω	—	—	—	—
γ	Μόνο υπάλληλοι	—	—	—	—
δ	Κανείς δέ δουλεύει	5.3	10.9	31.6	33.4
ε	φ	—	1.8	—	5.6

1. Κυρίως ή οίκογένεια απασχολείται με τά χωράφια (α) χωρίς νά έξυπηρετείται από ύπαλλήλους (β) (γ).
2. Ένα σημαντικό ποσοστό, κυρίως Γ, απάντησε ότι κανείς δέ δουλεύει στά χωράφια πού είναι μιá ένδειξη τής χρόνιας έγκατάλειψης τής γεωργίας στους οίκισμούς A<Γ (δ).
3. Δέν παρουσιάστηκε περίπτωση χωραφιού πού νά τό καλλιεργούν μόνο ύπάλληλοι (γ).

Στήν έρ. 7 "Δουλεύεις σέ ξένα χωράφια;

α. στό χωριό σου; β. άλλου πουθενά;", απάντησαν ως έξής:

έρ. 7		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	ύποίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	ύποίχ. IV (Γ ₂)
α	Στό χωριό : Ναι	21.1	—	57.9	5.6
β	: Όχι	78.9	100.0	42.1	94.4
α'	Πουθενά άλλου: Ναι	—	—	5.3	—
β'	: Όχι	100.0	100.0	94.7	100.0

1. Στους 3 οίκισμούς μικρό ποσοστό τών A₁ καί τριπλάσιο τών Γ₁ δουλεύουν ως εργάτες σέ ξένα χωράφια στόν οίκισμό τους (α) καί όχι σέ άλλον οίκισμό (β').

2. Στους υπόλοιπους οίκισμούς τόσο οί A₂ όσο καί οί Γ₂ δέ δουλεύουν σέ ξένα χωράφια ούτε στόν οίκισμό τους (β) ούτε σέ άλλον οίκισμό (β').

Π.Εα322. Παραγωγικές σχέσεις

Στήν έρ. 5 " Πώς διαθέτεις τά προϊόντα τής παραγωγής σου;", απάντησαν ως έξής:

έρ. 5		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	ύποίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	ύποίχ. IV (Γ ₂)
α	Μόνο για προσωπική χρήση	52.6	63.6	68.4	77.7
β	Για προσ. χρήση+λίγο εμπόριο	42.1	3.6	5.3	16.7
γ	Μόνο για έξωτερικό εμπόριο	—	16.4	—	5.6
δ	Δέν έχω προς διάθεση	5.3	14.5	26.3	—
ε	0	—	1.9	—	—

1. Οἱ Κ διαθέτουν τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς τους σέ ποσοστό ἀνώτερο τοῦ 50% γιά προσωπική κυρίως χρήση $A < \Gamma$ (α).
2. Μικρό ποσοστό τῶν Κ διαθέτουν τὰ προϊόντα τους γιά προσωπική χρήση καί λίγο ἐμπόριο (β). Ἐξαίρεση σ'αυτό ἀποτελοῦν οἱ Α1, πού διαθέτουν ἀρκετά ἀπό τὰ προϊόντα τους στό ἐμπόριο (β).
3. Ἡ ἀποκλειστική διάθεση τῶν προϊόντων στό ἐμπόριο στούς μέν 3 οἰκισμούς εἶναι ἀνύπαρκτη, ἐνῶ στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς γίνεται σέ μικρό βαθμό (γ).

Στήν ἐρ.16 "Στό χωριό σου οἱ πλούσιοι ἦταν περισσότεροι ἢ οἱ φτωχοί;", ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 16		Α: ἄνδρες		Γ: γυναῖκες	
		3οἰκ. I (Α ₁)	ὑπόικ. II (Α ₂)	3οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπόικ. IV (Γ ₂)
α	Οἱ πλούσιοι	26.3	1.8	—	—
β	Οἱ φτωχοί	57.9	96.4	63.1	94.4
γ	Ἐξίσου	5.3	—	31.6	5.6
δ	Δέν ξέρω	10.5	—	5.3	—
ε	ὄ	—	1.8	—	—

1. Στούς 3 οἰκισμούς τὰ 2/3 τῶν Κ1 διατύπωσαν τήν ἄποψη ὅτι οἱ φτωχοί ἦταν περισσότεροι ἀπό τοὺς πλουσίους (β). Στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς οἱ Κ2 διατύπωσαν τό ἴδιο σχεδόν στό σύνολό τους (β).

2. Στούς 3 οἰκισμούς διατυπώθηκε ἡ ἄποψη ἀπό τό 1/4 τῶν Α1, ὅτι οἱ πλούσιοι ἦταν περισσότεροι ἀπό τοὺς φτωχοὺς στόν οἰκισμό τους (α).

Στήν ἴδια περίπτωση τό 1/3 τῶν Γ1 πιστεύουν ὅτι ἦταν ἐξίσου πλούσιοι καί φτωχοί στό οἰκισμό (γ).

Στήν έρ. 17 "Ποιά ήταν ή σχέση μεταξύ πλουσίων και φτωχών;" άπάντησαν ως έξής:

έρ. 17		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίχ. I (A ₁)	ύποίχ. II (A ₂)	3 οίχ. III (Γ ₁)	ύποίχ. IV (Γ ₂)
α	Φιλική	57.9	72.7	63.1	83.3
β	"Έτσι και έτσι"	15.8	18.2	5.3	5.6
γ	Έχθρική	15.8	7.3	31.6	—
δ	Δέν ξέρω	10.5	—	—	—
ε	φ	—	1.8	—	11.1

1. Στους 3 οίκισμούς όπου υπήρχαν παραδοσιακές σχέσεις με τό έξωτερικό, τά 2/3 τών K1 πιστεύουν ότι ή σχέση πλουσίων και φτωχών ήταν "φιλική" (α). Τό 1/3 τών Γ1, ποσοστό διπλάσιο από τους A1, πιστεύουν ότι ή σχέση αυτή ήταν "έχθρική", ένδειξη μιās όξύτερης κοινωνικής διαφοροποίησης που εμφανίζεται έντονότερη στή γυναίκα παρά στόν άντρα τών 3 οίκισμών.

2. Στους υπόλοιπους οίκισμούς οί K2 πιστεύουν σέ μεγαλύτερο βαθμό από τους K1 ότι ή σχέση πλουσίων και φτωχών στόν οίκισμό τους ήταν φιλική A2 Γ2 (α).

Στους A2 μόνο παρουσιάζεται ή περίπτωση κατά τήν όποία θεωρούν τήν παραπάνω σχέση "έτσι και έτσι" (β) ή και "έχθρική" (γ), ένδειξη επίσης κάποιας κοινωνικής διαφοροποίησης, ένω στίς Γ2 τό αντίστοιχο ποσοστό για τήν πρώτη περίπτωση είναι σχεδόν άσήμαντο (β).

Π.Εα323. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμού

Στήν έρ. 18 "Γιά ποίο λόγο μένεις στό χωριό σου;", άπάντησαν ως έξής:

έρ. 18		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίχ. I (A ₁)	ύποίχ. II (A ₂)	3 οίχ. III (Γ ₁)	ύποίχ. IV (Γ ₂)
α	Έξαιτίας του έπαγγέλματ.	5.3	31.0	—	33.3
β	"Άλλο λόγο (ύποχρεωτικό)	57.9	34.5	73.7	50.0
γ	Από έπιθυμία (προαιρετική)	36.8	32.7	26.3	16.7
δ	φ	—	1.8	—	—

1. Στους 3 οίκισμούς πάνω από τὰ $2/3$ τῶν $K1$ μένουν ἐκεῖ γιὰ κάποιο συγκεκριμένο λόγο, πού δέν ὀφείλεται στό ἐπάγγελμά τους $A1 < \Gamma1$ (β).

Τό $1/3$ περίπου τῶν $K1$ μένουν στόν οἰκισμό προαιρετικά, ἀπό ἐπιθυμία $A1 > \Gamma1$ (γ).

2. Στους ὑπόλοιπους οἰκισμούς τό $1/3$ τῶν $K2$ μένουν ἐξαιτίας τοῦ ἐπαγγέλματός τους (α).

Ἐπίσης, πάνω ἀπό τό $1/3$ τῶν $K2$ μένουν στόν οἰκισμό γιὰ ἄλλο λόγο ὑποχρεωτικό $A2 < \Gamma2$ (γ).

3. Σημαντικό ποσοστό τῶν A ($1/3$) μένουν στόν οἰκισμό ἀπό ἐπιθυμία (γ).

Στήν ἐρ. 19 " Στό χωριό πού κατοικεῖς γεννήθηκαν ἢ ἤρθαν ἀπ' ἄλλο χωριό; (ἐσώγαμπρος ἢ νύφη) ", ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 19		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οῖχ. I (A ₁)	ὑποίχ. II (A ₂)	3οῖχ. III (Γ ₁)	ὑποίχ. IV (Γ ₂)
α	Γεννήθηκαν στό ἴδιο χωριό	100.0	94.5	79.0	88.9
β	ἤρθαν ἀπό ἄλλο	—	5.5	21.0	11.1

1. Οἱ A καί ἑτεροκλήρεια σχεδόν εἶναι γεννημένοι στόν οἰκισμό στόν ὅποιο κατοικοῦν ὡς σήμερα (α).

2. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιὰ τίς Γ , μόνο πού σ'αὐτές παρουσιάζεται κατὰ μικρό ποσοστό ἡ περίπτωση νά ἤρθαν ἀπό ἄλλον οἰκισμό (π.χ. ὡς νύφες) $\Gamma1 \Gamma2$ (β).

Π.Εα3231 (2). Οἰκονομική συμπεριφορά

Στήν ἐρ. 1 "Μέ τό ἐτήσιο εἰσόδημά σου ζεῖς ἄνετα;", ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 1		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οῖχ. I (A ₁)	ὑποίχ. III (A ₂)	3οῖχ. III (Γ ₁)	ὑποίχ. IV (Γ ₂)
α	Ναί	10.5	32.7	5.3	50.0
β	Ναί καί ὄχι (ἔτσι καί ἔτσι)	42.1	5.5	26.3	5.6
γ	Ὁχι	47.4	61.8	68.4	44.4

1. Πάνω από τό $1/2$ τῶν Α δέν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπό τό ἐτήσιο εἰσόδημά τους (γ).

2. Στούς 3 οἰκισμούς τό $1/3$ τῶν Α1 εἶναι καί δέν εἶναι ἱκανοποιημένοι ἀπό τό ἐτήσιο εἰσόδημα (β), ἐνῶ στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς τό $1/3$ τῶν Α2 εἶναι ἱκανοποιημένοι ἀπ'αυτό (α).

3. Πάνω ἀπό τό 50% σχεδόν τῶν Γ δέν εἶναι ἱκανοποιημένες μέ τό ἐτήσιο εἰσόδημα (γ) καί μόνο τό 50% τῶν Γ2 εἶναι ἱκανοποιημένες (α).

Στήν ἐρ.9. "Σέ βοηθᾷ οἰκονομικά κανένας συγγενής σου ἀπό τό ἐξωτερικό; ποῦ βρίσκεται αὐτός;", ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 9		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰχ. I (Α ₁)	ὑποἰχ II (Α ₂)	3 οἰχ. III (Γ ₁)	ὑπ. οἰχ. IV (Γ ₂)
α	Ναί	105	164	10.5	33.3
β	Ὁχι	89.5	83.6	89.5	66.7

1. Οἱ περισσότεροι τῶν Κ τῶν οἰκισμῶν δήλωσαν ὅτι δέ δέχονται οἰκονομική βοήθεια ἀπό συγγενή τους ποῦ βρίσκεται στό ἐξωτερικό (β).

Μοναδική ἐξαίρεση ἀποτελεῖ τό $1/3$ τῶν Γ2 ποῦ δέχεται οἰκονομική βοήθεια ἀπό τό ἐξωτερικό (α).

Ἡ συμμετοχή τῶν Κ τῶν οἰκισμῶν στήν προμήθεια προϊόντων ἀπό τήν Κόνιτσα διαφαίνεται ἀπό τήν ἐρ. 24/β' μέρος_{1,2} "Σέ ποιά πόλη πηγαίνεις συχνότερα; (κάθε πότε;). Τί φωνίζεις ἀπό κεῖ χοντρικά καί λιανικά;", ὅπου ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 24/β' μέρος ₍₁₎		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰχ. I (Α ₁)	ὑποἰχ II (Α ₂)	3 οἰχ. III (Γ ₁)	ὑποἰχ IV (Γ ₂)
α	Ὁχι, δέν φωνίζω	10.5	12.7	42.1	—
β	Ναί, φωνίζω	89.5	52.7	57.9	55.6
γ	Ὁ	—	34.6	—	44.4

1. Πάνω ἀπό τό $1/2$ τῶν Α φωνίζει καταναλωτικά προϊόντα ἀπό τήν ἀγορά τῆς Κόνιτσας Α1>Α2 (β).

Πολύ μικρό ποσοστό τών Α δέν φωνίζει τίποτε από τήν αγορά τής Κόνιτσας (α).

2. Πάνω από τό 1/2 τών Γ φωνίζει παρόμοια από τήν Κόνιτσα $\Gamma_1 > \Gamma_2$ (β).

Περίπου τό 1/3 τών Γ_1 δέν φωνίζει τίποτε (α).

3. Ἡ μειωμένη παραγωγή προϊόντων γῆς ἀναγκάζει τούς Κ νά προσφεύγουν γιά τίς βασικές ἀνάγκες διατροφῆς τους στήν αγορά τής Κόνιτσας (β).

Ὅσον ἀφορᾷ ἐπίσης τόν τρόπο πού φωνίζουν, ἀπό τήν ἐρ. 24/β' μέρος(2) προέκυψαν τά ἑξῆς:

ἐρ. 24 / β' μέρος(2)		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3οίχ. I(A ₁)	ὑπ.οίχ. II(A ₂)	3οίχ. III(Γ ₁)	ὑπ.οίχ. IV(Γ ₂)
α	Χοντριχά	—	20.7	—	30.0
β	Λιανικά	82.4	48.3	45.5	70.0
γ	α + β	—	31.0	—	—
δ	β + παροχή ὑπηρεσιῶν	—	—	9.0	—
ε	Παροχή ὑπηρεσιῶν	5.9	—	45.5	—

1. Στούς 3 οἰκισμούς οἱ Κ1 ἀγοράζουν τίς προμήθειές τους ἀπό τήν Κόνιτσα "λιανικά" (β) καί μάλιστα πολλές φορές τό συνδυάζουν καί μέ ἐπίσκεψη γιά παροχή ὑπηρεσιῶν, κυρίως ἰατρικῆς φύσεως (δ). Τό 1/2 περίπου τών Γ_1 κατεβαίνει στήν Κόνιτσα μόνο γιά ἰατρική περίθαλψη (ε).

2. Στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς οἱ Κ2 προμηθεύονται καί αὐτοί τά ἀπαραίτητα εἶδη πρώτης ἀνάγκης ἀπό τήν αγορά τής Κόνιτσας φωνίζοντας "λιανικά" (β) καί, σέ μικρότερο βαθμό, 1/4 περίπου, "χοντριχά" (α).

Π.Εα3232. Μορφωτικό επίπεδο

Ὡς πρός τίς γραμματικές γνώσεις κατά φύλο ἔχουμε τά ἑξῆς:

Γραμματικές γνώσεις		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ.Ι (Α ₁)	ύποίχ.ΙΙ (Α ₂)	3οίχ.ΙΙΙ (Γ ₁)	ύποίχ.ΙV (Γ ₂)
α	Άγράμματος(η)	—	1.8	5.5	5.6
β	Τάξεις Δημοτικού	—	21.8	50.0	50.0
γ	Άπόφοιτος Δημοτικού	26.3	41.8	44.5	33.3
δ	Σχολαρχείο (τάξεις σχ.)	52.6	14.6	—	—
ε	Ανώτερες σπουδές (γυμνήσι)	21.1	18.2	—	11.1
ς	0	—	1.8	—	—

1. Οί Α₁ στους 3 οίκισμούς ως επί τό πλεϊστον εζναι άπόφοιτοι τοϋ Σχολαρχείου (δ), ένω οί Α₂ στους υπόλοιπους οίκισμούς εζναι άπόφοιτοι τοϋ Δημοτικού (γ).

2. Τό 50% τών Γ έχουν τελειώσει τάξεις τοϋ Δημοτικού (β), και παρουσιάστηκε επίσης ένα μικρό ποσοστό άγραμμάτων (α).

3. Γενικά ό δείκτης μορφώσεως εζναι ύψηλότερος στους Α τών οίκισμών (στό δείγμα πού εξετάζουμε έχουμε μία περίπτωση άγραμμάτου Α, ένω παρουσιάστηκαν αντίστοιχα στη Γ (α).

Στήν έρ. 20 α' μέρος. "Μιλās καμιά άλλη γλώσσα έκτός άπό τή μητρική σου, και ποιά;" ως προς τό α' μέρος άπάντησαν ως έξής:

έρ. 20/α' μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ.Ι (Α ₁)	ύποίχ.ΙΙ (Α ₂)	3οίχ.ΙΙΙ (Γ ₁)	ύποίχ.ΙV (Γ ₂)
α	Όχι	47.4	85.5	89.4	83.3
β	Ναί	52.6	14.5	10.6	16.7

1. Τό 50% τών Α₁ στους 3 οίκισμούς, γνωρίζουν μία ξένη γλώσσα, σε αντίθεση μέ τούς Α₂ στους υπόλοιπους οίκισμούς, όπου τό αντίστοιχο ποσοστό εζναι μικρό (β).

2. Οί Γ κατά κανόνα δέ γνωρίζουν καμιά ξένη γλώσσα (α).

Άπό τήν έρ. 20/β' μέρος προέκυψαν τά έξής:

ἐρ. 20/β'μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	υπόίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	υπόίχ. IV (Γ ₂)
α	Τοπική διάλεκτο (κουδαρ)	—	62.5	—	66.7
β	Βαλκανική γλώσσα	50.0	12.5	50.0	—
γ	Άλλη ξένη γλώσσα	20.0	25.0	50.0	—
δ	α+β	10.0	—	—	33.3
ε	α+γ	10.0	—	—	—
ς	β+γ	10.0	—	—	—

1. Οί Α1 στους 3 οίκισμούς μιλοῦν κυρίως βαλκανική γλώσσα (β), ἐνῶ οί Α2 στους ὑπόλοιπους οίκισμούς τοπική διάλεκτο (α).

Στήν ἐρ. 23. "Πῶς περνᾶς τήν ὥρα σου, ὅταν δέν ἔχῃς δουλειά;", ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 23		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	υπόίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	υπόίχ. IV (Γ ₂)
α	Μορφωτικά	15.8	16.4	5.3	—
β	Πρακτικά (πλέχω, ράβω)	10.5	12.7	36.9	55.5
γ	Φυσικά (λουλούδια, ξεκούρα)	26.3	30.9	5.3	5.6
δ	Ψυχαγωγικά (τηλ. ραδ. καφ.)	5.3	10.9	—	11.1
ε	α+β	5.3	—	21.0	—
ς	α+γ	10.5	1.8	—	—
ζ	α+δ	15.8	3.6	—	—
η	γ+δ	10.5	—	—	—
ι	β+γ	—	—	10.5	5.6
κ	β+δ	—	—	21.0	—
χ	φ	—	23.7	—	22.2

1. Στους 3 οίκισμούς (ὅπου ὑπάρχει ἓνα ἀνεβασμένο σχετικά μορφωτικό ἐπίπεδο) οί Α1 διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους κυρίως "φυσικά" (π.χ. μέ τήν περιποίηση τῶν λουλουδιῶν, ξεκούραση) (γ) καί κατά δεύτερο λόγο "μορφωτικά" (α), ἐνῶ οί Γ1 κυρίως "πρακτικά" (πλέξιμο, ράψιμο).

2. Στους ὑπόλοιπους οίκισμούς οί Α2 διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους "φυσικά" $A1 < A2$ (γ). Οί Γ2 τόν διαθέτουν "πρακτικά" (β).

3. Τά ἀποτελέσματα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ μέν Α διαθέτει τόν ἐλεύθερο χρόνο του γιά τήν ξεκούρασή του καί τήν ἐπιμόρφωσή του, ἐνῶ ἡ Γ γιά νά φροντίζει τό σπιτικό.

Π.Εα33. Δημογραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης

Π.Εα3312. Ο πληθυσμός -20 οικισμού μελέτης

Όσον αφορά τις ηλικίες των Κ στους οικισμούς έχουμε την εξής κατανομή:

Ηλικίες		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οικ. I (A ₁)	ύπ.οικ. II (A ₂)	3 οικ. III (Γ ₁)	ύπ.οικ. IV (Γ ₂)
α	Ηλικία 0-15	5.3	—	—	—
β	Ηλικία 15-65	31.6	63.6	57.9	77.8
γ	Ηλικία 65 και άνω	63.1	36.4	42.1	16.6
δ	ο	—	—	—	5.6

1. Στους 3 οικισμούς οι έρωτηθέντες Κ1, όσον αφορά την ηλικία, κατανέμονται ως εξής:

Τά 2/3 των Α1 είναι πάνω από 65 χρονών (γ), ενώ τό 1/3 των Α1 μεταξύ 15-65 χρονών (β).

Τά 2/3 των Γ1 είναι μεταξύ 15-65 χρονών (β) και μόνο τό 1/3 των Γ1 είναι πάνω από 65 χρονών (γ).

2. Στους υπόλοιπους οικισμούς ή αναλογία των έρωτηθέντων Κ2 φαίνεται κανονικότερη: δηλαδή τά 2/3 των Α2 είναι ηλικίας μεταξύ 15-65 (β) χρονών και τό 1/3 πάνω από 65 χρονών (γ).

Παρόμοια, τά 4/5 των Γ2 είναι ηλικίας 15-65 χρονών (β).

3. Σημειώνουμε τό έντονότατο πρόβλημα έλλείψεως παιδικών ηλικιών κάτω των 15 χρονών.

Στήν έρ. 11 "Πόσα άτομα της οικογένειάς σου μένουν μόνοιμα μαζί σου; Ανάφερε τις ηλικίες τους μόνο.", απάντησαν ως εξής:

έρ. 11		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οικ. I (A ₁)	ύπ.οικ. II (A ₂)	3 οικ. III (Γ ₁)	ύπ.οικ. IV (Γ ₂)
α	πλήρης οικογένεια	36.8	43.6	15.8	38.9
β	Άντρόγυνο	63.2	52.8	47.4	16.6
γ	Άτομο	—	1.8	36.8	38.9
δ	ο	—	1.8	—	5.6

1. Τό 1/3 των οικογενειών των Α διαβιούν σέ οικογένεια μέ κανονικό αριθμό μελών (α).

2. Τά $\frac{2}{3}$ σχεδόν τῶν οἰκογενειῶν τῶν Α διαβλοῦν σέ οἰκογένεια τῶν δύο ἀτόμων (β).

3. Τό $\frac{1}{3}$ τῶν Γ ζοῦν ὡς μοναχικά ἄτομα (γ). Αυτό εἶναι ἀκόμη μιὰ ἔνδειξη τῆς αὐτάρκειας τῆς γυναίκας στά μέρη αὐτά, σέ ἀντίθεση μέ τόν ἄντρα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

	Α	Β	Γ	Δ
Α	158	178	178	178
Β	174	178	178	178
Γ	178	178	178	178
Δ	178	178	178	178

Π.Εδ. 'Η κοινωνική οργάνωση, ή χρήση του οίκισμοῦ καί ή αντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ

Π.Εδ1. Κοινωνική θεώρηση τῆς ομάδας

Π.Εδ12. Οἱ κοινωνικές σχέσεις

Στήν ἐρ. 12 "Σέ ποιά τοποθεσία κατοικοῦν οἱ φίλοι σου ἢ συγγενεῖς πού ἐπισκέπτεσαι τακτικά; α. στό χωριό σου; β. σέ ἄλλο χωριό ἢ πόλη;", ἀπάντησαν στό α' μέρος τῆς ἐρώτησης ὡς ἐξῆς:

ἐρ. 12/α' μέρος		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἱκ. I (A ₁)	ὑπ.οἱκ. II (A ₂)	3 οἱκ. III (Γ ₁)	ὑπ.οἱκ. IV (Γ ₂)
α	Κοντά στό σπίτι	26.3	9.1	47.4	55.6
β	Σέ μέτρια ἀπόσταση	5.3	16.4	15.8	22.3
γ	Μακριά	26.3	1.8	26.3	38.9
δ	Δέν ἔχω	42.1	12.7	10.5	—
ε	α+β	—	1.8	—	16.6
ς	α+β+γ	—	9.1	—	—
ζ	φ	—	49.1	—	16.6

1. Στούς 3 οἰκισμούς οἱ A₁ δέν ἔχουν κοινωνικές σχέσεις στόν οἰκισμό τους (δ), ἐνώ οἱ Γ₁ διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις μέ γειτονικά σπίτια στό δικό τους (α).

2. Στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς οἱ μέν A₂ δέν ἀπάντησαν στήν ἐρώτηση (ζ) γεγονός πού δέχεται διάφορες ἐρμηνεῖες, οἱ δέ Γ₂ διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις μέ φίλους ἢ συγγενεῖς πού βρίσκονται μακριά μέσα στόν οἰκισμό τους (γ).

3. Οἱ K₂ φαίνεται νά διατηροῦν ἕνα πολυπλοκότερο δίκτυο κοινωνικῶν σχέσεων ἀπό ὅ,τι οἱ K₁ στόν οἰκισμό τους (σύγκρινε I, III καί II, IV).

Ὡς πρός τό β' μέρος τῆς ἐρώτησης 12 ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

ερ. 12 / β' μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίκ. I (A ₁)	ύποίκ. II (A ₂)	3 οίκ. III (Γ ₁)	ύποίκ. IV (Γ ₂)
α	Σέ γειτονικό οίκισμό	15.8	3.6	26.3	11.0
β	Σέ οίκισμό τῆς Ἐπ. Κόνιτσας	10.5	1.8	10.5	5.6
γ	Σέ οίκισμό τοῦ Ν. Ἰωαννίνων	10.5	10.9	—	5.6
δ	Σέ οίκισμό ἐκτός τοῦ Ν. Ἰωαννίνων	10.5	16.4	5.3	11.1
ε	Σέ οίκισμό Ἀθῆνας	36.9	16.4	15.8	16.6
ς	Δέν ἔχω	10.5	5.5	15.8	—
ζ	α+γ+ε	—	1.8	—	—
η	γ+ε	—	5.5	—	5.6
θ	α+β+γ	5.3	3.6	—	—
ι	δ+ε	—	9.1	—	5.6
κ	α+γ+δ	—	1.8	—	—
λ	γ+δ+ε	—	7.3	—	—
μ	β+δ	—	1.8	—	5.6
ν	β+γ	—	3.6	—	—
ξ	α+β	—	—	10.5	—
ο	α+ε	—	—	15.8	—
π	α+β+ε	—	—	—	5.6
ρ	γ+δ	—	—	—	11.1
σ	φ	—	10.9	—	16.6

1. Στούς 3 οίκισμούς οἱ A₁ διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις μέ φίλους ἢ συγγενεῖς πού κατοικοῦν στήν Ἀθήνα (ε). Οἱ Γ₁, ὅμως, διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις μέ φίλους ἢ συγγενεῖς γειτονικῶν οἰκισμῶν πρός τό δικό τους (α).

2. Στούς ὑπόλοιπους οἰκισμούς οἱ A₂ διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις μέ φίλους ἢ συγγενεῖς πού κατοικοῦν στήν Ἀθήνα A₁>A₂ (ε) καί σέ ἄλλους οἰκισμούς ἔξω ἀπό τό Ν. Ἰωαννίνων (δ), ἐνῶ οἱ Γ₂ διατηροῦν κοινωνικές σχέσεις μέ φίλους ἢ συγγενεῖς στήν Ἀθήνα Γ₁=Γ₂ (ε) ἢ δέν ἀπάντησαν (σ).

3. Γενικά διαπιστώνεται ὅτι οἱ K₂ διατηροῦν πολυπλοκότερο πλέγμα κοινωνικῶν σχέσεων ἀπό τοῦς K₁, ἔξω ἀπό τόν οἰκισμό. Τό πλέγμα αὐτό ἀρχίζει ἀπό γειτονικούς οἰκισμούς πρός τό δικό τους καί κλιμακώνεται ὡς τήν Ἀθήνα, μέ τήν ὁποία δέ διατηροῦν τόσο ἔντονους κοινωνικούς δεσμούς ὅσο οἱ K₁ (ε) (σύγκρινε στήλη I, III καί II, IV).

Π.Εδ13. 'Ο έλεύθερος χρόνος κατά φύλο

Στήν έρ. 13 α' μέρος "Ποῦ σ' αρέσει νά κάθεις για νά περάσεις τήν ὥρα σου; 1. τό καλοκαίρι 2. τό χειμῶνα", ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

έρ. 13/α' μέρος		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (Α ₁)	ὑπόκ. II (Α ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπόκ. IV (Γ ₂)
α	Στό Μεσοχώρι (ὑπαίθρη κατ')	15.7	21.8	—	11.1
β	Σέ ἐξωτερικό χῶρο σπιτιοῦ	10.5	43.7	47.4	83.3
γ	Στό σπίτι (μέσα)	21.5	—	15.8	—
δ	Κάπου ἄλλοῦ	26.3	25.5	5.3	5.6
ε	α+β	5.2	3.6	—	—
ς	β+γ	5.2	—	31.5	—
ζ	γ+δ	5.2	—	—	—
η	α+δ	5.2	1.8	—	—
θ	β+δ	5.2	3.6	—	—

1. Κατά τή διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ οἱ Α₁ στοὺς 3 οἰκισμοὺς διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους "κάπου ἄλλοῦ" (δ) ἢ στό σπίτι τους (γ). Οἱ Γ₁ ἀντίστοιχα διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους στό σπίτι (β) (γ) (ς).

2. Στοὺς ὑπόλοιπους οἰκισμοὺς οἱ Α₂ διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους σέ ἐξωτερικό χῶρο τοῦ σπιτιοῦ (β) ἢ "κάπου ἄλλοῦ" (δ). Οἱ Γ₂ σέ ἐξωτερικό χῶρο τοῦ σπιτιοῦ (β).

3. Οἱ Α γενικά δέ διαθέτουν μεγάλο ποσοστό τοῦ ἐλεύθερου χρόνου τους στό "Μεσοχώρι" (α), προτιμώντας οἱ μὲν Α₁ νά κάνουν κάτι ἄλλο (π.χ. κυνήγι) (δ), οἱ δέ Α₂ νά παραμένουν στήν αὐλή τους (β).

4. Οἱ Γ γενικά διαθέτουν τόν περισσότερο ἐλεύθερο χρόνο τους στό σπίτι (β) (γ) (ς).

Στό β' μέρος τῆς έρ. 13, ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

έρ. 13/β' μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ I (A ₁)	Υπόίχ II (A ₂)	3οίχ III (Γ ₁)	Υπόίχ IV (Γ ₂)
α	Στό Μεσοχώρι (χαφ. έχχλ)	5.3	7.3	5.3	—
β	Στό σπίτι (μέσα)	68.4	78.2	84.2	72.2
γ	Κάπου άλλοῦ	21.0	5.4	10.5	—
δ	α+β	—	1.8	—	—
ε	β+γ	5.3	5.5	—	22.2
ς	φ	—	1.8	—	5.6

1. Κατά τή διάρκεια τοῦ χειμῶνα στοὺς 3 οἰκισμοὺς, οἱ A₁ διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους στό σπίτι (β) καί σέ μικρότερο βαθμό "κάπου άλλοῦ" (γ). Κάτι ἀντίστοιχο ἔσχύει καί γιά τοὺς A₂ στοὺς υπόλοιπους οἰκισμοὺς (β) (γ).

2. Οἱ Γ διαθέτουν τόν περισσότερο ἐλεύθερο χρόνο τους στό σπίτι (β).

Π.Ε82. Ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ

Π.Ε822. Ἡ μετακινητικότητα τῆς κοινωνικῆς ομάδας

Π.Ε8221. Μετακινητικότητα μέσα στόν οἰκισμό

Στήν έρ. 21 α' μέρος "Στό "Μεσοχώρι" κάθε πότε κατεβαίνεις, καί γιατί ;", ὡς πρὸς τό α' μέρος τῆς έρ. ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

έρ. 21/α' μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ I (A ₁)	Υπόίχ II (A ₂)	3οίχ III (Γ ₁)	Υπόίχ IV (Γ ₂)
α	Καθημερινά	68.4	56.4	21.0	16.6
β	2-3φ. τήν ἑβδομάδα	15.8	—	—	5.6
γ	1φ. τήν ἑβδομάδα	5.3	14.5	36.9	11.1
δ	Σπάνια	10.5	10.9	42.1	55.6
ε	φ	—	18.2	—	11.1

1. Οἱ Α κατεβαίνουν καθημερινά στό "Μεσοχώρι" $A_1 > A_2$ (α).

2. Οἱ Γ κατεβαίνουν σπάνια στό "Μεσοχώρι" $\Gamma_1 < \Gamma_2$ (δ).

Μικρό ποσοστό Γ κατεβαίνει καθημερινά στό "Μεσοχώρι" (α).

3. Στοὺς 3 οἰκισμοὺς οἱ K₁ κατεβαίνουν συχνότερα στό "Μεσοχώρι" ἀπό ὅ,τι οἱ K₂ στοὺς υπόλοιπους οἰκισμοὺς (α) (δ).

Ὡς πρὸς τὴν ἐρ. 21 β' μέρος ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 21 / β' μέρος		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑπόιχ. II (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑπόιχ. IV (Γ ₂)
α	Γιὰ ψυχαγωγία	63.0	34.6	—	5.6
β	Γιὰ προμήθειες	—	16.4	20.0	55.5
γ	Γιὰ ἐκκλησία	5.3	—	46.6	11.1
δ	Τίποτε ἄλλο	5.3	14.5	—	11.1
ε	α + β	10.5	21.8	—	5.6
ς	α + β + γ	5.3	—	—	—
ζ	α + γ	5.3	—	—	—
η	β + γ	5.3	—	33.4	—
θ	φ	—	12.7	—	11.1

1. Οἱ Α κατεβαίνουν στὸ "Μεσοχώρι" κυρίως γιὰ ψυχαγωγία A₁ > A₂ (α).

Στὸ "Μεσοχώρι" (κέντρο) οἱ Α₁ στοὺς 3 οἰκισμοὺς ἔχουν πολυπλοκότερο πλέγμα μετακινήσεων μεταξύ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀπ' ὅ,τι οἱ Α₂ στοὺς ὑπόλοιπους οἰκισμοὺς (σύγκρινε I, II).

2. Οἱ Γ₁ κατεβαίνουν στὸ "Μεσοχώρι" γιὰ τὴν ἐκκλησία (γ), ἐνῶ οἱ Γ₂ γιὰ προμήθειες (β).

Οἱ Γ₂ ἔχουν πολυπλοκότερο πλέγμα μετακινήσεων (σύγκρινε III, IV).

3. Στοὺς 3 οἰκισμοὺς ἡ κινητικότητα (ροή) τοῦ Α₁ μεταξύ τῶν λειτουργιῶν τοῦ κέντρου εἶναι αὐξημένη σέ σχέση μέ τοῦ Α₂ στοὺς ὑπόλοιπους οἰκισμοὺς, ἐνῶ ἡ κινητικότητα τῆς Γ₂ εἶναι αὐξημένη στοὺς ὑπόλοιπους οἰκισμοὺς ἀπ' ὅ,τι τῆς Γ₁ στοὺς 3 οἰκισμοὺς.

Π.Εδ222. Μετακινητικότητα ἔξω ἀπό τόν οἰκισμό

Στὴν ἐρ. 24 " Σέ ποιά πόλη πηγαίνεις συχνότερα; (κάθε πότε;). Τί φωνάζεις ἀπ' ἐκεῖ χοντρικά καί λιανικά;", ὡς πρὸς τό α' μέρος_{1,2} τῆς ἐρώτησης ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

έρ. 24 / α' μέρος ⁽¹⁾		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίκ. I (A ₁)	ύποίκ. II (A ₂)	3 οίκ. III (Γ ₁)	ύποίκ. IV (Γ ₂)
α	Δέν πηγαίνω πουθενά	—	7.3	21.0	—
β	Κόνιτσα	68.4	58.2	73.7	83.3
γ	Γιωάννινα	—	12.7	—	16.7
δ	Αθήνα	—	5.4	—	—
ε	β + γ	26.3	16.4	5.3	—
ς	β + γ + δ	5.3	—	—	—

1. Οί Α στους οίκισμούς πηγαίνουν συχνότερα στην Κόνιτσα $A_1 > A_2$ (β).

Οί Γ επίσης, πηγαίνουν συχνότερα στην Κόνιτσα $\Gamma_1 < \Gamma_2$ (β).

2. Στους 3 οίκισμούς ή μετακλητικότητα του Α₁ έξω από τόν οίκισμό του είναι μειωμένη σε σχέση με του Α₂ στους υπόλοιπους οίκισμούς (σύγκρισε I, II).

"Όσον αφορά τή συχνότητα τής μετακλητικότητας έξω από τόν οίκισμό απάντησαν στην έρ. 24/α' μέρος⁽²⁾ ως εξής:

έρ. 24/α' μέρος ⁽²⁾		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3 οίκ. I (A ₁)	ύπο. οίκ. II (A ₂)	3 οίκ. III (Γ ₁)	ύπο. οίκ. IV (Γ ₂)
α	Δέ μετακινούμαι	—	—	15.8	—
β	1 φ.τό μήνα	63.1	12.7	15.8	11.1
γ	1-2 φ.τό έξάμηνο	—	1.8	10.5	—
δ	Σπάνια (1 φ.τό χρόνο)	5.3	5.5	47.4	—
ε	α + β	5.3	—	—	—
ς	α + γ	5.3	—	—	—
ζ	Τίποτε άλλο	21.0	5.5	10.5	—
η	φ	—	74.5	—	88.9

1. Στους 3 οίκισμούς οί Α₁ πηγαίνουν στην Κόνιτσα 1 φορά τό μήνα (β), ενώ στους υπόλοιπους οίκισμούς οί Α₂ δέν απάντησαν στην έρώτηση (η).

2. Οί Γ₁ στους 3 οίκισμούς, σπάνια πηγαίνουν στην Κόνιτσα (δ), ενώ στους υπόλοιπους οίκισμούς δέν απάντησαν στην έρώτηση (η).

Π.Ε83. Σημειωτική θεώρηση του οίκισμου

Π.Ε831. Ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιὰ τὴ διάρθρωση τοῦ οίκισμου

Π.Ε8311.. Συνοικία

Στὴν ἐρ. 25 "Ποιά εἶναι ἡ συνοικία σου;" ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 25	Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
	3οῖκ. I (A ₁)	ὑπ.οῖκ. II (A ₂)	3οῖκ. III (Γ ₁)	ὑπ.οῖκ. IV (Γ ₂)
α Ἡ συνοικία ταυτίζεται μετ' οἰκισμὸ	21.0	—	21.0	56
β Ἡ συνοικία ταυτίζεται μετ' τὴ συνοικία	31.6	65.5	10.5	61.1
γ Ἡ συνοικία ταυτίζεται μετ' τὴ γειτονιά	26.4	21.8	31.6	16.6
δ Δὲ γνωρίζω (χάτι διαφορετικό)	21.0	10.9	36.9	11.1
ε ϕ	—	1.8	—	5.6

I+III: Στούς 3 οίκισμούς οἱ K1 συγχέουν τίς ἔννοιες "συνοικία" καὶ "γειτονιά" (γ), καθώς καί, σέ μικρότερο βαθμό, τίς ἔννοιες "συνοικία" καὶ "οἰκισμός" (α). Τά ἀντίστοιχα ποσοστά εἶναι σχεδόν ἴσα στα δύο φύλα

Οἱ A1 ἀντιλαμβάνονται ἐντονότερη τὴν ἔννοια τῆς συνοικίας (β) ὄχι ὅμως καὶ οἱ Γ1 (δ).

II+IV: Στούς ὑπόλοιπους οίκισμούς οἱ K2 κατὰ 2/3 καθορίζουν τὴ συνοικία τους (β). Ἀντίθετα, δέν μποροῦν νά καθορίσουν τὴ γειτονιά τους (γ). Σέ μικρό βαθμό παρουσιάζουν ἔλλειψη κριτηρίων καθορισμοῦ τοῦ χώρου τῆς συνοικίας τους (δ).

1. Στούς 3 οίκισμούς οἱ K1, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ φύλο, συγχέουν τίς ἔννοιες "συνοικία" καὶ "γειτονιά" καί σέ μικρότερο βαθμό "συνοικία" καὶ "οἰκισμός".

Οἱ A1 ἀντιλαμβάνονται ἐντονότερα τὴν ἔννοια τῆς συνοικίας παρά οἱ Γ1, πού δέν μποροῦν νά τὴν καθορίσουν μέ σαφὴ κριτήρια.

2. Στούς ὑπόλοιπους οίκισμούς οἱ K2, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φύλο, ἔχουν σαφὴ κριτήρια καθορισμοῦ τῆς "συνοικίας" τους, ἐνῶ σέ μικρό βαθμό μποροῦν νά καθορίσουν τὴ "γειτονιά".

Στὴν ἐρ. 26 α' μέρος "Ἡ συνοικία σου χωρίζεται σέ γειτο-

νιές; ποιά είναι τά όνόματά τους;", πήραμε τίς παρακάτω άπαντήσεις ώς πρός τό α' μέρος.

έρ. 26 / α' μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	ύποίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	ύποίχ. IV (Γ ₂)
α	"Όχι (ένα ήμασαν)	31.6	58.2	15.8	33.3
β	Ναί	63.1	20.0	73.7	22.2
γ	Δέ γνωρίζω	5.3	21.8	10.5	—
δ	φ	—	—	—	44.5

I+III: Στούς 3 ούκισμούς καί τά δύο φύλα πάνω άπό 2/3 πιστεύουν ότι ή συνολικά τους χωρίζεται σέ γειτονιές Γ₁>Α₁ (β).

"Όμοια, μικρό είναι τό ποσοστό καί στά δύο φύλα καί δέν πήρε καμιά θέση (γ).

II+IV: Στούς υπόλοιπους ούκισμούς τά 2/3 τών Α₂ πιστεύουν ότι ή συνολικά τους δέ χωρίζεται σέ γειτονιές (α), καί ένα πολύ μικρότερο ποσοστό ότι χωρίζεται (β).

- Ού Γ₂ φαίνεται ότι δέν άντιλαμβάνονται σαφή κριτήρια καθορισμοϋ τών γειτονιών μέσα στη συνολικά τους (γ) ή τό 1/3 πιστεύει ότι ή συνολικά δέ χωρίζεται σέ γειτονιές (α).

1. Στούς 3 ούκισμούς οί Κ₁ πιστεύουν ότι ή συνολικά τους χωρίζεται σέ γειτονιές καί διαθέτουν σαφή κριτήρια καθορισμοϋ τους.

2. Στούς υπόλοιπους ούκισμούς οί μέν Α₂ πιστεύουν ότι ή συνολικά τους δέ χωρίζεται σέ γειτονιές, ένω οί Γ₂ φαίνεται ότι δέν άντιλαμβάνονται σαφή κριτήρια καθορισμοϋ τής γειτονιάς τους μέσα στη συνολικά τους.

"Όσον άφορά αύτούς πού άπάντησαν ΝΑΙ στην έρώτηση 26 β' μέρος ώς πρός τόν καθορισμό τής γειτονιάς, διακρίνουμε τίς παρακάτω θέσεις:

έρ. 26 / β' μέρος		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	ύποίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	ύποίχ. IV (Γ ₂)
α	Καθορισμός γειτονιάς με όνομα	7.5	2.5	5.0	5.0
β	Καθορισμός γειτονιάς, έμμεσα	2.5	6.5	4.5	2.5
γ	"Άγνια όνόματος ή σύγκριση	—	1.0	0.5	2.5

1. Έφόσον οι Κ πιστεύουν ότι η συνοικία τους χωρίζεται σε γειτονιές, στους μέν 3 ούκισμούς οι Κ1 καθόρισαν τις γειτονιές με τα όνόματά τους $A_1 > \Gamma_1$ (α), στους δέ υπόλοιπους ούκισμούς οι μέν A_2 έδωσαν έμμεσα τον καθορισμό των γειτονιών (β) οι δέ Γ_2 με τα όνόματά τους (α).

Π.Εδ312. Γειτονιά

Στήν έρ. 29 "Πόσα σπύτια έχει ή "γειτονιά" σου;", πήραμε τις παρακάτω άπαντήσεις:

έρ. 29		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ.Ι (Α ₁)	ύποίχ.ΙΙ (Α ₂)	3οίχ.ΙΙΙ (Γ ₁)	ύποίχ.ΙV (Γ ₂)
α	Πάνω από 10 σπύτια	42.1	69.1	36.8	50.0
β	Μεταξύ 3-10 σπυτιών	52.6	25.5	52.7	44.4
γ	Κάτω από 3 σπύτια	—	—	—	—
δ	Δέ γνωρίζω	5.3	5.4	10.5	—
ε	ο	—	—	—	5.6

1. Στους 3 ούκισμούς οι Κ1 πιστεύουν ότι ή γειτονιά τους έχει από 3-10 σπύτια (β). Στους υπόλοιπους ούκισμούς οι Κ2 πιστεύουν ότι ή γειτονιά τους έχει πάνω από 10 σπύτια $A_2 > \Gamma_2$ (α).

Στήν έρ. 30 "Πώς ξεχωρίζεις τή "γειτονιά σου" από τις άλλες;", άπάντησαν ως έξης:

έρ. 30		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ.Ι (Α ₁)	ύποίχ.ΙΙ (Α ₂)	3οίχ.ΙΙΙ (Γ ₁)	ύποίχ.ΙV (Γ ₂)
α	Άπό σπύτια (δρόμο)	57.9	29.1	52.7	38.8
β	Άπό συγγένειες ή φιλίες	10.5	18.2	26.3	5.6
γ	Δέ ξεχωρίζω	26.3	3.6	21.0	—
δ	α+β	5.3	7.3	—	—
ε	ο	—	41.8	—	55.6

I+III: Στους 3 ούκισμούς οι Κ1 κατά τά 2/3 περίπου ξεχωρίζουν τή γειτονιά τους από τις άλλες, από τά σπύτια ή τό δρόμο (α).

Οί Γ_1 χρησιμοποιούν ως κριτήριο καθορισμού τής γειτονιάς τους τις συγγένειες (β), σε αντίθεση με τους A_1 .

II+IV: Στους υπόλοιπους ούκισμούς οι Κ2 δέν καθόρισαν πώς ξεχωρίζουν τή γειτονιά τους από τις άλλες $\Gamma_2 > A_2$ (ε). Κατά δεύτερο λό-

- γο μόνο τήν ξεχωρίζουν από σπίτια $\Gamma_2 > A_2$ (α).
1. Στους 3 οίκισμούς τά 2/3 περίπου τῶν K_1 ξεχωρίζουν τή γειτονιά τους από τὶς ἄλλες, ἀπὸ τὰ σπίτια ἢ τὸ δρόμο (στοιχεῖα χωρικά).
  2. Στους ὑπόλοιπους οίκισμούς οἱ K_2 δέν μποροῦν νά καθορίσουν πῶς ξεχωρίζουν τή γειτονιά τους, γι' αὐτό δέν ἀπάντησαν στήν ἐρ. 30 $\Gamma_2 > A_2$. Μόνο κατά τρίτο λόγο χρησιμοποιοῦν ὡς στοιχεῖο καθορισμοῦ τὶς κοινωνικές σχέσεις, π.χ. τὶς συγγένειες, γιὰ νά ξεχωρίζουν τή γειτονιά τους (β).

Στήν ἐρ. 27 "Ποιά εἶναι ἡ παλαιότερη γειτονιά στοῦ χωριό σου;", ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 27		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἱχ. I (A ₁)	ὑποοἱχ. II (A ₂)	3 οἱχ. III (Γ ₁)	ὑποοἱχ. IV (Γ ₂)
α	Συγχεκριμένη γειτονιά	26.3	27.3	15.8	27.8
β	Ὅλες τὸ ἴδιο	67.9	30.9	63.2	5.6
γ	Δέ γνωρίζω	15.8	32.7	21.0	22.2
δ	φ	—	9.1	—	44.4

1. Στους 3 οίκισμούς τά 2/3 τῶν K_1 πιστεύουν ὅτι ὅλες οἱ γειτονιές εἶναι τὸ ἴδιο παλιές καί κατά συνέπεια δέν ὑπάρχει παλαιότερη γειτονιά (β).

Οἱ $A_1 > \Gamma_1$ ὑποδεικνύουν συγκεκριμένη παλαιότερη γειτονιά (α).

2. Στους ὑπόλοιπους οίκισμούς τὸ 1/3 τῶν A_2 ἀπάντησαν ὅτι δέ γνωρίζουν ποιά εἶναι ἡ παλαιότερη γειτονιά (γ), ἢ ὅτι ὅλες εἶναι τὸ ἴδιο παλιές (β). Οἱ Γ_2 δέν ἀπάντησαν στήν ἐρώτηση (δ) ἢ καθόρισαν συγκεκριμένη γειτονιά (α).

3. Μόνο τὸ 1/3 περίπου τῶν K_2 καθόρισαν συγκεκριμένη παλαιότερη γειτονιά στόν οἰκισμό τους (α).

II. Εδ313. Μεσοχώρι (κέντρο οἰκισμοῦ)

Στήν ἐρ. 28 "Ποιό εἶναι τὸ κέντρο τῆς παλαιότερης "γειτονιάς";", πήραμε τὶς παρακάτω ἀπαντήσεις.

έρ. 28		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	υπόίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	υπόίχ. IV (Γ ₂)
α	Συγκεκριμένο κέντρο	21.1	32.7	5.3	22.2
β	Τό Μεσοχώρι	36.8	27.3	36.8	16.7
γ	Δέ γνωρίζω	42.1	32.7	57.9	16.7
δ	φ	—	7.3	—	44.4

I+III : Στους 3 οικισμούς οι Κ1 δέ γνωρίζουν ποιά είναι τό κέντρο τής παλαιότερης γειτονιάς του οικισμού (γ).

"Ενας σημαντικός αριθμός των Κ1 (1/3) πιστεύουν ότι τό "Μεσοχώρι" είναι τό κέντρο τής παλαιότερης γειτονιάς Γ1=A1 (β).
- Οι Α1 κυρίως καθόρισαν άλλο συγκεκριμένο κέντρο στον οικισμό (α).

II+IV: Στους υπόλοιπους οικισμούς οι μέν Α2 δέ γνωρίζουν (γ) ή έδωσαν συγκεκριμένο κέντρο (α), ενώ οι Γ2 δέν απάντησαν στο ποιά είναι τό κέντρο τής παλαιότερης γειτονιάς του οικισμού (δ).

Τό "Μεσοχώρι" μόνο κατά δεύτερο ή τρίτο λόγο οι Κ2 τό θεωρούν κέντρο τής παλαιότερης γειτονιάς καί αυτό εξαρτάται από τό φύλο Α2>Γ2 (β).

1. Στους 3 οικισμούς οι Κ1 δέ γνωρίζουν ποιά είναι τό κέντρο τής παλαιότερης γειτονιάς του οικισμού. Τό "Μεσοχώρι" μόνο κατά δεύτερο λόγο τό θεωρούν ως τέτοιο κέντρο Γ1>Α1 (β).

2. Στους υπόλοιπους οικισμούς οι Κ2 δέ γνωρίζουν, επίσης, ποιά είναι τό κέντρο τής παλαιότερης γειτονιάς. Κατά δεύτερο ή τρίτο λόγο, ανάλογα μέ τό φύλο θεωρούν ότι είναι τό "Μεσοχώρι" (β) (γ).

Στήν έρ. 22 "Όταν κατεβαίνεις στο "Μεσοχώρι", περνάς από τόν ίδιο δρόμο ή αλλάζεις συχνά;", απάντησαν ως έξης:

έρ. 22		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ. I (A ₁)	υπόίχ. II (A ₂)	3οίχ. III (Γ ₁)	υπόίχ. IV (Γ ₂)
α	Σπάνια κατεβαίνω	—	—	26.3	—
β	"Ιδιο δρόμο	78.9	65.5	68.4	66.7
γ	"Αλλάζω δρόμο συχνά	21.1	16.4	5.3	—
δ	φ	—	18.1	—	33.3

Στους 3 οίκισμούς οί Κ1 σέ μεγάλο βαθμό ακολουθοῦν συνήθως τήν ἴδια διαδρομή ἀπό τήν κατοικία τους γιά τό κέντρο τοῦ οἴκισμοῦ $A1 > \Gamma 1$ (β).

Στους ὑπόλοιπους οἴκισμούς ὁ βαθμός χρήσεως τῆς μιᾶς διαδρομῆς εἶναι μειωμένος ἀπό τούς Κ2 γιά τό κέντρο τοῦ οἴκισμοῦ, προφανῶς ἐξαιτίας τῆς δυνατότητας μεγαλύτερης ἐπιλογῆς διαδρομῶν.

Οἱ Α γενικά ἀλλάζουν εὐκολότερα τή διαδρομή τους μέσα στόν οἴκισμό (γ).

Π.Εδ315. Ἡ ἀντίληψη τοῦ χώρου (οἴκισμός-κατοικία)- μέγεθος οἴκισμοῦ

Στήν ἐρ.32 "Σέ ποιό πράγμα τοῦ σπιτιοῦ σου δύνεις μεγαλύτερη σημασία ;", ἀπάντησαν ὡς ἑξῆς:

ἐρ. 32		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἴκ. I (A ₁)	ὑποἰκ. II (A ₂)	3 οἴκ. III (Γ ₁)	ὑποἰκ. IV (Γ ₂)
α	Ἀβιοτικά στοιχεῖα	58.4	25.5	52.5	27.7
β	Βιοτικά στοιχεῖα	21.0	54.5	21.1	55.6
γ	α+β	5.3	10.9	26.4	5.6
δ	Τίποτε	5.3	5.5	—	—
ε	Φ	—	3.6	—	11.1

Ἀναλύοντας ἀκόμη περισσότερο τίς ἀπαντήσεις ἔχουμε τά ἑξῆς ἀποτελέσματα:

ἐρ.32 α,β		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἴκ. I (A ₁)	ὑποἰκ. II (A ₂)	3 οἴκ. III (Γ ₁)	ὑποἰκ. IV (Γ ₂)
α'	Ἀβιοτικά στοιχεῖα τεχνητά (ἐκκλησία δρόμος κτλ.)	69.2	78.6	60.0	80.0
α''	Ἀβιοτικά στοιχεῖα φυσικά (νερό, αέρας, φωτιά)	30.8	21.4	40.0	20.0
β'	Βιοτικά στοιχεῖα (ζῶα)	25.0	3.3	75.0	10.0
β''	Βιοτικά στοιχεῖα (φυτά)	50.0	96.7	25.0	90.0
β'''	β'+β''	25.0	—	—	—

1. Στους 3 οἴκισμούς οἱ Κ1 δύνουν στό επίπεδο τοῦ σπιτιοῦ τους σημασία σέ ἀβιοτικά στοιχεῖα $A1 > \Gamma 1$ (α) καί ἰδιαίτερα τεχνητά (α'). Ἐμφανίζεται ἰκανό ποσοστό Κ1 (1/3) πού δίνει σημασία καί σέ φυσικά ἀβιοτικά στοιχεῖα $A1 < \Gamma 1$ (α'').

2. Στους υπόλοιπους οίκισμούς οι K2 δίνουν σημασία στο σπίτι τους περισσότερο σε βιοτικά στοιχεία A2 < Γ2 (β) και ιδιαίτερα μάλιστα στα φυτά (β'').

- Γενικά, παρουσιάστηκε σημαντικό ποσοστό K που δίνει σημασία σε άβιοτικά στοιχεία φυσικά (όπως νερό, φωτιά κτλ.) K1 > K2 (α'').

Στήν έρ. 33 "Ποιό πράγμα στο χωριό, σοῦ προκαλεῖ ἐντύπωση;", ἀπάντησαν ὡς ἐξῆς:

έρ. 33		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑποἰκ. II (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑποἰκ. IV (Γ ₂)
α	Ἀβιοτικά στοιχεία	42.1	78.2	36.8	55.6
β	Βιοτικά στοιχεία	15.8	3.6	5.3	—
γ	α+β	42.1	12.8	5.3	11.1
δ	Τίποτε	—	3.6	21.0	—
ε	α+δ	—	—	19.0	—
ς	β+δ	—	—	0.5	—
ζ	φ	—	1.8	21.1	33.3

Ἀναλύοντας ἀκόμη περισσότερο τίς ἀπαντήσεις, ἔχουμε τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα:

έρ. 33 / α, β		Α: ἄντρες		Γ: γυναῖκες	
		3 οἰκ. I (A ₁)	ὑποἰκ. II (A ₂)	3 οἰκ. III (Γ ₁)	ὑποἰκ. IV (Γ ₂)
α'	Ἀβιοτικά στοιχεία τεχνητά	87.5	88.4	100.0	90.0
α''	» » φυσικά	12.5	11.6	—	10.0
β'	Βιοτικά στοιχεία, ζῶα	66.6	—	—	—
β''	» » φυτά	33.4	100.0	50.0	—
β	Βιοτικά στοιχεία (ζῶα+φυτά)	—	—	50.0	—

1. Στους 3 οίκισμούς οι A1 δίνουν σημασία εξίσου σε άβιοτικά στοιχεία (α) ή σε άβιοτικά και βιοτικά στοιχεία του περιβάλλοντός τους (γ).

- Οι Γ1 δίνουν σημασία σε άβιοτικά στοιχεία του περιβάλλοντος (α).

- Τά άβιοτικά αὐτά στοιχεία εἶναι κυρίως τεχνητά κατασκευασμένα (α') (π.χ. ἐκκλησία, κτίρια κτλ.), ἐνῶ τά βιοτικά εἶναι κυρίως φυτά (β'').

2. Στους υπόλοιπους οίκισμούς, τόσο ο A2 όσο και η Γ2 δίνουν σημασία σε άβιοτικά στοιχεία (α) και ειδικότερα σε τεχνητά (α') (κτίρια κτλ.).

3. Τόσο οί K1 όσο και οί K2 στα αντίστοιχα σύνολα οίκισμών, δίνουν σημασία στα άβιοτικά στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου (α) και σ'αυτά κυρίως που είναι τεχνητά $K1 < K2$ (α').

Στην έρ.34 "Οί άλλες γειτονιές στο χωριό σου είναι μακριά ή κοντά στη δεική σου;", απάντησαν ως εξής:

έρ. 34		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ I (A ₁)	υποίχ II (A ₂)	3οίχ III (Γ ₁)	υποίχ IV (Γ ₂)
α	Κοντά	895	76.4	68.4	77.8
β	Μέτρια	—	36	—	—
γ	Μακριά	105	—	316	5.6
δ	0	—	200	—	16.6

1. Τόσο οί K1 στους 3 οίκισμούς όσο και οί K2 στους υπόλοιπους οίκισμούς, πιστεύουν ότι οι γειτονιές του οίκισμού βρίσκονται κοντά στη δεική τους (α).

2. Μόνο τό 1/3 των Γ1 πιστεύει ότι οι άλλες γειτονιές είναι μακριά από τη δεική τους.

3. Σημαντικό ποσοστό από τους K2 δεν απάντησαν $A2 > Γ2$ (δ).

Στην έρ. 35 "Τό "Μεσοχώρι" είναι μακριά ή κοντά στο σέτι σου;", απάντησαν ως εξής:

έρ. 35		Α: άντρες		Γ: γυναίκες	
		3οίχ I (A ₁)	υποίχ II (A ₂)	3οίχ III (Γ ₁)	υποίχ IV (Γ ₂)
α	Κοντά	947	618	84.2	66.6
β	Μέτρια	53	164	105	56
γ	Μακριά	—	73	53	22.2
δ	0	—	145	—	5.6

1. Οί K1 στους 3 οίκισμούς και οί K2 στους υπόλοιπους οίκισμούς, πιστεύουν ότι τό "Μεσοχώρι" είναι κοντά στο σέτι τους $K1 > K2$ (α).

2. Υπάρχει μικρό ποσοστό K2 που πιστεύει ότι τό "Μεσοχώρι" είναι μακριά από τό σέτι τους $A2 < Γ2$ (γ) ή ούτε μακριά ούτε κοντά $A2 > Γ2$ (β).

Π.ΕΒ. ομάδα πιν. Τ.(1-20) : Χωρικές αποστάσεις κατά ζευγος λειτουργιών που διατυπώνονται σε συνάρτηση με τίς μεταβλητές (α_i...γ_{ii}) στους 20 οίκισμούς μελέτης

Υπόμνημα	- (βλ. περισσ. σ. 262)
1α ₁₁ ... 18α ₁₁	- Μοναδιαίες πολεολογικές λειτουργίες
1, 2, 3 ή 1(1+2+3)	- Συμβολισμός μοναδιαίας πολεολογικής λειτουργίας ή συνόλου πολεολογικών λειτουργιών
75	- Χωρική απόσταση μεταξύ ζεύγους λειτουργιών (μέ κλίμακα)
α _i ....γ _{ii}	- Μεταβλητές που χρησιμοποιούνται

1. Άγία Βαρβάρα - (Πλάβαλη)

	Κ	Δ	
1 ₍₁₊₂₊₃₎ -2= 1α ₁₆ /4β ₁₃ /6β ₂₂ -7α ₁₂ = 75	-	α _{ii}	1 ₁ -2=1α ₁₆ -7α ₁₂ = 75 α _{ii}
3= -10α ₁₁ = 56	-	α _{ii}	3= -10α ₁₁ =56 α _{ii}
4= -15β ₁ = 138	-	γ _i	4= -15β ₁ =138 γ _i
5= -16α ₁₁ = 111	-	β	5= -16α ₁₁ =111 β
6= -16δ ₁₁ = 155	-	γ _{ii}	6= -16δ ₁₁ =155 γ _{ii}
2 - 3= 7α ₁₂	-	α _i	1 ₂ -2=4β ₁₃ -7α ₁₂ = 75 α _{ii}
4= -15β ₁ = 60	-	α _{ii}	3= -10α ₁₁ = 56 α _{ii}
5= -16α ₁₁ = 83	-	α _{ii}	4= -15β ₁ =138 γ _i
6= -16δ ₁₁ = 110	-	β	5= -16α ₁₁ =111 β
			6= -16δ ₁₁ =155 γ _{ii}
3 - 4= 10α ₁₁	-	β	1 ₃ -2=6β ₂₂ -7α ₁₂ = 75 α _{ii}
5= -16α ₁₁ = 121	-	γ _i	3= -10α ₁₁ = 56 α _{ii}
6= -16δ ₁₁ = 154	-	γ _{ii}	4= -15β ₁ =138 γ _i
4 - 5= 15β ₁	-	β	5= -16α ₁₁ =111 β
6= -16δ ₁₁ = 90	-	β	6= -16δ ₁₁ =155 γ _{ii}
5 - 6= 16α ₁₁	-	α _i	

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

2. Άγία Παρασκευή - (Κεράσοβο)

		Κ	Δ			Κ	Δ
$1_{(1+2)}$	$-2=1\alpha_{11}/1\alpha_{16}-2\epsilon = 65$	-	α ii	1_1	$-2=1\alpha_{11}-2\epsilon = 65$	-	α ii
3=	$-4\beta_{13} = 119$	-	β	3=	$-4\beta_{13} = 119$	-	β
$4_{(1+2)}$	$6\beta_{22}/15\beta_1 = 186$	-	γ ii	4_1	$-6\beta_{22} = 186$	-	γ ii
5=	$-7\alpha_{12} = 124$	-	β	5=	$-7\alpha_{12} = 124$	-	β
6=	$-7\beta_{11} = 122$	-	β	6=	$-7\beta_{11} = 122$	-	β
7=	$-9\sigma_{14} = 96$	-	β	7=	$-9\sigma_{14} = 96$	-	β
8=	$-10\alpha_1 = 45$	-	α i	8=	$-10\alpha_1 = 45$	-	α i
9=	$-10\alpha_{11} = 78$	-	α ii	9=	$-10\alpha_{11} = 78$	-	α ii
10=	$-10\beta_{11} = 41$	-	α i	10=	$-10\beta_{11} = 41$	-	α i
11=	$-10\beta_{31} = 119$	-	β	11=	$-10\beta_{31} = 119$	-	β
12=	$-16\alpha_{11} = 69$	-	α ii	12=	$-16\alpha_{11} = 69$	-	α ii

2	$-3=2\epsilon$	$-4\beta_{13} = 77$	α ii	1_2	$-2=1\alpha_{16}-2\epsilon = 65$	-	α ii
$4_{(1+2)}$	$-6\beta_{22}/15\beta_1 = 145$	-	γ i	3=	$-4\beta_{13} = 119$	-	β
5 =	$-7\alpha_{12} = 170$	γ i	β	4_1	$-6\beta_{22} = 186$	-	γ ii
6 =	$-7\beta_{11} = 123$	β	5 =	$-7\alpha_{12} = 124$	-	β	
7 =	$-9\sigma_{14} = 87$	α ii	6 =	$-7\beta_{11} = 122$	-	β	
8 =	$-10\alpha_1 = 45$	α i	7 =	$-9\sigma_{14} = 96$	-	β	
9 =	$-10\alpha_{11} = 47$	α i	8 =	$-10\alpha_1 = 45$	-	α i	
10 =	$-10\beta_{11} = 29$	α i	9 =	$-10\alpha_{11} = 78$	-	α ii	
11 =	$-10\beta_{31} = 58$	α ii	10 =	$-10\beta_{11} = 41$	-	α i	
12 =	$-16\alpha_{11} = 93$	β	11 =	$-10\beta_{31} = 119$	-	β	
			12 =	$-16\alpha_{11} = 69$	-	α ii	

3 - 4	$4\beta_{13}-6\beta_{22}/15\beta_1 = 65$	-	α ii	1_1-4_2	$=1\alpha_{11}-15\beta_1 = 186$	-	γ ii
5 =	$-7\alpha_{12} = 161$	γ i	1_2-4_2	$=1\alpha_{16}-15\beta_1 = 186$	-	γ ii	
6 =	$-7\beta_{11} = 74$	α ii	$2-4_1$	$=2\epsilon-6\beta_{22} = 145$	-	γ i	
7 =	$-9\sigma_{14} = 48$	α i	4_2	$=-15\beta_1 = 145$	-	γ i	
8 =	$-10\alpha_1 = 70$	α ii	$3-4_1$	$=4\beta_{13}-6\beta_{22} = 65$	-	α ii	
9 =	$-10\alpha_{11} = 36$	α i	4_2	$=-15\beta_1 = 65$	-	α ii	
10 =	$-10\beta_{11} = 106$	β					
11 =	$-10\beta_{31} = 34$	α i					
12 =	$-16\alpha_{11} = 87$	α ii					

$4_{(1+2)}$	$5=6\beta_{22}/15\beta_1-7\alpha_{12} = 196$	-	γ ii	4_1-5	$=6\beta_{22}-7\alpha_{12} = 196$	-	γ ii
6=	$-7\beta_{11} = 98$	-	β	6 =	$-7\beta_{11} = 98$	-	β
7=	$-9\sigma_{14} = 95$	-	β	7 =	$-9\sigma_{14} = 95$	-	β
8=	$-10\alpha_1 = 137$	-	γ i	8 =	$-10\alpha_1 = 137$	-	γ i
9=	$-10\alpha_{11} = 105$	-	β	9 =	$-10\alpha_{11} = 105$	-	β

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

	10=	$-10\beta_{11}=176$	-	γ_{ii}	10=	$-10\beta_{11}=176$	γ_{ii}
	11=	$-10\beta_{31}=90$	-	α_{ii}	11=	$-10\beta_{31}=90$	α_{ii}
	12=	$-16\alpha_{11}=139$	-	γ_i	12=	$-16\alpha_{11}=139$	γ_i
5 -	6= $7\alpha_{12}$	$-7\beta_{11}=94$	β		4 ₂ - 5= $15\beta_1$	$-7\alpha_{12}=196$	γ_{ii}
	7=	$-9\sigma_{14}=109$	β		6=	$-7\beta_{11}=98$	β
	8=	$-10\alpha_1=120$	β		7=	$-9\sigma_{14}=95$	β
	9=	$-10\alpha_{11}=141$	γ_i		8=	$-10\alpha_1=137$	γ_i
	10=	$-10\beta_{11}=165$	γ_i		9=	$-10\alpha_{11}=105$	β
	11=	$-10\beta_{31}=189$	γ_{ii}		10=	$-10\beta_{11}=176$	γ_{ii}
	12=	$-16\alpha_{11}=75$	α_{ii}		11=	$-10\beta_{31}=90$	α_{ii}
					12=	$-16\alpha_{11}=139$	γ_i
6 -	7= $7\beta_{11}$	$-9\sigma_{14}=31$	α_i				
	8=	$-10\alpha_1=81$	α_{ii}				
	9=	$-10\alpha_{11}=77$	α_{ii}				
	10=	$-10\beta_{11}=137$	γ_i				
	11=	$-10\beta_{31}=110$	β				
	12=	$-16\alpha_{11}=51$	α_{ii}				
7 -	8= $9\sigma_{14}$	$-10\alpha_1=50$	α_{ii}				
	9=	$-10\alpha_{11}=41$	α_i				
	10=	$-10\beta_{11}=104$	β				
	11=	$-10\beta_{31}=79$	α_{ii}				
	12=	$-16\alpha_{11}=39$	α_i				
8 -	9= $10\alpha_1$	$-10\alpha_{11}=30$	α_i				
	10=	$-10\beta_{11}=51$	α_{ii}				
	11=	$-10\beta_{31}=77$	α_{ii}				
	12=	$-16\alpha_{11}=42$	α_i				
9 -	10= $10\alpha_{11}$	$-10\beta_{11}=67$	α_{ii}				
	11=	$-10\beta_{31}=44$	α_i				
	12=	$-16\alpha_{11}=62$	α_{ii}				
10 -	11= $10\beta_{11}$	$-10\beta_{31}=92$	β				
	12=	$-16\alpha_{11}=95$	β				
11 -	12= $10\beta_{31}$	$-16\alpha_{11}=110$	β				

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

3. Αμάραντος - (Ίσβορος)

			Κ	Δ		
1 ₍₁₊₂₊₃₎	2 = 4β ₁₃ /6β ₂₂ /10β ₁₁ -9σ ₁₄ = 42		-	αii	1 ₁ -2=4β ₁₃ -9σ ₁₄ = 42	αii
	3 = -10α ₁ = 62		-	β	3 = -10α ₁ = 62	β
	4 = -16α ₁₁ = 50		-	β	4 = -16α ₁₁ = 50	β
	5 = -16δ ₁₁ = 93		-	γii	5 = -16δ ₁₁ = 93	γii
2	3 = 9σ ₁₄	-10α ₁ = 23	αi		1 ₂ -2=6β ₂₂ -9σ ₁₄ = 42	αii
	4 =	-16α ₁₁ = 31	αii		3 = -10α ₁ = 62	β
	5 =	-16δ ₁₁ = 70	γi		4 = -16α ₁₁ = 50	β
					5 = -16δ ₁₁ = 93	γii
3	4 = 10α ₁	-16α ₁₁ = 19	αi		1 ₃ -2=10β ₁₁ -9σ ₁₄ = 42	αii
	5 =	-16δ ₁₁ = 45	αii		3 = -10α ₁ = 62	β
4	5 = 16α ₁₁	-16δ ₁₁ = 39	αii		4 = -16α ₁₁ = 50	β
					5 = -16δ ₁₁ = 93	γii

4. Άσημοχώριο - (Λεονάτσι)

			Κ	Δ		
1	2 = 1α ₁₁ - 2ε	12	αi		1 - 3 ₁ = 1α ₁₁ - 4β ₁₃ = 44	β
	3 ₍₁₊₂₎ = -4β ₁₃ /6β ₂₂ = 44		-	β	3 ₂ = -6β ₂₂ = 44	β
	4 = -7α ₁₂ = 65		γi			
	5 = -9σ ₁₄ = 37		β		1 - 7 ₁ = 1α ₁₁ - 1α ₁₁ = 36	β
	6 = -10α ₁₁ = 57		γi		7 ₂ = -10β ₁₁ = 36	β
	7 ₍₁₊₂₎ = -1α ₁₁ /10β ₁₁ = 36		-	β		
	3 ₍₁₊₂₎ = 2ε - 4β ₁₃ /6β ₂₂ = 43		-	β	2 - 3 ₁ = 2ε - 4β ₁₃ = 43	β
	4 = -7α ₁₂ = 77		γii		3 ₂ = -6β ₂₂ = 43	β
	5 = -9σ ₁₄ = 48		β		2 - 7 ₁ = 2ε - 1α ₁₁ = 50	β
	6 = -10α ₁₁ = 66		γi		- 7 ₂ = -10β ₁₁ = 50	β
	7 ₍₁₊₂₎ = -1α ₁₁ /10β ₁₁ = 50		-	β		
					3 ₁ - 4 = 4β ₁₃ - 7α ₁₂ = 52	γi
3 ₍₁₊₂₎	4 = 4β ₁₃ /6β ₂₂ - 7α ₁₂ = 52		-	γi	5 = -9σ ₁₄ = 30	αii
	5 = -9σ ₁₄ = 30		-	αii	6 = -10α ₁₁ = 33	β

$\begin{array}{l} 6 \quad -10\alpha_{11} = 33 \quad \quad - \quad \quad \beta \\ 7_{(1+2)} \quad -\alpha_{11} / 10\beta_{11} = 40 \quad \quad - \quad \quad \beta \\ \\ 4 \quad -5 = 7\alpha_{12} \quad -9\sigma_{14} = 24 \quad \quad \alpha_{ii} \\ 6 = \quad -10\alpha_{11} = 13 \quad \quad \alpha_i \\ 7_{(1+2)} \quad -\alpha_{11} / 10\beta_{11} = 24 \quad \quad - \quad \quad \alpha_{ii} \\ \\ 5 \quad -6 = 9\sigma_{14} \quad -10\alpha_{11} = 15 \quad \quad \alpha_{ii} \\ 7_{(1+2)} \quad -\alpha_{11} / 10\beta_{11} = 6 \quad \quad - \quad \quad \alpha_i \\ \\ 6 - 7_{(1+2)} = 10\alpha_{11} - \alpha_{11} / 10\beta_{11} = 22 \quad \quad - \quad \quad \alpha_{ii} \end{array}$	$\begin{array}{l} 7_1 = \quad -\alpha_{11} = 40 \quad \quad \beta \\ \\ 3_2 - 4 = 6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 52 \quad \quad \gamma_i \\ 5 = \quad -9\sigma_{14} = 30 \quad \quad \alpha_{ii} \\ 6 = \quad -10\alpha_{11} = 33 \quad \quad \beta \\ 7_1 = \quad -\alpha_{11} = 40 \quad \quad \beta \\ \\ 3_1 - 7_2 = 4\beta_{13} - 10\beta_{11} = 40 \quad \quad \beta \\ 3_2 - 7_2 = 6\beta_{22} - 10\beta_{11} = 40 \quad \quad \beta \\ \\ 4 - 7_1 = 7\alpha_{12} - \alpha_{11} = 24 \quad \quad \alpha_i \\ 7_2 = \quad -10\beta_{11} = 24 \quad \quad \alpha_{ii} \\ \\ 5 - 7_1 = 9\sigma_{14} - \alpha_{11} = 6 \quad \quad \alpha_i \\ 7_2 = \quad -10\beta_{11} = -6 \quad \quad \alpha_i \\ \\ 6 - 7_1 = 10\alpha_{11} - \alpha_{11} = 22 \quad \quad \alpha_{ii} \\ 7_2 = \quad -10\beta_{11} = 22 \quad \quad \alpha_{ii} \end{array}$
---	---

5. Βούρμπιανη - (Βούρμπιανη)

		Κ	Δ		
$1_{(1+2)} \quad 2 = 1\alpha_{11} / 4\beta_{13} - 2\epsilon = 78$	-	β	β	$1_1 - 2 = 1\alpha_{11} - 2\epsilon = 78$	β
$3_{(1+2)} \quad -4\beta_{13} / 10\beta_{11} = 52$	-	α _{ii}	α _{ii}	$3_1 = -4\beta_{13} = 52$	α _{ii}
$4 = -6\beta_{22} = 82$	-	β	β	$4 = -6\beta_{22} = 82$	β
$5 = -10\alpha_1 = 30$	-	α _i	α _i	$5 = -10\alpha_1 = 30$	α _i
$6 = -10\alpha_{11} = 127$	-	γ _{ii}	γ _{ii}	$6 = -10\alpha_{11} = 127$	γ _{ii}
$7 = -10\beta_{21} = 52$	-	α _{ii}	α _{ii}	$7 = -10\beta_{21} = 52$	α _{ii}
$8 = -18\alpha_{11} = 35$	-	α _{ii}	α _{ii}	$8 = -18\alpha_{11} = 35$	α _{ii}
$2 - 3_{(1+2)} = 2\epsilon - 4\beta_{13} / 10\beta_{11} = 30$	-	α _i	α _i	$1_1 - 3_2 = 1\alpha_{11} - 10\beta_{11} = 52$	α _{ii}
$4 = -6\beta_{22} = 23$	α _i	α _i	β	$1_2 - 2 = 4\beta_{13} - 2\epsilon = 78$	β
$5 = -10\alpha_1 = 46$	α _{ii}	α _{ii}	α _{ii}	$3_1 = -4\beta_{13} = 52$	α _{ii}
$6 = -10\alpha_{11} = 54$	α _{ii}	α _{ii}	β	$4 = -6\beta_{22} = 82$	β
$7 = -10\beta_{21} = 37$	α _{ii}	α _{ii}	α _i	$5 = -10\alpha_1 = 30$	α _i
$8 = -18\alpha_{11} = 60$	β	β	γ _{ii}	$6 = -10\alpha_{11} = 127$	γ _{ii}
			α _{ii}	$7 = -10\beta_{21} = 52$	α _{ii}
			α _{ii}	$8 = -18\alpha_{11} = 35$	α _{ii}

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

				K
3	-	4 = 10α ₁	-10α ₁₁ = 86	β
		5 =	-10β ₃₁ = 46	αii
		6 =	-16α ₁₁ = 38	αi
		7 =	-18α ₁₁ = 48	αii
4	-	5 = 10α ₁₁	-10β ₃₁ = 124	γi
		6 =	-16α ₁₁ = 91	β
		7 =	-18α ₁₁ = 66	αii
5	-	6 = 10β ₃₁	-16α ₁₁ = 86	β
		7 =	-18α ₁₁ = 58	αii
6	-	7 = 16α ₁₁	-18α ₁₁ = 83	β

7. Γοργόποταμος - (Τούρνοβο)

				K	Δ				
1	-	2 = 1α ₁₁	-2ε = 14	αi		1	-4 ₁ = 1α ₁₁	-4β ₁₃ = 77	αii
		3 =	-4β ₁₃ = 67	αii			-4 ₂ =	-6β ₂₂ = 77	αii
		4 ₍₁₊₂₎	-4β ₁₃ /6β ₂₂ = 77	-	αii				
		5 =	-7α ₁₂ = 168	γii					
		6 =	-9σ ₁₄ = 120	β		2	-4 ₁ = 2ε	-4β ₁₃ = 61	αii
		7 =	-10α ₁ = 68	αii			4 ₂ =	-6β ₂₂ = 61	αii
		8 =	-16α ₁₁ = 146	γi					
		9 =	-16δ ₁₁ = 160	γi		3	-4 ₁ = 4β ₁₃	-4β ₁₃ = 123	γi
							4 ₂ =	-6β ₂₂ = 123	γi
2	-	3 = 2ε	-4β ₁₃ = 68	αii					
		4 ₍₁₊₂₎	-4β ₁₃ /6β ₂₂ = 61	-	αii				
		5 =	-7α ₁₂ = 152	γi			4 ₁ -5 = 4β ₁₃	-7α ₁₂ = 142	γi
		6 =	-9σ ₁₄ = 101	β			6 =	-9σ ₁₄ = 46	αii
		7 =	-10α ₁ = 64	αii			7 =	-10α ₁ = 112	β
		8 =	-16α ₁₁ = 130	γi			8 =	-16α ₁₁ = 64	αii
		9 =	-16δ ₁₁ = 142	γi			9 =	-16δ ₁₁ = 82	β

3 - 4 ₍₁₊₂₎	$4\beta_{13} - 4\beta_{13}/6\beta_{22} = 123$	-	γ_i	4 ₂ -5	$= 6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 142$	γ_i
5 =	$-7\alpha_{12} = 138$	γ_i		6 =	$-9\sigma_{14} = 46$	α_{ii}
6 =	$-9\sigma_{14} = 145$	γ_i		7 =	$-10\alpha_1 = 112$	β
7 =	$-10\alpha_1 = 14$	α_i		8 =	$-16\alpha_{11} = 64$	α_{ii}
8 =	$-16\alpha_{11} = 184$	γ_{ii}		9 =	$-16\delta_{11} = 82$	β
9 =	$-16\delta_{11} = 185$	γ_{ii}				

4 ₍₁₊₂₎ - 5	$= 4\beta_{13}/6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 142$	-	γ_i
6 =	$-9\sigma_{14} = 46$	-	α_{ii}
7 =	$-10\alpha_1 = 112$	-	β
8 =	$-16\alpha_{11} = 64$	-	α_{ii}
9 =	$-16\delta_{11} = 82$	-	β

5 - 6	$= 7\alpha_{12} - 9\sigma_{14} = 111$	β
7 =	$-10\alpha_1 = 121$	γ_i
8 =	$-16\alpha_{11} = 149$	γ_i
9 =	$-16\delta_{11} = 124$	γ_i

6 - 7	$= 9\sigma_{14} - 10\alpha_1 = 130$	γ_i
8 =	$-16\alpha_{11} = 38$	α_{ii}
9 =	$-16\delta_{11} = 36$	α_{ii}

7 - 8	$= 10\alpha_1 - 16\alpha_{11} = 169$	γ_{ii}
9 =	$-16\delta_{11} = 168$	γ_{ii}

8 - 9	$= 16\alpha_{11} - 16\delta_{11} = 30$	α_i
-------	--	------------

8. Έλεγχος - (Γκριζμπάν)

		Κ	Δ			
1 - 2	$= 1\alpha_{11} - 4\beta_{13} = 53$	γ_i		1 - 3 ₁	$= 1\alpha_{11} - 4\beta_{13} = 40$	β
3 ₍₁₊₂₎	$= -4\beta_{13}/6\beta_{22} = 40$	-	β	3 ₂	$= -6\beta_{22} = 40$	β
4 =	$-7\alpha_{12} = 70$	γ_{ii}				
5 =	$-9\sigma_{14} = 20$	α_i		2 - 3 ₁	$= 4\beta_{13} - 4\beta_{13} = 47$	β
6 =	$-10\alpha_1 = 32$	α_{ii}		3 ₂	$= -7\alpha_{12} = 47$	β
7 =	$-10\alpha_{11} = 46$	β				
8 =	$-18\alpha_{11} = 73$	γ_{ii}				

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

$$\begin{array}{l}
 2-3_{(1+2)} = 4\beta_{13} - 4\beta_{13}/6\beta_{22} = 47 \quad | \quad - \quad | \quad \beta \quad 3_1-4 = 4\beta_{13} - 7\alpha_{12} = 27 \quad | \quad \text{aii} \\
 4 = -7\alpha_{12} = 50 \quad | \quad \beta \\
 5 = -9\sigma_{14} = 39 \quad | \quad \beta \\
 6 = -10\alpha_1 = 17 \quad | \quad \text{ai} \\
 7 = -10\alpha_{11} = 29 \quad | \quad \text{aii} \\
 8 = -18\alpha_{11} = 72 \quad | \quad \gamma_{ii}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 3_{(1+2)} - 4 = 4\beta_{13}/6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 27 \quad | \quad - \quad | \quad \text{aii} \quad 3_2-4 = 6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 27 \quad | \quad \text{aii} \\
 5 = -9\sigma_{14} = 16 \quad | \quad - \quad | \quad \text{ai} \quad 5 = -9\sigma_{14} = 16 \quad | \quad \text{ai} \\
 6 = -10\alpha_1 = 39 \quad | \quad - \quad | \quad \beta \quad 6 = -10\alpha_1 = 39 \quad | \quad \beta \\
 7 = -10\alpha_{11} = 15 \quad | \quad - \quad | \quad \text{ai} \quad 7 = -10\alpha_{11} = 15 \quad | \quad \text{ai} \\
 8 = -18\alpha_{11} = 29 \quad | \quad - \quad | \quad \text{aii} \quad 8 = -18\alpha_{11} = 29 \quad | \quad \text{aii}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 4-5 = 7\alpha_{12} - 9\sigma_{14} = 45 \quad | \quad \beta \\
 6 = -10\alpha_1 = 55 \quad | \quad \gamma_i \\
 7 = -10\alpha_{11} = 21 \quad | \quad \text{ai} \\
 8 = -18\alpha_{11} = 21 \quad | \quad \text{ai}
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 5-6 = 9\sigma_{14} - 10\alpha_1 = 23 \quad | \quad \text{aii} \\
 7 = -10\alpha_{11} = 22 \quad | \quad \text{ai} \\
 8 = -18\alpha_{11} = 50 \quad | \quad \beta
 \end{array}$$

$$\begin{array}{l}
 6-7 = 10\alpha_1 - 10\alpha_{11} = 29 \quad | \quad \text{aii} \\
 8 = -18\alpha_{11} = 70 \quad | \quad \gamma_{ii}
 \end{array}$$

$$7-8 = 10\alpha_{11} - 18\alpha_{11} = 38 \quad | \quad \beta$$

9. Έξοχή-(ζέλιστα)

$$\begin{array}{l}
 1-2 = 1\alpha_{11} - 2\epsilon = 111 \quad | \quad \text{K} \\
 3 = -6\beta_{22} = 45 \quad | \quad \gamma_i \\
 4 = -7\alpha_{12} = 40 \quad | \quad \text{aii} \\
 5 = -10\alpha_1 = 22 \quad | \quad \text{ai} \\
 6 = -16\alpha_{11} = 84 \quad | \quad \beta \\
 7 = -16\delta_{11} = 139 \quad | \quad \gamma_{ii}
 \end{array}$$

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

$$\begin{array}{l} 2-3 = 2\epsilon \quad -6\beta_{22} = 65 \\ 4 = \quad \quad -7\alpha_{12} = 72 \\ 5 = \quad \quad -10\alpha_1 = 106 \\ 6 = \quad \quad -16\alpha_{11} = 24 \\ 7 = \quad \quad -16\delta_{11} = 28 \end{array} \left| \begin{array}{l} \alpha_{ii} \\ \beta \\ \gamma_i \\ \alpha_i \\ \alpha_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 3-4 = 6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 30 \\ 5 = \quad \quad -10\alpha_1 = 37 \\ 6 = \quad \quad -16\alpha_{11} = 44 \\ 7 = \quad \quad -16\delta_{11} = 96 \end{array} \left| \begin{array}{l} \alpha_i \\ \alpha_{ii} \\ \alpha_{ii} \\ \gamma_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4-5 = 7\alpha_{12} - 10\alpha_1 = 52 \\ 6 = \quad \quad -16\alpha_{11} = 42 \\ 7 = \quad \quad -16\delta_{11} = 97 \end{array} \left| \begin{array}{l} \alpha_{ii} \\ \alpha_{ii} \\ \gamma_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 5-6 = 10\alpha_1 - 16\alpha_{11} = 85 \\ 7 = \quad \quad -16\delta_{11} = 138 \end{array} \left| \begin{array}{l} \beta \\ \gamma_{ii} \end{array} \right.$$

$$6-7 = 16\alpha_{11} - 16\delta_{11} = 50 \quad | \quad \alpha_{ii}$$

10. Καστανέα (Καστανίανη)

		Κ	Δ		
1 - 2 = $1\alpha_{11} - 2\epsilon$	= 56	α_{ii}		1-3 ₁ = $1\alpha_{11} - 4\beta_{13} = 91$	γ_i
3 = $-4\beta_{13}/4\beta_{14}/18\alpha_{11}$	= 91	-	γ_i	3 ₂ = $-4\beta_{14} = 91$	γ_i
4 $\stackrel{(1+2+3)}{=} -4\beta_{14}/6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 58	-	α_{ii}	3 ₃ = $-18\alpha_{11} = 91$	γ_i
5 = $-10\alpha_1$	= 32	α_{ii}			
6 = $-10\alpha_{11}$	= 60	β		1-4 ₁ = $1\alpha_{11} - 4\beta_{14} = 58$	α_{ii}
7 $\stackrel{(1+2+3)}{=} -1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51}$	= 77	-	β	4 ₂ = $-6\beta_{22} = 58$	α_{ii}
8 = $-16\alpha_{11}$	= 40	α_{ii}		4 ₃ = $-7\alpha_{12} = 58$	α_{ii}
2 - 3 $\stackrel{(1+2+3)}{=} 2\epsilon - 4\beta_{13}/4\beta_{14}/18\alpha_{11}$	= 31	-	α_{ii}	1-7 ₁ = $1\alpha_{11} - 1\alpha_{16} = 77$	β
4 $\stackrel{(1+2+3)}{=} -4\beta_{14}/6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 108	-	γ_i	7 ₂ = $-10\beta_{11} = 77$	β
5 = $-10\alpha_1$	= 82	β		7 ₃ = $-10\beta_{51} = 77$	β
6 = $-10\alpha_{11}$	= 13	α_i			
7 $\stackrel{(1+2+3)}{=} -1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51}$	= 34	-	α_{ii}	2-3 ₁ = $2\epsilon - 4\beta_{13} = 31$	α_{ii}
8 = $-16\alpha_{11}$	= 102	γ_i		3 ₂ = $-4\beta_{14} = 31$	α_{ii}
				3 ₃ = $-18\alpha_{11} = 31$	α_{ii}

3	$(1+2+3)$	-4	$= 4\beta_{13}/4\beta_{14}/18\alpha_{11}-4\beta_{14}/6\beta_{22}/7\alpha_{12}=135$	-	γ_{ii}	2	$-4_1= 2\epsilon- 4\beta_{14}=108$	γ_i
5			$= -10\alpha_1 =111$	-	γ_i		$-4_2 = -6\beta_{22}=108$	γ_i
6			$= -10\alpha_{11} = 27$	-	α_i		$-4_3= -7\alpha_{12}=108$	γ_i
7	$(1+2+3)$		$= -1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51} = 26$	-	α_i			
8			$= -16\alpha_{11} =137$	-	γ_{ii}	2	$-7_1= 2\epsilon- 1\alpha_{16}= 34$	α_{ii}
							$7_2= -10\beta_{11}= 34$	α_{ii}
4	$(1+2+3)$	-5	$= 4\beta_{14}/6\beta_{22}/7\alpha_{12} -10\alpha_1 = 21$	-	α_i		$7_3= -10\beta_{51}= 34$	α_{ii}
6			$= -10\alpha_{11} =103$	-	γ_i			
7	$(1+2+3)$		$= -1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51} =110$	-	γ_i	3	$1-4_1=4\beta_{13}-4\beta_{14}=135$	γ_{ii}
8			$= -16\alpha_{11} = 46$	-	α_{ii}	5	$= -10\alpha_1=111$	γ_i
						6	$= -10\alpha_{11}= 27$	α_i
5	-6	$=10\alpha_1$	$-10\alpha_{11} = 79$	β		7	$1= -1\alpha_{16} = 26$	α_i
7	$(1+2+3)$		$= -1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51} = 88$	-	β	8	$= -16\alpha_{11}=137$	γ_{ii}
8			$= -16\alpha_{11} = 38$	α_{ii}				
						3	$2-4_1=4\beta_{14}-4\beta_{14}=135$	γ_{ii}
6	-7	$=10\alpha_{11}$	$-1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51} = 16$	-	α_i	5	$= -10\alpha_1 =111$	γ_i
8			$= -16\alpha_{11} =105$	γ_{ii}		6	$= -10\alpha_{11}= 27$	α_i
						7	$1= -1\alpha_{16} = 26$	α_i
7	$(1+2+3)$	$=1\alpha_{16}/10\beta_{11}/10\beta_{51}$	$-16\alpha_{11} =120$	-	γ_i	8	$= -16\alpha_{11}=137$	γ_{ii}
						3	$3-4_1=18\alpha_{11}-4\beta_{14}=135$	γ_{ii}
						5	$= -10\alpha_1 =111$	γ_i
						6	$= -10\alpha_{11}= 27$	α_i
						7	$1= -1\alpha_{16} = 26$	α_i
						8	$= -16\alpha_{11}=137$	γ_{ii}
						3	$1-4_2=4\beta_{13}-6\beta_{22} =135$	γ_{ii}
						7	$2= -10\beta_{11}= 26$	α_i
						3	$1-4_3=4\beta_{13}-7\alpha_{12} =135$	γ_{ii}
						7	$3= -10\beta_{51}= 26$	α_i
						3	$2-4_2=4\beta_{14}-6\beta_{22} =135$	γ_{ii}
						7	$2= -10\beta_{11}= 26$	α_i
						3	$2-4_3=4\beta_{14}-7\alpha_{12} =135$	γ_{ii}
						7	$3= -10\beta_{51}= 26$	α_i
						3	$3-4_2=18\alpha_{11}-6\beta_{22}=135$	γ_{ii}
						7	$2= -10\beta_{11}= 26$	α_i

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

$$\begin{array}{l} 3_3-4_3 = 18\alpha_{11}-7\alpha_{12} = 135 \\ 7_3 = -10\beta_{51} = 26 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \gamma_{ii} \\ \alpha_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_1-5 = 4\beta_{14}-10\alpha_1 = 21 \\ 6 = -10\alpha_{11} = 103 \\ 7_1 = -1\alpha_{16} = 110 \\ 8 = -16\alpha_{11} = 46 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha_i \\ \gamma_i \\ \gamma_i \\ \alpha_{ii} \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_2-5 = 6\beta_{22}-10\alpha_1 = 21 \\ 6 = -10\alpha_{11} = 103 \\ 7_1 = -1\alpha_{16} = 110 \\ 8 = -16\alpha_{11} = 46 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha_i \\ \gamma_i \\ \gamma_i \\ \alpha_{ii} \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_3-5 = 7\alpha_{12}-10\alpha_1 = 21 \\ 6 = -10\alpha_{11} = 103 \\ 7_1 = -1\alpha_{16} = 110 \\ 8 = -16\alpha_{11} = 46 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha_i \\ \gamma_i \\ \gamma_i \\ \alpha_{ii} \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_1-7_2 = 4\beta_{14}-10\beta_{11} = 110 \\ 7_3 = -10\beta_{51} = 110 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \gamma_i \\ \gamma_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_2-7_2 = 6\beta_{22}-10\beta_{11} = 110 \\ 7_3 = -10\beta_{51} = 110 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \gamma_i \\ \gamma_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_3-7_2 = 7\alpha_{12}-10\beta_{11} = 110 \\ 7_3 = -10\beta_{51} = 110 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \gamma_i \\ \gamma_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 5-7_1 = 10\alpha_1-1\alpha_{16} = 88 \\ 7_2 = -10\beta_{11} = 88 \\ 7_3 = -10\beta_{51} = 88 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \beta \\ \beta \\ \beta \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 6-7_1 = 10\alpha_{11}-1\alpha_{16} = 16 \\ 7_2 = -10\beta_{11} = 16 \\ 7_3 = -10\beta_{51} = 16 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha_i \\ \alpha_i \\ \alpha_i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 7_1-8 = 1\alpha_{16}-16\alpha_{11} = 120 \\ 7_2 = 10\beta_{11}-16\alpha_{11} = 120 \\ 7_3 = 10\beta_{51}-16\alpha_{11} = 120 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \gamma_i \\ \gamma_i \\ \gamma_i \end{array} \right.$$

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

11. Μόλιστα - Μόλιστα

			Κ	Δ			
1 - 2	$(1+2+3) 1\alpha_{11} - 1\alpha_{16}/4\beta_{13}/10\beta_{11} = 49$		-	αii	1 - 2 ₁ = 1α ₁₁ - 1α ₁₆ = 49		αii
3 =	- 4β ₁₄ = 80		αii		2 ₂ = -4β ₁₃ = 49		αii
4 =	- 6β ₂₂ = 124		β		2 ₃ = -10β ₁₁ = 49		αii
5 =	- 7α ₁₂ = 107		β				
6 =	- 10α ₁ = 27		αi		2 ₁ -3 = 1α ₁₆ - 4β ₁₄ = 104		β
7 =	- 10α ₁₁ = 107		β		4 = -6β ₂₂ = 83		αii
8 =	- 15β ₁ = 117		β		5 = -7α ₁₂ = 58		αii
9 =	- 16α ₁₁ = 59		αii		6 = -10α ₁ = 18		αi
					7 = -10α ₁₁ = 99		β
2 - 3	$(1+2+3) = 1\alpha_{16}/4\beta_{13}/10\beta_{11} - 4\beta_{14} = 104$		-	β	8 = -15β ₁ = 129		β
4 =	- 6β ₂₂ = 83		-	αii	9 = -16α ₁₁ = 65		αii
5 =	- 7α ₁₂ = 58		-	αii			
6 =	- 10α ₁ = 18		-	αi	2 ₂ -3 = 4β ₁₃ - 4β ₁₄ = 104		β
7 =	- 10α ₁₁ = 99		-	β	4 = -6β ₂₂ = 83		αii
8 =	- 15β ₁₁ = 129		-	β	5 = -7α ₁₂ = 58		αii
9 =	- 16α ₁₁ = 65		-	αii	6 = -10α ₁ = 18		αi
					7 = -10α ₁₁ = 99		β
3 - 4	= 4β ₁₄ - 6β ₂₂ = 192		γii		8 = -15β ₁ = 129		β
5 =	-7α ₁₂ = 165		γi		9 = -16α ₁₁ = 65		αii
6 =	-10α ₁ = 94		β				
7 =	-10α ₁₁ = 56		αii				
8 =	-15β ₁ = 36		αi				
9 =	-16α ₁₁ = 36		αi		2 ₃ -3 = 10β ₁₁ - 4β ₁₄ = 104		β
					4 = -6β ₂₂ = 83		αii
4 - 5	= 6β ₂₂ - 7α ₁₂ = 28		αi		5 = -7α ₁₂ = 58		αii
6 =	-10α ₁ = 96		β		6 = -10α ₁ = 18		αi
7 =	-10α ₁₁ = 180		γi		7 = -10α ₁₁ = 99		β
8 =	-15β ₁ = 216		γii		8 = -15β ₁ = 129		β
9 =	-16α ₁₁ = 153		γi		9 = -16α ₁₁ = 65		αii
5 - 6	= 7α ₁₂ - 10α ₁ = 76		αii				
7 =	-10α ₁₁ = 148		γi				
8 =	-15β ₁ = 186		γi				
9 =	-16α ₁₁ = 125		β				
6 - 7	= 10α ₁ - 10α ₁₁ = 103		β				
8 =	-15β ₁ = 126		β				
9 =	-16α ₁₁ = 61		αii				

$$\begin{array}{l} 7 - 8 = 10\alpha_{11} - 15\beta_1 = 42 \quad | \quad \alpha_i \\ 9 = -16\alpha_{11} = 43 \quad | \quad \alpha_{ii} \end{array}$$

$$8 - 9 = 15\beta_1 - 16\alpha_{11} = 59 \quad | \quad \alpha_{ii}$$

12. ΜοναστήριΟ - (Μπισσιφάρι)

			K	Δ		
1 - 2	$\frac{1\alpha_{11} - 4\beta_{13}}{10\beta_{11}}$	= 17	-	α_i	1 - 2 ₁	$= 1\alpha_{11} - 4\beta_{13} = 17 \quad \quad \alpha_i$
3	$\frac{-1\alpha_{16}}{6\beta_{22}/18\alpha_{11}}$	= 78	-	γ_i	- 2 ₂	$= -10\beta_{11} = 17 \quad \quad \alpha_i$
4	= -10 α_1	= 80	γ_i			
5	= -10 α_{11}	= 65	γ_i		1 - 3 ₁	$= 1\alpha_{11} - 1\alpha_{16} = 78 \quad \quad \gamma_i$
6	= -16 α_{11}	= 63	γ_i		3 ₂	$= -6\beta_{22} = 78 \quad \quad \gamma_i$
7	= -18 α_{11}	= 90	γ_{ii}		3 ₃	$= -10\alpha_{11} = 78 \quad \quad \gamma_i$
2	$\frac{4\beta_{13}/10\beta_{11} - 1\alpha_{16}/6\beta_{22}/18\alpha_{11}}$	= 62	-	γ_i	2 ₁ - 3 ₁	$= 4\beta_{13} - 1\alpha_{16} = 62 \quad \quad \gamma_i$
4	= -10 α_1	= 60	-	β		$= -10\alpha_1 = 60 \quad \quad \beta$
5	= -10 α_{11}	= 46	-	β	5 =	$= -10\alpha_{11} = 46 \quad \quad \beta$
6	= -16 α_{11}	= 44	-	β	6 =	$= -16\alpha_{11} = 44 \quad \quad \beta$
7	= -18 α_{11}	= 71	-	β	7 =	$= -18\alpha_{11} = 71 \quad \quad \gamma_i$
3	$\frac{1\alpha_{16}/6\beta_{22}/18\alpha_{11} - 10\alpha_1}{(1+2+3)}$	= 27	-	α_{ii}	2 ₂ - 3 ₁	$= 10\beta_{11} - 1\alpha_{16} = 62 \quad \quad \gamma_i$
5	= -10 α_{11}	= 15	-	α_i	4 =	$= -10\alpha_1 = 60 \quad \quad \beta$
6	= -16 α_{11}	= 77	-	γ_i	5 =	$= -10\alpha_{11} = 46 \quad \quad \beta$
7	= -18 α_{11}	= 20	-	α_i	6 =	$= -16\alpha_{11} = 44 \quad \quad \beta$
					7 =	$= -18\alpha_{11} = 71 \quad \quad \gamma_i$
4 - 5	= 10 $\alpha_1 - 10\alpha_{11}$	= 15	α_i			
6	= -16 α_{11}	= 54	β		2 ₁ - 3 ₂	$= 4\beta_{13} - 6\beta_{22} = 62 \quad \quad \gamma_i$
7	= -18 α_{11}	= 11	α_i		3 ₃	$= -18\alpha_{11} = 62 \quad \quad \gamma_i$
6	= 10 $\alpha_{11} - 16\alpha_{11}$	= 57	β		2 ₂ - 3 ₂	$= 10\beta_{11} - 6\beta_{22} = 62 \quad \quad \gamma_i$
7	= -18 α_{11}	= 20	α_i		3 ₃	$= -18\alpha_{11} = 62 \quad \quad \gamma_i$
6 - 7	= 16 $\alpha_{11} - 18\alpha_{11}$	= 70	γ_i		3 ₁ - 4	$= 1\alpha_{16} - 10\alpha_1 = 27 \quad \quad \alpha_{ii}$
					5 =	$= -10\alpha_{11} = 15 \quad \quad \alpha_i$
					6 =	$= -16\alpha_{11} = 77 \quad \quad \gamma_i$
					7 =	$= -18\alpha_{11} = 20 \quad \quad \alpha_i$

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

$$\begin{array}{rcl}
 3_2 - 4 = 6\beta_{22} - 10\alpha_1 & = & 27 \quad | \quad \alpha ii \\
 5 = & -10\alpha_{11} & = 15 \quad | \quad \alpha i \\
 6 = & -16\alpha_{11} & = 77 \quad | \quad \gamma i \\
 7 = & -18\alpha_{11} & = 20 \quad | \quad \alpha i
 \end{array}$$

$$\begin{array}{rcl}
 3_3 - 4 = 18\alpha_{11} - 10\alpha_1 & = & 27 \quad | \quad \alpha ii \\
 5 = & -10\alpha_{11} & = 15 \quad | \quad \alpha i \\
 6 = & -16\alpha_{11} & = 77 \quad | \quad \gamma i \\
 7 = & -18\alpha_{11} & = 20 \quad | \quad \alpha i
 \end{array}$$

13. Νικάνωρ - (Κορτίνιστα)

			Κ
1 - 2 = $1\alpha_{11} - 2\epsilon$	=	28	α ii
3 = $-6\beta_{22}$	=	38	α ii
4 = $-7\alpha_{12}$	=	61	β
5 = $-10\alpha_1$	=	33	α ii
6 = $-10\alpha_{11}$	=	44	α ii
7 = $-16\alpha_{11}$	=	57	β
8 = $-16\delta_{11}$	=	57	β
2 - 3 = $2\epsilon - 6\beta_{22}$	=	50	β
4 = $-7\alpha_{12}$	=	29	α ii
5 = $-10\alpha_1$	=	24	α i
6 = $-10\alpha_{11}$	=	66	β
7 = $-16\alpha_{11}$	=	40	α ii
8 = $-16\delta_{11}$	=	58	β
3 - 4 = $6\beta_{22} - 7\alpha_{12}$	=	81	γ i
5 = $-10\alpha_1$	=	25	α i
6 = $-10\alpha_{11}$	=	17	α i
7 = $-16\alpha_{11}$	=	39	α ii
8 = $-16\delta_{11}$	=	17	α i

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

$$\begin{array}{l} 4 - 5 = 7\alpha_{12} - 10\alpha_1 = 52 \quad | \quad \beta \\ 6 = -10\alpha_{11} = 100 \quad | \quad \gamma_{ii} \\ 7 = -16\alpha_{11} = 55 \quad | \quad \beta \\ 8 = -16\delta_{11} = 83 \quad | \quad \gamma_i \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 5 - 6 = 10\alpha_1 - 10\alpha_{11} = 45 \quad | \quad \alpha_{ii} \\ 7 = -16\alpha_{11} = 19 \quad | \quad \alpha_i \\ 8 = -16\delta_{11} = 28 \quad | \quad \alpha_{ii} \end{array}$$

$$\begin{array}{l} 6 - 7 = 10\alpha_{11} - 16\alpha_{11} = 61 \quad | \quad \beta \\ 8 = -16\delta_{11} = 36 \quad | \quad \alpha_{ii} \end{array}$$

$$7 - 8 = 16\alpha_{11} - 16\delta_{11} = 27 \quad | \quad \alpha_i$$

14. Πάδες - (Πάδες)

		Κ	Δ	
$1_{(1+2)} - 2 = 1\alpha_{16}/12\beta_1 - 2\epsilon = 169$		-	γ_{ii}	$1_1 - 2 = 1\alpha_{16} - 2\epsilon = 169$ γ_{ii}
$3_{(1+2)} = -4\beta_{13}/6\beta_{22} = 11$		-	α_i	$3_1 = -4\beta_{13} = 11$ α_i
$4_{(1+2+3)} = -4\beta_{13}/7\alpha_{12}/10\beta_{11} = 150$		-	γ_i	$4_1 = -4\beta_{13} = 150$ γ_i
$5 = -9\sigma\tau_{14} = 115$		-	γ_i	$5 = -9\sigma\tau_{14} = 115$ γ_i
$6 = -10\alpha_1 = 140$		-	γ_i	$6 = -10\alpha_1 = 140$ γ_i
$7 = -10\alpha_{11} = 147$		-	γ_i	$7 = -10\alpha_{11} = 147$ γ_i
$8 = -16\alpha_{11} = 93$		-	β	$8 = -16\alpha_{11} = 93$ β
$9 = -16\delta_{11} = 110$		-	β	$9 = -16\delta_{11} = 110$ β
$2 - 3_{(1+2)} = 12\beta_1 - 2\epsilon = 174$		-	γ_{ii}	$1_2 - 2 = 12\beta_1 - 2\epsilon = 169$ γ_{ii}
$4_{(1+2+3)} = -4\beta_{13}/7\alpha_{12}/10\beta_{11} = 30$		-	α_i	$3_1 = -4\beta_{13} = 11$ α_i
$5 = -9\sigma\tau_{14} = 49$	α_{ii}			$4_1 = -4\beta_{13} = 150$ γ_i
$6 = -10\alpha_1 = 28$	α_i			$5 = -9\sigma\tau_{14} = 115$ γ_i
$7 = -10\alpha_{11} = 18$	α_i			$6 = -10\alpha_1 = 140$ γ_i
$8 = -16\alpha_{11} = 96$	β			$7 = -10\alpha_{11} = 147$ γ_i
$9 = -16\delta_{11} = 119$	γ_i			$8 = -16\alpha_{11} = 93$ β
				$9 = -16\delta_{11} = 110$ β

Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

$3_{(1+2)(1+2+3)}$	$=4\beta_{13}/6\beta_{22}-4\beta_{13}/7\alpha_{12}/10\beta_{11}$	$= 157$	-	γ_{ii}	$1_1-3_2=1\alpha_{16}-6\beta_{22} = 11$	α_i
5	$= -9\sigma_{14}$	$= 120$	-	γ_i	$1_1-4_2=1\alpha_{16}-7\alpha_{12} = 150$	γ_i
6	$= -10\alpha_1$	$= 146$	-	γ_i	$1_1-4_3=1\alpha_{16}-10\beta_{11}= 150$	γ_i
7	$= -10\alpha_{11}$	$= 151$	-	γ_i		
8	$= -16\alpha_{11}$	$= 104$	-	β	$1_2-3_2=12\beta_1 -6\beta_{22}= 11$	α_i
9	$= -16\delta_{11}$	$= 102$	-	β	$4_2= -7\alpha_{12} = 150$	γ_i
					$4_3= -10\beta_{11}= 150$	γ_i
$4_{(1+2+3)}$	$=4\beta_{13}/7\alpha_{12}/10\beta_{11}-9\sigma_{14}$	$= 39$	-	α_{ii}		
6	$= -10\alpha_1$	$= 11$	-	α_i	$2-3_1=2\epsilon -4\beta_{13} = 174$	γ_{ii}
7	$= -10\alpha_{11}$	$= 28$	-	α_i	$3_2= -6\beta_{22} = 174$	γ_{ii}
8	$= -16\alpha_{11}$	$= 65$	-	α_{ii}	$4_1= -4\beta_{13} = 30$	α_i
9	$= -16\delta_{11}$	$= 126$	-	γ_i	$4_2= -7\alpha_{12} = 30$	α_i
					$4_3= -10\beta_{11}= 30$	α_i
5 - 6	$= 9\sigma_{14} -10\alpha_1$	$= 24$		α_i		
7	$= -10\alpha_{11}$	$= 27$		α_i	$3_1-4_1=4\beta_{13}-4\beta_{13} = 157$	γ_{ii}
8	$= -16\alpha_{11}$	$= 56$		α_{ii}	$5 = -9\sigma_{14}= 120$	γ_i
9	$= -16\delta_{11}$	$= 83$		β	$6 = -10\alpha_1 = 146$	γ_i
					$7 = -10\alpha_{11}= 151$	γ_i
6 - 7	$= 10\alpha_1 -10\alpha_{11}$	$= 16$		α_i	$8 = -16\alpha_{11}= 104$	β
8	$= -16\alpha_{11}$	$= 62$		α_{ii}	$9 = -16\delta_{11}= 102$	β
9	$= -16\delta_{11}$	$= 110$		β		
7 - 8	$= 10\alpha_{11} -16\alpha_{11}$	$= 80$		β	$3_2-4_1=6\beta_{22}-4\beta_{13} = 157$	γ_{ii}
9	$= -16\alpha_{11}$	$= 99$		β	$5 = -9\sigma_{14}= 120$	γ_i
					$6 = -10\alpha_1 = 146$	γ_i
8 - 9	$= 16\alpha_{11} -16\delta_{11}$	$= 124$		γ_i	$7 = -10\alpha_{11}= 151$	γ_i
					$8 = -16\alpha_{11}= 104$	β
					$9 = -16\delta_{11}= 102$	β
					$3_1-4_2=4\beta_{13}-7\alpha_{12} = 157$	γ_{ii}
					$4_3= -10\beta_{11}= 157$	γ_{ii}

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

$$\begin{array}{l} 3_2 - 4_2 = 6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 157 \\ 4_3 = -10\beta_{11} = 157 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \gamma ii \\ \gamma ii \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_1 - 5 = 4\beta_{13} - 9\sigma_{14} = 39 \\ 6 = -10\alpha_1 = 11 \\ 7 = -10\alpha_{11} = 28 \\ 8 = -16\alpha_{11} = 65 \\ 9 = -16\delta_{11} = 126 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha ii \\ \alpha i \\ \alpha i \\ \alpha ii \\ \gamma i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_2 - 5 = 7\alpha_{12} - 9\sigma_{14} = 39 \\ 6 = -10\alpha_1 = 11 \\ 7 = -10\alpha_{11} = 28 \\ 8 = -16\alpha_{11} = 65 \\ 9 = -16\delta_{11} = 126 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha ii \\ \alpha i \\ \alpha i \\ \alpha ii \\ \gamma i \end{array} \right.$$

$$\begin{array}{l} 4_1 - 5 = 10\beta_{11} - 9\sigma_{14} = 39 \\ 6 = -10\alpha_1 = 11 \\ 7 = -10\alpha_{11} = 28 \\ 8 = -16\alpha_{11} = 65 \\ 9 = -16\delta_{11} = 126 \end{array} \quad \left| \begin{array}{l} \alpha ii \\ \alpha i \\ \alpha i \\ \alpha ii \\ \gamma i \end{array} \right.$$

15. Παλαισσέλιο - (Παλαισσέλι)

		Κ	Δ		
$1_{(1+)} - 2 = 1\alpha_{11}/4\beta_{13} - 2\epsilon = 162$		-	γi	$1_1 - 2 = 1\alpha_{11} - 2\epsilon = 162$	γi
$3 = -6\beta_{22} = 72$		-	αii	$3 = -6\beta_{22} = 72$	αii
$4 = -7\alpha_{12} = 208$		-	γii	$4 = -7\alpha_{12} = 208$	γii
$5 = -9\sigma_{14} = 166$		-	γi	$5 = -9\sigma_{14} = 166$	γi
$6 = -10\alpha_1 = 134$		-	β	$6 = -10\alpha_1 = 134$	β
$7 = -10\alpha_{11} = 43$		-	αi	$7 = -10\alpha_{11} = 43$	αi
$8 = -10\beta_{11} = 206$		-	γii	$8 = -10\beta_{11} = 206$	γii
$9 = -16\alpha_{11} = 131$		-	β	$9 = -16\alpha_{11} = 131$	β
$10_{(1+)} = -4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 103$		-	β	$10_1 = -4\beta_{13} = 103$	β
$2 - 3 = 2\epsilon = 93$		αii		$1_2 - 2 = 4\beta_{13} - 2\epsilon = 162$	γi
$4 = -7\alpha_{12} = 140$		γi		$3 = -6\beta_{22} = 72$	αii
$5 = -9\sigma_{14} = 31$		αi		$4 = -7\alpha_{12} = 208$	γii
$6 = -10\alpha_1 = 26$		αi		$5 = -9\sigma_{14} = 166$	γi

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

7 =	$-10\alpha_{11} = 138$		β	6 =	$-10\alpha_1 = 134$		β
8 =	$-10\beta_{11} = 53$		α_{ii}	7 =	$-10\alpha_{11} = 43$		α_i
9 =	$-16\alpha_{11} = 73$		α_{ii}	8 =	$-10\beta_{11} = 206$		γ_{ii}
$10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 61$		-	9 =	$-16\alpha_{11} = 131$		β
				$10_1 =$	$-4\beta_{13} = 103$		β
3 - 4 =	$6\beta_{22} \quad -7\alpha_{12} = 140$		γ_i				
5 =	$-9\sigma_{14} = 90$		α_{ii}	$1_1 - 10_2 =$	$1\alpha_{11} \quad -16\gamma_{11} = 103$		β
6 =	$-10\alpha_1 = 63$		α_{ii}	$1_2 - 10_2 =$	$4\beta_{13} \quad -16\gamma_{11} = 103$		β
7 =	$-10\alpha_{11} = 40$		α_i				
8 =	$-10\beta_{11} = 130$		β	2 - $10_1 =$	$2\epsilon \quad -4\beta_{13} = 61$		α_{ii}
9 =	$-16\alpha_{11} = 55$		α_{ii}	$-10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 61$		α_{ii}
$10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 28$		-				
				3 - $10_1 =$	$6\beta_{22} \quad -4\beta_{13} = 28$		α_i
4 - 5 =	$7\alpha_{12} \quad -9\sigma_{14} = 102$		β	$-10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 28$		α_i
6 =	$-10\alpha_1 = 127$		β				
7 =	$-10\alpha_{11} = 160$		γ_i	4 - $10_1 =$	$7\alpha_{12} \quad -4\beta_{13} = 125$		β
8 =	$-10\beta_{11} = 108$		β	$10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 125$		β
9 =	$-16\alpha_{11} = 84$		α_{ii}				
$10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 125$		-	5 - $10_1 =$	$9\sigma_{14} \quad -4\beta_{13} = 57$		α_{ii}
				$10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 57$		α_{ii}
5 - 6 =	$9\sigma_{14} \quad -10\alpha_1 = 32$		α_i				
7 =	$-10\alpha_{11} = 132$		β	6 - $10_1 =$	$10\alpha_1 \quad -4\beta_{13} = 30$		α_i
8 =	$-10\beta_{11} = 35$		α_i	$10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 30$		α_i
9 =	$-16\alpha_{11} = 47$		α_i				
$10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 57$		-	7 - $10_1 =$	$10\alpha_{11} \quad -4\beta_{13} = 73$		α_{ii}
				$-10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 73$		α_{ii}
6 - 7 =	$10\alpha_1 \quad -10\alpha_{11} = 108$		β				
8 =	$-10\beta_{11} = 68$		α_{ii}	8 - $10_1 =$	$10\beta_{11} \quad -4\beta_{13} = 97$		β
9 =	$-16\alpha_{11} = 48$		α_i	$10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 97$		β
$10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 30$		-				
				9 - $10_1 =$	$16\alpha_{11} \quad -4\beta_{13} = 36$		α_i
7 - 8 =	$10\alpha_{11} \quad -10\beta_{11} = 172$		γ_i	$10_2 =$	$-16\gamma_{11} = 36$		α_i
9 =	$-16\alpha_{11} = 89$		α_{ii}				
$10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 73$		-				
				8 - 9 =	$10\beta_{11} \quad -16\alpha_{11} = 83$		α_{ii}
8 - 9 =	$10\beta_{11} \quad -16\alpha_{11} = 83$		α_{ii}				
$-10_{(1+2)} =$	$-4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 97$		-				β
				9 - $10_{(1+2)} =$	$16\alpha_{11} \quad -4\beta_{13}/16\gamma_{11} = 36$		α_i

16. Πηγή - (Πειλάρι)

			Κ	Δ		
1	-2	$= 1\alpha_{11} - 6\beta_{22} / 18\alpha_{11} = 22$	-	αii	1	- 2 ₁ = $1\alpha_{11} - 6\beta_{22} = 22$ αii
	3	$= -7\alpha_{12} = 23$	αii			2 ₂ = $-18\alpha_{11} = 22$ αii
	4	$= -9\sigma_{14} = 63$	β			
	5	$= -10\alpha_1 = 25$	αii		2 ₁ - 3 = $6\beta_{22} - 7\alpha_{12} = 45$ β	
	6	$= -10\alpha_{11} = 34$	αii		4 = $-9\sigma_{14} = 64$ β	
	7	$= -16\alpha_{11} = 72$	γi		5 = $-10\alpha_1 = 24$ αι	
	8	$= -18\alpha_{11} = 35$	αii		6 = $-10\alpha_{11} = 52$ β	
2	-3	$= 6\beta_{22} / 18\alpha_{11} - 7\alpha_{12} = 45$	-	β		7 = $-16\alpha_{11} = 61$ β
	4	$= -9\sigma_{14} = 64$	-	β		8 = $-18\alpha_{11} = 46$ β
	5	$= -10\alpha_1 = 24$	-	αii	2 - 3 = $18\alpha_{11} - 7\alpha_{12} = 45$ β	
	6	$= -10\alpha_{11} = 52$	-	β	4 = $-9\sigma_{14} = 64$ β	
	7	$= -16\alpha_{11} = 61$	-	β	5 = $-10\alpha_1 = 24$ αii	
	8	$= -18\alpha_{11} = 46$	-	β	6 = $-10\alpha_{11} = 52$ β	
3	-4	$= 7\alpha_{12} - 9\sigma_{14} = 88$	γi			7 = $-16\alpha_{11} = 61$ β
	5	$= -10\alpha_1 = 52$	β			8 = $-18\alpha_{11} = 46$ β
	6	$= -10\alpha_{11} = 50$	β			
	7	$= -16\alpha_{11} = 100$	γii			
	8	$= -18\alpha_{11} = 57$	β			
4	-5	$= 9\sigma_{14} - 10\alpha_1 = 37$	αii			
	6	$= -10\alpha_{11} = 38$	αii			
	7	$= -16\alpha_{11} = 26$	αii			
	8	$= -18\alpha_{11} = 27$	αii			
5	-6	$= 10\alpha_1 - 10\alpha_{11} = 28$	αii			
	7	$= -16\alpha_{11} = 42$	αii			
	8	$= -18\alpha_{11} = 19$	αι			
6	-7	$= 10\alpha_{11} - 16\alpha_{11} = 61$	β			
	8	$= -18\alpha_{11} = 8$	αι			
7	-8	$= 16\alpha_{11} - 18\alpha_{11} = 48$	β			

Δημοσια Κεντρικη Βιβλιοθηκη Κόνιτσας

17. Πληγάτιο - (Πληγάτι)

			Κ	Δ		
1 - 2	$= 1\alpha_{11} - 2\epsilon$	$= 55$	γii		1 - 3 ₁	$= 1\alpha_{11} - 4\beta_{13} = 31$ β
3 ₍₁₊₂₎	$= -4\beta_{13}/18\alpha_{11}$	$= 31$	-	β	3 ₂	$= -18\alpha_{11} = 31$ β
4 ₍₁₊₂₎	$= -6\beta_{22}/10\beta_{51}$	$= 21$	-	α ii		
5	$= -10\alpha_1$	$= 25$	α ii		1 - 4 ₁	$= 1\alpha_{11} - 6\beta_{22} = 21$ α ii
6	$= -10\beta_{11}$	$= 39$	γ i		4 ₂	$= -10\beta_{51} = 21$ α ii
7	$= -16\alpha_{11}$	$= 51$	γ ii			
					2 - 3 ₁	$= 2\epsilon - 4\beta_{13} = 37$ β
2 - 3 ₍₁₊₂₎	$= 2\epsilon - 4\beta_{13}/18\alpha_{11}$	$= 37$	-	β	3 ₂	$= -18\alpha_{11} = 37$ β
4 ₍₁₊₂₎	$= -6\beta_{22}/10\beta_{51}$	$= 56$	-	γ ii		
5	$= -10\alpha_1$	$= 25$	α ii		2 - 4 ₁	$= 2\epsilon - 6\beta_{22} = 56$ γ ii
6	$= -10\beta_{11}$	$= 27$	β		4 ₂	$= -10\beta_{51} = 56$ γ ii
7	$= -16\alpha_{11}$	$= 9$	α i			
					3 ₁ - 4 ₁	$= 4\beta_{13} - 6\beta_{22} = 16$ α ii
3 ₍₁₊₂₎ - 4 ₍₁₊₂₎	$= 4\beta_{13}/18\alpha_{11} - 6\beta_{22}/10\beta_{51} = 16$		-	α ii	5	$= -10\alpha_1 = 17$ α ii
5	$= -10\alpha_1$	$= 17$	-	α ii	6	$= -10\beta_{11} = 44$ γ i
6	$= -10\beta_{11}$	$= 44$	-	γ i	7	$= -16\alpha_{11} = 25$ α ii
7	$= -16\alpha_{11}$	$= 25$	-	α i		
					3 ₁ - 4 ₂	$= 4\beta_{13} - 10\beta_{51} = 16$ α ii
4 ₍₁₊₂₎ - 5 ₍₁₊₂₎	$= 6\beta_{22}/10\beta_{51} - 10\alpha_1 = 29$		-	β		
6	$= -10\beta_{11}$	$= 53$	-	γ ii	3 ₂ - 4 ₁	$= 18\alpha_{11} - 6\beta_{22} = 16$ α ii
7	$= -16\alpha_{11}$	$= 45$	-	γ i	5	$= -10\alpha_1 = 17$ α ii
					6	$= -10\beta_{11} = 44$ γ i
5 - 6	$= 10\alpha_1 - 10\beta_{11}$	$= 21$		α ii	7	$= -16\alpha_{11} = 25$ α ii
7	$= -16\alpha_{11}$	$= 21$		α ii		
					3 ₂ - 4 ₂	$= 18\alpha_{11} - 10\beta_{51} = 16$ α ii
6 - 7	$= 10\beta_{11} - 16\alpha_{11}$	$= 34$		β		
					4 ₁ - 5	$= 6\beta_{22} - 10\alpha_1 = 29$ β
					6	$= -10\beta_{11} = 53$ γ ii
					7	$= -16\alpha_{11} = 45$ γ i
					4 ₂ - 5	$= 10\beta_{51} - 10\alpha_1 = 29$ β
					6	$= -10\beta_{11} = 53$ γ ii
					7	$= -16\alpha_{11} = 45$ γ i

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

18. Πουρνιά - (Σταρίτσανη)

		Κ		Δ	
1 - 2 = $1\alpha_{11} - 2\epsilon$	= 50	αii		1 - $4_1 = 1\alpha_{11} - 6\beta_{22} = 93$	β
3 = $-4\beta_{13}$	= 84	β		$4_2 = -7\alpha_{12} = 93$	β
4 $\stackrel{=}{(1+2)}$ $-6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 93	-	β		
5 = $-9\sigma_{14}$	= 145	γii		1 - $7_1 = 1\alpha_{11} - 1\alpha_{11} = 42$	αii
6 = $-10\alpha_1$	= 84	β		$7_2 = -4\beta_{13} = 42$	αii
7 $\stackrel{=}{(1+2+3)}$ $-1\alpha_{11}/4\beta_{13}/10\beta_{11}$	= 42	-	αii	$7_3 = -10\beta_{11} = 42$	αii
8 = -11γ	= 124	γi			
9 = $-16\alpha_{11}$	= 151	γij		2 - $4_1 = 2\epsilon - 6\beta_{22} = 75$	β
10 = $-18\alpha_{11}$	= 51	αii		$4_2 = -7\alpha_{12} = 75$	β
2 - 3 = $2\epsilon - 4\beta_{13}$	= 129	γi		2 - $7_1 = 2\epsilon - 1\alpha_{11} = 86$	β
4 $\stackrel{=}{(1+2)}$ $-6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 75	-	β	$7_2 = -4\beta_{13} = 86$	β
5 = $-9\sigma_{14}$	= 115	γi		$7_3 = -10\beta_{11} = 86$	β
6 = $-10\alpha_1$	= 112	γi			
7 $\stackrel{=}{(1+2+3)}$ $-1\alpha_{11}/4\beta_{13}/10\beta_{11}$	= 86	-	β	3 - $4_1 = 4\beta_{13} - 6\beta_{22} = 115$	γi
8 = -11γ	= 123	γi		$4_2 = -7\alpha_{12} = 115$	γi
9 = $-16\alpha_{11}$	= 137	γi			
10 = $-18\alpha_{11}$	= 99	β		3 - $7_1 = 4\beta_{13} - 1\alpha_{11} = 38$	αii
3 - 4 = $4\beta_{13} - 6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 115	-	γi	$7_2 = -4\beta_{13} = 38$	αii
5 $\stackrel{=}{(1+2)}$ $-9\sigma_{14}$	= 163	γii		$7_3 = -10\beta_{11} = 38$	αii
6 = $-10\alpha_1$	= 36	αii			
7 $\stackrel{=}{(1+2+3)}$ $-1\alpha_{11}/4\beta_{13}/10\beta_{11}$	= 38	-	αii	$4_1 - 5 = 6\beta_{22} - 9\sigma_{14} = 48$	αii
8 = -11γ	= 105	β		6 = $-10\alpha_1 = 78$	β
9 = $-16\alpha_{11}$	= 144	γii		$7_1 = -1\alpha_{11} = 88$	β
10 = $-18\alpha_{11}$	= 28	αi		8 = $-11\gamma = 48$	αii
4 - 5 = $6\beta_{22}/7\alpha_{12} - 9\sigma_{14}$	= 48	-	αii	9 = $-16\alpha_{11} = 57$	αii
6 = $-10\alpha_1$	= 78	-	β	10 = $-18\alpha_{11} = 102$	β
7 $\stackrel{=}{(1+2+3)}$ $-1\alpha_{11}/4\beta_{13}/10\beta_{11}$	= 88	-	β		
8 = -11γ	= 48	-	αii	$4_1 - 7_2 = 6\beta_{22} - 4\beta_{13} = 88$	β
9 = $-16\alpha_{11}$	= 57	-	αii	$7_3 = -10\beta_{11} = 88$	β
10 = $-18\alpha_{11}$	= 102	-	β	$4_2 - 5 = 7\alpha_{12} - 9\sigma_{14} = 48$	αii
5 - 6 = $9\sigma_{14} - 10\alpha_1$	= 123	γi		6 = $-10\alpha_1 = 78$	β
7 $\stackrel{=}{(1+2+3)}$ $-1\alpha_{11}/4\beta_{13}/10\beta_{11}$	= 141	-	γi	$7_1 = -1\alpha_{11} = 88$	β
8 = -11γ	= 65	αii		8 = $-11\gamma = 48$	αii
				9 = $-16\alpha_{11} = 57$	αii
				10 = $-18\alpha_{11} = 102$	β

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

9 =	-16α ₁₁	= 40	αii	4 ₂ - 7 ₂ =7α ₁₂ -4β ₁₃ = 88	β
10 =	-18α ₁₁	=154	γii	7 ₃ = -10β ₁₁ = 88	β
6 - 7 = $\frac{10\alpha_1}{(1+2+3)}$	-1α ₁₁ /4β ₁₃ /10β ₁₁	= 41	- αii	5 - 7 ₁ = 9σ ₁₄ -1α ₁₁ =141	γi
8 =	-11γ	= 64	αii	7 ₂ = -4β ₁₃ = 141	γi
9 =	-16α ₁₁	=102	β	7 ₃ = -10β ₁₁ =141	γi
10 =	-18α ₁₁	= 45	αii		
7 - 8 = $\frac{1\alpha_{11}}{(1+2+3)}$	-1α ₁₁ /4β ₁₃ /10β ₁₁ -11γ	= 99	- β	6 - 7 ₁ =10α ₁ -1α ₁₁ = 41	αii
9 =	-16α ₁₁	=133	- γi	7 ₂ = -4β ₁₃ = 41	αii
10 =	-18α ₁₁	= 10	- αi	7 ₃ = -10β ₁₁ = 41	αii
8 - 9 = 11γ	-16α ₁₁	= 33	αii	7 ₁ - 8 = 1α ₁₁ -11γ = 99	β
10 =	-18α ₁₁	=109	γi	9 = -16α ₁₁ =133	γi
9 - 10 = 16α ₁₁	-18α ₁₁	=144	γii	10 = -18α ₁₁ = 10	αi
				7 ₂ - 8 = 4β ₁₃ -11γ = 99	β
				9 = -16α ₁₁ =133	γi
				10 = -18α ₁₁ = 10	αi
				7 ₃ - 8 = 10β ₁₁ -11γ = 99	β
				9 = -16α ₁₁ =133	γi
				10 = -18α ₁₁ = 10	αi

19. Πυρσόγλυπνη - (Πυρσόγλυπνη)

		Κ		Δ	
1 - 2 = $\frac{1\alpha_{11}}{(1+2)}$	-1α ₁₆ /10β ₂₁	= 40	-	β	
3 =	-4β ₁₃	= 51	β		
4 =	-10α ₁	= 16	αi		
5 =	-10β ₅₁	= 51	β		
6 =	-18α ₁₁	= 22	αi		
2 - 3 = $\frac{1\alpha_{16}}{(1+2)}$	-1α ₁₆ /10β ₂₁ -4β ₁₃	= 28	-	αii	1 - 2 ₁ =1α ₁₁ -1α ₁₆ = 40
4 =	-10α ₁	= 19	-	αi	2 ₂ = -10β ₂₁ = 40
5 =	-10β ₅₁	= 41	-	β	
6 =	-18α ₁₁	= 57	-	γi	
3 - 4 = 4β ₁₃	-10α ₁	= 39	β		2 ₁ -3 = 1α ₁₆ -4β ₁₃ = 28
5 =	-10β ₅₁	= 74	γii		4 = -10α ₁ = 19
6 =	-18α ₁₁	= 76	γii		5 = -10β ₅₁ = 41
					6 = -18α ₁₁ = 57
					2 ₂ -3 = 10β ₂₁ -4β ₁₃ = 28
					4 = -10α ₁ = 19
					5 = -10β ₅₁ = 41
					6 = -18α ₁₁ = 57

$$\begin{aligned} 4 - 5 &= 10\alpha_1 - 10\beta_{51} \\ 6 &= -18\alpha_{11} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &= 39 \mid \beta \\ &= 34 \mid \alpha_{ii} \end{aligned}$$

$$5 - 6 = 10\beta_{51} - 18\alpha_{11}$$

$$= 46 \mid \beta$$

20. Πύργος - (Στρατιάσιανη)

		Κ	Δ
1 - 2 = $1\alpha_{11} - 2\epsilon$	= 71	α_{ii}	1 - $3_1 = 1\alpha_{11} - 1\alpha_{11} = 132$ β
3 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-1\alpha_{11}/4\beta_{13}$	= 132	-	3 ₂ = $-4\beta_{13} = 132$ β
4 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 213	-	4 ₁ = $-6\beta_{22} = 213$ γ_{ii}
5 = $-10\alpha_1$	= 118	β	4 ₂ = $-7\alpha_{12} = 213$ γ_{ii}
6 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-1\alpha_{11}/10\beta_{11}$	= 101	-	6 ₁ = $-1\alpha_{11} = 101$ α_{ii}
7 = $-16\alpha_{11}$	= 72	α_{ii}	6 ₂ = $-10\beta_{11} = 101$ α_{ii}
2 - 3 $\binom{=}{(1+2)}$ = $2\epsilon - 1\alpha_{11}/4\beta_{13}$	= 59	-	2 - 3 ₁ = $2\epsilon - 1\alpha_{11} = 59$ α_{ii}
4 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 139	-	3 ₂ = $-4\beta_{13} = 59$ α_{ii}
5 = $-10\alpha_1$	= 83	α_{ii}	4 = $-6\beta_{22} = 139$ β
6 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-1\alpha_{11}/10\beta_{11}$	= 29	-	4 ₂ = $-7\alpha_{12} = 139$ β
7 = $-16\alpha_{11}$	= 118	β	6 ₁ = $-1\alpha_{11} = 29$ α_i
			6 ₂ = $-10\beta_{11} = 29$ α_i
3 $\binom{=}{(1+2)}$ - 4 $\binom{=}{(1+2)}$ = $1\alpha_{11}/4\beta_{13} - 6\beta_{22}/7\alpha_{12}$	= 75	-	α_{ii}
5 = $-10\alpha_1$	= 71	-	α_{ii}
6 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-1\alpha_{11}/10\beta_{11}$	= 26	-	α_i
7 = $-16\alpha_{11}$	= 158	-	γ_i
			3 ₁ - 4 ₁ = $1\alpha_{11} - 6\beta_{22} = 75$ α_{ii}
			5 = $-10\alpha_1 = 71$ α_{ii}
			6 ₁ = $-1\alpha_{11} = 26$ α_i
			7 = $-16\alpha_{11} = 158$ γ_i
4 $\binom{=}{(1+2)}$ - 5 = $6\beta_{22}/7\alpha_{12} - 10\alpha_1$	= 126	-	β
6 $\binom{=}{(1+2)}$ = $-1\alpha_{11}/10\beta_{11}$	= 107	-	β
7 = $-16\alpha_{11}$	= 230	-	γ_{ii}
			3 ₁ - 4 ₂ = $1\alpha_{11} - 7\alpha_{12} = 75$ α_{ii}
			6 ₂ = $-10\beta_{11} = 26$ α_i
5 - 6 $\binom{=}{(1+2)}$ = $10\alpha_1 - 1\alpha_{11}/10\beta_{11}$	= 65	-	α_{ii}
7 = $-16\alpha_{11}$	= 104	β	3 ₂ - 4 ₁ = $4\beta_{13} - 6\beta_{22} = 75$ α_{ii}
			5 = $-10\alpha_1 = 71$ α_{ii}
			6 ₁ = $-1\alpha_{11} = 26$ α_i
			7 = $-16\alpha_{11} = 158$ γ_i
6 $\binom{=}{(1+2)}$ - 7 = $1\alpha_{11}/10\beta_{11} - 16\alpha_{11}$	= 132	-	β
			3 ₂ - 4 ₂ = $4\beta_{13} - 7\alpha_{12} = 75$ α_{ii}
			6 ₂ = $-10\beta_{11} = 26$ α_i

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονιτοβάς

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΣΤΙΣΕΩΝ

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΤΙΤΛΟΣ	ΣΤΙΣΕΩΣ
Α. ΠΙΝ. 1.	Δομή Ν. Ιωαννίνων	$4_1 - 5 = 6\beta_{22} - 10\alpha_1 = 126$ β $6_1 = -1\alpha_{11} = 107$ β $7 = -16\alpha_{11} = 230$ γ_{ii}
Β. ΠΙΝ. 1.	Δομή ομοιομορφίας	$4_1 - 6_2 = 6\beta_{22} - 10\beta_{11} = 107$ β
Β. ΠΙΝ. 2.	Τελικό διόρθωμα	$4_2 - 5 = 7\alpha_{12} - 10\alpha_1 = 126$ β $6_1 = -1\alpha_{11} = 107$ β $7 = -16\alpha_{11} = 230$ γ_{ii}
Β. ΠΙΝ. 3.	Δομή της κεντρικής	$4_2 - 6_2 = 7\alpha_{12} - 10\beta_{11} = 107$ β
Β. ΠΙΝ. 4.	Δομή της κεντρικής	$5 - 6_1 = 10\alpha_{11} - 1\alpha_{11} = 65$ α_{ii} $6_2 = -10\beta_{11} = 65$ α_{ii}
Β. ΠΙΝ. 5.	Δομή της κεντρικής	$6_1 - 7 = 1\alpha_{11} - 16\alpha_{11} = 132$ β $6_2 - 7 = 10\beta_{11} - 16\alpha_{11} = 132$ β
Β. ΠΙΝ. 6.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 7.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 8.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 9.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 10.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 11.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 12.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 13.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 14.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 15.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 16.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 17.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 18.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 19.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 20.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 21.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 22.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 23.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 24.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 25.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 26.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 27.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 28.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 29.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 30.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 31.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 32.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 33.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 34.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 35.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 36.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 37.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 38.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 39.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 40.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 41.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 42.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 43.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 44.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 45.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 46.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 47.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 48.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 49.	Δομή της κεντρικής	
Β. ΠΙΝ. 50.	Δομή της κεντρικής	

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κοζάνας

Κατηγορία	Υποκατηγορία	ΑΙ	ΑΙΙ	ΑΙΙΙ	ΑΙΙΙΙ	ΑΙΙΙΙΙ	ΑΙΙΙΙΙΙ	ΑΙΙΙΙΙΙΙ	ΑΙΙΙΙΙΙΙΙ
4. Άσπασμα	6	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
3. Άμειβαντος	19	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
2. Άλλα Παροσχέση	29	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
5. Βούρμικαση	17	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
9. Έξοχη	22	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
10. Καταναλω	13	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
11. Μόλιστα	18	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
12. Μονοστήσιο	11	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
13. Νικάνωρ	17	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
14. Πόδες	11	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
15. Παιδαγωγείο	28	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
16. Πηγή	8	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
17. Πληκτέριο	9	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
18. Πουρβικό	10	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
19. Πυροσβεστήρας	16	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							
20. Πύργος	26	ΑΙ							
		ΑΙΙ							
		ΑΙΙΙ							
		ΑΙΙΙΙ							

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Α. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Α. πίν.1.	Χάρτης Ν. Ίωαννίνων	20
-----------	-------------------------------	----

Β. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Β.πίν.1.	Διάγραμμα συσχετίσεως πιθανών τρόπων παραγωγής- Ίστορικών περιόδων Ήπειρου	25
Β.πίν.2.	Τελικό διάγραμμα μελέτης	31
Β.πίν.3**	Διάγραμμα τής τεχνικής διαίρεσης εργασίας ή (Τ.Δ.Ε.)	35
Β.πίν.4**	Διάγραμμα τής κοινωνικής διαίρεσης εργασίας ή (Κ.Δ.Ε.)	36
Β.πίν.5*	Διάγραμμα τής συνολικής κοινωνικής δομής [Κ]	37
Β.πίν.6*	Διάγραμμα συσχετίσεως χώρου -κοινωνίας	40
Β.πίν.7*	Διάγραμμα κοινωνικής δομής και λειτουργικού χώρου	43
Β.πίν.8 _{1,2}	Σχέση τών λειτουργιών ως προς τό είδος τής λει- τουργίας. Σχέση τών λειτουργιών ως προς τή συχνό- τητα ροής ατόμων (για κάθε ζευγος λειτουργιών)	48
Β.πίν.9.	Λειτουργική σχέση λειτουργιών ή στατική λειτουρ- γική δομή [Λα]	49
Β.πίν.10.	Χωρικο-τοπολογικό διάγραμμα λειτουργιών	50
Β.πίν.11.	Σύνολο στατικών λειτουργικο-χωρικών σχέσεων λει- τουργιών	50
Β.πίν.12.	Μητρώο χωρικών σχέσεων λειτουργιών ή στατική λειτουργικο-χωρική δομή [Τ]	51
Β.πίν.13.	Τελικό μητρώο λειτουργιών και χωρικών σχέσεων λειτουργιών	53

Γ. ΠΗΓΕΣ

Γ.πίν.1.	Έρωτηματολόγιο πού χρησιμοποιήθηκε	58
----------	--	----

Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΠΕΙΡΟΥ

Δ.πίν.1.	Διάγραμμα συσχετίσεως του ιστορικού πλαισίου- και τής διαχρονικής μεταβολής του οικιστικού δικτύου στην Ήπειρο	61
----------	--	----

Σ.Σ. Όταν ο αριθμός της σελίδας του πίνακα περιβάλλεται μέ πλαίσιο τότε αυτός είναι τοποθετημένος στό τέλος μετά τίς φωτογραφίες (σ. 617).

Δ.πίν.2*	"Ηπειρος: Δημογραφικά στοιχεία, 1856	96
Δ.πίν.3.	20 οίκισμοί: Δημογραφικά στοιχεία και σχέση ιδιοκτησίας οίκισμοῦ ὡς πρὸς τοὺς Τούρκους, 1856	97

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εα.	Ἡ παραγωγή τῶν λειτουργιῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς σχέσης τοῦ οἰκοσυστήματος καὶ τῆς κοινωνικῆς δομῆς	
Εα1.	<u>Τὸ χωροταξικὸ πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης</u>	
Εα1.πίν.1**	Ἑλλάδα: Συσχέτιση τῶν λεκανῶν ἀπορροῆς καὶ τῶν σημαντικότερων πεδιάδων τοῦς	119
Εα1:πίν.2**	Ἑλλάδα-Ἡπειρος: Ἀριθμὸς καταστημάτων καὶ ἀπασχολουμένων κατὰ γεωγραφικὸ διαμέρισμα καὶ νομὸ -1969	125
Εα1.πίν.3**	Δομὴ κρατικῆς λειτουργίας στὴν Ἑλλάδα	129
Εα1.πίν.4**	Ἑλλάδα: Συνολικὴ κοινωνικὴ δομὴ 1961-1971	132
Εα1.πίν.5**	Ἡπειρος: Βιομηχανικὴ δραστηριότητα κατὰ κλάδους, 1970	139
Εα1.πίν.6*	Ἑλλάδα: Ταξινόμηση ἐμπορίου κατὰ κατηγορίες καὶ εἶδη	144
Εα1.πίν.7.	Ἑλλάδα: Συνολικὴ κοινωνικὴ δομὴ μέ ποσοστὸ % τῶν κοινωνικῶν τάξεων, 1961-71	149
Εα2.	<u>Τὸ περιφερειακὸ πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης</u>	
Εα2.πίν.1**	Ἡπειρος: Κατηγορία χρήσεως τοῦ ἐδάφους κατὰ νομὸ, 1962	160
Εα2.πίν.2*	"Ἡπειρος-Ν. Ἰωαννίνων: Ἀριθμὸς ἐκμεταλλεύσεων, ἐκτάσεις καὶ κατανομὴ αὐτῶν εἰς τὰς βασικὰς κατηγορίας χρήσεως τῆς γῆς καὶ βοσκοτόποι τῶν ἐκμεταλλεύσεων, κατὰ νομὸν διαμονῆς τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκμεταλλεύσεως", 1961	162
Εα2.πίν.3.	"Ἡπειρος-Ν. Ἰωαννίνων: Συσχέτιση ἀριθμοῦ ἐκμεταλλεύσεων καὶ ἐδαφικῆς ἐκτασης, 1961	163
Εα2.πίν.4**	Ἡπειρος: Εἶδη κτηνοτροφίας, 1957	164
Εα2.πίν.5**	Ἡπειρος: Βιομηχανικὲς (βιοτεχνικὲς) ἐπιχειρήσεις, 1957	165

	Σελίδα
Εα2.πίν.6** Ν. Ίωαννίνων: Κατανομή μορφής έδάφους	165
Εα2.πίν.7** Ν. Ίωαννίνων: Έπιφάνειες παραγωγής γεωργικών προϊόντων, 1975	166
Εα2.πίν.8** "Ηπειρος: Καταστήματα και άπασχολούμενοι κα- τά κλάδο, 1962	168
Εα2.πίν.9** Ν. Ίωαννίνων: Ένεργός πληθυσμός-Άπασχολού- μενοι, 1975	169
Εα2.πίν.10* "Ηπειρος- Ν. Ίωαννίνων: "Πληθυσμός ήλικίας 10 έτων και άνω, κατά φύλον, κατανεμόμενος είς οίκοномиκώς ένεργόν (άπασχολουμένους και ά- νέργους) και μή ένεργόν", 1961	171
Εα2.πίν.11** "Ηπειρος- Ν. Ίωαννίνων: Οίκοномиκά ένεργοί κα- τά μεγάλες έπαγγελματικές κατηγορίες, 1961	173
Εα2.πίν.12** "Ηπειρος: Κατανομή ιδιοκτησίας γεωργικής γής, 1957	174
Εα2.πίν.13* "Ηπειρος: Χωρική κατανομή καλλιεργούμενων έκ- τάσεων κατά άγροτοοικονομία. Μέσος άγροτικός κλήρος, 1962	176
Εα2.πίν.14* "Ηπειρος: Δείκτες περιφερειακής διαφοροποιή- σεως τής κοινωνικής δομής, 1961-71	178
Εα2.πίν.15* "Πραγματικός και νόμιμος πληθυσμός κατά τας άπογραφάς 1951, 1961 και 1971. Σύνολον Έλλάδος, γεωγραφικά διαμερίσματα και νομοί"	180
Εα2.πίν.16. "Ηπειρος- Ν. Ίωαννίνων: Μεταβολή % πραγματικού πληθυσμοϋ 1951-1961, 1961-1971	181
Εα2.πίν.17* "Ηπειρος: "Έτήσιος ρυθμός πληθυσμικής μεταβο- λής"	181
Εα2.πίν.18* "Ηπειρος: "Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς," 1971	182
Εα2.πίν.19* "Ηπειρος: Έσωτερική και έξωτερική μετανάστευ- ση, 1952-61	184
Εα2.πίν.20* "Ηπειρος: Κατανομή συνολικοϋ πληθυσμοϋ κατά κατηγορία οίκισμών, 1962	187
Εα2.πίν.21** "Ηπειρος: Κατανομή μή άστικοϋ πληθυσμοϋ κατά ζώνη διαβιώσεως, 1962	187

Εα2.πίν.22*	Ήπειρος: Δειγματοληπτική ταξινόμηση βασικών οικισμών ως προς τὰ δημογραφικά και χωροταξικά χαρακτηριστικά τους, 1971	188
Εα3.	<u>Τό τοπικό πλαίσιο των οικισμών μελέτης</u>	
Εα3.πίν.1**	20 οικισμοί: Όνόματα, ύψόμετρα και χαρακτηριστικά οικισμών μελέτης	202
Εα3.πίν.2**	Έπαρχία Κόνιτσας: Κατηγορία χρήσεως του έδαφους σέ τ.χλμ., 1959	203
Εα3.πίν.3*	20 οικισμοί: "Καταννομή της έκτάσεως της γης, κατ'Έπαρχίαν και Δήμον ή Κοινότητα, εϊς τας βασϊκας κατηγορίας χρήσεως της γης", 1961	204
Εα3.πίν.4*	Έπαρχία Κόνιτσας: 20 οικισμοί: Αριθμός εκμεταλλεύσεων, εκτάσεις και καταννομή αυτών εϊς τας βασϊκας κατηγορίας χρήσεως της γης και βοσκότοποι των εκμεταλλεύσεων, κατὰ κοινότητα (ή δήμο) διανομής του άσχηνοθ της εκμεταλλεύσεως", 1961	206
Εα3.πίν.5*	20 οικισμοί: Καταννομή της γεωγονικής έκτάσεως των οικισμών και βοσκών κατὰ κοινότητα. Μέσος οικογενειακός κλήρος κατὰ οικογένεια καθώς και άριθμός βιώσιμων κλήρων, 1962	208
Εα3.πίν.6**	Έπαρχία Κόνιτσας: Τεχνική διαίρεση έργασίας (Τ.Α.Ε.) και έμμεσα (Κ.Α.Ε.), 1961	212
Εα3.πίν.7**	Περιοχή οικισμών: Τεχνική διαίρεση έργασίας (Τ.Α.Ε.), 1958	213
Εα3.πίν.8.	20 οικισμοί: Τεχνική διαίρεση έργασίας, 1974	214
Εα3.πίν.9.	20 οικισμοί: Οίκονομικά ένεργός και μη, πληθυσμός, 1974	217
Εα3.πίν.10**	Περιοχή οικισμών: "Επιθάνεια καλλιεργούμενης γης κατὰ οικογένεια, 1958	221
Εα3.πίν.11.	20 οικισμοί: "Επαγγελματικές κατηγορίες, 1974	225
Εα3.πίν.12.	20 οικισμοί: Διάγραμμα γραμματικών γνώσεων (ΑιΓ), 1974	228

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

	Σελίδα
Εα3.πίν.13.	Περιοχή οίκισμῶν: Ἡ κοινωνική δομή, 1974 229
Εα3.πίν.14 ₁ **	Ἐπαρχία Κόνιτσας: Πληθυσμός κατά τίς διάφορες ἀπογραφές 230
Εα3.πίν.14 ₂ **	Ἐπαρχία Κόνιτσας: Πληθυσμική αύξομείωση 1928-71 230
Εα3.πίν.15**	20 οίκισμοί: Πληθυσμός καί πληθυσμική μεταβολή κατά τίς ἀπογραφές 1951,61,71 233
Εα3.πίν.16*	Ἡπειρος-Ν. Ἰωαννίνων- 3 οίκισμοί: Συνολικός πληθυσμός κατά μεγάλες ὁμάδες ἡλικιῶν (δειγματοληπτική ἐπεξεργασία), 1961 235
Εα3.πίν.17.	Ἡπειρος -Ν. Ἰωαννίνων-3 οίκισμοί μελέτης: Παράσταση πυραμίδων ἡλικιῶν πληθυσμοῦ, 1961 236
Εα3.πίν.18.	20 οίκισμοί: Πυραμίδα ἡλικιῶν ἀνά πενταετία, 1974 237
Εα3.πίν.19*	Ἐπαρχία Κόνιτσας: Μετανάστευση 1952-61 238
Εα3.πίν.20*	Περιοχή οίκισμῶν: Μετανάστευση 1959 239
Εα3.πίν.21.	Ἐπαρχία Κόνιτσας: Οίκισμοί μελέτης. Τεχνική διαίρεση ἐργασίας, 1961 243
Εα3.πίν.22.	20 οίκισμοί: Τεχνική διαίρεση ἐργασίας , 1974 244

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Εβ.	Ἡ δομή τῶν λειτουργιῶν στούς 20 οίκισμούς μελέτης	
Εβ.πίν.1**	Ταξινομηση τοῦ συνόλου τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν κατά οίκισμό μελέτης, κατά κατηγορίες καί μοναδιαῖα στοιχεῖα μέ βάση τούς πίνακες τοῦ καθ. Α.-Φ. Λαγόπουλου	256
Εβ.πίν.2.	Μητῶο συνόλου πολεολογικῶν λειτουργιῶν πού διαπιστώνονται στούς 20 οίκισμούς μελέτης	257
Εβ.πίν.3 _{1,2} .	Συσχέτιση λειτουργιῶν ὡς πρὸς τό εἶδος τῆς λειτουργίας	258
Εβ.πίν.4 _{1,2} .	Συσχέτιση λειτουργιῶν ὡς πρὸς τή συχνότητα ροῆς ἀτόμων γιά κάθε ζευγος λειτουργιῶν	258
Εβ.πίν.5.	Στατική λειτουργική δομή τῶν λειτουργιῶν [Λα]	260
Εβ.πίν.6.	Σύνολο στατικῶν λειτουργικο-χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν ἀπ' ὅπου προκύπτει ἡ δομή [Τ]	262
Εβ.πίν.7 _{1,2} .	Μοντέλο ὑφιστάμενων στατικῶν λειτουργικο-χωρικῶν σχέσεων τῶν λειτουργιῶν	267

ΕΒ.πίν.8 _{1,2} .	Τοπολογικό διάγραμμα τῆς δομῆς [Λα]. Χωρικό -τοπολογικό διάγραμμα τῆς δομῆς [Τ]	269
ΕΒ.πίν.9 _{1,2,3,4} .	Συσχετισμός τῶν δομῶν [Λα] καί [Τ]	277
ΕΒ.πίν.10 _{1,2} .	Ὁμαδοποίηση λειτουργιῶν μέ βάση τίς ὑφιστά- μενες μεταξύ τους σχέσεις συγγένειας κατά τίς γενικές κατηγορίες (ἐλκόμενες-οὐδέτερες -ἀπωθούμενες)	277
ΕΒ.πίν.11.	Συνολικός ἀριθμός χωρικῶν συμπλεγμάτων λει- τουργιῶν στούς 20 οἰκισμούς	277
<hr/>		
Εγ.	Χωρική ὀργάνωση καί ἔνταξη τῶν οἰκισμῶν μελέτης στό οἰκολογικό τους περιβάλλον	
<hr/>		
Εγ.πίν.1.	20 οἰκισμοί: Συσχέτιση ὀδικοῦ δικτύου κέντρου οἰκισμοῦ -χωρικῶν συμπλεγμάτων πολεολογικῶν λειτουργιῶν, 1974	280
Εγ.πίν.2.	20 οἰκισμοί: Τυπολογία Τ1 μέ βάση τόν Εγ.πίν.1	281
Εγ.πίν.3 _{1,2} .	20 οἰκισμοί: Χωρική μορφή κέντρου, 1974	282
Εγ.πίν.4.	20 οἰκισμοί: Τυπολογία Τ2 μέ βάση τόν Εγ.πίν. 3 _{1,2}	282
Εγ.πίν.5 _{1,2} .	20 οἰκισμοί: Συσχέτιση ὀδικοῦ δικτύου κέντρου οἰκισμοῦ -χωρικῶν συμπλεγμάτων πολεολογικῶν λειτουργιῶν καί χωρικῆς μορφῆς κέντρου, 1974	283
Εγ.πίν.6.	20 οἰκισμοί: Τοπογραφικοί χάρτες τῶν 20 οἰκι- σμῶν μελέτης	286
Εγ.πίν.7.	20 οἰκισμοί: Τυπολογία Τ3. Κατηγορίες χωρικῆς μορφῆς οἰκισμοῦ, 1974	287
Εγ.πίν.8 _{1,2} .	20 οἰκισμοί: Συσχέτιση χωρικῆς μορφῆς κέντρου- χωρικῆς μορφῆς οἰκισμοῦ, 1974	287
Εγ.πίν.9.	20 οἰκισμοί: Συσχέτιση κατηγοριῶν χωρικῆς μορ- φῆς οἰκισμοῦ καί οἰκολογικῶν παραγόντων	290
Εγ.πίν.10.	20 οἰκισμοί: Ἐξωτερικό ὀδικό δίκτυο οἰκισμοῦ καί οἰκολογικοί παράγοντες τοῦ μικροπεριβάλ- λοντος	291
Εγ.πίν.11.	20 οἰκισμοί: Περιγραφικό μοντέλο τῆς χωρικῆς ὀργάνωσής τους, 1974	293

Εδ.	Ἡ κοινωνική ὀργάνωση, ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ καί ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ	
Εδ.πίν.1.	20 οἰκισμοί: Διάγραμμα κοινωνικῶν σχέσεων ὁμάδας, 1974	300
Εδ.πίν.2.	20 οἰκισμοί: Διάγραμμα διάθεσης ἐλεύθερου χρόνου τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας, 1974	301
Εδ.πίν.3 _{1,2}	20 οἰκισμοί: Συσχέτιση χωρικῆς μορφῆς κέντρου οἰκισμοῦ καί ἀριθμοῦ συνοικιῶν του, 1974	305
Εδ.πίν.4.	20 οἰκισμοί: Διάγραμμα μετακινητικότητας κατά φύλο, 1974	310
Εδ.πίν.5.	Ἐξι οἰκισμοί μελέτης: Ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ τους, 1974	310
Εδ.πίν.6.	20 οἰκισμοί: Ἡ ἀντίληψη τοῦ χώρου-μέγεθος οἰκισμοῦ, 1974	315
Εδ.πίν.7.	Πρωταρχικό μοντέλο κοινωνικῆς ὀργάνωσης στήν περιοχή μελέτης	321
Εδ.πίν.8.	Ἀντιστοιχία πρωταρχικῆς κοινωνικῆς καί χωρικῆς ὀργάνωσης στήν περιοχή μελέτης	322
Εδ.πίν.9.	20 οἰκισμοί: Ἀντίληψη τῶν κατοίκων ὡς πρός τή συνοικία καί γειτονιά, 1974	323

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

-	Π.Εβ.ὀμάδα πίν. Τ.(1-20): Χωρικές ἀποστάσεις κατά ζεῦγος λειτουργιῶν πού διατυπώνονται σέ συνάρτηση μέ τίς μεταβλητές (αι...γii), στούς 20 οἰκισμούς μελέτης	477
-	Π.Εβ.ὀμάδα χαρτῶν Κ.(1-20): Κατόψεις κέντρων 20 οἰκισμῶν μελέτης (κλ.1:500)	531
-	Π.Εβ.ὀμάδα διαγραμμάτων Χ.Τ.(1-20): χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα 20 οἰκισμῶν μελέτης	573
-	Π.Εδ.ὀμάδα χαρτῶν Τ.(1-20): Συσχέτιση σέ τοπογραφικούς χάρτες τῆς χωρικῆς μορφῆς καί θέσης τοῦ κέντρου καί τῆς χωρικῆς θέσης τῶν συνοικιῶν	615

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Α.άρ.	Σελίδα
1. 'Αγία Βαρβάρα. "Αποψη από βορειοανατολικά (Π.Εδ. όμ.χαρτ.Τ1)	657
2. 'Αγία Βαρβάρα. "Αποψη τής δυτικής πλευράς τής έκκλησίας στήν κεντρική πλατεία (Π.Εβ.όμ.χαρτ. Κ1)	657
3. 'Αγία Παρασκευή. Νότια πλευρά τής κεντρικής πλατείας,άπέναντι από τήν έκκλησία (Π.Εβ.όμ. χαρτ.Κ2)	658
4. 'Αμάραντος. "Αποψη τής κεντρικής πλατείας από τό ύψος τής νότιας πλευράς τής έκκλησίας.Τό χαμηλό στενόμακρο κτίριο συστεγάζονται ένα παντοπωλεϊο,τό κοινοτικό κατάστημα και τό καφενεϊο (Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ3)	658
5. 'Ασημοχώριο. "Αποψη από νοτιοανατολικά (Π.Εδ.όμ. χαρτ.Τ4)	659
6. 'Ασημοχώριο. Νοτιοδυτική αποψη τής κεντρικής πλατείας,όπου φαίνεται τό δημοτικό σχολεϊο μέ τήν στεγασμένη βρύση (Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ4)	659
7. Βούρμπιανη. "Αποψη τής νότιας πλευράς τής κεντρικής πλατείας (Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ5)	660
8. Γοργοπόταμος. "Αποψη του πάνω μαχαλα̃ από βορειοανατολικά (Π.Εδ.όμ.χαρτ.Τ7)	660
9. Γαναδιό. Βορειοανατολική αποψη (Π.Εδ.όμ. χαρτ. Τ6)	661
10. Γαναδιό. 'Ανατολική πλευρά τής έκκλησίας στήν κεντρική πλατεία.Πίσω διακρίνεται τό χαρακτηριστικό καμπαναριό. (Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ6)	661
11. Γοργοπόταμος. "Αποψη τής κεντρικής πλατείας από νότο. Στο βάθος διακρίνεται τό κτίριο πού συστεγάζει τό κοινοτικό κατάστημα και ένα παντοπωλεϊο (Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ7)	662

Α.άρ.	Σελ.
12. Γοργοπόταμος. Βόρεια πλευρά της κεντρικής πλατείας με ένα χαρακτηριστικό συγκρότημα κατοικίας (βλ.δ.π.)	662
13. Έλευθερο. Βορειοδυτική άποψη, όπου στο δεξιό άκρο φαίνεται το κτίριο του σχολείου στην κεντρική πλατεία (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ8)	663
14. Έξοχή.Κεντρική πλατεία όπου φαίνεται άριστερά το κοινοτικό κατάστημα και πιο πίσω η έκκλησία (Π.Εβ. δμ. χαρτ. Κ9)	663
15. Καστανέα.Νοτιοανατολική άποψη της συνοικίας "μεσαργιά" από τον αύλόγυρο της έκκλησίας που βρίσκεται στην κεντρική πλατεία (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ10)	664
16. Καστανέα.Βορειοδυτική άποψη της κάτω κεντρικής πλατείας.Στά άριστερά διακρίνεται η ρεματιά που χωρίζει τις συνοικίες "μεσαργιά" και "ράχη " (βλ.δ.π., και Εδ.δμ.χαρτ.Τ10)	664
17-18. Καστανέα.Χαρακτηριστικές άποψεις των συνοικιών που διαχωρίζονται με ρέματα από την κεντρική συνοικία "μεσαργιά" (Π.Εδ.δμ. χαρτ. Τ10)	665
19. Μόλιστα. Δυτική άποψη της κεντρικής πλατείας, όπου διακρίνεται το καφεπαντοπωλείο, ή "λόντζια" και πιο πίσω η έκκλησία (Π.Εβ.δμ.χαρτ. Κ11)	666
20. Μοναστήριο. Νοτιοδυτική άποψη από τον κύριο δρόμο προσπελάσεως (Π.Εδ.δμ.χαρτ.Τ12)	666
21. Νικάνωρ. Βορειοδυτική άποψη της κεντρικής πλατείας της έκκλησίας με τον χαρακτηριστικό μοναστηριακό αύλόγυρό της (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ13)	667
22. Πάδες. Άποψη του χαρακτηριστικά "διασπασμένου" και έκτεταμένου οίκισμού (Π.Εδ.δμ.χαρτ.Τ14)	667
23. Παλαιοσέλιο. Βορειοδυτική άποψη της κλιμακωτής κεντρικής πλατείας. Τό κτίριο στο πρώτο επίπεδο χρησιμοποιειται ως παντοπωλείο και βοηθητική αίθουσα της έκκλησίας που φαίνεται	

Α.άρ.

Σελ.

	στό δεύτερο ύψηλότερο επίπεδο (Π.Εβ.δμ.χαρτ. Κ15)	668
24.	Πηγή. Βορειοανατολική άποψη (Π.Εδ.δμ.χαρτ.Τ16).	668
25.	Πληκάτιο. Βόρεια άποψη τής κεντρικής πλατείας. Στά άριστερά φαίνεται τό παντοπωλειό, ένώ στά δεξιά τό μικρό καφενείο (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ17) . . .	669
26.	Πουρνιά. Βορειοδυτική άποψη τής κεντρικής πλατείας, όπου φαίνεται τό πέτρινο σχολείο καί πιό πίσω ή μεγάλη έκκλησία (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ18) . . .	669
27.	Πυρσόγιαννη. Βορειοανατολική άποψη από τήν πλατεία. Πιό πίσω φαίνεται ή έκκλησία. (Π.Εβ.δμ.χαρτ. Κ19)	670
28.	Πυρσόγιαννη. Χαρακτηριστική περιοχή κατοικίας .	670
29.	Πύργος. Βορειοδυτική άποψη από τό ύψος τής κεντρικής πλατείας (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ20)	671
30.	Πύργος. Βόρεια άποψη τής κεντρικής πλατείας όπου φαίνεται τό σχολείο-κοινοτικό κατάστημα (βλ.δ.π.)	671

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

(Αναλυτικός πίνακας)

σελίδα

Συνοπτικός πίνακας περιεχομένων	3
(Είσαγωγικό σημείωμα)	5
Συντομογραφίες	9
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	
A. ΠΡΟΛΟΓΟΣ	
Αα. Σκοπός τής μελέτης.....	13
Αβ. Αντικείμενο τής μελέτης και κριτήρια έπιλογής του.....	14
Αγ. Στόχος τής μελέτης.....	15
B. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Βα. <u>Μεθοδολογία και όργάνωση μελέτης</u>	
Βα1. Γενικό διάγραμμα μελέτης.....	21
Ββ. <u>Θεωρητική ανάλυση τής κοινωνικής δομής</u>	
Ββ1. Τό γενικό πλαίσιο τής κοινωνικής δομής.....	32
Ββ11. Ό τρόπος παραγωγής.....	32
Ββ12. Ό παραγωγική διαδικασία.....	33
Ββ2. Οι βασικές διαστάσεις τής κοινωνικής δομής. 34	
Ββ21. Ό τεχνική διαίρεση εργασίας.....	34
Ββ22. Ό κοινωνική διαίρεση εργασίας.....	35
Ββ3. Ό συνολική κοινωνική δομή.....	36
Βγ. <u>Θεωρητική ανάλυση τοῦ συσχετισμοῦ κοινωνίας και χώρου</u>	
Βγ1. Είσαγωγή.....	38
Βγ2. Ό κοινωνική δομή και ό "λειτουργικός χώ- ρος".....	41
Βγ3. Θεωρητική επίλυση τοῦ συσχετισμοῦ τής στατικής λειτουργικής δομής [Λα] και τής στατικής λειτουργικο-χωρικής δομής [Τ].....	43
Βγ31. Είσαγωγή- Όρισμοί.....	43
Βγ32. Οι μεταβλητές πού χρησιμοποιούνται και οι σχέσεις τους.....	44
Βγ33. Διατύπωση μεθοδολογίας τής σχέσεως τῶν δομῶν [Λα] και [Τ]	47

 Γ. ΠΗΓΕΣ

 Γα. Χάρτες- έρωτηματολόγια..... 55

 Δ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΠΕΙΡΟΥ

 Δα. Άρχαία περίοδος (5ος αί.π.Χ.-333μ.Χ.)

Δα1. Άρχαϊα χρόνια (5ος αί.π.Χ. -167 π.Χ.)..... 61

Δα11. Βασικά ιστορικά σημεία περιόδου..... 61

Δα12. Οίκολογικό περιβάλλον..... 63

Δα13. Οίκονομικές και κοινωνικές συνθήκες..... 64

Δα131. Παραγωγικές δυνάμεις..... 64

Δα132. Παραγωγικές σχέσεις..... 65

Δα14. Έθνογραφία-Δημογραφία..... 66

Δα15. Θεσμοί και ιδεολογίες..... 67

Δα16. Ο οίκιστικός χώρος..... 70

 Δα161. Η δομή του αρχαίου δικτύου οίκι-
 σμών της Ήπειρου (Δ.πίν.1)..... 70

 Δα162. Πολεολογικά χαρακτηριστικά του
 αρχαίου δικτύου οίκισμών στην
 Ήπειρο..... 71

Δα2. Ρωμαϊνά χρόνια (167π.Χ.-333μ.Χ.)..... 72

Δα21. Βασικά ιστορικά σημεία..... 72

Δα22. Γενικά..... 73

 Δα23. Η δομή του Ρωμαϊκού δικτύου οίκισμών της
 Ήπειρου (Δ.πίν.1)..... 73

 Δβ. Μεσαιωνική περίοδος (4ος αί. μ.Χ.-1431 μ.Χ.)

Δβ1. Βασικά ιστορικά σημεία..... 75

Δβ2. Τά σκοτεινά χρόνια (4ος αί. μ.Χ.-10ος αί. μ.Χ.) 75

 Δβ3. Τά χρόνια ιστορικής αναζωογόνησης (10ος αί. μ.Χ.
 -12ος αί. μ.Χ.)..... 77

 Δβ4. Τό Δεσποτάτο της Ήπειρου (τέλος 12ου αί. μ.Χ.
 -άρχή 14ου αί. μ.Χ.)..... 77

Δβ5. Η ύποταγή στους Τούρκους (1431 μ.Χ.)..... 78

 Δβ6. Ένδείξεις για τη δομή του κύριου μεσαιω-
 νικού δικτύου οίκισμών στην Ήπειρο (Δ.πίν.1) 79

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΔΥ.	<u>Όθωμανική περίοδος (1431-1881(1913))</u>	
001	ΔΥ1. Συνέχιση τής βυζαντινής δομής (1431-1600)-	
001	[α' φάση]	81
	ΔΥ11. Βασικά ιστορικά σημεία α' φάσης.....	81
101	ΔΥ12. Παραγωγικές δυνάμεις - Παραγωγικές σχέσεις	81
	ΔΥ13. Δημογραφία.....	83
Ε01	ΔΥ14. Θεσμοί και ιδεολογίες.....	83
Ε01	ΔΥ15. Ένδείξεις για τή δομή του οίκιστικού	
Ε01	χώρου (1431-1600).....	84
	ΔΥ2. Σταθεροποίηση τής όθωμανικής κυριαρχίας	
	(1600-1788)-[β' φάση].....	84
Ε01	ΔΥ21. Βασικά ιστορικά σημεία β' φάσης.....	84
	ΔΥ22. Παραγωγικές δυνάμεις - Παραγωγικές σχέ-	
	σεις.....	86
	ΔΥ23. Δημογραφία.....	88
	ΔΥ24. Θεσμοί και ιδεολογίες.....	89
	ΔΥ25. Ένδείξεις για τή δομή του οίκιστικού	
	χώρου (1600-1788).....	90
	ΔΥ3. Από τόν Άλη Πασά (1788-1822) ως τήν άπελευ-	
	θέρωση (1881-1913)- [γ' φάση]	91
Ε01	ΔΥ31. Βασικά ιστορικά σημεία γ' φάσης.....	91
Ε11	ΔΥ32. Παραγωγικές δυνάμεις. Ίωάννινα- έπαρχία	
Ε11	Κόνιτσας.....	93
Ε11	ΔΥ321. Τομεΐς παραγωγής.....	93
Ε11	ΔΥ33. Παραγωγικές σχέσεις. Ίωάννινα - έπαρχία	
Ε11	Κόνιτσας.....	94
Ε11	ΔΥ331. Οί κοινωνικές τάξεις.....	94
Ε11	ΔΥ332. Κοινωνική διαίρεση έργασίας.....	94
Ε11	ΔΥ34. Δημογραφία.....	95
Ε11	ΔΥ35. Θεσμοί και ιδεολογίες.....	98
Ε11	ΔΥ36. Τό δίκτυο τών οίκισμών τής Ήπειρου	
Ε11	κατά τό 18ο -19ο αί.....	98

Δδ. Νεώτερη περίοδος (1913-1928)

Δδ1. Ἀπό τὴ φεουδαρχία στοῦ Βιομηχανικοῦ καπιταλισμοῦ (1913-28).....	100
Δδ11. Βασικά ἱστορικά σημεῖα περιόδου.....	100
Δδ12. Παραγωγικὲς δυνάμεις. Ἑπειρος (1920-28). Τομεῖς παραγωγῆς.....	101
Δδ13. Παραγωγικὲς σχέσεις. Ἑπειρος (1913-28). Κοινωνικὲς τάξεις.....	103
Δδ14. Δημογραφία.....	103
Δδ15. Θεσμοὶ καὶ ἰδεολογίες.....	104
Δδ16. Τὸ δίκτυο τῶν οἰκισμῶν στὴν Ἑπειρὸς κατὰ τὴν περίοδο τῆς κεφαλαιοκρατίας τοῦ φιλελευθερισμοῦ (1907/13)-1928)....	105

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Ε. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εα. Ἡ παραγωγή τῶν λειτουργιῶν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς σχέσης τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς δομῆς.....	109
Εα1. <u>Τὸ γεωγραφικὸ πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης</u>	
Εα11. <u>Οἰκολογία τῆς Ἑλλάδας</u>	
Εα111. Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους.....	109
Εα112. Τὸ ὑδρογραφικὸ δίκτυο.....	110
Εα113. Οἱ κλιματολογικὲς συνθῆκες.....	111
1. Ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρα.....	111
2. Ἡ ὑγρασία τοῦ ἀέρα.....	112
3. Οἱ βροχοπτώσεις.....	112
4. Οἱ ἄνεμοι.....	113
5. Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδας.....	113
Εα114. Ἡ χλωρίδα καὶ ἡ πανίδα.....	114
1. Ἡ χλωρίδα.....	114
2. Ἡ πανίδα.....	115

Ea12. <u>Ἡ συνολική κοινωνική δομή στην Ἑλλάδα</u>	
Ea121. Παραγωγικές δυνάμεις.....	116
1211. Πρωτογενής τομέας.....	116
12111. Ἡ ἀλιεία.....	116
12112. Ἡ γεωργία.....	116
12113. Ἡ κτηνοτροφία.....	120
12114. Τά δάση	121
1212. Δευτερογενής τομέας.....	121
12121. Ἡ λειτουργία τῆς βιομηχανίας..	121
12122. Ἡ βιομηχανία -όρυχεῖα.....	122
1213. Τριτογενής τομέας.....	123
12131. Ἡ λειτουργία τοῦ ἐμπορίου	
-Τό ἐμπόριο.....	123
12132. Ἡ λειτουργία τῶν γραφείων.....	126
12133. Ἡ κρατική λειτουργία.....	127
Ea122. Παραγωγικές σχέσεις.....	129
1221. Εἰσαγωγή.....	129
1222. Οἱ κοινωνικές τάξεις στην Ἑλλάδα...	131
Ea13. <u>Τά κύρια χαρακτηριστικά τοῦ οἰκιστικοῦ δικτύου τῆς Ἑλλάδας</u>	
Ea131. Γενικά.....	133
Ea132. Χωρολογικά χαρακτηριστικά τοῦ σύγχρο- νου οἰκιστικοῦ δικτύου Ἑλλάδας.....	133
1321. Χωρολογικές τάξεις τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν.....	138
13211. Ἡ βιομηχανία.....	138
13212. Τά γραφεῖα	140
13213. Ἡ κρατική λειτουργία.....	141
(Ea) 13214. Συμπέρασμα.....	142
Ea133. Πολεολογικά χαρακτηριστικά τοῦ σύγ- χρονου οἰκιστικοῦ δικτύου Ἑλλάδας....	142
1331. Τάξεις χωροθέτησης τῶν πολεολογικῶν λειτουργιῶν.....	142
13311. Ἡ βιομηχανία.....	142
13312. Τό ἐμπόριο	143
13313. Τά γραφεῖα	145
13314. Ἡ κρατική λειτουργία.....	145
(Ea) 13315. Συμπέρασμα	146

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Εα32. <u>Ἡ κοινωνική δομή στην περιοχή μελέτης</u>	
Εα321. Παραγωγικές δυνάμεις.....	201
3211. Πρωτογενής τομέας. Ἐπαρχία Κόνιτσας (1959).....	201
3212. Πρωτογενής τομέας. 20 οίκισμοί μελέτης.....	204
32121. Γενικά.....	204
32122. 20 οίκισμοί μελέτης. Ἡ γεωργία (1961-62)	205
32123. Ἡ κτηνοτροφία (1957).....	210
32124. Τά δάση (1957).....	210
3213. Τεχνική διαίρεση ἐργασίας.....	211
32131. Ἐπαρχία Κόνιτσας (1961) ..	211
32132. Οίκισμοί μελέτης (1958-1974). Εἰσαγωγή.....	212
3214. Τεχνική ὀργάνωση τῆς ἐργασίας (1958-1974)	216
3215. Οἰκονομικά ἐνεργός καί μή ἐνεργός πληθυσμός στούς 20 οἰκισμούς μελέτης (1974).....	217
Εα322. Παραγωγικές σχέσεις.....	218
3221. Κοινωνική διαίρεση ἐργασίας.....	218
32211. Ἐπαρχία Κόνιτσας (1961)	
32212. Οἰκισμοί μελέτης (1958-1974)	219
3222. Ἴδιοκτησία γεωργικῆς γῆς- σχέσεις ἰδιοκτησίας.....	220
32221. Οἰκισμοί μελέτης (1958-1974)	220
Εα323. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμοῦ	
3231. Οἰκονομική συμπεριφορά (1958-1974)	223

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

32311. Περιοχή μελέτης (1958).....	223
32312. 20 οίκισμοί μελέτης (1974)....	225
3232. Μορφωτικό επίπεδο (1958-1974).....	226
32321. Περιοχή μελέτης (1958).....	226
32322. 20 οίκισμοί μελέτης (1974)...	227
Εα324. Τό περίγραμμα τής κοινωνικής δομής στην περιοχή μελέτης (1974).....	229
Εα33. <u>Δημογραφικά χαρακτηριστικά τής περιοχής μελέτης</u>	
Εα331. 'Ο πληθυσμός.....	230
3311. (1) Έπαρχία Κόνιτσας. (2) Περιοχή μελέτης (1958).....	230
3312. 20 οίκισμοί μελέτης.....	232
3313. Πυραμίδες ηλικιών (1961-1974).....	235
Εα332. 'Η μετανάστευση. (1) Έπαρχία Κόνιτσας (1952-61). (2) Περιοχή μελέτης (1958)....	238
Εα34. Συμπεράσματα για την παραγωγή του χώρου καί των λειτουργιών στην έπαρχία Κόνιτσας καί ειδικότερα στους 20 οίκισμούς μελέτης..	240

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Εβ. <u>Η δομή των λειτουργιών στους 20 οίκισμούς μελέτης</u>	
Εβ1. Γενικά.....	255
Εβ2. <u>Η στατική λειτουργική δομή των λειτουργιών [Λα]</u>	
Εβ21. Οί χρησιμοποιούμενες μεταβλητές.....	256
Εβ22. 'Η διατύπωση τής λειτουργικής δομής [Λα]....	259
Εβ23. Τοπολογικό διάγραμμα τής στατικής λειτουργι- κής δομής [Λα].....	260
Εβ3. <u>Η στατική λειτουργικο-χωρική ή τοπολογική δομή των λειτουργιών [Τ]</u>	
Εβ31. Είσαγωγή - 'Η μεταβλητή χωρική απόσταση (δ)	260

ΕΒ32.	Υπόδειγμα εφαρμογής [δ +(αι...γii)] στον υπ' αριθ.3 οίκισμό μελέτης.....	262
ΕΒ33.	Η διατύπωση της στατικής λειτουργικο- χωρικής ή τοπολογικής δομής [T] για τό σύνολο των 20 οίκισμών μελέτης.....	265
ΕΒ331.	Ανάλυση του στοιχείου του Εβ.πίν.6.	265
ΕΒ332.	Μέθοδοι υπολογισμού που προτείνονται για τη στατιστική διερεύνηση των χωρικών σχέσεων των λειτουργιών.....	268
ΕΒ34.	Τά χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα της δομής [T].....	269
ΕΒ4.	<u>Συσχετισμός των δομών [Λα] και [T] -Συμπερά- σματα</u>	270
ΕΒ41.	Εφαρμογή των μεθόδων υπολογισμού - έναλλακτικές θέσεις συσχετισμού των δομών [Λα] και [T].....	271
ΕΒ411.	Ποσοτική μέθοδος (Α,Β).....	271
ΕΒ412.	Δυναμική μέθοδος (Γ,Δ)	273
ΕΒ5.	Η δομή και η χωροθέτηση των λειτουργιών.....	276
<hr/>		
Εγ.	Χωρική οργάνωση και ένταξη των οίκισμών μελέτης στο οικολογικό τους περιβάλλον	
<hr/>		
Εγ1.	Είσαγωγή.....	279
Εγ2.	<u>Η χωρική οργάνωση του οίκισμού</u>	
Εγ21.	Συσχέτιση έσωτερικού δικτύου κυκλοφορίας του οίκισμού και χωρικής συγκέντρωσης πολεολογικών λειτουργιών.....	280
Εγ22.	Η χωρική μορφή του κέντρου του οίκισμού..	281
Εγ23.	Συσχέτιση των Εγ21 και Εγ22. Διαπιστώσεις. Ερμηνεία.Μερικά συμπεράσματα.....	282
Εγ24.	Χωρική μορφή του οίκισμού (τυπολογία). Μερικά συμπεράσματα.....	286
Εγ3.	<u>Χωρική μορφή οίκισμού και τό άμεσο μικροπε- ριβάλλον του</u>	289

Εγ31. Συσχέτιση τής χωρικής μορφής οίκισμοῦ μέ οίκολογικούς παράγοντες. Μερικά συμπε- ράσματα.....	289
Εγ32. Συσχέτιση τοῦ ἔξωτερικοῦ δικτύου κυκλο- φορίας τοῦ οίκισμοῦ μέ οίκολογικούς πα- ράγοντες τοῦ μικροπεριβάλλοντος. Μερικά συμπεράσματα.....	291
Εγ4. <u>Θεωρητικό περιγραφικό μοντέλο τής χωρικής ὀργάνωσης τῶν οίκισμῶν μελέτης</u>	293
Εγ5. Γενικά συμπεράσματα γιά τήν επίδραση τοῦ ὀδι- κοῦ δικτύου στή χωρική ὀργάνωση τοῦ οίκισμοῦ, καθώς καί στή χωροθέτηση τής τοπολογικῆς δομῆς [T].....	294
<hr/>	
Εδ. Ἡ κοινωνική ὀργάνωση, ἡ χρήση τοῦ οίκισμοῦ καί ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ	
<hr/>	
Εδ1. <u>Κοινωνική θεώρηση τής ὀμάδας</u>	
Εδ11. Ἡ θεωρητική σχέση κοινωνίας-ἀτόμου.....	297
Εδ12. Οἱ κοινωνικές σχέσεις.....	298
Εδ13. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος κατά φύλο.....	300
Εδ14. Ἀνάλυση καί ἐρμηνεία τής κοινωνίας στήν περιοχή μελέτης.....	302
Εδ141. Ἱστορικά προλεγόμενα.....	302
Εδ142. Ἡ περιοχή μελέτης.....	303
Εδ2. Ἡ χρήση τοῦ οίκισμοῦ	
Εδ21. Οἱ βασικές χωρικές μονάδες.....	305
Εδ211. Συνοικία.....	305
Εδ212. Γείτονιά.....	307
Εδ213. Μεσοχώρι (κέντρο οίκισμοῦ).....	307
Εδ214. Κατοικία.....	308
Εδ22. Ἡ μετακινητικότητα τής κοινωνικῆς ὀμάδας..	308
Εδ221. Μετακινητικότητα μέσα στόν οίκισμό...	308
Εδ222. Μετακινητικότητα ἔξω ἀπό τόν οίκισμό.	309

Eδ3. <u>Σημειωτική θεώρηση του οίκισμοῦ</u>	
Eδ31. Ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιὰ τὴ διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ.....	311
Eδ311. Συνοικία (βλ. περισσ. Π.Εδ 311)	311
Eδ312. Γειτονιά (βλ. περισσ. Π.Εδ 312)	312
Eδ313. Μεσοχώρι (κέντρο οίκισμοῦ) (βλ. περισσ. Π.Εδ 313)	314
Eδ314. Σημεῖα προσανατολισμοῦ	314
Eδ315. Ἡ ἀντίληψη τοῦ χώρου (οίκισμός-κατοικία) -μέγεθος οίκισμοῦ.....	315
Eδ4. <u>Συμπεράσματα</u>	
Eδ41. Συσχέτιση κοινωνίας-ἀντιλήψεως χώρου στοὺς οίκισμούς μελέτης.....	317
Eδ42. Χρήση τοῦ χώρου στοὺς οίκισμούς μελέτης....	318
Eδ43. Ἑρμηνεία τῆς ἀντίληψης τῶν κατοίκων γιὰ τὴ διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ τους μέσο τῆς ἱστορίας του.....	320
Eδ431. Ἱστορική εἰσαγωγή.....	320
Eδ432. Ἑρμηνεία τῆς ἀντίληψης τῶν κατοίκων ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴ διάρθρωση τοῦ οίκισμοῦ τους.....	323
Eδ44. Κοινωνικὴ ὀργάνωση -πολεολογικὲς λειτουργίες.....	324

Εε. Γενικά συμπεράσματα

Eε1. Συμπεράσματα ἀπὸ τὸ τέταρτο κεφάλαιο

Eε11. Συμβολὴ στὴ διαχρονικὴ περιγραφή τῶν νομοτελειῶν τοῦ δικτύου οίκισμῶν Ἠπείρου σέ σχέση μέ τὸν κυρίαρχο τρόπο παραγωγῆς.	327
Eε111. Ἀρχαία περίοδος (5ος αἰ. π.Χ.-333 μ.Χ.) (Δα).....	327
Eε112. Μεσαιωνικὴ περίοδος (333μ.Χ.-1431 μ.Χ.) (Δβ).....	330

Εε113. Ὄθωμανική περίοδος [(1431-1881 (1913)]	
(Δγ).....	332
Εε114. Νεώτερη περίοδος (1913-28) (Δδ).....	335
Εε12. Τρόπος παραγωγῆς καί δίκτυο οίκισμῶν.....	336
Εε121. Δίκτυο μικρῶν οίκισμῶν Ἡπείρου	
(δευτερεῦον).....	336
Εε122. Δίκτυο μεγάλων οίκισμῶν Ἡπείρου	
(πρωτεῦον).....	336
Εε123. Γενικότερα συμπεράσματα (τρόπος παραγωγῆς - δίκτυο οίκισμῶν).....	337
Εε2 . <u>Συμπεράσματα ἀπό τό δεύτερο μέρος</u>	
Εε21. Συσχέτιση κοινωνίας καί χώρου μέσο τῶν	
πολεολογικῶν λειτουργιῶν.....	339
Εε22. Τρόπος μετασχηματισμοῦ τῆς πολεολογικῆς	
λειτουργίας.....	340
Εε23. Τρόπος παραγωγῆς καί πολεολογικῆς λειτουργί-	
ες.....	341
Εε24. Ἑρμηνεία τῆς παραγωγῆς καί χωροθέτησης τῶν	
πολεολογικῶν λειτουργιῶν στούς οίκισμούς	
μελέτης μέσα στό κεφαλαιοκρατικό σύστημα	
τῆς χώρας.....	342
Εε3. <u>Συμπεράσματα ἀπό τό τρίτο μέρος</u>	
Εε31. Ἱστορικό πλαίσιο, τρόπος παραγωγῆς - το-	
πολογική δομή [Τ].....	347
Εε32. Χωρική ὀργάνωση οίκισμοῦ στήν Ἡπειρο.....	348
Εε33. Διαδικασία ἀλλαγῆς παραδοσιακοῦ χώρου.....	352
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	357
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	403
SUMMARY	417

 S. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ (Ανάλυση έρωτηματολογίων)

Σελίδα

Π.Εα3. <u>Τό τοπικό πλαίσιο τῶν οἰκισμῶν μελέτης</u>	
Π.Εα32. Ἡ κοινωνική δομή στήν περιοχή μελέτης.....	448
Π.Εα321. Παραγωγικές δυνάμεις.....	448
Π.Εα3212. Πρωτογενῆς τομέας. 20 οἰκισμοί μελέτης. Μέσα παραγωγῆς. έρ.2-έρ.10- έρ.3 (1), (2).....	448
Π.Εα3213. Τεχνική διαίρεση ἐργασίας-ἐπαγγ. έρ.8- έρ.14-έρ.15.....	450
Π.Εα3214. Τεχνική ὀργάνωση τῆς ἐργασίας έρ. 6- έρ.7.....	452
Π.Εα322. Παραγωγικές σχέσεις έρ.5-έρ.16 -έρ. 17.....	453
Π.Εα323. Κοινωνικά χαρακτηριστικά πληθυσμοῦ έρ. 18-έρ.19.....	455
Π.Εα3231(2). Οἰκονομική συμπεριφορά έρ. 1-έρ.9 -έρ.24/β' μέρος.....	456
Π.Εα3232. Μορφωτικό επίπεδο γρ.γνώσεις-έρ.20 α',β'μέρ.- έρ.23..	458
Π.Εα33. Δημογραφικά χαρακτηριστικά τῆς περιοχῆς μελέτης.....	461
Π.Εα3312. Ὁ πληθυσμός-20 οἰκισμοί μελέτης ἡλικίες - έρ.11.....	461
Π.Εδ. <u>Ἡ κοινωνική ὀργάνωση, ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ καί ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρθρωση τοῦ οἰκισμοῦ</u>	
Π.Εδ1. <u>Κοινωνική θεώρηση τῆς ὁμάδας</u>	
Π.Εδ12. Οἱ κοινωνικές σχέσεις έρ. 12/α' μέρος -έρ.12/β'μέρος.....	463
Π.Εδ13. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος κατά φύλο έρ. 13/α' μέρος -έρ. 13/β'μέρος.....	465

Π.Εδ2. <u>Ἡ χρήση τοῦ οἰκισμοῦ</u>	
Π.Εδ22. Ἡ μετακινήσιμότητά τῆς κοινωνικῆς ὀμάδας.....	466
Π.Εδ221. Μετακινήσιμότητά μέσα στόν οἰκι- σμό-έρ. 21/α' μέρος-έρ.21/β' μέρος...	466
Π.Εδ222. Μετακινήσιμότητά ἔξω ἀπό τόν οἰ- κισμό-έρ.24 α' μέρος (1), (2).....	467
Π.Εδ3. <u>Σημειωτική θεώρηση τοῦ οἰκισμοῦ</u>	
Π.Εδ31. Ἡ ἀντίληψη τῶν κατοίκων γιά τή διάρ- θρῶση τοῦ οἰκισμοῦ.....	469
Π.Εδ311. Συνοικία έρ.25-έρ.26/α' μέρος-έρ.26/β' μέρος..	469
Π.Εδ312. Γειτονιά έρ.29 - έρ.30 -έρ.27.....	471
Π.Εδ313.Μεσοχώρι (κέντρο οἰκισμοῦ) έρ.28 - έρ.22.....	472
Π.Εδ315. Ἡ ἀντίληψη τοῦ χώρου (οἰκισμός-κα- τοικία) -μέγεθος οἰκισμοῦ έρ.32 -έρ.33- έρ.34 -έρ.35.....	474
<u>Π.Εβ. ὀμάδα πιν.Π. (1-20): Χωρικές ἀποστάσεις κατά ζευ- γος λειτουργιῶν πού διατυπώνονται σέ συνάρτηση μέ τίς μεταβλητές (αι...γii) στούς 20 οἰκισμούς μελέτης .</u>	477
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΧΑΡΤΩΝ	503
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ	510
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Ἄναλυτικός πίνακας).....	513
<u>ΧΑΡΤΕΣ (μικροῦ σχήματος)</u>	
<u>Π.Εβ. ὀμάδα χαρτῶν Κ.(1-20): Κατόψεις κέντρων 20 οἰκι- σμῶν μελέτης (κλ.1:500).....</u>	529
<u>Π.Εβ. ὀμάδα διαγραμμάτων Χ.Τ. (1-20): χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα 20 οἰκισμῶν μελέτης.....</u>	571
<u>Π.Εδ. ὀμάδα χαρτῶν Τ.(1-20): Συσχέτιση σέ τοπογραφικούς χάρτες τῆς χωρικής μορφῆς καί θέσης τοῦ κέντρου καί τῆς χωρικής θέσης τῶν συνοικιῶν.....</u>	613
<u>ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ.....</u>	655
<u>ΠΙΝΑΚΕΣ - ΧΑΡΤΕΣ (μεγάλου σχήματος)</u>	672

Π. 853. Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ (KARTENWISSENSCHAFT) 433

Π. 852. Η ΜΕΤΑΚΑΤΑΡΤΙΣ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 434

Π. 851. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 435

Π. 850. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 436

Π. 849. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 437

Π. 848. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 438

Π. 847. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 439

Π. 846. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 440

Π. 845. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 441

Π. 844. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 442

Π. 843. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 443

Π. 842. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 444

Π. 841. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 445

Π. 840. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 446

Π. 839. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 447

Π. 838. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 448

Π. 837. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 449

Π. 836. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 450

Π. 835. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 451

Π. 834. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 452

Π. 833. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 453

Π. 832. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 454

Π. 831. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 455

Π. 830. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 456

Π. 829. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 457

Π. 828. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 458

Π. 827. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 459

Π. 826. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 460

Π. 825. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 461

Π. 824. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 462

Π. 823. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 463

Π. 822. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 464

Π. 821. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 465

Π. 820. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 466

Π. 819. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 467

Π. 818. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 468

Π. 817. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 469

Π. 816. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 470

Π. 815. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 471

Π. 814. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 472

Π. 813. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 473

Π. 812. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 474

Π. 811. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 475

Π. 810. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 476

Π. 809. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 477

Π. 808. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 478

Π. 807. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 479

Π. 806. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 480

Π. 805. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 481

Π. 804. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 482

Π. 803. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 483

Π. 802. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 484

Π. 801. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 485

Π. 800. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 486

Π. 799. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 487

Π. 798. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 488

Π. 797. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 489

Π. 796. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 490

Π. 795. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 491

Π. 794. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 492

Π. 793. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 493

Π. 792. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 494

Π. 791. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 495

Π. 790. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 496

Π. 789. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 497

Π. 788. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 498

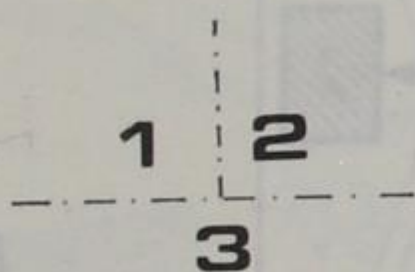
Π. 787. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 499

Π. 786. Η ΚΑΡΤΗ ΤΗΣ ΚΑΡΤΗΣ 500

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Υπόμνημα

: Χωρικά συμπλέγματα λειτουργιών

: Αριθμητικός συμβολισμός μοναδιαίων πολεολογικών λειτουργιών

$$1\alpha_{11} = 1.1$$

$$7\alpha_{12} = 4.1$$

$$10\beta_{21} = 5.4$$

$$15\beta_1 = 6.3$$

$$1\alpha_{16} = 1.2$$

$$7\beta_{11} = 4.2$$

$$10\beta_{31} = 5.5$$

$$16\alpha_{11} = 7.1$$

$$2\epsilon = 2.1$$

$$9\sigma_{T14} = 4.3$$

$$10\beta_{51} = 5.6$$

$$16\gamma_{11} = 7.2$$

$$4\beta_{13} = 2.2$$

$$10\alpha_1 = 5.1$$

$$11\gamma = 6.1$$

$$16\delta_{11} = 7.3$$

$$4\beta_{14} = 2.3$$

$$10\alpha_{11} = 5.2$$

$$12\beta_1 = 6.2$$

$$18\alpha_{11} = 8.1$$

$$6\beta_{22} = 3.1$$

$$10\beta_{11} = 5.3$$

◀⁵

: Σημείο λήψεως φωτογραφίας
ἀ/ἀρ. φωτογραφίας

Π.Εβ. ομάδα χαρτών Κ(1-20):

Κατόψεις κέντρων 20 οικισμών μελέτης (χλ. 1:500)

Χωρικά συμπλέγματα υστερήσεων

Αριθμητικές συλλογές
υστερήσεων πολεολογικών υστερήσεων

100 = 11	70 = 41	120 = 54	150 = 63
100 = 15	70 = 45	120 = 58	150 = 71
50 = 51	90 = 43	100 = 50	130 = 75
40 = 55	100 = 51	110 = 51	140 = 73
40 = 53	100 = 55	150 = 65	180 = 81
60 = 31	100 = 53	100 = 53	

Επίπεδο γήινος φάσματος
από φασματογράφο

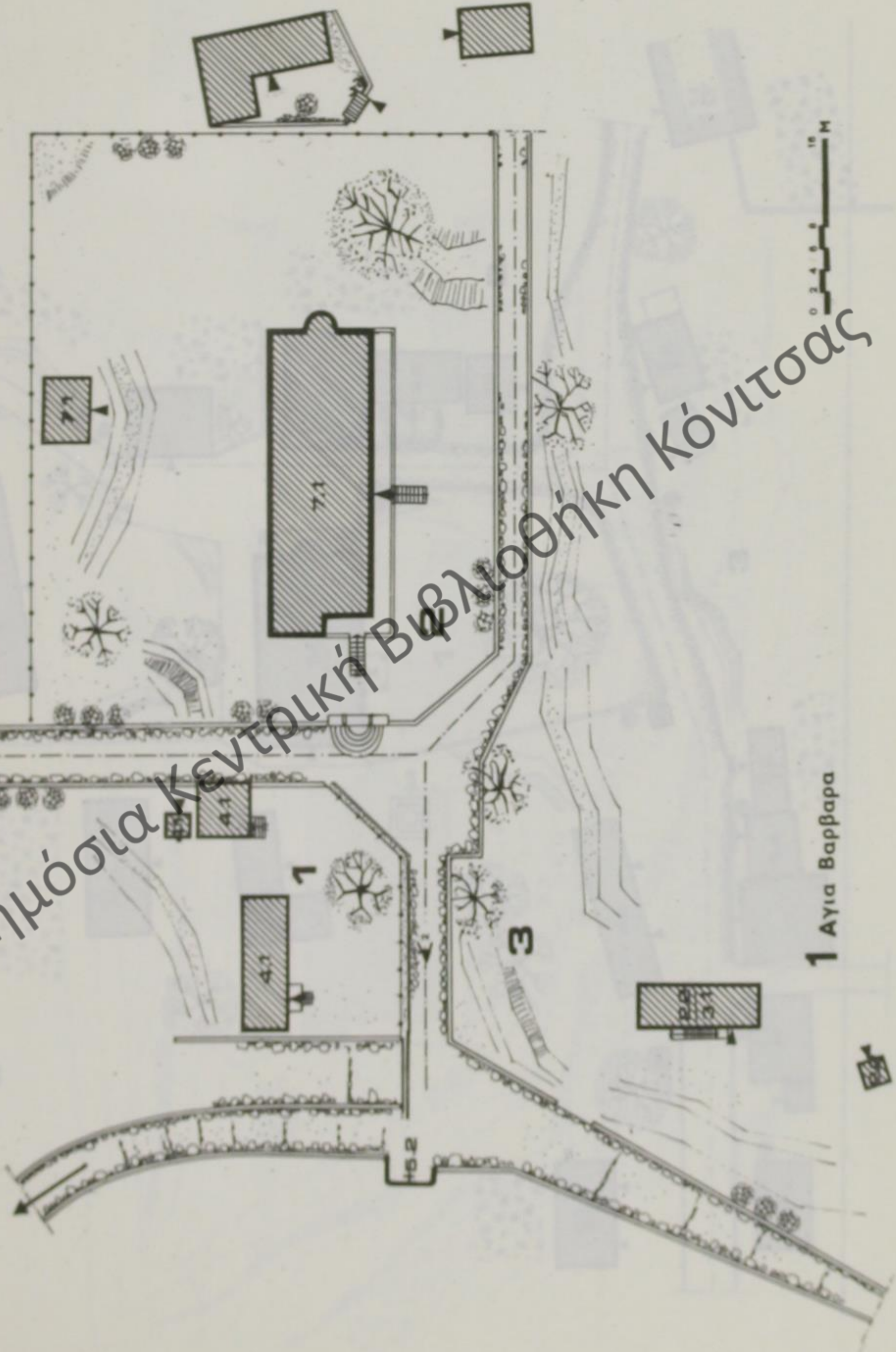
Π.Ε.Θ.Ε.Α. Χαρτών Κ(Γ-ΣΔ):

Κατόψεις κέντρων ΣΔ ούχιστων πλάτους (x1:500)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

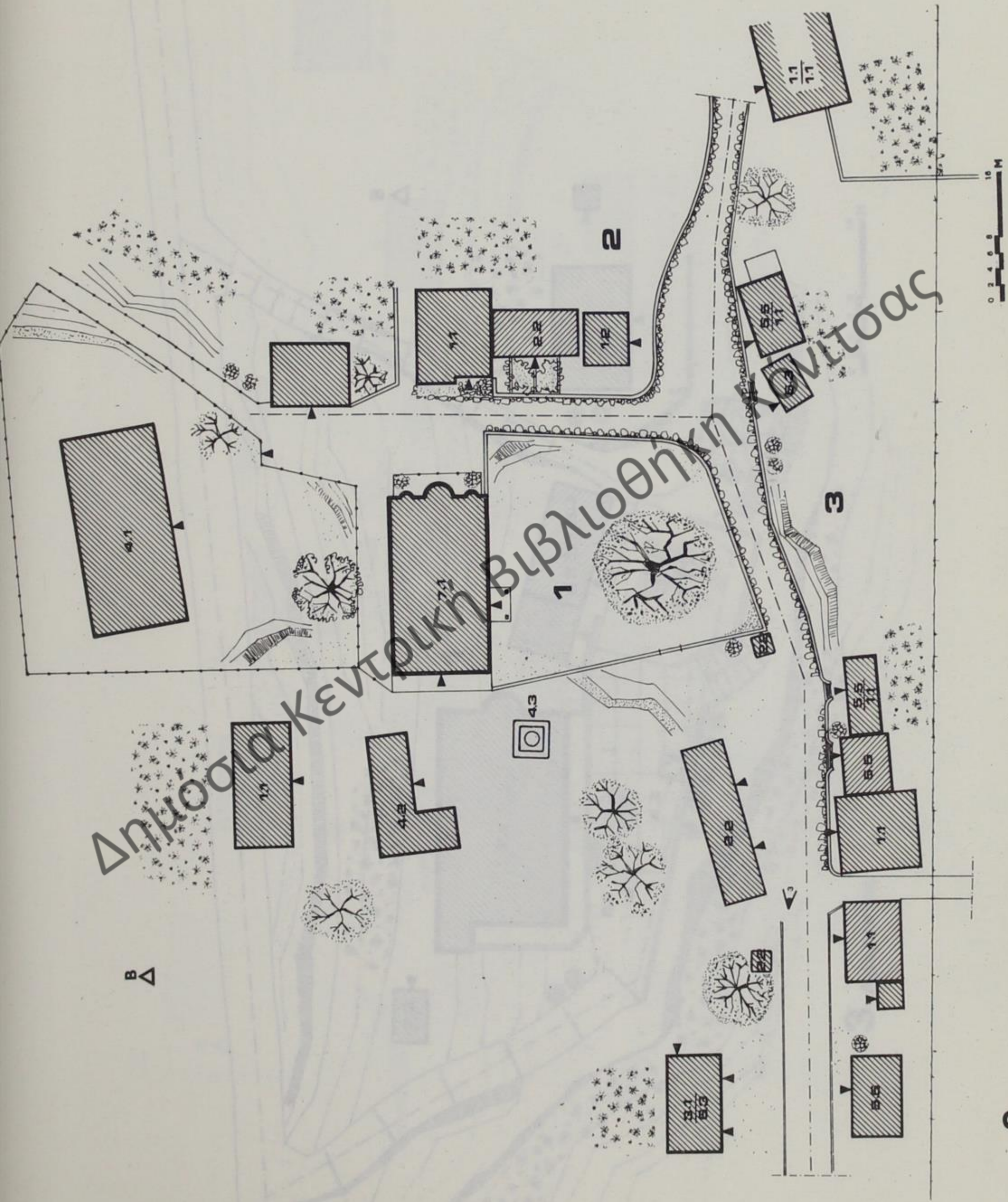
B Δ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1 Αγία Βαρβάρα

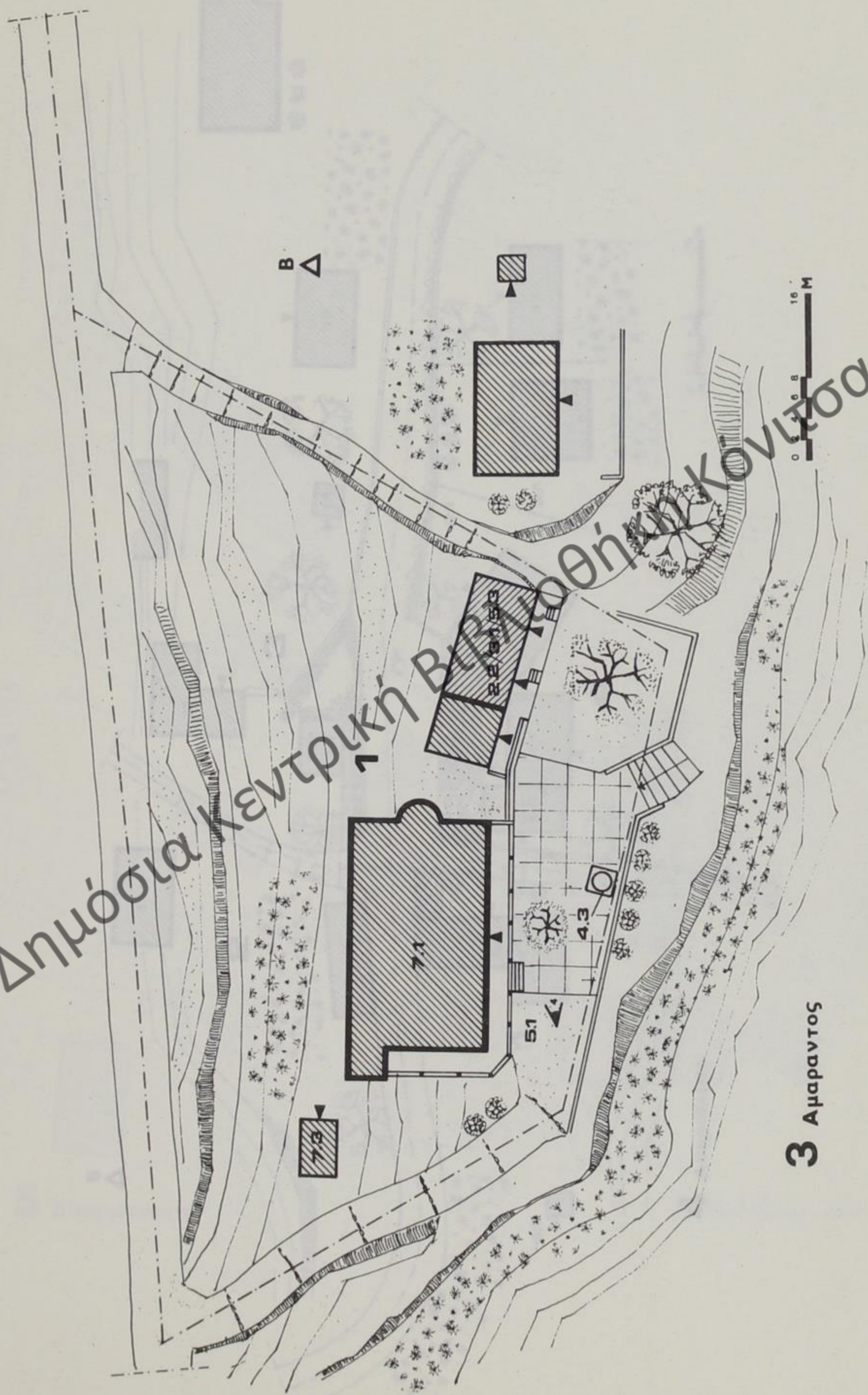

2 Αγία Παρασκευή

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

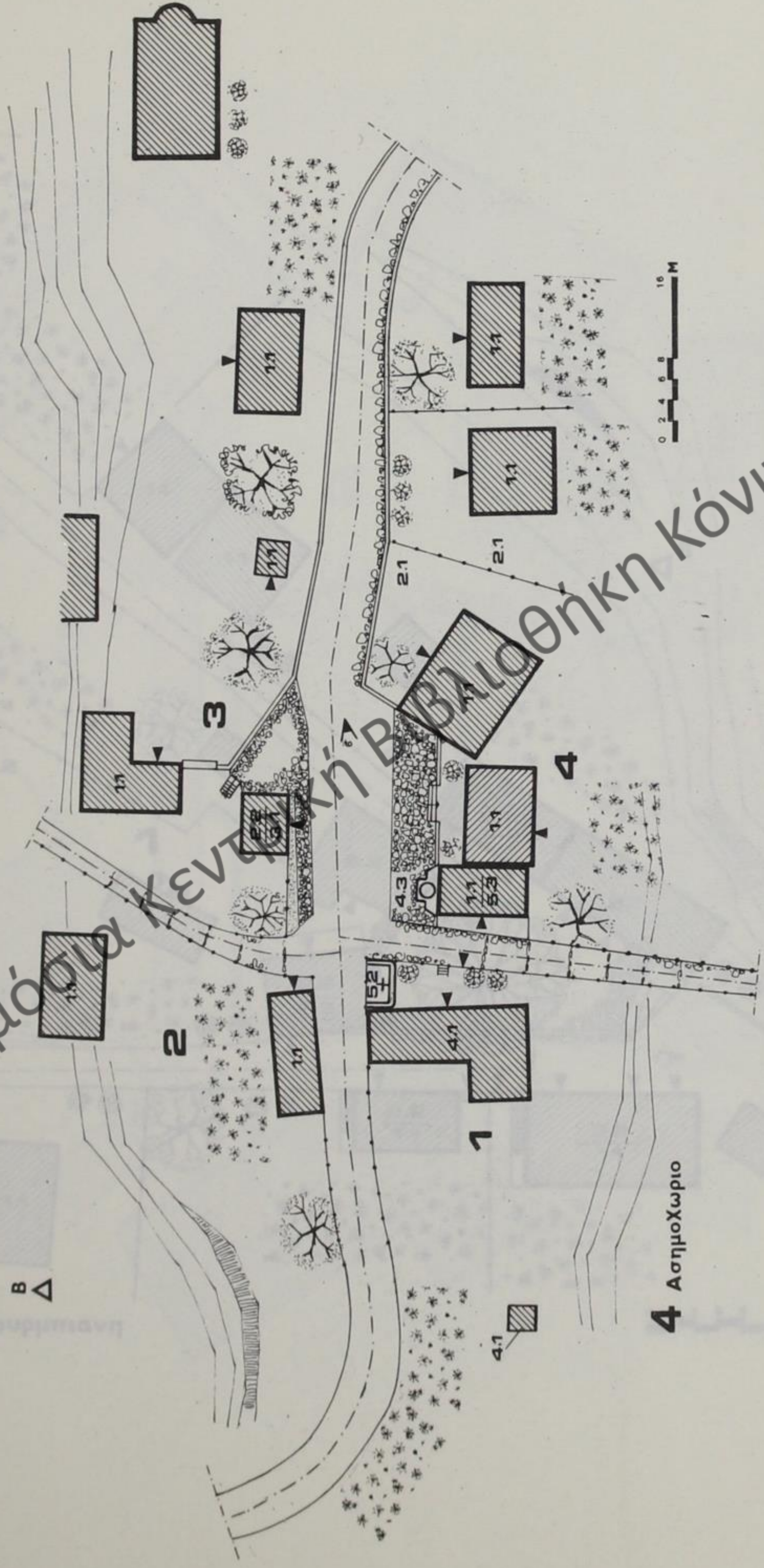
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

3 Αμραντος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

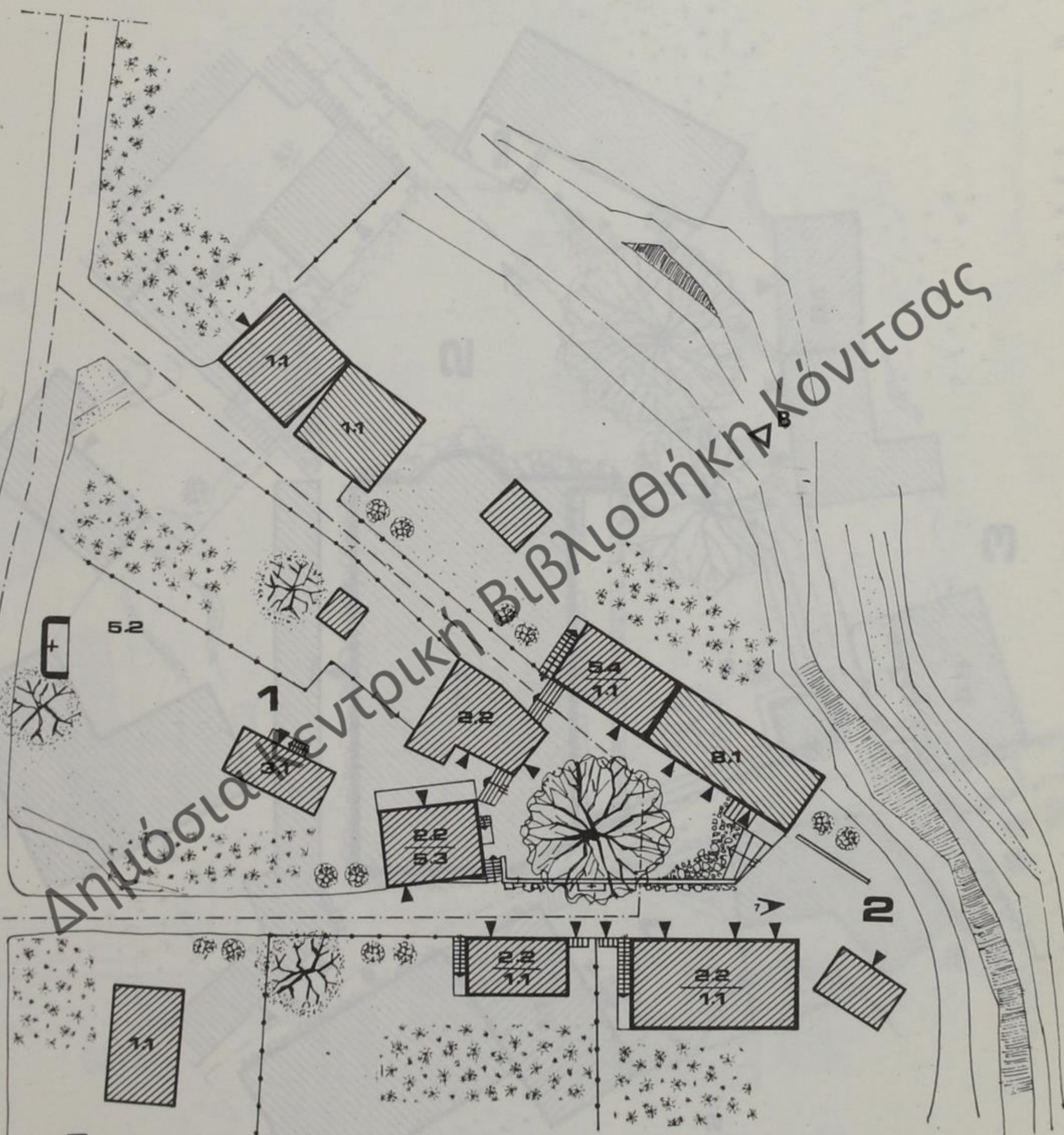
4 Ασημοχώριο

B Δ

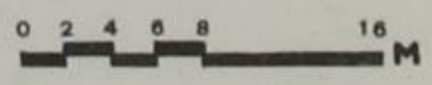
5 Συμπύλη

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

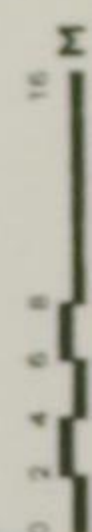
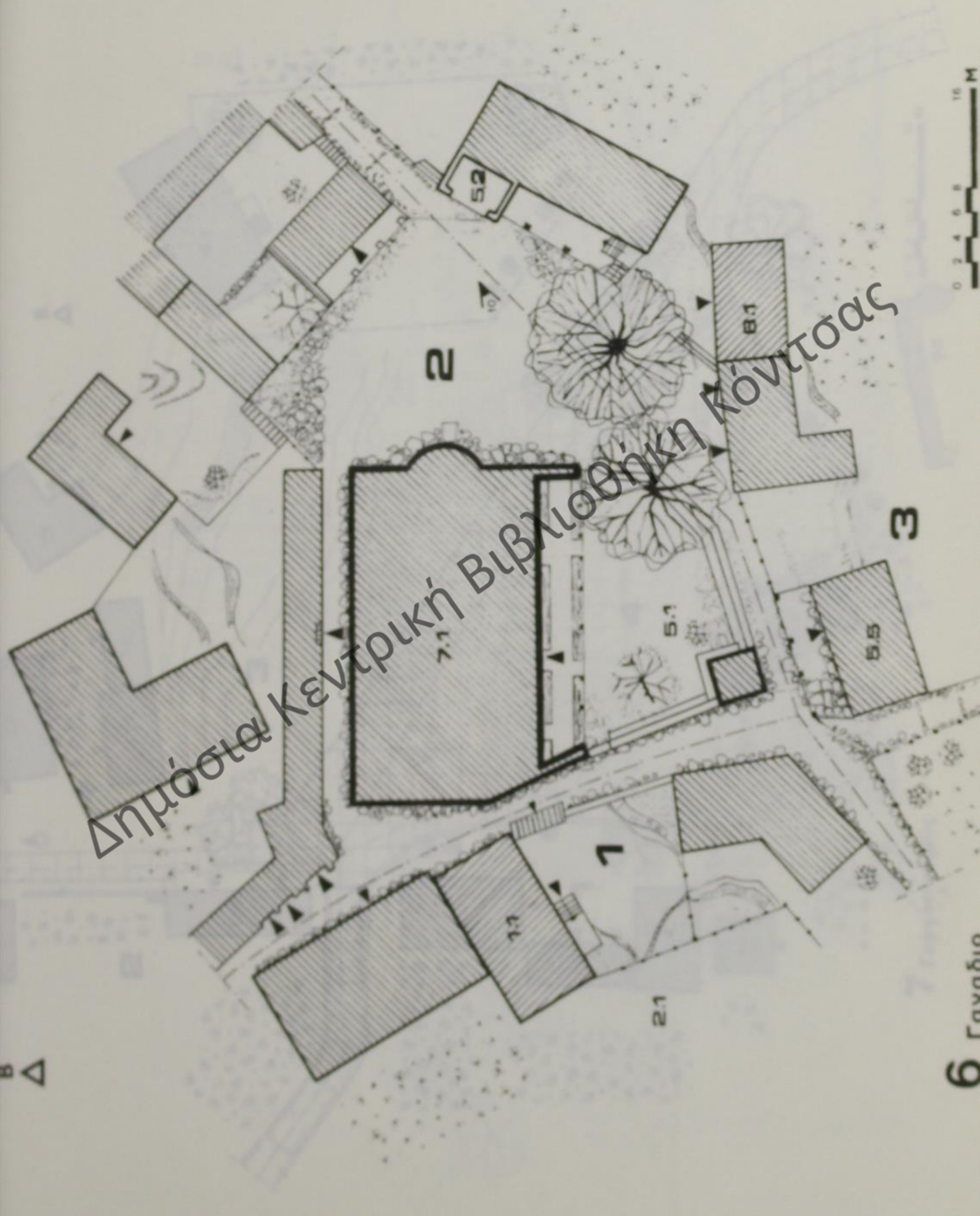

5 Βουρμπιανη

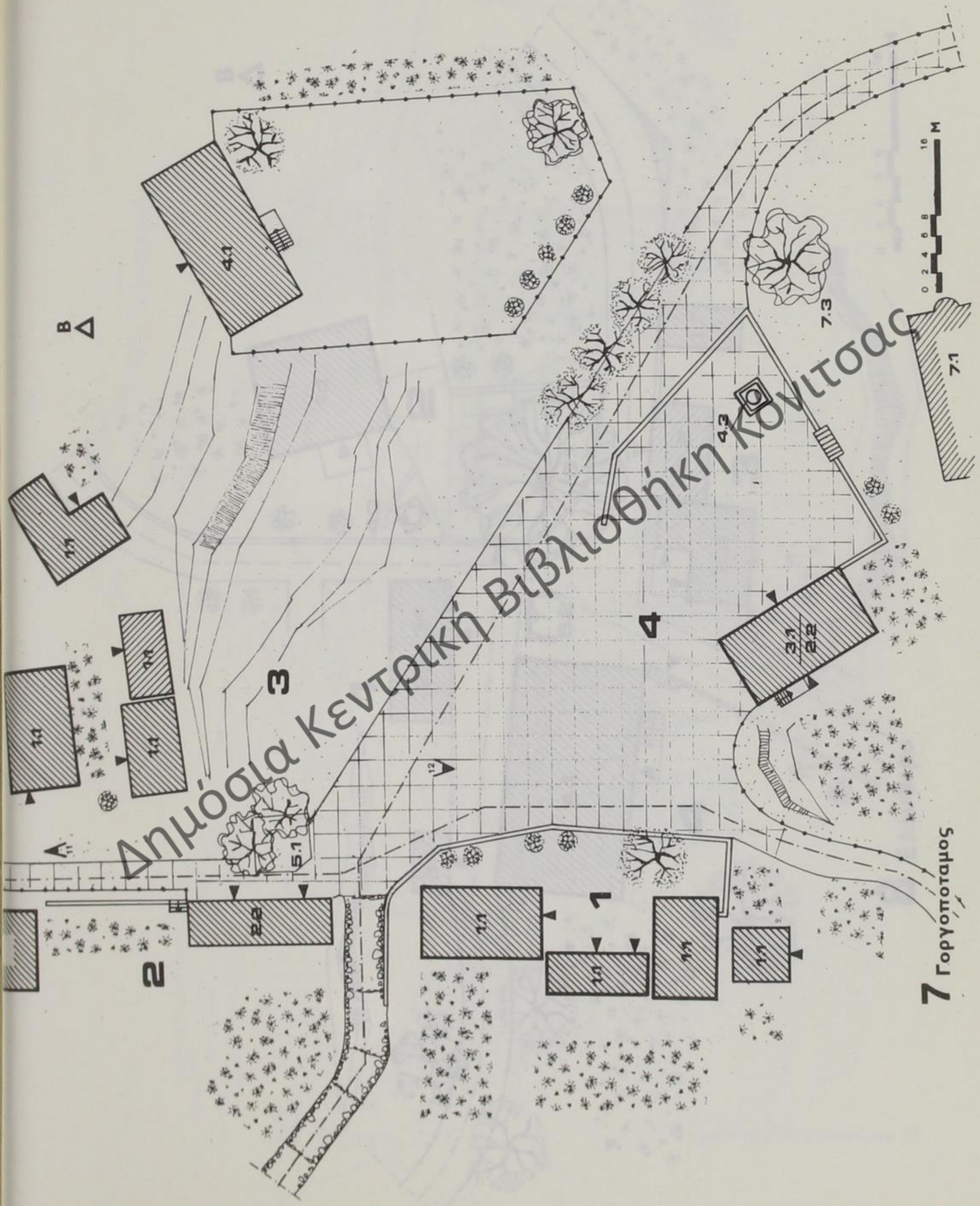

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόντσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κορίνθου

0 2 4 6 8 16 M

7 Γοργόποταμος

2

3

4

1

1.1

1.2

1.3

1.4

2.2

1.4

1.4

1.4

4.1

3.1
2.2

4.3

7.3

7.1

B Δ

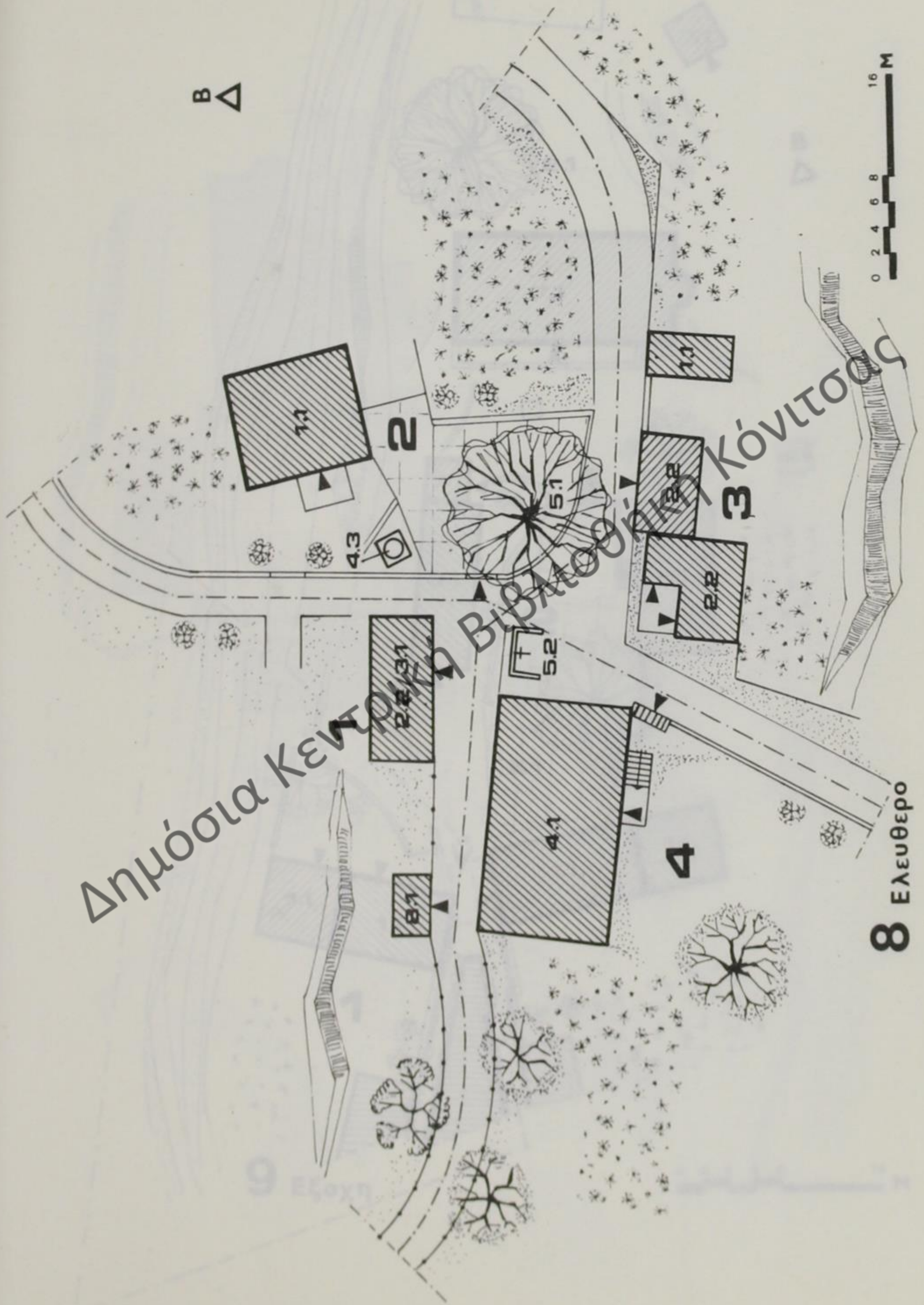
A

12

10

Β Δ

0 2 4 6 8 16 M

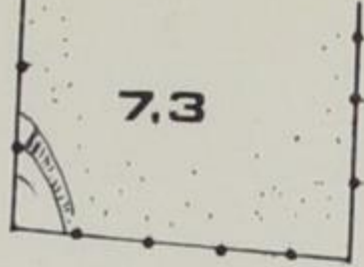
Δημόσια Κέντρο

3 Κόνιτσα

8 Ελευθερο

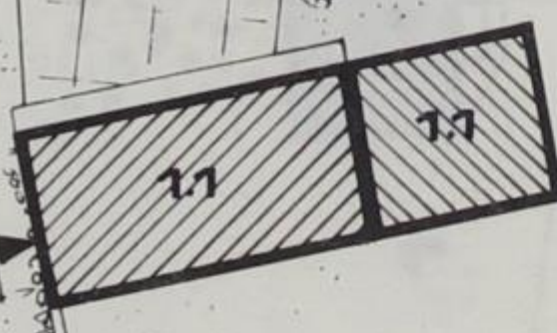
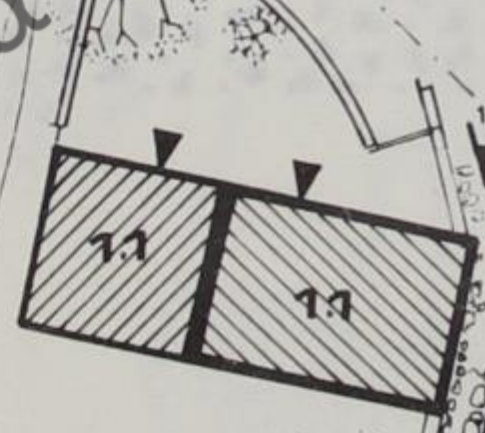
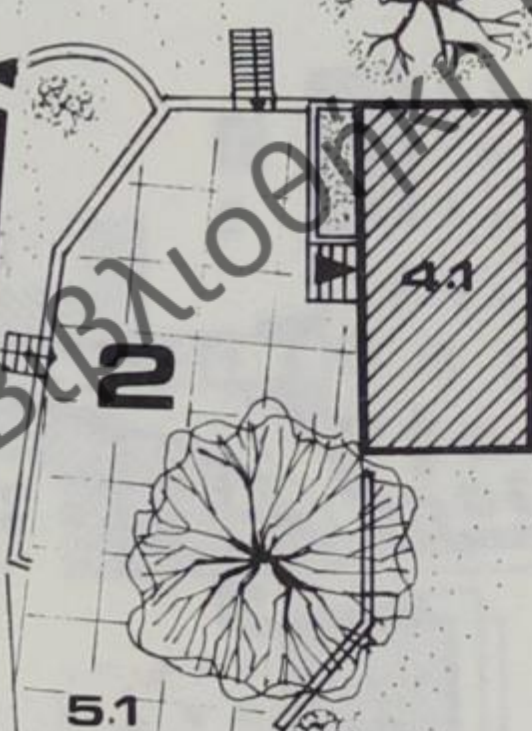
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

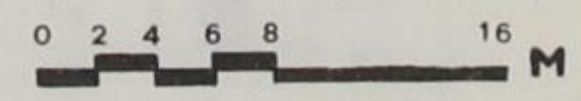
B
▽

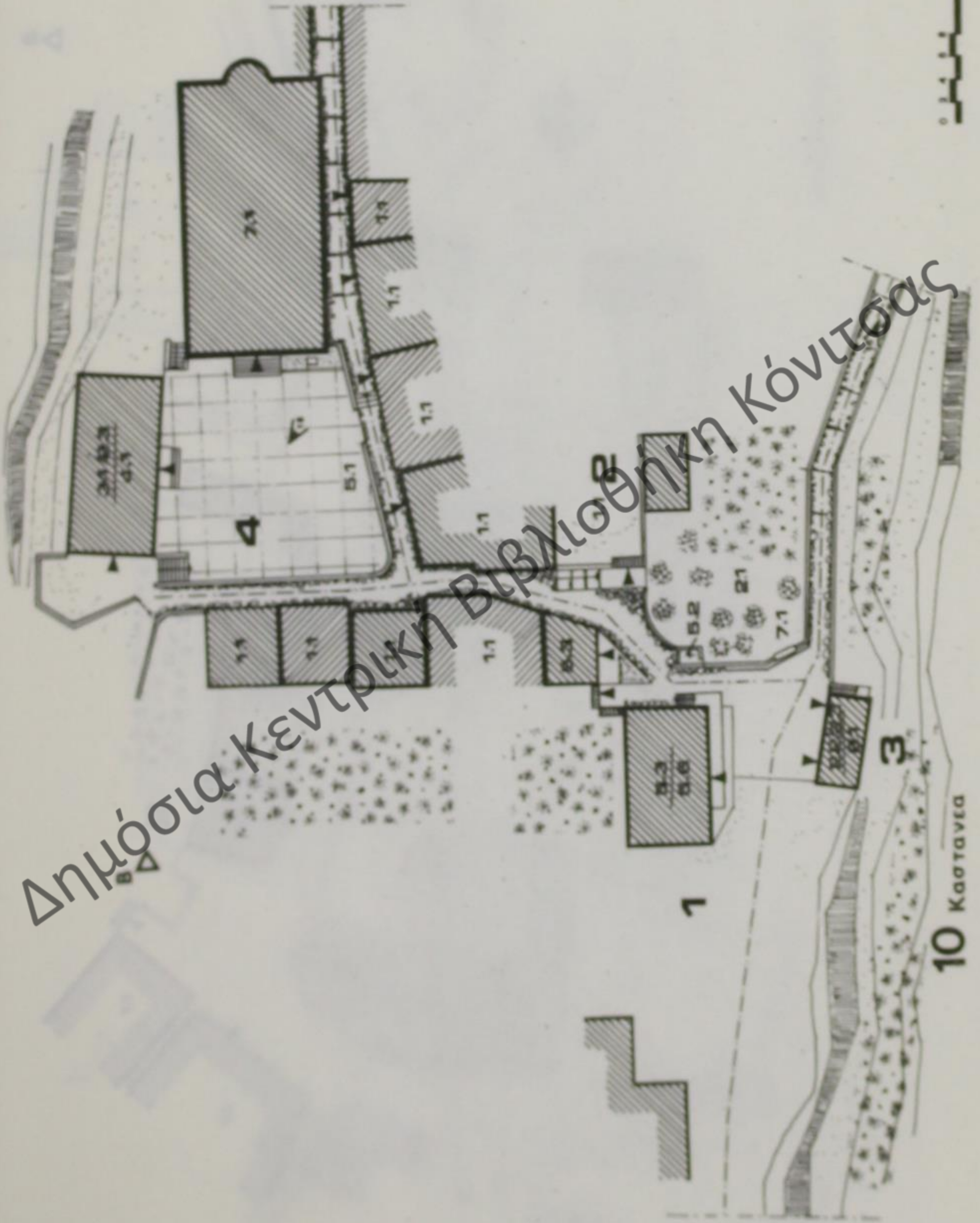
4.1

1
9 Εξοχη

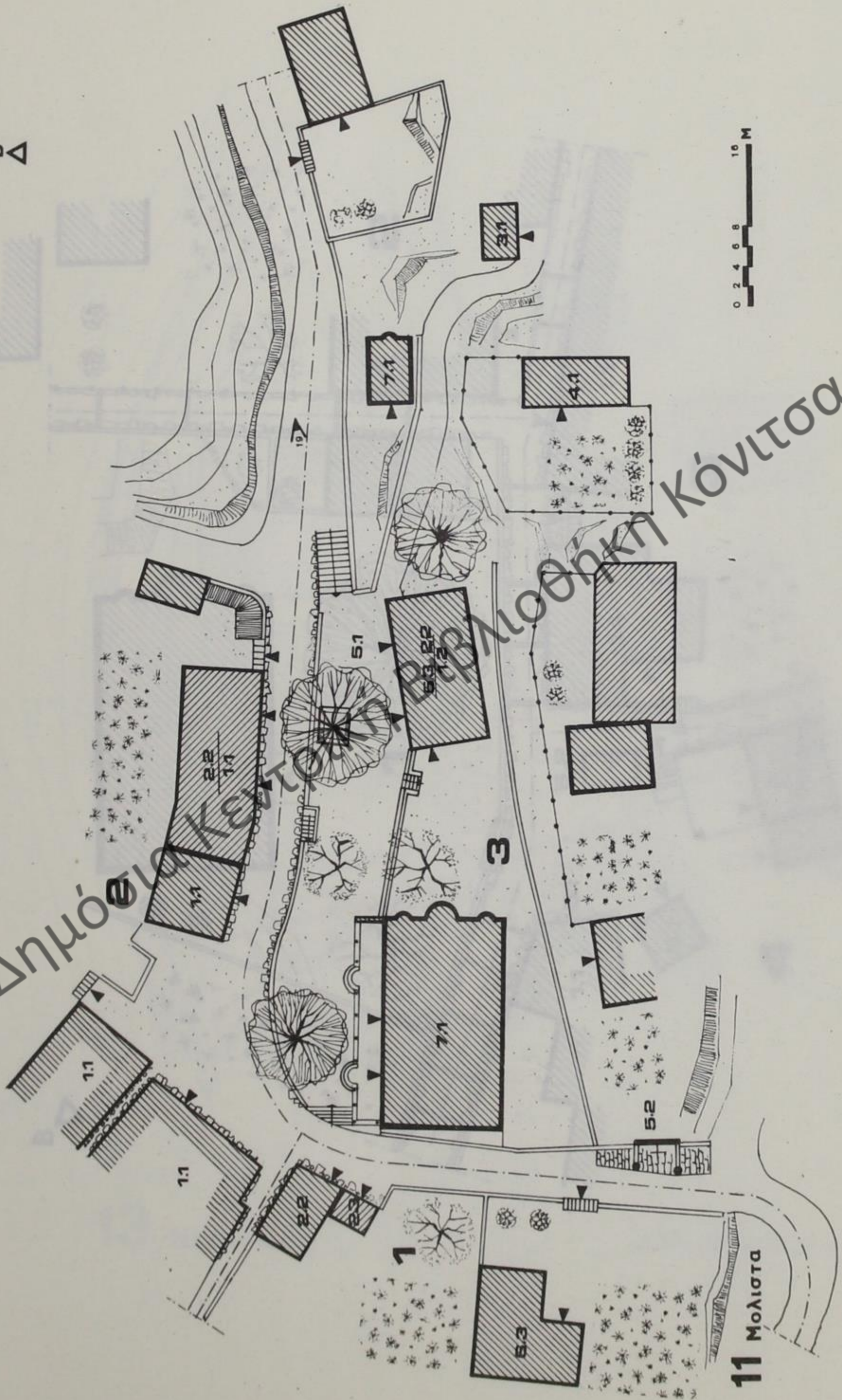

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

10 Καστανία

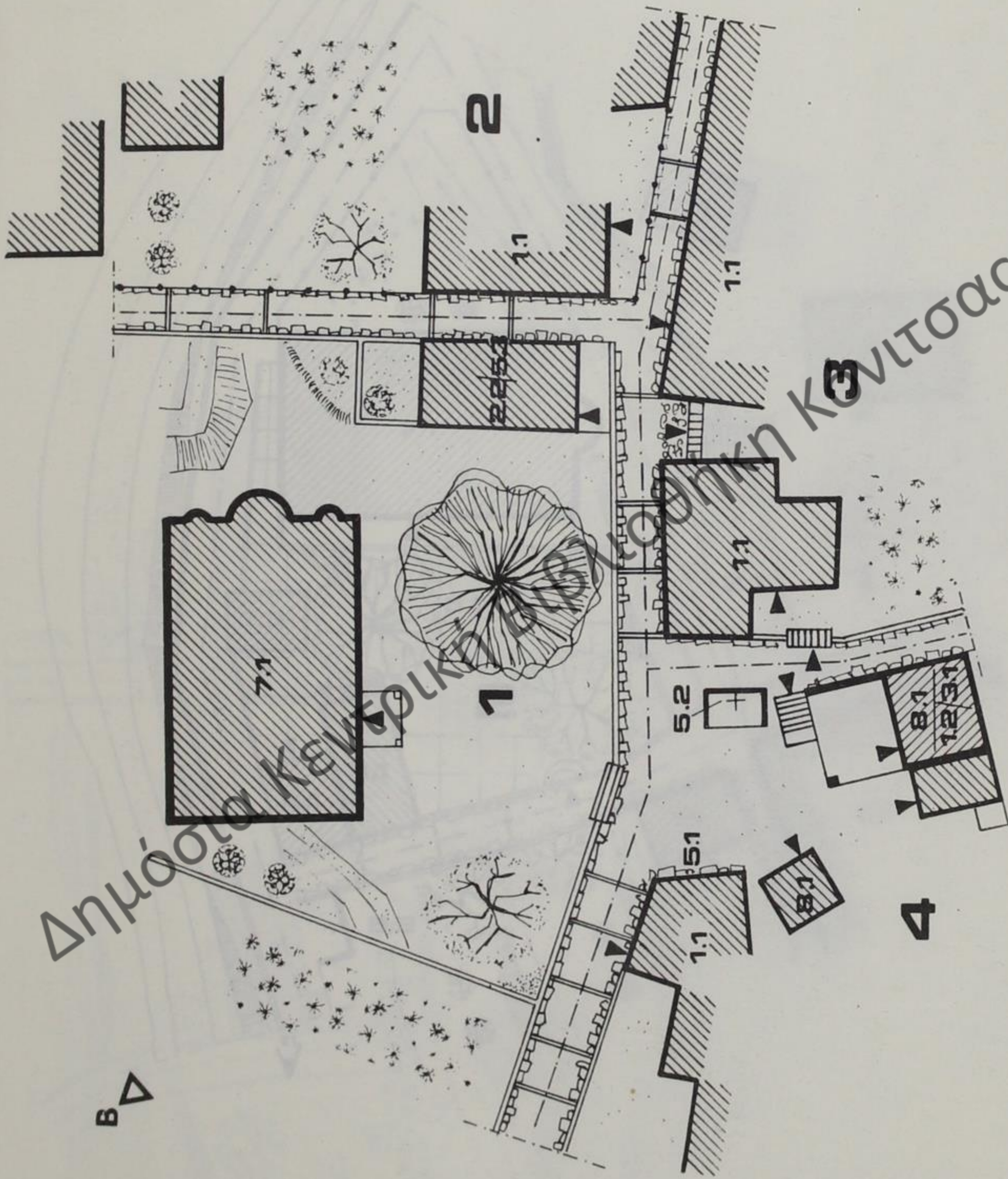
B
Δ

11 Μολίστα

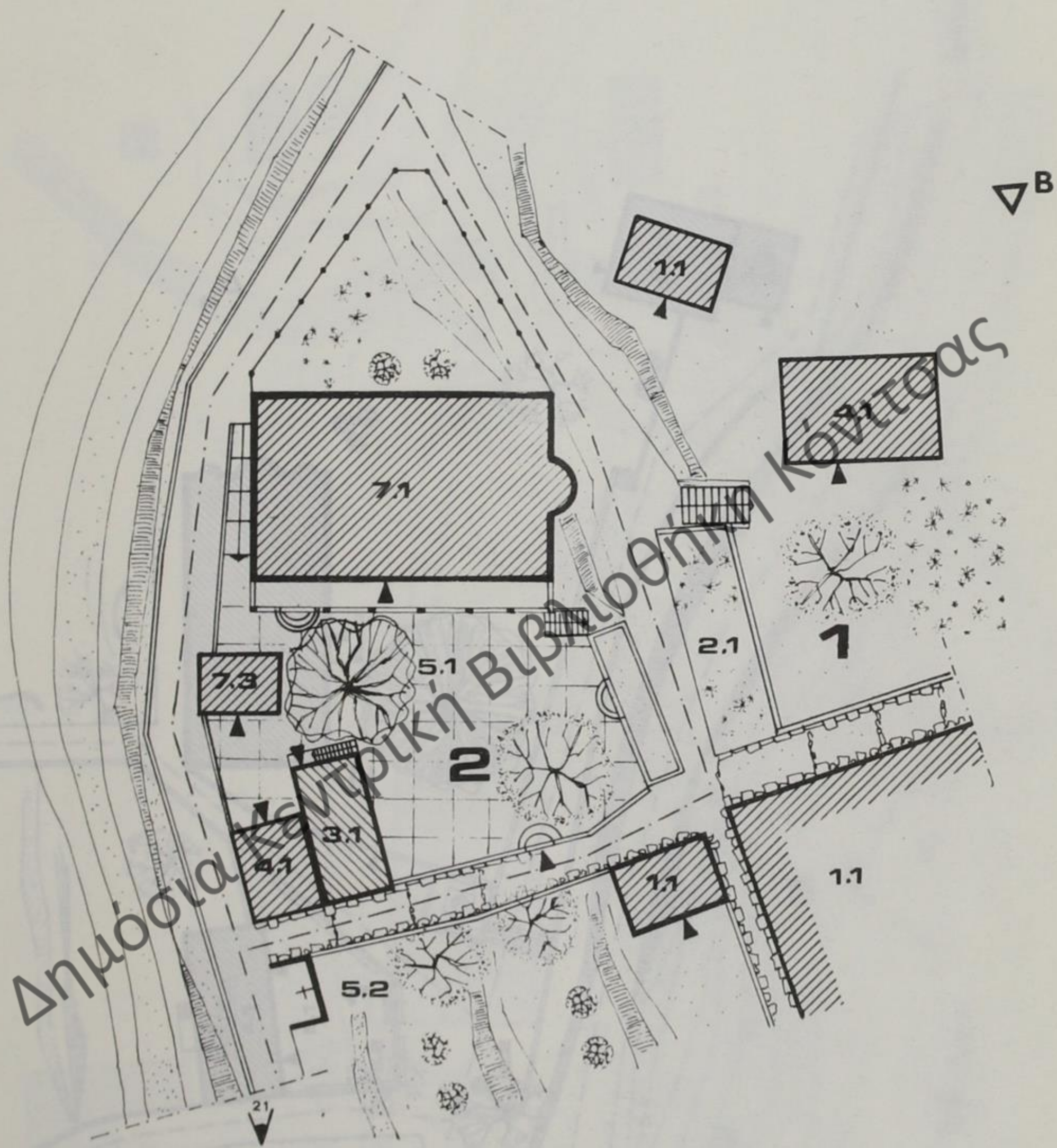
Δημόσια Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

12 Μοναστήριον

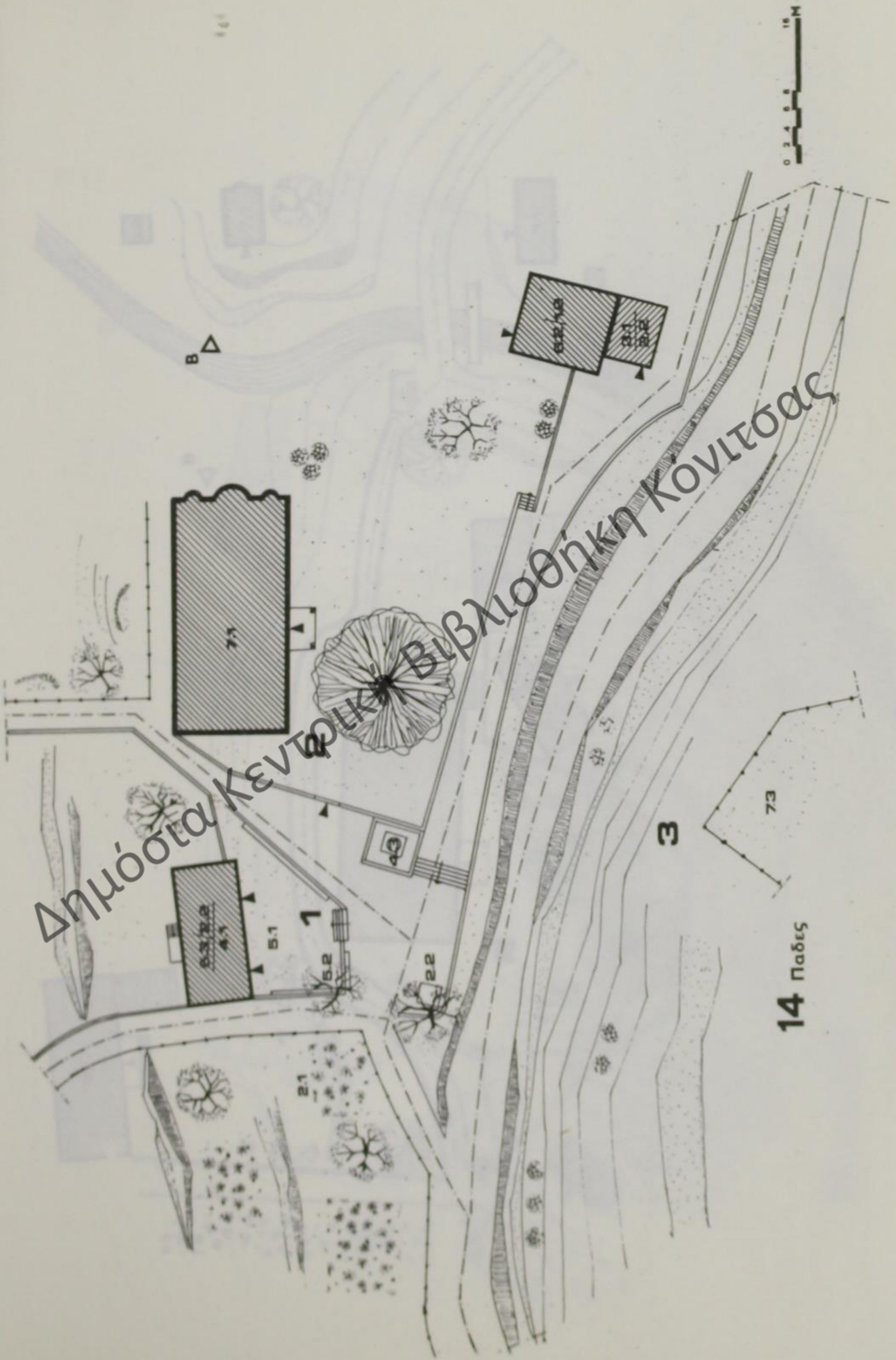
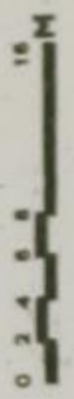

Δημόσια Βιβλιοθήκη Βελιθερίας Κόνιας

13 Νικανωρ

0 2 4 6 8 16 M

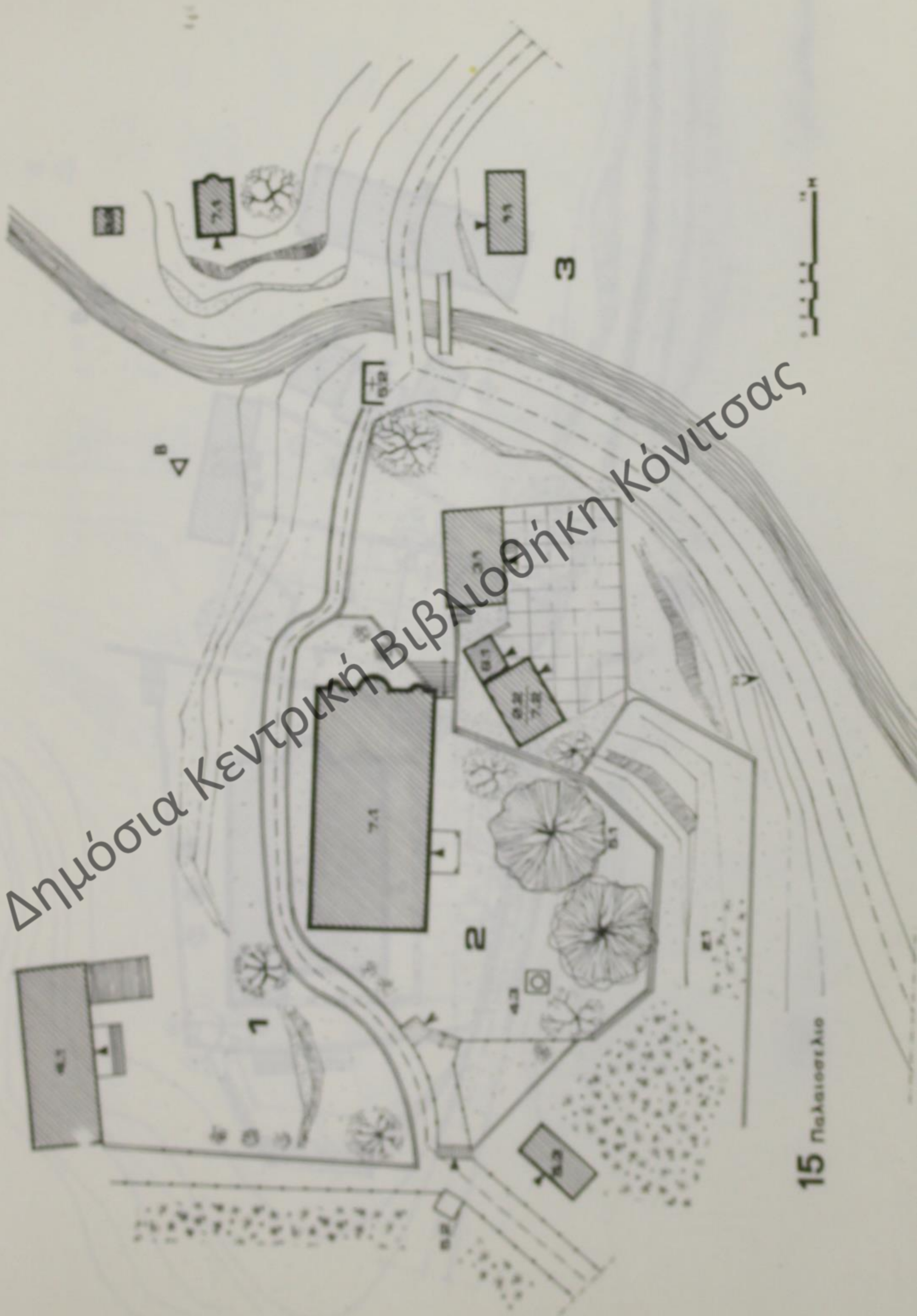

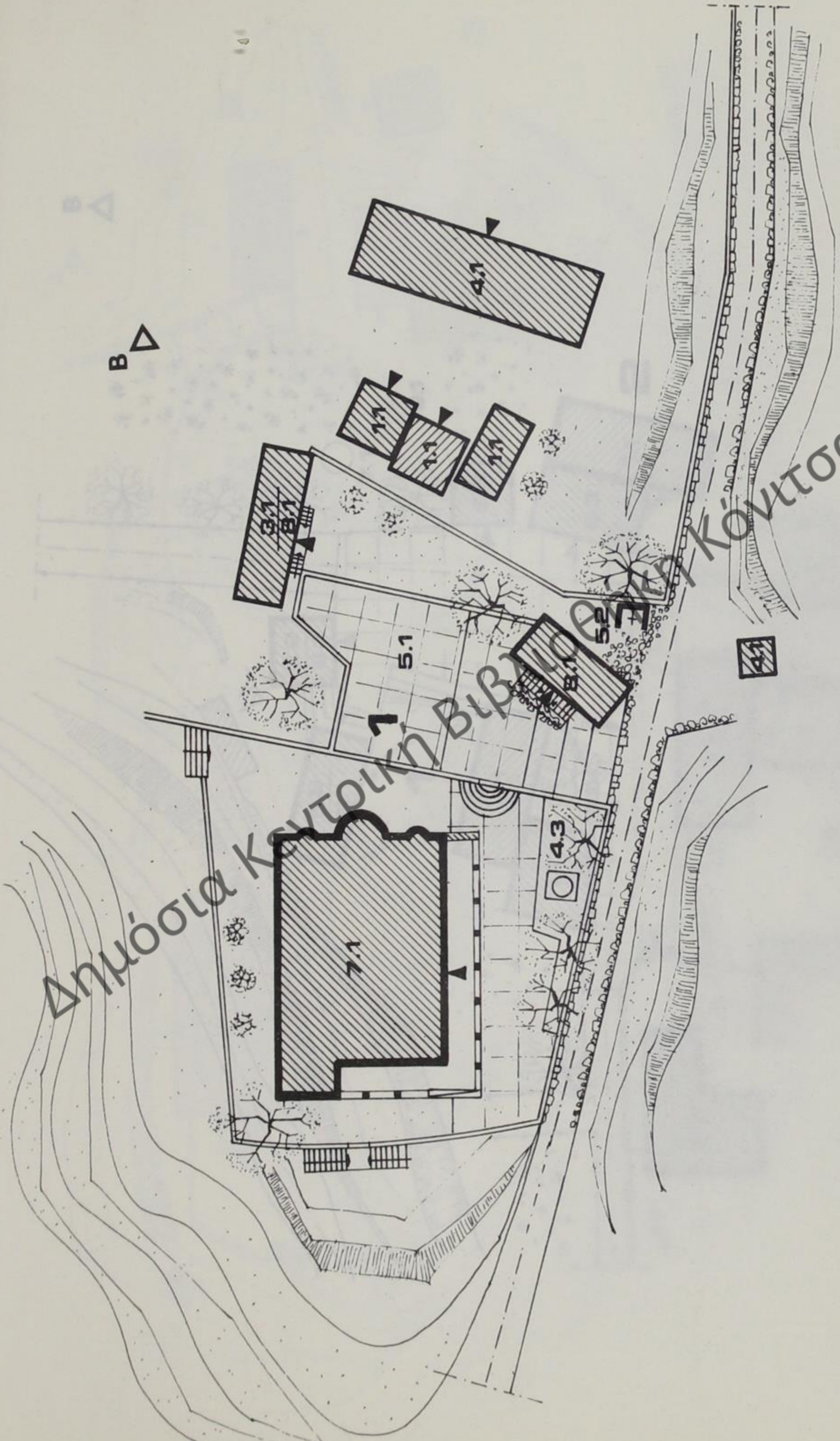
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

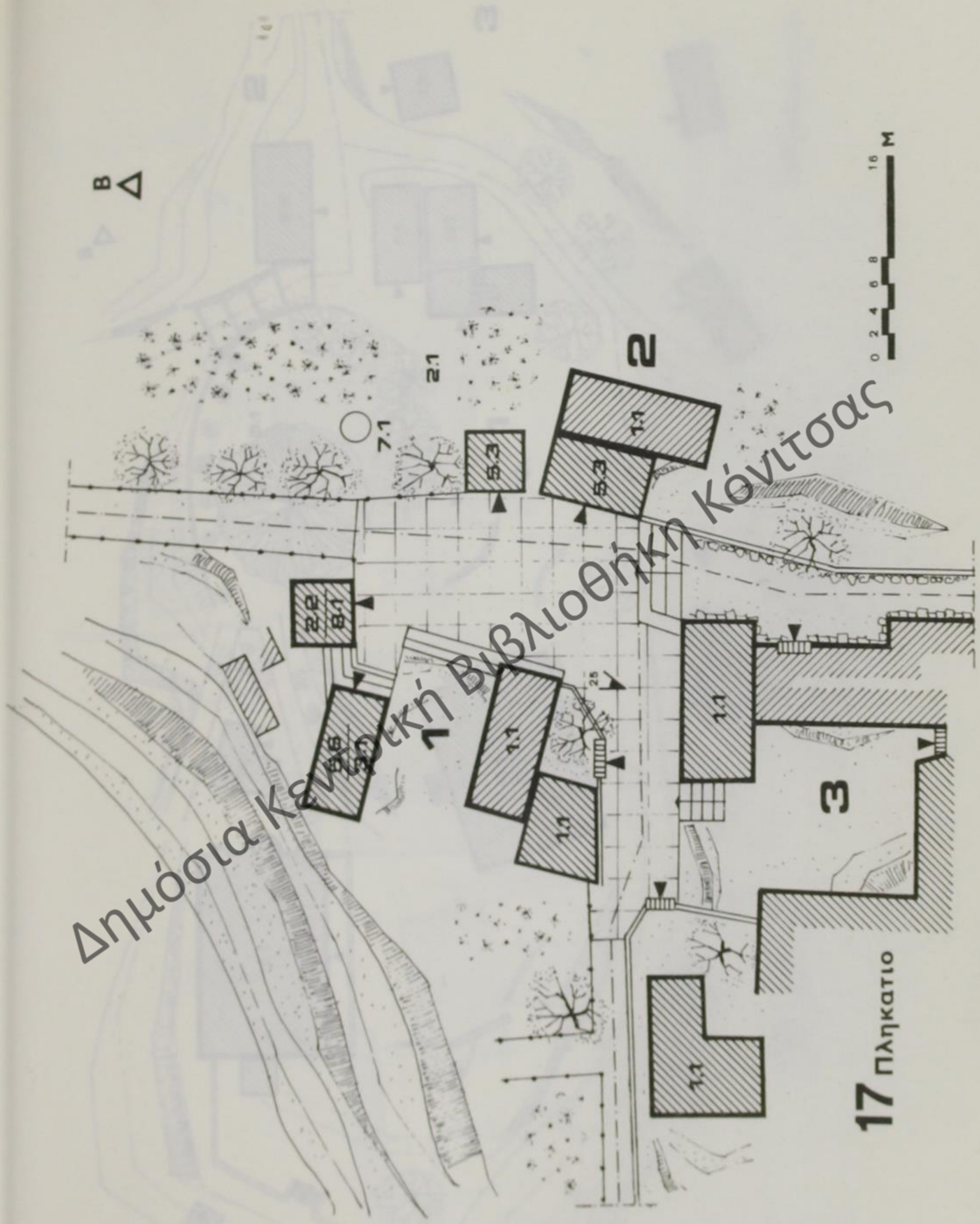
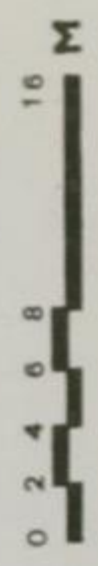

Δημόσια Κυκτοική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

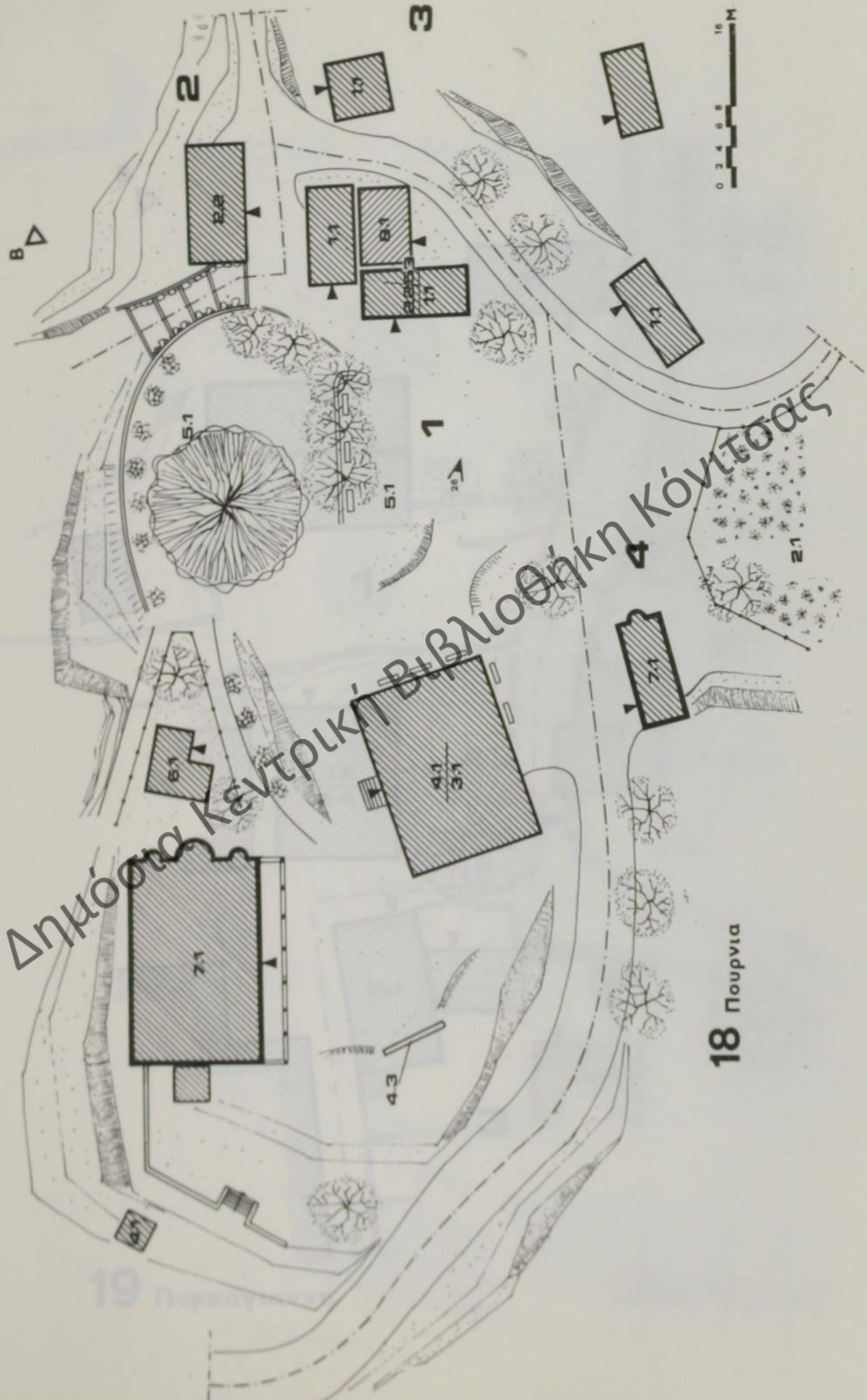
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Β
Δ

17 Πληκταίο

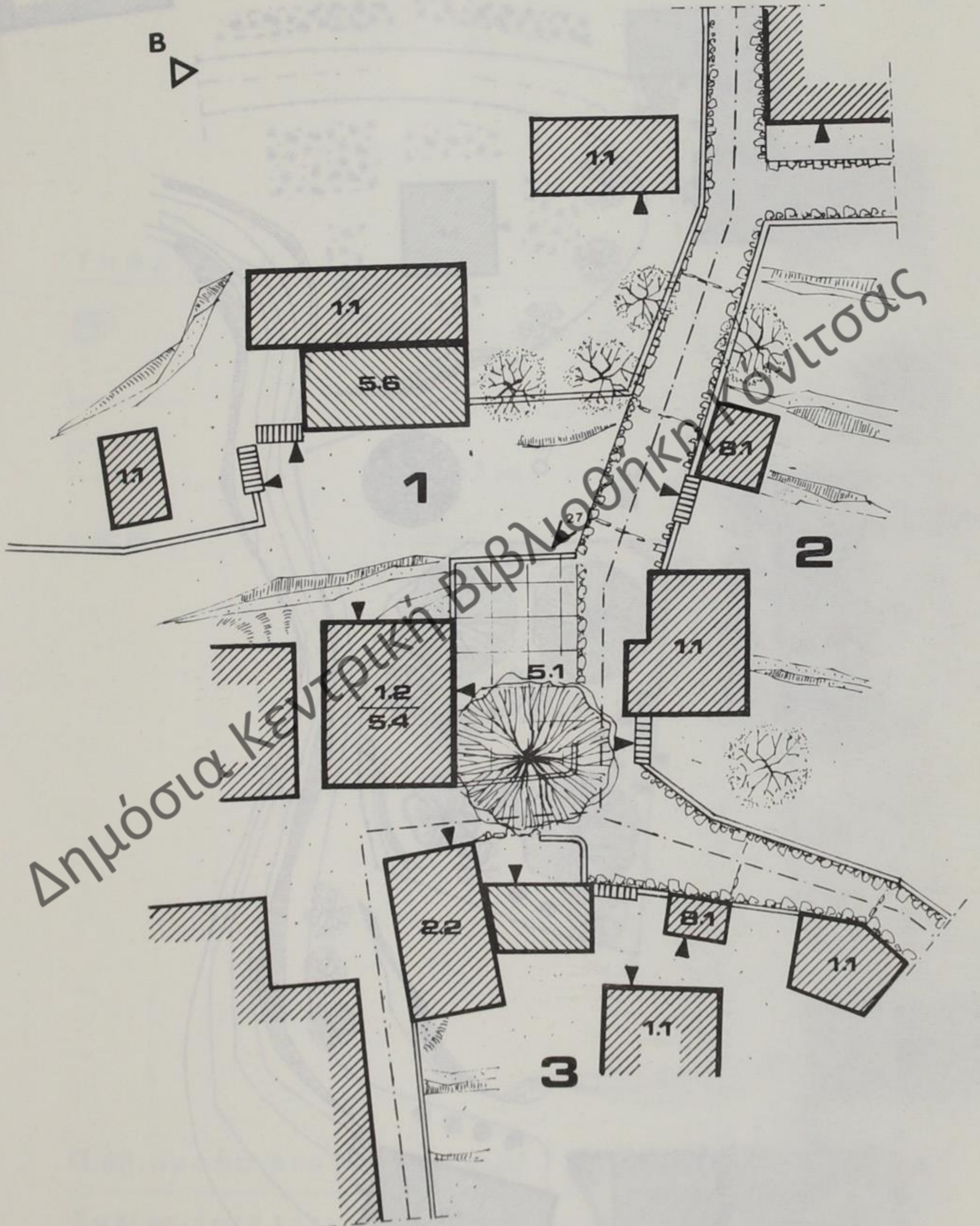

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

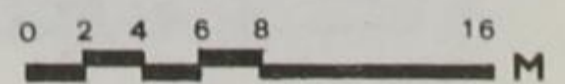
18 Πουρνία

19 Πουρνία

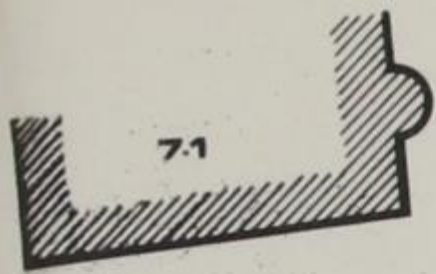

19 Πυρσογιάννη

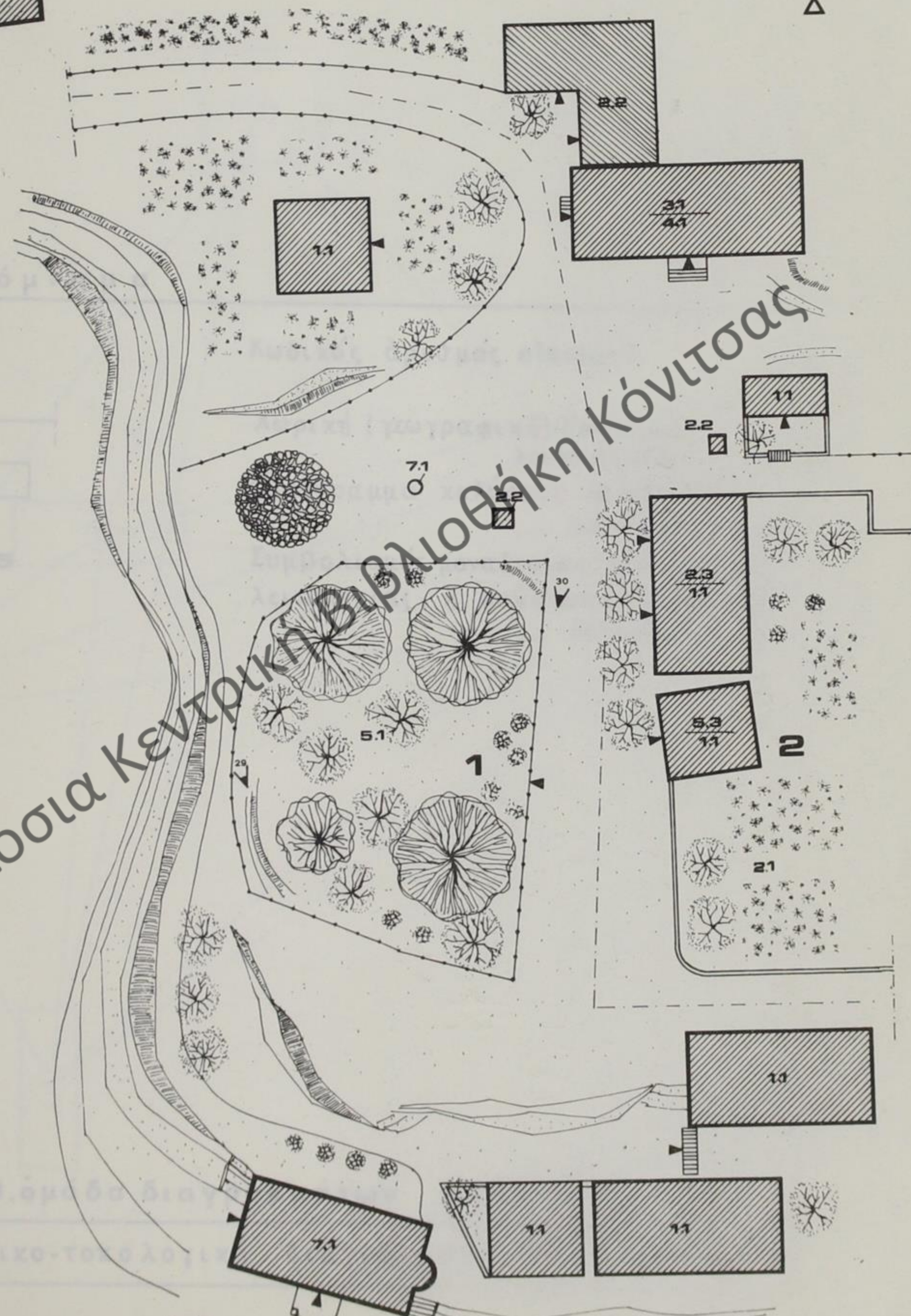

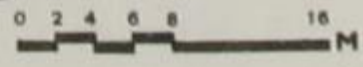

B
△

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

20 Πύργος

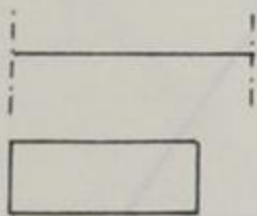

Υπόμνημα

5

1, 3, 5

Κωδικός αριθμός οίχισμοῦ

Χωρική (γεωγραφική) απόσταση
λειτουργιῶν

Περίγραμμα κελύφους πολεολογικῆς
λειτουργίας

Συμβολισμός μοναδιαίας πολεολογικῆς
λειτουργίας ἢ συνόλου πολεολογικῶν
λειτουργιῶν

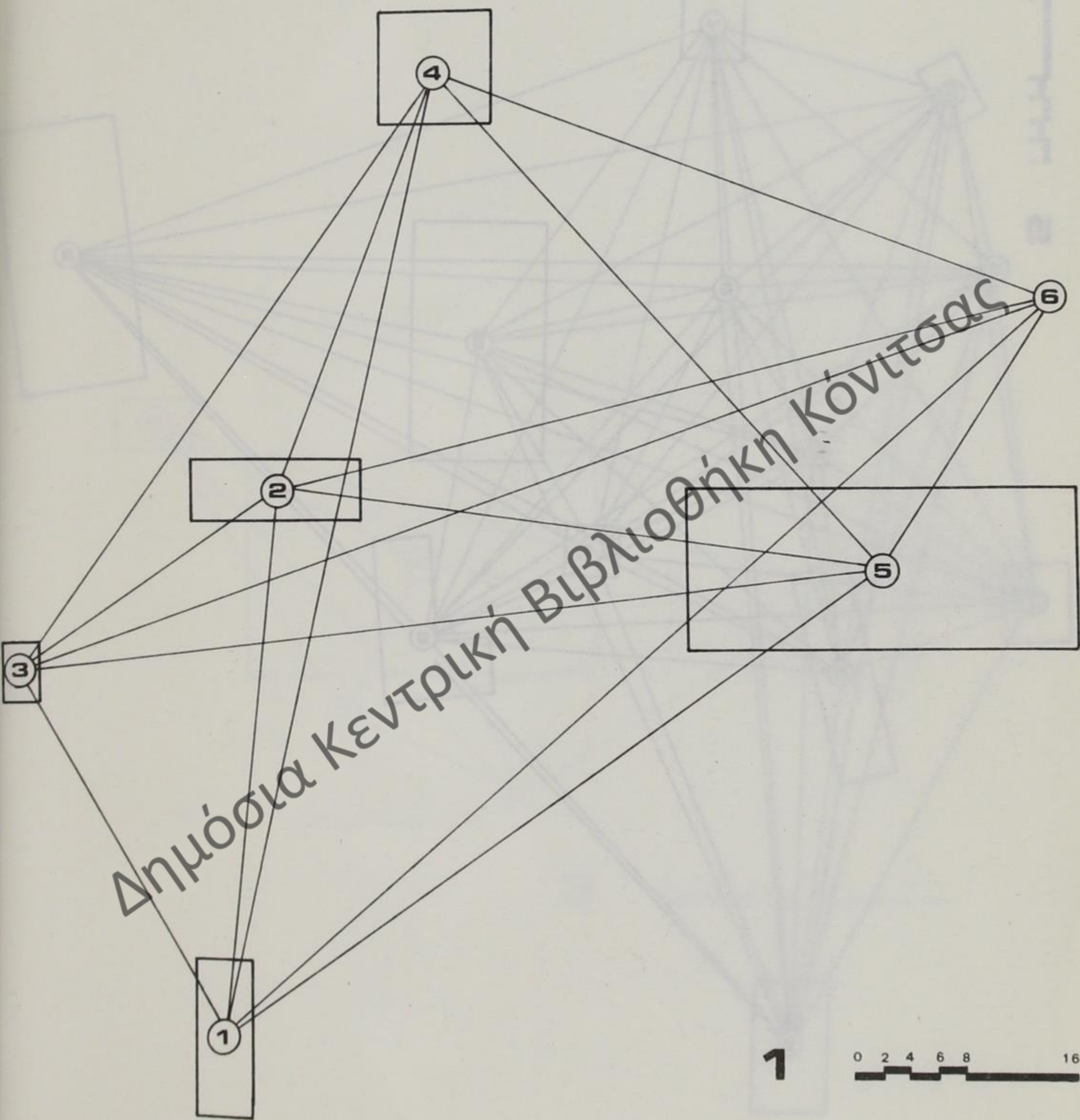
Π.Εβ. ομάδα διαγραμμάτων Χ.Τ. (1-20):

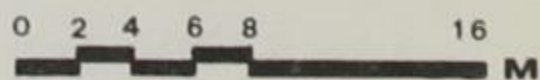
Χωρικο-τοπολογικά διαγράμματα 20 οίχισμῶν μελέτης

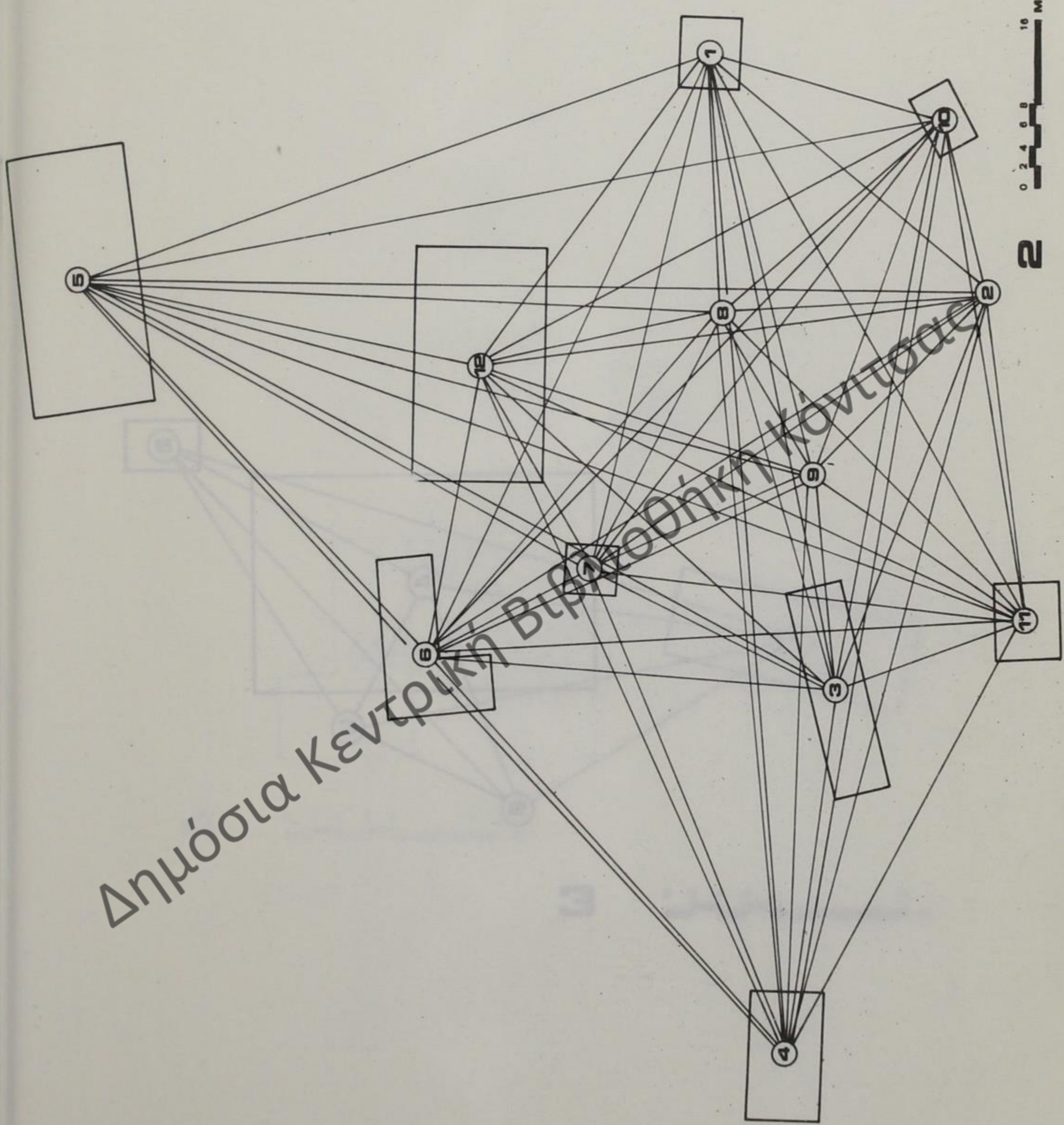

1

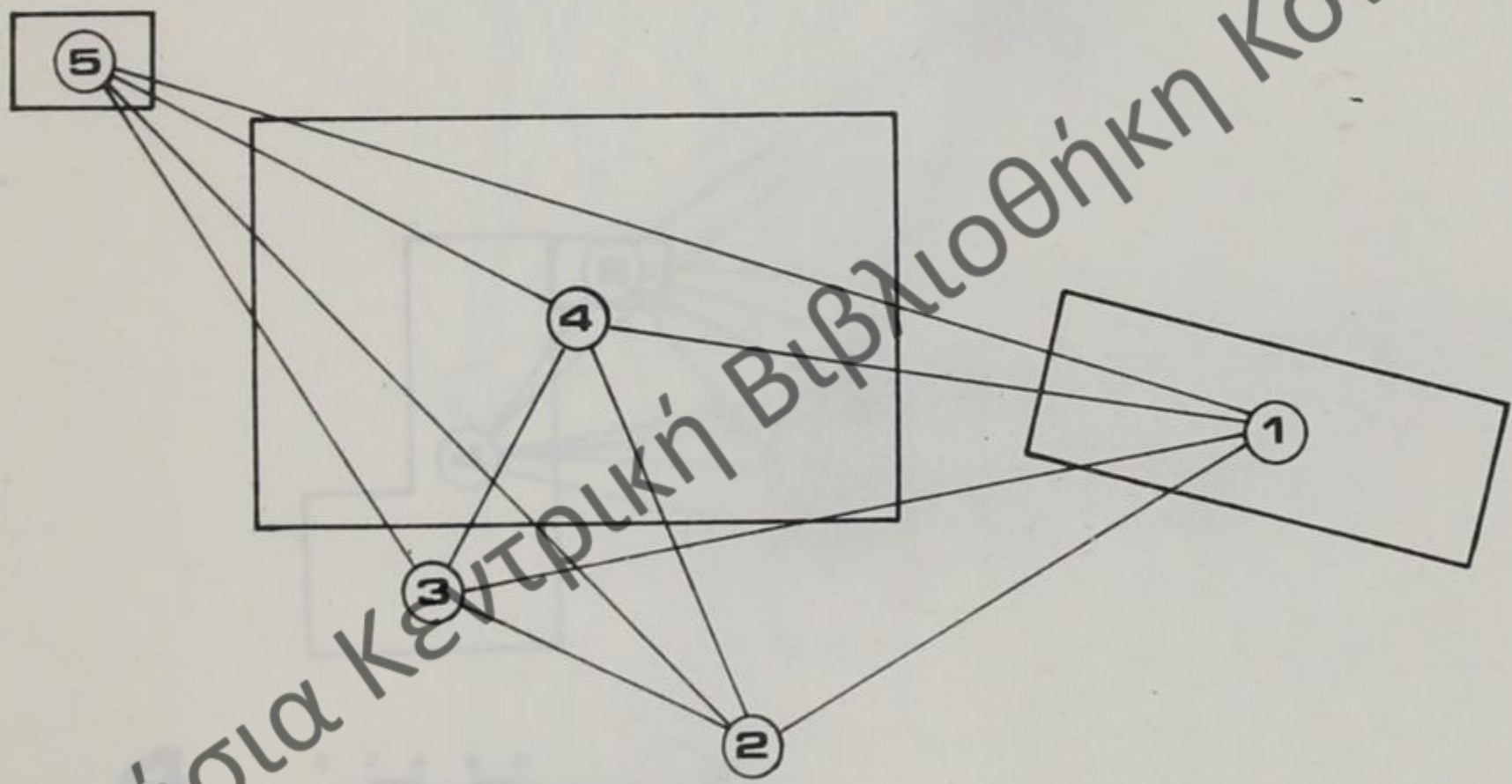

2

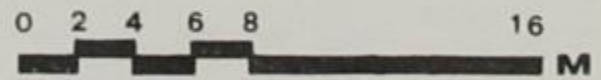
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

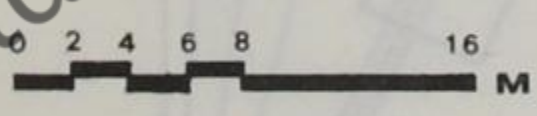
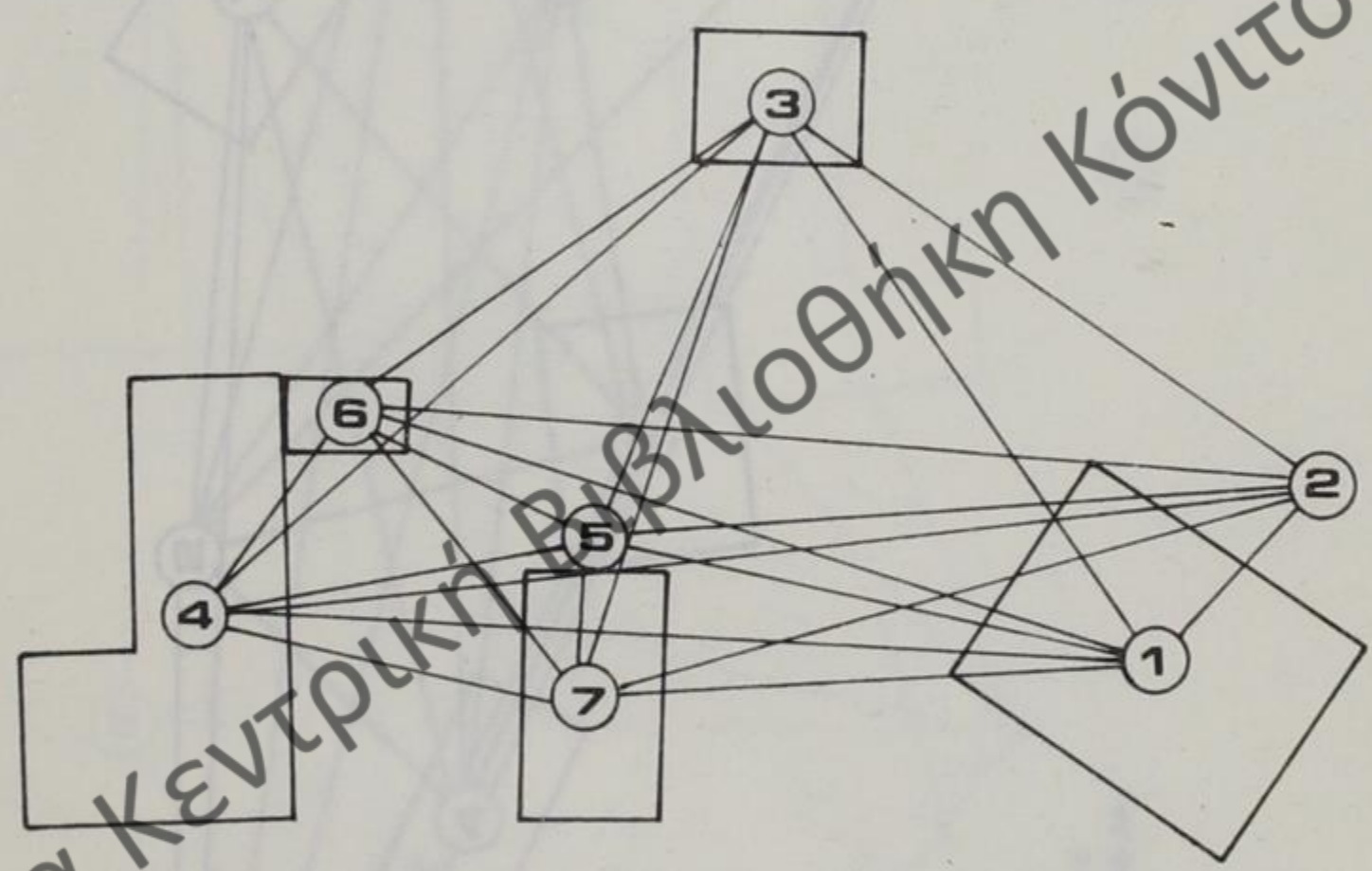
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

3

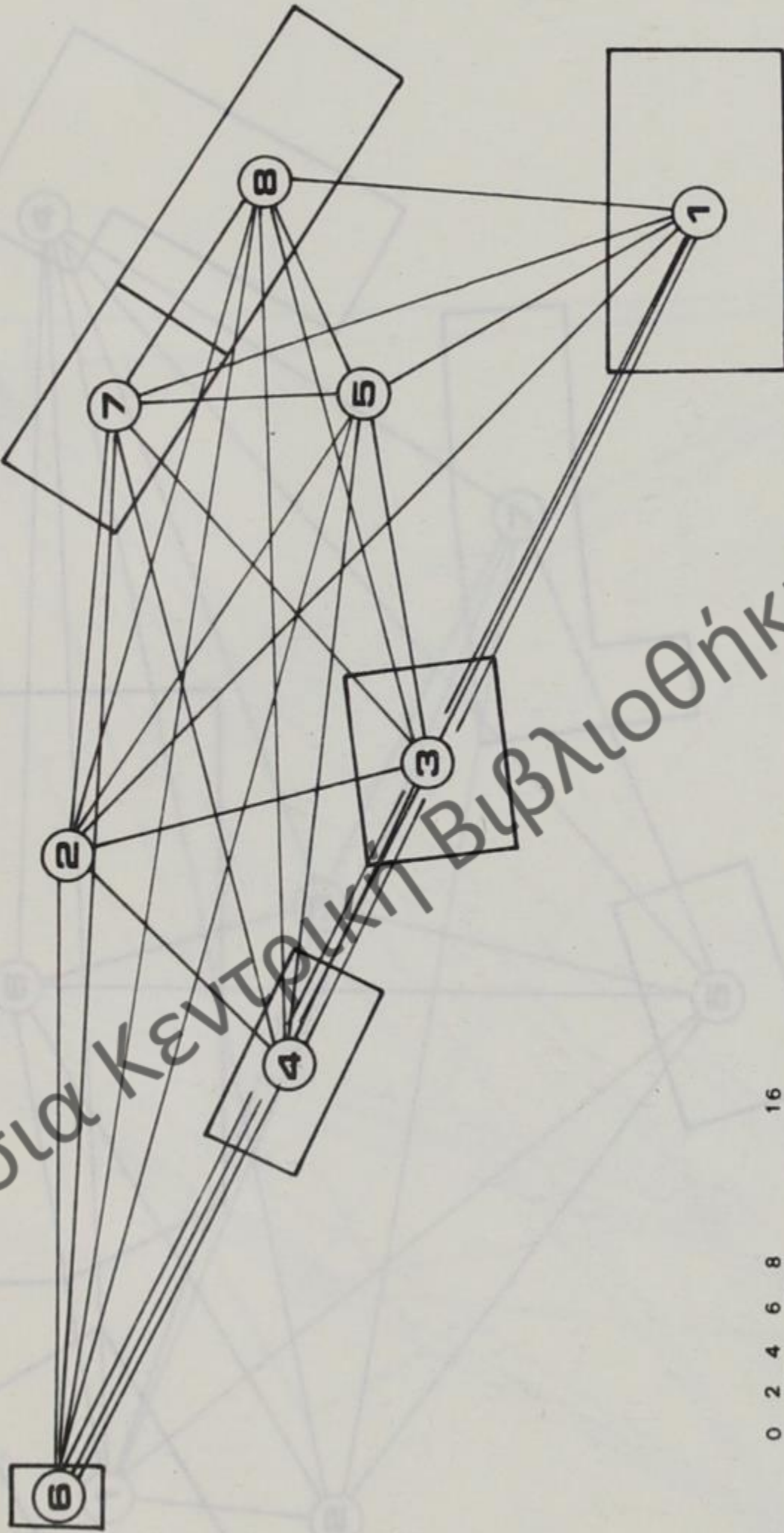

Δημοσια Κεντρικη Βιβλιοθηκη Κόνιτσας

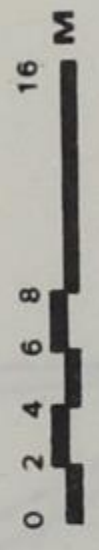
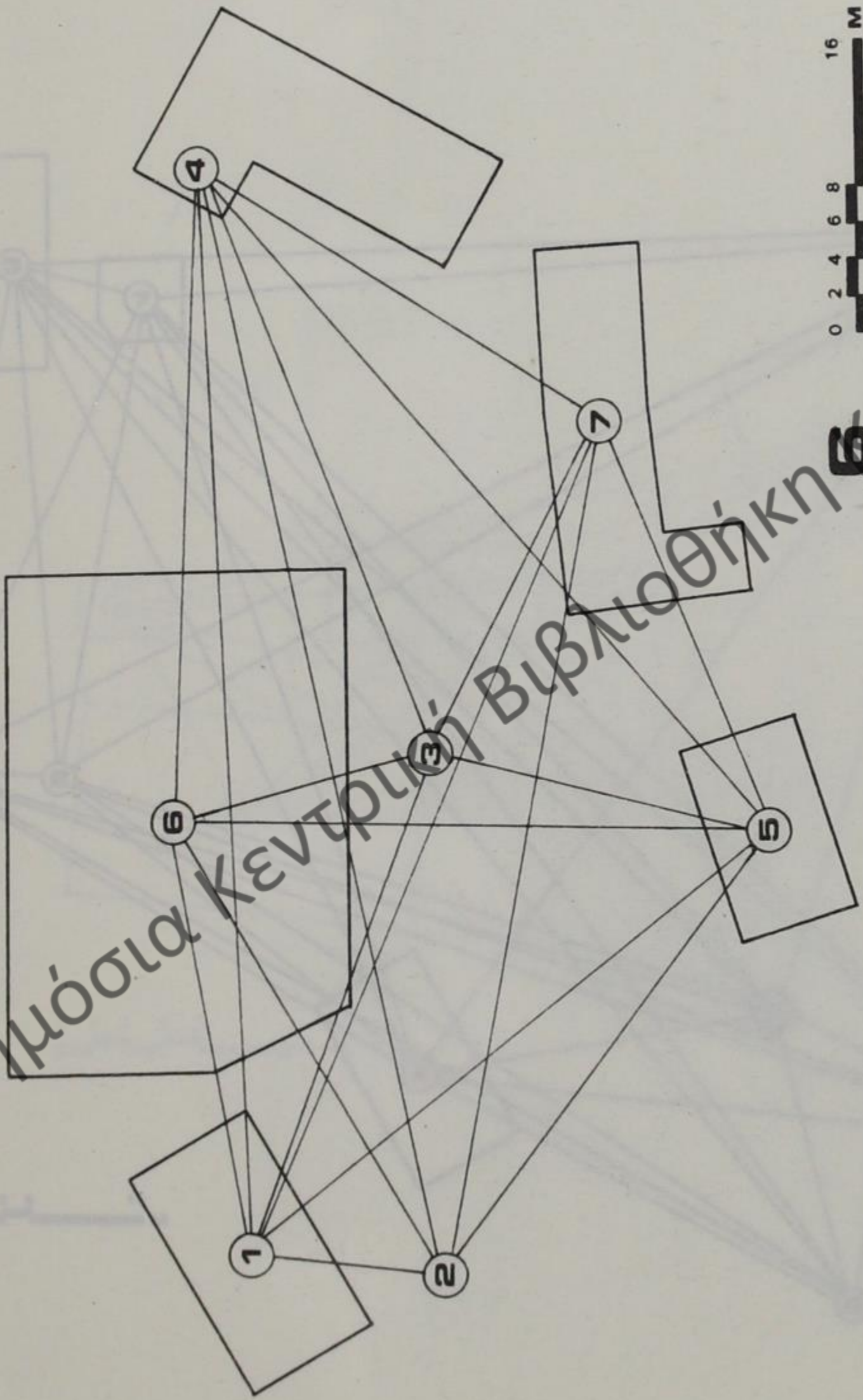

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

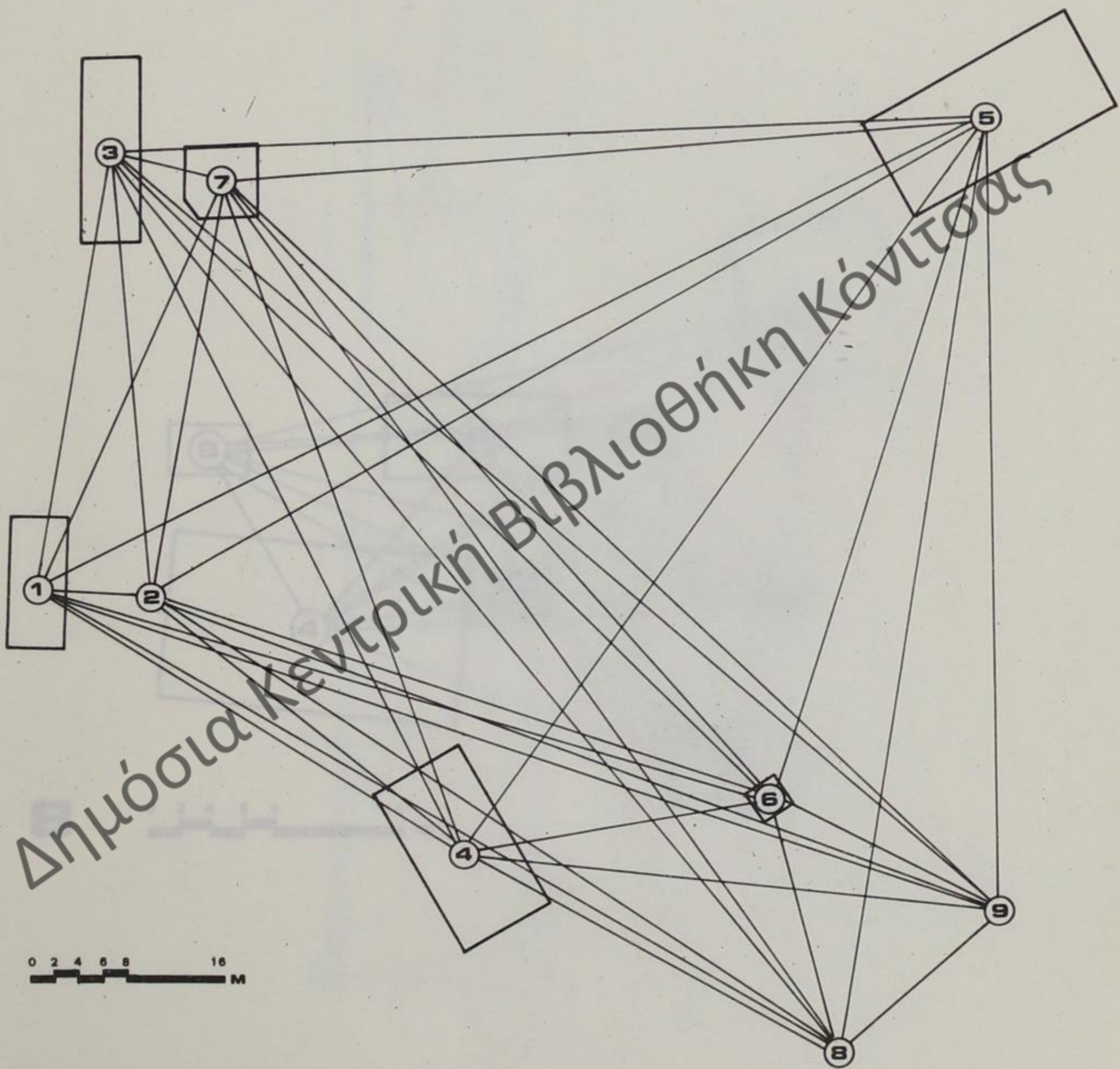
5

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

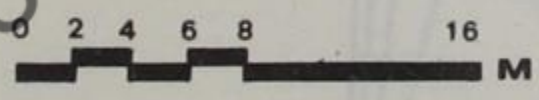
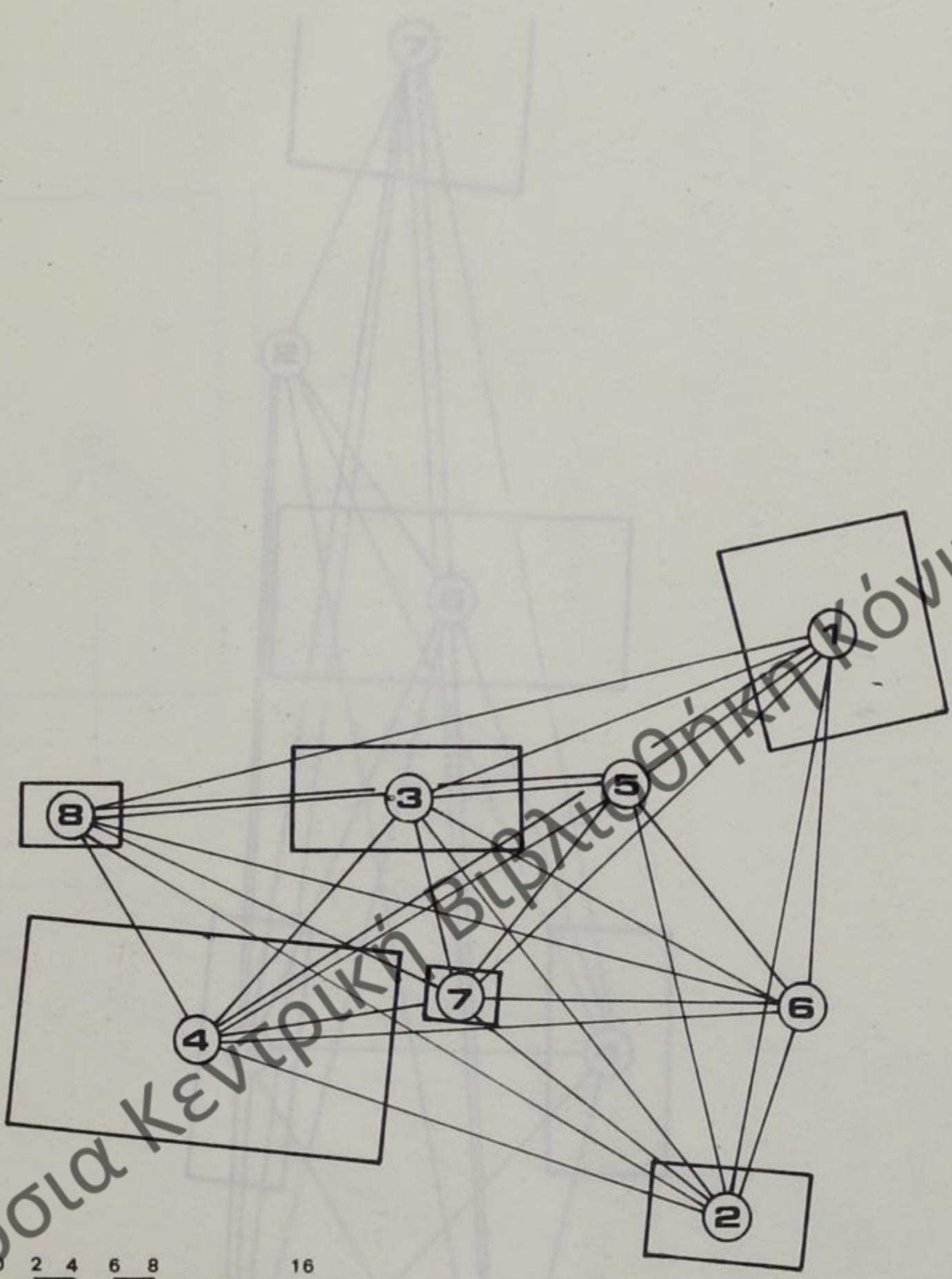

7

0 2 4 6 8 16 M

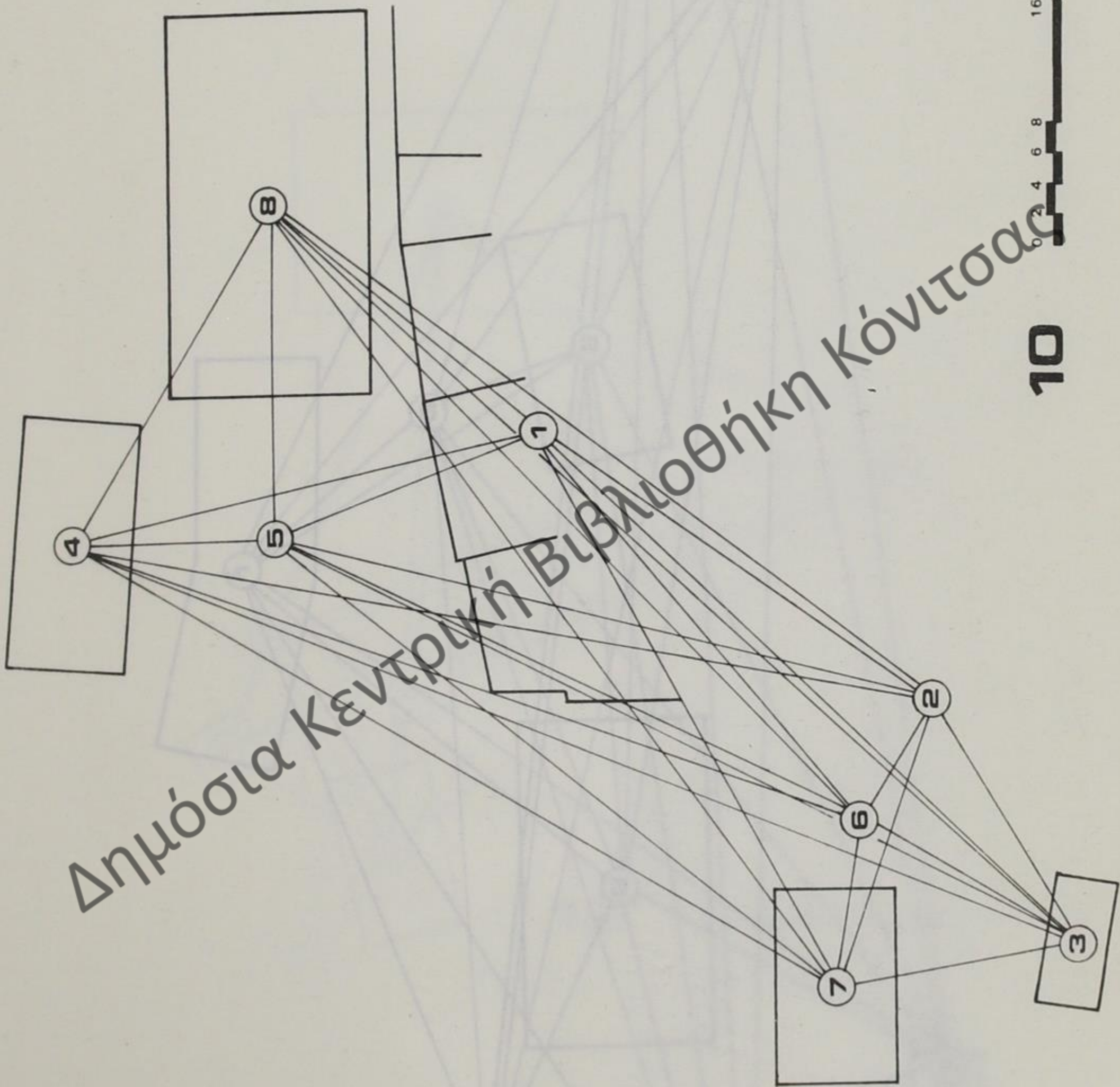
8
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

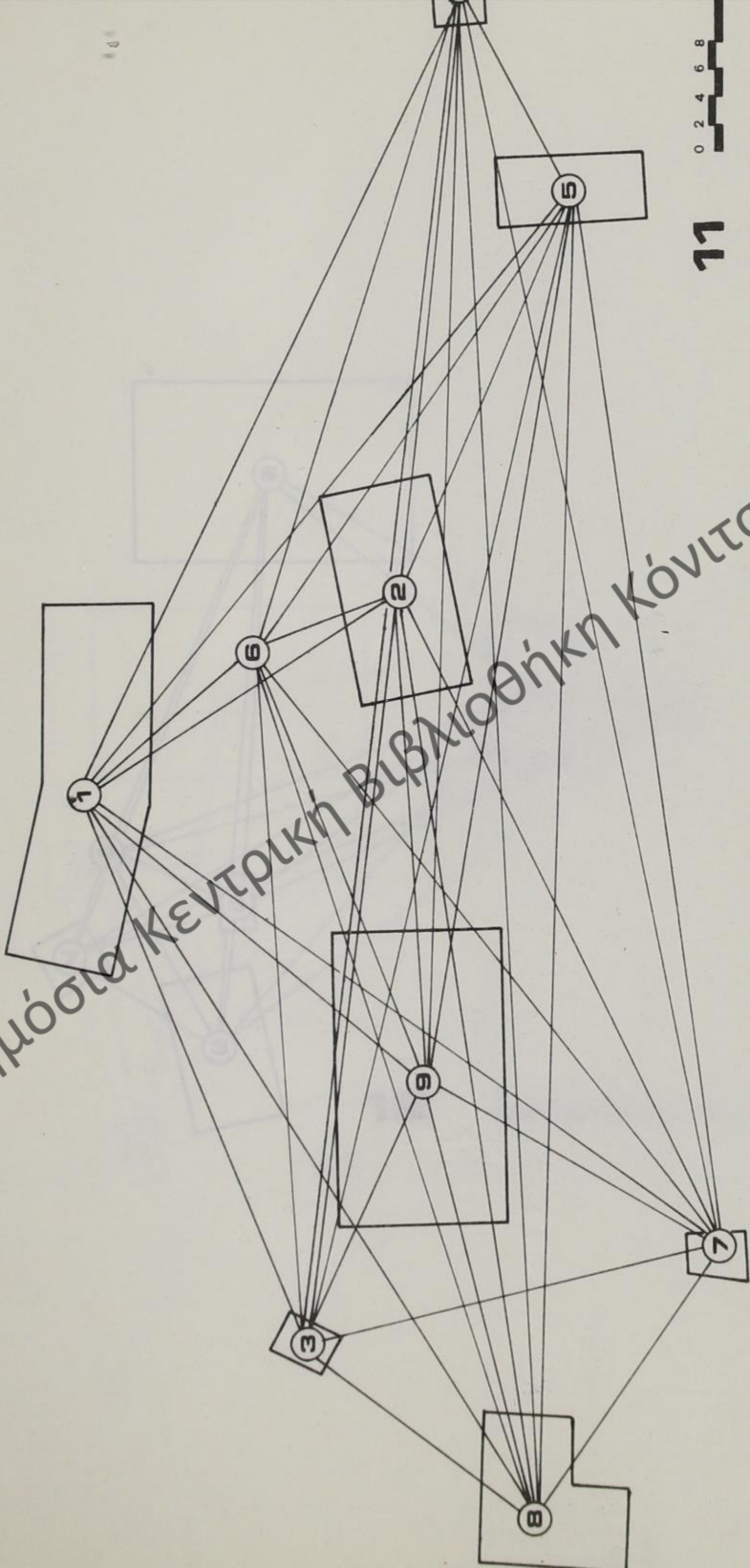

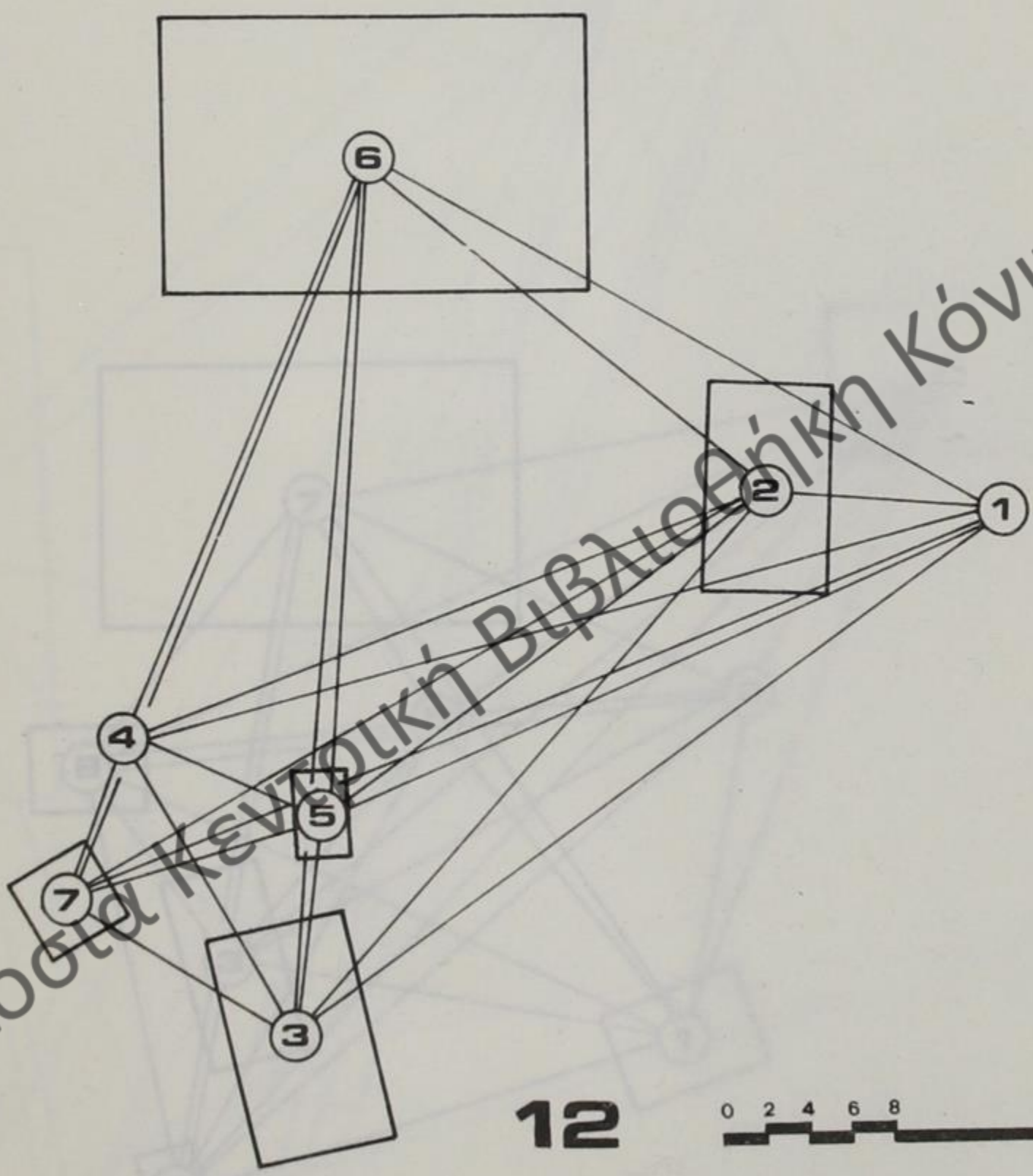
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

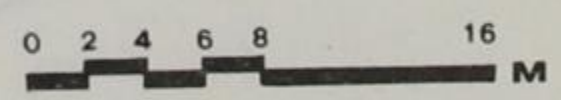

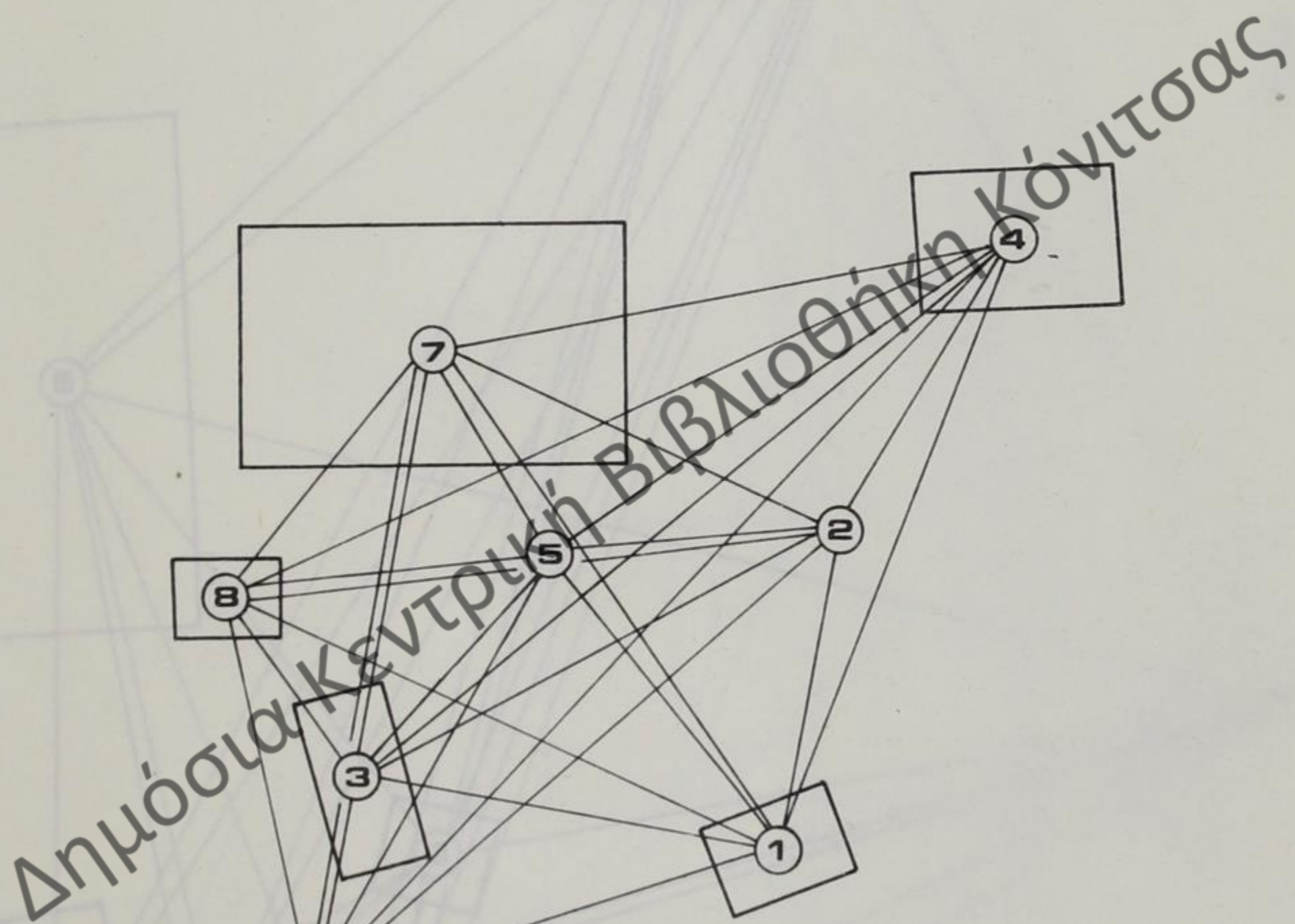

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

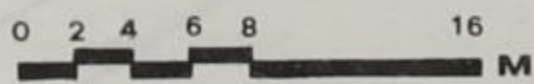
12

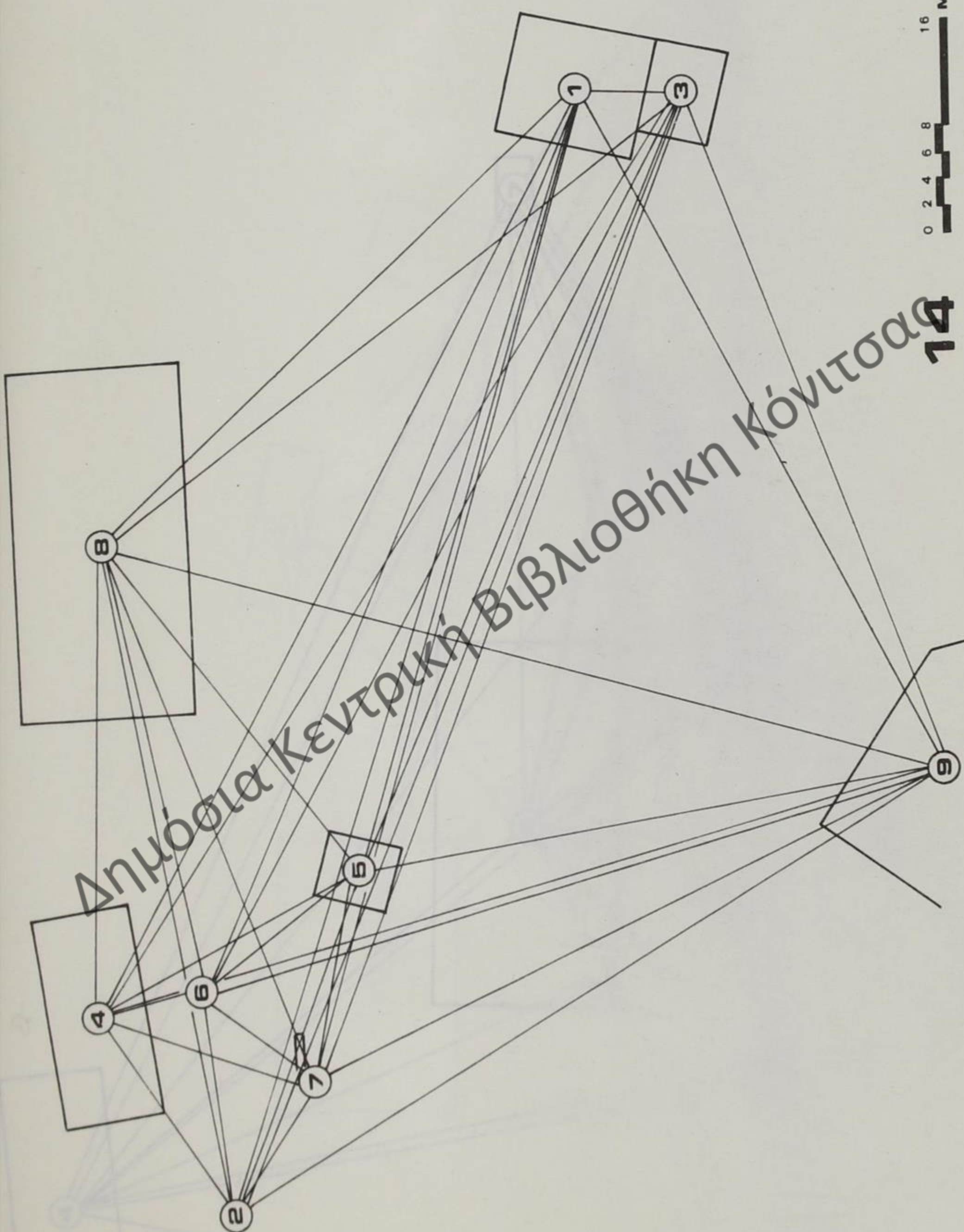

13

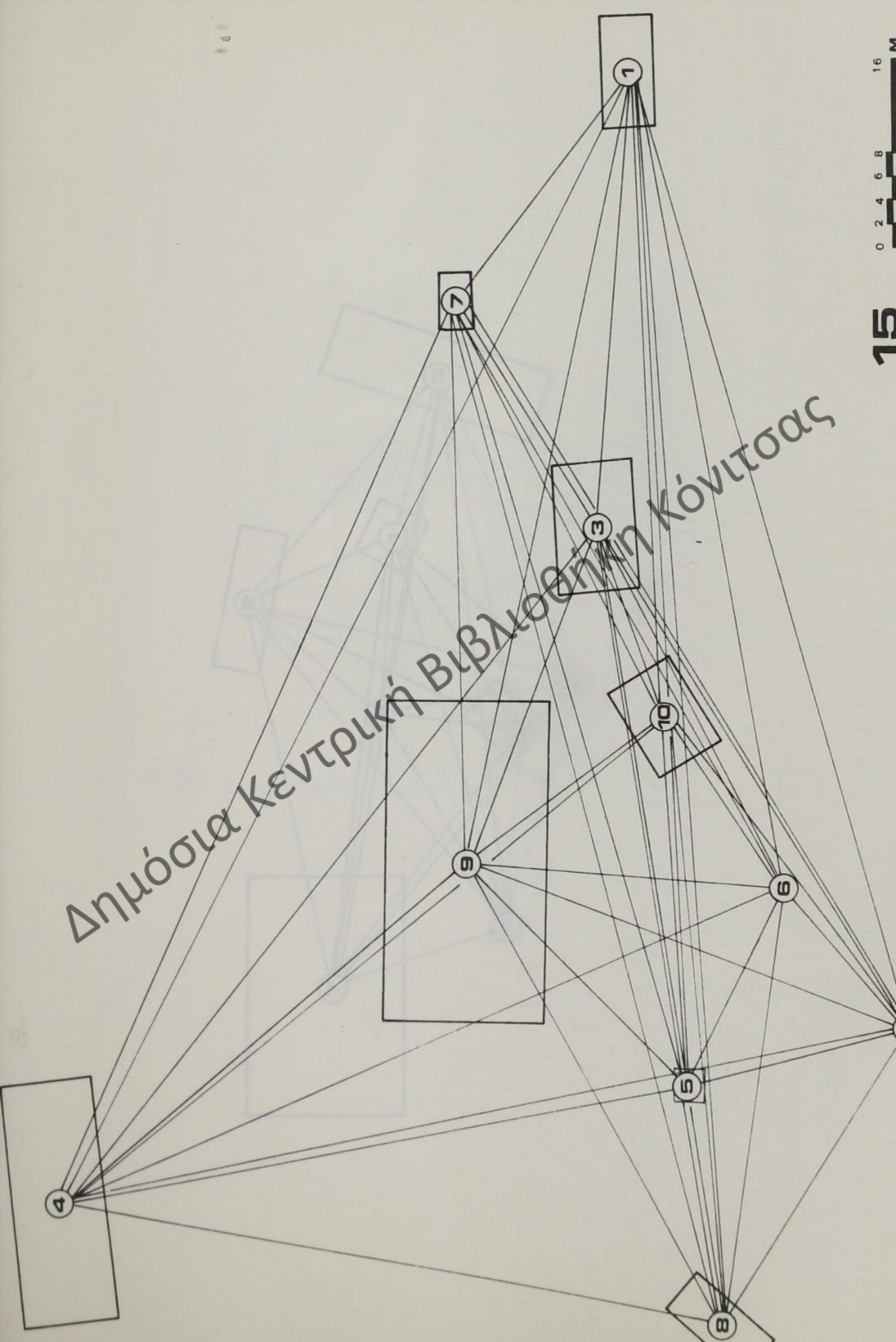

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

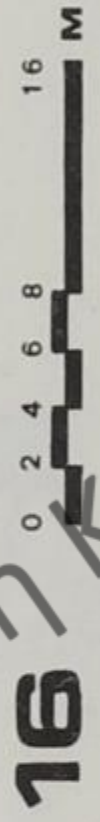
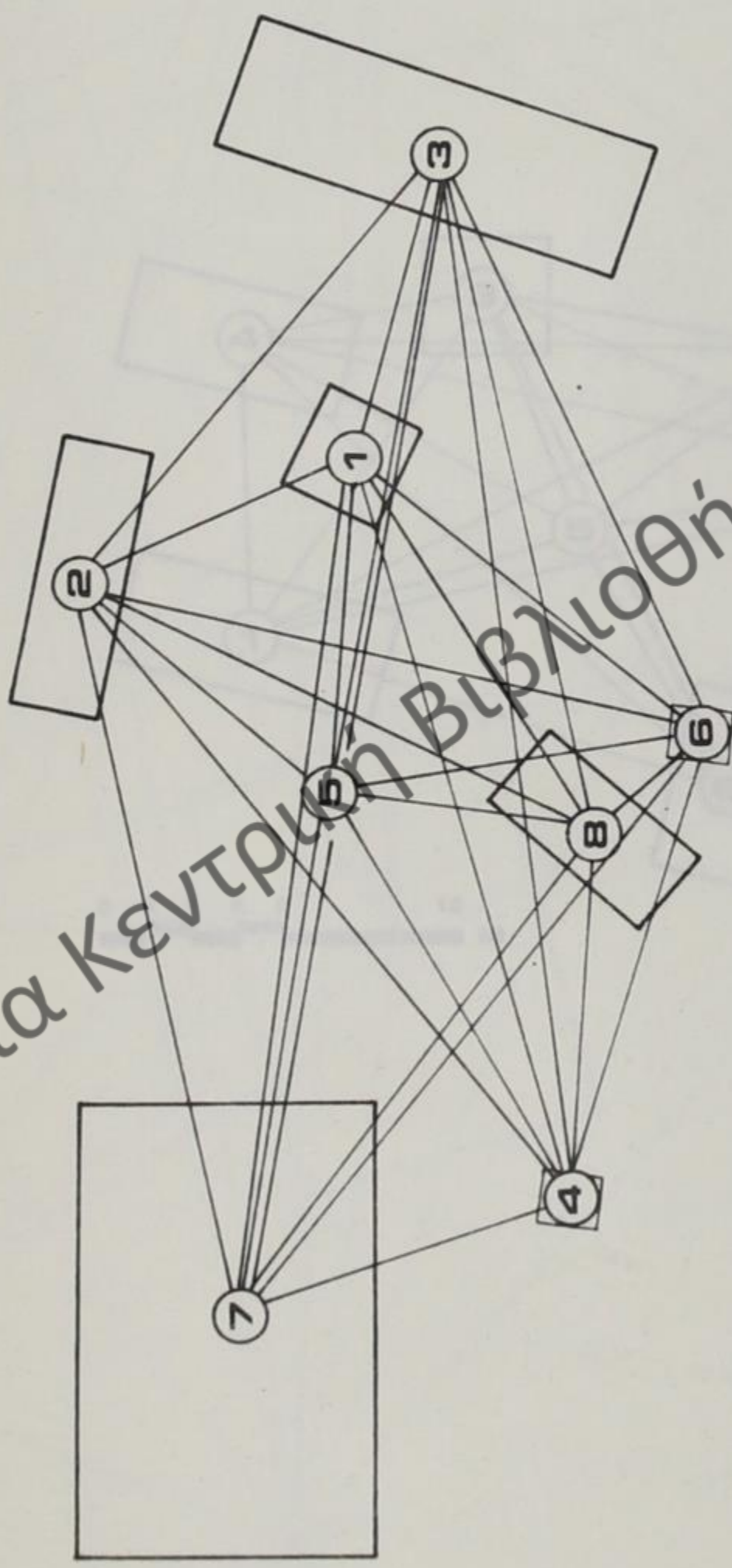

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

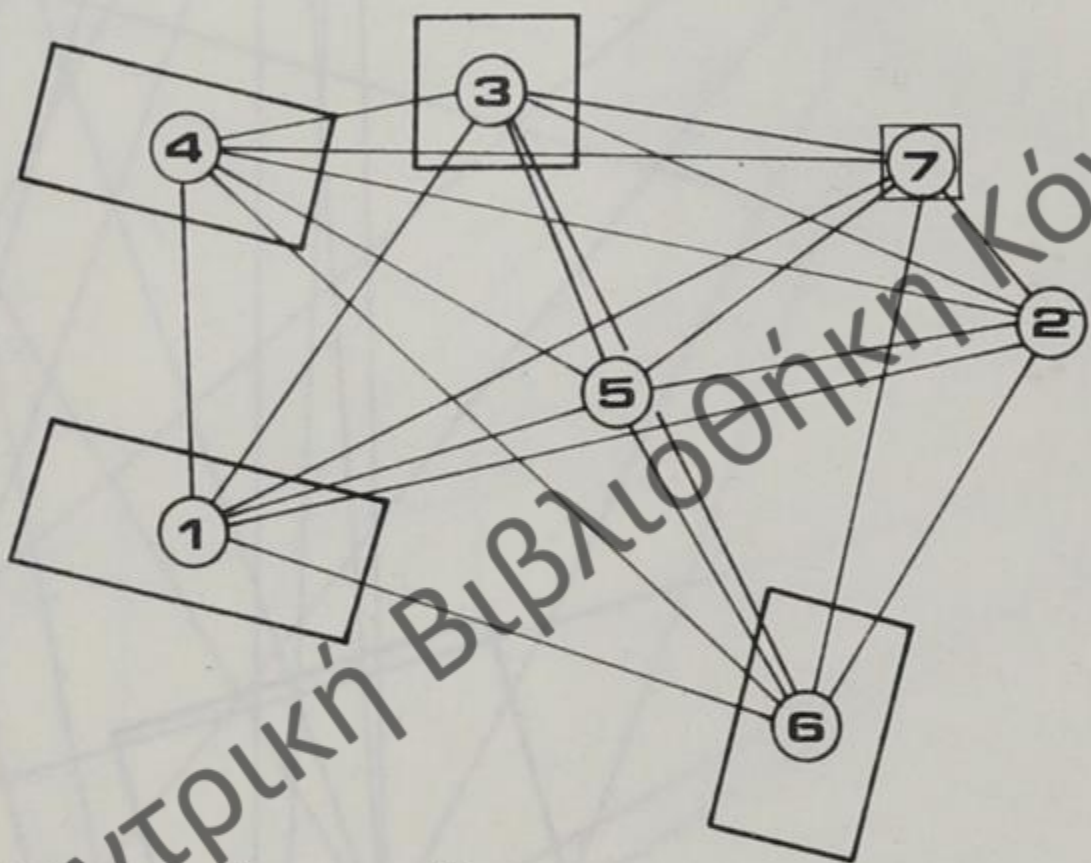

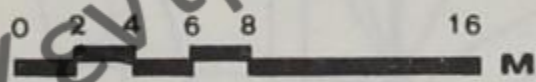
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

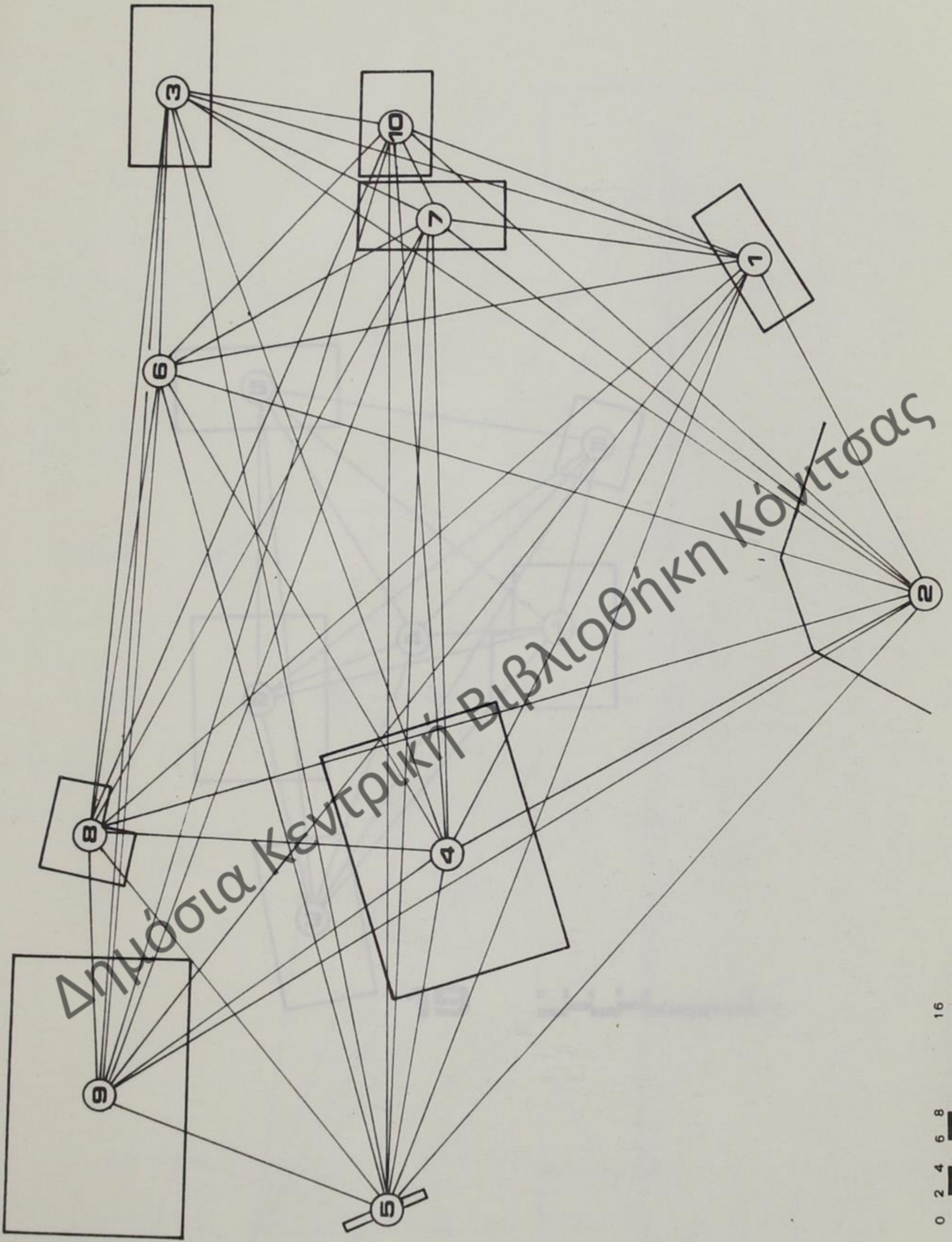

17

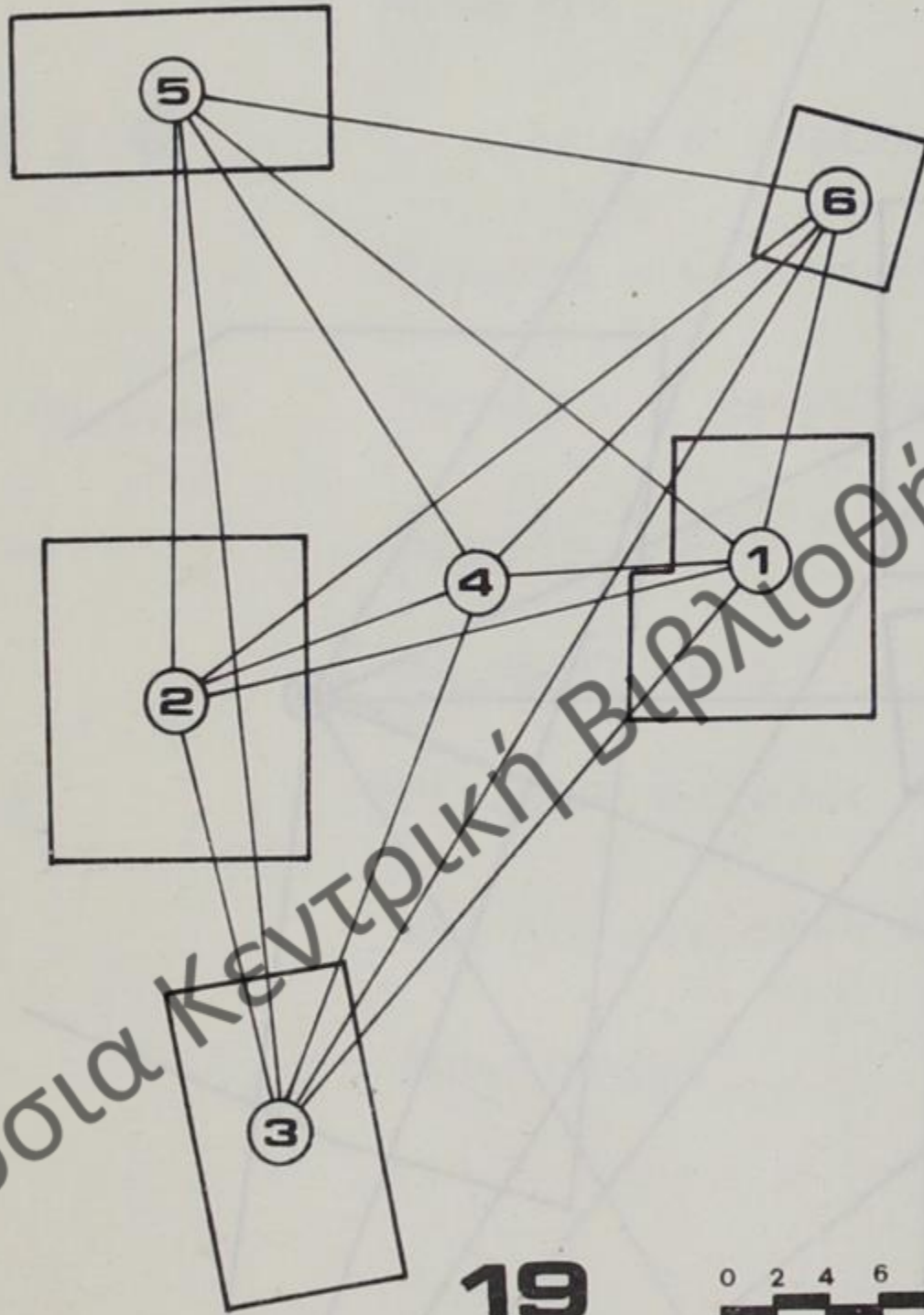
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

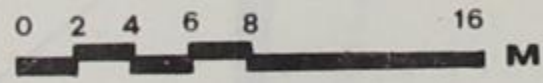

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

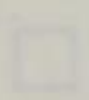

19

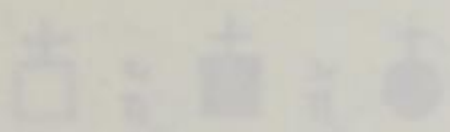

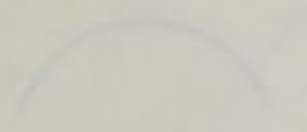
Υπόμνημα

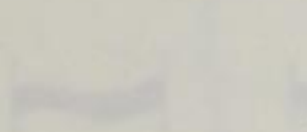
Κατοικία

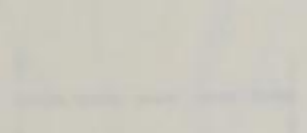
Εκκλησία ή παρεκκλήσια

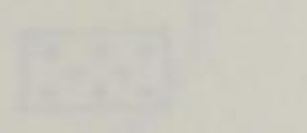
Περιοχή συνολικά

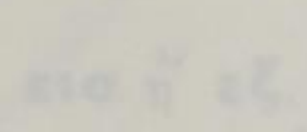
Πολύτρονο κτίριο

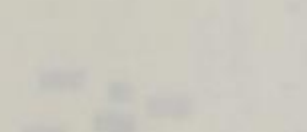
Χρηματιστήριο

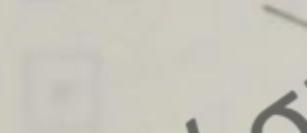
Παρεκκλήσια

Παρεκκλήσια

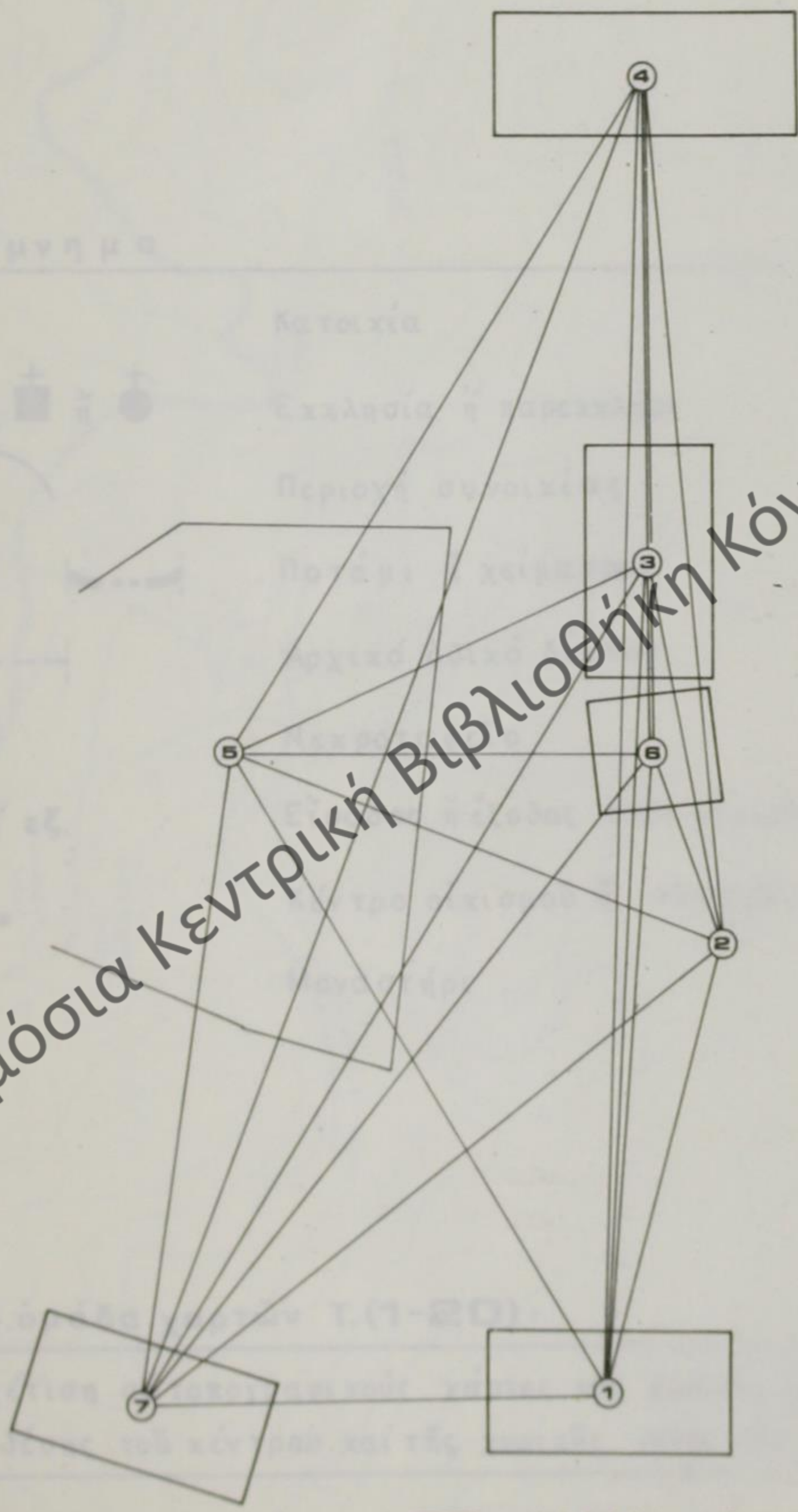

Παρεκκλήσια

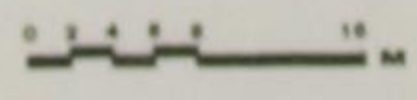

Παρεκκλήσια

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

20

Ὑπόμνημα

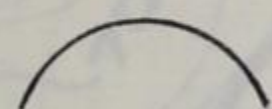

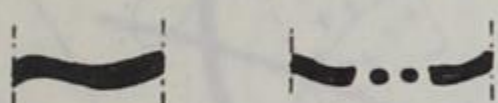
Κατοικία

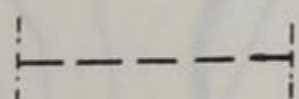
Ἐκκλησία ἢ παρεκκλήσι

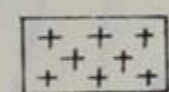
Περιοχή συνοικίας

Ποτάμι ἢ χείμαρρος

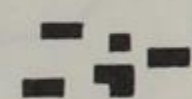
Ἀρχικό ὁδικό δίκτυο

Νεκροταφεῖο

εἰσ. ἢ ἐξ.

Εἴσοδος ἢ ἔξοδος στόν οἰκισμό

Κέντρο οἰκισμοῦ ἢ Μεσοχώρι

Μοναστήρι

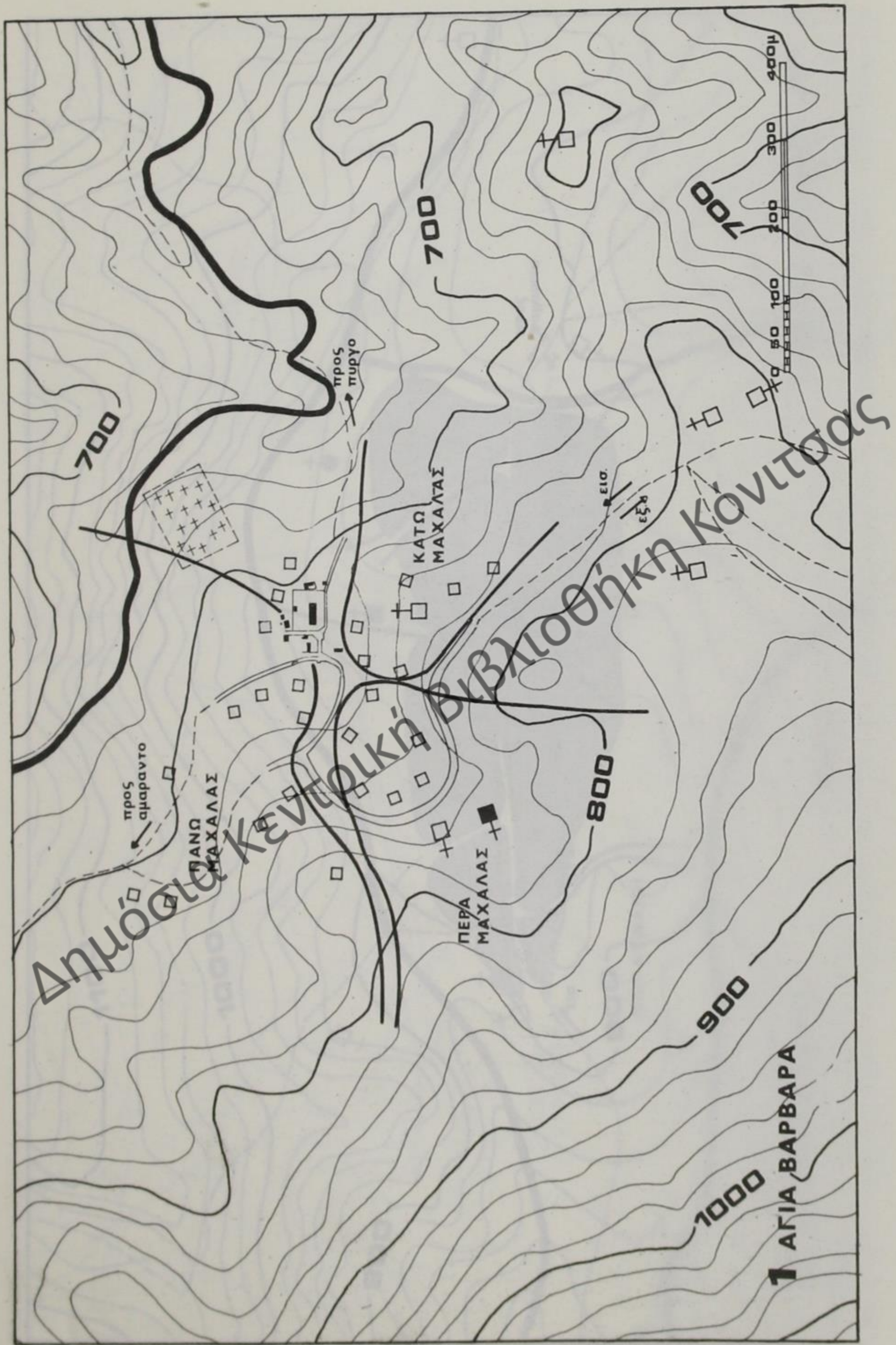
Π.Εδ.ὀμάδα χαρτῶν Τ.(1-20) :

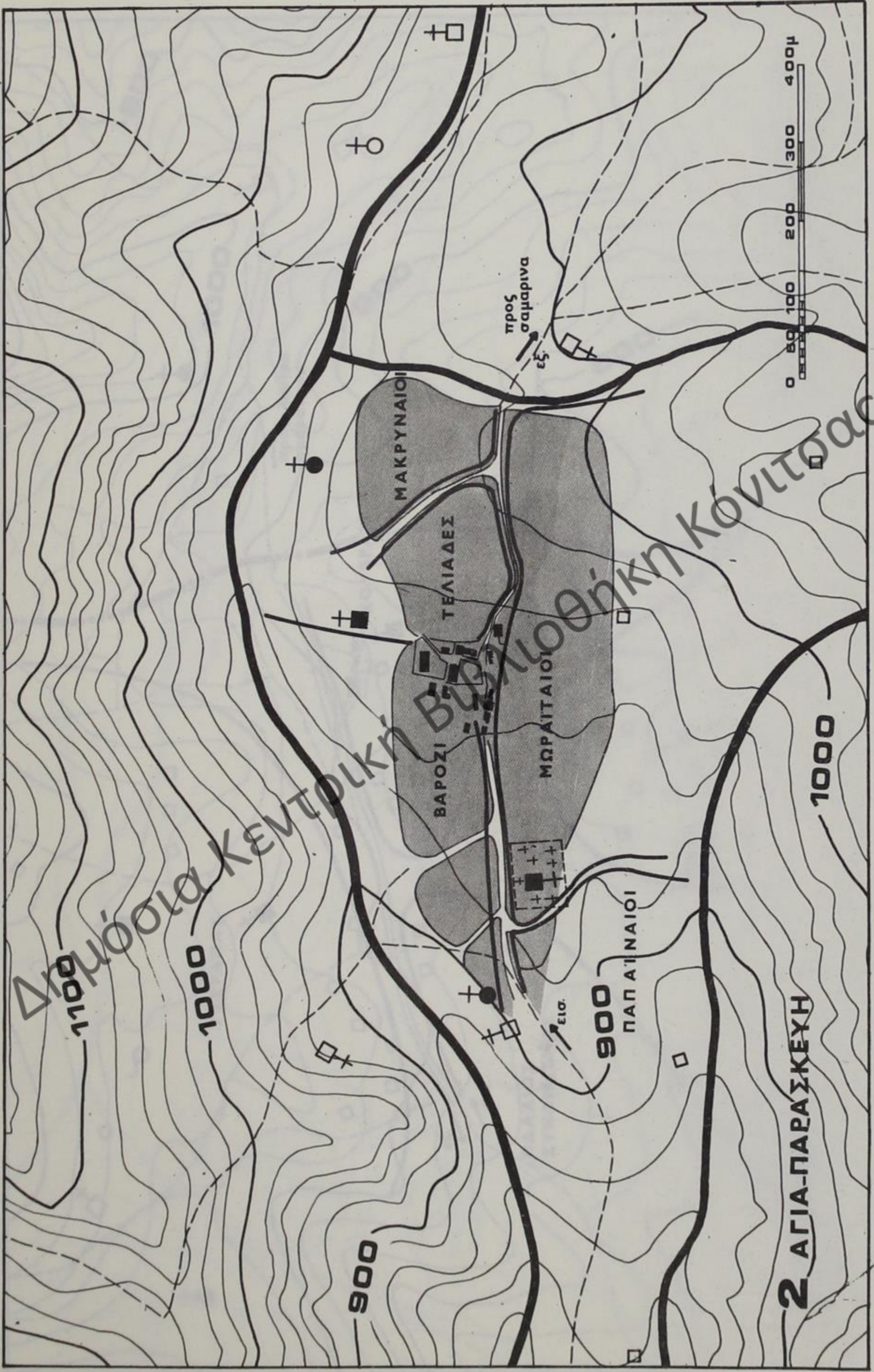
Συσχέτιση σέ τοπογραφικούς χάρτες τῆς χωρικῆς μορφῆς
καί θέσης τοῦ κέντρου καί τῆς χωρικῆς θέσης τῶν συνοικιῶν

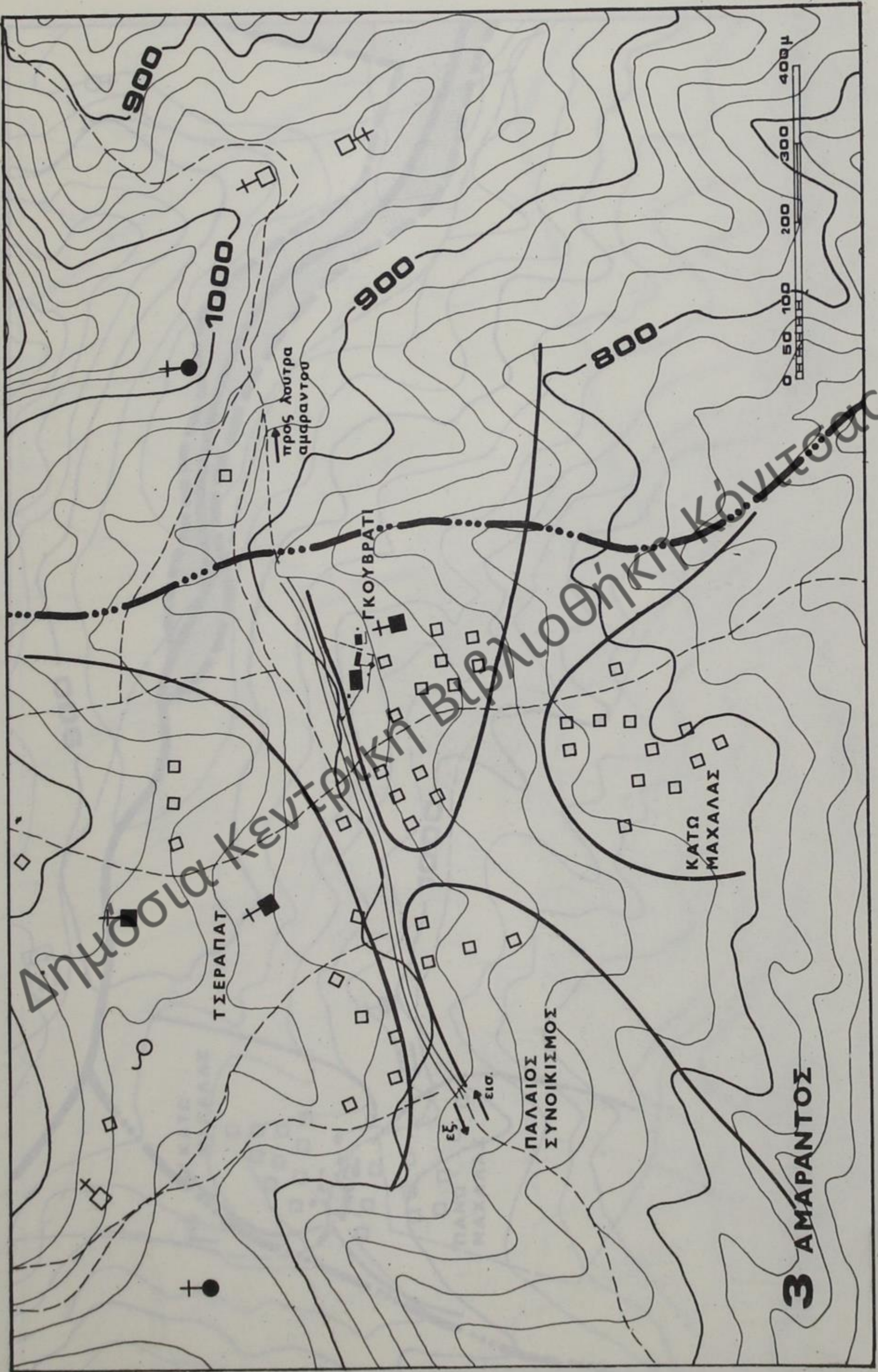

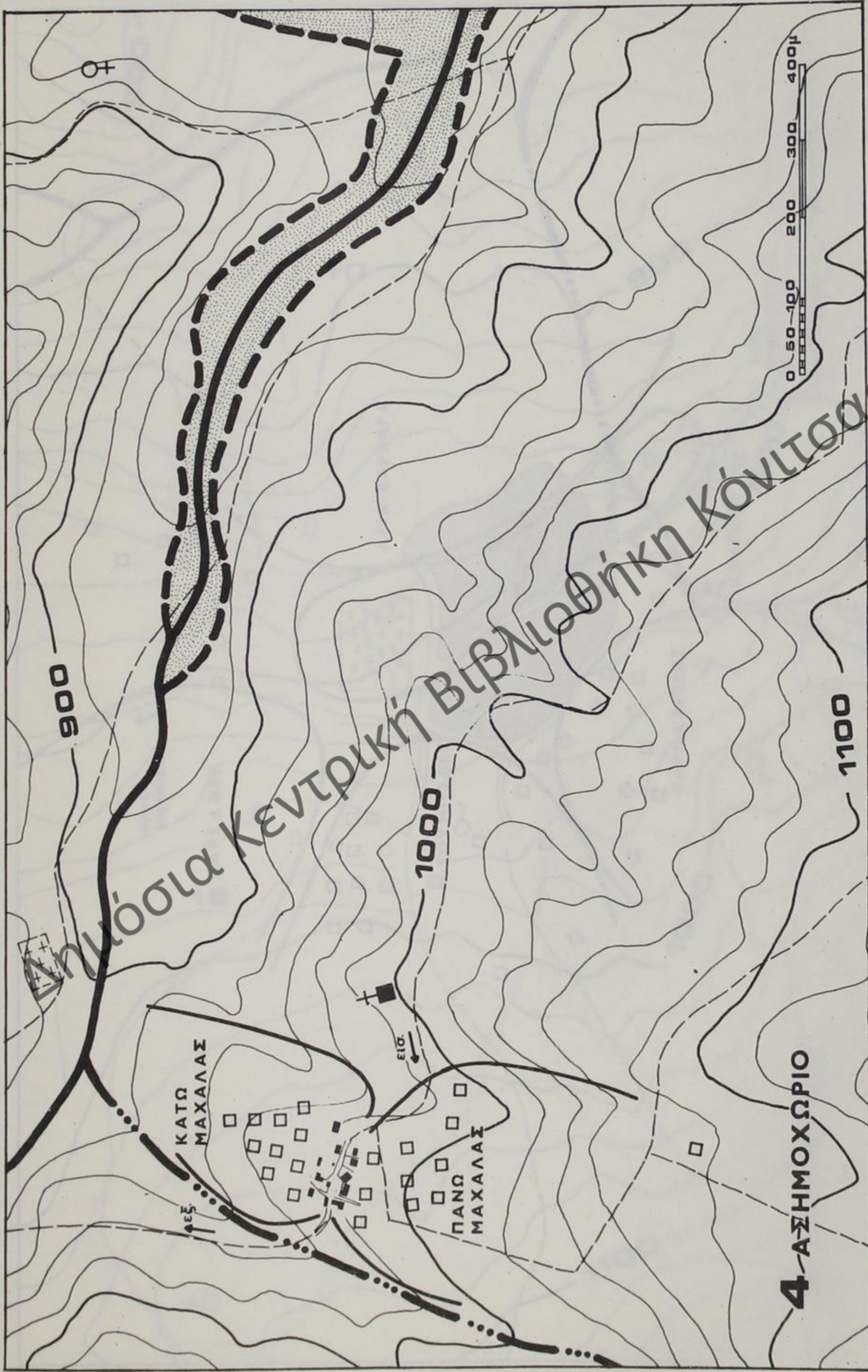

900

1000

1100

ΚΑΤΩ
ΜΑΧΑΛΑΣ

ΠΑΝΩ
ΜΑΧΑΛΑΣ

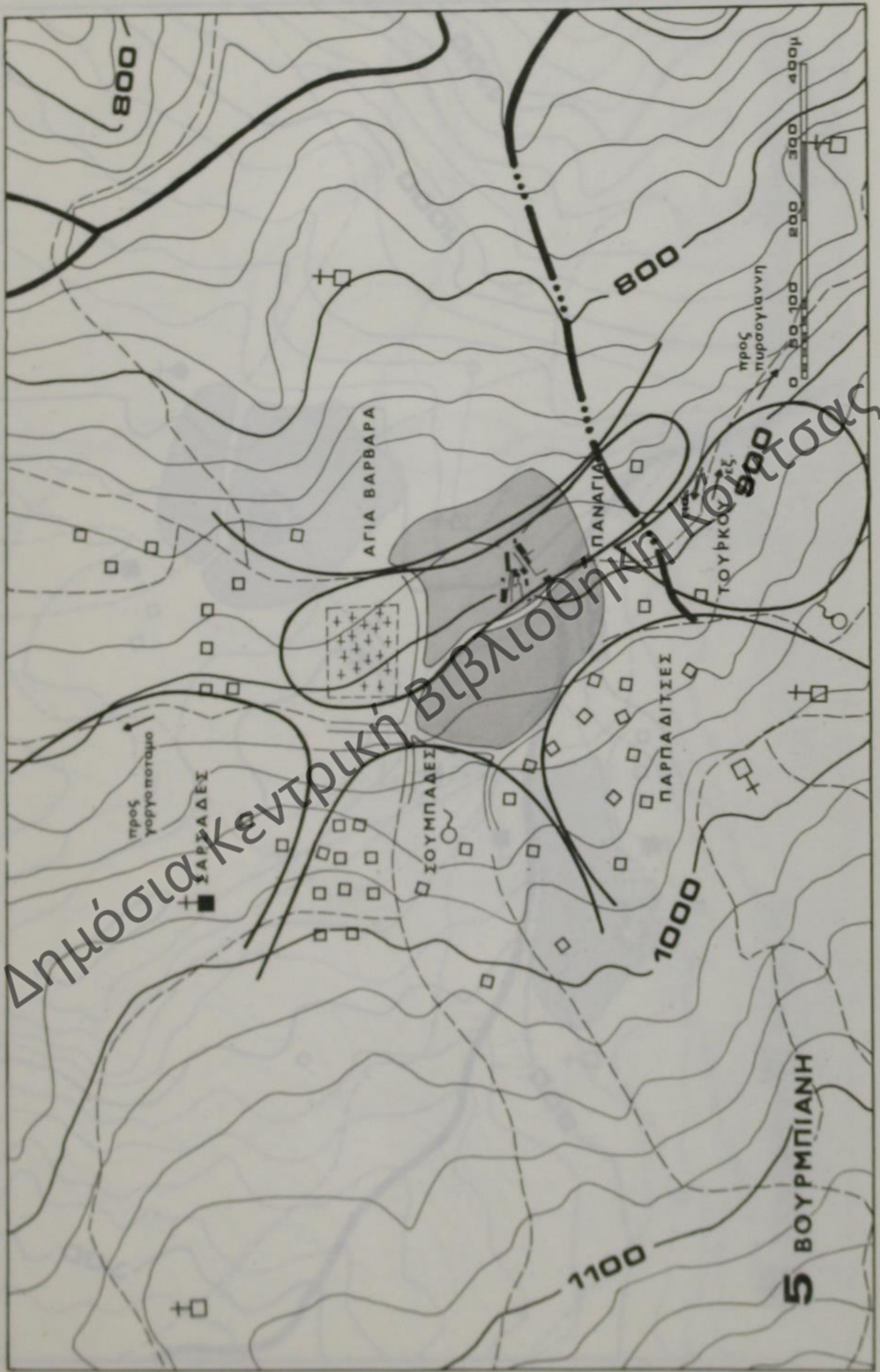
4-ΑΣΗΜΟΧΩΡΙΟ

0 50 100 200 300 400μ

♀

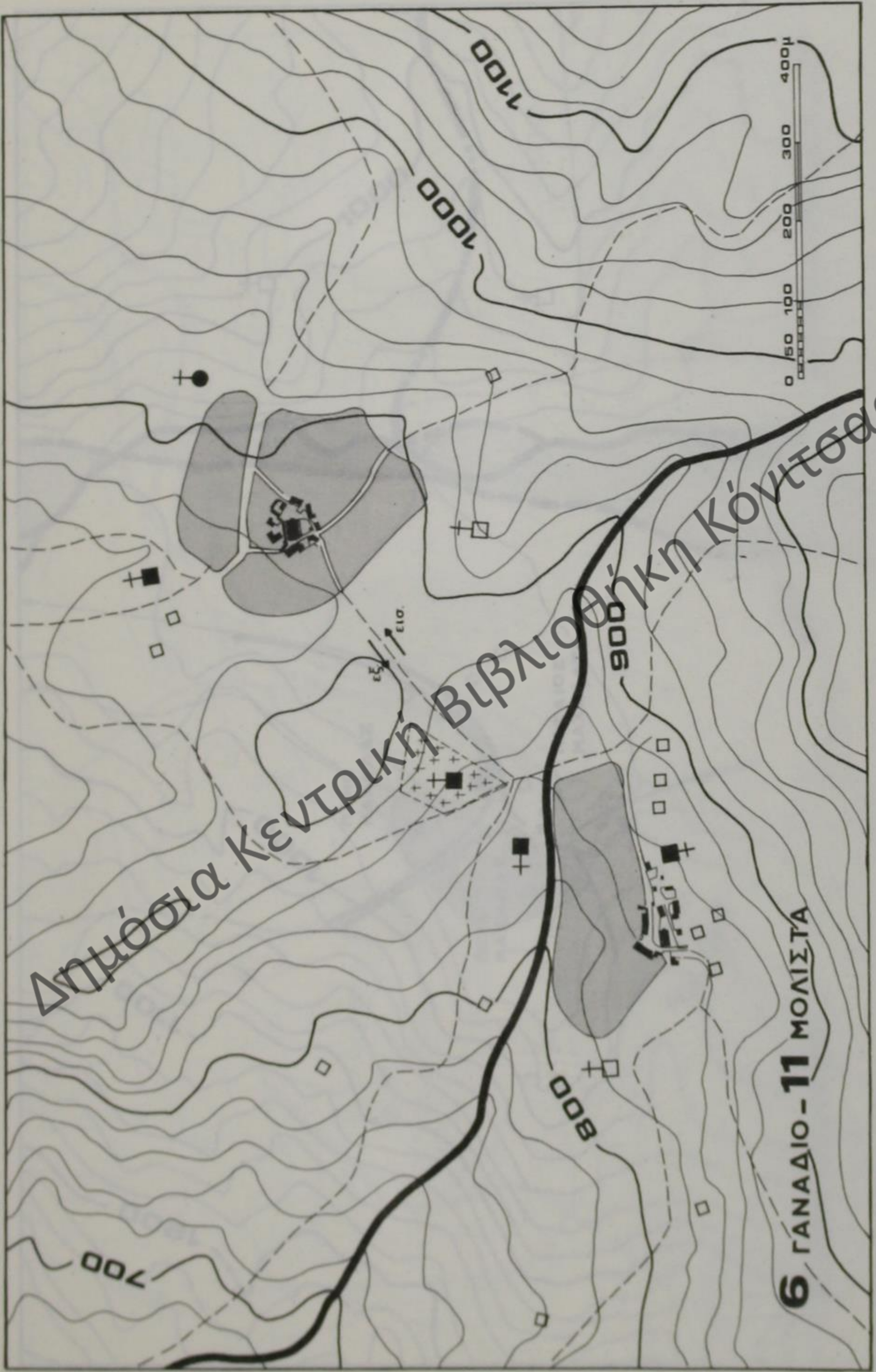
Κορύβια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ηλείας

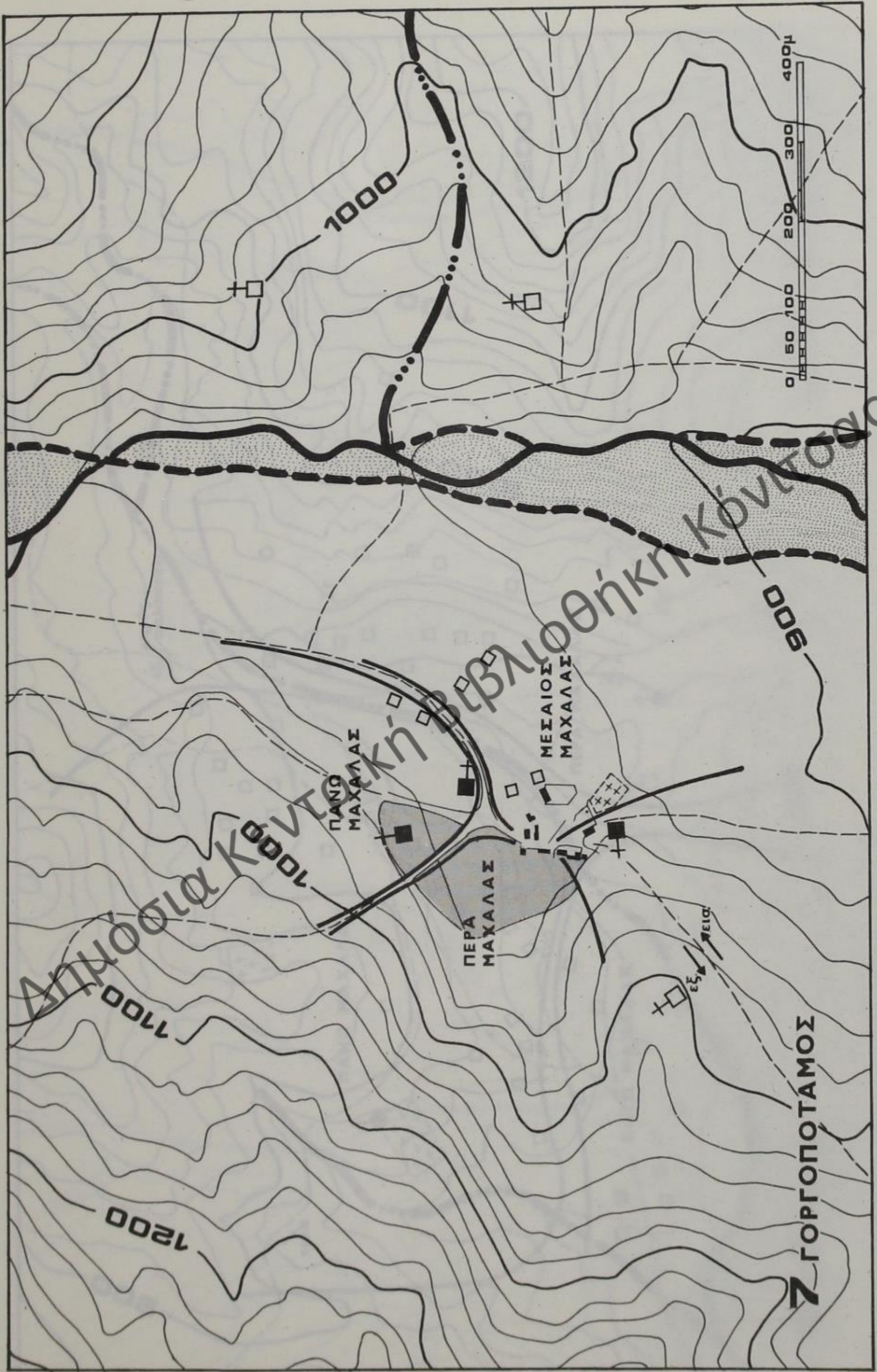

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόρυμβου

6 ΓΑΝΑΔΙΟ - 11 ΜΟΛΙΣΤΑ

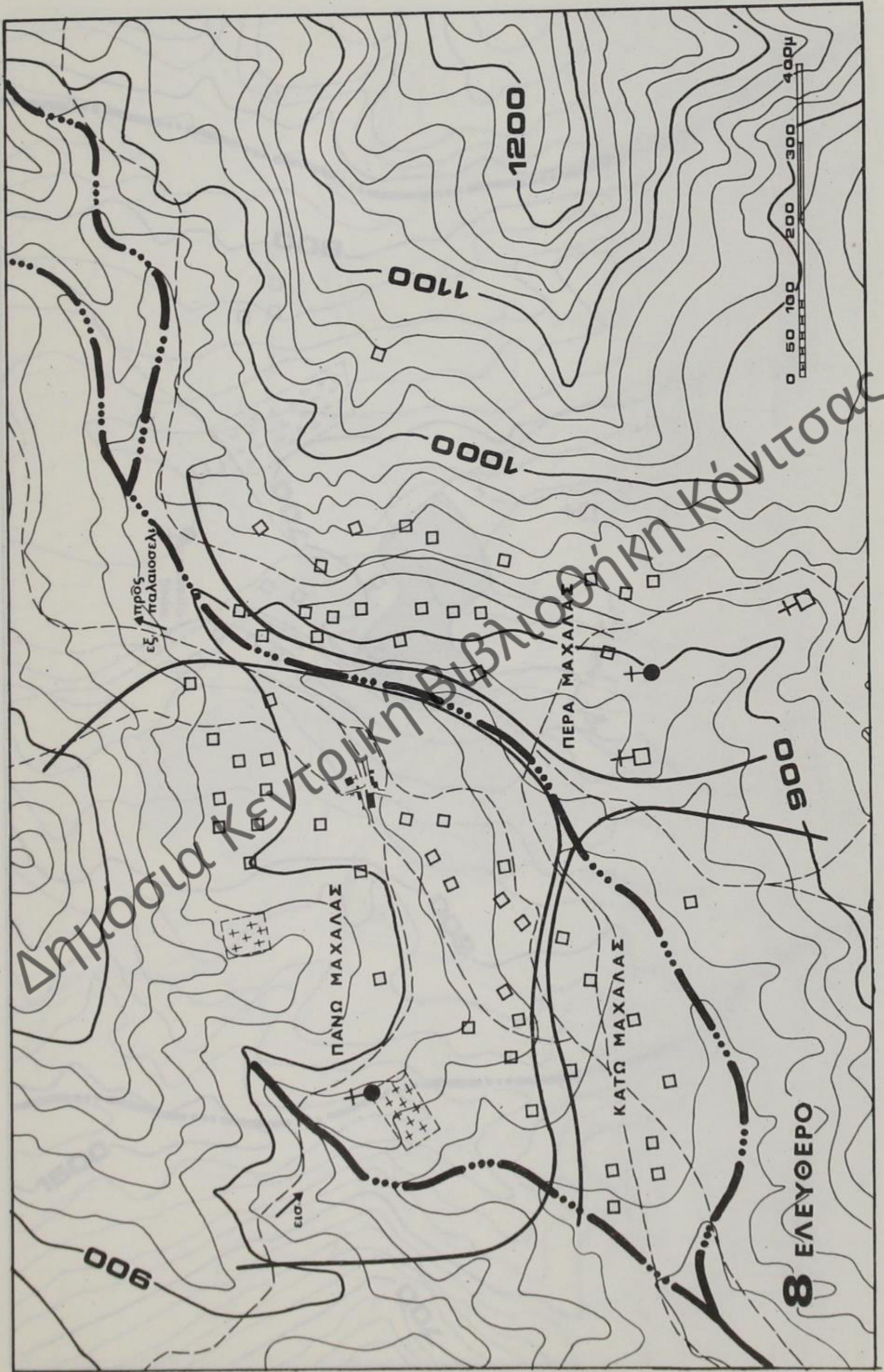

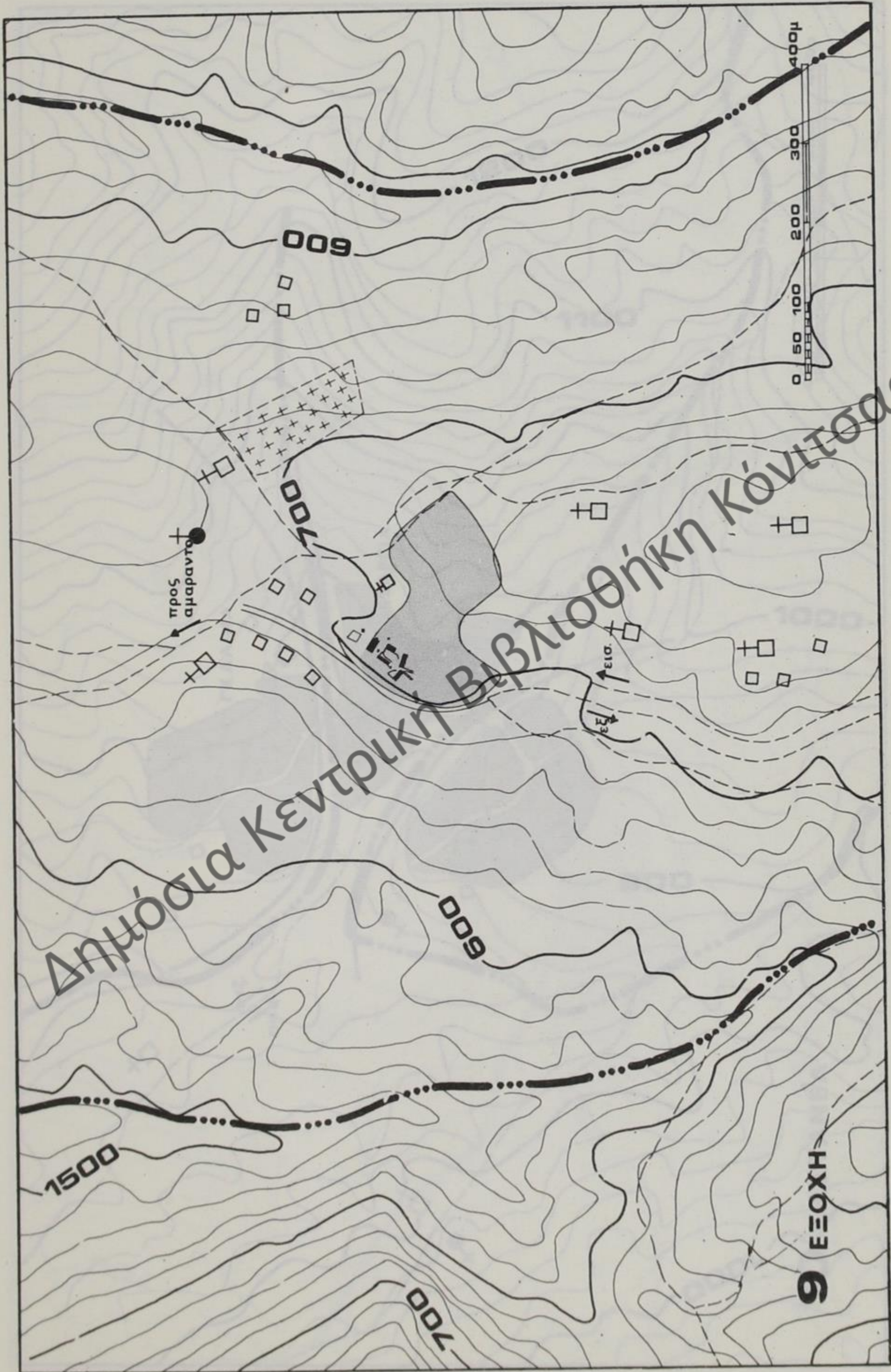
Δημόσια Κτηματολόγιο
Κρήνη Βιολογήκη Κόνιτσας

7 ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ

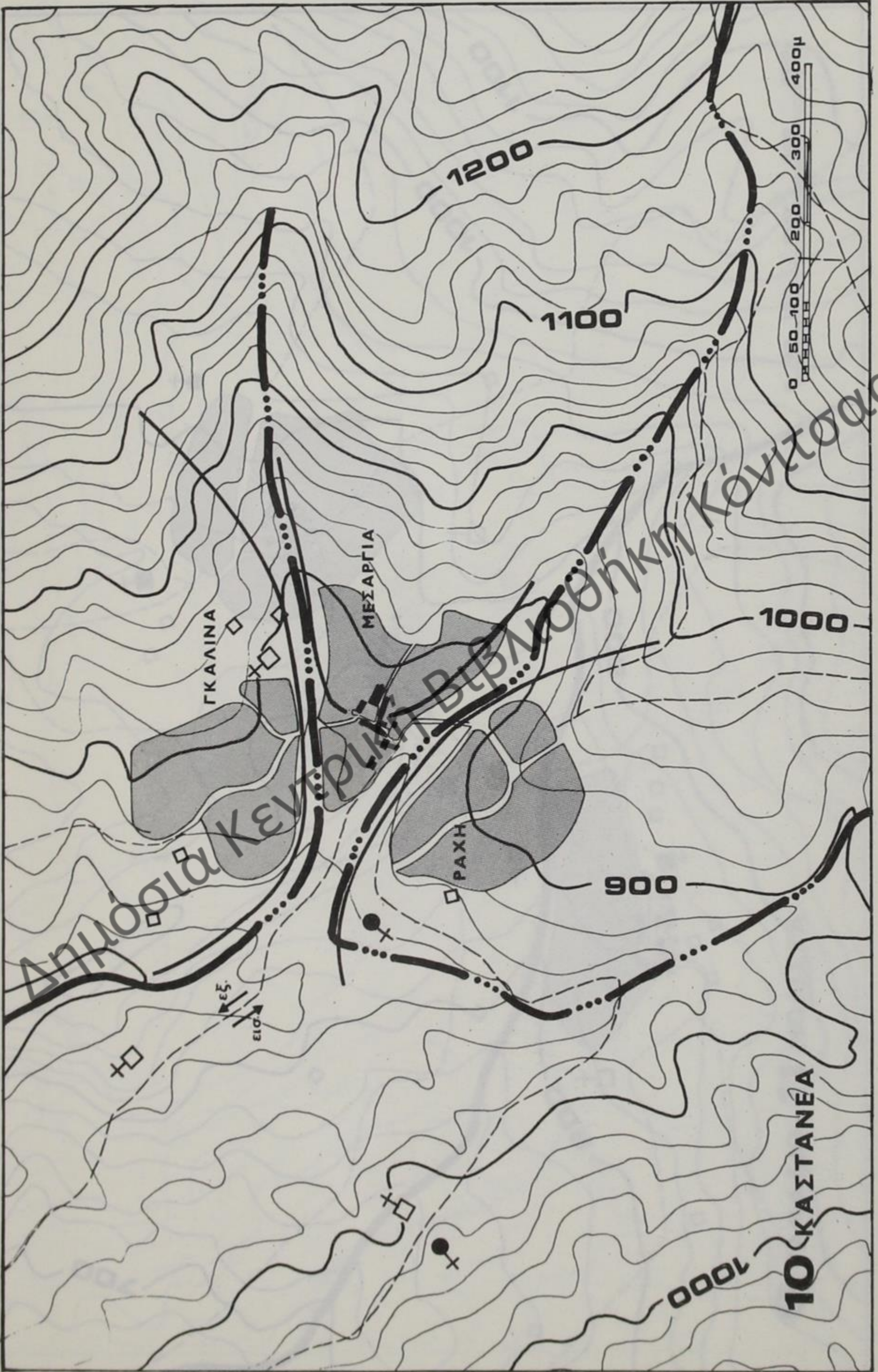

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

9 ΕΞΟΧΗ

Δημοσία

ΓΚΑΛΙΝΑ

ΜΕΣΑΡΓΙΑ

ΡΑΧΗ

900

1000

1100

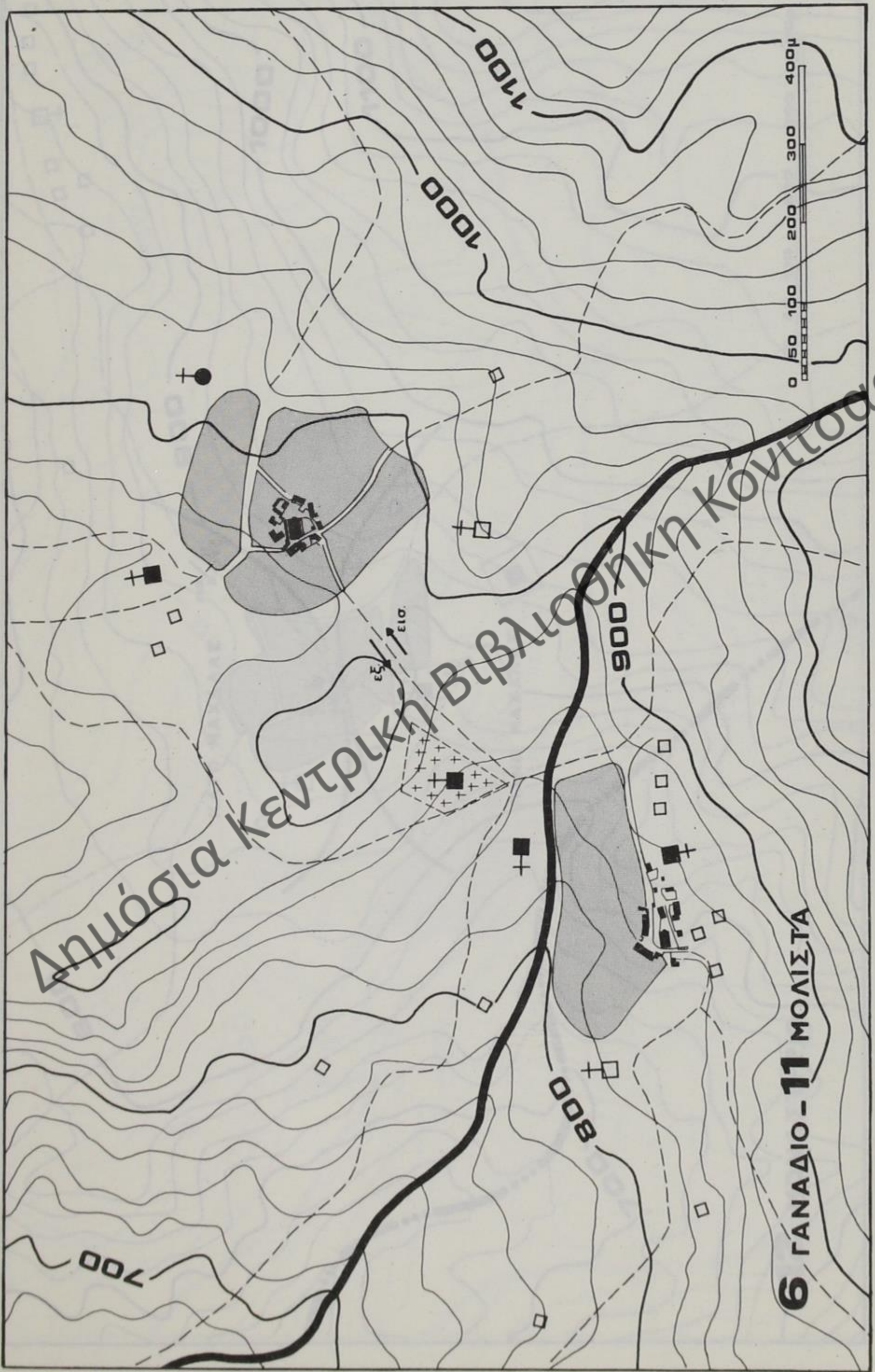
1200

0 50 100 200 300 400μ
ΜΕΤΡΕΣ

1000

10 ΚΑΣΤΑΝΕΑ

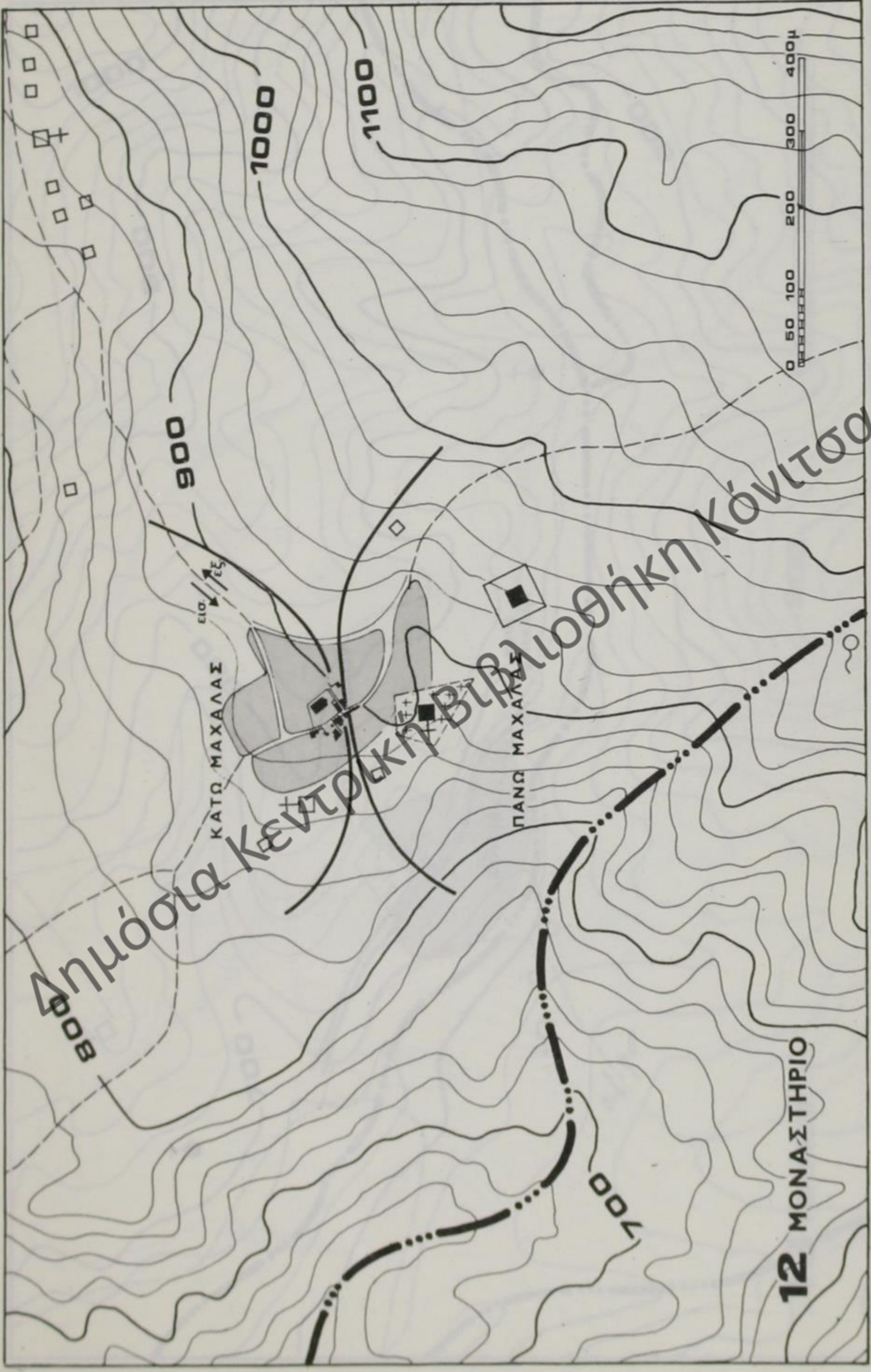

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονιττός

6 ΓΑΝΑΔΙΟ - 11 ΜΟΛΙΣΤΑ

Βορρ

ΑΓΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΕΞ

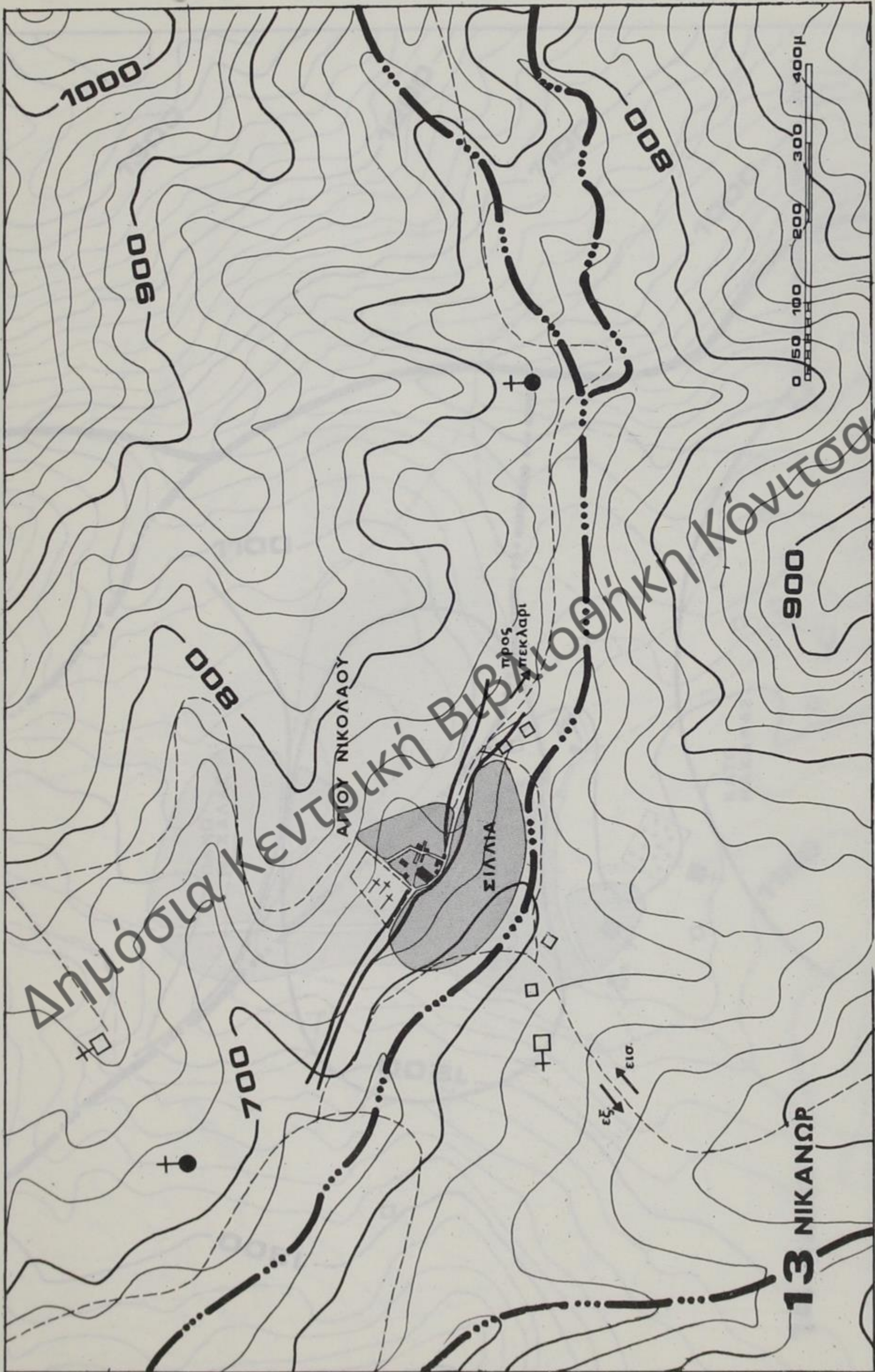
ΚΑΤΩ ΜΑΧΑΛΑΣ

ΠΑΝΩ ΜΑΧΑΛΑΣ

Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

12 ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟ

1000

900

008

900

008

ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΣΙΛΑΤΑ

προς
ΑΓΓΕΚΛΑΡΙ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόντσας

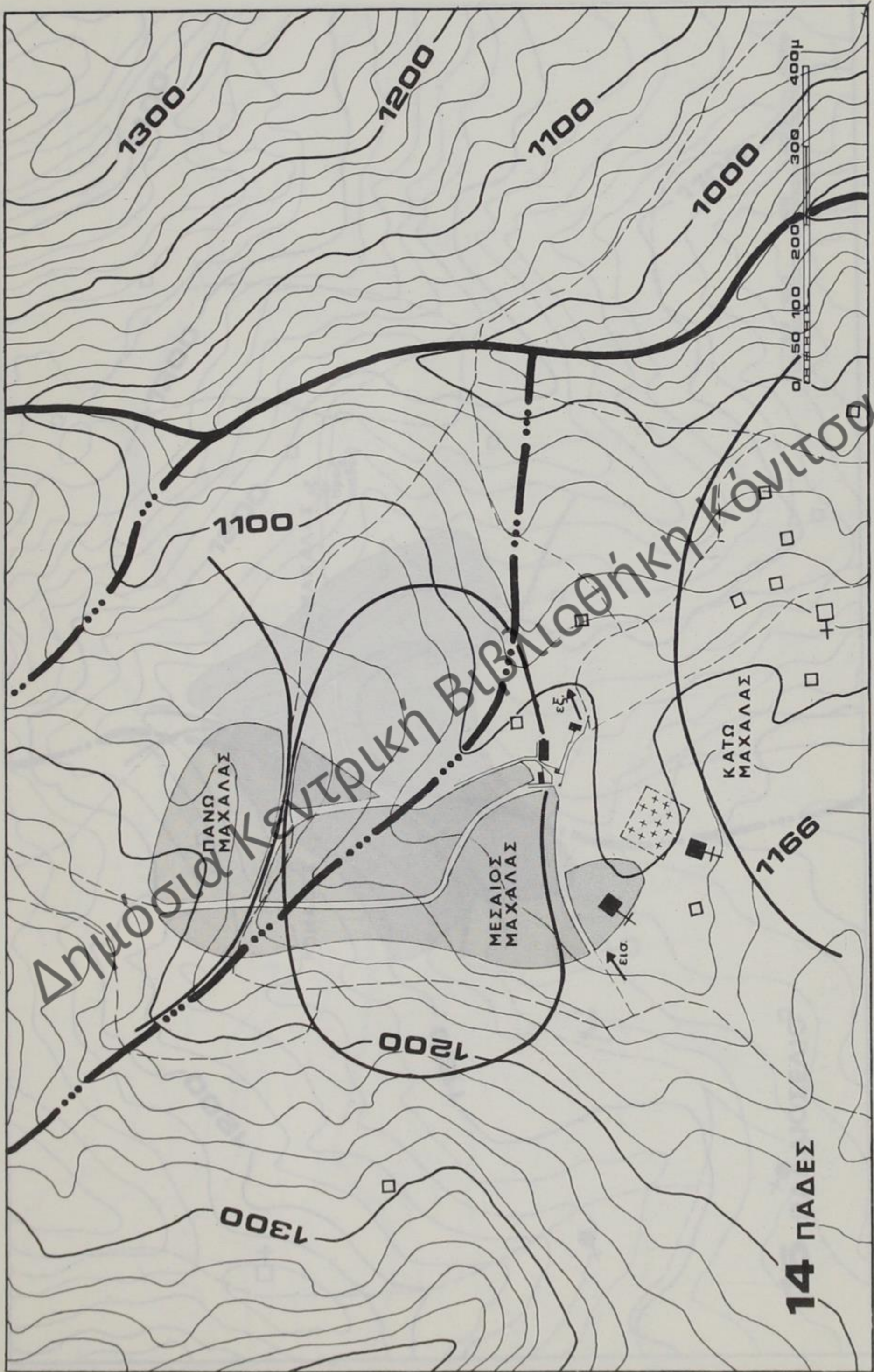
700

ΕΞ
ΕΙΣ

13 ΝΙΚΑΝΩΡ

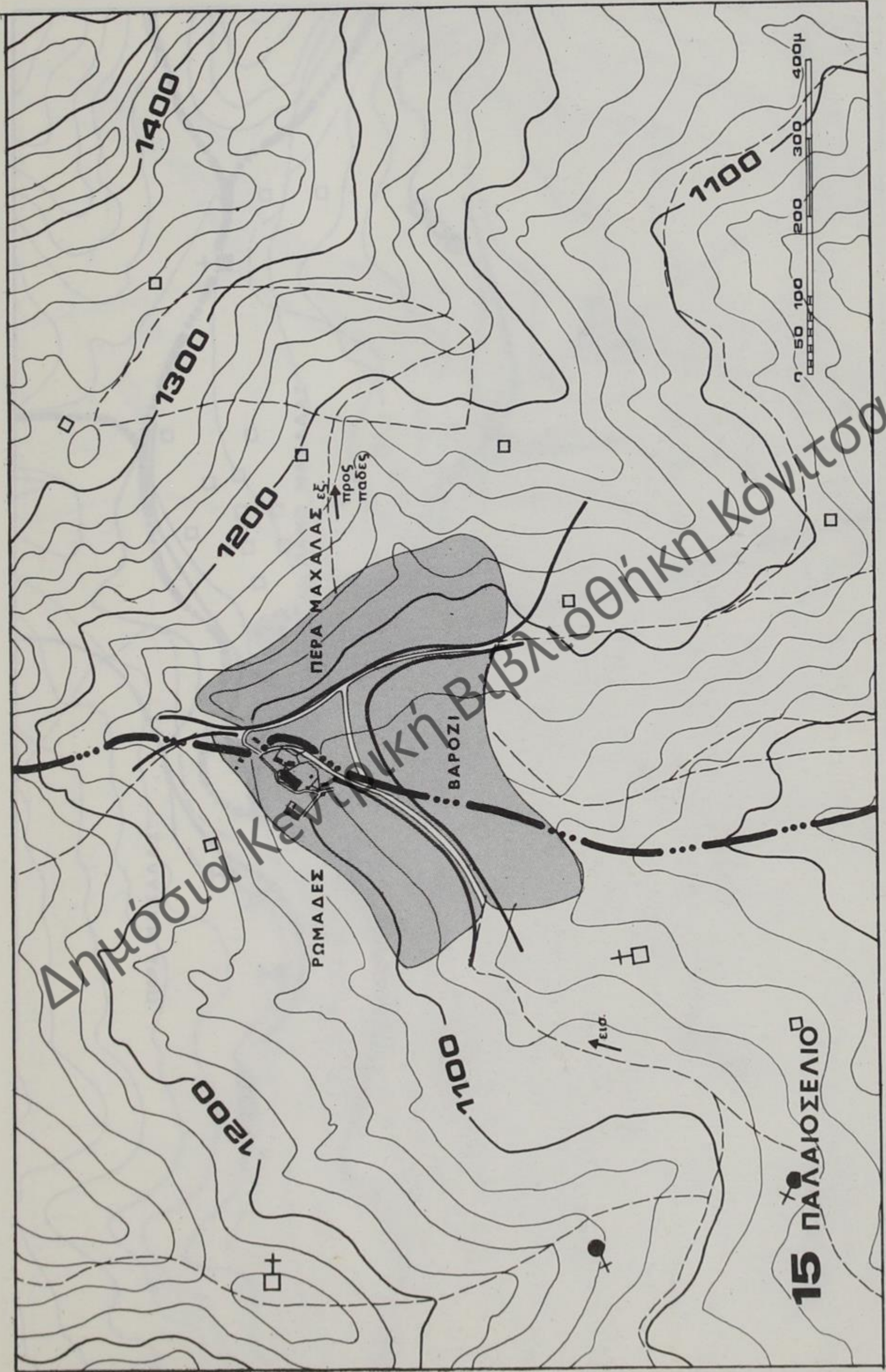
0 50 100 200 300 400μ

14 ΠΑΔΕΣ

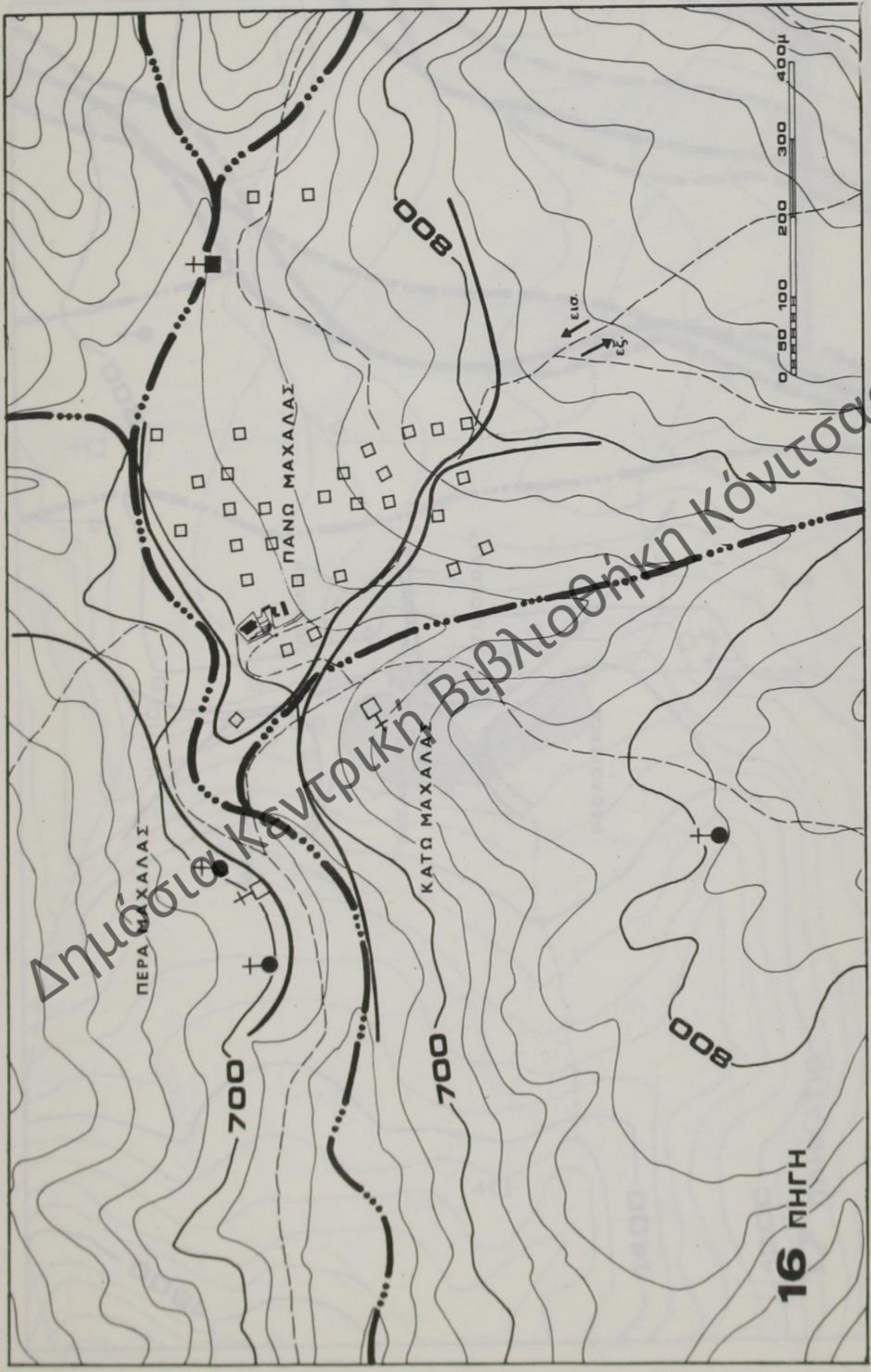

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

15 ΠΑΛΑΙΟΣΕΛΙΟ

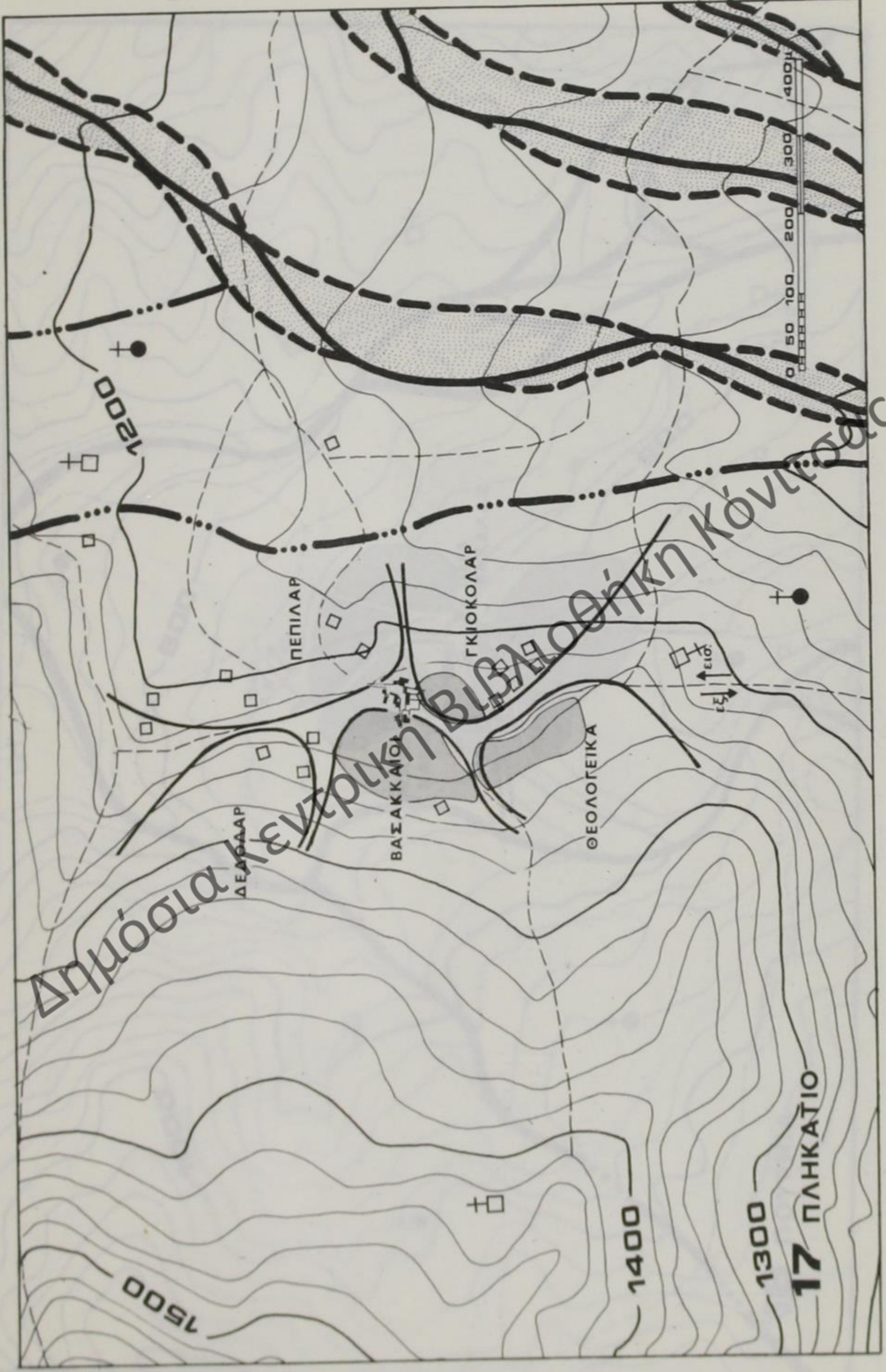

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόντρος

16 ΠΗΓΗ

Δημόσια

ΔΕΔΑΛΑΡ

ΠΕΠΙΛΑΡ

ΒΑΣΑΚΑΙΟΙ

ΓΚΙΟΚΟΛΑΡ

ΘΕΟΛΟΓΕΙΚΑ

17 ΠΑΛΗΚΑΤΙΟ

1500

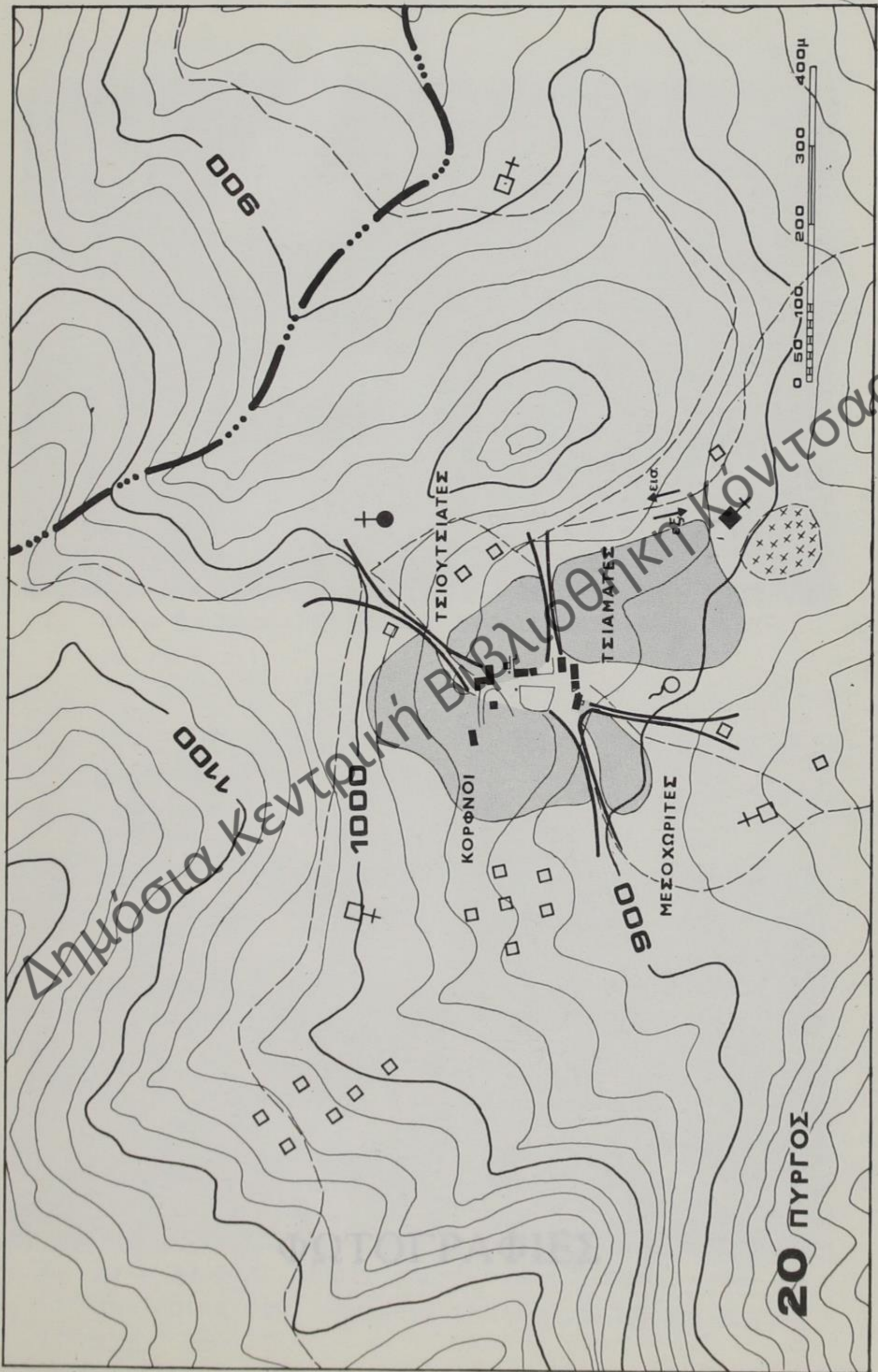
1400

1300

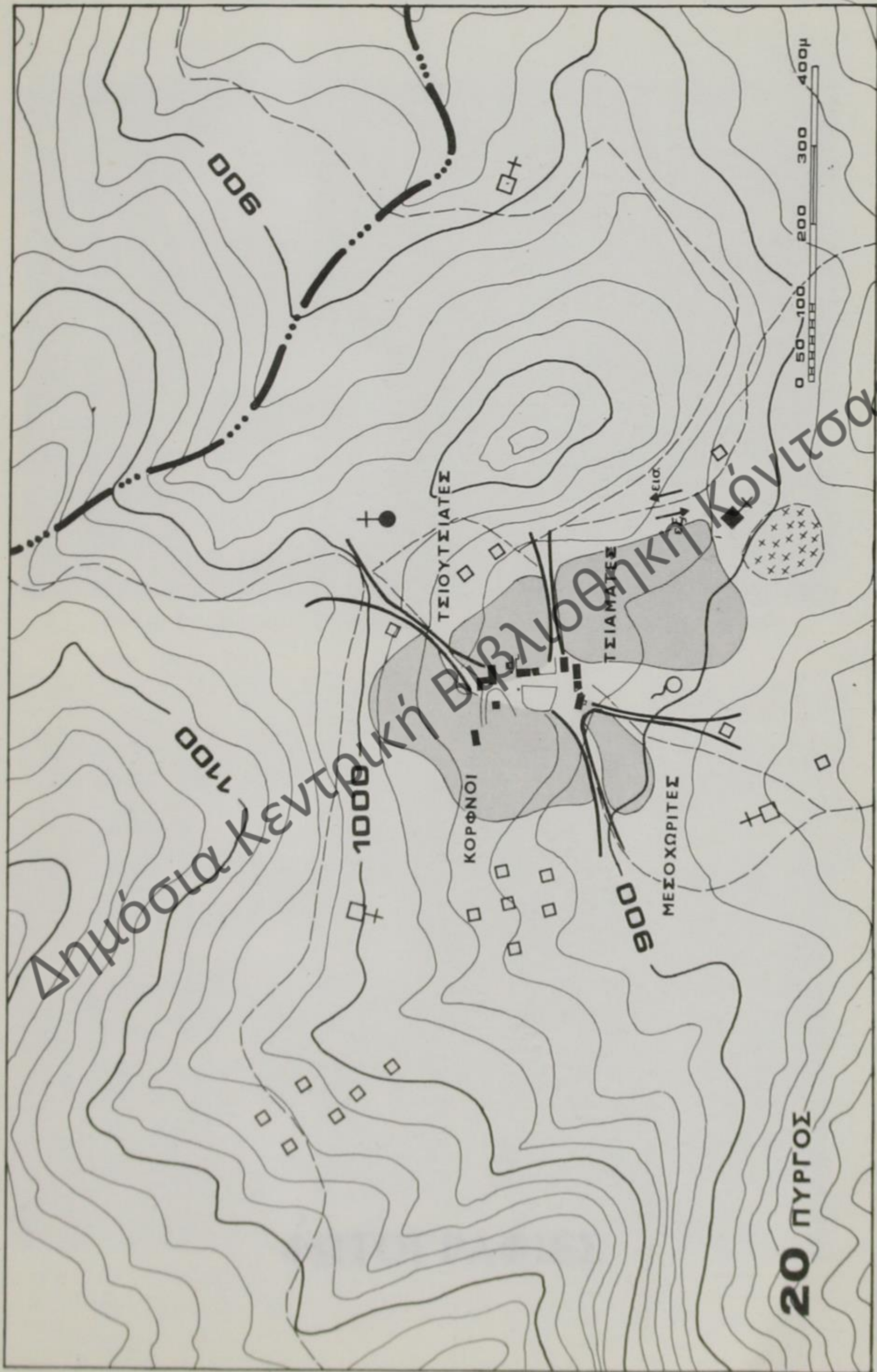
Βιβλιοθήκη Κόνιαρης

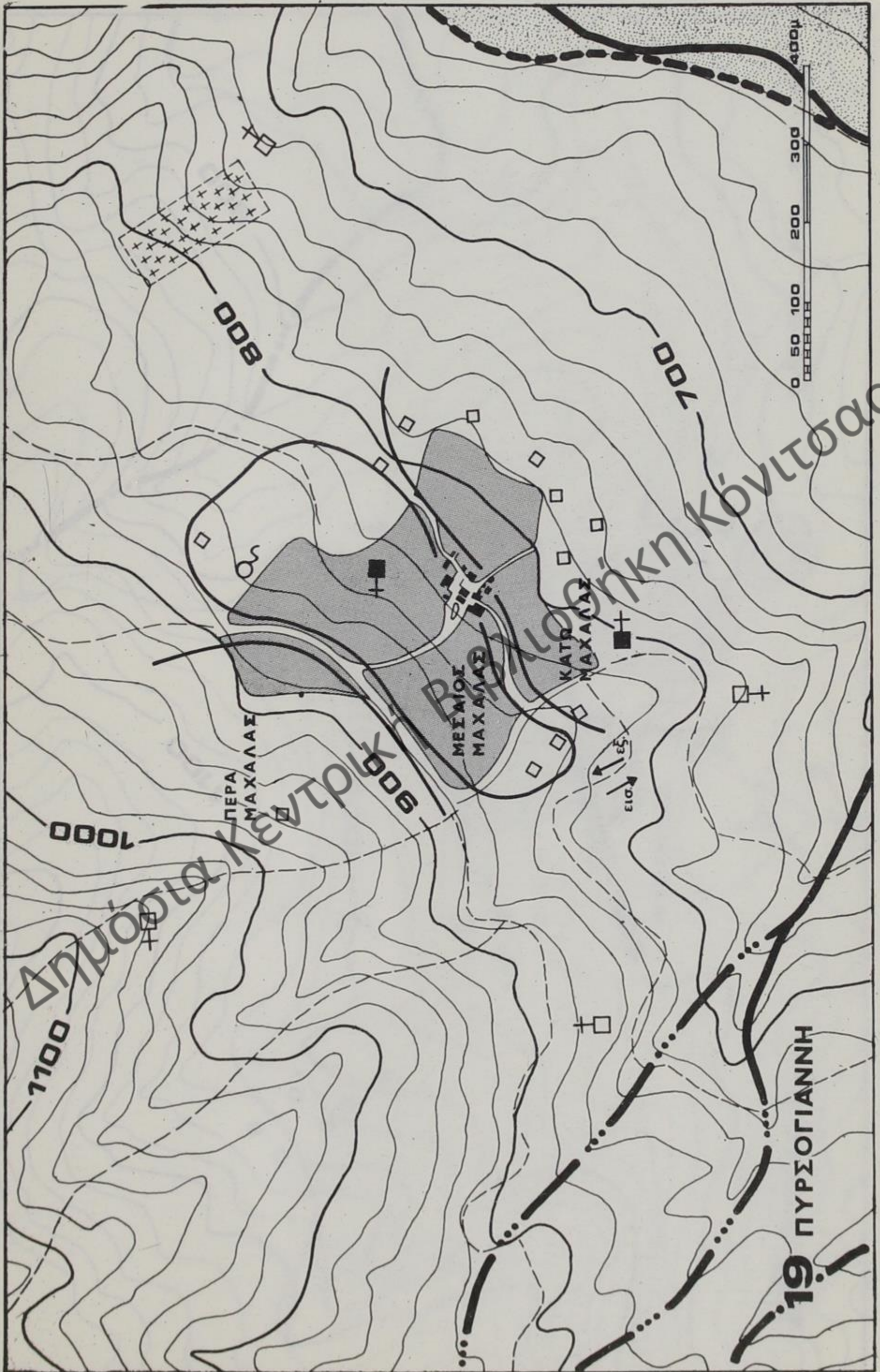

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

1. Άγία Βαρβάρα, Άγιος Διονύσιος (21)

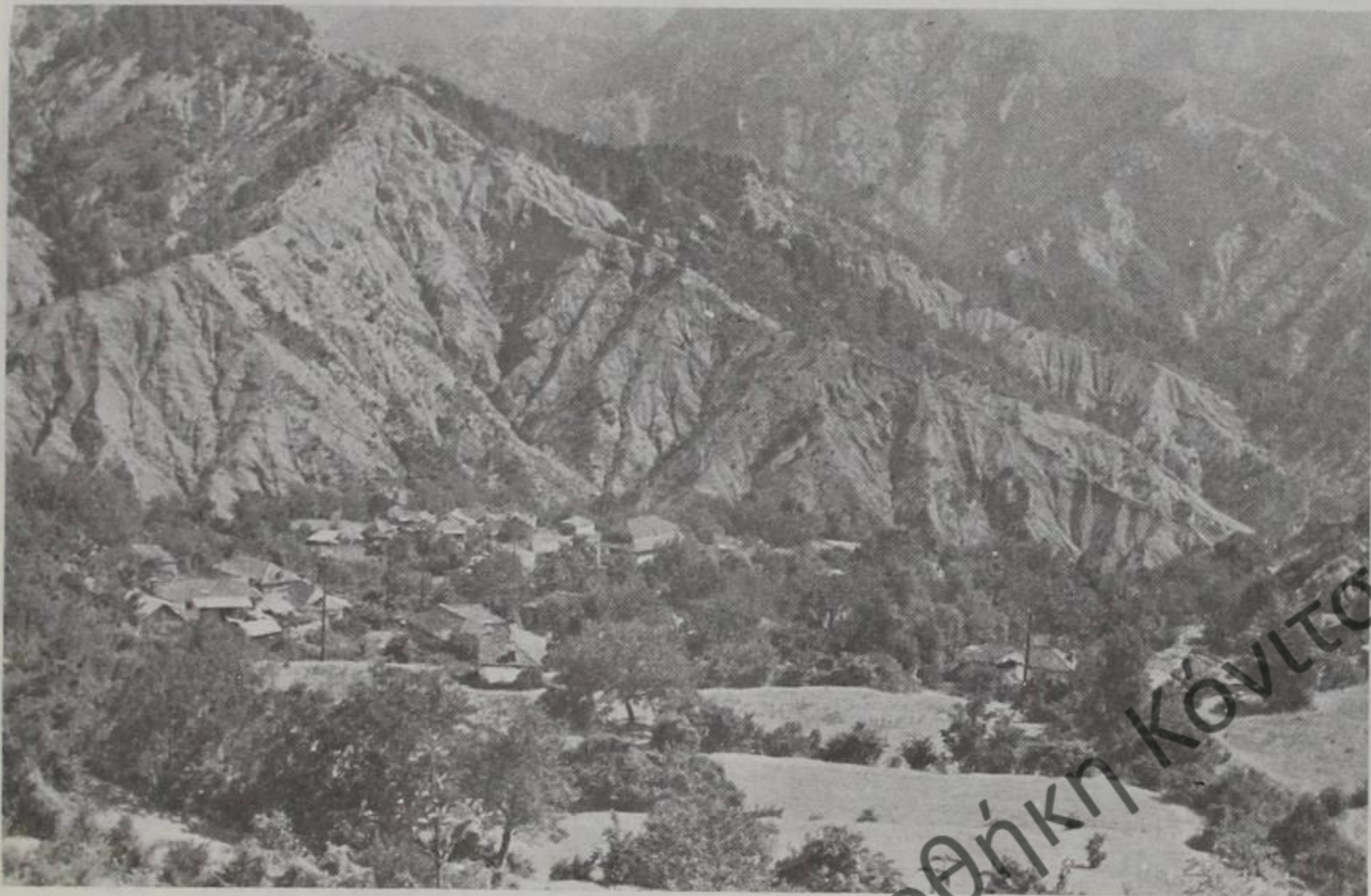
2. Άγία Βαρβάρα, Άγιος Διονύσιος (21)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΦΩΤΟΤΥΠΕΙΣ

1. 'Αγία Βαρβάρα. "Αποψη από βορειοανατολικά (Π.Εδ. όμ.χαρτ.Τ1)

2. Αγία Βαρβάρα. "Αποψη της δυτικής πλευράς της εκκλησίας στην κεντρική πλατεία (Π.Εβ.όμ.χαρτ. Κ1).

3. Ἁγία Παρασκευή. Νότια πλευρά τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία (Π.Εβ.ὄμ. χαρτ.Κ2) .

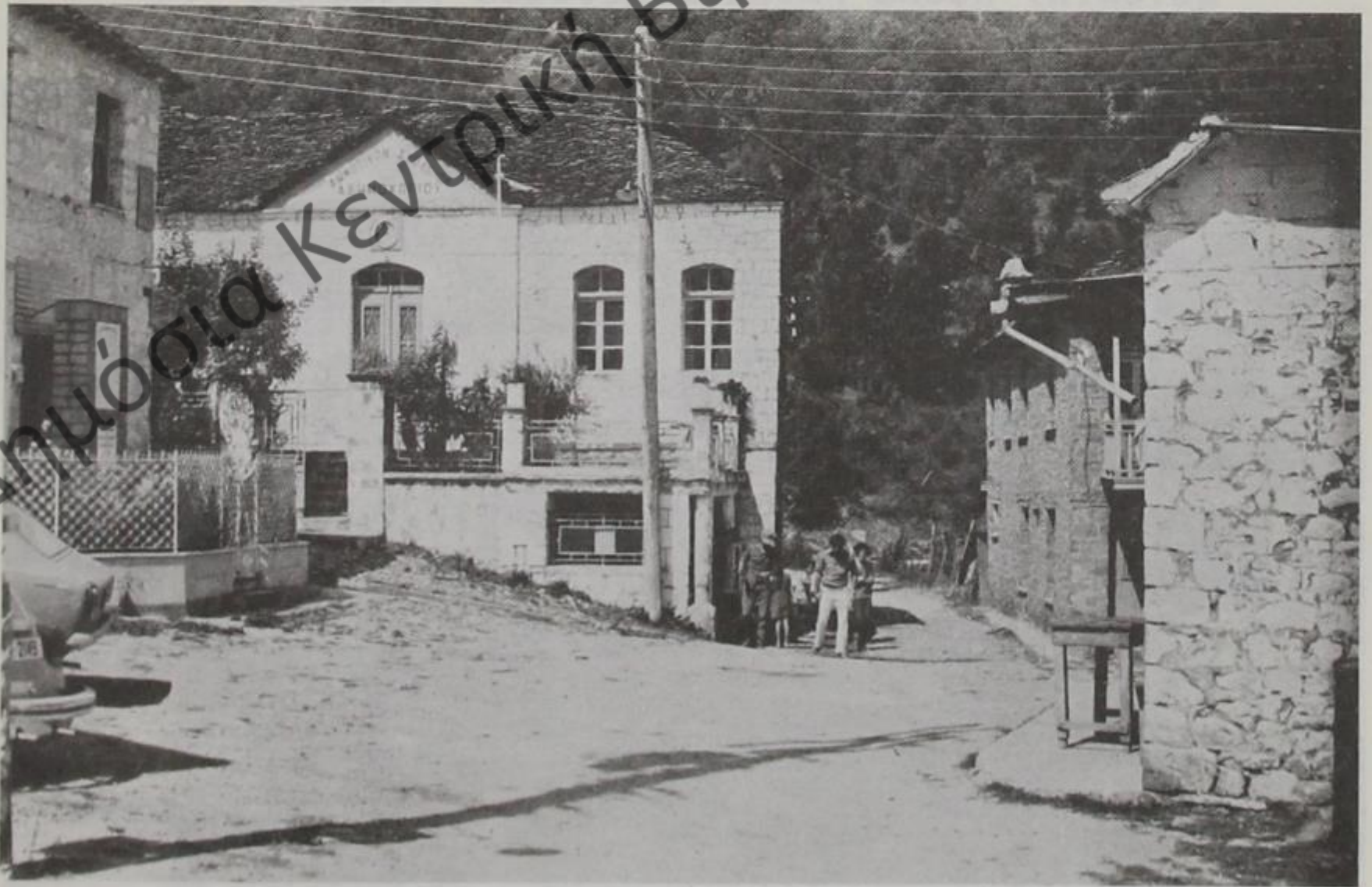

4. Ἀμάραντος. Ἀποψη τῆς κεντρικῆς πλατείας ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς νότιας πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας. Στὸ χαμηλὸ στενόμετρο κτίριο συστεγάζονται ἕνα παντοπωλεῖο, τὸ κοινοτικό κατάστημα καὶ τὸ καφενεῖο (Π.Εβ.ὄμ.χαρτ.Κ3) .

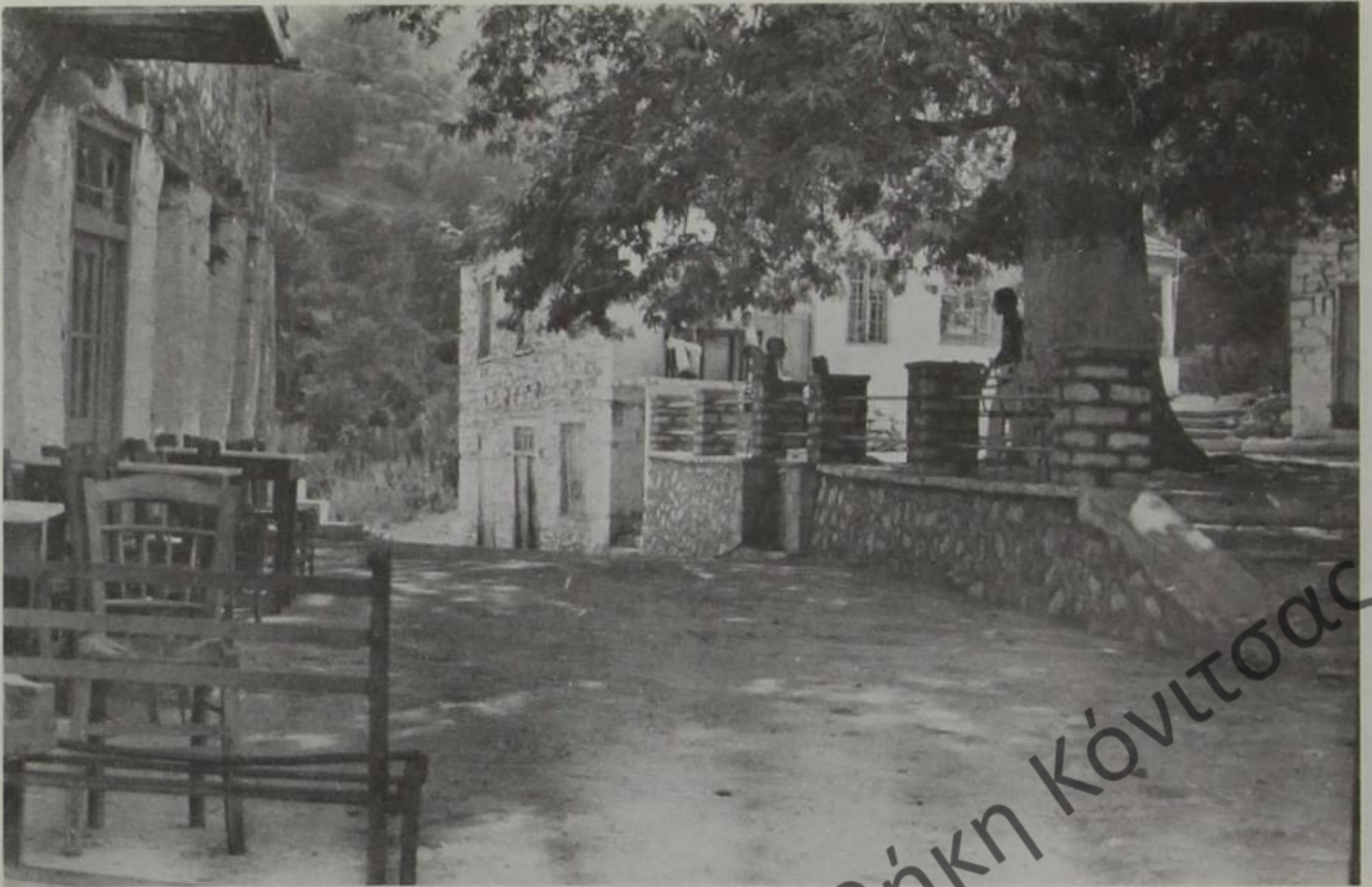

5. Άσημοχώριο. Άποψη από νοτιοανατολικά (Π.Εδ.δμ. χαρτ.Τ4).

6. Άσημοχώριο. Νοτιοδυτική άποψη της κεντρικής πλατείας, όπου φαίνεται τό δημοτικό σχολείο με την στεγασμένη βρύση (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ4).

7. Βούρμπιανη. "Αποψη τῆς νότιας πλευρᾶς τῆς κεντρικῆς πλατείας (Π.Εδ.ὄμ.χαρτ.Κ5).

8. Γοργοπόταμος. "Αποψη τοῦ πάνω μαχαλᾶ ἀπό βορειοανατολικά (Π.Εδ.ὄμ.χαρτ.Τ7).

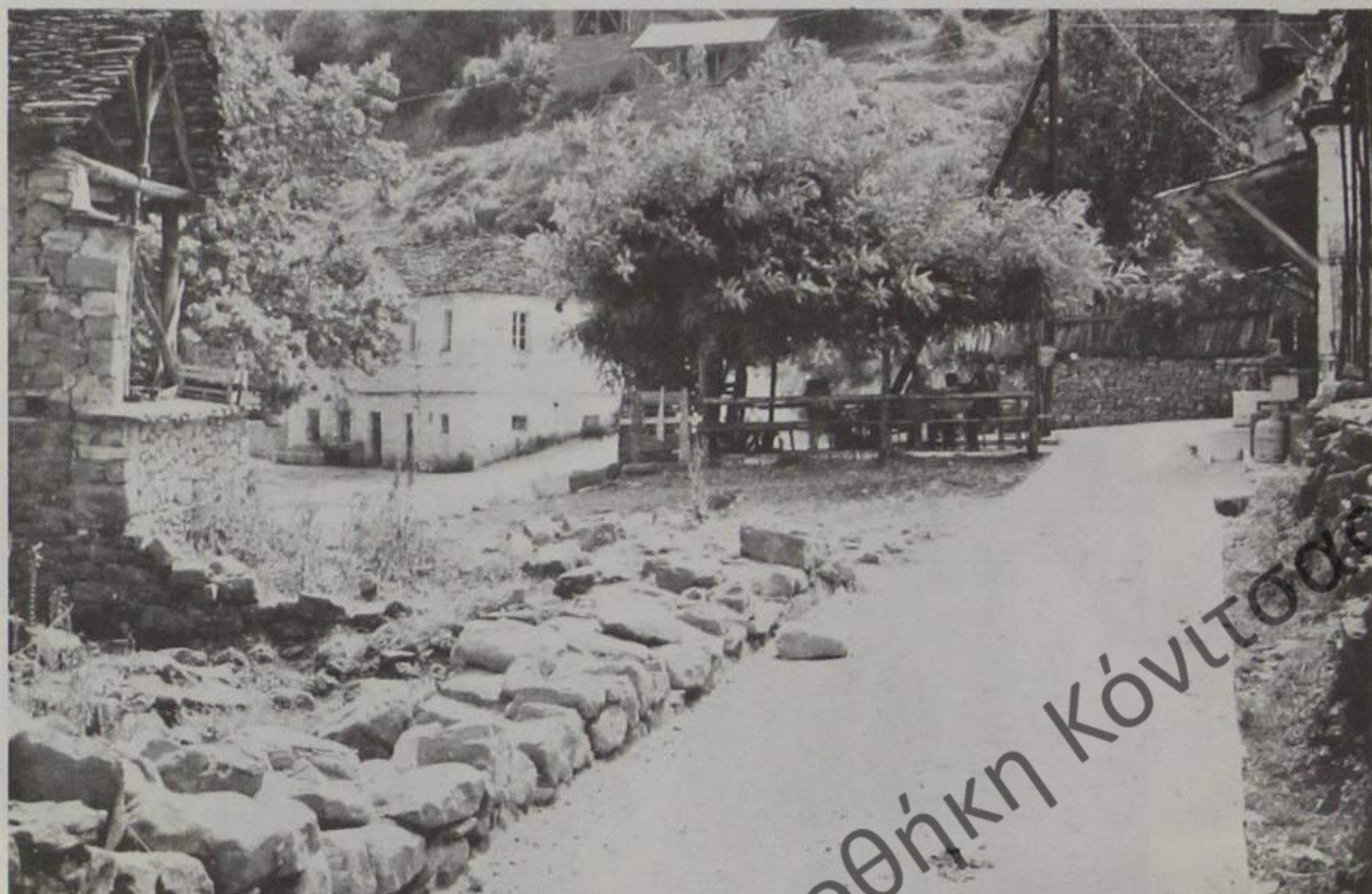

9. Γαναδιό. Βορειοανατολική άποψη (Π.Εδ.όμ χαρτ. Τ6).

10. Γαναδιό. Άνατολική πλευρά της έκκλησίας στην κεντρική πλατεία. Πίσω διακρίνεται τό χαρακτηριστικό καμπαναριό (Π.Εβ.όμ.χαρτ.Κ6).

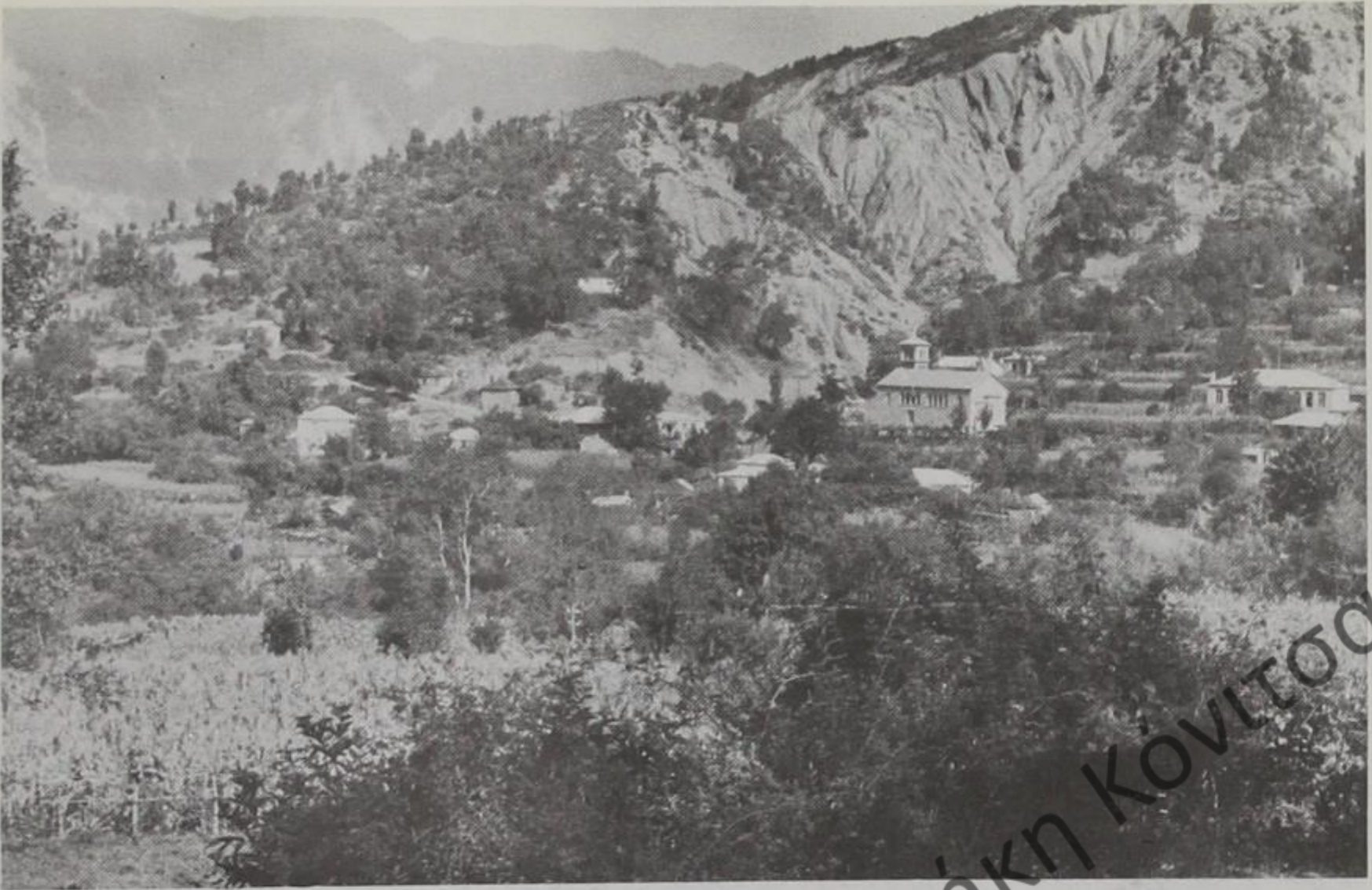

11. Γοργοπόταμος. Άποψη της κεντρικής πλατείας από νότο. Στο βάθος διακρίνεται τό κτίριο πού συστεγάζει τό κοινοτικό κατάστημα καί ένα παντοπωλεῖο (Π.Εθ.σμ.χαρτ.Κ7).

12. Γοργοπόταμος. Βόρεια πλευρά τής κεντρικής πλατείας μέ ένα χαρακτηριστικό συγκρότημα κατοικίας (βλ.δ.π.).

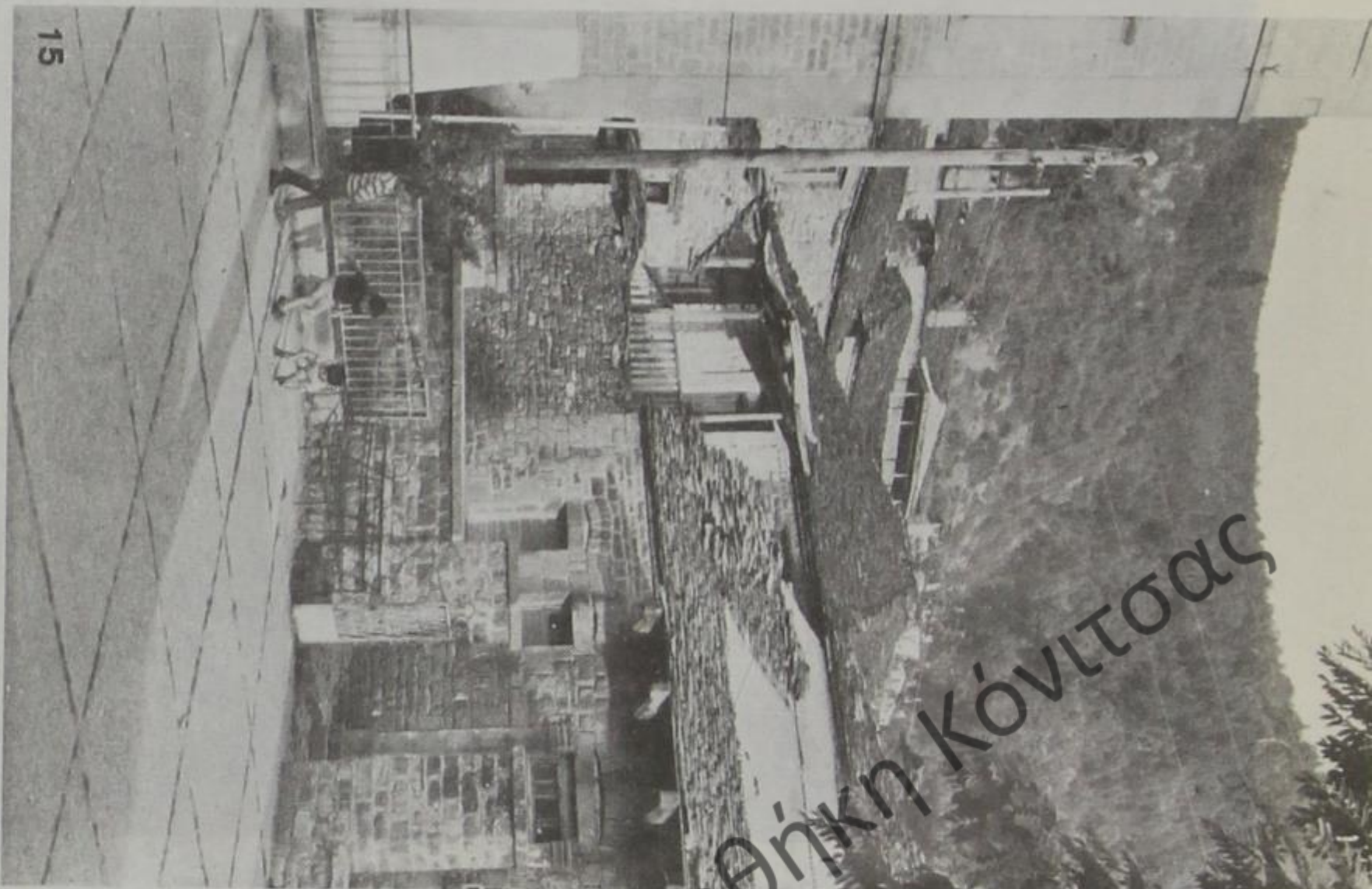

13. Έλεúθερο. Βορειοδυτική άποψη, όπου στο δεξιό άκρο φαίνεται τό κτίριο του σχολείου στην κεντρική πλατεία (Π.Εβ. όμ. χαρτ.Κ8).

14. Έξοχή. Κεντρική πλατεία όπου φαίνεται άριστερά το κοινοτικό κατάστημα καί πιο πίσω ή έκκλησία (Π.Εβ. όμ. χαρτ.Κ9).

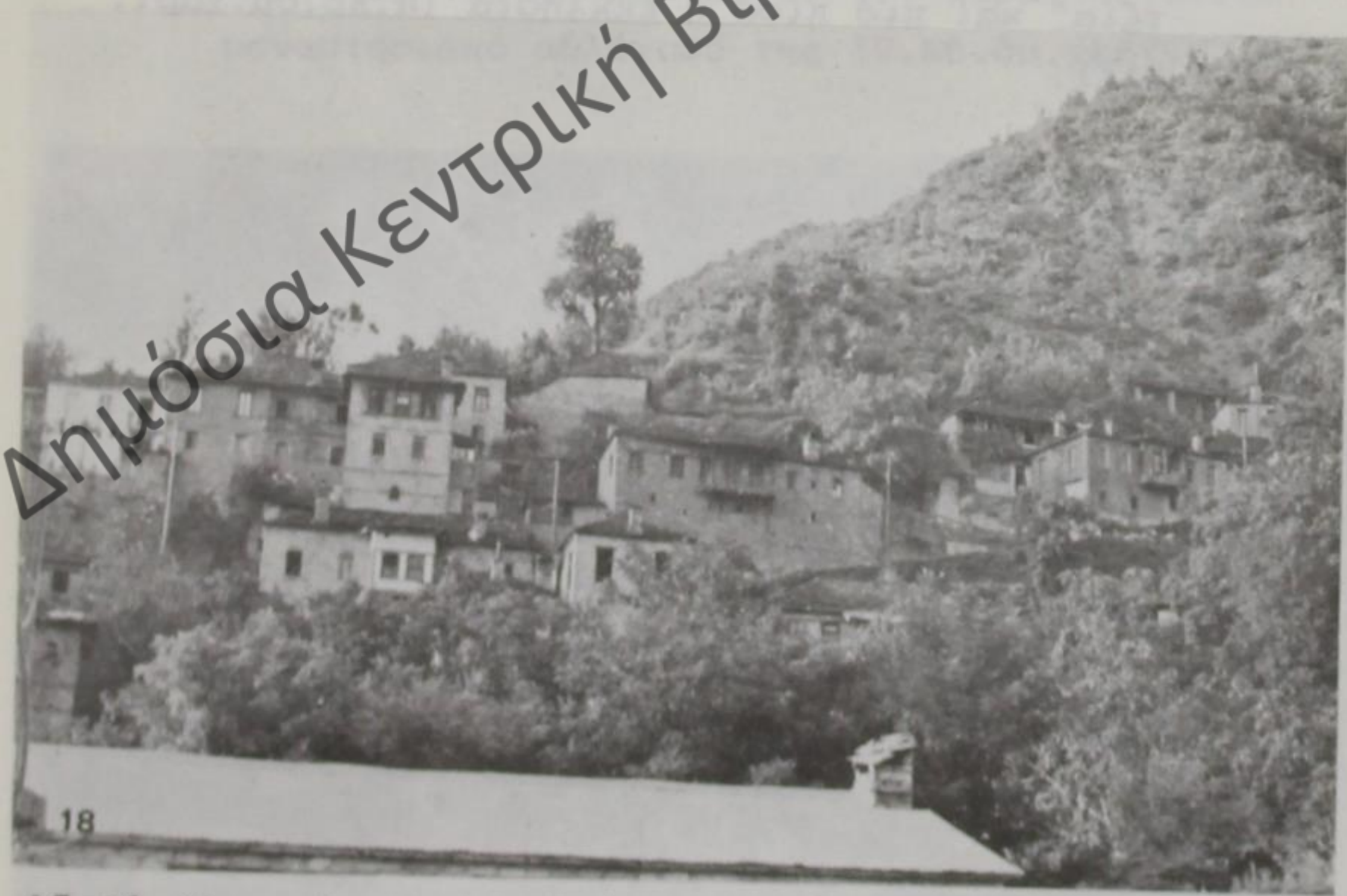

15. Καστανέα. Νοτιοανατολική άποψη της συνοικίας "μεσαργιά" από τον αύλόγυρο της έγκλησίας που βρίσκεται στην κεντρική πλατεία (Π.ΕΒ.όμ.Χαρτ.Κ10).

16. Καστανέα. Βορειοδυτική άποψη της κάτω κεντρικής πλατείας από άριστέρα διακρίνεται ή ρηματιά που χωρίζει τις συνοικίες "μεσαργιά" και "ρόχη" (Βλ.ό.π., και Εδ.όμ.Χαρτ. Γ10).

17-18. Καστανέα. Χαρακτηριστικές απόψεις τῶν συνοικιῶν πού διαχωρίζονται μέ ρέματα ἀπό τήν κεντρική συνοικία "μεσαργιά" (Π.Εδ.ὄμ. χαρτ. T10).

19. Κάλιστα, δυτική άποψη της κεντρικής πλατείας, όπου διακρίνεται το παλιό παντοπωλείο, ή "λόντζια" και πιά πιά της εκκλησίας (Ε.Σ.Θ.δυ.χρστ. κ11).

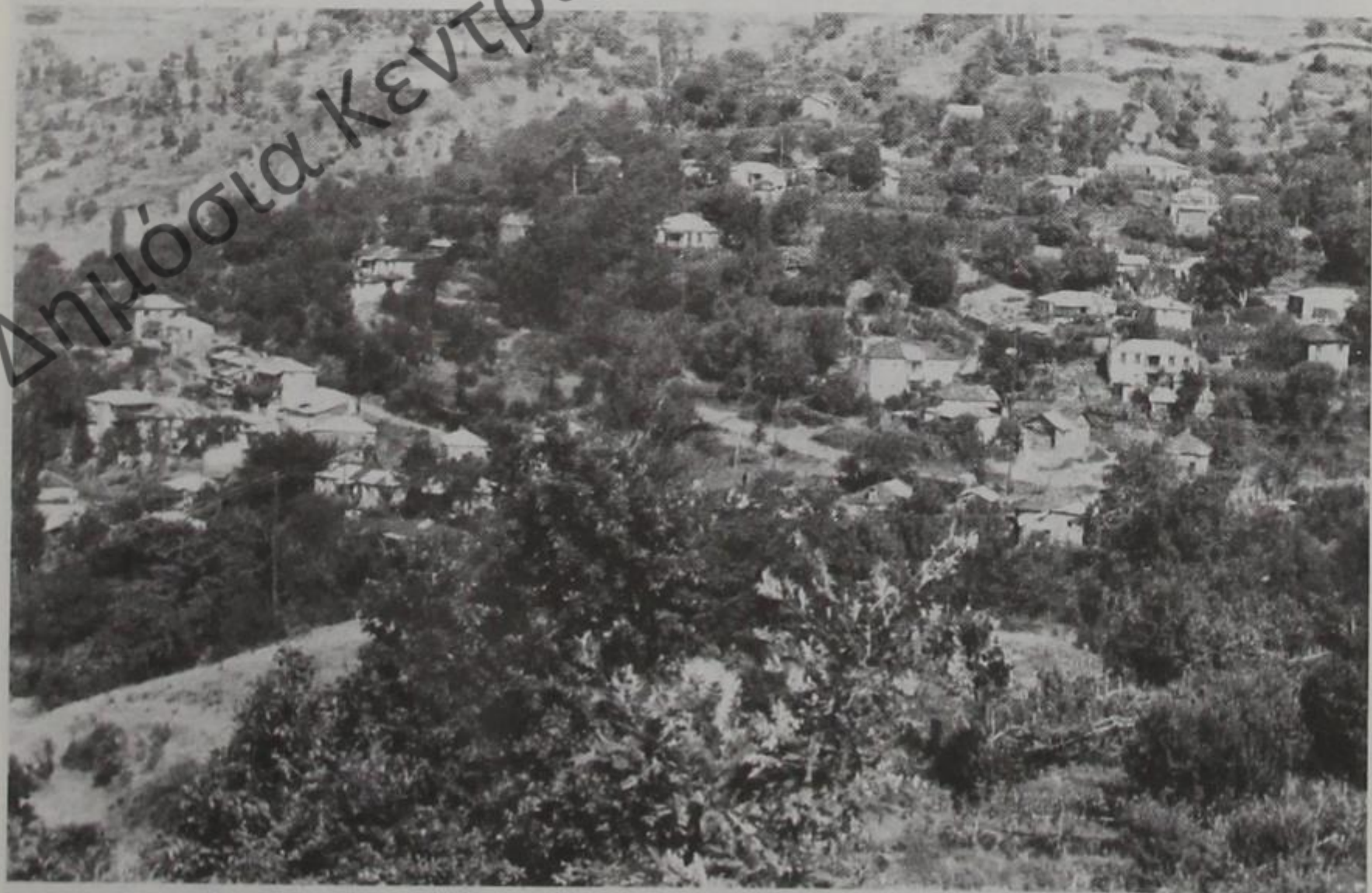

20. Μοναστήριον, νοτιοδυτική άποψη από τον κύριο δρόμο προσαλάρας (Ε.Σ.Θ.δυ.χρστ.Τ12).

21. Νικάνωρ. Βορειοδυτική άποψη της κεντρικής πλατείας της έκκλησίας με τόν χαρακτηριστικό μοναστηριακό αύλόγυρο της (Π.Εβ.δμ.χαρτ.Κ 13)

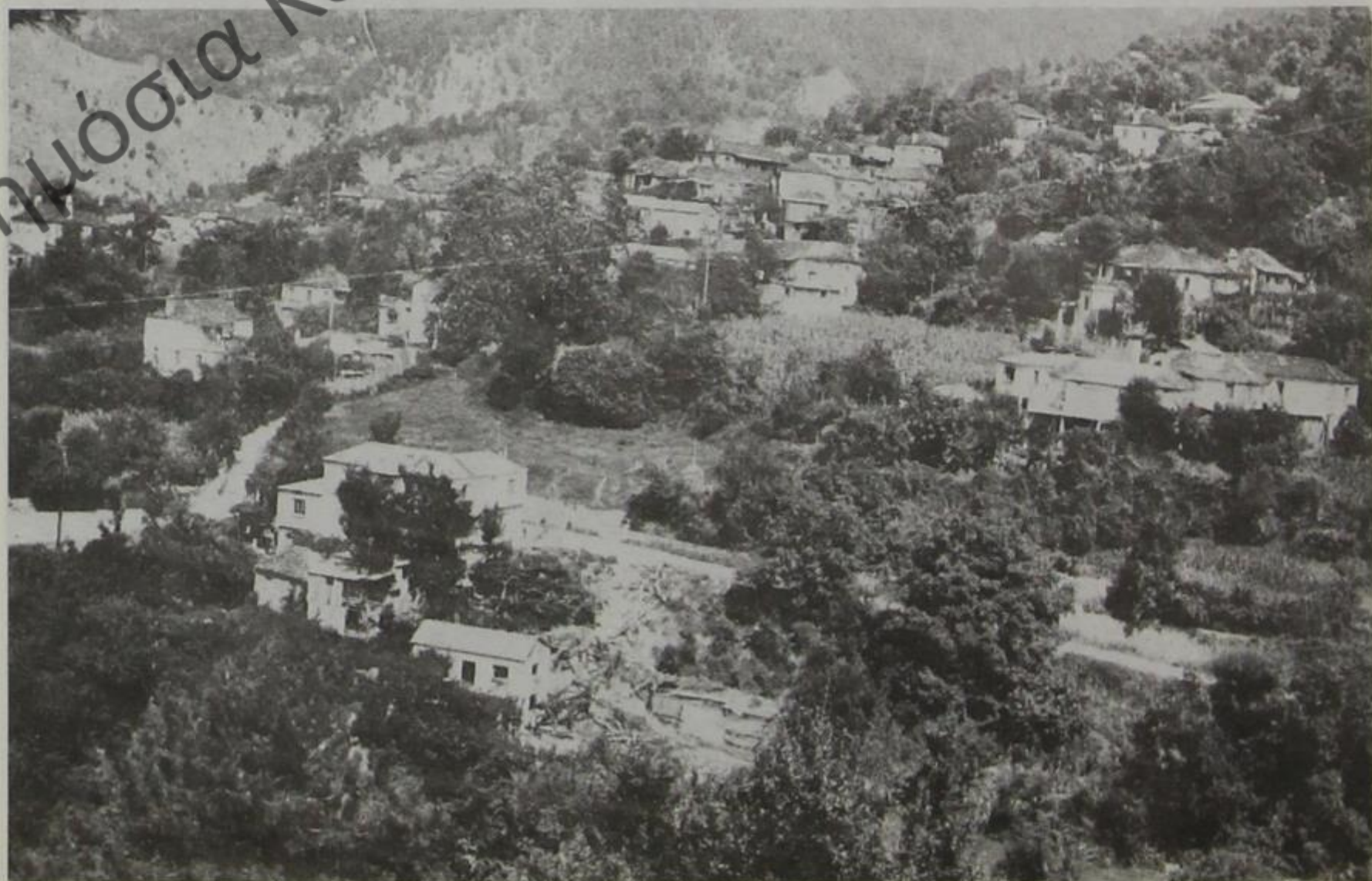

22. Πάδες. "Άποψη του χαρακτηριστικά "διασπασμένου" και έκτεταμένου οίκισμού (Π.Εδ.δμ.χαρτ.Τ14).

23. Παλαιοσέλιο. Βορειοδυτική άποψη της κλιμακωτής κεντρικής πλατείας. Το κτίριο στο πρώτο επίπεδο χρησιμοποιείται ως παντοπωλείο και βοηθητική αίθουσα της έκκλησίας που φαίνεται στο δεύτερο υψηλότερο επίπεδο (Π.Εβ.δμ.χαρτ. Κ15).

24. Πηγή. Βορειοανατολική άποψη (Π.Εδ.δμ.χαρτ. Τ16).

25. Πληκάτιο. Βόρεια άποψη τής κεντρικής πλατείας. Στα άριστερά φαίνεται τό παντοπωλεΐο, ένώ στα δεξιά τό μικρό καφενεΐο (Π.Εβ. όμ.χαρτ.Κ17).

26. Πουρνιά. Βορειοδυτική άποψη τής κεντρικής πλατείας, όπου φαίνεται τό πέτρινο σχολεΐο καί πιό πίσω ή μεγάλη έκκλησία (Π.Εβ. όμ.χαρτ.Κ18).

27. Πυραούγλιαννη. Βορειοανατολική άποψη από την πλατεία. Πίσω φαίνεται η έκκλησία
(Π.ΕΒ.δη.Χαρτ.Κ19).

28. Πυραούγλιαννη. Χαρακτηριστική περιοχή κατοικίας.

29. Πύργος. Βορειοδυτική άποψη από τό ύψος τής κεντρικής πλατείας (Π.Εβ.Ομ.χαρτ.Κ20).

30. Πύργος. Βόρεια άποψη τής κεντρικής πλατείας όπου φαίνεται τό σχολείο-κοινοτικό κατάστημα (βλ.ό.π.)

1970

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΙΝΑΚΕΣ - ΧΑΡΤΕΣ